

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Obraz nauczyciela w języku wybranych aktów prawa oświatowego

Author: Diana Jagodzińska

Citation style: Jagodzińska, Diana. (2018). Obraz nauczyciela w języku wybranych aktów prawa oświatowego. Praca doktorska. Katowice : Uniwersytet Śląski

© Korzystanie z tego materiału jest możliwe zgodnie z właściwymi przepisami o dozwolonym użytku lub o innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa, a korzystanie w szerszym zakresie wymaga uzyskania zgody uprawnionego.

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

UNIwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Filologiczny

mgr Diana Jagodzińska

ROZPRAWA DOKTORSKA

**Obraz nauczyciela
w języku wybranych aktów prawa oświatowego**

Praca napisana pod kierunkiem
prof. dr hab. Bernadety Niesporek-Szamburskiej

Katowice 2018

Spis treści

Spis treści	1
Wstęp.....	1
1. Prawo a język	4
1.1. Zależności prawa i języka.....	5
1.2. Język prawny i styl urzędowy.....	7
1.3. Zasady tworzenia i interpretacji tekstów prawnych.....	12
2. Językowy obraz świata i jego komponenty	16
2.1. Pojęcie językowego obrazu świata	17
2.2. Punkt widzenia, perspektywa i profilowanie w języku	27
2.3. Kategoryzacja świata	31
2.4. Prototyp i stereotyp	35
3. Obraz <i>nauczyciela</i> w języku.....	41
3.1. <i>Nauczyciel</i> w źródłach słownikowych i paremiologicznych	41
3.1.1. Etymologia <i>nauczyciela</i>	41
3.1.2. Ujęcia definicyjne <i>nauczyciela</i>	43
3.1.3. Frazeologizmy, aforyzmy i przysłowia z komponentem <i>nauczyciel</i>	50
3.1.4. Podsumowanie.....	53
3.2. Stereotyp <i>nauczyciela</i> w badaniach ankietowych.....	54
3.2.1. Potoczny obraz <i>nauczyciela</i>	55
3.2.2. Podsumowanie.....	57
3.3. Wnioski – obraz <i>nauczyciela</i> w języku.....	58
4. <i>Nauczyciel</i> w ujęciu nauk społecznych	62
4.1. Definicyjne ujęcia <i>nauczyciela</i>	63
4.2. Działania <i>nauczyciela</i>	66
4.3. Podmiot działań <i>nauczyciela</i>	68

4.4. Komponent lokacyjny działań <i>nauczyciela</i>	69
4.5. Profile <i>nauczyciela</i>	70
4.5.1. <i>Nauczyciel</i> jako wychowawca.....	70
4.5.2. <i>Nauczyciel</i> jako zawód	76
4.5.3. <i>Nauczyciel</i> jako pracownik.....	84
4.5.4. <i>Nauczyciel</i> jako urzędnik.....	86
4.6. Wnioski – obraz <i>nauczyciela</i> w naukach społecznych	88
5. Metodologiczne podstawy pracy.....	92
5.1. Problematyka badań.....	92
5.2. Charakterystyka materiału badawczego	93
5.3. Metody i narzędzia badawcze	95
6. Obraz <i>nauczyciela</i> w języku wybranych aktów oświatowych	100
6.1. Definicyjne ujęcia <i>nauczyciela</i>	100
6.1.1. <i>Nauczyciel</i> i nazwy stosowane zamiennie	102
6.1.2. Osoby uznane za <i>nauczyciela</i>	107
6.1.3. Podsumowanie.....	109
6.2. Działania <i>nauczyciela</i>	110
6.3. Podmiot działań <i>nauczyciela</i>	115
6.4. Zakres działań <i>nauczyciela</i>	116
6.5. Komponent lokacyjny	118
6.6. Komponent temporalny	118
6.7. Profile <i>nauczyciela</i>	119
6.7.1. <i>Nauczyciel</i> jako pracownik.....	120
6.7.2. <i>Nauczyciel</i> jako zawód	148
6.7.3. <i>Nauczyciel</i> jako wychowawca.....	161
6.7.4. <i>Nauczyciel</i> jako urzędnik.....	165

6.7.5. <i>Nauczyciel jako przełożony</i>	168
6.7.6. <i>Nauczyciel jako członek rodziny</i>	170
6.8. Wnioski – normatywny obraz <i>nauczyciela</i>	173
7. Normatywny obraz <i>nauczyciela</i> a stereotypy	178
Zakończenie	189
Bibliografia.....	192
Spis tabel i wykresów.....	212
Aneks.....	213
Streszczenie	283
Summary	285

Wstęp

Instytucję szkoły od wielu lat trawi kryzys zaufania. Dotyczy on również nauczyciela, którego rola i funkcje w systemie oświaty, społeczeństwie i rozwoju uczniów są coraz częściej żywo dyskutowane¹. Z uwagi na powszechność oświaty, społeczne cele nauczania i łatwość odwołania się do doświadczeń każdego obywatela, praca nauczycieli staje się elementem wywołującym żywe emocje. Niezadowolenie społeczne związane z obecnym stanem edukacji skutkuje zaś przyjęciem już niemal jako pewnik stwierdzenia, że „nauczyciel to bardziej służba niż zawód, trzeba się liczyć z tym, że przyjdzie żyć trudno, a prestiż trzeba będzie budować mozolnie”².

Wizerunek³ nauczyciela był już szeroko opisywany w pracach z zakresu filozofii, socjologii, etyki, psychologii oraz pedagogiki⁴. Był również przedmiotem badań językowych dwukrotnie – w 1990 roku oraz w 2000 roku – za pomocą metodologii językowego obrazu świata⁵. Badania te miały na celu dotarcie do potocznego i obiegowego rozumienia pojęcia *nauczyciel* przez przedstawicieli naszej rodzimej kultury. Jednak osłabienie autorytetu nauczyciela nierozzerwalnie wiąże się także ze zmianą sposobu jego postrzegania w przestrzeni publicznej, której ramy wyznaczają uregulowania prawne. Nauczyciel podejmuje bowiem działania w instytucjach i placówkach ogólnodostępnych, istotnie

¹ I. Jazukiewicz: *Autorytet nauczyciela*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 1: A–F. Red. nauk. i przew. kom. red. T. Pilch. Warszawa 2003, s. 255–256; por. M. Groenwald: *Dlaczego nauczycielom trudno zasłużyć na szacunek*. „Nowa Szkoła” 2002, nr 5, s. 28–31.

² E. Skonieczka: *Autorytet nauczyciela – kryzys czy nowa jakość*. „Życie Szkoły” 2006, nr 8, s. 45.

³ Zdając sobie w pełni sprawę ze znaczenia pojęć: *obraz*, *wizerunek*, *wyobrażenie* w JOS (por. rozdz. 2) i rozgraniczając je w analizie, samych określeń (*obraz*, *wizerunek*, *wyobrażenie*) ze względów stylistycznych używam w opisowych częściach pracy zamiennie.

⁴ Z. Krzysztozek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy dla studium nauczycielskiego*. Warszawa 1969; *Psychologia wychowawcza*. Red. Ch. Skinner. Tłum, z. Obniski. Warszawa 1971, s. 29–33; B. Gołębiak: *Zmiany edukacji nauczycieli. Wiedza – biegłość – refleksyjność*. Toruń, Poznań 1998; L. Górka: *Wizje zawodu nauczyciela w Polsce u progu trzeciego tysiąclecia*. Szczecin 2000; *Pedagogika. Leksykon PWN*. Red. B. Milerski, B. Śliwowski. Warszawa 2000, s. 131; C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku...*; S. Dylak: *Nauczyciel. Kompetencje i kształcenie zawodowe*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*; C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz: *Słownik pedagogiczny*. Warszawa 2009; M. Bereźnicka: *Wartości kształcenia we współczesnej szkole*. Kraków 2010; *Szkoła jako przestrzeń edukacyjnego (nie)porozumienia*. Red. A. Domagała-Kręcioch, B. Majerek. Kraków 2014; W. Okoń: *Nowy słownik pedagogiczny*. Wyd. 10 popr. i uzup. Warszawa 2016.

⁵ *Język, wartości, polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*. Red. J. Bartmiński. Lublin 2006, s. 28, 527–533.

ukierunkowując proces powszechnej, obowiązkowej edukacji⁶ – należącej do zadań państwa oraz regulowanej przepisami prawa. Za przyjęciem tej tezy przemawia chociażby sytuacja po ostatnich nowelizacjach ustaw oświatowych: zmiany prawne nie tylko przeorganizowały proces edukacji, ale wywołały także szeroką dyskusję społeczną na temat zadań nauczyciela i efektów jego działań dydaktyczno-wychowawczych. Można też przypuszczać, iż wizerunek nauczyciela w dużej mierze współtworzą – pośrednio lub intencjonalnie – przyjmowane rozwiązania normatywne, które nie były dotąd przedmiotem badań. Na to spectrum ma zwrócić uwagę moja rozprawa, która pozwoli opisać sposoby konceptualizacji tej profesji w aktach powszechnie obowiązującego prawa i pozwoli poszerzyć wiedzę na temat wzajemnego wpływu normatywnego obrazu *nauczyciela* na jego wyobrażenia funkcjonujące w społeczeństwie i języku.

Przedmiotem moich badań stała się analiza obrazu *nauczyciela* zakodowanego w języku aktów prawa oświatowego o charakterze ogólnym i powszechnie obowiązującym – w ustawach: z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Prawo oświatowe z dnia 14 grudnia 2016 r., z dnia 15 kwietnia 2011 r. o systemie informacji oświatowej, Prawo o szkolnictwie wyższym z dnia 27 lipca 2005 r., a także z dnia 22 maja 2009 r. o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych. Rozprawa pozwoli też na ukazanie, czy w obowiązującym prawie istnieje spójny wizerunek *nauczyciela*, jakie są jego kluczowe aspekty oraz na ile obraz ten czerpie z ujęcia zawartego w języku i w wyobrażeniu społecznym.

Praca składa się z trzech głównych części: teoretycznej, metodologicznej oraz badawczej. Część teoretyczna złożona jest z czterech rozdziałów, które poświęcone są kolejno: zależnościom prawa i języka, językowemu obrazowi świata, językowemu obrazowi *nauczyciela*, a także sposobom funkcjonowania obrazu *nauczyciela* w naukach społecznych (przy czym dwa ostatnie komponenty stanowią rezultat autorskich analiz przygotowujących do badania zasadniczego). Zagadnienia przedstawione w tej części pracy stanowić będą szeroki kontekst dla badań i analiz prowadzonych w dalszej części dysertacji.

Druga z wymienionych części pracy prezentuje najważniejsze założenia metodologiczne rozprawy. Wskazano w niej problematykę badań, materiał badawczy oraz

⁶ D. Kurzyńska-Chmiel: *Wstęp*. W: Też: *Podstawy prawne i organizacyjne oświaty. Prawo oświatowe w zarysie*. Warszawa 2009, s. 10; por. G. Mazurkiewicz: *Wstęp*. W: *Edukacja jako odpowiedź. Odpowiedzialni nauczyciele w zmieniającym się świecie*. Red. Tegoż. Warszawa, Kraków 2014, s. 9; J. Nowotniak: *Szkoła jako „miejsce” w kontekście odpowiedzialności nauczycieli za przestrzeń edukacyjną*. W: *Edukacja jako odpowiedź...*, s. 99.

stosowane metody i narzędzia badawcze, a także omówiono sposób postępowania badawczego.

Ostatnią część rozprawy stanowią dwa rozdziały kluczowe z uwagi na cel niniejszego opracowania. Zawierają one kolejno: analizę i interpretację zgromadzonego materiału badawczego, zestawienie wniosków pochodzących z porównania obrazu *nauczyciela* w języku, jego wizerunku w opracowaniach z zakresu nauk społecznych, a także obrazu wyekscerpowanego z analizowanych tekstów prawnych. Na podstawie danych językowych pochodzących ze wskazanego zbioru aktów normatywnych rekonstruję normatywny obraz *nauczyciela*, jego stereotyp, cechy prototypowe oraz peryferyjne. Dodatkowo odtwarzam profile pojęcia możliwe do wyodrębnienia z analizowanego materiału tekstowego.

Analiza materiału badawczego pozwala na wyodrębnienie obrazu *nauczyciela* odzwierciedlanego w wybranych tekstach ustawowych z gałęzi prawa oświatowego. Zakładam, że sposoby obrazowania *nauczyciela* w dokumentach oświatowych wykazują również pewne zbieżności z elementami językowego obrazu *nauczyciela* wyłonięgo ze słowników języka polskiego i badań nad stereotypem, a także funkcjonującego w przestrzeni społecznej. Analiza ta pozwoli na wyodrębnienie powtarzających się faset tworzących obraz *nauczyciela* w umysłach użytkowników języka oraz twórców prawa.

Akty prawne jako zbiory formułowanych dla ogółu społeczeństwa zasad, nakazów i zakazów postępowania, przekazanych za pomocą słów używanych w języku ogólnym⁷, powinny odzwierciedlać stereotyp *nauczyciela*⁸ funkcjonujący w społeczeństwie. Mam nadzieję, że przeprowadzone badania wykażą choć częściową spójność wizji nadawców i odbiorców komunikatów w formie aktów prawnych, co stanowi podstawę prawidłowego funkcjonowania prawa w społeczeństwie.

⁷ Załącznik do obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 lutego 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie *Zasad techniki prawodawczej* (Dz.U. z 2016 r., poz. 283, t.j.).

⁸ Por. J. Bartmiński, J. Panasiuk: *Stereotypy językowe*. W: J. Bartmiński: *Współczesny język polski...*, s. 393–394.

1. Prawo a język

Prawo jest wpisane w kulturę wytworem społecznym, który wyznacza zasady funkcjonowania w społeczeństwie¹. W teorii prawa niejednokrotnie podkreśla się wzajemne oddziaływanie norm prawnych i rzeczywistości, wskazując, że oddziaływanie prawa uwarunkowane jest uczestnictwem w kulturze prawnej oraz posiadaniem pochodzącej z tego uczestnictwa wspólnej wiedzy. Wynika to z faktu, iż:

ustawodawca formułuje teksty prawne nie na pustyni pojęciowej, lecz z wykorzystaniem wielu doświadczeń wielu pokoleń prawniczych i legislacyjnych².

Istnienie komunikacji w sferze administracyjno-prawnej wymaga zatem zaangażowania nie tylko prawodawców i profesjonalistów, ale także od każdego obywatela, który jest podmiotem podległym prawu i współtworzącym kulturę prawną³.

Przepisy prawne odwołują się do języka i obrazu świata społeczeństwa. Dzięki temu możliwe jest porozumienie między ustawodawcą i obywatelami, a ustanawiane w nich normy mogą być odczytane oraz przestrzegane przez członków danej społeczności. Jednakże – z uwagi na funkcje prawa i konieczność ograniczenia zakresu jego ingerencji w codzienne życie – ustanowione przepisy muszą spełniać dodatkowe wymogi formalne, które umożliwiają odbiór norm prawnych każdemu członkowi społeczeństwa. Ich katalog oraz zakres przybliży analiza sposobu funkcjonowania tekstów prawnych we wspólnocie komunikacyjnej, w której prawo powstaje i działa.

¹ G. Skąpska: *Prawo i społeczeństwo: teorie systemowe w socjologii a koncepcje społeczeństwa aktywnego*. W: *Prawo w zmieniającym się społeczeństwie*. Red. G. Skąpska. Kraków 1992, s. 72; por. A. Kubik: *Przykład. Dydaktyczny składnik ustawodawstwa. Studium empiryczne*. Toruń 2006, s. 5; M. Zirk-Sadowski: *Sposoby uczestniczenia prawników w kulturze*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1994, z. 4, s. 47; M. Borucka-Arctowa: *Rola prawa jako czynnika kulturotwórczego*. W: *Idee – państwo – prawo*. Red. J. M. Majchrowski. Kraków 1991, s. 68.

² M. Zieliński: *Język prawny, język administracyjny, język urzędowy*. W: *Język – Prawo – Społeczeństwo*. Red. E. Malinowska. Opole 2004, s. 27.

³ M. Zieliński: *O potrzebie nauczania języka prawa*. W: *Edukacja językowa Polaków*. Red. W. Miodunka. Kraków 1998, s. 106–110; por. M. Wojtak: *Polityka językowa w administracyjno-prawnej sferze komunikacyjnej*. W: *Polska polityka językowa na przełomie tysiącleci*. Red. J. Mazur. Lublin 1999, s. 115; J. Pieńko: *Podstawy jurslingwistyki. Język w prawie – Prawo w języku*. Warszawa 1999, s. 40; J. Nocoń: *Przygotowanie ucznia do funkcjonowania w sferze prawno-administracyjnej*. W: *Język – Prawo – Społeczeństwo...*, s. 177–192; T. Borkowski: *Terminologia prawna w ujęciu terminograficznym*. „Komunikacja Specjalistyczna” 2011, nr 4, s. 225; A. Choduń: *Głos w panelu „Językowe przeszkody i ułatwienia w komunikowaniu się obywatela z sądami i urzędami”*. W: *Oblicza polszczyzny*. Red. A. Markowski, R. Pawelec. Warszawa 2012, s. 286–287.

1.1. Zależności prawa i języka

Naturalne powiązanie prawa z językiem wynika z faktu, iż zostaje ono ustanowione przez akty normatywne, będące rodzajem komunikatu⁴. Oznacza to, iż samo nadanie komunikatu prawnego nie gwarantuje jego fortunności⁵ – aby reguły prawne spowodowały zakładany skutek, powinny spełniać określone warunki:

muszą do adresata(-ów) dotrzeć, i muszą być „komunikacyjnie zdolne” spowodować oczekiwaną reakcję. Braki, niedostatki i deficyty komunikatu zawartego w prawie wywołują więc nieudolność prawa⁶.

Jak bowiem stwierdza Sławomira Wronkowska, aby prawo obowiązywało rzeczywiście, a nie tylko fikcyjnie, musi zostać odczytane i wdrożone przez adresatów:

komunikat nadawany przez twórcę norm – władzę prawodawczą musi dotrzeć do zainteresowanych, a następnie musi zostać przez nich zrozumiany i dopiero wtedy może wpłynąć na ich postępowania⁷.

Kodowanie i odczytywanie prawnych reguł postępowania jest zatem procesem językowej interpretacji, która „ma walor eksplikacji znaczeń”⁸, formułowanych za pomocą języka. Co więcej, interpretacja ta wpływa na sama istotę przepisów prawnych, ponieważ:

⁴ I. Szczepankowska: *Perspektywa badań lingwistycznych nad językiem prawnym*. „Poradnik Językowy” 1999, z. 5–6, s. 12; por. T. Lizisowa: *Język prawny w obiegu społecznym*. W: *Polska polityka komunikacyjnojęzykowa wobec wyzwań XXI wieku*. Red. S. Gajda, A. Markowski, J. Porayski-Pomsta. Warszawa 2005, s. 177–196.

⁵ J. Grzelak: *Skutki niskiej kompetencji komunikacyjnej prawodawcy*. „Kwartalnik Językoznawczy” 2010, z. 2, s. 10; por. M. Kłodawski: *Przepis prawny jako komunikat. Uwagi o refleksji nad komunikacją w polskim prawoznawstwie*. W: *Komunikologia. Teoria i praktyka komunikacji*. Red. E. Kulczycki, M. Wendland. Poznań 2012, s. 217–218; Z. Kalicka-Karpowicz: *Uwagi o problemach Polaków ze słownictwem prawnym na podstawie materiału z internetowych poradni językowych*. W: *Języki specjalistyczne wczoraj, dziś i jutro*. Red. M. Łukasik, B. Mikołajewska. Warszawa 2014, s. 91–105; D. Kala: *Warunki efektywnej komunikacji językowej uczestników procesu sądowego*. W: *Kultura języka polskiego w praktyce prawniczej*. Red. D. Kala; E. Kubicka. Bydgoszcz 2014, s. 135–148.

⁶ E. Łętowska: *Myśli nieuczesane o deficytach komunikacyjnej funkcji prawa*. W: *Bariery i pomosty w komunikacji językowej Polaków*. Red. J. Bartmiński, U. Majer-Baranowska. Lublin 2005, s. 193.

⁷ S. Wronkowska: *O cechach języka tekstów prawnych*. W: *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa*. Oprac. A. Tietiajew-Różańska. Warszawa 2007, s. 15.

⁸ J. Habermas: *Faktyczność i obowiązywanie. Teoria dyskursu wobec zagadnień prawa i demokratycznego państwa prawnego*. Warszawa 2005, s. 147; por. R. Sarkowicz, J. Stelmach: *Teoria prawa*. Kraków 1998, s. 177; M. Andruszkiewicz: *Interpretacja prawnicza a interpretacja literacka – kilka uwag*. „Krytyka prawa” 2014, t. 6, s. 188–189; M. Zieliński: *Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego*. Poznań 1972, s. 25–28; M. Zieliński: *Clara non sunt interpretanda – mity i rzeczywistość*. „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2012, nr 6, s. 18–19; M. Zieliński: *Osiemnaście mitów w myśleniu o wykładni prawa*. „Palestra” 2011, nr 3–4, s. 22; J. Wróblewski: *Pragmatyczna jasność prawa*. „Państwo i Prawo” 1988, nr 4, s. 13; T. Gizbert-Studnicki: *Dyrektywy wykładni drugiego stopnia*. W: *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego*. Red. A. Choduń, S. Czepita. Szczecin 2010, s. 60; M. Zieliński: *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*. Warszawa 2010, s. 49–59; T. Grzybowski: *Spory wokół reguły clara non sunt interpretanda*. „Państwo i Prawo” 2012, nr 9, s. 45.

językowy i tekstualny charakter jest zasadniczy dla istnienia i obowiązywania prawa. Dopiero prawo „wypowiedziane” pełnić może w życiu społecznym przypisywane mu funkcje⁹.

Przepisy prawne konstruowane są za pomocą aparatu pojęciowego ogólnego rejestru języka¹⁰. Jak zauważa Andrzej Malinowski:

W odniesieniu do tekstów prawnych można zatem powiedzieć, że obraz świata tekstów prawnych w znacznym stopniu wyznaczony jest przez to, jak ten świat się poznaje, za pomocą jakich środków się go opisuje¹¹.

Teksty normatywne odwołują się zatem do obrazu świata przyjętego w danej społeczności¹², co sprawia, że za pomocą konstrukcji językowych przekazują nie tylko obowiązujące normy, ale i interpretacje zjawisk życia społecznego odpowiadające uznanym w danej wspólnocie systemom wartości.

Jednak z uwagi na swój cel, którym jest wskazywanie zachowań pożądanых w danym społeczeństwie, prawo staje się przestrzenią dwukierunkowej zależności:

z jednej strony, dziedziną odtwarzającą i porządkującą rzeczywistość pozaprawną, a zarazem, z drugiej strony, w pewnym wymiarze także projektującą obraz świata według określonych kryteriów i celów¹³.

W ten sposób w tekstach prawnych dochodzi do styku dwóch płaszczyzn: rzeczywistej – istniejącej i normatywnej – pożądanej.

Tomasz Gizbert-Studnicki sugeruje, iż akty normatywne nie tylko modyfikują obraz tego, co znane użytkownikom języka i dokonują innej kategoryzacji zjawisk występujących w przestrzeni społecznej, ale ponadto wzbogacają ją o podmioty, które nie występują w rzeczywistości pozanormatywnej:

mieszkańcami świata prawnego nie są ludzie, lecz podmioty prawa. (...) Świat zaludniony przez osoby fizyczne i prawne, organy państwa, strony procesowe,

⁹ T. Chauvin: *Homo iuridicus. Człowiek jako podmiot prawa publicznego*. Warszawa 2014, s. 22.

¹⁰ T. Gizbert-Studnicki: *Język prawny a obraz świata*. W: *Prawo w zmieniającym się społeczeństwie...*, s. 161; por. M. Dębska: *Zasady techniki prawodawczej. Komentarz* [online]. LexisNexis 2013 nr 9950. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].

¹¹ M. Zieliński: *Wykładnia prawa...*, s. 98.

¹² E. Malinowska: *Język urzędowy a obraz świata*. „Studia Slavica” 2002. T. 5. Opole, s. 25–32.

¹³ J. Stelmach, R. Sarkowicz: *Teoria prawa...*, s. 39–43; por. K. Koźmiński: *Kilka uwag o zjawisku jurydyzacji*. W: *Lingua iuris*. Red. A. Mróz, A. Niewiadomski. Warszawa 2010, s. 289–290; T. Chauvin: *Homo iuridicus...*, s. 18–19.

przestępców i wyborców różni się od świata zamieszkałego przez brunetów i blondynów, wykształconych i niewykształconych, zdolnych i leniwych¹⁴.

Tatiana Chauvin uważa wręcz, że nadmiarowe elementy świata prawnego są na tyle istotne i specyficzne, że:

każdy akt mowy składający się na dyskurs prawny przynosi specyficzną wizję świata¹⁵.

Tak wyraźnie postrzegana dwoistość codzienności użytkowników języka i rzeczywistości prawnej sprawia, że zarówno w teorii prawa, jak i w językoznawstwie wyróżnia się swoistą dla aktów normatywnych odmianę języka.

1.2. Język prawny i styl urzędowy

Język prawny to – w teorii prawa – odmiana stylistyczna języka ogólnego, w którym tworzone są akty prawne (konstytucje, ustawy, dekrety)¹⁶. Jest używany przez prawodawcę bezpośrednio do tworzenia treści aktów prawnych i ustanawiania za ich pomocą nakazów lub zakazów postępowania:

Teksty prawne należą do dyskursu dyrektywalnego, bowiem ich główna funkcja pragmatyczna polega na wpływaniu wprost na zachowanie się ludzi i to wpływaniu w sposób stanowczy (jako bezwzględne wymagania danego zachowania się, sterowanego wyłączną wolą ustawodawcy)¹⁷.

Język prawny jest więc narzędziem kodowania prawnych norm opisujących pożądaných działań obywateli w danym społeczeństwie¹⁸.

Tworzenie społecznie akceptowanych reguł zachowania odróżnia język prawny od metajęzyka, w którym urzędnicy lub prawnicy formułują akty stosowania prawa (decyzje,

¹⁴ T. Gizbert-Studnicki: *Język prawny a obraz świata*. W: *Prawo w zmieniającym się społeczeństwie...*, s. 155.

¹⁵ T. Chauvin: *Homo iuridicus...*, s. 22.

¹⁶ A. Malinowski: *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*. Warszawa 2006, s. 236–240; por. B. Wróblewski: *Język prawny i prawniczy*. Kraków 1948, s. 51–54; M. Zieliński: *Język prawny, język administracyjny, język urzędowy*. W: *Język – Prawo – Społeczeństwo...*, s. 11, 13; T. Gizbert-Studnicki: *Sytuacyjne uwarunkowanie językowych właściwości tekstów prawnych*. W: *Język – Prawo – Społeczeństwo...*, s. 37; A. Choduń: *Język prawny a język potoczny*. W: *Język – Prawo – Społeczeństwo...*, s. 77–86; T. Lizisowa: *Podmiotowa i przedmiotowa funkcja języka prawnego*. W: *Polski język prawny – media, społeczeństwo, edukacja*. Red. D. Kondratczuk, A. Niewiadomski, E. Walewska. Warszawa 2013, s. 37–57; R. Stec, Ł. Ciołek: *Uwagi o języku prawnym i prawniczym oraz o legislacji: aspekty socjologiczne i prawne*. W: *Wokół języka i prawa – fakty dawne i współczesne*. Red. J. Kuć, V. Machnicka. Siedlce 2015, s. 97–117.

¹⁷ M. Zieliński: *Języki prawne i prawnicze*. W: *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*. Red. W. Pisarek. Kraków 1999, s. 61.

¹⁸ A. Sulikowski: *Wstęp do prawoznawstwa. Krótki kurs*. Wałbrzych 2007, s. 12–13; por. T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek: *Wstęp do prawoznawstwa*. Warszawa 2013, s. 106–108.

rozporządzenia, wyroki) bądź komentują przepisy prawne (pisma sądowe, publikacje, dokumenty, glosa, dydaktyka prawa, rozprawy sądowe)¹⁹. Metajęzyk ten zwany jest w różnych klasyfikacjach odmianą urzędniczą, normatywną, okołoprawną, kancelaryjną, administracyjną czy prawniczą²⁰.

Język prawny przez większość lingwistów bywa uznawany za element – podstyl, wariant lub pododmiana – stylu urzędowego, funkcjonującego w bezpośrednim powiązaniu z komunikacją urzędową²¹. Zdaniem Teresy Skubalanki, styl ten wyróżnia: oficjalna, instytucjonalna forma przekazu, schematyzm i względna nienaruszalność tekstu, a także zawsze obecne wykładniki językowe funkcji impresywnej²². Jak podkreśla wielu badaczy języka prawnego, charakterystyczne dla stylu urzędowego jest używanie bezosobowych sformułowań, które mają podkreślać wynikającą z autorytetu władzy nierównorzędną rolę

¹⁹ M. Zieliński: *Język prawny, język administracyjny, język urzędowy*. W: *Język – Prawo – Społeczeństwo...*, s. 11, 13; por. B. Wróblewski: *Język prawny i prawniczy...*, s. 54; T. Lizisowa: *Podmiotowa i przedmiotowa funkcja języka prawnego*. W: *Polski język prawny – media, społeczeństwo, edukacja...*, s. 37–57; E. Malinowska: *Styl – dyskurs – komunikacja urzędowa*. W: *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*. Red. E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk. Kraków 2013, s. 469; R. Stec, Ł. Ciołek: *Uwagi o języku prawnym i prawniczym...*, s. 97–117.

²⁰ J. Pieńkos: *Podstawy jurslingwistyki...*, s. 14; por. H. Kurkowska: *Stylistyka polska. Zarys*. Warszawa 1959, s. 261–270; K. Opałek, B. Wróblewski: *Zagadnienia teorii prawa*. Warszawa 1969, s. 39; E. Malinowska, *Styl urzędowy*. W: *Przewodnik po stylistyce polskiej*. Red. S. Gajda. Opole 1995, s. 431; M. Zieliński: *Język prawny, język administracyjny, język urzędowy*. W: *Język – Prawo – Społeczeństwo...*, s. 11, 13; E. Pierzchała: *Język urzędowy a język prawny w nauce prawa administracyjnego – wybrane zagadnienia*. W: *Między tradycją a przyszłością w nauce prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Bociowi*. Red. J. Supernat. Wrocław 2009, s. 571–573; A. Choduń: *Prawo a język urzędowy*. W: *Język w prawie, administracji i gospodarce*. Red. K. Michalewski. Łódź 2010, s. 9–18; E. Malinowska: *Styl – dyskurs – komunikacja urzędowa*. W: *Style współczesnej polszczyzny...*, s. 467.

²¹ E. Malinowska: *Styl – dyskurs – komunikacja urzędowa*. W: *Style współczesnej polszczyzny...*, s. 468; por. H. Kurkowska, S. Skorupka, *Stylistyka polska*, Warszawa 1959, s. 161–170; A. Furdal: *Klasyfikacja odmian współczesnego języka polskiego*, Wrocław 1973, s. 100–103; E. Malinowska: *Wypowiedzi administracyjne i ich poprawność*. „Prace Filologiczne” 1994. T. 44. Warszawa, s. 363–372; S. Mikołajczak: *Składnia współczesnych ustaw sejmowych*. W: *Język a współczesne społeczeństwo polskie*. Red. z. Zagórski. Poznań 1994, s. 37–48; E. Malinowska, *Styl urzędowy*. W: *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej...*, s. 431–448; I. Szczepankowska: *Perspektywa badań lingwistycznych nad językiem prawnym...*, s. 15–17; S. Gajda: *Funkcjonowanie współczesnej polszczyzny. System odmian i jego dynamika rozwojowa*. W: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Język polski*. Red. S. Gajda. Opole 2001, s. 212; H. Kurkowska, S. Skorupka: *Stylistyka polska. Zarys*. Warszawa 2001, s. 287–288; S. Wronkowska: *O cechach języka tekstów prawnych...*, s. 18; H. Jadacka: *Dlaczego nie wszyscy mogą rozumieć teksty prawne*. W: *Prawo, język, etyka*. Red. A. Mróz, A. Niewiadomski, M. Pawelec, Warszawa 2010, s. 27–30; J. Grzelak: *Polski język prawa – w perspektywie glottodydaktycznej*. Poznań 2010, s. 12–15; J. Petzel: *Status lingwistyczny języka prawnego*. W: *Prawo, język, media*. Red. A. Mróz, A. Niewiadomski, M. Pawelec. Warszawa 2011, s. 160; I. Szczepankowska: *Konstelacja dyskursów związanych tematycznie i funkcjonalnie ze sferą prawa*. W: *Dyskurs i jego odmiany*. Red. B. Witosz, K. Sujkowska-Sobisz, E. Ficek. Katowice 2016, s. 33; I. Szczepankowska: *Dyskurs prawny. Języki, teksty i konteksty*. Białystok 2016, s. 13–15; T. Lizisowa: *Komunikacyjna teoria języka prawnego*. Wyd. 2. Poznań 2018, s. 54–58.

²² T. Skubalancka: *Historyczna stylistyka języka polskiego. Przekroje*. Wrocław 1984, s. 16.

dyskursywnych oraz formalny charakter więzi między nadawcą i odbiorcą tworzonych wypowiedzi prawnych²³.

Zdaniem Marii Wojtak styl urzędowy cechuje normatywny i władczy sposób określania zasad współżycia członków danej społeczności poprzez modelowanie ich zachowań²⁴, a jego wyznacznikami są:

- dyrektywność,
- bezosobowy charakter wypowiedzi,
- precyzyjność,
- standardowość²⁵.

Zestawienie wskazanych cech sprawia, że przepisy w sposób władczy wskazują pożądane modele zachowania, które są opisane jasno i jednoznacznie, ale dzięki swej generalności mogą być stosowane wielokrotnie²⁶.

Standardowość wypowiedzi normatywnych trafnie sformułował Maciej Zieliński, wskazując, iż zawarte są w nich „nakazy skierowane do generalnie określonych adresatów, narzucając im generalnie określone zachowania”²⁷. Językowym wykładnikiem generalności sytuacji opisywanych w przepisach prawnych jest również brak zaimków. Jak zauważa Gizbert-Studnicki:

²³ E. Malinowska: *Styl – dyskurs – komunikacja urzędowa*. W: *Style współczesnej polszczyzny...*, s. 467; por. H. Kurkowska: *Stylistyka polska. Zarys...*, s. 261; T. Majewska: *Z historii polskiego języka kancelaryjnego*. „Poradnik językowy” 1968, z. 6, s. 306–317; T. Gizbert-Studnicki: *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z nauk politycznych” 1986. Kraków, z. 26, s. 95; D. Buttler: *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności gramatycznej*. Wyd. 4. Warszawa 1986, s. 471; M. Wojtak: *Elementy stylu urzędowego w „Ortylach magdeburskich”*. „Język Polski” 1988, z. 4–5, s. 223; M. Wojtak: *Polityka językowa w administracyjno-prawnej sferze komunikacyjnej...*, s. 113–123; A. Jopek: *Relacja nadawca–odbiorca w polskim dyskursie prawnym w świetle pragmatyki komunikacyjnej*. W: *Język w komunikacji*. T. 3. Red. G. Habrajska. Łódź 2001, s. 82–97; C. Jaworski: *Język prawny i jego rozumienie w relacjach obywatel–adwokat–wymiar sprawiedliwości*. W: *Język polskiej legislacji...*, s. 72–75; E. Malinowska: *Komunikowanie władzy ze społeczeństwem*. W: *Gatunki mowy i ich ewolucja*. T.4: *Gatunek a komunikacja społeczna*. Red. D. Ostaszewska. Katowice 2011, s. 241–251; E. Malinowska: *Językowe wykładniki władzy w urzędzie*. „Oblicza Komunikacji” 2013, nr 6, s. 40–41; M. Rutkowski: *Dyskurs urzędowy w ramach dyskursu instytucjonalnego*. W: *Dyskurs i jego odmiany...*, s. 43–44, 47.

²⁴ M. Wojtak: *Elementy stylu urzędowego w „Ortylach magdeburskich”...*, s. 223.

²⁵ M. Wojtak: *Styl urzędowy*. W: *Współczesny język polski...*, s. 165–166; por. K. Kaczmarek: *Precyzja i niedookreśloność wyrażen w przepisach prawnych na przykładzie języka polskiego i węgierskiego*. „Comparative Legilinguistics” 2013, nr 13, s. 49–66.

²⁶ A. Moroz: *Językowe aspekty trudności w interpretacji tekstów prawnych*. „Kwartalnik Sądowy Apelacji Gdańskiej” 2015, nr 3, s. 15; por. M. Wojtak: *Polityka językowa w administracyjno-prawnej sferze komunikacyjnej...*, s. 153; E. Malinowska: *Styl – dyskurs – komunikacja urzędowa*. W: *Style współczesnej polszczyzny...*, s. 478.

²⁷ M. Zieliński: *Język prawny, język administracyjny, język urzędowy*. W: *Język – Prawo – Społeczeństwo...*, s. 13.

w polskich tekstach prawnych nie występują wyrażenia wskazujące deiktycznie miejsca w przestrzeni i momenty lub okresy czasu (a więc takie zaimki, jak: tutaj, teraz, tam), gdyż wskazanie takie wymaga odniesienia do miejsca i czasu aktu parole. Wyrażenia deiktyczne są zastąpione deskrypcjami umożliwiającymi identyfikację obiektów, o których się mówi, bez względu na czas i miejsce, w którym następuje odbiór wypowiedzi²⁸.

W ten sposób – zdaniem badacza – teksty prawne zyskują cechę asytuacyjności²⁹.

Zygmunt Rybicki i Stanisław Piątek również uznają teksty prawne za wypowiedzi formułowane w sposób generalny, które nie są skierowane do kogoś. Jak stwierdzają:

ogólność (abstrakcyjność) normy prawnej oznacza, że nie posiada ona z góry określonego adresata, oraz że nie reguluje zdeterminowanej sytuacji jednostkowej³⁰.

Adresatem przepisów prawnych jest zatem każdy, kto znajdzie się w sytuacji odpowiadającej kryteriom opisanym przez normę.

Wielu badaczy zwraca uwagę na fakt, iż odczytywanie tekstów prawnych wymaga odpowiedniego zasobu wiadomości dotyczącego semantycznych i konstrukcyjnych właściwości przepisów prawnych, dlatego uznaje je za teksty specjalistyczne³¹. Specyfika języka aktów normatywnych powoduje, iż również język prawny określany jest „językiem wiedzy specjalistycznej”³² lub „językiem specjalistycznym (technolektem) (...), który używany jest przez określone grupy społeczne”³³. Przekonanie o specjalistycznym charakterze przepisów prawnych podziela również Maciej Zieliński, który stwierdza wręcz, że zdania zamieszczone w tekstach prawnych:

²⁸ T. Gizbert-Studnicki: *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej...*, s. 55.

²⁹ T. Gizbert-Studnicki: *Sytuacyjne uwarunkowanie językowych właściwości tekstów prawnych*. W: *Język – Prawo – Społeczeństwo...*, s. 37–49.

³⁰ Z. Rybicki, S. Piątek: *Zarys prawa administracyjnego i nauki administracji*. Wyd. 2. zm. Warszawa 1988, s. 102.

³¹ S. Grucza: *Ścisłość denotatywna języków prawnych a ścisłość wiedzy i tekstów prawnych*. W: *Prawo, język, media*. Red. A. Mróz, A. Niewiadomski, M. Pawelec. Warszawa 2011, s. 31–32; por. H. Jadacka: *Język naszych ustaw. Kultura języka w pracy legislatora*. „Biuletyn Rady Legislacyjnej” 1995, nr. 3, s. 204–205; S. Gajda: *Język administracyjno-prawny w perspektywie językoznawczej i prawoznawczej*. W: *Język – Prawo – Społeczeństwo...*, s. 27; K. Brodziak: *O lingwistycznym statusie języka prawnego*. „Studia Prawnicze” 2004, nr 1, s. 124; A. Malinowski: *Polski język prawny...*, s. 21 i 23; J. Petzel: *Język prawny w świetle lingwistycznej teorii rejestru językowego*. „Studia Iuridica” 2006. T. 45, s. 162; J. Pieńkos: *Podstawy juryslingwistyki...*, s. 71.

³² T. Borkowski: *Terminologia prawna w ujęciu terminograficznym...*, s. 225.

³³ A. Malinowski: *Polski język prawny...*, s. 22.

czyta się quasi-idiomatycznie, że to jest tak, jakby co innego było napisane, a co innego się w pierwszym rzędzie odczytywało³⁴.

Na ogół przyjmuje się jednak, że język prawny od języka naturalnego różni się wyłącznie w sferze słownictwa i semantyki:

język prawny jest częścią języka naturalnego, a tym samym tym, co odróżnia te języki, są jedynie różnice występujące w sferze słownictwa i semantyki. Jeżeli chodzi natomiast o składnię tych języków, to [...] uznać należy, że składnia stosowana w tekstach aktów normatywnych jest taka sama jak składnia stosowana w tekstach języka powszechnego³⁵.

Co więcej, jak konstatują badacze, słownictwo w tekstach prawnych jest modyfikowane wyłącznie w określony sposób – poprzez używanie w pierwszej kolejności wyrazów książkowych, unikanie słownictwa emocjonalnego, utrzymywanie wielu archaizmów i konstrukcji obcego pochodzenia, a także dążenie do jednoznaczności³⁶. Wskazuje się jednocześnie, że zakres odstępstw między językiem formułowania przepisów i językiem stosowanym na co dzień jest zmienny i zależny od gałęzi, którą prawo reguluje³⁷, a „(...) poszczególne właściwości językowe tekstów prawnych wyznaczane są przez cechy sytuacji społecznych”³⁸. Z tego względu norma może być „bardzo różnie formułowana w zależności od użytego języka”³⁹, jednak każdorazowo korzysta wyłącznie z repertuaru środków dostępnych w językowym kodzie używanym w danej społeczności.

³⁴ M. Zieliński: *Wiedza o tekstach prawnych jako warunek ich rozumienia*. W: *Język polskiej legislacji...*, s. 27.

³⁵ J. Petzel: *Status lingwistyczny języka prawnego*. W: *Prawo, język, media...*, s. 160.

³⁶ D. Buttler: *Kultura języka polskiego...*, s. 470–471; por. A. Malinowski: *Właściwości statystyczne języka prawnego na tle własności języka potocznego (Próba analizy na przykładzie tekstów prawnych dotyczących ochrony środowiska)*. „Państwo i Prawo” 1980, nr 9, s. 67–69; M. Zieliński: *Wykładnia prawa...*, s. 137; A. Choduń: *Słownictwo tekstów aktów prawnych w zasobie leksykalnym współczesnej polszczyzny*. Warszawa 2007, s. 163.

³⁷ A. Malinowski: *Właściwości statystyczne języka prawnego...*, s. 67–76; por. A. Choduń, M. Zieliński: *Język dyskusji medialnej nad tworzeniem prawa*. W: *Język w mediach masowych*. Red. J. Bralczyk, K. Mosiołek-Kłosińska. Warszawa 2000, s. 186–199; T. Gizbert-Studnicki: *Sytuacyjne uwarunkowanie językowych właściwości tekstów prawnych*. W: *Język – Prawo – Społeczeństwo...*, s. 42–45; A. Choduń: *Słownictwo tekstów aktów prawnych w zasobie leksykalnym współczesnej polszczyzny...*, s. 163; E. Malinowska: *Styl – dyskurs – komunikacja urzędowa*. W: *Style współczesnej polszczyzny...*, s. 472.

³⁸ T. Gizbert-Studnicki: *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej...*, s. 42; por. B. Hałas: *Terminologia języka prawnego*. Zielona Góra 1995, s. 89–90.

³⁹ M. Kusion: *Język prawny – język prawniczy. Podobieństwa, różnice, zależności*. W: *Przekład(ka) nad wyrazami*. Red. A. Samonek. Kraków 2010, s. 53.

1.3. Zasady tworzenia i interpretacji tekstów prawnych

Niezależnie od stylistycznego przypisania język, którym posługuje się ustawodawca w aktach prawnych, musi być zrozumiały dla wszystkich odbiorców norm, także tych niebędących prawnikami. Z tego względu – w celu ujednolicenia i możliwego uproszczenia sposobu kodowania społecznie pożądanых norm postępowania – wprowadzono techniczno-legislacyjne zasady tworzenia prawa, sformułowane w *Zasadach techniki prawodawczej*⁴⁰, orzecznictwie oraz doktrynie prawa⁴¹. Jak bowiem stwierdzają Henryk Rot i Kazimierz Siarkiewicz:

akt normatywny powinien czynić zadość określonym wymaganiom języka, stylu, przejrzystości, klarowności, kolejności przepisów prawnych⁴².

By spełnienie tych wymogów było możliwe, określone zostają pravidła konstruowania aktów prawnych oraz kształtowania relacji między aktami prawodawczymi, w tym dopuszczalne sposoby używania języka⁴³. Zasady te precyzują:

⁴⁰ Załącznik do obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów...

⁴¹ A. Choduń: *Norma językowa a dyrektywy redagowania tekstów aktów prawnych*. W: *Konwencjonalne i formalne aspekty prawa*. Red. S. Czepita. Szczecin 2006, s. 47–53; por. J. Wróblewski: *Tworzenie prawa a wykładnia prawa*. „Państwo i Prawo” 1978, z. 6, s. 5–16; A. Michalska, S. Wronkowska: *Zasady tworzenia prawa*. Poznań 1983, s. 55; Z. Czeszejko-Sochacki: *Zasady Techniki Prawodawczej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*. „Przegląd Legislacyjny” 1997, nr 2, s. 103–123; S. J. Rittel: *Język prawny w przestrzeni politycznej. Język polityczny w przestrzeni prawnej. Propozycja metodologiczna*. W: *Język w sądach i w urzędach*. Red. T. Lizisowa. Kraków 2006, s. 165–184; S. Wronkowska: *Zasady przyzwoitej legislacji w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*. W: *Księga XX-lecia Trybunału Konstytucyjnego*. Warszawa 2006, s. 671–689; R. Piszko: *Wyznaczniki treści i obowiązywania dyrektyw wykładni prawa w prawoznawstwie i praktyce prawniczej*. Szczecin 2007, s. 9; A. Choduń: *Komunikatywność języka tekstów aktów prawnych*. „Przegląd Legislacyjny” 2007, nr 2, s. 90–100; R. Pawelec: *Zrozumiałość i poprawność składniowa tekstów prawnych a problem nominalizacji*. W: *Współczesny język prawny i prawniczy*. Red. A. Niewiadomski. Warszawa 2007, s. 67–75; J. Leszczyński: *O charakterze dyrektyw wykładni prawa*. „Państwo i Prawo” 2007, z. 3, s. 28–31; M. Pawelec: *Zagadnienia związane z poprawnością językową w zasadach techniki prawodawczej*. W: *Gdzie prawo niepewne, tam nie ma prawa. Rozważania o prawie, języku i kulturze*. Red. M. Frączek, A. Niewiadomski, R. Pawelec. Warszawa 2008, s. 9–21; T. Zalasinski: *Zasada prawidłowej legislacji w poglądach Trybunału Konstytucyjnego*. Warszawa 2008, s. 19–26; A. Choduń: *Uwagi o komunikatywności tekstów aktów prawnych*. W: *Prawo i język*. Red. A. Mróz, A. Niewiadomski, M. Pawelec. Warszawa 2009, s. 7–13; R. Pawelec: *Poprawność w związkach zgody, rzędu i przynależności; Szyk wyrazów i skróty składniowe; Budowa zdania złożonego i problemy stylistyki*. W: *Zarys metodyki pracy legislatora*. Red. A. Malinowski. Warszawa 2009, s. 371–425; G. Wierczyński: *Redagowanie i ogłaszanie aktów normatywnych. Komentarz*. Warszawa 2010, s. 81–89; S. Niewiadomski: *Język współczesnego prawa w świetle procesu europeizacji języka prawa*. W: *Język współczesnego prawa*. Red. A. Niewiadomski, E. Sztymelska. Warszawa 2012, s. 153–156; M. Zieliński: *Iura novit curia a wykładnia prawa*. W: *Prawo – Język – Logika. Księga jubileuszowa profesora Andrzeja Malinowskiego*. Red. S. Lewandowski, H. Machińska, J. Petzel. Warszawa 2013, s. 287–304; M. Gębka-Wolak: *Wstępne uwagi o normie składniowej aktów prawnych*. „Poznańskie Spotkania Językoznawcze” 2014, nr 28, s. 35; M. Gębka-Wolak: *Kierunki badań szyku w tekstach prawnych*. W: *Język – Urząd – Prawo*. Red. E. Czachorowska. Bydgoszcz 2015, s. 21–32; A. Moroz: *Eliptyczność tekstów prawnych*. W: *Język – Urząd – Prawo*..., s. 113–124; R. Łapa: *Język prawny w świetle analizy językoznawczej: wybrane zagadnienia składniowe*. Poznań 2015, s. 17.

⁴² H. Rot, K. Siarkiewicz: *Akty normatywne terenowych organów władzy i administracji państwowej*. Warszawa 1977, s. 35.

w jaki sposób, możliwie najlepszy, formułować przepisy prawne tak, by zakodowana w przepisie prawnym norma, w procesie interpretacji została odkodowana w tej postaci słownej, jaką miała przed zakodowaniem⁴⁴.

Tym samym, podczas standaryzowania języka prawnego, używanego do tworzenia aktów prawnych, dyrektywy tworzenia prawa są konstruowane najbardziej adekwatnie do sposobów komunikatywnego wyrażenia intencji prawodawcy i wskazują typowe środki wyrażania poszczególnych norm⁴⁵.

W odniesieniu do języka w *Zasadach techniki prawodawczej* zaleca się⁴⁶:

- dążenie do jednoznaczności: *przepisy ustawy redaguje się tak, aby dokładnie i w sposób zrozumiały dla adresatów zawartych w nich norm wyrażały intencje prawodawcy*⁴⁷;
- stosowanie zasad poprawności języka potocznego: *zdania w ustawie redaguje się zgodnie z powszechnie przyjętymi regułami składni języka polskiego, unikając zdań wielokrotnie złożonych*⁴⁸;

⁴³ A. Choduń: *Norma językowa a dyrektywy redagowania tekstów aktów prawnych*. W: *Konwencjonalne i formalne aspekty prawa...*, s. 47–53; por. M. Gebka-Wolak: *Wstępne uwagi o normie składniowej aktów prawnych...*, s. 35; G. Wierczyński: *Redagowanie i ogłaszanie aktów normatywnych...*, s. 81–89; R. Piszko: *Wyznaczniki treści i obowiązywania dyrektyw wykładni prawa...*, s. 9; J. Wróblewski: *Tworzenie prawa a wykładnia prawa...*, s. 5–16; S. J. Rittel: *Język prawny w przestrzeni politycznej...*, s. 165–184; A. Choduń: *Komunikatywność języka tekstów aktów prawnych...*, s. 90–100; R. Pawelec: *Zrozumiałość i poprawność składniowa tekstów prawnych a problem nominalizacji...*, s. 67–75; J. Leszczyński: *O charakterze dyrektyw wykładni prawa...*, s. 28–31; M. Pawelec: *Zagadnienia związane z poprawnością językową w zasadach techniki prawodawczej...*, s. 9–21; A. Choduń: *Uwagi o komunikatywności tekstów aktów prawnych*. W: *Prawo i język...*, s. 7–13; R. Pawelec: *Poprawność w związkach zgody, rzędu i przynależności...*, s. 371–425; S. Niewiadomski: *Język współczesnego prawa w świetle procesu europeizacji języka prawa...*, s. 153–156; M. Zieliński: *Iura novit curia a wykładnia prawa*. W: *Prawo – Język – Logika...*, s. 287–304; M. Gebka-Wolak: *Kierunki badań sztyku w tekstach prawnych*. W: *Język – Urząd – Prawo...*, s. 21–32; A. Moroz: *Eliptyczność tekstów prawnych*. W: *Język – Urząd – Prawo...*, s. 113–124; R. Łapa: *Język prawny w świetle analizy językoznawczej...*, s. 17.

⁴⁴ A. Choduń: *Norma językowa a dyrektywy redagowania tekstów prawnych...*, s. 47.

⁴⁵ R. Piszko: *Wyznaczniki treści i obowiązywania dyrektyw wykładni...*, s. 32; por. T. Gizbert-Studnicki: *Postulat jasności i zrozumiałości tekstów prawnych a dostęp do prawa*. W: *Prawo i język...*, s. 9–11.

⁴⁶ B. Wróblewski: *Zasady tworzenia prawa*. Warszawa 1989, s. 134–147; por. S. Wronkowska, M. Zieliński: *O korespondencji dyrektyw redagowania i interpretowania tekstu prawnego*. „*Studia Prawnicze*” 1985, z. 3–4, s. 304–308; S. Wronkowska: *Technika prawodawcza*. „*Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*” 1990, z. 1, s. 2–8; R. Piszko: *Zasady techniki prawodawczej w praktyce wykładni prawa*. „*Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*” 2002, z. 4, s. 26–29; A. Malinowski: *Redagowanie tekstu prawnego. Wybrane wskazania logiczno-językowe*. Wyd. 2. Warszawa 2008, s. 7–10; M. Błachut, W. Gromski, J. Kaczor: *Technika prawodawcza*. Warszawa 2008, s. 1–7; G. Wierczyński: *Redagowanie i ogłaszanie aktów normatywnych...*, s. 81–89; S. Wronkowska, M. Zieliński: *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*. Warszawa 2012, s. 150–155; A. Malinowski: *Polski tekst prawny. Opracowanie treściowe i redakcyjne. Wybrane wskazania logiczno-językowe*. Wyd. 3 rozsz. Warszawa 2012, s. 20–50; M. Dębska: *Zasady techniki prawodawczej...*; *Zasady techniki prawodawczej w zakresie aktów prawa miejscowego. Komentarz praktyczny z wzorami oraz przykładami*. Wyd. 2. Red. D. Szafrński, W. Białończyk, A. Bielecki, Ł. Kasiak, J. Piecha. Warszawa 2016. Legalis. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].

⁴⁷ § 6 załącznika do obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów...

⁴⁸ § 7 załącznika do obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów...

- unikanie określeń językowych oraz terminów, które nie są używane powszechnie: *w ustawie należy posługiwać się poprawnymi wyrażeniami językowymi (określeniami) w ich podstawowym i powszechnie przyjętym znaczeniu*⁴⁹;
- ograniczanie wyrazów obcych lub zwrotów nieprzyswojonych w języku polskim: *w ustawie należy unikać posługiwania się: 1) określeniami specjalistycznymi, o ile ich użycie nie jest powodowane zapewnieniem należytej precyzji tekstu; 2) określeniami lub zapożyczeniami obcojęzycznymi, chyba że nie mają dokładnego odpowiednika w języku polskim; 3) nowo tworzonymi pojęciami lub strukturami językowymi, chyba że w dotychczasowym słownictwie polskim brak jest odpowiedniego określenia*⁵⁰;
- stosowanie jednolitej terminologii: *do oznaczenia jednakowych pojęć używa się jednakowych określeń, a różnych pojęć nie oznacza się tymi samymi określeniami*⁵¹.

Tym samym, poprzez wprowadzanie szczegółowych zaleceń, zasady tworzenia aktów normatywnych zobowiązują prawodawcę do dbałości o poprawność języka. Zadaniem dyrektyw techniki prawodawczej jest jednak przede wszystkim ułatwienie odbioru przepisów prawnych, dlatego dzięki zachowaniu zasad tworzenia prawa prawodawca nie tylko tworzy wypowiedzi normatywne w sposób poprawny, ale także dochowuje staranności, by ustanawiane prawne zasady postępowania były jednoznacznie rozumiane zarówno na etapie tworzenia prawa, jak i jego interpretacji przez każdą osobę, która zostaje objęta konkretną sytuacją normatywną⁵².

Pewność prawa, która gwarantuje, że granica między tym, co dozwolone, a tym, co zakazane, będzie wyraźnie wyznaczona – zwłaszcza z perspektywy osób, do których normy prawne są skierowane – doprowadziła również do opracowania w doktrynie i orzecznictwie sposobów rozumowań prawniczych, które są stosowane przy odczytywaniu przepisów prawnych⁵³. Wnioskowania te nazywane są w teorii prawa wykładnią prawa, która definiowana jest jako:

⁴⁹ § 8 ust. 1 załącznika do obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów...

⁵⁰ § 8 ust. 2 załącznika do obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów...

⁵¹ Tamże.

⁵² E. Malinowska: *Styl – dyskurs – komunikacja urzędowa*. W: *Style współczesnej polszczyzny...*, s. 471; R. Piszko: *Wyznaczniki treści i obowiązywania dyrektyw wykładni...*, s. 32–34.

⁵³ J. Jabłońska-Bonca: *O prawie, prawdzie i przekonywaniu*. Koszalin 1999, s. 58–59; por. K. Pleszka, T. Gizbert-Studnicki: *Dwa ujęcia wykładni. Próba konfrontacji*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych” 1984. Kraków, z. 20, s. 17–20; M. Zieliński: *Algorytm interpretacji przepisów prawnych*. W: *Eufonia i Logos*. Red. J. Pogonowski. Poznań 1995, s. 661; J. Stelmach: *Współczesna*

operacja myślowa, w toku której dokonujemy analizy przepisów prawnych w celu sformułowania na ich podstawie odpowiadających tym przepisom norm postępowania i to norm jednoznacznych w języku, w którym je wysłowiono⁵⁴.

Wykładnia prawa ma zatem na celu standaryzację wyjaśniania sensu przepisów prawnych, a także określenie metod ustalenia ich właściwego rozumienia. Składa się na nią szereg dyrektyw interpretacyjnych, których stosowanie pozwala na prawidłowe odczytanie przepisu⁵⁵.

W interpretacji treści aktów prawnych pierwszeństwo zostaje przyznane dyrektywie wykładni językowej⁵⁶. Polega ona na odwoływaniu się do „możliwego sensu słów, za pomocą których sformułowano dany przepis”⁵⁷. By dokonać wykładni językowej przepisu należy więc:

ustalić sens poszczególnych słów składowych i następnie zrozumieć to wyrażenie z uwzględnieniem znaczenia tych słów oraz reguł składni⁵⁸.

Oznacza to, iż odczytując przepis jako punkt wyjścia, powinno się traktować znaczenia słownikowe lub znaczenia stosowane w powszechnej komunikacji w języku potocznym (etnicznym, ogólnym, standardowym)⁵⁹. Takie postępowanie prowadzi również do wniosku, że kluczem do interpretacji tekstów prawnych jest język i zakodowane w nim znaczenia.

filozofia interpretacji prawniczej. Kraków 1995, s. 13–14; M. Zieliński: *Wyznaczniki reguł wykładni prawa*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1998, z. 3–4, s. 14–15; J. Nowacki, Z. Tobor: *Wstęp do prawoznawstwa*. Wyd. 4. Warszawa 2012, s. 190;

⁵⁴ R. Piszko: *Rola urzędowych zbiorów techniki prawodawczej w kształtowaniu dyrektyw wykładni prawa*. W: *Filozofia prawa wobec globalizmu*. Red. J. Stelmach. Kraków 2003, s. 128.

⁵⁵ S. Wronkowska, Z. Ziemiński: *Zarys teorii prawa*. Poznań 2001, s. 100–101; por. M. Zieliński: *Wykładnia prawa...*, s. 49–59.

⁵⁶ M. Zieliński: *Wykładnia prawa...*, s. 49–59; por. S. Wronkowska, M. Zieliński: *O korespondencji dyrektyw redagowania i interpretowania tekstu prawnego...*, s. 301–327; M. Zieliński: *Współczesne problemy wykładni prawa*. „Państwo i Prawo” 1996, nr 8–9, s. 6; R. Piszko: *Rola urzędowych zbiorów techniki prawodawczej w kształtowaniu dyrektyw wykładni prawa...*, s. 127; R. Piszko: *Wyznaczniki treści i obowiązywania dyrektyw wykładni prawa...*, s. 76–78.

⁵⁷ A. Bielska-Brodziak: *Interpretacja tekstu prawnego na podstawie orzecznictwa podatkowego*. Warszawa 2009, s. 23.

⁵⁸ M. Zieliński: *Wykładnia prawa...*, s. 139.

⁵⁹ M. Andruszkiewicz: *Interpretacja prawnicza a interpretacja literacka – kilka uwag...*, s. 188–189; por. W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki: *Teoria państwa i prawa*. Warszawa 1979, s. 400; L. Morawski: *Wstęp do prawoznawstwa*. Toruń 2000, s. 170; Z. Ziemiński: *Logika praktyczna*. Warszawa 2000, s. 14–15; M. Zieliński, Z. Radwański: *Wykładnia prawa cywilnego*. „Studia Prawa Prywatnego” 2006, nr 1, s. 23.

2. Językowy obraz świata i jego komponenty

Język jest narzędziem przekazywania myśli i kluczem do zrozumienia ludzkiego świata¹. Wyraża subiektywne intencje za pomocą pojęć i kategorii wytworzonych przez uczestników wspólnoty językowej, włączając w ten sposób indywidualne wypowiedzi w perspektywę procesów społecznych². Dzięki integrowaniu tych dwóch płaszczyzn, język wpisuje w jedną wspólnotę kognitywną, zawierającą zbiorowe sądy oraz wyobrażenia o świecie, wszystkie wypowiedzi, niezależnie od tego, w jakich okolicznościach powstały lub jakie intencje komunikacyjne miały zrealizować³. Jako kod używany w danej społeczności język pozwala również odtwarzać psychospołeczne mechanizmy kategoryzacji i wartościowania zjawisk, a więc poprzez mowę docierać do mentalności mówiących⁴.

Język postrzegany jako interpretacja otaczającego świata stał się centrum zainteresowania językoznawców nurtu kognitywnego. Ich zdaniem kod językowy „stanowi bezpośrednie odbicie procesu ludzkiego poznania”⁵ i „integralny aspekt ogólnej struktury ludzkiego umysłu”⁶, a „(...) każda konstrukcja gramatyczna jest odbiciem określonego sposobu widzenia rzeczy”⁷. W opisie świata widzianego oczyma przeciętnego obserwatora – użytkownika języka przydatna jest zaś metodologia językowego obrazu świata.

¹ R. Piętkowa: *Językowy obraz świata i stereotypy a nauczanie języka polskiego*. W: *Sztuka czy rzemiosło? Nauczyć Polski i polskiego*. Red. A. Achtełik, J. Tambor. Katowice 2007, s. 85; por. W. Doroszewski: *Język, myślenie, działanie. Rozważania językoznawcy*. Warszawa 1982, s. 52; E. Tabakowska: *O językowych wyznacznikach punktu widzenia*. W: *Punkt widzenia w języku i kulturze*. Red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycza. Lublin 2004, s. 48.

² R. Tokarski: *Wykłady z semantyki leksykalnej*. Lublin 2014, s. 12; por. W. Dilthey: *Pisma estetyczne*. Przeł. K. Korzeniowska. Warszawa 1971, s. 155–157; M. Fleischer: *Obraz świata. Ujęcie z punktu widzenia teorii systemów i konstruktywizmu*. W: „Język a Kultura”. T. 13: *Językowy obraz świata i kultura*. Red. A. Dąbrowska, J. Anusiewicz. Wrocław 2000, s. 45–46.

³ P. Wandas: *Język jako wyznacznik tożsamości jednostki*. W: *Wspólnoty komunikacyjne*. Red. P. Nowakowski, K. Stroński, M. Szczyszek. Poznań 2013, s. 86; M. Kopińska: *Język jako narzędzie interpretacji rzeczywistości – językowy obraz świata*. „Mundu bat begirada anitz. Un mundo muchas miradas” 2011, nr 2, s. 64; J. Bartmiński: *Czym zajmuje się etnolingwistyka?*. W: Tegoż: *Stereotypy mieszkają w języku*. *Studia etnolingwistyczne*. Lublin 2007, s. 32.

⁴ J. Bartmiński: *O pojęciu językowego obrazu świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata*. Wyd. 3. Lublin 2009, s. 15; por. M. Krapiec: *Język i świat realny*. Lublin 1985, s. 16; por. B. L. Whorf: *Nauka a językoznawstwo*. W: *Język, myśl i rzeczywistość*. Tłum. T. Hołówka. Warszawa 1982, s. 285; A. Heinz: *Język a inne dziedziny działalności człowieka*. „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 1981, z. 36, s. 148.

⁵ E. Tabakowska: *Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*. Kraków 1995, s. 12.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże, s. 19.

2.1. Pojęcie językowego obrazu świata

Językowy obraz świata to pojęcie, które – pomimo licznych prób – pozostaje terminem o niedoprecyzowanych granicach znaczeniowych⁸. Przedmiotem zainteresowania, choć wówczas jeszcze nienazwanym, stał się już w czasach renesansu. Wówczas zaczęto komentować myśl Kartezjusza: „znaczenie to obecność przedmiotu w świadomości podmiotu”⁹. O tym, że różne języki mają swoje specyficzne cechy w pojmowaniu świata” pisał w swojej pracy również Marcin Luter¹⁰.

Podstawy teoretyczne *językowego obrazu świata* zostały sformułowane w pierwszej połowie XIX wieku przez Wilhelma von Humbolda¹¹. Badacz dostrzegał w języku nie tylko środek porozumiewania się, lecz także wyraz ducha oraz wizji świata komunikujących się użytkowników języka, twierdząc:

„Nie będzie pustą grą słów, jeśli określimy język jako samorzutnie wytryskujący tylko z siebie i bosko wolny, języki zaś jako związane i zależne od narodów, do których przynależą”¹².

W przekonaniu Humbolda *językowy obraz świata* jest bowiem:

przede wszystkim rozumieniem i interpretacją świata z punktu widzenia filozofii zdrowego rozsądku, podsumowaniem i zestawieniem codziennych doświadczeń i przyjętych – tudzież zaakceptowanych przez daną wspólnotę komunikatywną – norm, wartości, sposobów wartościowania oraz wyobrażeń i nastawień wobec tej rzeczywistości¹³.

Tak pojmowany język narodowy niesie ze sobą swoisty obraz świata, dzięki czemu badając języki można dotrzeć do światopoglądu danego narodu.

Rozwój myśli Humboldta w XX wieku kontynuowali Leon Weisgerber i Helmut Gipper. Pierwszy z nich postrzegał *językowy obraz świata* jako energię, która przekształca świat materialny w świat duchowy i wprowadził do językoznawstwa pojęcie *językowego bytu*

⁸ J. Bartmiński: *O pojęciu językowego obrazu świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 12.

⁹ J. Anusiewicz: *Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*. Wrocław 1995, s. 114.

¹⁰ Tamże, s. 261.

¹¹ J. Anusiewicz: *Problematyka językowego obrazu świata w poglądach niektórych językoznawców i filozofów niemieckich XX wieku*. W: *Językowy obraz świata*. Red. J. Bartmiński. Wyd. 2 popr. Lublin 1999, s. 265.

¹² W. Humboldt: *O różnicach w budowie ludzkich języków oraz ich wpływie na duchowy rozwój ludzkości*. Przeł. T. Dmochowska. W: *Teoria badań literackich za granicą*. T. 1: *Romantyzm i pozytywizm*. Cz. I. Red. S. Skwarczyńska. Kraków 1965, s. 141.

¹³ J. Anusiewicz: *Problematyka językowego obrazu świata ...*, s. 265.

pośredniego, który miał stanowić „uwarunkowane językowo treści i sposoby ujmowania oraz oceniania rzeczywistości” i być „instancją, w której dokonuje się klasyfikacja, kategoryzacja i ujęcie pojęciowe świata zewnętrznego”¹⁴. Uczeń Weisgerbera – Gipper – definiował językowy obraz świata jako „klucz do świata” i „sposób, w jaki zostaje wniesiona do języka doświadczona, przeżyta i wyobrażona przez wspólnotę komunikatywną rzeczywistość”¹⁵. W odtwarzaniu wizji świata, przeniesionej do języka, badacz ten podkreślał znaczenie semantyki, kategorii gramatycznych i łączliwości syntaktycznej¹⁶.

W badaniach polskich językoznawców *językowy obraz świata* pojawił się w latach 80. XX wieku. Terminu *językowy obraz świata* użył po raz pierwszy Walery Pisarek w *Encyklopedii wiedzy o języku polskim* wydanej pod redakcją Stanisława Urbańczyka w 1978 roku. Niedługo potem – w 1982 roku – pojawiła się książka Augustyna Mańczyka *Wspólnota językowa i jej obraz świata*, która była krytycznym komentarzem do tez przedstawianych przez Leo Weisgerbera¹⁷.

Pierwsza pełna definicja *językowego obrazu świata* w polskich badaniach pojawiła się w artykule Jerzego Bartmińskiego i Ryszarda Tokarskiego *Językowy obraz świata a spójność tekstu*¹⁸. Termin ten został ujęty jako:

pewien zespół sądów mniej lub bardziej utrwalonych w języku, zawartych w znaczeniach wyrazów lub przez te znaczenia implikowanych, który orzeka o cechach i sposobach istnienia obiektów świata pozajęzykowego¹⁹.

W ujęciu współczesnych badaczy termin *językowy obraz świata* oscyluje pomiędzy zakrepełą strukturą i mentalnym wyobrażeniem, opartym na potocznej wiedzy o świecie, a zbiorem sądów, prawideł czy wskazówek²⁰ i stanowi sposób interpretacji świata swoisty dla każdej wspólnoty językowej, odzwierciedlony w używanym przez nią języku. Tym samym rolę obrazu świata wyrażonego w języku określić można jako:

¹⁴ Cyt. za: R. Jedliński: *Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*. Kraków 2000, s. 19.

¹⁵ Cyt. za: A. Mańczyk: *Wspólnota językowa i jej obraz świata. Krytyczne uwagi do teorii językowej Leo Weisgerbera*. Zielona Góra 1982, s. 40.

¹⁶ J. Anusiewicz: *Lingwistyka kulturowa...*, s. 288.

¹⁷ J. Bartmiński: *O pojęciu językowego obrazu świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 16.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ J. Bartmiński, R. Tokarski: *Językowy obraz świata a spójność tekstu*. W: *Teoria tekstu. Zbiór studiów*. Red. T. Dobrzyńska, Wrocław 1986, s. 72.

²⁰ J. Bartmiński: *O pojęciu językowego obrazu świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 12; por. *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*. Red. S. Urbańczyk. Wrocław 1978, s. 143; R. Grzegorzczkova: *Pojęcie językowego obrazu świata*. W: *Językowy obraz świata...*, s. 45; J. Bartmiński, R. Tokarski: *Językowy obraz świata a spójność tekstu*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 66.

podsumowanie i zestawienie codziennych doświadczeń i przyjętych tudzież zaakceptowanych przez daną wspólnotę komunikatywną norm, wartości, sposobów wartościowania oraz wyobrażeń i nastawień wobec tej rzeczywistości i to zarówno materialnej, substancjalnej, zewnętrznej, jak i duchowej, psychicznej, świadomościowej i wewnętrznej²¹.

Identyfikacyjną rolę językowego obrazu świata podkreśla również Renata Grzegorczykowa, która wskazuje, że *językowy obraz świata* jest:

strukturą pojęciową, charakterystyczną dla każdego języka, za pomocą której ludzie mówiący tym językiem ujmują świat²².

W ten sposób, jako struktura wpisana w język poszczególnych grup czy narodów, językowy obraz świata dostrzegany jest w różnych wariantach i stanowi ich swoisty wyróżnik, podkreślający ich odrębność i wewnętrzną spójność wspólnot komunikacyjnych²³.

Poznawczą wartość leksyki akcentuje również w swej definicji Ryszard Tokarski, który rozumie *językowy obraz świata* jako:

zbiór prawidłowości zawartych w kategoryalnych związkach gramatycznych (fleksyjnych, słowotwórczych, składniowych) oraz w semantycznych strukturach leksyki, pokazujących swoiste dla danego języka sposoby widzenia poszczególnych składników świata oraz ogólniejsze rozumienie organizacji świata, panujących w nim hierarchii i akceptowanych przez społeczność językową wartości²⁴.

Koncepcja Jolanty Maćkiewicz zakłada dwoistą rolę odtwarzania obrazu świata w języku danej wspólnoty. W jej ujęciu *językowy obraz świata* to:

językowe odtwarzanie rzeczywistości obejmuje strukturyzację świata, czyli wyodrębnianie obiektów i zjawisk, będących obiektem zainteresowania danej wspólnoty ludzkiej, (...) opis tych wyodrębnionych obiektów i zjawisk, podanie ich cech (...), uporządkowanie i ich ocenę²⁵.

²¹ J. Anusiewicz, A. Dąbrowska, M. Fleischer: *Językowy obraz świata i kultura. Projekt koncepcji badawczej*. W: „Języka a Kultura”. T. 13... , s. 29; por. J. Bartmiński: *Od autora*. W: Tegoż: *Stereotypy mieszkają w języku...* , s. 25.

²² R. Grzegorczykowa: *Pojęcie językowego obrazu świata*. W: *Językowy obraz świata...* , s. 45.

²³ Por. J. Anusiewicz: *Problematyka językowego obrazu świata ...* , s. 263; J. Maćkiewicz: *Świat widziany poprzez język*. „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne” 1988, nr. 30, s. 132; B. Walczak: *Język polski jako nośnik kultury europejskiej*. „Polonistyka” 2003, nr 6, s. 324.

²⁴ R. Tokarski: *Słownictwo jako interpretacja świata*. W: *Współczesny język polski...*, s. 336.

²⁵ J. Maćkiewicz: *Wyspa – językowy obraz wycinka rzeczywistości*. W: *Językowy obraz świata...* , s. 200.

Kreowanie świata w języku polegać ma –w tej koncepcji – na myśleniu i działaniu, a więc nie tylko interpretacji zjawisk doświadczanych w rzeczywistości pozajęzykowej, ale i regulowaniu reakcje na doznawane bodźce²⁶.

Nieco odmiennie pojęcie *językowego obrazu świata* formułuje Janusz Anusiewicz, uzupełniając je o aspekt kulturowy. Zdaniem badacza ma być to:

określony sposób ujmowania przez język rzeczywistości (zarówno pozajęzykowej, jak i językowej), istniejący w semantycznych, gramatycznych, syntaktycznych i pragmatycznych kategoriach danego języka naturalnego²⁷.

Anusiewicz zwraca uwagę zarówno na podmiot, jak i na podmiot poznania, dostrzegając między nimi korelacje.

Pojęcie *językowego obrazu świata* próbowano definiować również na gruncie psychologii języka. Konstrukcję pojęcia przedstawia Mirosława Marody, wyznaczając trzy jego poziomy tożsame z trzema wizjami świata:

- deskryptywną, w której centrum znajduje się system języka oraz klisze emocjonalne i poznawcze w postaci stereotypów,
- normatywną, będącą zdroworozsądkowymi postulatami dotyczącymi idealnego ukształtowania świata,
- i propagowaną, czyli zespołem postaw emocjonalnych, wytwarzanych i dystrybuowanych przez środki masowego przekazu²⁸.

W tym ujęciu na często nieuświadamiane mentalne odbicia tego, co jest, co być powinno i chcemy, żeby zaistniało, wpływają język, idee i media, a na ludzkie zachowania – stopień zgodności między przekonaniami pojawiającymi się na wszystkich opisanych poziomach.

Najszerzą koncepcję pojęcia, do której będę odwoływać się w niniejszej pracy, przedstawił Jerzy Bartmiński. Zakłada on, iż *językowy obraz świata* jest:

zawartą w języku, różnie zwerbalizowaną interpretacją rzeczywistości dającą się ująć w postać i zespołu sądów o świecie. Mogą to być sądy „utrwalone”, czyli mające oparcie w samej materii języka, a więc w gramatyce, słownictwie, w kliszowanych tekstach (np.

²⁶ J. Maćkiewicz: *Kategoryzacja a językowy obraz świata*. W: *Językowy obraz świata...*, s. 52.

²⁷ J. Anusiewicz: *Lingwistyka kulturowa...*, s. 113; por. też J. Anusiewicz, A. Dąbrowska, M. Fleischer: *Językowy obraz świata i kultura. Projekt koncepcji badawczej*. W: „Język a Kultura”. T. 13... , s.29.

²⁸ M. Marody: *Technologie intelektu. Językowe determinanty wiedzy potocznej i ludzkiego działania*. Warszawa 1987, s. 216–218.

przysłowia), ale także sądy presuponowane, tj. implikowane przez formy językowe, utrwalone na poziomie społecznej wiedzy, przekonań, mitów i rytuałów²⁹.

Badacz zwraca uwagę na konieczność szerszego rozumienia znaczenia pojęcia *językowego obrazu świata*, które pozwala na dostrzeżenie korelacji między implikowanym sposobem postrzegania rzeczywistości w danej wspólnocie językowej a strukturą znaczeniową słów³⁰. Zależność ta – zdaniem Bartmińskiego – ma charakter nie tylko semantyczny, ale i antropologiczno-kulturowy, co wynika z faktu, iż:

język (...) wytwarza pewną wspólnotę myślenia i odczuwania, a w dalszej kolejności wpływa poniekąd także na nasze zachowania³¹.

Językowy obraz świata wykazuje silną zależność od założonego w sposób jawny lub ukryty systemu wartości³², a w wariantach niestandardowych także od wyznaczników stylowych i gatunkowych tekstu³³. Jednak w każdej wypowiedzi, niezależnie od jej gatunkowego przypisania, językowe odzwierciedlanie rzeczywistości – poprzez zawarte w języku znaczenia wyrazów lub implikacje – orzeka o obiektach, zjawiskach i relacjach w świecie pozajęzykowym oraz ich spersonalizowanej interpretacji³⁴. Jak pisze Bartmiński:

JOS jest potoczną interpretacją rzeczywistości z punktu widzenia przeciętnego użytkownika języka, oddaje jego mentalność, odpowiada jego punktowi widzenia i jego potrzebom³⁵.

Wydobywanie *językowego obrazu świata* zmierza do nadania rzeczywistości odpowiedniej struktury:

obejmuje [...] wyodrębnianie obiektów i zjawisk, będących obiektem zainteresowania danej wspólnoty ludzkiej, [...] opis tych wyodrębnionych obiektów i zjawisk, podanie ich cech [...], uporządkowanie i ich ocenę³⁶.

²⁹ J. Bartmiński: *O pojęciu językowego obrazu świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 12; por. J. Bartmiński, R. Tokarski: *Językowy obraz świata a spójność tekstu*. W: J. Bartmiński: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 66.

³⁰ J. Bartmiński: *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*. W: *Językowy obraz świata*. Red. Tegoż. Wyd. 2 popr. Lublin 1999, s. 76–77.

³¹ J. Bartmiński: *Od autora*. W: Tegoż: *Stereotypy mieszkają w języku...*, s. 25; por. J. Bartmiński: *Koncepcja językowego obrazu świata w programie slawistycznych badań porównawczych*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 229.

³² J. Bartmiński: *Miejsce wartości w językowym obrazie świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 133.

³³ J. Bartmiński, R. Tokarski: *Językowy obraz świata a spójność tekstu*. W: J. Bartmiński: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 74–75; J. Bartmiński: *Miejsce wartości w językowym obrazie świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 133–134.

³⁴ J. Bartmiński, R. Tokarski: *Językowy obraz świata a spójność tekstu*. W: J. Bartmiński: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 66.

³⁵ J. Bartmiński: *O pojęciu językowego obrazu świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 14.

Rekonstrukcja wpisanej w język wizji świata pozwala zatem nie tylko dociec, w jaki sposób opisywany jest świat przez daną wspólnotę, ale też zaobserwować, jak owa wspólnota reguluje, porządkuje i kategoryzuje zjawiska postrzegane lub doświadczane w rzeczywistości pozajęzykowej³⁷.

Odtwarzanie rzeczywistości przenosi tym samym do języka złożoność oraz dynamikę okołojęzykowych realiów odczuwanych, interpretowanych i wyobrażonych przez jednostkę:

Językowy obraz świata ani nie rodzi się w sferze wyłącznie językowej, ani też nie funkcjonuje w sferze samego tylko języka; nie jest idealnym konstruktem, zawieszonym w próżni pozaludzkiej [...], rodzi się w działaniach i oddziaływaniach międzyludzkich, w zmaganiach człowieka z przyrodą i z samym sobą, w konfliktach i wojnach, w pracy i odpoczynku [...] – niejako z ukrycia steruje, programując nasze nastawienia, reakcje, działania i oddziaływania³⁸.

Doświadczenia te kodowane są następnie i udostępniane w strukturze gramatycznej (w ramach kategorii: czasu, aspektu, rodzaju i liczby), a także w leksyce, w której odbicie świata realnego jest szczególnie widoczne³⁹. Jak przekonuje Bartmiński:

Nie wszystkie wymienione elementy są uważane za jednakowo ważne dla rekonstrukcji obrazu świata zawartego w języku. Uprzywilejowaną podstawą poznania obrazu świata jest słownictwo, stanowiące klasyfikator społecznych doświadczeń i zawierające inwentarz pojęć relewantnych egzystencjalnie, społecznie i kulturowo⁴⁰.

Słownictwo, które ujawnia charakterystyczny dla każdego języka sposób kategoryzacji świata, wydaje się zatem najbardziej wyrazistym materiałem do badań nad ujmowaniem zjawisk przez daną wspólnotę.

Rekonstrukcja językowego obrazu świata opiera się na danych pochodzących z trzech źródeł: systemu językowego (definicji słownikowych, derywatów słowotwórczych

³⁶ J. Maćkiewicz: *Wyspa – językowy obraz wycinka rzeczywistości*. W: *Językowy obraz świata...*, s. 200.

³⁷ J. Maćkiewicz.: *Kategoryzacja a językowy obraz świata*. W: *Językowy obraz świata...*, s. 52; por. J. Bartmiński: *Koncepcja językowego obrazu świata w programie slawistycznych badań porównawczych*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 235; J. Bartmiński: *Język symbolem tożsamości narodowej i świadectwem otwartości*. W: Tegoż: *Stereotypy mieszkają w języku...*, s. 24.

³⁸ W. Chlebda: *Płaszczyzny językowego oglądu świata*. W: *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich*. Red. S. Gajda. Opole 2000, s. 176.

³⁹ J. Anusiewicz, A. Dąbrowska, M. Fleischer: *Językowy obraz świata i kultura. Projekt koncepcji badawczej*. W: „Język a Kultura”. T. 13... , s. 29; J. Bartmiński: *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 77.

⁴⁰ J. Bartmiński: *O pojęciu językowego obrazu świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 13.

i semantycznych, frazeologii oraz etymologii słów), badań ankietowych i tekstów⁴¹ i ma dostarczyć odpowiedzi na sześć podstawowych pytań: kto, z kim, gdzie, kiedy i jak się porozumiewa⁴². Z tego względu metodologia jego odtwarzania obejmuje analizę danych językowych różnego typu:

gramatyczno-systemowych (kategorie fleksyjne, słowotwórcze, składniowe, tekstowe), semantyczno-systemowych (znaczenia wyrazów i jednostek wielowyrazowych), użyciowych (należy pamiętać, że teksty mają swój aspekt tekstowo-gramatyczny i gatunkowo-konwencjonalny, nie są tylko zjawiskami okazjonalnymi), a także danych „przyjęzycznych”, wierzeniowych i zachowaniowych, które są relewantne dla efektywnej komunikacji⁴³.

Różnorodność danych, będących źródłem językowego obrazu świata sprawia, że bywa on wewnętrznie niespójny, a nawet kontrastujący. Jak przekonuje Bartmiński:

można zaryzykować twierdzenie, że „zupełne” (spójne, konsekwentne) uporządkowanie nie istnieje. [...] Interpretacja takiego stanu rzeczy może prowadzić w stronę hipotezy o polistadialności tekstu i zawartego w nim obrazu świata, dopuszczającej współistnienie zjawisk niejednorodnych i sprzecznych⁴⁴.

W badaniach nad językowym obrazem świata można zatem spodziewać się sformułowania wniosków rozbieżnych, a nawet wykluczających się wzajemnie. Co więcej, ta wielość obrazów utrwalonych w kulturze i w języku, jest pożądana jako wyznacznik kulturowego bogactwa danej społeczności⁴⁵.

Językowy obraz świata jest zależny również od stylowych i gatunkowych wyznaczników tekstu i rodzaju dyskursu⁴⁶. Wpływają one bowiem na środki wyrazu stosowane we wzorcach danych typów wypowiedzi⁴⁷. Jak stwierdza Bartmiński:

Językowy obraz świata, ma swoją wewnętrzną dyferencjację stylową i gatunkową, [...] która jest rezultatem szukania przez człowieka sensu w otaczającym go świecie⁴⁸.

⁴¹ J. Bartmiński: *O pojęciu językowego obrazu świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 20.

⁴² Tamże, s. 20–21.

⁴³ J. Bartmiński: *Miejsce wartości w językowym obrazie świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 133.

⁴⁴ J. Bartmiński: *Językowe sposoby porządkowania świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 30–31.

⁴⁵ J. Bartmiński: *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 83.

⁴⁶ J. Bartmiński, R. Tokarski: *Językowy obraz świata a spójność tekstu*. W: J. Bartmiński: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 74–75; por. J. Bartmiński: *O pojęciu językowego obrazu świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 20.

⁴⁷ J. Bartmiński: *O pojęciu językowego obrazu świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 20–21.

Podstawy identyfikacji stylu języka i gatunku wypowiedzi w ramach danego dyskursu badacz dostrzega w przyjętym punkcie widzenia, który determinowany jest intencją nadawcy⁴⁹. Bartmiński stwierdza jednocześnie, że dane tekstowe, wykorzystywane w analizie językowego obrazu świata, powinny zawsze zostać określone pod względem stylowym i gatunkowym⁵⁰, a użyte w nich znaczenia słów mogą wymagać tekstologicznego opisu:

skoro przyjęliśmy, że JOS uzależniony jest m. in. od wyznaczników stylowych i gatunkowych tekstu, to jako wniosek nasuwa się stwierdzenie, że również obiektem przynależnym do tych światów, a więc także ich nazwom, przypisywać należy takie cechy znaczenia, jakie wynikają z uwarunkowań pragmatycznych⁵¹.

Tym samym wskazuje na gatunkowe i stylistyczne wzorce aktów mowy jako na utrwalony, a więc uznany przez daną społeczność za kulturowo ważny element obrazu świata i „środek, który utrwała pamięć o tym, co było, i przekazuje tradycję następnym pokoleniom”⁵².

Ze względu na charakter materiału analitycznego w mojej pracy, za konieczne uznaję również odniesienie się do metodologii:

– *kulturowego obrazu świata*, który w ujęciu Janusza Anusiewicza, Anny Dąbrowskiej i Michaela Fleischera:

obejmuje nie tylko JOS, lecz również konstrukty produkowane za pomocą innych systemów znakowych (takich jak mimika, gesty, zachowanie itd.), a także naukowe, ideologiczne, religijne, gospodarcze, czy ekonomiczne i tym podobne komponenty globalnego obrazu świata [...], jest konstruktem regulującym manifestację produkcji tekstów i – ogólniej – realizacji znakowych, reprezentującym oraz organizującym zasady konstrukcji danej manifestacji kultury i jej produktów jako drugiej rzeczywistości w celu podtrzymania, motywowania, wyrażania/objawiania się oraz reprezentowania, a także generowania procesów zachodzących w systemie społecznym traktowanym jako podstawa systemu kultury⁵³,

⁴⁸ J. Bartmiński: *Czym zajmuje się etnolingwistyka?*. W: Tegoż: *Stereotypy mieszkają w języku...*, s. 39.

⁴⁹ J. Bartmiński: *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 83; por. J. Bartmiński, J. Panasiuk: *Stereotypy językowe we współczesnym języku polskim*. W: J. Bartmiński: *Stereotypy mieszkają w języku...*, s. 92–93, J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska: *Tekstologia*. Warszawa 2009, s. 32–33.

⁵⁰ J. Bartmiński, W. Chlebda: *Problem konceptu bazowego i jego profilowania – na przykładzie polskiego stereotypu Europy*. „Etnolingwistyka” 2013. T. 25. Lublin, s. 72; por. J. Bartmiński, J. Panasiuk: *Stereotypy językowe we współczesnym języku polskim*. W: J. Bartmiński: *Stereotypy mieszkają w języku...*, s. 92–93.

⁵¹ J. Bartmiński, R. Tokarski: *Językowy obraz świata a spójność tekstu*. W: J. Bartmiński: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 74–75.

⁵² J. Bartmiński: *Język symbolem tożsamości narodowej i świadectwem otwartości*. W: Tegoż: *Stereotypy mieszkają w języku...*, s. 25.

⁵³ J. Anusiewicz, A. Dąbrowska, M. Fleischer: *Językowy obraz świata i kultura*. W: „Język a Kultura”. T. 13... , s. 30; por. M. Fleischer: *Obraz świata. Ujęcie z punktu widzenia teorii systemów i konstruktywizmu*. W: „Język a Kultura”. T. 13... , s. 56; J. Anusiewicz: *Lingwistyka kulturowa...*, s. 19–20.

– *dyskursywnego obrazu świata* zdefiniowanego przez Waldemara Czachura jako:

dyskursywnie wyprofilowana interpretacja rzeczywistości, dająca się ująć w postaci zespołu sądów o świecie, o ludziach, rzeczach i zdarzeniach. Podkreślić należy, że DOŚ – jako reprezentacja wiedzy – jest językowo konstruowany, negocjowany na bazie argumentów emocjonalnych lub racjonalnych oraz medialnie dystrybuowanych [...]. DOŚ jest zatem każdorazowo dyskursywną aktualizacją matrycy kulturowej, przy czym aktualizacja wzbogacona może być o liczne zmiany, pewne elementy są eliminowane, nowe przybywają [...], DOŚ pomaga ukazać sposób myślenia, postrzegania i interpretacji rzeczywistości w obrębie danej społeczności⁵⁴,

– a także *tekstowego obrazu świata* rozumianego za Wojciechem Kajtochem jako:

swoista, dokonana w konkretnym tekście – lub w zespole tekstów – realizacja językowego obrazu świata (występującego na poziomie *langue*), a więc zbiór prawidłowości wynikłych z faktu preferowania w danym tekście lub zespole tekstów określonych konstrukcji fleksyjnych, słowotwórczych, składniowych, a przede wszystkim – określonego słownictwa⁵⁵.

Z uwagi na fakt, iż analizowanym przeze mnie materiałem badawczym są:

- wyłącznie wypowiedzi językowe jako rezultaty niezbędnej do ich uchwalenia procedury ustawodawczej, bez uwzględnienia kontekstów uchwalenia unormowań, zmian dokonanych w tekstach projektów ustaw oraz modyfikacji wprowadzonych podczas prac w sejmie,
- teksty konstruowane za pomocą tej samej odmiany powszechnego systemu języka – języka prawnego⁵⁶ i należące do tego samego, skonwencjonalizowanego gatunku

⁵⁴ W. Czachur: *Dyskursywny obraz świata. Kilka refleksji*. „Tekst i dyskurs” 2011, z. 4, s. 87 i 94.

⁵⁵ W. Kajtoch: *Językowe obrazy świata i człowieka w prasie młodzieżowej i alternatywnej*. T. 1. Kraków 2008, s. 14; por. J. Puzynina: *Jak pracować nad językiem wartości?*. W: „Język a Kultura”. T. 2: *Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*. Red. J. Puzynina, J. Bartmiński. Wrocław 1989, s. 129; R. Grzegorzczak: *Pojęcie językowego obrazu świata*. W: *Językowy obraz świata...*, s. 47; J. Maćkiewicz: *Wyspa – językowy obraz wycinka rzeczywistości*. W: *Językowy obraz świata...*, s. 208; A. Kadyjewska: *Problematyka obrazu świata w badaniach języka pisarza (na przykładzie pism Cypriana Norwida)*. W: *Semantyka tekstu artystycznego*. Red. A. Pajdzińska, R. Tokarski. Lublin 2001, s. 328; A. Kikiewicz: *Pragmatyczne aspekty językowego obrazu świata*. W: Tegoż: *Język, komunikacja, wiedza*. Mińsk 2006, s. 334; M. Brożyna: *Językowy w języku, tekstowy w tekście*. W: *Etnolingwistyka a leksykografia*. Red. W. Chlebda. Opole 2010, s. 105.

⁵⁶ Podejście to uzasadniają wyliczenia Andrzeja Malinowskiego, który określił, że 54% słownictwa specyficznego dla języka prawnego występuje we wszystkich aktach prawnych (A. Malinowski: *Właściwości statystyczne języka prawnego...*, s. 67–76).

– ustaw, które podlegają ściśle wyznaczonym zasadom konstrukcyjnym oraz normom języka ogólnego⁵⁷,

— wytwory powstające w różnym czasie, w procesie angażującym grono twórców o każdorazowo odmiennym składzie – zwanych łącznie prawodawcą, których punkt widzenia wyraża intencja prawodawcza przedstawiona w uzasadnieniu projektu ustawy,

w analizach odwołuję się wyłącznie do metodologii językowego obrazu świata⁵⁸. Na użytek pracy przyjmuję zatem pogląd Bartmińskiego, który stwierdza:

treść wyrażenia „językowy” obejmuje zarówno to, co językowo-systemowe, jak też to, co językowo-konwencyjne (choć niekoniecznie „systemowe” w strukturalistycznym rozumieniu tego pojęcia), jak wreszcie to, co zawarte w konkretnych, jednostkowych tekstach językowych, które zawierają mniej lub bardziej przewidywalne, indywidualne konkretyzacje systemu i normy, a nawet pewne ich naruszenie czy przetworzenie, jednak zawsze czerpią i z systemu, i z konwencji (norm) społecznych⁵⁹,

a w innej publikacji przyznaje wprost iż:

Teksty są intencjonalnie zawsze nastawione na komunikowanie jakiegoś novum, czegoś nietrywialnego, ale zawsze są w nich obecne też elementy systemu językowego oraz elementy językowej normy zwyczajowej. Są obecne inaczej, bo funkcjonują na poziomie różnego typu presupozycji, ale jednak są obecne i dają się identyfikować. Jeśli więc przyjmiemy trójczłonową koncepcję [...] system – norma – użycie, nie będzie zasadne ani wydzielanie jakiegoś osobnego „tekstowego obrazu świata”, ani nawet „dyskursywnego obrazu świata”⁶⁰.

⁵⁷ Nie jest zatem uzasadnione uznanie ustaw za niekonwencyjne realizacje systemu językowego, zgodnie ze wskazaniem R. Grzegorzczkovej, iż takowe: [...] *przekazują swoiste widzenie świata, [...] odmienne od widzenia potocznego. Dokonuje się to oczywiście przez wykorzystanie systemu językowego, wykorzystanie polegające na przekraczaniu standardowych znaczeń i łączliwości, odbijających owo przeciętne widzenie świata [...] wyrażone za pomocą szczególnego (przekraczającego normę) użycia języka* (R. Grzegorzczkova: *Pojęcie językowego obrazu świata*. W: *Językowy obraz świata...*, s. 47).

⁵⁸ Próba zastosowania do analizowanego materiału badawczego metodologii tekstowego obrazu świata, przeprowadzona przeze mnie w początkowym etapie tworzenia pracy, doprowadziła do oczywistych wniosków, iż tekstowy obraz *nauczyciela* w poszczególnych ustawach odpowiada intencji prawodawcy wyrażonej w uzasadnieniu projektu ustawy, a także koresponduje z założonym zakresem przedmiotowym (zakresem stosunków prawnych, które ma regulować) oraz podmiotowym (zakresem podmiotów, do których ustawa miała się odnosić). Przykładowo, ustawa o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych przedstawia *nauczyciela* wyłącznie jako beneficjenta świadczeń kompensacyjnych i opisuje go za pomocą faset istotnych z punktu widzenia przyznania lub pozbawienia tego świadczenia. Z tego względu podjęłam kolejną próbę analizy za pomocą metodologii językowego obrazu świata, traktując wybrane teksty ustaw jako grupę wypowiedzi, należących do tego samego gatunku i korzystających ze środków językowych jednego rejestru stylistycznego.

⁵⁹ J. Bartmiński: *O językowym obrazie świata Polaków końca XX wieku*. W: *Polszczyzna XX wieku. Ewolucja i perspektywy rozwoju*. Red. S. Dubisz, S. Gajda. Warszawa 2001, s. 32.

⁶⁰ J. Bartmiński, W. Chlebda: *Problem konceptu bazowego i jego profilowania...*, s. 74.

Jednocześnie uznaję tekstowy obraz świata za pojęcie zbyt wąskie w odniesieniu do analizowanego materiału badawczego, zaś kulturowy i dyskursywny obraz świata za pojęcie zbyt szerokie⁶¹ względem materiału, celu pracy i przyjętych hipotez badawczych.

2.2. Punkt widzenia, perspektywa i profilowanie w języku

Bartmiński w ujęciu *językowego obrazu świata* rozróżnia dwa warianty: *obraz świata* i *wizję świata*⁶². Warianty te odnoszą się odpowiednio do przedmiotowego i podmiotowego ujęcia danego zjawiska. Pierwszy z nich określa obraz będący rezultatem widzenia czy też wynikiem oglądu konkretnego obiektu, drugi – wizję, kojarzoną z podmiotem, który spogląda. Z tym dwoistym postrzeganiem językowego obrazu świata nieodłącznie związany jest przedmiot i podmiot poznania⁶³, a więc ogląd rzeczywistości według określonego podmiotowego punktu widzenia oraz przyjęta perspektywa.

Pierwszy z nich – *punkt widzenia* – definiuje Bartmińskiego jako:

czynnik podmiotowo-kulturowy, decydujący o sposobie mówienia o przedmiocie, [...] zespół dyrektyw kształtujących treść i strukturę treści słów i całych wypowiedzi⁶⁴.

Tym samym *punkt widzenia* zostaje sprowadzony do roli stanowiska, z jakiego rozpatruje się dane zagadnienie. Postawa ta ma wynikać ze „zdolności ludzkiego umysłu do strukturyzowania percypowanej sytuacji na wiele alternatywnych sposobów”⁶⁵. Przyjmuje ona postać zbioru instrukcji stosowanych przez podmiot decydujący o treści, które wpływają na kształt i formę konkretnego aktu mowy.

Zbysław Muszyński wyróżnia trzy zasadnicze komponenty znaczeniowe pojęcia *punktu widzenia*: formalny, przedmiotowy i aksjologiczny⁶⁶. Wyrażają one kolejno: przestrzeń i czas, treści świadomości i doświadczeń oraz system wartości. Odmienne

⁶¹ Jak trafnie ujmuję to W. Czachur: *Dyskursywny obraz świata jest zatem zarówno językowym językowym obrazem świata, ponieważ konstruowany jest poprzez język, [...] tekstowym obrazem świata, ponieważ językowe konstruowanie jako kulturowa aktualizacja następuje właśnie na płaszczyźnie tekstu, [...] jest także kulturowym obrazem świata, ponieważ w dyskursie najczęściej wyrażane jest to i tylko to, co dopuszcza system wartości danej, zróżnicowanej społeczności kulturowej, a w świadomości zbiorowej aktywowane jest to, co jest typowe i znane* (W. Czachur: *Dyskursywny obraz świata...*, s. 94).

⁶² J. Bartmiński: *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*. W: *Językowy obraz świata...*, s. 103.

⁶³ B. Niesporek-Szamburska: *Językowy obraz pór roku i tradycji kulturowych w twórczości dzieci*. Katowice 2004, s. 24.

⁶⁴ J. Bartmiński: *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 78.

⁶⁵ J. Maćkiewicz: *Kategoryzacja a językowy obraz świata*. W: *Językowy obraz świata...*, s. 13.

⁶⁶ Z. Muszyński: *Punkt widzenia a relatywizm*. W: *Punkt widzenia w języku i kulturze...*, s. 33–46.

rozpatruje pojęcie *punktu widzenia* Elżbieta Tabakowska, dla której jest ono presupozycją podmiotową⁶⁷, a więc wstępnym założeniem istnienia kogoś, kto widzi lub świadomie obserwuje obiekty znajdujące się w jego polu widzenia. *Punkt widzenia* staje się zatem elementem obrazu świata, którego istotą jest zdolność do narzucania określonej struktury obserwowanym przedmiotom⁶⁸.

Nawiązując do koncepcji Ronalda Langackera, badaczka podkreśla, że na uwidoczniiony w języku indywidualny *punkt widzenia* wpływ mają nie tylko subiektywne operacje mentalne, ale również utrwalone konwencje językowe dostępne zwłaszcza poprzez leksykę i gramatykę, które ograniczają subiektywizm, narzucając jednostkom swoje schematy językowe. Mniej wyraziste, choć równie ważne dla określenia cech języka podmiotu mówiącego o przedmiocie, bywają warianty szyku zdania, modalność, aspekt czasownika czy wyznaczniki służące organizacji czasu i przestrzeni⁶⁹. Wszystkie te elementy są natomiast podstawą uogólnienia odzwierciedlanych w wypowiedziach jednostkowych punktów widzenia, które skutkuje utworzeniem zbioru opcji. Jest on bazą, z której użytkownicy języka każdorazowo wybierają punkty widzenia najbardziej dla nich odpowiednie⁷⁰.

Dla obrania konkretnego punktu widzenia istotne znaczenie ma również sam przedmiot obserwacji. Jak przekonuje Tabakowska, wzajemne powiązania tych dwóch kategorii są tak ścisłe, że wybór obiektu podlegającego widzeniu może wręcz przesądzić o sposobie jego postrzegania⁷¹.

Z odbitym w językowym obrazie świata pojęciem *punktu widzenia* związana jest *perspektywa*. Termin ten – zgodnie z definicją Bartmińskiego – oznacza:

zespół właściwości struktury semantycznej słów, skorelowany z punktem widzenia i będący, przynajmniej w pewnym zakresie, jego rezultatem⁷²,

Określa zatem:

po pierwsze o zespół „aspektów” („stron”) przedmiotu, które są w pewnym nieprzypadkowym porządku brane pod uwagę przez mówiących, układają się w swoje konfiguracje i tworzą swoisty profil pojęcia; po drugie – treść, jaka się orzeka

⁶⁷ E. Tabakowska: *O językowych wyznacznikach punktu widzenia...*, s. 47–64.

⁶⁸ Tamże, s. 61–62.

⁶⁹ Tamże, s. 56.

⁷⁰ Tamże, s. 56.

⁷¹ E. Tabakowska: *O językowych wyznacznikach punktu widzenia...*, s. 56.

⁷² J. Bartmiński: *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 78–79.

o przedmiocie, oglądając go od określonej „strony”. [...] Perspektywa rysuje się jako całościowy efekt ujmowania przedmiotu pod różnymi, uzupełniającymi się względami⁷³.

Perspektywą zostaje więc określony funkcjonujący w języku ogólnym widok, który na coś się otwiera i wraz z zestawieniem uzupełniających się oglądów przedmiotu pod różnymi kątami tworzy zamkniętą całość⁷⁴. Przyjęcie danej perspektywy przez postrzegającego obiekt jest zatem zależne od konkretnego, obranego położenia i koreluje z obranym punktem widzenia, gdyż zawsze musi roztaczać się przed kimś. Istotą wzajemnych zależności tych pojęć jest dostrzeżenie tego, co wpływa na czyjeś nastawienia wobec rozpatrzenia sprawy lub zdania relacji o jakimś wydarzeniu i bezpośrednio przekłada się na obraz obiektów odzwierciedlonych w języku⁷⁵.

W ramach badań kognitywnych *perspektywa* funkcjonuje jako szeroko rozumiany ogląd widzenia, na który składają się: orientacja przestrzenna, rozmieszczenie punktów odniesienia, kierunek obserwacji oraz wzajemne relacje przedmiot – obserwator⁷⁶. Jest elementem ściśle sprzężonym z aktami mowy, wpływającym na interpretację danej wypowiedzi i podstawą jej przypisania do typu, gatunku i stylu językowego⁷⁷.

Przyjęcie przez użytkownika języka określonych punktu widzenia i perspektywy jest jednoznaczne z określeniem semantycznych struktur obserwowanego obiektu oraz wskazaniem, które treści orzekające o obserwowanym przedmiocie są ważniejsze od innych⁷⁸. Efektem tego procesu jest powstanie *profilu*, który Bartmiński określił jako:

nie tyle wariant znaczenia, co raczej wariant wyobrażenia przedmiotu hasłowego, ukształtowanego poprzez dobór faset, ich uporządkowanie według reguł implikacji, ich wypełnienie treścią stosownie do przyjętej wiedzy o świecie, zarazem wariant kreowany przez jakiś czynnik dominujący⁷⁹.

⁷³ Tamże, s. 84.

⁷⁴ J. Bartmiński: *Styl potoczny*. W: „Język a Kultura”. T. 5: *Potoczność w języku i w kulturze*. Red. J. Anusiewicz, F. Nieckula. Wrocław 1992, s. 40.

⁷⁵ Tegoż: *O profilowaniu i profilach raz jeszcze*. W: *O definicjach i definiowaniu*. Red. J. Bartmiński, R. Tokarski. Lublin 1993, s. 269–276; por. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska: *Profile a podmiotowa interpretacja świata*. W: *Profilowanie w języku i w tekście*. Red. J. Bartmiński, R. Tokarski. Lublin 1998, s. 211–224.

⁷⁶ E. Tabakowska: *O językowych wyznacznikach punktu widzenia...*, s. 49.

⁷⁷ J. Bartmiński: *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 79.

⁷⁸ E. Tabakowska: *O językowych wyznacznikach punktu widzenia...*, s. 49.

⁷⁹ J. Bartmiński, S. Niebrzegowska: *Profile a podmiotowa interpretacja świata*. W: *Profilowanie w języku i w tekście...*, s. 217.

Tworzenie profilu jest zatem:

uwikłane w mechanizmy organizowania sceny czy to na poziomie jednostkowego aktu mowy, czy też na poziomie społecznej konwencji⁸⁰.

Odmienne znaczenie terminu *profil* stosowane jest na gruncie kognitywizmu amerykańskiego i – zgodnie z ujęciem Langackera – określa:

koncentrowanie się i „podświetlanie” pewnego elementu w obrębie bazy, tak że element ów uzyskuje szczególny stopień wyróżnienia⁸¹.

Jako baza w definicji tej rozumiana jest:

struktura kognitywna, w której profilowany jest desygnat struktury semantycznej; jest to tło dla desygnatu, figury⁸².

W tym ujęciu profil staje się „uwydatnianiem jednych elementów w bazie kognitywnej i usuwanie innych do tła”⁸³, a więc „uwypukleniem struktury podrzędnej w obszerniejszej jednostce”⁸⁴. Jego wyodrębnienie prowadzi do wyznaczania granic kategorii gramatycznych, morfemów i struktur składniowych leksemów⁸⁵.

W swej pracy odnoszę się do pojęcia *profilu* w rozumieniu Bartmińskiego, który powstaje w wyniku *profilowania*, będącego:

subiektywną (tj. mającą swój podmiot) operacją językowo-pojęciową polegającą na swoistym kształtowaniu obrazu przedmiotu poprzez ujęcie go w określonych aspektach (podkategoriach, fasetach), takich jak pochodzenie, cechy, wygląd, funkcje, zdarzenia, przeżycia itp., w ramach pewnego typu wiedzy i zgodnie z wymogami określonego punktu widzenia⁸⁶.

Proces wyodrębniania profili pojęć będzie więc polegać na „kreowaniu subiektywnego wariantu obrazu z określonego miejsca obserwacji i z określonej perspektywy”⁸⁷ przy zastosowaniu w ramach podstawowego znaczenia odmiennych sposobów organizacji treści

⁸⁰ Tamże.

⁸¹ R. Langacker: *Wykłady z gramatyki kognitywnej*. Red. H. Kardela. Lublin 1995, s. 167.

⁸² Tamże.

⁸³ R. Jedliński: *Językowy obraz świata wartości...*, s. 42.

⁸⁴ V. Evans: *Leksykon językoznawstwa kognitywnego*. Tłum. M. Buchta, M. Cierpisz, J. Podhorodecka, A. Gicła, J. Winiarska. Kraków 2009, s. 107.

⁸⁵ H. Kardela: *Profilowanie a kategorie podmiotu i dopełnienia w gramatyce R. Langackera. W: Profilowanie w języku i w tekście...*, s. 88–89; por. U. Majer-Baranowska: *Dwie koncepcje profilowania pojęć w lingwistyce*. „Etnolingwistyka” 2004. T. 16. Lublin, s. 85–109.

⁸⁶ J. Bartmiński: *O profilowaniu pojęć*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 99.

⁸⁷ Tegoż: *Czy „językowy” jest tylko stereotyp „formalny”? (W odpowiedzi Profesor Świetlane Tolstojowej)*. W: „Język a Kultura”. T. 12: *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki: teoria, metodologia, analizy empiryczne*. Red. J. Anusiewicz, J. Bartmiński. Wrocław 1998, s. 107.

semantycznej, różnych form kształtowania treści bazowej lub też odniesieniu się do innych wyobrażeń prototypowych przedmiotu⁸⁸.

Mechanizmy profilowania mają podłoże aksjologiczne i obejmują działanie trzypoziomowe: wstępną kategoryzację przedmiotu, dobór aspektów oraz ich jakościową charakterystykę, czyli konkretyzację treściową⁸⁹. Profilowanie jest zatem nadaniem struktury zespołom jednorodnych cech przypisywanych obiektom (zwanym aspektami, fasetami czy też kategoriami)⁹⁰ w sposób podporządkowany przyjętym wzorcom gatunkowym i intencjom tekstowym i jest widoczne w „różnym hierarchizowaniu aspektów i różnych sposobach ich treściowego wypełniania”⁹¹. Procesy te są jednak ściśle podmiotowe i oparte na subiektywnym kształtowaniu pojęć, użytych do konstruowania wypowiedzi⁹².

2.3. Kategoryzacja świata

Pojęciem kluczowym w badaniach kognitywnych jest *kategoryzacja*, będąca naturalnym dla ludzkiego umysłu procesem oszczędności poznawczej, sprowadzającym się do grupowania podobnych bodźców i zjawisk i korelowania ich ze sobą⁹³. Jak przekonuje Georges Kleiber, „za każdym razem, kiedy postrzegamy jakąś rzecz jako rodzaj rzeczy, dokonujemy kategoryzacji”⁹⁴.

Renata Grzegorczykowa ujmuje kategoryzację jako myślowe porządkowanie świata za pomocą klas⁹⁵. Opis ten uzupełnia Romualda Piętkowa, która dostrzega w niej również element interpretacji percepowanej rzeczywistości⁹⁶. W efekcie kategoryzacja to dla

⁸⁸ J. Bartmiński: *O profilowaniu pojęć*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 91; por. J. Bartmiński: *Czy „językowy” jest tylko stereotyp „formalny”? (W odpowiedzi Profesor Świetłanie Tolstojowej)*. W: „Język a Kultura”. T. 12... , s. 90.

⁸⁹ J. Bartmiński: *O profilowaniu pojęć*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 90.

⁹⁰ J. Bartmiński: *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 84; por. J. Bartmiński, I. Lappo, U. Majer-Baranowska: *Stereotyp Rosjanina i jego profilowanie we współczesnej polszczyźnie*. W: J. Bartmiński: *Stereotypy mieszkają w języku...*, s. 264.

⁹¹ J. Bartmiński: *Stereotypy mieszkają w języku...*, s. 263–264.

⁹² R. Jedliński: *Językowy obraz świata wartości...*, s. 43.

⁹³ V. Evans: *Leksykon językoznawstwa kognitywnego...*, s. 161; por. J. Maćkiewicz: *Kategoryzacja a językowy obraz świata*. W: W: *Językowy obraz świata...*, s. 47–48.

⁹⁴ G. Kleiber: *Semantyka prototypu. Kategorie i znaczenia leksykalne*. Tłum. B. Ligara. Kraków 2003, s. 13.

⁹⁵ R. Grzegorczykowa: *O rozumieniu prototypu i stereotypu we współczesnych teoriach semantycznych*. W: „Język a Kultura”. T. 12... , s. 109; por. R. Grzegorczykowa: *Filozoficzne aspekty kategoryzacji*. W: *Językowa kategoryzacja świata*. Red. R. Grzegorczykowa, A. Pajdzińska. Lublin 1996, s. 18.

⁹⁶ R. Piętkowa: *Językowy obraz świata i stereotypy a nauczanie języka obcego...*, s. 90.

człowieka „przede wszystkim środek do rozumienia świata, a co za tym idzie do porozumiewania się z ludźmi”⁹⁷.

W procesie kategoryzacji zakłada się istnienie dwustronnego związku języka i sfery poznawczej, który polega na oparciu kategorii semantycznych na doświadczeniach kulturowych i mentalnych, czyli tak zwanej metakategoryzacji, przy jednoczesnym wpływie struktur systemowych języka na postrzeganie rzeczywistości. Jak trafnie ujmuje to Aleksander Kiklewicz:

z jednej strony, semantyczne kategorie języka są ufundowane na – częściowo ogólnych dla przedstawicieli wszystkich wspólnot językowych, a częściowo uwarunkowanych kulturą – typach kategoryzacji danych doświadczalnych szczególności obiektów rzeczywistości), a także typów kategoryzacji samego umysłu, czyli metakategoryzacji, na przykład w formie pojęć naukowych. Z drugiej strony, skonwencjonalizowane typy nominacji, w mniejszym stopniu – system gramatyczny i idiomatyka językowa stanowią czynniki, które w sposób znaczący wpływają na procesy kognitywne, dostarczają wzorów kategoryzacji i rozumowania zjawisk rzeczywistości – głównie za sprawą (opartej na komunikacji społecznej) tradycji kultury, której wzorce są generowane i poddawane weryfikacji⁹⁸.

Kategoryzowanie jest więc pewnego rodzaju uogólnieniem, zachodzącym na poziomie percepcji zmysłowej lub w sferze systemu pojęć⁹⁹. Powstała w jej efekcie kategoria jest współtworzona przez istniejące naturalne struktury oraz subiektywne zasoby wiedzy, psychikę i doświadczenia jednostek¹⁰⁰.

Proces kategoryzacji odbywa się zawsze przez pryzmat konkretnego podmiotu, dlatego zawiera element subiektywnej interpretacji¹⁰¹. Z tego względu jest dowodem na odmienność ludzkich doświadczeń oraz czynnikiem różnicującym jednostki, umożliwiającym porównywanie obrazów świata w wypowiedziach różnych osób¹⁰².

Twórcą pojęcia kategorii był Arystoteles. Filozof dostrzegał w nich:

zbiory, które tworzą obiekty (zjawiska) posiadające określony zbiór cech istotnych (koniecznych i wystarczających)¹⁰³.

⁹⁷ Tamże.

⁹⁸ A. Kiklewicz: *Znaczenie w języku – znaczenie w umyśle: krytyczna analiza współczesnej teorii semantyki lingwistycznej*. Olsztyn 2012, s. 36.

⁹⁹ J. Trzebiński: *Twórczość a struktura pojęć*. Warszawa 1981, s. 54.

¹⁰⁰ J. Maćkiewicz: *Kategoryzacja a językowy obraz świata*. W: *Językowy obraz świata...*, s. 49.

¹⁰¹ R. Jedliński: *Językowy obraz świata wartości...*, s. 53.

¹⁰² M. Marody: *Technologie intelektu...* s. 191–192.

¹⁰³ Cyt. za: J. Maćkiewicz: *Kategoryzacja a językowy obraz świata*. W: *Językowy obraz świata...*, s. 50.

Cechy te charakteryzują wszystkich reprezentantów należących do danej kategorii i jednocześnie umożliwiają rozróżnienie kategorii od siebie. Dany obiekt może przynależeć do kategorii tylko wtedy, gdy spełnia warunki konieczne i wystarczające, zatem albo jest, albo nie jest jej elementem. Jeżeli jednak przedmiot został zaklasyfikowany, zyskiwał niezmienny status, ponieważ w ramach kategorii nie ma elementów lepszych i gorszych bądź centralnych i peryferyjnych. Z tego względu klasyczna teoria kategorii Arystotelesa zakładała stabilne, ściśle określone, ostre granice między kategoriami, wyznaczane niezależnie od kontekstu¹⁰⁴.

Kategorialny podział Arystotelesa realizował odwieczną potrzebę porządkowania świata, dlatego posłużył filozofowi do podziału rzeczywistości na dziesięć podstawowych kategorii: substancje, wielkości (ilości), jakości, stosunki, miejsca, czasy, położenie, akty, stany i doznania¹⁰⁵.

Odmienne kategoryzację ujmują językoznawcy kognitywni¹⁰⁶, którzy za jej podstawę uznają porównanie. W ich ujęciach przynależność do kategorii wyznaczana jest na podstawie cech prototypowych, przez co granice poszczególnych kategorii stają się rozmyte i nieostre¹⁰⁷. Prototyp staje się schematem, odnośnikiem dla procesów poznania i zostaje swoistym „symbolem danej kategorii, poznawczym *punktem odniesienia*”¹⁰⁸. Elementy w ramach danej kategorii zajmować mogą więc mniej lub bardziej peryferyjne miejsce, w zależności od podobieństwa do prototypu.

Abstrahując od arystotelesowskiego podziału kategorii, kognitywiści George Lakoff, Ray Jackendoff i Ronald Langacker zaproponowali kilkanaście podstawowych kategorii pojęciowych, które są uwzględniane w faktach językowych: przedmiot, substancja, osoba, liczba, istnienie, przynależność, negacja, właściwość, miejsce, ruch, czas, przestrzeń, kauzacja, kształt, kolor, płeć, stan, proces, akcja oraz relacja góra – dół. Badacze nie utworzyli jednak ich pełnego zestawu, a także nie dokonali w nim hierarchizacji¹⁰⁹.

Bazując na kognitywnych ujęciach, odmienne zespoły kategorii umysłu, znajdujące odzwierciedlenie w językowych opisach znaczeń, wyznaczyła Grzegorzczkova. Zdaniem badaczki kategorie dzielą się dwustopniowo na:

¹⁰⁴ R. Jedliński: *Językowy obraz świata wartości...*, s. 52.

¹⁰⁵ R. Grzegorzczkova: *Filozoficzne aspekty kategoryzacji...*, s. 22.

¹⁰⁶ G. Lakoff, M. Johnson: *Metafory w naszym życiu*. Warszawa 1988, s. 190–191; por. R. Jedliński: *Językowy obraz świata wartości...*, s. 56.

¹⁰⁷ R. Grzegorzczkova: *Filozoficzne aspekty kategoryzacji...*, s. 18.

¹⁰⁸ E. Tabakowska: *Gramatyka i obrazowanie...*, s. 42.

¹⁰⁹ R. Jedliński: *Językowy obraz świata wartości...*, s. 56.

— kategorie pierwszego stopnia, opisujące zjawiska świata: substancje (rzeczy, np. agens, subiekt, obiekt, odbiorca, narzędzie, rezultat, materia pomocnicza), cechy (np. wymiary, temperatura, kształt, kolor, gęstość, skłonności do działań i stanów), relacje (np. posiadanie – bycie posiadanym, podobieństwo, położenie, przynależność do zbioru, bycie częścią całości, bycie przyczyną i skutkiem), zdarzenia (cechy i relacje na osi czasu, np. procesy, czynności, zdarzenia niezamierzone, czynności wywołujące skutek, ruch, stany),

— kategorie drugiego stopnia, nakładane na kategorie pierwszego stopnia: ilość (np. wielość, miara wielkości i powtarzalności, intensywność), czas (np. początek, koniec, relacja wcześniej – później), modalność (np. istnienie, negacja, możliwość, konieczność, prawdopodobieństwo), ewaluacje i ekspresje (oceny, emocje)¹¹⁰.

Dodatkowo w każdej z wyznaczonych kategorii Grzegorzczukowa wyodrębnia dalsze struktury wewnętrzne – podkategorie. W ten sposób przykładowo w kategorii ilości doprecyzowane zostają podkategorie liczby, miary i intensywności¹¹¹.

W ujęciu Grzegorzczukowej kategoryzacja obejmuje kilka typów zjawisk zależnych od języka. Są to:

— zjawiska charakteryzujące się cechami inherentnymi, które odróżniają je od innych zjawisk (głównie zjawiska przyrodnicze – tzw. gatunki naturalne),

— zjawiska charakteryzujące się widocznymi i istniejącymi obiektywnie cechami relacyjnymi,

— zjawiska nieistniejące, ale mające swoją nazwę (np. krasnoludek)¹¹².

Choć klasyczne podejście Arystotelesa i prototypowe klasyfikacje kognitywistów wydają się ze sobą sprzeczne, zdaniem Anny Wierzbickiej obu typów kategoryzacji nie można sobie przeciwstawiać. Jak przekonuje badaczka, ludzki umysł, osławając rzeczywistość, syntetyzuje oba rozwiązania, nie preferując jednego kosztem drugiego¹¹³.

¹¹⁰ R. Grzegorzczukowa: *Filozoficzne aspekty kategoryzacji...*, s. 22–23; por. R. Jedliński: *Językowy obraz świata wartości...*, s. 55.

¹¹¹ R. Grzegorzczukowa: *Filozoficzne aspekty kategoryzacji...*, s. 24; por. R. Jedliński: *Językowy obraz świata wartości...*, s. 55.

¹¹² R. Grzegorzczukowa: *Filozoficzne aspekty kategoryzacji...*, s. 19.

¹¹³ A. Wierzbicka: *Język – umysł – kultura. Wybór prac*. Red. J. Bartmiński. Warszawa 1999, s. 27.

2.4. Prototyp i stereotyp

Podstawowym nośnikiem językowego obrazu świata jest podlegająca kategoryzacji leksyka. W jej zaś zakresie istotne jest pojęcie *prototypu*, czyli inaczej pierwowzoru, modelu lub wzorca, wpisanego w abstrakcyjną, scjentystyczną perspektywę¹¹⁴.

Sformułowana na gruncie psychologii kognitywnej definicja Eleonory Rosch zakłada, że *prototyp* to:

najlepszy przedstawiciel kategorii, pozwalający na ustalanie kolejnych miejsc, jakie mogą zająć poszczególne egzemplarze¹¹⁵.

Zgodnie z ustaleniami Grzegorzczukowej terminu tego można jednak używać w trzech znaczeniach:

- jako wzorcowy, najlepszy przykład dla danej kategorii,
- jako zespół cech typowych dla konkretnej kategorii,
- jako centrum, zwane też jądrem znaczeniowym wyrazu¹¹⁶.

Koncepcja ta obejmuje i syntetyzuje wszystkie opracowane wcześniej ustalenia terminologiczne, z którymi można spotkać się w pracach z dziedziny semantyki.

Odminną, węższą definicję prototypu przedstawia Wierzbicka, która *prototyp* postrzega jako idealny wzorzec przedmiotu, który:

tworzą zarówno cechy desygnacyjne, jak i wszelkie inne utrwalone w języku (np. zawierające wartościowanie i ekspresję emocji)¹¹⁷.

W zakresie tak rozumianego prototypu znajdują się więc zarówno wiedza o przedmiocie, jak i typowe modele jego obrazów.

W przyjętym w dalszej części pracy ujęciu Vyviena Evansa *prototyp* to:

stosunkowo abstrakcyjna reprezentacja mentalna, która gromadzi kluczowe atrybuty czy cechy najlepszych przykładów danej kategorii [...], schematyczna reprezentacja najistotniejszych, centralnych właściwości kojarzonych z elementami danej kategorii¹¹⁸.

¹¹⁴ R. Grzegorzczukowa: *O rozumieniu prototypu i stereotypu we współczesnych teoriach semantycznych*. „Język a Kultura”. T. 12... , s. 110; por. G. Habrajska: *Prototyp – stereotyp – metafora*. W: „Język a Kultura”. T. 12... , s. 117–118; A. Wierzbicka: *Język – umysł – kultura. Wybór prac*. Red. J. Bartmiński. Warszawa 1999, s. 48.

¹¹⁵ Cyt. za: R. Jedliński: *Językowy obraz świata wartości...* , s. 44.

¹¹⁶ R. Grzegorzczukowa: *O rozumieniu prototypu i stereotypu we współczesnych teoriach semantycznych*. W: „Język a Kultura”. T. 12... , s.111.

¹¹⁷ A. Wierzbicka: *Lexicography and Conceptual Analysis*. An Arbor 1985, s. 72, cyt. za: R. Jedliński: *Językowy obraz świata wartości...* , s. 45.

Tak definiowanym *prototypom* nadaje się strukturę radiacyjną z najlepszym reprezentantem w centrum i opiera się na zasadzie podobieństwa rodzinnego, wskazującego stopień reprezentatywności¹¹⁹. Jego wyznaczenie presuponuje zatem istnienie także elementów peryferyjnych, oddalonych znacznie od pojęciowego jądra i postrzeganych jako jego opozycja lub marginalna wiedza o nim¹²⁰. Im bliżej środka prototypu znajduje się obiekt, tym bardziej jest powszechny i co za tym idzie, częściej i szybciej bywa przywoływany w ludzkim umyśle¹²¹.

Kategoryzacja według prototypów pozwala na odróżnienie pojęć typowych i schematycznych od tych, które pojawiają się jedynie okazjonalnie, a więc użytych z większą dozą przypadkowości¹²². Pomaga zatem porządkować poznawaną rzeczywistość, nie precyzuje jednak przysługujących jednostce kryteriów identyfikacyjnych zdeterminowanych przez społeczeństwo.

Taką funkcję pełni *stereotyp*, dlatego na potrzeby pracy prototyp włączam w szerszy obszar badawczy odpowiadający stereotypowi językowemu. Zakładam jednocześnie, że prototyp jest najważniejszą częścią stereotypu, zawierającą cechy jądrowe i najbardziej reprezentatywne¹²³.

Stereotyp, w odróżnieniu od prototypu, który odnosi się do klasy okazowej, wskazuje jednak cechy „wynikające z wyobrażeń, przekonań, utrwalonych społecznie i/lub językowo obrazów prototypów”¹²⁴. Pojęcie *stereotyp* określa więc „pierwotne klisze emocjonalne”¹²⁵ i „obrazy w naszych głowach”¹²⁶, będące podstawowymi konstrukcjami myślowymi człowieka, a nawet biologicznymi determinantami przekazywanymi w sposób autorytatywny i konsekwentny z pokolenia na pokolenie, dzięki którym:

¹¹⁸ V. Evans: *Leksykon językoznawstwa kognitywnego...*, s. 112.

¹¹⁹ B. Rudzka-Ostyn: *Z rozważań nad kategorią przypadku*. Kraków 2000, s. 257.

¹²⁰ J. Bartmiński: *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki (I)*. „Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej” 1985. T. 3, s. 27–33.

¹²¹ R. Jedliński: *Językowy obraz świata wartości...*, s. 45–47.

¹²² B. Niesporek-Szamburska: *Językowy obraz pór roku...*, s. 27.

¹²³ J. Tambor: *Stereotyp i prototyp – znaczenia terminów*. „Postscriptum Polonistyczne” 2008, nr 1, s. 26–27.

¹²⁴ J. Tambor: *Mowa Górnolązaków oraz ich świadomość językowa i etniczna*. Katowice 2008, s. 304.

¹²⁵ M. Marody: *Technologie intelektu...*, s. 187–188.

¹²⁶ M. Walczyńska: *Jan Stanisław Bystron jako prekursor teorii stereotypu na gruncie polskim*. W: „Język a Kultura”. T. 12... , s. 304.

dowiadujemy się o świecie, zanim go zobaczymy; wyobrażamy sobie większość rzeczy, zanim je doświadczymy i te preconcepcje [...] decydują o całym procesie percepcji¹²⁷.

W znaczeniu wprowadzonym przez Waltera Lippmanna *stereotypy* to jednostronne, cząstkowe, uproszczone i schematyczne obrazy mentalne, które pojawiają się przed bezpośrednim doświadczeniem danego obiektu¹²⁸. Za główne cechy tych konstruktów uznano:

- uschematyzowaną, uproszczoną treść (pozwalają dokonywać selekcji danych poznawczych),
- nacechowanie emocjonalne (negatywne lub pozytywne, wynikające z subiektywnego oglądu rzeczywistości),
- odporność na zmiany (jako efekt podświadomego zakodowania społecznego),
- perswazyjność (ukierunkowują ludzkie myślenie),
- oraz pochodzenie językowe (ich źródłem i nośnikiem są wypowiedzi)¹²⁹.

Stereotyp jest umysłowym obrazem utrwalającym w słowach niezwerbalizowaną, czasem peryferyjną wiedzę o świecie, która może być odkodowana dzięki funkcjonowaniu użytkowników w jednej rzeczywistości¹³⁰. Jak twierdził Adam Schaff, konstrukt ten pozwala orientować się w przestrzeni społecznej i komunikować z innymi osobami, tworząc interpersonalny kod kulturowy – swoisty sposób widzenia rzeczywistości narzucany jednostce przez daną społeczność¹³¹. W ten sposób w stereotypie połączone zostają różne sfery funkcjonowania jednostki: językowa i pozajęzykowa, a także indywidualna i społeczna, ponieważ:

może obejmować obraz całego oswajanego przez człowieka świata, budowany z postawy poznawczej, ale zawierający także elementy ocen i wartości. Ma to być przy tym świat [...] zawarty w strukturach i znakach języka, ale interpretowany kulturowo na tle praktyk i wierzeń społeczności używającej tego języka¹³².

¹²⁷ Tamże.

¹²⁸ J. Bartmiński: *Stereotypy mieszkają w języku...*, s. 54.

¹²⁹ A. Schaff: *Stereotyp a działanie ludzkie*. Warszawa 1981, s. 52–53.

¹³⁰ J. Bartmiński: *Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu matki*. W: „Język a Kultura”. T. 12... , s. 65.

¹³¹ Tegoż: *Stereotypy mieszkają w języku...*, s. 58.

¹³² Tegoż: *Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu matki*. W: „Języka a Kultura”. T. 12... , s. 65.

Schaff wpisywał stereotypy w przestrzeń werbalną ludzkich działań, podkreślając, iż są „zawsze związane ze słowem czy z wyrażeniem językowym”¹³³. Miały one być pewnego rodzaju lingwistycznym sposobem na oswojenie rzeczywistości i kulturowych wyobrażeń¹³⁴. Badacz wykluczał zatem istnienie stereotypów pozawerbalnych. Podejście to podzielał Hilary Putnam, który uznał *stereotyp* za najbardziej skorelowaną z językiem wiedzę o świecie¹³⁵.

Z definicją Putnama koreluje również ujęcie Henryka Pietrzaka, zgodnie z którym język staje się „nie tylko nośnikiem stereotypów, ale także płaszczyzną ich manifestowania oraz gwarantem ich trwałości w danym środowisku”¹³⁶. Z tego względu wypowiedzi językowe mogą zawierać określenia niezrozumiałe dla innych narodowości.

Pierwsze językoznawcze ujęcie stereotypu, który zdaniem Bartmińskiego był wcześniej pojmowany jedynie etnicznie, przypisać należy Ucie Quasthoff. Zdaniem niemieckiej badaczki jest on:

werbalnym wyrazem przekonania skierowanego na grupy społeczne lub jednostkę jako członka tej grupy [...], który w sposób niezwyfikowany, z tendencją do wartościowania emocjonalnego, przypisuje klasie osób określone właściwości lub sposoby zachowań, ewentualnie odmawia jakichś cech¹³⁷.

Pojęcie to wiąże się jednak wówczas z użyciem w konkretnych aktach mowy, a nie – z systemem języka.

Definicję *stereotypu* obejmującą najszersze spektrum zjawisk przedstawił jednak sam Bartmiński, stwierdzając, iż jest to:

subiektywnie determinowane wyobrażenie przedmiotu obejmujące zarówno cechy opisowe, jak i wartościujące [...], będące rezultatem interpretacji rzeczywistości w ramach społecznych modeli poznawczych¹³⁸.

Takie ujęcie *stereotypu* uwzględnia zarówno aspekt semantyczny (poznawczy) i formalny (językowy), wpisując pojęcie w nurt badań nad językowym obrazem świata i przenosząc do

¹³³ A. Schaff: *Stereotyp a działanie ludzkie...*, s. 44.

¹³⁴ Tamże, s. 14.

¹³⁵ J. Bartmiński: *Stereotypy mieszkają w języku...*, s. 68.

¹³⁶ H. Pietrzak: *Następstwa i efekty stereotypowego postrzegania człowieka i świata społecznego*. Rzeszów 2000, s. 8–9.

¹³⁷ U. Quasthoff: *Etnocentryczne przetwarzanie informacji, Ambivalencja funkcji stereotypów w komunikacji międzykulturowej*. W: „Języka a Kultura”. T. 12... , s. 13.

¹³⁸ J. Bartmiński: *Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu matki*. W: „Języka a Kultura”. T. 12... , s. 64.

struktur językowych zarówno emocjonalną, jak i poznawczą wartość doświadczeń¹³⁹. Ujęcie *stereotypu* przez Bartmińskiego przyjmuję jako wiążące w części badawczej swojej pracy.

Treść stereotypu wynika z nastawienia emocjonalnego i nieuprawnionej subiektywnej generalizacji¹⁴⁰. Poprzez powszechność i powtarzanie klisze te stają się integralnym elementem języka naturalnego i językowo-kulturowego obrazu świata wspólnoty komunikacyjnej¹⁴¹, który obejmuje:

nieuprawnione logicznie przypisywanie jakiejś właściwości wszystkim obiektom gatunku określanego za pomocą danej nazwy¹⁴².

Jednocześnie powielane w języku powszechne wyobrażenia mają różne statusy ontologiczne, określone za pomocą modyfikatorów, co pozwala odróżnić następujące odmiany stereotypu:

- obrazy, przedstawiające zjawiska realne, „zwykające”, „typowe”, „prawdziwe”, „normalne”, a więc odpowiadające statusowi ontologicznemu ‘taki, jaki jest’,
- wzory, prezentujące „idealne”, „prawdziwe” cechy obiektu zgodne ze statusem ontologicznym ‘taki, jaki powinien być’,
- wyobrażenia mitologiczne, dotyczące istot wyznaczanych stwierdzeniem ontologicznym ‘taki, jaki mógłby być’ bądź ‘taki, jaki prawdopodobnie jest’¹⁴³,
- wyobrażenia ideologiczne, odnoszące się do sytuacji, postaw i zachowań, będących pożądanymi pomysłami do zrealizowania, a więc przedmiotami o statusie ontologicznym ‘taki, jaki mógłby być i jaki być powinien’¹⁴⁴.

¹³⁹ J. Bartmiński: *Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu matki*. W: „Języka a Kultura”. T. 12... , s. 65.

¹⁴⁰ J. Bartmiński, J. Panasiuk: *Stereotypy językowe*. W: J. Bartmiński: *Współczesny język polski...* , s. 393–394; *Stereotypy mieszkają w języku...* , s. 90; por. M. Marody: *Technologie intelektu...* , s. 187–188.

¹⁴¹ J. Bartmiński, J. Panasiuk: *Stereotypy językowe*. W: J. Bartmiński: *Współczesny język polski...* , s. 373.

¹⁴² Tamże, s. 90; por. M. Marody: *Technologie intelektu...* , s. 187–188.

¹⁴³ J. Bartmiński, J. Panasiuk: *Stereotypy językowe*. W: *Współczesny język polski...* s. 380; J. Bartmiński: *Polski stereotyp matki*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...* , s. 158.

¹⁴⁴ J. Bartmiński, J. Panasiuk: *Stereotypy językowe*. W: *Współczesny język polski...* , s. 379–380; J. Bartmiński: *Polski stereotyp matki*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...* , s. 158.

Tabela 1. Statusy ontologiczne odmian stereotypu¹⁴⁵

Status ontologiczny \ Odmiana stereotypu	obrazy	wzory	wyobrażenia mitologiczne	wyobrażenia ideologiczne
jest	+	–	+	–
powinien być	–	+	–	+
może być	–	–	+	+

Wszystkie wyodrębnione odmiany stereotypu tworzą zbiór cech wystarczających do rozpoznawania i zinterpretowania obiektu w danej wspólnocie językowej, a jednocześnie będą pomocne do wyznaczania obiektów w czasie analizy.

¹⁴⁵ Tabelę przytaczam za: J. Bartmiński, J. Panasiuk: *Stereotypy językowe*. W: *Współczesny język polski...*, s. 379–381.

3. Obraz *nauczyciela* w języku

Zawód nauczyciela jest obecny w ludzkiej cywilizacji już od najdawniejszych czasów. Jak wymownie określają to Czesław i Małgorzata Kupisiewiczowie, „początki zawodu giną w pomroce dziejów”¹. Właściwie każda ze znanych obecnie pierwotnych formacji społecznych wytworzyła własny model nauczyciela, nadając osobom pełniącym tę funkcję odpowiedni status i prestiż².

Z uwagi na długą tradycję zawodu nauczyciela istotne jest wskazanie sposobów jego określania i definiowania zarówno w systemie języka, jak i w ujęciach jego użytkowników. W tym celu analizie poddano artykuły hasłowe *nauczyciela* oraz wyniki badań nad potocznym rozumieniem pojęcia *nauczyciel* przez współczesnych Polaków.

3.1. *Nauczyciel* w źródłach słownikowych i paremiologicznych

Choć słowo *nauczyciel* jest rdzennie polskie i funkcjonuje w polszczyźnie od wieków, w słownikach etymologicznych, słownikach języka polskiego, frazeologicznych, wyrazów bliskoznacznych oraz paremiologicznych ma ono względnie stały układ znaczeń. Informacje zawarte w wymienionych źródłach pozwolą na wskazanie etymologii leksemu *nauczyciel*, sposobów jego eksplikacji oraz przypisywanych mu cech. Dane te będą odtwarzały stereotypowy, utarty w języku obraz *nauczyciela* i posłużą jako punkt odniesienia dla analizy ujęć normatywnych w dalszej części pracy.

3.1.1. Etymologia *nauczyciela*

Wyraz *nauczyciel* w języku polskim po raz pierwszy został odnotowany w tekście z 1488 roku³, choć niektóre słowniki datują jego pierwszy zapis później, wskazując dopiero na XVI wiek⁴. Jak czytamy w słowniku pod redakcją Andrzeja Bańkowskiego, był on

¹ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz: *Słownik pedagogiczny...*, s. 114.

² Zob. H. Kwiatkowska: *Pedeutologia*. Warszawa 2008, s. 24–25; R. Wroczyński: *Z badań nad dziejami zawodu nauczycielskiego w Polsce*. W: *Z badań nad zawodem nauczyciela*. Red. S. Krawcewicz. Warszawa 1979, s. 384–399; Ł. Kurdybacha: *Zawód nauczyciela w ciągu wieków*. Warszawa 1948, s. 1; W. Wołoszyn-Spirka: *W poszukiwaniu realistycznych podstaw moralnego postępowania nauczyciela*. Bydgoszcz 2001, s. 87.

³ A. Bańkowski: *Etymologiczny słownik języka polskiego*. T. 2: L–P. Warszawa 2000, s. 282.

⁴ Por. K. Długosz-Kurczabowa: *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego*. Warszawa 2008, s. 671–672; K. Długosz-Kurczabowa: *Nowy słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa 2003, s. 519; I. Malmor: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa – Bielsko Biała 2010, s. 418–419.

odpowiednikiem łacińskiego *informator*a i w znanym do dziś kształcie zastąpił starszą formę *uczyciel*, która pojawiła się czterokrotnie już wcześniej – w *Biblii królowej Zofii*⁵.

Leksem *nauczyciel* jest powszechny także w innych językach słowiańskich. Wywodzi się od *uczyć* (prasłowiańskiego *učiti), ma się więc odnosić do wykładania, przekazywania komuś pewnego zasobu wiedzy⁶ i wiadomości oraz podejmowania czynności, które powodują, że ktoś nabiera przyzwyczajęń, nawyków, wprawy i umiejętności⁷.

Jak wyjaśnia Krystyna Długosz-Kurczabowa, słowo *uczyć* to pozostałość praindoeuropejskiego morfemu rdzennego wyrazu, który w polszczyźnie zachował się w czterech formach obocznych: *wyk i *wycz (od praindoeuropejskiego *uūk) oraz kauzatywne *uk i *ucz (od praindoeuropejskiego *ouk)⁸. Czasownik kauzatywny podkreśla powodowanie, podawanie przyczyny wykonywanej czynności, tym samym łączy słowo *uczyć* (od prasłowiańskiego *učiti) ze znaczeniem „powodować, że ktoś nawyka, przywyka”, w przeciwieństwie do *nawykać* (od prasłowiańskiego *vyknōti), oznaczającego „przyzwyczajać się do czegoś, wdroyć się w coś, wciągnąć się w coś”⁹.

Z dawnym *uk (*nauka, nawyk*) wiąże słowo *uczyć* również Aleksander Brückner, które określił je jako „prasłowo; u wszystkich Słowian tak samo”¹⁰. W polszczyźnie pojawia się ono jednak z dodatkowym *na-* w nagłosie, co Bańkowski odczytał jako przejaw polsko-jagiellońskiej pychy. Ów naddany element ma sugerować, że wprawdzie osoby specjalnie do tego przeznaczone uczą również na innych terytoriach, ale tylko na rodzimym gruncie ich działania zawsze będą skuteczne (nauczają). Dodanie sylaby *na-* w nagłosie podkreśla zatem różnicę między samym procesem przekazywania wiedzy – uczeniem czegoś, a osiągnięciem określonego rezultatu tych działań – nauczeniem czegoś.

W większości współczesnych polskich słowników etymologicznych *nauczyciel* nie jest rejestrowany jako osobny artykuł słownikowy, można go jednak znaleźć pod hasłem *uczyć*¹¹. Także żeńskie odniesienie męskoosobowego rzeczownika *nauczyciel* – *nauczycielka*

⁵ A. Bańkowski: *Etymologiczny słownik języka polskiego...*, s. 282.

⁶ K. Długosz-Kurczabowa: *Nowy słownik etymologiczny ...*, s. 519

⁷ W. Boryś: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków 2005, s. 662.

⁸ K. Długosz-Kurczabowa, *Wielki słownik etymologiczno-historyczny...*, s. 671–672.

⁹ Tamże; por. W. Boryś: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków 2005, s. 662.

¹⁰ A. Brückner: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa 1998, s. 593.

¹¹ Por. A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego...*, s. 593; W. Boryś: *Słownik etymologiczny języka polskiego...*, s. 662; K. Długosz-Kurczabowa: *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego...*

– notuje jako odrębne hasło tylko słownik etymologiczny pod redakcją Bańkowskiego¹². Mianem tym, dookreślonym przymiotnikiem *apostolska*, w pierwszym źródle pisanym została określona Maryja. Forma *nauczycielka* pojawiła się około 1495 roku w tzw. *modlitewniku Nawojki*. Została utworzona w sposób niestandardowy, wbrew ówczesnej normie nakazującej raczej powstanie nazwy *nauczyciółka* (analogicznie do *przyjaciół* – *przyjaciółka*).

Etymologia nazwy wpisuje działania *nauczyciela* w podstawową ramę kategoryzacyjną, w jakiej określone zostają jego zadania: jest ‘tym, który naucza, przekazuje wiedzę, powoduje, że ktoś się uczy (nawyka)’.

3.1.2. Ujęcia definicyjne *nauczyciela*

Tożsama oś kategoryzacyjna zachowana jest w słownikach języka polskiego, które określają *nauczyciela* poprzez pryzmat jego działań, jako:

- „człowieka trudniącego się uczeniem kogoś”,
- „wykładowcę jakiegoś przedmiotu”,
- „udzielającego lekcji”¹³.

Działania *nauczyciela*, do których odwołują się definiensy słownikowych eksplikacji, zostają doprecyzowane i uzupełnione przez zamieszone w hasłach słownikowych wyrazy bliskoznaczne, formacje pokrewne, połączenia wyrazowe i przykłady użycia wyrazu *nauczyciel*, pochodzące z korpusów językowych. W źródłach leksykograficznych *nauczyciel* jest zatem osobą, która uczy, wyklada lub udziela lekcji, co potwierdzają również inne rodzaje faktów językowych przywoływanych w pozycjach leksykograficznych:

- nazwy synonimiczne *nauczyciela* i ich żeńskie odpowiedniki: *dydaktyk*, *pedagog*¹⁴, *wykładowca*, *instruktor*¹⁵, *profesor*, *szkoleniowiec*¹⁶, *instruktorka*¹⁷,

¹² A. Bańkowski: *Etymologiczny słownik języka polskiego...*, s. 282.

¹³ Por. *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki. T. 3: *N–Ó*. Warszawa 1904, s. 194; *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski. T. 4: *L–Nić*. Warszawa 1963, s. 1249; M. S. B. Linde: *Słownik języka polskiego*. T. 3: *M–O*. Warszawa 1994, s. 299; *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak. T. 2: *L–P*. Warszawa 1995, s. 284; *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. Dunaj. T. 1: *a–ówdzie*. Warszawa 1998, s. 574; *Inny słownik języka polskiego*. Red. M. Bańko. T. 2: *a–ó*. Warszawa 2000, s. 961; *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz. T. 2: *H–N*, Warszawa 2003, s. 1065.

¹⁴ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*. Red. H. Zgólkowa. T. 23: *naród–niepłodny*. Poznań 1999, s. 92; *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak, A. Piskadłowa, E. Tarka-Huczek. Wyd. 7. Warszawa 2004, s. 117; *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN*. Red. M. Bańko. Warszawa 2005, s. 411; W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie: słownik synonimów*. Brwinów 2005, s. 326.

wykładowczyni¹⁸, zwyczajowe *profesor*¹⁹, potoczne: *belfer*, *belferka*, *belferstwo*, *belferski*²⁰, *pan*, *psor*, *pila*²¹, *pani*, *psorka*²², przestarzałe: *tancmistrz*, *metr*²³, *bakalarz*, *bakalarstwo*, *bakalarski*²⁴, *guwerner*²⁵, *guwernantka*, *guwernerka*²⁶, *preceptor*²⁷, *freblanka*, *bona*²⁸.

– jednostki leksykalne spokrewnione strukturalnie z wyrazem *nauczyciel* nazywające czynność, osobę lub cechę: *nauczycielować* (jako przestarzałe określenie na wykonywanie pracy nauczyciela)²⁹, *nauczycielka*³⁰, *nauczycielina* (jako zwrot lekceważący); *nauczycielowa* (jako żona nauczyciela)³¹, *nauczycielski*³², *nauczycielowy* (jako właściwy/przynależny nauczycielowi bądź związany z nauczycielem)³³, *po nauczycielsku* (czyli ‘jak nauczyciel, na sposób nauczycielski’)³⁴,

¹⁵ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, s. 92; *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak..., s. 117; *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN...*, s. 411; W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...*, s. 326.

¹⁶ *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak..., s. 117; W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...*, s. 326.

¹⁷ *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak..., s. 117; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, s. 92; W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...*, s. 326.

¹⁸ W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...*, s. 326.

¹⁹ *Słownik wyrazów bliskoznacznych...*, s. 117; *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN...*, s. 411; W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...*, s. 326.

²⁰ *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak..., s. 117; *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN...*, s. 411; W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...*, s. 326.

²¹ *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak..., s. 117; *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN...*, s. 411; W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...*, s. 326.

²² W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...*, s. 326.

²³ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki..., s. 194; *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN...*, s. 411.

²⁴ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, s. 92; *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak..., s. 117; *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN...*, s. 411.

²⁵ *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak..., s. 117; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, s. 92.

²⁶ *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak..., s. 117; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, s. 92; W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...*, s. 326.

²⁷ W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...*, s. 326.

²⁸ *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak..., s. 117; W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...*, s. 326.

²⁹ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski..., s. 1249.

³⁰ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki..., s. 194; *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski..., s. 1249; M. S. B. Linde: *Słownik języka polskiego...*, s. 299; *Słownik współczesnego języka polskiego...*, s. 574; *Praktyczny słownik współczesnej ...*, s. 92; *Inny słownik języka polskiego...*, s. 961; *Uniwersalny słownik języka polskiego...*, s. 1065.

³¹ *Słownik języka polskiego...*, s. 1249.

³² Tamże; M. S. B. Linde: *Słownik języka polskiego...*, s. 299; *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak..., s. 284; *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. Dunaj..., s. 574; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, s. 92; *Inny słownik języka polskiego...*, s. 961; *Uniwersalny słownik języka polskiego...*, s. 1065.

³³ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki..., s. 194; M. S. B. Linde: *Słownik języka polskiego...*, s. 299; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, s. 92.

³⁴ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki..., s. 194.

— bliskoznaczne warianty przymiotnikowe: *pedagogiczny, instruktorski, korepetytorski*³⁵, *dydaktyczny, edukacyjny, kształceniowy*³⁶,

— a także próbki tekstów pochodzące z korpusów językowych: *nauczyciel synów Kazimierza; przybył do kraju powołany na nauczyciela do synów jego*³⁷; *był to jeden z najsurowszych nauczycieli, uczniowie bali się go jak ognia*³⁸; *chcesz być учителем niewiniątek?*³⁹; *w gimnazjum nauczycieluje*⁴⁰, *została nauczycielką i z wielkim zapalem oddawała się nauczaniu i wychowaniu dzieci*⁴¹; *nauczycielka biologii*⁴²; *pokój nauczycielski*⁴³; *specjalność nauczycielska*⁴⁴; *o dziwna moc nauczycielowa*⁴⁵ (zob. aneks zał. 1 cyt. 1⁴⁶).

Jak wynika ze słownikowych definiensów, wiadomości lub umiejętności *nauczyciel* przekazuje jakiejś osobie lub grupie osób („komuś”⁴⁷, „zwłaszcza dzieciom i młodzieży”⁴⁸), co potwierdzają również:

— wyrażenia utworzone z tym wyrazem: *nauczyciel dzieci*⁴⁹; *nauczyciel głuchoniemych, nauczyciel niewidomych, nauczyciel umysłowo upośledzonych*⁵⁰

— oraz przykłady z korpusów językowych:

znakomity nauczyciel wtajemniczał swego ucznia w zasady kontrapunktu⁵¹; chłopak miał prywatnego nauczyciela, który przychodził do niego co dzień⁵².

³⁵ *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN...*, s. 411.

³⁶ W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...*, s. 326.

³⁷ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki..., s. 194.

³⁸ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski..., s. 1249.

³⁹ I. Malmor: *Słownik etymologiczny języka polskiego...*, s. 418.

⁴⁰ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski..., s. 1249.

⁴¹ *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak..., s. 284; *Uniwersalny słownik języka polskiego...*, s. 1065.

⁴² *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. Dunaj..., s. 574; *Uniwersalny słownik języka polskiego...*, s. 1065.

⁴³ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski..., s. 1249; *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Red. S. Skorupka. T. 1: A–P. Warszawa 1977, s. 490; *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak..., s. 284; *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. Dunaj..., s. 574; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, s. 92; *Inny słownik języka polskiego...*, s. 961; *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz..., s. 1065.

⁴⁴ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski..., s. 1249; *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Red. S. Skorupka..., s. 490; *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak..., s. 284; *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. Dunaj..., s. 574; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, s. 92; *Inny słownik języka polskiego...*, s. 961; *Uniwersalny słownik języka polskiego...*, s. 1065.

⁴⁵ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki..., s. 194.

⁴⁶ **Z uwagi na obszerność zgromadzonego materiału w tekście głównym pracy przedstawiam jedynie egzemplifikacje najtrafniej ilustrujące wywód. Pozostałą część werbalizacji w postaci cytatów przenoszę do aneksu, załączonego na końcu pracy.**

⁴⁷ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski..., s. 1249; *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak..., s. 284; *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. Dunaj..., s. 574; *Inny słownik języka polskiego...*, s. 961; *Uniwersalny słownik języka polskiego...*, s. 1065.

⁴⁸ *Inny słownik języka polskiego...*, s. 961.

⁴⁹ *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Red. S. Skorupka..., s. 490.

⁵⁰ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, s. 92.

Dodatkowo w *Słowniku współczesnego języka polskiego* pod redakcją Bogusława Dunaja wskazana również zostaje – choć ogólnie – poziom lub materia udzielanych lekcji („z zakresu pewnych wiadomości lub umiejętności”⁵³). Takie doprecyzowanie działania *nauczyciela* znaleźć można również w pozostałych źródłach słownikowych, gdzie przedmiot lub poziom nauczania pojawiają się:

— w wyrażeniach z członem *nauczyciel*: *nauczyciel elementarny*; *nauczyciel początkowy*⁵⁴; *nauczyciel nauczania początkowego*⁵⁵; *nauczyciel gimnazjalny*; *nauczyciel gimnazjum*; *nauczyciel szkoły podstawowej*; *nauczyciel szkoły średniej (liceum)*⁵⁶; *nauczyciel akademicki*⁵⁷; *nauczyciel wiary*⁵⁸; *nauczyciel gry na fortepianie*⁵⁹; *nauczyciel geografii*; *nauczyciel języka polskiego*; *nauczyciel śpiewu*⁶⁰; *nauczyciel matematyki*; *nauczyciel fizyki*; *nauczyciel języka rosyjskiego*; *nauczyciel chemii*; *nauczyciel języka angielskiego*; *nauczyciel języka francuskiego*; *nauczyciel muzyki*; *nauczyciel gry na gitarze*; *nauczyciel pływania*; *nauczyciel tańca*; *nauczyciel zawodu*⁶¹;

— wśród nazw synonimicznych: *katecheta*, *lektor*, *wuefista*⁶², *trener*⁶³ i występujących wyłącznie w rodzaju żeńskim *światliczanka*, *przedszkolanka*⁶⁴

— oraz w egzemplifikacji tekstowej:

⁵¹ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249.

⁵² *Inny słownik języka polskiego*... , s. 961.

⁵³ *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. Dunaj... , s. 574

⁵⁴ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194.

⁵⁵ Tamże; *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Red. S. Skorupka... , s. 490; *Inny słownik języka polskiego*... , s. 961; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*... , s. 92.

⁵⁶ *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Red. S. Skorupka... , s. 490; *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249; *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak... , s. 284; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*... , s. 92; *Inny słownik języka polskiego*... , s. 961; *Uniwersalny słownik języka polskiego*... , s. 1065; *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak... , s. 117.

⁵⁷ *Inny słownik języka polskiego*... , s. 961.

⁵⁸ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194.

⁵⁹ *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. Dunaj... , s. 574.

⁶⁰ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194; *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249; *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Red. S. Skorupka... , s. 490; *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak... , s. 284; *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. Dunaj... , s. 574; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*... , s. 92; *Inny słownik języka polskiego*... , s. 961; *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz... , s. 1065; *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak... , s. 117.

⁶¹ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194; *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249; *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Red. S. Skorupka... , s. 490; *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak... , s. 284; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*... , s. 92; *Inny słownik języka polskiego*... , s. 961; *Uniwersalny słownik języka polskiego*... , s. 1065; *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak... , s. 117.

⁶² *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak... , s. 117; *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych* PWN... , s. 411.

⁶³ *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak... , s. 117.

⁶⁴ Tamże; W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie*... , s. 326.

sławny niegdyś nauczyciel anatomii porównawczej w uniwersytecie wileńskim⁶⁵; otrzymał posadę nauczyciela języka francuskiego; znakomity nauczyciel wtajemniczał swego ucznia w zasady kontrapunktu; Rossini nie tylko był natchnionym kompozytorem, lecz także doskonałym nauczycielem śpiewu⁶⁶; był [...] nauczycielem fizyki⁶⁷.

Często wskazane jest również miejsce działań *nauczyciela*. Słowniki pod redakcją Bogusława Dunaja oraz Mirosława Bańki rozszerzają definicję *nauczyciela* o ten element, wskazując jako przestrzeń podejmowania nauczycielskich działań „szkołę”⁶⁸. W pozostałych słownikach miejsce działań *nauczyciela* określone zostaje w danych językowych w postaci:

— wyrażen z członem *nauczyciel*: *nauczyciel szkół rządowych*⁶⁹; *nauczyciel domowy*; *nauczyciel wiejski*; *nauczyciel gimnazjalny*; *nauczyciel gimnazjum*; *nauczyciel szkoły podstawowej*; *nauczyciel szkoły średniej (liceum)*⁷⁰; *nauczyciel akademicki*⁷¹;

— słownikowych ilustracjach językowych:

w ówczesnym Liceum warszawskim [...] nauczał przez długie lata⁷²; był długie lata nauczycielem [...] w szkole średniej⁷³.

Jedynie w definicji *nauczyciela* w słowniku pod redakcją Haliny Zgólkowej akcenty znaczeniowe rozłożone są nieco odmiennie⁷⁴. Autorka rezygnuje z uwzględnianej w innych słownikach triady aktywności: uczenie – wykładanie – udzielanie lekcji i nazywa omawianym terminem „osobę, która trudni się zawodowo (zwykle jako pracownik szkoły lub prywatny wykładowca) przekazywaniem innym jakiejś wiedzy, jakiejś umiejętności”. Tym samym uznaje, że nauczycielem jest każdy, kto ma odpowiednie kompetencje do nauczania i w udzielaniu lekcji znalazł swoje źródło utrzymania. W ten sposób obraz *nauczyciela* zostaje dwukierunkowo sprofilowany – *nauczyciel* staje się nie tylko osobą przekazującą wiedzę, ale również przedstawicielem zawodu i wykonawcą pracy. Takie ukształtowanie wizerunku *nauczyciela* znajduje odzwierciedlenie również w pozostałych słownikach języka polskiego w postaci:

⁶⁵ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194.

⁶⁶ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249.

⁶⁷ *Inny słownik języka polskiego*. Red. M. Bańko... , s. 961.

⁶⁸ *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. Dunaj... , s. 574; *Inny słownik języka polskiego*... , s. 961.

⁶⁹ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194.

⁷⁰ *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Red. S. Skorupka... , s. 490; *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249; *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak... , s. 284; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*... , s. 92; *Inny słownik języka polskiego*... , s. 961; *Uniwersalny słownik języka polskiego*... , s. 1065; *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak... , s. 117.

⁷¹ *Inny słownik języka polskiego*... , s. 961.

⁷² *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249.

⁷³ *Inny słownik języka polskiego*... , s. 961.

⁷⁴ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*... , s. 92.

— wtrąceń w definiensach eksplikacji słownikowych, wskazujących zawodowy charakter podjętych działań – „człowiek trudniący się (najczęściej zawodowo)⁷⁵/zwykle zawodowo”⁷⁶,

— przywołanych wyrazach pokrewnych, odnoszących się do *nauczyciela* jako członka grupy zawodowej lub środowiska bądź ogółu nauczycieli w szkole, mieście lub kraju – *nauczycielstwo* (czasem z kwalifikatorem „książk.” lub „przestarz.”⁷⁷):

k którzy się żywotem nauczycielstwa bawili⁷⁸; nauczycielstwo to w tej rodzinie tradycja⁷⁹; nauczycielstwo zebrało się na naradę; zajmować się nauczycielstwem⁸⁰; jest to dzień, w którym nauczycielstwo polskie ma swoje święto⁸¹ (zob. aneks zał. 1 cyt. 2),

— a także w przykładowych konstrukcjach korpusowych:

przybiera kilku z ukształconych przez siebie nauczycieli Pijarów do wspólnictwa pracy⁸²; chciałem pójść do seminarium nauczycielskiego, zostać nauczycielem ludowym⁸³; Michał po skończeniu studiów w Łodzi podjął pracę jako nauczyciel geografii⁸⁴.

Nauczyciel przyswaja zatem odpowiednią wiedzę i kwalifikacje, które są warunkiem wykonywania danego zajęcia (staje się przedstawicielem zawodu), a wykorzystując zdobyty fach, podejmuje się nauczania w zamian za określone wynagrodzenie (jest pracownikiem)⁸⁵.

Z eksplikacji *nauczyciela* w słowniku pod redakcją Zgólkowej wynika ponadto, że *nauczyciel* może podjąć pracę nie tylko w szkole („pracownik szkoły”⁸⁶), ale i poza systemem edukacji („prywatny wykładowca”⁸⁷). Takie możliwości potwierdzają również:

— wyrazy bliskoznaczne: *korepetytor*, *korepetytorstwo*⁸⁸, *korepetytorka*⁸⁹,

⁷⁵ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249; *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak... , s. 284; *Uniwersalny słownik języka polskiego*... , s. 1065.

⁷⁶ *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. Dunaj... , s. 574.

⁷⁷ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194; *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249; M. S. B. Linde: *Słownik języka polskiego*... , s. 299; *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak. T. 2: L–P. Warszawa 1995, s. 284; *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. Dunaj... , s. 574; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*... , s. 92; *Inny słownik języka polskiego*... , s. 961; *Uniwersalny słownik języka polskiego*... , s. 1065; *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN*... , s. 411.

⁷⁸ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194; M. S. B. Linde: *Słownik języka polskiego*... , s. 299.

⁷⁹ *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. Dunaj... , s. 574.

⁸⁰ *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak... , s. 284.

⁸¹ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*... , s. 92

⁸² *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194.

⁸³ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249.

⁸⁴ *Praktyczny słownik współczesnej ...* , s. 92.

⁸⁵ Por. *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski [online]. Wyd. I reprint. Warszawa 1997. Adres: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/zawod;5528137.html> [dostęp: 10.09.2017].

⁸⁶ *Praktyczny słownik współczesnej ...* , s. 92.

⁸⁷ Tamże.

- utarte sformułowania ze składnikiem *nauczyciel*: *nauczyciel prywatny*⁹⁰; *nauczyciel domowy*⁹¹,
- a także korpusowy przykład użycia: *uwagi te służą wszystkim do nauczycielstwa tak publicznego, jak domowego powołanym*⁹².

Tym samym istotą wyznaczenia profilu *nauczyciela* jako pracownika staje się podjęcie się nauczania w celu uzyskania wynagrodzenia, niezależnie od tego, czy praca wykonywana jest w systemie instytucjonalnym, czy w nauczaniu domowym.

Kolejną oś działań *nauczyciela* wyznaczają metaforyczne znaczenia leksemu *nauczyciel*, przywoływane w słownikach pod redakcją Szymczaka i Dubisza z kwalifikatorem „przen.”⁹³ lub „książk. przen.”⁹⁴, wyjaśnione jako: „czynnik kształtujący czyjąś świadomość, regulujący czyjeś postępowanie” oraz żeńskiej formy *nauczycielka* – „Historia jest nauczycielką życia”⁹⁵, objaśnione następująco: „należy czerpać z przeszłości wskazówki dotyczące sposobu postępowania”⁹⁶, „przewodniczka do czego”⁹⁷. Przywołane przez leksykografów znaczenia metaforyczne profilują obraz *nauczyciela* jako wychowawcy i wskazują sugerują, że na ludzkie zachowania wpływać mogą nie tylko osoby, ale również pouczające zdarzenia z przeszłości. Rola *nauczyciela* wychowawcy zostaje zatem sprowadzona do funkcji źródła inicjującego u kogoś zmianę postępowania. Tak charakteryzowany profil – pozbawiony przenośnego odniesienia – pojawia się również w wyrazach bliskoznacznych, odnotowanych w słownikach języka polskiego. Charakteryzuje on *nauczyciela* już jako osobę, jednak nie zmienia zakresu przypisywanych mu działań – oddziaływania na zachowania i postawy podopiecznych: *wychowawca*, *wychowawstwo*,

⁸⁸ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, s. 92; *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak..., s. 117; *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN...*, s. 411; W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...*, s. 326.

⁸⁹ *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak..., s. 117; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, s. 92; W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...*, s. 326.

⁹⁰ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki..., s. 194; *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Red. S. Skorupka..., s. 490; .

⁹¹ *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Red. S. Skorupka..., s. 490; *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski..., s. 1249; *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak..., s. 284; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, s. 92; *Inny słownik języka polskiego...*, s. 961; *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz..., s. 1065.

⁹² *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki..., s. 194; M. S. B. Linde: *Słownik języka polskiego...*, s. 299.

⁹³ *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak..., s. 284.

⁹⁴ *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz..., s. 1065.

⁹⁵ *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak..., s. 284; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, s. 92; *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz. T. 2: H–N, Warszawa 2003, s. 1065; *Księga przysłów...*, s. 193.

⁹⁶ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...*, s. 92.

⁹⁷ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki..., s. 194.

wychowawczy⁹⁸, *mentor*, *przewodnik*, *mistrz*⁹⁹, *tutor*¹⁰⁰ i żeńskie: *tutorka*, *mentorka*, *mistrzyni*¹⁰¹, *piastunka*, *niania*¹⁰².

Dane z systemu językowego, uwzględnione w pozycjach leksykograficznych, zarysowują jeszcze jeden, niepojawiający się wcześniej profil znaczeniowy, związany z rolą społeczną *nauczyciela*. Zostaje on przedstawiony jako urzędnik, co stanowi odniesienie do zajmowanego przez *nauczyciela* miejsca w strukturze organizacyjnej edukacji państwowej i określa go jako osobę pełniącą określoną funkcję w systemie oświaty. Profil ten odzwierciedlają określenia synonimiczne i wyrazy pokrewne *nauczyciela*: *nauczyciel rządowy*; *nauczyciel szkół rządowych*¹⁰³; *nauczyciel ludowy*¹⁰⁴; *pracownik oświaty*¹⁰⁵, *oświatowy*¹⁰⁶.

Szeroki zakres znaczeń derywatów, zarejestrowany w słownikach języka polskiego, świadczy o niezwyklej produktywności wyrazu *nauczyciel* i jego zadomowieniu się w mentalności polskiego społeczeństwa. Wyłaniający się z nich obraz *nauczyciela* w większości powiela bazowy komponent semantyczny *nauczyciela* jako ‘tego, który uczy’. Jednocześnie *nauczyciel* zostaje postawiony w rolach ukierunkowujących na nieujęte dotąd w systemie językowym profile znaczeniowe: przedstawiciela zawodu, pracownika, urzędnika i wychowawcy.

3.1.3. Frazeologizmy, aforyzmy i przysłowia z komponentem *nauczyciel*

Frazeologizmy i przysłowia z komponentem *nauczyciel* są dla badaczy językowego obrazu świata materiałem szczególnie atrakcyjnym¹⁰⁷, ponieważ odzwierciedlają wynikającą z ludzkich doświadczeń potoczną interpretację rzeczywistości. Źródła paremiologiczne, jako anonimowe, kliszowane teksty kultury o ludowym pochodzeniu funkcjonujące

⁹⁸ *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak... , s. 117; *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN...* , s. 411; W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...* , s. 326.

⁹⁹ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194; *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak... , s. 117; *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN...* , s. 411; W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...* , s. 326.

¹⁰⁰ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...* , s. 92.

¹⁰¹ *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak... , s. 117; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny...* , s. 92; W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...* , s. 326.

¹⁰² *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak... , s. 117; W. Broniarek: *Gdy Ci słowa zabraknie...* , s. 326.

¹⁰³ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194.

¹⁰⁴ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194; *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Red. S. Skorupka... , s. 490.

¹⁰⁵ *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN...* , s. 411.

¹⁰⁶ *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN...* , s. 411.

¹⁰⁷ Por. A. Lewicki, A. Pajdzińska: *Frazeologia*. W: *Współczesny język polski...* , s. 307–325.

w świadomości społecznej od dawna, dodatkowo uzupełniają obraz *nauczyciela* o informacje wynikające z bezpośredniej obserwacji świata, które „kodyfikują społeczną wiedzę w jej wariacie popularnym i modelują zbiorowe zachowania”¹⁰⁸. Tym samym pozwalają dotrzeć do szerszego wycinka wyobrażeń kulturowych *nauczyciela* utrwalonych w języku.

Wyrażenia o znaczeniu metaforycznym, utworzone z komponentem *nauczyciel*, częściowo powielają wiązki cech wyekscerpowane z etymologii, definicji słownikowych nazw synonimicznych oraz wyrazów pokrewnych osób zajmujących się nauczaniem. Utrwalają jednak wyłącznie profilowe znaczenia *nauczyciela*: przedstawiciela zawodu i wychowawcy, jednocześnie rozbudowując ich charakterystykę o dodatkowe fasety.

Pierwszym z profili wyekscerpowanych z aforyzmów i przysłów jest *nauczyciel* jako zawód. W świetle porzekadeł i sentencji warunkiem jego wykonywania jest zdobycie nauczycielskich kwalifikacji. To właśnie kompetencje – zgodnie z metaforycznym przesłaniem aforyzmów i porzekadeł – pozwalają *nauczycielowi* wypełniać swoją rolę zawodową i przekazywać uczniom odpowiednią wiedzę merytoryczną:

„Kto się nie nauczył czego, nie może uczyć drugiego”¹⁰⁹; „Uczył Marcin Marcina (a sam głupi jak świnia)”¹¹⁰; „Jaki nauczyciel, taki uczeń”, „Uczeń nie może być mądrzejszy od mistrza”¹¹¹; „Jaki mistrz, taka i nauka”¹¹²; „Nawet mistrzowi nie zaszkodzi nauka”¹¹³; „Z jakim nauczycielem się zadasz, takiego alfabetu się nauczysz”¹¹⁴.

Ponadto w przywoływanych porzekadłach i wyrażeniach metaforycznych zakodowane zostaje wartościowanie działań *nauczyciela*. Jak wynika z zebranego materiału językowego, obowiązki przypisane zawodowi *nauczyciela* są oceniane negatywnie:

„Ten, kto umie, robi, a ten, kto nie umie – uczy”; „Nauczycieli obdarza się zbyt wielkim zaufaniem i zbyt małą gotówką”¹¹⁵; „Z nauk niektórych pedagogów wynosimy jedynie

¹⁰⁸ J. Bartmiński: *Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu matki*. W: „Język a Kultura”. T. 12... , s. 72.

¹⁰⁹ *Księga przysłów, przypowieści i wyrażeń przysłowiowych polskich*. Zebrał i oprac. S. Adalberg. Warszawa 1889–1894, s. 329; *Mała księga przysłów polskich*. Red. S. Nyczaj. Wyd. 2. Radom 1994, s. 234; *Przysłowia są... na wszystko*. Wybór i oprac. D. Świerczyńska. Warszawa 2001, s. 304.

¹¹⁰ *Mała księga przysłów polskich...* , s. 234; *Przysłowia są... na wszystko...* , s. 304.

¹¹¹ *Mała księga przysłów polskich...* , s. 233.

¹¹² *Przysłowia są... na wszystko...* , s. 309; *Księga przysłów...* , s. 193.

¹¹³ *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*. T. 2: K–P. W oparciu o dzieło Samuela Adalberga oprac. zespół red. pod kierunkiem J. Krzyżanowskiego. Warszawa 1970, s. 582; *Księga przysłów...* , s. 195.

¹¹⁴ *Wielka księga myśli świata: aforyzmy, przysłowia, sentencje*. Wybór D. i W. Masłowsky. Warszawa 2007, s. 512.

¹¹⁵ *Wielka encyklopedia aforyzmów* . Wybór i oprac. J. Glensk. T. 1: A–N. Wrocław 1996, s. 384.

umiejętność siedzenia prosto”¹¹⁶; „twardy chleb nauczycielski”; „Bodajeś uczył cudze dzieci”, „Lepiej kamienie tłuc, niż cudze dzieci uczyć”¹¹⁷; „Komu nieba były wrogiem, zrobiły go pedagogiem”¹¹⁸ (zob. aneks zał. 1 cyt. 3).

Zawód *nauczyciela* zostaje określony jako trudny i niewdzięczny, a także wiążący się z niskim prestiżem społecznym, widocznym również w wykonywaniu obowiązków za wynagrodzenie niewspółmierne niskie w stosunku do znacznego zakresu zaufania, jakim zostaje obdarzony.

Kontrastujące, pozytywne wartościowanie odzwierciedlają przysłowia i sentencje ujmujące *nauczyciela* sprofilowanego – przenośnie bądź dosłownie – jako wychowawcę. W tej roli wspiera on ucznia w zdobywaniu życiowej mądrości oraz przyczynia się do kształtowania postaw młodego człowieka, co zapewnia mu wysoką pozycję społeczną – w hierarchii znajduje się on tuż po rodzicach lub nawet na miejscu im równorzędnym:

„Pierwsze wychowanie dziecię bierze od rodziców, drugie od nauczycieli”¹¹⁹; „Ciało dają rodzice, rozum – uczyiele”¹²⁰; „Lepszy mistrz niż księga”¹²¹; „Dobry nauczyciel jest lepszy niż pełna teczka książek”¹²²; „Światło lampy zależy od oleju, mądrość ucznia zależy od nauczyciela”; „Szczuń nauczyciela jak rodziciela”¹²³ (zob. aneks zał. 1 cyt. 4).

W przykładach przywołanych w źródłach leksykograficznych pojawiają się również wypowiedzi obrazujące oddziaływanie *nauczyciela* jako wychowawcy w ujęciu metaforycznym – będącego nie osobą, ale czynnikiem sprawczym pouczających zdarzeń:

„Doświadczenie jest najlepszym nauczycielem”¹²⁴; „Pijaństwo jest matką szkarady, a sromotnej nieuczciwości nauczycielką”¹²⁵; „Czas to najlepsza cenzura, a cierpliwość najdoskonalszy nauczyciel”¹²⁶; „Doświadczenie – głupich nauczyciel”¹²⁷ (zob. aneks zał. 1 cyt. 5).

¹¹⁶ *Wielka księga myśli świata...* . Warszawa 2007, s. 511.

¹¹⁷ *Przysłowia są... na wszystko...* , s. 302.

¹¹⁸ Tamże; *Księga przysłów...* , s. 193.

¹¹⁹ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249.

¹²⁰ K. Długosz-Kurczabowa: *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego...* , s. 671–672; I. Malmor: *Słownik etymologiczny języka polskiego...* , s. 418.

¹²¹ *Przysłowia są... na wszystko...* , s. 309.

¹²² *Wielka księga myśli polskiej: aforyzmy, przysłowia, sentencje*. Wybór D. i W. Maślowsky. Warszawa 2005, s. 519.

¹²³ *Przysłowia świata...* , s. 226.

¹²⁴ *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak... , s. 284; *Uniwersalny słownik języka polskiego...* , s. 1065.

¹²⁵ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194; M. S. B. Linde: *Słownik języka polskiego...* , s. 299.

¹²⁶ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249.

¹²⁷ *Księga przysłów...* , s. 193.

Jednak nawet w metaforycznym ujęciu działanie *nauczyciela* jako wychowawcy nadal pozostaje w ramie kategoryzacyjnej profilu i jest wartościowane pozytywnie.

W aforyzmach wskazana zostaje również konieczność posiadania przez *nauczyciela* odpowiednich cech osobowości, które są traktowane jako warunki bycia wychowawcą:

„Nauczyciel z powołania nie może być integralnym pesymistą”¹²⁸; „Kto jest nauczycielem do głębi duszy, ten rzeczy bierze poważnie ze względu na swych uczniów”¹²⁹; „Wielu jest nauczycieli, ale tylko nieliczni są wielkoduszni”¹³⁰; „Co strawią nauczyciele, to jedzą uczniowie”; „Aby być dobrym nauczycielem, trzeba znać nie tylko grzechy szkoły i uczniów, ale także umieć dostrzegać własne”¹³¹ (zob. aneks zał. 1 cyt. 6).

W tak przedstawionym obrazie *nauczyciela*, założono, iż może on wpływać na postawy uczniów i przebieg ich wychowania właśnie dzięki określonym cechom charakteru i odpowiedniemu usposobieniu.

Treść obrazu *nauczyciela* utrwalona we frazeologizmach i przysłowiach potwierdza, że do zadań *nauczyciela*, oprócz działania stanowiącego ramę kategoryzacyjną – nauczania, należą również inne, profilowane jego rolami społecznymi przedstawiciela zawodu i wychowawcy. Wypełnianie tych ról wiąże się z dwubiegunowym wartościowaniem:

- negatywnym w odniesieniu do *nauczyciela* jako przedstawiciela zawodu,
- oraz pozytywnym wobec *nauczyciela* jako wychowawcy.

Każda z tych funkcji warunkowana jest ponadto posiadaniem określonych przymiotów:

- kwalifikacji, wpisujących *nauczyciela* w grono przedstawicieli zawodu,
- a także określone cechy osobowości, pozwalające *nauczycielowi* być wychowawcą dla swoich uczniów.

3.1.4. Podsumowanie

Na podstawie faktów językowych, zamieszczonych w źródłach słownikowych i paremiologicznych, można wskazać stereotypowe cechy nauczyciela. Choć nadal jest on określany jako osoba, która uczy, przestaje być wyłącznie tym, kto w jakimś miejscu przekazuje komuś wiedzę z jakiegoś zakresu. Przypisane mu zostają dodatkowe, niepojawiające się wcześniej cechy, zgrupowane w profilach:

¹²⁸ *Wielka encyklopedia aforyzmów...*, s. 384.

¹²⁹ J. Glensk: *Aforystykon. Podręczna encyklopedia myśli i aforyzmów*. Opole 1992, s. 169.

¹³⁰ *Wielka księga myśli świata...*. Warszawa 2007, s. 512.

¹³¹ *Wielka księga myśli świata...*. Warszawa 2007, s. 511, 512, 519.

- przedstawiciela zawodu,
- wykonawcy pracy (pracownika),
- urzędnika,
- wychowawcy.

Nauczyciel profilowany jako przedstawiciel zawodu wypełnia konkretne warunki – ma odpowiednie umiejętności i kwalifikacje, wynikające ze zdobytego wykształcenia. Tak przedstawiany *nauczyciel* nie cieszy się jednak dobrą renomą – oceniany jest negatywnie, jako zawód niepotrzebny, niewdzięczny i źle opłacany.

Ujęcie *nauczyciela* jako pracownika jest wyrazem przypisania mu materialnych pobudek podejmowania nauczania. W tym profilu *nauczyciel* wykonuje określone obowiązki edukacyjne (pracę) w zamian za określone wynagrodzenie.

Wyodrębnienie profilu *nauczyciela* jako urzędnika wynika z przywoływanych w źródłach słownikowych określeń bliskoznacznych, które podkreślają ten aspekt działań nauczyciela, w których realizuje on założenia oświatowe władz, stając się częścią systemu oświatowego.

Nauczyciel jest profilowany jako wychowawca w metaforycznych eksplikacjach słownikowych, nazwach synonimicznych, znaczeniach metaforycznych i aforyzmach, podkreślających jego dodatkowe działanie – wpływanie na postawy i zachowania, którego źródłem może być zarówno osoba, jak i bezosobowy czynnik inicjujący wyciąganie wniosków z zaistniałych zdarzeń. Działania te wartościowane są pozytywnie i wiążą się ze szczególną funkcją w życiu uczniów. Jeśli wychowawcą jest osoba, zadania *nauczyciela* wychowawcy traktowane są jako równorzędne z działaniami wychowawczymi rodziców, jednak pełnienie tej roli wymaga od *nauczyciela* posiadania określonych cech osobowości.

3.2. Stereotyp *nauczyciela* w badaniach ankietowych

Materiał zgromadzony w słownikach języka polskiego potwierdza i wzbogaca badania nad potocznym rozumieniem znaczenia *nauczyciela* przez współczesnych Polaków, prowadzone dwukrotnie – w 1990 roku oraz w 2000 roku – przy zastosowaniu metodologii językowego obrazu świata¹³². Miały one na celu dotarcie do potocznego i obiegowego

¹³² Badania opierały się na ankiecie słownika aksjologicznego (ASA) i zostały przeprowadzone cyklicznie, przy uwzględnieniu dziesięcioletniego interwału czasowego: w 1990 i w 2000 roku, z zachowaniem tożsamyh założeń co do doboru respondentów, zastosowanych poleceń i sposobu opracowania wyników.

rozumienia wybranych wartości w polszczyźnie, a poprzez to odtworzenie ich ustabilizowanych językowo wiązek cech znaczeniowych, wynikających ze wspólnej bazy kulturowej.

Założenie badawcze oraz przyjęte techniki ankietowania zakładały odtworzenie wizerunku stereotypowego, „prawdziwego” *nauczyciela*, dlatego też uzyskano obraz wartościowany w sposób jednoznacznie pozytywny – wręcz wyidealizowany – co podkreślali sami badani, używając formuł „powinien być”, „powinien mieć” lub też „musi być”¹³³.

3.2.1. Potoczny obraz *nauczyciela*

Cechy dominujące w potocznym obrazie *nauczyciela* odwołują się do wykonywania przez niego bazowego zadania – nauczania. Jednak „prawdziwy” *nauczyciel* nie tylko przekazuje uczniom wiedzę, ale robi to w sposób ciekawy (30 – 6,34%/27 – 6,70%¹³⁴), stosuje odpowiednie metody nauczania (11 – 2,33%/10 – 2,48%) i dzięki temu rozbudza ciekawość swoich podopiecznych (7 – 1,48%/8 – 1,99%):

powinien umieć przekazać wiedzę w sposób ciekawy/przystępny; stosowanie odpowiednich metod nauczania; ciekawe lekcje; pasjonujący sposób przekazywania swej bogatej, różnorodnej wiedzy; nie trzyma się ściśle wyznaczonych podręczników, potrafi dodać coś od siebie; starający się urozmaicić lekcje; potrafi zainteresować, zrozumieć; posiada odpowiednie metody i umiejętności potrzebne do przekazania owej wiedzy (zob. aneks zał. 1 cyt. 7)¹³⁵.

W treść stereotypu zostaje również włączone kolejne działanie *nauczyciela*, wynikające z przekazywania przez niego wiedzy – ocenianie. „Prawdziwy” *nauczyciel*, podejmując się tego zadania, jest obiektywny (8 – 1,69%/5 – 1,24%) i sprawiedliwy (26 – 5,5%/11 – 2,73%:

Ankiety przeprowadzono wśród 100 studentów lubelskich uczelni państwowych: 45 mężczyzn 45 (47,9%) i 49 kobiet 49 (52,1%), w wieku 19–26 lat. Respondenci otrzymywali polecenie: „Podaj, co według Ciebie stanowi o istocie prawdziwego nauczyciela”. Zebrany materiał ankietowy, podzielony na segmenty – jedno- lub kilkuwyrazowe – opisujące jakąś cechę grupowano w uogólniające deskryptory i układano w listy rankingowe. Wyniki badań opublikowano w tomie *Język, wartości, polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej...*. Kolejne badania przeprowadzono w 2010 roku, jednak ich wyników w całości nie opublikowano.

¹³³ *Język, wartości, polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej...*, s. 28.

¹³⁴ W nawiasie podaję wyniki ankiet, uzyskane przez zespół Bartmińskiego, według schematu: X 1990 – Y 1990 / X 2000 – Y 2000, gdzie X oznacza ilość respondentów wskazujących daną cechę deskryptorową, zaś Y – procentowy udział wskazań danej cechy w relacji do ogólnej liczby wskazań w ankietach przeprowadzonych odpowiednio: w 1990 i 2000 roku.

¹³⁵ Wszystkie dane językowe zamieszczone w niniejszym podrozdziale pochodzą z publikacji *Nauczyciel*. Oprac. J. Bartmiński. W: *Język, wartości, polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej...*, s. 527–533.

dokonyuje sprawiedliwej oceny osiągnięć uczniów; musi oceniać nauczanych uczniów/studentów sprawiedliwie; niefaworyzowanie nikogo; powinien być sprawiedliwym w wystawianiu ocen; równe traktowanie wszystkich uczniów; powinien też potrafić obiektywnie oceniać wiedzę ucznia nawet przy braku tolerancji względem niego (zob. aneks zał. 1 cyt. 8).

Wiele faktów językowych w badaniach ankietowych nad stereotypem odnosiło się do profilu nauczyciela jako zawodu. W tym ujęciu ma on przede wszystkim duży zasób wiadomości i rozległe zaplecze merytoryczne oraz metodyczne. Ankietowani w budowaniu stereotypu *nauczyciela* podkreślali znaczącą rolę odpowiedniej wiedzy merytorycznej (33 – 6,98%/21 – 5,21%), znajomości przedmiotu (9 – 1,9%), wykształcenia (7 – 1,48%/10 – 2,48%), kompetencji (6 – 1,27%/14 – 3,47%) oraz umiejętności pedagogicznych (6 – 1,27%/13 – 3,23%):

rzetelna/szeroka/dogłębna wiedza; posiada duży zasób wiedzy merytorycznej i metodycznej; gruntowne wykształcenie; kompetencja/kompetencje/w nauczaniu danego przedmiotu; odpowiednie przygotowanie do wykonywania tego zawodu; przygotowanie merytoryczne, pedagogiczne i psychologiczne; fachowość (zob. aneks zał. 1 cyt. 9).

Nauczyciel w ujęciu potocznym naucza, ale także wychowuje. Wśród jego działań wskazane zostały również aktywności przypisane do profilu wychowawcy – przekazywanie wiedzy życiowej i stymulowanie rozwoju uczniów (8 – 1,69%/7 – 1,74%):

wychowuje uczniów; umiejętność tzn. wychowywania młodego człowieka ku wartościom, ku drugiemu człowiekowi; nie tylko kształci/naucza, ale i wychowuje; chęć i zdolność do przekazywania wiedzy dotyczącej życia, świata otaczającego; człowiek kształtujący osobowość swojego ucznia; stymuluje rozwój ucznia (zob. aneks zał. 1 cyt. 10).

Podjęcie się tego zadania to efekt posiadania przez *nauczyciela* odpowiednich cech osobowości. „Prawdziwy” *nauczyciel* jest wyrozumiały (22 – 4,65%/21 – 5,21%), kontaktowy (11 – 2,33%/12 – 2,98%), cierpliwy (11 – 2,33%/14 – 3,47%), rozumiejący potrzeby uczniów (8 – 1,69%/9 – 2,23%), tolerancyjny (7 – 1,48%/11 – 2,73%), cieszący się zaufaniem uczniów (4 – 0,85%/4 – 0,99%) i empatyczny (4 – 0,85%/5 – 1,24%), a do uczniów odnosi się z akceptacją (10 – 2,11%/9 – 2,23%), traktując ich jak równoprawnych partnerów (4 – 0,85%):

osoba wyrozumiała; potrafi nawiązać kontakt z dziećmi, młodzieżą/z uczniem; cierpliwy; czasem pobłażliwy; przede wszystkim to człowiek potrafiący zrozumieć i chcący zrozumieć ucznia; powinien być tolerancyjny dla uczniów; cieszy się zaufaniem; jest empatyczny;

akceptacja/ucznia/odrębności ludzi; zachowanie odpowiedniego dystansu przy jednoczesnym stworzeniu atmosfery partnerstwa; partnerskie traktowanie uczniów (zob. aneks zał. 1 cyt. 11).

Co zaskakujące, idealny *nauczyciel* w potocznej wizji to również osoba wymagająca, stanowcza i konsekwentna (10 – 2,11% / 7 – 1,74%):

wymagający; powinien być wymagający; wymagania dostosowane do poziomu ucznia; wymagania zgodne z poziomem przekazanej wiedzy; egzekwujący wszelkie powinności klasy, wymagający, ale życiowo podchodzący do rzeczy; stanowczy; stanowczość; konsekwentny; konsekwencja.

Wypowiedzi w zgromadzonym materiale językowym wskazują, że najważniejszym warunkiem bycia wychowawcą jest motywacja wewnętrzna. *Nauczycielem* w tak profilowanej roli jest się z powołania (6 – 1,27% / 7 – 1,74%), chęci zostania nauczycielem (6 – 1,27% / 11 – 2,73%) i odczuwania potrzeby dzielenia się swoim doświadczeniem (4 – 0,85%), które powinny być odczuwane tak na etapie dokonywania jego wyboru, jak i później – podczas pełnienia roli *nauczyciela* wychowawcy (16 – 3,38% / 13 – 3,23%):

powołanie do pracy z dziećmi i młodzieżą; zawód wybrany z powołania; oddanie uczniom; chęć i zdolność do przekazywania wiedzy dotyczącej życia, świata otaczającego; osoba, której zależy na tym, by przekazać swoją wiedzę, wychować; naprawdę chce z nimi pracować; chęć podzielenia się swoją wiedzą z innymi; zamiłowanie do zawodu; robi to co lubi (sic!); traktujący swój zawód jako powołanie (zob. aneks zał. 1 cyt. 12).

Ponadto „prawdziwy” wychowawca jako osoba, pod której kierunkiem zdobywa się wiedzę i doświadczenie potrzebne w dorosłym życiu, jest dla swoich uczniów autorytetem, a więc wzorem do naśladowania i przewodnikiem wśród zasad rządzących światem (11 – 2,33% / 5 – 1,24%):

wzór do naśladowania; musi być przykładem dla tych, których naucza i wychowuje; przykład dobrego, prawego człowieka; oddziałuje wychowawczo na uczniów przede wszystkim reprezentując swoją osobą te ideały, które chce wpoić uczniom; młodzież widzi w nim autorytet; powinien być autorytetem w szerokim tego słowa znaczeniu; ktoś, kto prowadzi przez życie; człowiek ułatwiający mu poznanie zasad rządzących światem (zob. aneks zał. 1 cyt. 13).

3.2.2. Podsumowanie

Potoczny obraz *nauczyciela* w znacznym stopniu powiela treści uwzględnione w materiale słownikowym. Odwołano się w nim zatem do znaczenia 'ten, który naucza', dookreślając jednak sposób podejmowania tego działania – ciekawy i uzasadniony

metodycznie. Obraz odzwierciedlający rozumienie obiegowe utrwała również dodatkową aktywność *nauczyciela* – ocenianie, które w obrazie stereotypowym jest obiektywne i sprawiedliwe.

W danych językowych, uzyskanych w badaniach ankietowych, odnotowano również profile nauczyciela:

- przedstawiciela zawodu,
- wychowawcy.

Wykonywanie tych ról – zupełnie jak w danych wyekscerpowanych z systemu języka – wynika ze spełnienia warunków w zakresie kompetencji (zawód) i cech osobowości (wychowawca). W odniesieniu do wizerunku *nauczyciela* jako wychowawcy uwarunkowania te zostały doprecyzowane w postaci konkretnie wskazanych cech charakterologicznych: wyrozumiałość, cierpliwość, tolerancyjność, empatia, konsekwencja i stanowczość, a także umiejętność nawiązywania kontaktu z uczniami i zdobycia ich szacunku oraz zrozumienie ich potrzeb.

Ponadto wiele faktów językowych w potocznym obrazie świata dotyczy motywów bycia *nauczycielem* wychowawcą. Warunkiem pełnienia tej funkcji społecznej jest odczuwanie powołania i poświęcenie się młodzieży, co skutkuje zdobyciem autorytetu, pozwalającego stać się wzorem do naśladowania dla uczniów.

Tak ukształtowana potoczna wizja *nauczyciela* okazała się stosunkowo stabilna¹³⁶. W badaniach powielonych w cyklicznych odstępach zmianie uległy wyłącznie dwa aspekty stereotypu: etyczny (jak choćby znaczenie postulatu sprawiedliwości), którego ranga zmalała, oraz związany z kompetencjami do przekazywania wiedzy, traktowany w 2000 roku jako bardziej istotny niż dekadę wcześniej.

3.3. Wnioski – obraz *nauczyciela* w języku

Na podstawie przytoczonych źródeł leksykograficznych oraz badań ankietowych możliwe jest sporządzenie charakterystyki obrazu *nauczyciela*, odzwierciedlonego w ogólnych strukturach pojęciowych przeciętnego użytkownika języka.

¹³⁶ Język, wartości, polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej... , s. 23.

Dane językowe eksponują bazowy komponent semantyczny, związany z typowym działaniem determinowanym przez nazwę *nauczyciela* – nauczaniem, a więc:

- przekazywaniem innym jakiejś wiedzy lub umiejętności,
- ułatwianiem poznawania pewnych materii („wykładanie”, „udzielanie lekcji”),
- przybliżaniem innym znanej sobie tematyki („przekazywanie jakiejś wiedzy”),
- kształceniem u innych umiejętności, które sam zdobył („przekazywanie jakiejś umiejętności”).

Zasadniczą właściwością nauczyciela jest zatem osiągnięcie pewnego poziomu biegłości lub dysponowanie wiadomościami, które następnie zostaną przekazane innym osobom.

Katalog działań *nauczyciela* w bazowym znaczeniu uzupełniają fakty językowe, pochodzące z badań ankietowych nad stereotypowym wizerunkiem *nauczyciela*. W wypowiedziach potocznych wśród aktywności *nauczyciela* uwzględniona została również wynikająca z nauczania konieczność oceniania stopnia przyswojenia wiedzy przez uczniów („dokonuje sprawiedliwej oceny osiągnięć uczniów”).

Wyznaczone w bazie działanie *nauczyciela* – nauczanie – może odbywać się wobec jakiejś osoby lub grupy ludzi („zwłaszcza dzieci i młodzieży”, „dzieci”), w wyznaczonym zakresie lub poziomie („z zakresu pewnych wiadomości lub umiejętności”, „nauczania początkowego”) i określonym miejscu („w szkole”, „gimnazjum”), co pozwala na wyodrębnienie dodatkowych faset: podmiot działań, komponent lokacyjny, zakres działań (zob. tabela 2). Dookreślenia te pojawiły jednak wyłącznie w pojedynczych egzemplarzach definicjach, co pozwala przyjąć, iż – co do zasady – *nauczyciel* może nauczać gdziekolwiek, kogokolwiek, przekazując dowolną materię w nieokreślony organizacyjny sposób.

Ponadto oba typy działań podejmowane przez *nauczyciela* mogą być wartościowane. Faseta ta wypełniona została jednak wyłącznie w potocznym wizerunku *nauczyciela*. Jak wskazują zgromadzone w badaniach ankietowych dane językowe, nauczanie i ocenianie w językowym stereotypie są wartościowane pozytywnie. „Prawdziwy” *nauczyciel* zawsze naucza ciekawie, a ocenia obiektywnie i sprawiedliwie.

Tabela 2. Zestawienie faset i ich wypełnienia treścią w bazowym znaczeniu *nauczyciela* w języku

Faseta	Przykładowy materiał językowy
działania nauczyciela	<i>człowiek trudniący się uczeniem kogoś; wykładowca jakiegoś przedmiotu; udzielający lekcji; instruktor; szkoleniowiec; instruktorka; wykładowczyni; musi oceniać nauczanych uczniów</i>
podmiot działań nauczyciela	<i>zajmuje się uczeniem kogoś, zwłaszcza dzieci i młodzieży; nauczyciel dzieci; nauczyciel głuchoniemych; nauczyciel niewidomych</i>
zakres działań nauczyciela	<i>osoba, która trudni się [...] przekazywaniem innym jakiejś wiedzy, jakiejś umiejętności; nauczyciel nauczania początkowego; nauczyciel gimnazjalny; nauczyciel języka francuskiego; katecheta; przedszkolanka; świetliczanka</i>
komponent lokacyjny	<i>zajmuje się uczeniem [...] w szkole; nauczyciel gimnazjalny; nauczyciel szkoły podstawowej; nauczyciel szkoły średniej (liceum)</i>
wartościowanie działań nauczyciela	<i>pozytywne: potrafi zainteresować, zrozumieć; posiada odpowiednie metody i umiejętności potrzebne do przekazania owej wiedzy; dokonuje sprawiedliwej oceny osiągnięć uczniów</i>

Wizerunek *nauczyciela* w języku – obok znaczenia bazowego, związanego z nauczaniem – utrwala również jego profile, związane z określonymi rolami społecznymi:

- przedstawiciela zawodu, podejmującego się nauczania z uwagi na przynależność do grupy zawodowej dzięki zdobytej wiedzy i umiejętnościom,
- pracownika, traktującego nauczanie jako źródło zarobku i wykonywaną pracę,
- urzędnika, będącego elementem systemu edukacyjnego i wykonawcę zadań władczych działań państwa,
- wychowawcy, wpływającego na postawy ucznia i będącego dla niego wzorem do naśladowania, dzięki określonym przymiotom osobowości.

Profile te skonstruowane zostały przy użyciu faset, wyznaczonych w opisie bazy znaczeniowej *nauczyciela*, i dodanej wiązki cech: warunki bycia *nauczycielem*, z których nie wszystkie zostały wypełnione. Ich treściową realizację i uporządkowanie przedstawiam w tabeli 3.

Tabela 3. Zestawienie faset w profilach znaczeniowych *nauczyciela* w języku

Faseta	Wypełnienie treścią w profilu			
	PRZEDSTAWICIEL ZAWODU	PRACOWNIK	URZĘDNIK	WYCHOWAWCA
działania <i>nauczyciela</i>	1. ¹³⁷ wykonywanie zawodu	1. wykonywanie pracy	1. pełnienie funkcji w systemie oświaty	1. wychowywanie, kształtowanie postaw
podmiot działań <i>nauczyciela</i>	–	–	–	–
zakres działań <i>nauczyciela</i>	–	–	–	–
komponent lokacyjny	–	2. instytucje edukacyjne (szkoła), nauczanie domowe	–	–
wartościowanie działań <i>nauczyciela</i>	3. negatywne: niski prestiż społeczny, zawód trudny, niewdzięczny i niepotrzebny	–	–	3. pozytywne: wysoka pozycja społeczna, ważna rola w życiu uczniów
warunki bycia <i>nauczycielem</i>	2. zdobycie kwalifikacji zawodowych	–	–	2. odpowiednie cechy charakteru, powołanie

Analiza danych językowych, zawartych w słownikach etymologicznych, słownikach języka polskiego, frazeologicznych, wyrazów bliskoznacznych oraz paremiologicznych, pozwoliła na wskazanie najważniejszych elementów językowego obrazu *nauczyciela*, ujętych w wiązki cech i zgrupowane w profilach. Będą one podstawą do interpretacji ujęć kulturowych i normatywnych *nauczyciela*, które zostaną omówione w dalszych częściach pracy.

¹³⁷ Za pomocą numerów porządkowych wskazuję hierarchiczne uporządkowanie faset.

4. *Nauczyciel w ujęciu nauk społecznych*

Pierwszymi zawodowymi nauczycielami byli wróżbici, filozofowie lub kapłani. Mając monopol na sztukę czytania i pisania, stawiali oni sobie za cel wyłącznie przygotowywanie swoich następców¹. Ich protoplastami byli mistrzowie inicjacji w życiu plemiennym, którzy przygotowywali młodych członków społeczeństwa do obrzędu potwierdzającego ich osiągnięcie dojrzałości². Odmienne kształtowało się nauczanie w starożytnym Rzymie, Chinach lub cywilizacji sumeryjskiej³ – w tych społecznościach nauczyciela obdarzano szacunkiem, traktowano jak urzędnika państwowego i wypłacano mu regularne pobory⁴. Najważniejszą cechą, która wówczas wyróżniała nauczyciela, była wiedza⁵. Jej limitowanie było na tyle istotne, że nauczanie pisania lub czytania przez osoby bez odpowiedniego powołania karano śmiercią⁶.

Zawód nauczyciela we współczesnym kształcie uformował się w Europie na przełomie osiemnastego i dziewiętnastego wieku⁷. W wyniku wprowadzenia powszechnego obowiązku szkolnego w szerokich kręgach społecznych profesja ta została wówczas umasowiona i sprofesjonalizowana⁸. W tym czasie doszło również do zmiany sposobu patrzenia na kompetencje nauczyciela. Zaczęto wymagać od niego już nie tylko wiedzy, ale również odpowiedniego przygotowania i podejścia pedagogicznego⁹, a sam nauczyciel stał się przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin naukowych.

¹ B. Gołębiak: *Zmiany edukacji nauczycieli...*, s. 114.

² J. Krasuski: *Historia wychowania*. Warszawa 1985, s. 8.

³ Z. Nanowski: *Oświata i wychowanie w starożytnych Chinach*. W: *Historia wychowania*. T. 1. Red. Ł. Kurdybacha. Warszawa 1965, s. 36; por. H. I. Marrou: *Historia wychowania w starożytności*. Warszawa 1969, s. 24; S. Wołoszyn: *Wychowanie i „nauczanie” w cywilizacjach starożytnego Wschodu*. W: *Pedagogika. Podręcznik akademicki*. T. 1. Red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski. Warszawa 2003, s. 85; J. Kuźma: *Nauka o szkole. Studium monograficzne. Zarys koncepcji*. Kraków 2008, s. 35; P. Mazur: *Zarys historii szkoły*. Kielce – Myślenice 2012, s. 12.

⁴ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz: *Słownik pedagogiczny...*, s. 114; por. L. Górka: *Wizje zawodu nauczyciela w Polsce...*, s. 13–17.

⁵ A. Winiarz: *Geneza i rozwój zainteresowań zawodem nauczyciela w kręgu cywilizacji europejskiej*. W: *Nauczyciel – zawód, powołanie, pasja*. Red. S. Popek, A. Winiarz. Lublin 2009, s. 44–45.

⁶ Por. z. Krzysztozek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 161.

⁷ Por. S. Kot: *Historia wychowania*. T. 2: *Wychowanie nowoczesne. Od połowy wieku XVIII do współczesnej doby*. Warszawa 1996, s. 43; S. Wołoszyn: *Nauczyciel – przegląd historycznych funkcji*. W: *Encyklopedia pedagogiczna*. Red. W. Pomykało. Warszawa 1997, s. 441; C. Kupisiewicz: *Szkice z dziejów dydaktyki*. Kraków 2010, s. 20.

⁸ B. Gołębiak: *Zmiany edukacji nauczycieli...*, s. 114.

⁹ S. Dylak: *Nauczyciel. Kompetencje i kształcenie zawodowe*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 554.

4.1. Definicyjne ujęcia *nauczyciela*

Na gruncie współczesnej psychologii, socjologii i pedagogiki funkcjonuje wiele definicyjnych ujęć *nauczyciela*. Odnoszą się one do działań, które podejmują osoby określane tym mianem, i precyzują zadania związane z przekazywaniem wiedzy i doskonaleniem umiejętności uczniów. W wielu koncepcjach *nauczycielowi* bezsprzecznie przyznaje się kluczową rolę w nauczaniu, które jest jego najbardziej charakterystyczną aktywnością¹⁰. Jak określa Karolina Appelt:

otoczenie społeczne, opowiadając o nauczycielach, wspominając własne doświadczenia, koncentruje się w tych przekazach na zachowaniach nauczyciela związanych z nauczaniem. Zawód ten jest zazwyczaj kojarzony właśnie z wyjaśnianiem i kształceniem, co wyróżnia go spośród innych aktywności ludzkich¹¹.

Uczenie innych jako działanie priorytetowe dla *nauczyciela* pojawia się już w definicji zamieszczonej w *Słowniku pedagogicznym*, zgodnie z którą *nauczyciel* to:

osoba odpowiednio przygotowana do pracy dydaktyczno-wychowawczej (w tym głównie nauczania) w instytucjach i placówkach edukacyjnych (przedszkolach, szkołach różnych typów i szczebli na kursach itp.)¹².

Podobnie definiuje *nauczyciela* leksykon pedagogiczny, określając go:

odpowiednio przygotowanym specjalistą do prowadzenia pracy dydaktyczno-wychowawczej w instytucjach oświatowych – publicznych i niepublicznych (przedszkolach, szkołach różnych typów, placówkach pozaszkolnych)¹³.

Ujęcia te, choć przyznają pierwszeństwo działaniom dydaktycznym *nauczyciela*, uwypuklają jednak dwoistość jego aktywności – ukierunkowanych zarówno na nauczanie, jak i wychowanie. Określając miejsca prowadzenia pracy dydaktyczno-wychowawczej („instytucje i placówki edukacyjne”, „instytucje oświatowe”), wpisują również aktywności *nauczyciela* w perspektywę systemu edukacji¹⁴.

Dwoistość funkcji *nauczyciela* dostrzega w swojej eksplikacji również Wincenty Okoń. Jak zauważa badacz:

¹⁰ K. Kruszewski: *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*. Warszawa 2004, s. 123; por. .D. Kurzyna -Chmiel: *Wstęp*. W: Tejże: *Podstawy prawne i organizacyjne oświaty...*, s. 10; G. Mazurkiewicz: *Nauczyciele – odpowiedzialni obywatele: poradnik pozytywnego myślenia*. W: *Edukacja jako odpowiedź...*, s. 21.

¹¹ K. Appelt: *Dziecięcy schemat nauczyciela*. „Acta Universitatis Nicolai Copernici” 2000, z. 339, s. 241.

¹² C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz: *Słownik pedagogiczny...*, s. 113.

¹³ *Pedagogika. Leksykon PWN...*, s. 131.

¹⁴ G. Mazurkiewicz: *Wstęp*. W: *Edukacja jako odpowiedź...*, s. 9.

nazwa ta oznacza kogoś, kto uczy innych, przekazując im wiadomości, bądź naucza kogoś, jak ma żyć¹⁵.

Dzięki takiemu pojmowaniu *nauczyciel* jest dla ucznia nie tylko źródłem merytorycznej wiedzy, ale również osobą odpowiadającą za przygotowanie podopiecznych do wejścia w dorosłe życie. W ujęciu pedagoga *nauczyciel* przestaje być także osobą funkcjonującą wyłącznie w placówkach edukacyjnych. Istotne zatem stają się nie uwarunkowania nauczania i wychowania, ale samo występowanie tych procesów i ich efekty.

Podobnie istotę działań *nauczyciela* ujmuje Czesław Banach. Jak wyjaśnia pedagog, *nauczyciel* to:

osoba ucząca innych przez przekazywanie wiadomości (treści), wprowadzająca w świat wartości oraz kształtująca kompetencje i umiejętności, w tym uczenia się przez całe życie¹⁶.

Taka definicja istotnie modyfikuje zakres obowiązków *nauczyciela* i jego rolę w społeczeństwie. W ujęciu tym nauczycielskie zadania nie ograniczają się już bowiem wyłącznie do przekazywania wiedzy w sposób instytucjonalny i związany z rzeczywistością szkolną, ale odznaczają się skutecznością w postaci umiejętności wykorzystywanych przez uczącą się osobę przez całe życie¹⁷. Nauczanie pozostaje wprawdzie pierwszą aktywnością *nauczyciela*, co nie oznacza uprzywilejowanej roli tej czynności. *Nauczyciel* staje się w większym stopniu wychowawcą i mentorem – osobą, która wpaja uczniom najważniejsze normy i wzorce oraz rozbudza w nich pęd do nieustannego uzupełniania swoich wiadomości i pracy nad sobą.

Z tak pojmowaną hierarchią podstawowych zadań *nauczyciela* – nauczania i wychowania – zgadza się Okoń, który zwraca uwagę na zachodzącą obecnie ewolucję w tym zakresie. Jak wyjaśnia:

To pierwsze znaczenie [nauczyciel jako ktoś, kto uczy innych, przekazując im wiadomości – przyp. D.J.] uległo pod wpływem nowych tendencji pedagogicznych znacznej ewolucji, przybliżając się coraz bardziej do znaczenia drugiego [nauczyciel jako ktoś, kto naucza kogoś, jak ma żyć – przyp. D.J.]. Współczesny nauczyciel staje się więc tym, kto kształci, wychowuje i rozwija znajdujących się pod jego opieką uczniów (dzieci, młodzież, dorośli)¹⁸.

¹⁵ W. Okoń: *Nowy słownik pedagogiczny...*, s. 268.

¹⁶ C. Banach: *Nauczyciel. W: Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 548.

¹⁷ Por. K. Kopeć: *Nauczyciel – pomiędzy wykładową a wychowawcą*. W: *Edukacja bez granic – mimo barier. Przestrzeń tworzenia*. T. 1. Red. P. Bury, D. Czajkowska-Ziobrowska. Poznań 2008, s. 102–106.

¹⁸ W. Okoń: *Nowy słownik pedagogiczny...*, s. 268.

Tym samym dominującą rolę w czynnościach powierzanych *nauczycielowi* zaczyna odgrywać wpływanie na postawy i dbałość o wszechstronny rozwój uczniów, którymi – co zostaje wprost wskazane – mogą być nie tylko dzieci i młodzież, ale również dorośli¹⁹.

Wykonywanie zadań dydaktyczno-wychowawczych, jak podkreślają pedagogiczne definicje *nauczyciela*, wymaga nabycia określonych kompetencji i kwalifikacji²⁰:

osoba odpowiednio przygotowana do pracy dydaktyczno-wychowawczej (w tym głównie nauczania), [...] wymaga się również, aby nauczyciel był specjalistą w zakresie nauczanego przedmiotu²¹; nauczyciel współczesny to profesjonalista, [...] składnikami kwalifikacji nauczycielskiej profesji powinny być [...] kwalifikacje zawodowe²²; nauczyciel współczesny to kompetentny merytorycznie profesjonalista, posiadający odpowiednie przygotowanie pedagogiczne i psychologiczne²³.

Zdobycie odpowiednich kwalifikacji zawodowych ma jeden cel – umożliwienie wypełniania zadań nauczyciela w ramach wykonywanej pracy. Przekazywanie wiedzy i kształtowanie umiejętności wymaga najpierw ich zdobycia. Priorytet zadań dydaktyczno-wychowawczych warunkuje zatem stawiane przed *nauczycielem* wymagania.

Przegląd definicyjnych ujęć pozwolił na wskazanie najważniejszych cech obrazu *nauczyciela*, zarysowanego w opracowaniach z zakresu nauk społecznych. Na ich podstawie jego bazową ramę kategoryzacyjną określić można za pomocą dwóch podstawowych działań: nauczania i wychowania. Zakładają one

¹⁹ Por. I. Nowosad: *Nauczyciel-wychowawca czasu polskich przełomów*. Kraków 2001, s. 263.

²⁰ W opracowaniach z zakresu nauk społecznych określenia „kompetencje” i „kwalifikacje” są traktowane jako tożsame i stosowane zamiennie. Z tego względu również w swojej pracy używam tych pojęć synonimicznie, choć – za Stefanem Kwiatkowskim i Zofią Sępkowską – dostrzegam konieczność rozróżniania kwalifikacji zawodowych rozumianych jako „umiejętności, wiadomości i cechy psychofizyczne niezbędne do wykonywania danego zawodu”, które – jak dodaje Małgorzata Olczak – są „zawsze potwierdzane określonym certyfikatem” od kompetencji zawodowych będących „zdolnością wykonywania czynności w zawodzie dobrze lub skutecznie, zgodnie ze standardami wymaganymi na stanowisku pracy, wspieraną określonymi zakresami umiejętności, wiadomości i cechami psychofizycznymi, jakie powinien posiadać pracownik” (S. M. Kwiatkowski, Z. Sępkowska: *Budowa standardów kwalifikacji zawodowych w Polsce*. Warszawa – Radom 2000, s. 9; M. Olczak: *Kompetencje i kwalifikacje nauczyciela*. „Edukacja i Dialog” 2009, nr 4, s. 24–28; por. T. Oleksyn: *Kompetencje i kwalifikacje nauczyciela. Zarządzanie kompetencjami w organizacji*. W: *Szkolenie i rozwój pracowników a sukces firmy. Materiały konferencyjne*. Red. A. Ludwicyński. Warszawa 1999, s. 61–62; W. Strykowski: *Kompetencje współczesnego nauczyciela*. „Neodidagmata” 2005, nr 27/28, s. 16).

²¹ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz: *Słownik pedagogiczny...*, s. 113–114.

²² C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 549; por. E. Murawska: *Kwalifikacje i kompetencje zawodowe nauczycieli w świecie dokonujących się przemian edukacyjnych*. W: *Dyskusja o nauczycielu*. Red. R. Parzęcki. Włocławek 2003, s. 79–90.

²³ S. Dylak: *Nauczyciel. Kompetencje i kształcenie zawodowe*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 554.

- przekazywanie uczniowi zestawu określonych, sfunkcjonalizowanych, przydatnych wiadomości
- oraz wskazywanie mu określonych postaw, które będzie mógł przyjąć w dorosłym życiu.

Wykonywanie tych zadań nierzadko wpisane jest w perspektywę edukacji instytucjonalnej i – jak podkreślają autorzy pedagogicznych definicji – wymaga od *nauczyciela* odpowiednich kompetencji i kwalifikacji, które charakteryzują przedstawicieli zawodu nauczycielskiego i pozwalają im odpowiednio wykonywać pracę dydaktyczno-wychowawczą, skierowaną na rozwój innych osób. Sformułowane w ten sposób definicje pozwalają dostrzec istotne podobieństwa w zakresie odzwierciedlanych wiązek cech i ich ustrukturyzowania w językowym obrazie *nauczyciela* a jego wyobrażeniem w terminologii nauk społecznych, dlatego w dalszych analizach opracowań psychologicznych, pedagogicznych i socjologicznych zachowane zostaną podziały na fasety i profile wyodrębnione w poprzednim rozdziale.

4.2. Działania *nauczyciela*

Podstawowym działaniem *nauczyciela* w obrazie wykreowanym w opracowaniach z zakresu nauk społecznych jest nauczanie. Jednak autorzy zarówno definicji w słownikach pedagogicznych, jak i w literaturze przedmiotu najczęściej wpisują przekazywanie wiedzy w złożony proces dydaktyczno-wychowawczy, w którym istotne stają się dwie aktywności: nauczanie i wychowanie:

Zawód ten jest zazwyczaj kojarzony właśnie z wyjaśnianiem i kształceniem, co wyróżnia go spośród innych aktywności ludzkich²⁴; osoba odpowiednio przygotowana do pracy dydaktyczno-wychowawczej²⁵; odpowiednio przygotowanym specjalistą do prowadzenia pracy dydaktyczno-wychowawczej²⁶ (zob. aneks zał. 2 cyt. 1).

Nauczyciel odzwierciedlony w tym obrazie staje się tym samym odpowiedzialny nie tylko za przekazywanie wiadomości, ale także za odpowiednie uwzględnienie ich wpływu na ogólny rozwój ucznia.

W zakres działań *nauczyciela* autorzy publikacji pedagogicznych i psychologicznych wpisują również diagnozowanie i usuwanie przeszkód w przyswajaniu wiedzy, wynikających

²⁴ K. Appelt: *Dziecięcy schemat nauczyciela...*, s. 241.

²⁵ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz: *Słownik pedagogiczny...*, s. 113.

²⁶ *Pedagogika. Leksykon PWN...*, s. 131.

z indywidualnych cech uczniów i środowisk, w których funkcjonują²⁷. Jedynie w ten sposób może on bowiem spełnić oczekiwania, które formułuje wobec tego zawodu społeczeństwo, rodzice, a także sami uczniowie²⁸:

rola nauczyciela sytuuje się w kategorii społeczno-edukacyjnej, rozumianej jako realizacja określonych oczekiwań środowiska zawodowego, społeczności uczniowskiej oraz środowiska lokalnego²⁹.

Jak zauważają twórcy opracowań pedagogicznych, postępujące obecnie procesy globalizacji i upowszechnienie dostępu do kanałów informacyjnych wymuszają modyfikację roli przypisywanej *nauczycielowi*. Przestaje on być źródłem wiadomości, a staje raczej osobą wskazującą możliwe drogi dostępu do ogólnodostępnej wiedzy oraz weryfikowania ich wartości i prawdziwości:

staje się przewodnikiem po niezliczonych i powszechnie dostępnych źródłach informacji oraz doradcą młodego człowieka w nabywaniu umiejętności oceniania i selekcionowania uzyskiwanych wiadomości³⁰.

Implikuje to osiągnięcie przez nauczyciela biegłości posługiwania się w nowoczesnymi technologiami, które warunkują zapoznanie ucznia ze światem medialnym i wykształcenie w nim umiejętności efektywnego poruszania się w informacyjnym szumie.

W obrazie kreowanym na podstawie publikacji pedagogicznych i psychologicznych, *nauczyciel* podejmuje się zatem następujących działań:

- naucza,
- wychowuje,
- umożliwia rozwój swoim wychowankom,
- przewodzi uczniom w świecie informacji.

²⁷ W. Strykowski, J. Strykowska, J. Pielachowski: *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*. Wyd. 2. Poznań 2007, s. 73.

²⁸ J. Kuźma: *Nauka o szkole...*, s. 204.

²⁹ M. Ptak: *Osoba nauczyciela – wychowawcy w dokumentach normatywnych. Pedeutologiczna ex post i ex antes*. Poznań 2013, s. 13; por. C. Banach: *Polska szkoła i system edukacji. Przemiany i perspektywy*. Toruń 1999, s. 118; J. Kuźma: *Nauka o szkole...*, s. 204.

³⁰ J. Pielachowski: *Rozwój i awans zawodowy nauczyciela, czyli jak uzyskać stopnie nauczyciela kontraktowego, mianowanego i dyplomowanego*. Wyd. 7. Poznań 2009, s. 7; por. J. Kosmala: *Kwalifikacje pracownika a praca nauczyciela w społeczeństwie informacyjnym*. „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Psychologia” 2003. Cz. 11. Częstochowa, s. 46.

4.3. Podmiot działań *nauczyciela*

Nauczyciel jako ‘ten, który uczy’ przekazuje wiedzę określonym osobom lub grupom osób – „komuś”, „innym”, „uczniom”, „młodemu człowiekowi”, „dzieciom”, „młodzieży”, „dorosłym”:

nazwa ta oznacza kogoś, kto uczy innych, przekazując im wiadomości, bądź naucza kogoś, jak ma żyć³¹; osoba ucząca innych przez przekazywanie wiadomości³²; Współczesny nauczyciel staje się więc tym, kto kształci, wychowuje i rozwija znajdujących się pod jego opieką uczniów (dzieci, młodzież, dorosłych)³³; staje się przewodnikiem po niezliczonych i powszechnie dostępnych źródłach informacji oraz doradcą młodego człowieka³⁴.

Jednakże, z uwagi na społeczne zaangażowanie w proces dydaktyczno-wychowawczy, w swoich działaniach musi uwzględniać również oczekiwania środowisk, których nie naucza – grupy zawodowej i społeczności lokalnej:

rola nauczyciela sytuuje się w kategorii społeczno-edukacyjnej, rozumianej jako realizacja określonych oczekiwań środowiska zawodowego, społeczności uczniowskiej oraz środowiska lokalnego³⁵; według standardów określających doświadczonego nauczyciela – nauczyciel [...] zapewnia w szkole, w społeczności lokalnej i w zawodzie nauczyciela fachowe kierownictwo, mające na celu podniesienie poziomu nauki ucznia oraz jego dobro³⁶.

Tym samym w kręgu działań *nauczyciela* znajdują się trzy grupy podmiotów:

- osoby nauczane,
- środowisko nauczycielskie,
- społeczność lokalna.

³¹ W. Okoń: *Nowy słownik pedagogiczny...*, s. 268.

³² C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 548.

³³ W. Okoń: *Nowy słownik pedagogiczny...*, s. 268.

³⁴ J. Pielachowski: *Rozwój i awans zawodowy nauczyciela...*, s. 7; por. J. Kosmala: *Kwalifikacje pracownika a praca nauczyciela...*, s. 46.

³⁵ M. Ptak: *Osoba nauczyciela – wychowawcy w dokumentach normatywnych...*, s. 13; por. C. Banach: *Polska szkoła i system edukacji...*, s. 118; J. Kuźma: *Nauka o szkole...*, s. 204.

³⁶ S. Wlazło: *Kompetencje nauczyciela*. „Dyrektor Szkoły” 1999, nr 4, s. 14–17.

4.4. Komponent lokacyjny działań *nauczyciela*

W ujęciach definicyjnych funkcjonujących na gruncie pedagogiki zwraca się wprost uwagę na określone miejsce podejmowania działań *nauczyciela* – mają nim być instytucje i placówki edukacyjne³⁷:

odpowiednio przygotowanym specjalistą do prowadzenia pracy dydaktyczno-wychowawczej w instytucjach oświatowych – publicznych i niepublicznych (przedszkolach, szkołach różnych typów, placówkach pozaszkolnych)³⁸; osoba odpowiednio przygotowana do pracy dydaktyczno-wychowawczej (w tym głównie nauczania) w instytucjach i placówkach edukacyjnych (przedszkolach, szkołach różnych typów i szczebli na kursach itp.)³⁹.

W wielu źródłach psychologiczno-pedagogicznych, choć często brak określenia takiej informacji w sposób bezpośredni, charakterystyczną i domyślną przestrzenią aktywności *nauczyciela* jest szkoła:

osoba nauczyciela przesądza o jakości szkoły⁴⁰; lista kompetencji, praw i powinności nauczycielskich w pedagogii i naukach społecznych jest szeroka, ponieważ nauczyciel pozostaje zaangażowany w zmiany rozwojowe szkoły⁴¹; współpraca rodziców ze szkołą jest niezmiernie istotna, aby osiągnąć odpowiednie wyniki w kształceniu i wychowaniu⁴²; szkoła stała się skomplikowaną instytucją, co w niczym nie podważa jej najgłębszej istoty, jaką jest więź, relacja, stosunek uczniowie – nauczyciele⁴³.

Można zatem uznać, że – podobnie jak w obrazie językowym – wizerunek *nauczyciela* w opracowaniach z dziedziny nauk społecznych zakłada jego działanie w instytucjonalnych placówkach edukacyjnych, wśród których najbardziej typowym miejscem jest właśnie szkoła.

³⁷ Por. *Pedagogika. Leksykon PWN...*, s. 131.

³⁸ Tamże.

³⁹ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz: *Słownik pedagogiczny...*, s. 113.

⁴⁰ A. Cichocki: *Priorytet zmian w organizacji pracy nauczycieli w kontekście inicjatyw i tendencji międzynarodowych raportów edukacyjnych*. W: *Edukacja z perspektywy przemian kulturowo-społecznych: wczoraj, dziś, jutro*. Red. nauk. J. Bielecki i A. Jacewicz, Białystok 2010, s. 385.

⁴¹ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, 548–549.

⁴² E. Kobylecka: *Wiedza o wychowaniu w perspektywie rozpoznawania i rozumienia wartości przez uczniów i nauczycieli*. W: *Perspektywy i kierunki rozwoju pedagogiki*. Red. J. Gnitecki, S. Palka. Poznań 1999, s. 175–176.

⁴³ J. Pielachowski: *Sto pięćdziesiąt spraw szkoły. Miniencyklopedia prawno organizacyjna*. Poznań 2007, s. 41; por. M. Janukowicz: *Nauczyciele i uczniowie. Podzieleni czy złączeni ze sobą?*. „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika” 2007. T. 15. Częstochowa; s. 43–49; B. Kłos: *Nauczyciele w zreformowanym systemie edukacji*. „Studia BAS” 2010, nr 2(22), s. 89.

4.5. Profile *nauczyciela*

Wizerunek *nauczyciela* w naukach społecznych zbudowany jest wokół ramy kategoryzacyjnej jego działań – nauczania wpisanego w proces dydaktyczno-wychowawczy. W większości opracowań jest on opisywany właśnie przez pryzmat wypełniania tej funkcji społecznej, która determinuje wówczas sposób jego postrzegania, hierarchiczny układ faset i wypełnienie ich treścią.

Jednakże zdarza się, iż *nauczyciel* przedstawiony zostaje z odmiennej perspektywy, co wpływa na ukształtowanie wiązek cech semantycznych, składających się na jego obraz. Jak trafnie określa zakres nauczycielskich zadań Bogusław Śliwerski, *nauczyciel* musi:

łączyć role mistrza, przewodnika, artysty wrażliwego na nieprzewidywalność końcowego efektu własnych działań z rolą lekarza, terapeuty lub spolegliwego opiekuna interweniującego w ludzką biografię, w byt istoty często nieświadomej własnego potencjału i wynikających z jej zachowań zysków oraz strat⁴⁴.

W tworzonym wizerunku *nauczyciel* staje się swoistą „osobą pierwszego kontaktu”, która mając ku temu odpowiednie warunki, potrafi odpowiadać na wszystkie oczekiwania ucznia. Z tego względu w dysertacji łączę pojęcie profilu z funkcjonowaniem denotatu w ramach określonej roli społecznej i wyróżniam profile *nauczyciela*: wychowawcy, przedstawiciela zawodu, pracownika i urzędnika.

4.5.1. *Nauczyciel jako wychowawca*

Zadaniem *nauczyciela* staje się obecnie nie samo nauczanie, rozumiane jako przekazywanie wiedzy, ale wyzwalanie aktywności ucznia na wielu polach – również niezwiązanych z przedmiotem nauczania:

współcześni nauczyciele, stojąc przed wzrastającymi wyzwaniami zawodowymi, powinni nie tylko koncentrować się na przekazywaniu wiedzy, ale także wspierać integralny rozwój uczniów, uczyć otwartości na to co nowe i wartościowe⁴⁵; nauczyciele są w pewnym stopniu odpowiedzialni za swoich uczniów, za ich wiedzę, umiejętności

⁴⁴ B. Śliwerski: *Czy szkoła da się lubić?*. „Horyzonty Polonistyki” 2006, nr 9, s. 17; por. J. Banaś-Chłopecka: *Nowa rola nauczyciela we współczesnej szkole*. „Edukacyjne Dialogi” 1999, nr 1, s. 12–19.

⁴⁵ B. Kłos: *Nauczyciele w zreformowanym systemie edukacji...*, s. 89; por. *Psychologia wychowawcza*. Red. Ch. Skinner..., s. 11; J. Szczepański: *Společné uwarunkowania rozwoju oświaty*. Warszawa 1989, s. 16–21; S. Dylak: *Nauczyciel. Kompetencje i kształcenie zawodowe*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 554.

i postawy, za ich zdrowie i rozwój fizyczny, a pośrednio za prawidłowy przebieg procesu kształcenia i wychowania⁴⁶ (zob. aneks zał. 2 cyt. 2).

Wspomaganie rozwoju wychowanków stanowi istotę działań *nauczyciela* jako wychowawcy, a jednocześnie jest podstawą wyodrębnienia profilu.

4.5.1.1. Działania *nauczyciela* wychowawcy

Postrzeganie *nauczyciela* jako kogoś, kto nie tylko rozwija wychowanków intelektualnie, ale również wychowuje, sprawia, że staje się on także zobowiązany do stymulowania ich rozwoju i monitorowania nabywania przez nich kompetencji społecznych, niezbędnych w dorosłym życiu:

osoba nauczyciela [...] jest w najwyższym stopniu sprawczym czynnikiem rozwoju ucznia – jego „przeprowadzenie” w przyszłość dokonuje się za pośrednictwem dobrze przygotowanego nauczyciela⁴⁷; nauczyciel wpływa (a przynajmniej powinien) nie tylko na aktualne życie ucznia, ale przygotowuje go do tego, kim będzie w przyszłości⁴⁸; jest źródłem wiedzy i etycznych wartości oraz doświadczenia społecznego i życiowego w zmieniającym się świecie; wyzwała aktywność uczących się i wspomaga ich rozwój⁴⁹ (zob. aneks zał. 2 cyt. 3).

Jest on już zatem nie tylko wychowawcą i *nauczycielem* w definicyjnym znaczeniu tego słowa, ale również charyzmatycznym, zaangażowanym w swoje zadania coachem, który towarzyszy uczniowi na drodze rozwoju:

polega na przechodzeniu od roli prowadzącego, kierującego i dyrektywnego wobec uczniów, do roli wspierającego i wspomagającego ich rozwój⁵⁰; nauczyciel powinien stawać się coraz częściej doradcą młodzieży w poszukiwaniu wiedzy na temat zmieniającej się rzeczywistości i wyzwań dla współczesnego człowieka, jego szans i zagrożeń w procesach transformacji ustrojowej, integracji europejskiej i globalizacji⁵¹; rola nauczyciela nie sprowadza się tylko do przekazywania i egzekwowania przekazanych informacji, ale przede wszystkim do towarzyszenia uczniowi w jego rozwoju⁵² (zob. aneks zał. 2 cyt. 4).

⁴⁶ J. Bielski: *Nauczyciel doskonały: kształtowanie się nauczycielskiego zawodu, warunki, kryteria i mierniki efektywności pracy nauczyciela*. Kraków 2017, s. 23.

⁴⁷ A. Cichocki: *Priorytet zmian w organizacji pracy nauczycieli...*, s. 385.

⁴⁸ W. Okoń: *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa 1996, s. 370.

⁴⁹ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 548.

⁵⁰ M. Banasiak, A. Wołowska: *Obraz współczesnej szkoły – wybrane zagadnienia*. W: *Szkoła, jaka jesteś? Problemy nauczycieli i uczniów we współczesnej szkole*. Red. M. Banasiak, A. Wołowska. Warszawa 2015, s. 7–8.

⁵¹ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 553.

⁵² T. Chmiel: *Wizje i (re)wizje przygotowania do zawodu nauczyciela*. Wrocław 2014, s. 65; por. M. Grzegorzewska: *Listy do młodego nauczyciela*. Warszawa 1996, s. 17; K. Biliński: „Listy do młodego nauczyciela” Marii Grzegorzewskiej a rzeczywistość dzisiejszej szkoły i nauczycieli. W: *Nauczyciel – zawód, powołanie...*, s. 118.

Zadania wychowawcze są przez *nauczyciela* współdzielone z rodzicami ucznia. To oni są głównymi odpowiedzialnymi za kształtowanie społecznych zachowań i wpajanie wartości oraz zaspokajanie fundamentalnych potrzeb dziecka:

współpraca rodziców ze szkołą jest niezmiernie istotna, aby osiągnąć od powiednie wyniki w kształceniu i wychowaniu⁵³.

Rola nauczyciela w tym zakresie sprowadzona jest więc wyłącznie do pozycji pomocniczej – nie ma on zastępować środowiska rodzinnego, a raczej ma je uzupełniać i wspomagać w działaniach opiekuńczo-wychowawczych⁵⁴. Ich stworzenie ma służyć nie tylko dobru ucznia, ale również ułatwieniu pracy nauczycielskiej:

Współpraca szkoły i domu jest konieczna, gdyż pomaga nauczycielom i rodzicom w zapobieganiu trudnościom i ich przezwyciężaniu. [...] Nauczyciele nie zdają sobie sprawy, że partnerska współpraca z rodzicami może ułatwić im pracę pedagogiczną⁵⁵.

Jednakże to do *nauczyciela* – jako kompetentnego specjalisty – ma należeć inicjatywa właściwego ukształtowania relacji z rodzicami⁵⁶:

nawiązanie współpracy z rodzicami to także zadanie dla nauczycieli⁵⁷.

⁵³ E. Kobyłecka: *Wiedza o wychowaniu w perspektywie rozpoznawania i rozumienia wartości...*, s. 175–176.

⁵⁴ S. Kunowski: *Podstawy współczesnej pedagogiki*. Warszawa 2007, s. 107; por. Z Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 163; J. Szempruch: *Nauczyciel w zmieniającej się szkole. Funkcjonowanie i rozwój zawodowy*. Rzeszów 2001, s. 168; M. Bereźnicka: *Wartości kształcenia we współczesnej szkole...*, s. 170–171.

⁵⁵ A. W. Janke, S. Kawula: *Integracja i syntonía w relacji rodzina–szkoła*. W: *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*. Red. S. Kawula, J. Brągiel, A. W. Janke. Toruń 1999, s. 200; Por. S. Rogala: *Partnerstwo rodziców i nauczycieli*. Opole 1989, s. 83–84; B. Śliwerski: *Możliwość rozpoznawania sensu współdziałania szkoły, rodziców i uczniów w społeczeństwie wolnorynkowym*. W: *Nauczyciele i rodzice. W poszukiwaniu nowych znaczeń i interpretacji współpracy*. Red. I. Nowosad, M. J. Szymański. Zielona Góra – Kraków 2004, s. 43; M. Łobocki: *O współpracy nauczycieli i rodziców w rozumieniu tradycyjnym*. W: *Nauczyciele i rodzice...*, s. 89; M. Mendel: *Rodzice i nauczyciele jako sprzymierzeńcy*. Gdańsk 2007, s. 74; K. Błaszczyk: *Miejsca rodziców szkolnej przestrzeni edukacyjnej*. W: *W stronę przywództwa edukacyjnego. Relacje podmiotów (w) lokalnej przestrzeni*. Red. M. J. Śmiałek. Poznań – Kalisz 2009, s. 327.

⁵⁶ M. Parlak: *Współpraca przedszkola z rodzicami i środowiskiem lokalnym*. W: *Wybrane zagadnienia z pedagogiki przedszkolnej*. Red. E. Zyzik. Kielce 2009, s. 179; por. M. Brezinka: *Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych*. Podręcznik akademicki. Kraków 2005, s. 209; M. Bereźnicka: *Pedagogizacja rodziców jako jedno z zadań współczesnej szkoły*. W: *Szkoła jako przestrzeń edukacyjnego (nie)porozumienia...*, s. 116–117.

⁵⁷ M. Banasiak: *Współpraca rodziców ze szkołą w kontekście reformy edukacji w Polsce*. Toruń 2013, s. 183; Por. S. Rogala: *Partnerstwo rodziców i nauczycieli...*, s. 83–84; A. W. Janke, S. Kawula: *Integracja i syntonía w relacji rodzina–szkoła...*, s. 200; B. Śliwerski: *Możliwość rozpoznawania sensu współdziałania szkoły, rodziców i uczniów...*, s. 43; M. Łobocki: *O współpracy nauczycieli i rodziców w rozumieniu tradycyjnym...*, s. 89; M. Mendel: *Rodzice i nauczyciele jako sprzymierzeńcy...*, s. 74; K. Błaszczyk: *Miejsca rodziców szkolnej przestrzeni edukacyjnej...*, s. 327.

W profilu *nauczyciela* wychowawcy odtworzonym na podstawie publikacji z zakresu nauk społecznych podejmuje on – oprócz definicyjnej aktywności, którą jest nauczanie – także dodatkowe działania:

- zachęca uczniów do rozwoju,
- prowadzi im w czasie kształtowania postaw i osobowości,
- współpracuje z rodzicami w zakresie wychowania.

4.5.1.2. Podmiot działań *nauczyciela* wychowawcy

Grupą osób, które stają się podmiotem działań w profilu *nauczyciela* jako wychowawcy są najczęściej „ludzie”, „dzieci”, „młodzież”, „uczniowie” lub „wychowankowie”:

naczelną funkcją nauczyciela zawsze było uspołecznianie dzieci⁵⁸; współcześni nauczyciele, [...] powinni [...] wspomagać integralny rozwój uczniów⁵⁹; nauczyciele odgrywają zasadniczą rolę, pomagając ludziom w rozwijaniu ich talentów⁶⁰; osoba nauczyciela [...] jest w najwyższym stopniu sprawczym czynnikiem rozwoju ucznia⁶¹ (zob. aneks zał. 2 cyt. 5).

Tak ujęty podmiot nauczycielskich działań zwraca uwagę na fakt, iż w zakres działań *nauczyciela* w profilu wychowawcy wpisane jest nie tylko wychowanie rozumiane jako przygotowanie do dorosłego życia („dzieci”), ale również wspomaganie rozwoju podopiecznych w każdym wieku („ludzie”).

4.5.1.3. Warunki bycia *nauczycielem* wychowawcą

Oddziaływania wychowawcze *nauczyciela* są możliwe wyłącznie wówczas, jeśli będzie on dla swoich uczniów godnym naśladowania autorytetem. Warunkowane jest to jednak posiadaniem określonych walorów osobowości:

nauczyciel powinien cieszyć się uznaniem społeczeństwa oraz mieć autorytet⁶²; nauczyciel powinien być zawsze dla swoich uczniów autorytetem, aby mógł skutecznie

⁵⁸ M. Ptak: *Osoba nauczyciela – wychowawcy w dokumentach normatywnych...*, s. 13.

⁵⁹ B. Kłos: *Nauczyciele w zreformowanym systemie edukacji...*, s. 89; por. *Psychologia wychowawcza*. Red. Ch. Skinner..., s. 11; J. Szczepański: *Społeczne uwarunkowania rozwoju oświaty...*, s. 16–21; S. Dylak: *Nauczyciel. Kompetencje i kształcenie zawodowe*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 554.

⁶⁰ A. Cichocki: *Priorytet zmian w organizacji pracy nauczycieli...*, s. 385.

⁶¹ Tamże.

⁶² *Edukacja — jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO*. Pod przew. J. Delorsa. Warszawa 1998, s. 161; por. z. Krzysztozek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 136; M. Zemło: *Role społeczne a postrzeganie szkoły*. Białystok 2009, s. 119–120; I. Jazukiewicz: *Autorytet nauczyciela*. W: *Encyklopedia*

oddziaływać wychowawczo⁶³; to człowiek szczery, sprawiedliwy, odpowiedzialny i spontaniczny w swych odruchach⁶⁴; uznanie nauczyciela za autorytet staje się niemożliwe, jeśli jest zupełnie bez pokrycia, jeśli ta osoba nie posiada faktycznych walorów⁶⁵ (zob. aneks zał. 2 cyt. 6).

Nauczyciel potrafi również indywidualnie podejść do każdego ucznia, wskazując mu możliwości wzrastania:

bodźcem do rozwoju ucznia nie jest ani program, ani metody, lecz nauczyciel, ale tylko taki, który interesuje się uczniem, dąży do nawiązania z nim różnorodnych kontaktów, angażuje się emocjonalnie w to, co robi⁶⁶; celem nauczyciela są oczekiwane zmiany w osobowości jego uczniów, prawidłowy i wielostronny rozwój psychofizyczny, intelektualny i etyczny wychowanków⁶⁷ (zob. aneks zał. 2 cyt. 7).

By osiągnąć cel wychowawczy, *nauczyciel* musi również umieć budować z uczniami autentyczne więzi, oparte na otwartych, partnerskich relacjach⁶⁸:

przede wszystkim ważny jest tu bliski jego kontakt z uczniami, pozwalający docierać do tego, czym aktualnie interesują się dzieci, co przeżywają, jakie podejmują działanie⁶⁹; w bezpośrednim kontakcie nauczyciela z uczniami [...] kolejne pokolenia przygotowywane są do sprostania rosnącym wyzwaniom zmieniającego się w szybkim tempie otoczenia społeczno-ekonomicznego⁷⁰ (zob. aneks zał. 2 cyt. 8).

Jak wynika z tekstów opracowanych przez pedagogów, współczesny *nauczyciel* nie może być już zatem wyłącznie rzemieślnikiem – powinien być osobą odpowiednio utalentowaną i predestynowaną do kształtowania młodych ludzi, z których każdy ma niepowtarzalny zestaw cech osobowych i życiowych doświadczeń. Z tego względu ma czuć się:

artystą pracującym z innym materiałem ludzkim i operującym innymi doświadczeniami⁷¹.

pedagogiczna XXI wieku..., s. 255–256; M. Groenwald: *Dlaczego nauczycielom trudno zasłużyć na szacunek...*, s. 28–31.

⁶³ Z. Krzysztożek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 136.

⁶⁴ J. Bielski: *Nauczyciel doskonały: kształtowanie się nauczycielskiego zawodu...*, s. 9; por. I. Bykowski: *Nauczyciel w oczach ucznia: analizy i refleksje*. Sosnowiec 2017, s. 57; por. z. Szostek: *Jakiego nauczyciela oczekuje współczesna młodzież?*. „Forum Nauczycieli” 2003, nr 2(10), s. 29–33; S. Pieńkowski: *Nauczyciel w oczach uczniów swojej szkoły*. „Chowanna” 1961, nr 2, s. 2.

⁶⁵ J. Bielski: *Nauczyciel doskonały: kształtowanie się nauczycielskiego zawodu...*, s. 104.

⁶⁶ M. Nyczaj-Drag: *Nauczyciel w oczekiwaniach i doświadczeniach pierwszoklasistów*. W: *Pytania o edukację*. Red. D. Waloszek. Zielona Góra 2003, s. 38; por. J. Kordziński: *Nauczyciel, trener, coach*. Warszawa 2013, s. 229–290; M. Chrabąszcz: *Nauczyciel jako przywódca edukacyjny. Wolność – odpowiedzialność – skuteczność*. W: *Edukacja jako odpowiedź...*, s. 126.

⁶⁷ J. Pielachowski: *Rozwój i awans zawodowy nauczyciela...*, s. 7.

⁶⁸ J. Kozłowski: *Analiza i ocena pracy nauczyciela*. Warszawa 1966, s. 45.

⁶⁹ Z. Krzysztożek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 53.

⁷⁰ *Dobre praktyki – zawód nauczyciel*. Oprac. M. Kuleczka, K. Skierska-Pięta. Sosnowiec 2011, s. 37.

⁷¹ *Psychologia wychowawcza*. Red. Ch. Skinner... , s. 29–33.

Określenie *nauczyciela* mianem artysty zakłada jego otwartość na pełnienie również innych ról, które mogą okazać się pomocne w podejmowaniu nauczycielskich zadań i przewodzeniu młodym ludziom w drodze do dorosłości.

Tym samym w wizerunku odzwierciedlonym w opracowaniach psychologiczno-pedagogicznych bycie *nauczycielem* w profilu wychowawcy warunkowane jest odznaczaniem się odpowiednimi cechami:

- zdobyciem autorytetu,
- autentycznością,
- zaangażowaniem,
- umiejętnością budowania więzi.

4.5.1.4. Wartościowanie działań *nauczyciela* wychowawcy

Nauczyciel w roli wychowawcy jest najczęściej wartościowany pozytywnie przez autorów publikacji z zakresu nauk społecznych. Wynika to z przypisanych mu działań, które uznane są za istotne z punktu widzenia rozwoju ucznia, ale i społeczeństwa. *Nauczyciel* wychowawca jest więc oceniany pozytywnie z uwagi na:

- nakłanianie do rozwoju:

osoba nauczyciela [...] jest w najwyższym stopniu sprawczym czynnikiem rozwoju ucznia⁷²; nauczyciel wpływa (a przynajmniej powinien) nie tylko na aktualne życie ucznia, ale przygotowuje go do tego, kim będzie w przyszłości⁷³; rola nauczyciela nie sprowadza się tylko do przekazywania i egzekwowania przekazanych informacji, ale przede wszystkim do towarzyszenia uczniowi w jego rozwoju⁷⁴;

- odegranie istotnej w życiu człowieka roli wzoru, przewodnika i mentora:

to człowiek, który całą swoją działalnością zawodową i prywatnym życiem daje dobry przykład młodzieży⁷⁵; jest on swoistym wzorem lub antywzorem postępowania,

⁷² A. Cichocki: *Priorytet zmian w organizacji pracy nauczycieli...*, s. 385.

⁷³ W. Okoń: *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej...*, s. 370.

⁷⁴ T. Chmiel: *Wizje i (re)wizje przygotowania do zawodu nauczyciela...*, s. 65; por. M. Grzegorzewska: *Listy do młodego nauczyciela...*, s. 17; K. Biliński: „*Listy do młodego nauczyciela*” Marii Grzegorzewskiej..., s. 118.

⁷⁵ J. Bielski: *Nauczyciel doskonały: kształtowanie się nauczycielskiego zawodu...*, s. 9.

podlegającego stałej obserwacji oraz ocenie przez uczniów –wychowanków⁷⁶; to mistrz podporządkowujący sobie w przyjazny sposób podopiecznych⁷⁷ (zob. aneks zał. 2 cyt. 9).

– wpływanie na przyszłe pokolenia:

jest źródłem wiedzy i etycznych wartości oraz doświadczenia społecznego i życiowego w zmieniającym się świecie; wyzwala aktywność uczących się i wspomaga ich rozwój⁷⁸; losy wychowania spoczywają całkowicie w rękach nauczycieli i wychowawców⁷⁹; oblige do wdrażania społecznej wizji człowieka przyszłości⁸⁰ (zob. aneks zał. 2 cyt. 10).

W literaturze przedmiotu wskazuje się jednak, iż *nauczyciel* może być również osobą konfliktową, co utrudnia nie tylko jego kontakty z uczniami, ale również z ich rodzicami:

w szkole pracują jednak różni nauczyciele, również tacy, których cechy osobowościowe stają się przyczyną nieustających konfliktów z uczniami, a także niejednokrotnie z ich rodzicami⁸¹.

To negatywne wartościowanie jest jednak odosobnione.

4.5.2. *Nauczyciel jako zawód*

W obrazie kreowanym w naukach społecznych *nauczyciel* zostaje również przedstawiony jako przedstawiciel zawodu. Centrum znaczeniowym profilu jest posiadanie odpowiednich kompetencji i kwalifikacji, które pozwalają mu przekazywać wiedzę uczniom:

nauczycielowi potrzebny jest znaczny zasób wiedzy merytorycznej, którą ma przekazać uczniom⁸²; profesjonalna wiedza nauczyciela to podstawowa wiedza nauczania⁸³; według standardów określających doświadczonego nauczyciela – nauczyciel [...] posiada aktualną wiedzę w swoim przedmiocie i potrafi ją zastosować w innych dyscyplinach⁸⁴ (zob. aneks zał. 2 cyt. 11).

To właśnie zdobyte wykształcenie i umiejętności pozwalają *nauczycielowi* z powodzeniem wykonywać przypisane mu funkcje i pełnić rolę przedstawiciela zawodu.

⁷⁶ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 549.

⁷⁷ J. Bielski: *Nauczyciel doskonały: kształtowanie się nauczycielskiego zawodu...*, s. 9; por. I. Bykowski: *Nauczyciel w oczach ucznia: analizy i refleksje...*, s. 57; por. z. Szostek: *Jakiego nauczyciela oczekuje współczesna młodzież...*, s. 29–33; S. Pieńkowski: *Nauczyciel w oczach uczniów...*, s. 2.

⁷⁸ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 548.

⁷⁹ Z. Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 7.

⁸⁰ Por. B. Suchodolski: *Problem wychowania w cywilizacji nowoczesnej*. Warszawa 1969, s. 152.

⁸¹ A. Domagała-Kręcioch: *Nauczyciel źródłem szkolnego nieporozumienia. Odbicie w krzywym zwierciadle*. W: *Szkola jako przestrzeń edukacyjnego (nie)porozumienia...*, s. 15.

⁸² Z. Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 114.

⁸³ A. T. Pearson: *Nauczyciel. Teoria i praktyka w kształceniu nauczycieli*. Warszawa 1994, s. 154.

⁸⁴ S. Wlazło: *Kompetencje nauczyciela...*, s. 14–17.

4.5.2.1. Działania *nauczyciela* jako przedstawiciela zawodu

Wpisanie w kreację wizerunku *nauczyciela* odpowiednich kompetencji i kwalifikacji zawodowych zobowiązuje go do ich stałego rozwijania:

specyfiką osób pracujących w tym zawodzie jest uczenie się przez całe życie: nauczyciele kontynuują swój rozwój zawodowy przez cały czas trwania ich kariery⁸⁵; wymaga się również, aby nauczyciel [...] ustawicznie doskonalił swoje kwalifikacje⁸⁶; podnoszenie kwalifikacji, ustawiczne uczenie się jest zadaniem nauczyciela⁸⁷ (zob. aneks zał. 2 cyt. 12).

Przyjęcie kształcenia się jako immanentnego działania *nauczyciela* prowadzi, jak podkreślają autorzy opracowań pedagogicznych, do przyjęcia stałych procedur tego rozwoju:

w Polsce od 2000 r. nauczyciele szkół publicznych podlegają systemowi awansu zawodowego i uzyskują kolejne tytuły nauczyciela: stażysty, kontraktowego, mianowanego i dyplomowanego⁸⁸; istnieje już struktura tego procesu, swoisty spis treści i kamieni milowych rozwoju szkół i nauczycieli, którym warto się posługiwać, planując i budując siebie jako nauczyciela, a szkołę, w której się pracuje, jako uczącą się społeczność⁸⁹.

Nauczyciel w profilu zawodowym podejmuje również działania zmierzające do rozwoju swoich podopiecznych:

współcześni nauczyciele, stojąc przed wzrastającymi wyzwaniami zawodowymi, powinni [...] wspomagać integralny rozwój uczniów⁹⁰; znajomość dziecięcych potrzeb pozwoli mu tak ukierunkować poczynania dzieci, że będą same wysuwały pomysły⁹¹; zawód nauczyciela jest z natury zawodem [...] o wysokim stopniu [...] odpowiedzialności za rozwój swoich wychowanków⁹².

Elementem wizerunku *nauczyciela* jako zawodu jest również działalność w organizacjach zawodowych:

każdy nauczyciel powinien stać się aktywnym członkiem jednej czy nawet kilku organizacji zawodowych⁹³.

⁸⁵ A. Cichocki: *Priorytet zmian w organizacji pracy nauczycieli...*, s. 386.

⁸⁶ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz: *Słownik pedagogiczny...*, s. 114.

⁸⁷ L. Eger, M. Zelinova: *Jaki jest stosunek nauczycieli do zmian?*. W: *Szkoła w rozwoju*. Red. J. Kropiwnicki Jelenia Góra 2000, s. 53.

⁸⁸ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz: *Słownik pedagogiczny...*, s. 114.

⁸⁹ G. Mazurkiewicz: *Nauczyciele – odpowiedzialni obywatele: poradnik pozytywnego myślenia. W: Edukacja jako odpowiedź...*, s. 26.

⁹⁰ B. Kłos: *Nauczyciele w zreformowanym systemie edukacji...*, s. 89.

⁹¹ Z. Krzysztosek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, 53.

⁹² C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 552.

⁹³ *Psychologia wychowawcza*. Red. Ch. Skinner..., s. 38.

Jest ono traktowane jako wyraz solidarności zawodowej i zaangażowania.

Nauczyciel jako przedstawiciel zawodu w wizerunku kreowanym w opracowaniach z zakresu nauk społecznych podejmuje zatem działania:

- zmierzające do rozwijania własnych kompetencji i kwalifikacji zawodowych,
- wspomagające uczniów w ich rozwoju,
- skoncentrowane w ramach organizacji zawodowych.

4.5.2.2. Podmiot działań *nauczyciela* jako przedstawiciela zawodu

Wykonywanie zawodu *nauczyciela* – zgodnie z treściami opracowań z zakresu pedagogiki i psychologii – ukierunkowuje jego działania na kształcenie i dbałość o rozwój określonych grup osób: „uczniów”, „wychowanków”, „dzieci”:

współcześni nauczyciele, stojąc przed wzrastającymi wyzwaniami zawodowymi, powinni [...] wspomagać integralny rozwój uczniów⁹⁴; znajomość dziecięcych potrzeb pozwoli mu tak ukierunkować poczynania dzieci, że będą same wysuwały pomysły⁹⁵; zawód nauczyciela jest z natury zawodem [...] o wysokim stopniu [...] odpowiedzialności za rozwój swoich wychowanków⁹⁶.

Tak nazwane podmioty nauczycielskich działań odpowiadają relacjom, które zostają wskazane w bazie znaczeniowej i pozostałych profilach *nauczyciela*.

Specyficznym podmiotem działań *nauczyciela* jako przedstawiciela zawodu jest jednak również on sam. Wynika to z zobowiązania do nieustannego podnoszenia swoich kompetencji, którego efektem jest ustawiczne kształcenie się:

wymaga się również, aby nauczyciel [...] ustawicznie doskonalił swoje kwalifikacje⁹⁷; podnoszenie kwalifikacji, ustawiczne uczenie się jest zadaniem nauczyciela⁹⁸; każdy nauczyciel musi się wobec tego ustawicznie doksztalać⁹⁹.

W ten sposób wśród podmiotów, na które ukierunkowane są nauczycielskie działania w profilu przedstawiciela zawodu, znajdują się:

- osoby, które naucza,
- sam *nauczyciel*.

⁹⁴ B. Kłos: *Nauczyciele w zreformowanym systemie edukacji...*, s. 89.

⁹⁵ Z. Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, 53.

⁹⁶ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 552.

⁹⁷ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz: *Słownik pedagogiczny...*, s. 114.

⁹⁸ L. Eger, M. Zelinova: *Jaki jest stosunek nauczycieli do zmian?*. W: *Szkola w rozwoju...*, s. 53.

⁹⁹ Z. Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, 114.

4.5.2.3. Warunki bycia *nauczycielem* jako przedstawiciela zawodu

W opracowaniach z dziedziny socjologii, pedagogiki i psychologii wymienia się szereg kompetencji i kwalifikacji zawodowych, które powinien nabyć *nauczyciel*:

podstawą pracy nauczycielskiej – są umiejętności i uzdolnienia pedagogiczne¹⁰⁰; kompetencje są czymś, czego już się nauczyliśmy (wczoraj) i czym potrafimy się wykazać (dzisiaj)¹⁰¹; powodzenie to zależy od kwalifikacji praktycznych nauczyciela¹⁰²; składnikami kwalifikacji nauczycielskiej profesji powinny być: kwalifikacje społeczno-moralne, kwalifikacje zawodowe [...], kwalifikacje (cechy fizyczne i zdrowotne)¹⁰³ (zob. aneks zał. 2 cyt. 13).

Choć są one odmiennie nazywane i klasyfikowane, potwierdzają przyjęte w wizerunku *nauczyciela* założenie, iż zawód ten jest profesją kompetencyjną, a posiadanie kwalifikacji jest warunkiem przypisania do grona nauczycielskiego.

Jak wynika z opracowań pedagogicznych, chcąc oddziaływać na umysły i nawyki uczniów, *nauczyciel* musi być również znawcą potrzeb uczniów¹⁰⁴:

znajomość dziecięcych potrzeb pozwoli mu tak ukierunkować poczynania dzieci, że będą same wysuwały pomysły i realizowały je zgodnie z własnym planem¹⁰⁵; to specjalista w swojej dziedzinie zawodowej i doskonały znawca duszy uczniów¹⁰⁶ (zob. aneks zał. 2 cyt. 14).

Skuteczność pracy *nauczyciela* uwarunkowana jest również walorami jego osobowości:

jest to zawód, w którym osobowość wykonawcy stanowi istotne narzędzie pracy i jest miernikiem skuteczności działania oraz kreatywności wyników¹⁰⁷; powodzenie tego zależy od walorów jego osobowości¹⁰⁸; misyjność zawodu, będąca jednym z paradygmatów myślenia o profesji nauczycielskiej, może prowadzić do przekonania, że

¹⁰⁰ Tamże, s. 163.

¹⁰¹ A. Townsend: *Nauczyciele jako „przewodnicy w uczeniu się”*. W: *Jakość edukacji. Różnorodne perspektywy*. Pod. Red. G. Mazurkiewicza. Kraków 2012, s. 123.

¹⁰² W. Okoń: *Nowy słownik pedagogiczny...*, s. 268–269.

¹⁰³ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 549.

¹⁰⁴ Tegoż: *Polska szkoła i system edukacji...*, s. 118.

¹⁰⁵ Z. Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 53.

¹⁰⁶ J. Bielski: *Nauczyciel doskonały: kształtowanie się nauczycielskiego zawodu...*, s. 9; por. I. Bykowski: *Nauczyciel w oczach ucznia: analizy i refleksje...*, s. 57; por. z. Szostek: *Jakiego nauczyciela oczekuje współczesna młodzież?*..., s. 29–33; S. Pieńkowski: *Nauczyciel w oczach uczniów...*, s. 2.

¹⁰⁷ A. Kwitok: *Rola i znaczenie nauczyciela we współczesnej rzeczywistości edukacyjnej*. W: *Nauczyciel – między etosem a presją współczesności*. T. 1. Red. A. Kwatera, S. Kowal, E. Zawisza. Kraków – Będzin 2015, s. 49.

¹⁰⁸ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 549; por. M. Lejman: *Osobowość zawodowa nauczyciela*. Częstochowa 1985, s. 17.

kompetencje osobowościowe, sprzeczające się do nawiązywania pozytywnych relacji z dzieckiem, są gwarantem profesjonalnego funkcjonowania w roli¹⁰⁹.

Wizerunek *nauczyciela* jako zawodu w opracowaniach psychologiczno-pedagogicznych wypełnia treściowo nie tylko odpowiednie przygotowanie, ale również umiejętność twórczego korzystania z wiedzy i umiejętności:

zawód nauczyciela jest z natury zawodem [...] o wysokim stopniu samodzielności¹¹⁰; akcentuje się potrzebę specjalistycznego przygotowania do tej roli w zakresie pożądanych sprawności, które powinny być wsparte [...] niezbędnymi cechami osobowości, w tym także w zakresie myślenia (najlepiej twórczego)¹¹¹; zawód nauczyciela jest z natury zawodem twórczym¹¹².

Wybranie zawodu – w wizerunku kreowanym w naukach społecznych – powinno być wynikiem odczuwania powołania, które ma stanowić wewnętrzną motywację do działania jako *nauczyciel*:

zawód ten to w istocie misja i na pewno powinien być wykonywany przez osoby wybrane, mające do tego powołanie¹¹³; wprowadzono kategorię misji, powołania, jako czynnika, który miałby prowadzić do walki z rutyną w tym zawodzie¹¹⁴; jego istotą jest misja i powołanie, a nie rzemiosło¹¹⁵ (zob. aneks zał. 2 cyt. 15).

Ponadto w wielu opracowaniach kompetentny przedstawiciel zawodu *nauczyciela* to również osoba o odpowiednich cechach fizycznych oraz stanie zdrowia:

składnikami kwalifikacji nauczycielskiej profesji powinny być [...] kwalifikacje (cechy) fizyczne i zdrowotne¹¹⁶.

Bycie *nauczycielem* w ujęciu autorów publikacji z zakresu nauk społecznych warunkowane jest zatem:

- nabyciem kompetencji i kwalifikacji zawodowych,
- znajomością potrzeb uczniów,
- odpowiednimi cechami osobowości,
- twórczym korzystaniem z wiedzy i umiejętności,

¹⁰⁹ T. Chmiel: *Wizje i (re)wizje przygotowania do zawodu nauczyciela...*, s. 65.

¹¹⁰ C. Banach: *Nauczyciel. W: Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 552.

¹¹¹ B. Śliwerski: *Myśleć jak pedagog*. Sopot 2010, s. 37.

¹¹² C. Banach: *Nauczyciel. W: Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 552.

¹¹³ D. Kurzyńska-Chmiel: *Wstęp. W: Tejże: Podstawy prawne i organizacyjne oświaty...*, s. 10.

¹¹⁴ B. Śliwerski: *Myśleć jak pedagog...*, s. 47; por. J. Madalińska-Michalak: *Praca jako pasja i wyzwanie. Świat życia codziennego nauczycieli – horyzonty znaczenia. W: Nauczyciel – między etosem a presją współczesności...*, s. 27–36.

¹¹⁵ R. Kretschmann: *Stres w zawodzie nauczyciela*. Przeł. J. Mink. Gdańsk 2004, s. 128.

¹¹⁶ C. Banach: *Nauczyciel. W: Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 549.

- wybieraniem zawodu z powołania,
- dobrym stanem zdrowia.

4.5.2.4. Wartościowanie działań *nauczyciela* jako przedstawiciela zawodu

W 2012 roku CBOS przeprowadził sondaż mający określić stosunek Polaków do zawodu *nauczyciela*. Po uwzględnieniu warunków zatrudnienia oraz społecznego odbioru zawodu *nauczyciela* obliczono, że profesja ta cieszy się umiarkowanym, stabilnym poważaniem (36%), wywołuje szacunek u zdecydowanej większości respondentów (83%) i jest oceniana jako trudna i odpowiedzialna¹¹⁷. Pozostałe opinie były jednak podzielone – choć ocena satysfakcji z pracy była dość wysoka (55%), niewielu ankietowanych deklaroowało chęć, by ich dzieci w przyszłości wykonywały ten zawód¹¹⁸. Podobnie niejednolite stanowiska w odniesieniu do *nauczyciela* udało się wyodrębnić w analizowanych publikacjach z zakresu nauk humanistycznych.

W większości opracowań z zakresu nauk społecznych odzwierciedlone zostaje pozytywne wartościowanie *nauczyciela* jako przedstawiciela zawodu. Taka ocena wynika z:

- zdobycia przez *nauczyciela* odpowiedniego przygotowania, które czyni go profesjonalistą:

nauczyciel współczesny to profesjonalista, przygotowany merytorycznie, pedagogicznie, psychologicznie oraz metodycznie¹¹⁹, nauczyciel współczesny to kompetentny merytorycznie profesjonalista¹²⁰,

- przyznania mu miana zawodu o wysokiej randze społecznej i znacznym poziomie społecznego zaufania:

zawód *nauczyciela* w wielu krajach UE traktowany jest jako zawód zaufania publicznego¹²¹; mówi się zatem, że jest to zawód „zaufania społecznego”¹²²; traktowanie profesji *nauczyciela* jako zawodu szczególnej kategorii¹²³ (zob. aneks zał. 2 cyt. 16),

¹¹⁷ Wizerunek nauczycieli. Komunikat z badań CBOŚ. Oprac. M. Feliksiak. Warszawa 2012, s. 1, 10.

¹¹⁸ Tamże.

¹¹⁹ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, 549.

¹²⁰ S. Dylak: *Nauczyciel. Kompetencje i kształcenie zawodowe*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 554.

¹²¹ B. Kłos: *Nauczyciele w zreformowanym systemie edukacji...*, s. 90; por. M. Torczyńska: *Współczesny wizerunek zawodu nauczyciela w świetle badań opinii publicznej*. „Rozprawy Społeczne” 2014. T. 8, nr 3, s. 42.

¹²² A. Rypel: *Wzorzec osobowy nauczyciela polonisty we współczesnej rzeczywistości edukacyjnej*. W: *Edukacja polonistyczna jako zobowiązanie. Powszechność i elitarność polonistyki*. Tom 2. Red. B. Niesporek-Szamburska, E. Jaskóła, D. Krzyżyk, M. Wójcik-Dudek. Przy współud. D. Jagodzińskiej i A. Zok-Smoły. Katowice 2016, s. 120; por. D. Kurzyna-Chmiel: *Wstęp*. W: D. Kurzyna-Chmiel: *Podstawy prawne i organizacyjne oświaty...*, s. 10; por. R. Fudali: *Role społeczne nauczycieli. Od roli heroicznej do roli*

— a także znaczącej roli społecznej i doniosłych zadań zawodowych nauczyciela:

ze względu na szczególną misję, realizowane zadania i bezpośrednią pracę na rzecz rozwoju młodego pokolenia oraz całej wspólnoty¹²⁴; nauczyciel pełni w społeczeństwie jedną z najszlachetniejszych i brzemiennej w skutki społeczne ról¹²⁵; doniosłość zawodu wiąże się z określonymi oczekiwaniami społeczeństwa wobec całej grupy zawodowej¹²⁶ zob. aneks zał. 2 cyt. 17).

Pozytywne wartościowanie zawodu *nauczyciela* z uwagi na jego zadania społeczne i oczekiwane kompetencje odnosi się jednak do stereotypu – wzoru *nauczyciela*, a więc ‘takiego, jakim powinien być’.

Znaczny poziom zaufania, którym zostaje obdarzony *nauczyciel* jako zawód, oraz wysokie oczekiwania, stawiane mu w związku ze społeczną rangą, przyczyniają się niejednokrotnie do rozczarowań. W literaturze z zakresu nauk społecznych wskazuje się, że społeczne oczekiwania i stereotyp – wzór *nauczyciela* znacznie odbiega od rzeczywistości w zakresie:

— kwalifikacji, którymi rzeczywiście legitymują się przedstawiciele zawodu *nauczyciela*:

w publikacjach idealizuje się nauczycieli i wynosi na piedestał¹²⁷; ujawniają się głębokie antynomie dotyczące narastającego rozdzwieniu pomiędzy ideałem wychowawczym a rzeczywistością edukacyjną, pomiędzy idealnym modelem nauczyciela a jego realnym obrazem¹²⁸ (zob. aneks zał. 2 cyt. 18),

— malejącego autorytetu i społecznego znaczenia *nauczyciela*:

współczesny nauczyciel spotyka bardzo krytyczne opinie o swej grupie zawodowej¹²⁹; niestety, często jego pozycja społeczna jest stosunkowo niska¹³⁰; wzrost liczby

chimerycznej. W: *Edukacja – szkoła – nauczyciele. Promowanie rozwoju dziecka*. Red. J. Kuźma, J. Morbitzer. Kraków 2005, s. 227.

¹²³ S. Wołoszyn: *Nauczyciel w tradycji polskiej oświaty i pedagogiki*. W: *Nauczyciel i młodzież. Tradycja – sytuacja – perspektywy*. Red. B. Suchodolski. Wrocław 1986, s. 41.

¹²⁴ M. Torczyńska: *Współczesny wizerunek zawodu nauczyciela...*, s. 42.

¹²⁵ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 553.

¹²⁶ M. Torczyńska: *Współczesny wizerunek zawodu nauczyciela...*, s. 41.

¹²⁷ J. Bielski: *Nauczyciel doskonały: kształtowanie się nauczycielskiego zawodu...*, s. 9.

¹²⁸ E. Murawska: *Spółeczne oczekiwania wobec nauczyciela. Nauczyciel między tym, co możliwe, a tym, co niemożliwe...*. W: *Opieka i wychowanie – tradycja i problemy współczesne*. Red. D. Apanel. Kraków 2009, s. 269; por. K. Szmyd: *Nauczyciel wobec kryzysu wartości*. W: *Nauczyciel między tradycją a współczesnością: teoria i praktyka*. Red. E. Laska. Rzeszów 2007, s. 41.

¹²⁹ S. Dylak: *Nauczyciel. Kompetencje i kształcenie zawodowe*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 554.

¹³⁰ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 553.

nauczycieli, feminizacja zawodu, luki w kształceniu, niskie pensje spowodowały, że w świadomości społecznej zawód ten stracił na znaczeniu¹³¹ (zob. aneks zał. 2 cyt. 19),

— niefunkcjonalne procedury rozwoju zawodowego:

można ją traktować jako dodatkowe obciążenie nauczycieli albo jako inspirację do pracy odpowiadającej na te potrzeby i pragnienia¹³²; W przypadku zawodu nauczyciela założenie o pełnym przygotowaniu do zawodu i tym samym pełnych kwalifikacjach zawodowych pozostaje w sprzeczności z istotą pracy nauczycielskiej¹³³; przyjęty w Polsce model rozwoju zawodowego nauczycieli wynika bezpośrednio z biurokratycznej koncepcji zmiany rzeczywistości szkolnej zmian¹³⁴ (zob. aneks zał. 2 cyt. 20).

Negatywne wartościowanie zawodu *nauczyciela*, podkreślające rozdzźwięk między stereotypami a rzeczywistością, współtworzy również autostereotyp przedstawicieli zawodu. W literaturze przedmiotu podkreśla się:

— niską samoocenę w zakresie kompetencji:

badani nauczyciele funkcjonują w stanie niezgody ze sobą, ze swoimi wartościami, z własnym wyobrażeniem swojej pracy¹³⁵; wypalony jest sam zawód nauczyciela, że wejście w tę profesję stwarza ryzyko niemal automatycznego zarażenia się wirusem wypalenia¹³⁶ (zob. aneks zał. 2 cyt. 21),

— niski prestiż i nadmierne oczekiwania społeczne:

nauczyciel to bardziej służba niż zawód, trzeba się liczyć z tym, że przyjdzie żyć trudno, a prestiż trzeba będzie budować mozolnie¹³⁷; zespół wypalenia zawodowego dotyczy [...] niskiego statusu społecznego i materialnego, nadmiernych wymagań i niejednoznaczności zadań¹³⁸; nauczyciele robią to, co muszą zrobić, działają tak, by zmieścić się we wszelkich oczekiwaniach, dostosować do środowiska¹³⁹;

¹³¹ T. Chmiel: *Wizje i (re)wizje przygotowania do zawodu nauczyciela...*, s. 63.

¹³² G. Mazurkiewicz: *Nauczyciele – odpowiedzialni obywatele: poradnik pozytywnego myślenia. W: Edukacja jako odpowiedź...*, s. 26.

¹³³ E. Perzycka, J. Nowotniak: *O standardach kompetencji zawodowych nauczycieli* [online]. „Edukacyjne Dyskursy” 2001. Adres: <http://ip.univ.szczecin.pl/~edipp> [dostęp: 10.09.2017].

¹³⁴ H. Kędzierska, M. Maciejewska: *Odpowiedzialny nauczyciel – (nie)odpowiedzialna wspólnota – co pomaga, a co przeszkadza w budowaniu nauczycielskich wspólnot praktyków. W: Edukacja jako odpowiedź...*, s. 87.

¹³⁵ A. Korzeniecka-Bondar: *Temporalne porządkowanie codzienności szkolnej w gimnazjum – perspektywa nauczycieli. „Forum Oświatowe”* 2015, nr 27 (2), s. 108.

¹³⁶ A. Nalaskowski: *Nauczyciele z prowincji u progu reformy lat 90. Toruń 1997*, s. 123.

¹³⁷ E. Skonieczka: *Autorytet nauczyciela...*, s. 45.

¹³⁸ J. Daszykowska: *Powinności nauczyciela w czasach trudnych. W: Nauki pedagogiczne w teorii i praktyce edukacyjnej. T. 1. Red. J. Kuźma, J. Morbitzer. Kraków 2003*, s. 374.

¹³⁹ A. Pawłowski, J. Żrałko: *Prawo dla nauczycieli. Encyklopedyczne kompendium prawa stosowanego, normatywne podstawy systemu oświaty, Karta Nauczyciela. Wyd. 2 rozszerz. Zielona Góra 1996*, s. 213; por. J. Pielachowski: *Sto pięćdziesiąt spraw szkoły...*, s. 37.

— oraz wypaczenie system doskonalenia zawodowego:

nauczyciele nie muszą konkurować ze sobą o jakość pracy, ale o liczbę certyfikatów, które stają się rodzajem waluty wymienianej na godziny pensum dydaktycznego¹⁴⁰ (zob. aneks zał. 2 cyt. 22).

4.5.3. *Nauczyciel jako pracownik*

Opracowania z zakresu nauk społecznych wpisują w wizerunek *nauczyciela* profil pracownika. W tym ujęciu ma on obowiązek zapewnienia sobie odpowiednich warunków wykonywania pracy przez zorganizowanie procesu nauczania¹⁴¹:

organizuje on warunki prawidłowego przebiegu procesu nauczania, planuje poszczególne etapy tego procesu, tj. przewiduje powiązane ze sobą zjawiska, wydarzenia i czynności, które muszą wystąpić, aby zamierzony cel został osiągnięty, oraz konsekwentnie kieruje przebiegiem zaplanowanych oddziaływań¹⁴²; nauczycielowi służą one do opracowania materiału nauczania oraz organizowania czasu, przestrzeni i uczestników procesu dydaktycznego w sposób zapewniający skuteczność działania¹⁴³.

4.5.3.1. *Działania nauczyciela pracownika*

W działania *nauczyciela* jako pracownika w literaturze pedagogicznej wpisano planowanie działań edukacyjnych. Ma on odpowiednio sterować procesem kształcenia, twórczo wpływać na przebieg poszczególnych lekcji i odpowiednio przygotowywać się do zajęć:

dla nauczyciela szczególnie ważne jest planowanie i projektowanie zajęć szkolnych, tych długofalowych (projektowanie nauczania danego przedmiotu) lub doraźnych (projektowanie lekcji i innych zajęć szkolnych)¹⁴⁴; nauczycielowi jest niezbędna refleksja [...] nad efektami dydaktyczno-wychowawczymi, aby mógł być partnerem dla uczniów i rodziców oraz innych nauczycieli¹⁴⁵ (zob. aneks zał. 2 cyt. 23).

Wizerunek *nauczyciela* jako pracownika, stworzony na podstawie opracowań socjologicznych, psychologicznych i pedagogicznych, wśród działań *nauczyciela* jako

¹⁴⁰ H. Kędzierska, M. Maciejewska: *Odpowiedzialny nauczyciel – (nie)odpowiedzialna wspólnota – co pomaga, a co przeszkadza w budowaniu nauczycielskich wspólnot praktyków*. W: *Edukacja jako odpowiedź...*, s. 87.

¹⁴¹ R. Arends: *Uczymy się nauczać*. Tłum. K. Kruszewski. Warszawa 1994, s. 58; por. D. Kurzyna-Chmiel: *Wstęp*. W: Tejże: *Podstawy prawne i organizacyjne oświaty...*, s. 10; C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 550.

¹⁴² Z. Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 70.

¹⁴³ R. Kwaśnica: *Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu*. W: *Pedagogika. Podręcznik akademicki*. T. 2. Red. Z. Kwieciński, B. Śliwowski. Warszawa 2004, s. 300–301.

¹⁴⁴ W. Strykowski, J. Strykowska, J. Pielachowski: *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej...*, s. 74.

¹⁴⁵ C. Banach: *Nauczyciel* W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 552.

pracownika szkoły wskazuje również możliwość wejścia w skład rady pedagogicznej i zespołów statutowych:

praca nauczyciela w radzie pedagogicznej to nie tylko ustalona przez prawo forma realizacji części jego zawodowych obowiązków, ale przede wszystkim przywilej zagwarantowany mu przez prawo oświatowe¹⁴⁶; nauczyciel ma prawo do demokratycznego wyboru liderów różnych nauczycielskich struktur osobowych zarówno w radzie pedagogicznej (komisje), jak i ustanowionych przez dyrektora szkoły (tzw. zespoły statutowe, np. zespół wychowawczy, przedmiotowy, problemowo-zadaniowy)¹⁴⁷.

W literaturze przedmiotu takie zaangażowanie postrzegane jest jako realizacja obowiązków, wynikających z wykonywania pracy, ale również prawo i przywilej.

Nauczyciel w profilu pracownika w opracowaniach z zakresu nauk społecznych podejmuje zatem dwie aktywności:

- planuje własne działania edukacyjne,
- działa w ramach rady pedagogicznej i zespołów statutowych.

4.5.3.2. Warunki bycia *nauczycielem* pracownikiem

W wizerunku kreowanym w opracowaniach pedagogicznych *nauczyciel* pracownik, organizując proces nauczania, ma wpływ na krótkofalowe i dalekosiężne efekty swoich działań. Planowanie to wymaga od niego odpowiednich umiejętności, a także dokładnego zaplanowania i przemyślenia swoich działań:

współczesnego, dobrego nauczyciela powinny cechować: [...] umiejętność planowania i organizowania pracy własnej i zbiorowej, motywacja i umiejętność kształcenia w procesie samorealizacji oraz doskonalenia swojego warsztatu pracy¹⁴⁸; to jednostka o systematycznym umyśle, starannie planująca swoje działania pedagogiczne zgodnie z bogatą wiedzą naukową¹⁴⁹.

4.5.3.3. Wartościowanie działań *nauczyciela* pracownika

O ile w opracowaniach z zakresu nauk społecznych pojawia się wartościowanie wizerunku *nauczyciela* jako pracownika, jest ono negatywne. Autorzy publikacji zwracają uwagę zwłaszcza na:

¹⁴⁶ D. Michałak: *Obowiązki i uprawnienia nauczyciela jako członka rady pedagogicznej*. Warszawa 2015, s. 6.

¹⁴⁷ J. Pielachowski: *Sto pięćdziesiąt spraw szkoły...*, s. 41.

¹⁴⁸ P. Mazur: *Zawód nauczyciela w ciągu dziejów. Skrypt dla studentów z historii wychowania*. Chełm 2015, s. 6.

¹⁴⁹ J. Bielski: *Nauczyciel doskonały: kształtowanie się nauczycielskiego zawodu...*, s. 9.

- brak satysfakcji z pracy, czyli występowanie tzw. zjawiska wypalenia zawodowego:

w literaturze przedmiotu podkreśla się, iż zespół wypalenia zawodowego dotyczy wyłącznie sytuacji związanych z pracą zawodową (tj. niskiego statusu społecznego i materialnego, nadmiernych wymagań i niejednoznaczności zadań, niewłaściwych relacji interpersonalnych, braku społecznego wsparcia i opieki merytorycznej ze strony przełożonych, obciążenia czasowego związanego z pracą)¹⁵⁰;

- złe warunki wykonywania pracy:

pracy nauczyciela stawia się wysokie wymagania społeczne, niekiedy znacznie wyższe aniżeli wynika to z przydziału obowiązków i zasad kodeksu pracy¹⁵¹; zdobywa on [...] uznanie raczej dzięki inspirowaniu i kierowaniu rozwojem innych ludzi, niż dążeniu do zdobycia władzy czy materialnych korzyści dla siebie¹⁵²; nauczyciel [...] ma to wszystko robić, nie licząc poświęcanego czasu i pieniędzy, nie narzekając na zmęczenie i nie żądając nadzwyczajnych warunków pracy. To obraz idealnego nauczyciela¹⁵³.

4.5.4. *Nauczyciel jako urzędnik*

Nauczyciel bywa postrzegany przez autorów publikacji z dziedziny nauk społecznych jako element systemu polskiej edukacji oświatowej. Jego wizerunek zostaje wówczas wykreowany przede wszystkim z uwzględnieniem funkcji, jaką pełni w systemie edukacji:

nauczyciel współczesny [...] jest wartością, celem i narzędziem polityki edukacyjnej¹⁵⁴; nauczyciele często mają status urzędników państwowych¹⁵⁵; rolę zawodową, wyznaczaną przez fakt bycia „funkcjonariuszem” systemu oświaty¹⁵⁶.

Rola urzędnika – w świetle opracowań pedagogicznych i psychologicznych – wpływa na przeważająco negatywne wartościowanie *nauczyciela*, przypisując jego wizerunkowi:

- odejście od podstawowych zadań: uczenia i wychowania:

¹⁵⁰ J. Daszykowska: *Powinności nauczyciela w czasach trudnych...*, s. 374.

¹⁵¹ D. Zajac: *Etyka zawodowa nauczycieli. Wybrane zagadnienia*. Bydgoszcz 2011, s. 158–159.

¹⁵² *Psychologia wychowawcza*. Red. Ch. Skinner..., s. 27.

¹⁵³ J. Bielski: *Nauczyciel doskonały: kształtowanie się nauczycielskiego zawodu...*, s. 9.

¹⁵⁴ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 549.

¹⁵⁵ B. Kłos: *Nauczyciele w zreformowanym systemie edukacji...*, s. 90; por. M. Torczyńska: *Współczesny wizerunek zawodu nauczyciela...*, s. 42.

¹⁵⁶ A. Męczkowska-Christiansen: *Nauczyciel we współczesnej rzeczywistości edukacyjnej: menedżer, urzędnik czy obywatel?*. „Forum Oświatowe” 2015, nr 27, s. 16.

w rezultacie nauczyciel przestaje być potrzebny jako żywy podmiot, a ma być zaprogramowanym i nadzorowanym urzędnikiem¹⁵⁷; próby podejmowane są w kierunku wyzwolenia nauczyciela w szkole z roli urzędnika władzy¹⁵⁸; przestają być podmiotami szkolnego życia¹⁵⁹ (zob. aneks zał. 2 cyt. 24),

— brak społecznego zaufania:

instrumentalne podejście do nauczycieli [...] czyni ich podmiotami wciąż niegodnymi czyjegoś zaufania¹⁶⁰;

— zależność od przyjmowanych rozwiązań prawnych oraz podejmowanych debat politycznych:

w bezpośrednim kontakcie nauczyciela z uczniami urzeczywistniają się cele polityki oświatowej państwa¹⁶¹; kształtowanie statusu zawodu nauczyciela jest jednym z najważniejszych elementów polityki edukacyjnej¹⁶²; w rezultacie nauczyciel [...] ma być zaprogramowanym i nadzorowanym urzędnikiem, bez szans na realną promocję społecznej podmiotowości kolejnych pokoleń młodzieży¹⁶³ (zob. aneks zał. 2 cyt. 25).

W wizerunku *nauczyciela* jako urzędnika pojawia się jednak i pozytywne wartościowanie. Jak wskazują autorzy publikacji pedagogicznych, *nauczyciel* może być również:

— istotnym czynnikiem przemian edukacyjnych:

powodzenie reform edukacyjnych w znacznej mierze spoczywa w rękach nauczycieli i od ich udziału w nich zależy tempo i specyfika przemian¹⁶⁴; nauczyciele to najważniejsze ogniwo w procesie przekształcania oświaty i bez ich zaangażowania reforma powieść się nie może¹⁶⁵;

— i kluczowym elementem jakości systemu edukacji:

¹⁵⁷ M. Zalewska-Bujak: *Udział nauczycieli w przemianach edukacyjnych przełomu XX i XXI stulecia w Polsce*. Katowice 2010, s. 33; por. M. Rojek: *Poprawność polityczna wobec systemu oświaty – wybrane przykłady i konsekwencje*. W: „Forum Oświatowe” 2012. T. 2, nr 47, s. 33–47; A. Noworól: *Jak czytać raport z ewaluacji zewnętrznej szkoły lub placówki oświatowej*. W: *Jakość edukacji: różnorodne perspektywy*. Red. G. Mazurkiewicz. Kraków 2012, s. 375.

¹⁵⁸ S. Dylak: *Nauczyciel. Kompetencje i kształcenie zawodowe*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 554.

¹⁵⁹ K. Polak: *Bezradność nauczyciela*. Kraków 2012, s. 106.

¹⁶⁰ B. Śliwerski: *Mysleć jak pedagog...*, s. 63.

¹⁶¹ *Dobre praktyki – zawód nauczyciel...*, s. 37.

¹⁶² B. Kłos: *Nauczyciele w zreformowanym systemie edukacji...*, s. 119–120.

¹⁶³ M. Zalewska-Bujak: *Udział nauczycieli w przemianach edukacyjnych...*, s. 33; por. M. Rojek: *Poprawność polityczna wobec systemu oświaty...*, s. 33–47; A. Noworól: *Jak czytać raport z ewaluacji zewnętrznej szkoły lub placówki oświatowej*. W: *Jakość edukacji...*, s. 375.

¹⁶⁴ M. Zalewska-Bujak: *Udział nauczycieli w przemianach edukacyjnych...*, s. 15.

¹⁶⁵ Tamże, s. 10; por. D. Iwanek: *Trudności związane z reformą systemu edukacji*. „Nowa Szkoła” 1999, nr 9, s. 56.

jakość edukacji zależy od jakości nauczycieli i ich ofiarności¹⁶⁶; w funkcjonowaniu efektywności systemu edukacji nauczyciel spełnia rolę strategiczną, [...] nauczyciel jest wartością, celem i narzędziem polityki edukacyjnej¹⁶⁷.

4.6. Wnioski – obraz *nauczyciela* w naukach społecznych

Przedstawione opracowania pedagogiczne, psychologiczne i socjologiczne pozwalają wysnuć wnioski dotyczące wizerunku nauczyciela w naukach społecznych. Relewantne semantycznie cechy denotatu ograniczają się do jego działania: nauczania, jednak wpisanego w proces dydaktyczno-wychowawczy. Autorzy publikacji pedagogicznych podkreślają jednocześnie, że samo przekazywanie wiedzy przestaje być działaniem wystarczającym – *nauczyciel* ma stać się przewodnikiem po świecie informacji, a także osobą zachęcającą do rozwoju, co jednoznacznie przenosi punkt ciężkości jego działań ku profilowej roli *nauczyciela* jako wychowawcy.

Nauczyciel w wizerunku kreowanym w naukach społecznych jest osobą, której działania ukierunkowane są na kogoś (zob. tabela 4). Podobnie jak w językowym obrazie świata podmiotem działań nauczyciela są najczęściej grupy nieokreślone („ktoś”, „inni”), wskazane za pomocą relacji („uczniowie”) lub ludzie młodzi („młody człowiek”, „dzieci”, „młodzież”). Jednak w świetle opracowań pedagogicznych i psychologicznych, *nauczyciel* może również nauczać osoby dorosłe. Co więcej, jego aktywność musi uwzględniać również oczekiwania innych grup społecznych – środowiska zawodowego, społeczności uczniowskiej i lokalnej.

Takie ukierunkowanie działań *nauczyciela* ma również wpływ na wskazywane w literaturze pedagogicznej miejsce jego aktywności. Choć w wielu źródłach nadal miejscem działania nauczyciela jest szkoła i inne placówki edukacyjne, wskazuje się również możliwość podejmowania pracy poza systemem edukacji.

Tabela 4. Zestawienie faset i ich wypełnienia treścią w bazowym znaczeniu *nauczyciela* w opracowaniach z zakresu nauk społecznych

Faseta	Przykładowy materiał językowy
działania nauczyciela	<i>Zawód ten jest zazwyczaj kojarzony właśnie z wyjaśnianiem i kształceniem; jest odpowiednio przygotowanym specjalistą do prowadzenia pracy dydaktyczno-wychowawczej; staje się przewodnikiem po niezliczonych i powszechnie dostępnych źródłach informacji</i>

¹⁶⁶ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 548.

¹⁶⁷ Tamże.

podmiot działań nauczyciela	<i>nazwa ta oznacza kogoś, kto uczy innych; osoba ucząca innych; kształci, wychowuje i rozwija znajdujących się pod jego opieką uczniów (dzieci, młodzież, dorosłych; rola nauczyciela sytuuje się w kategorii społeczno-edukacyjnej, rozumianej jako realizacja określonych oczekiwań środowiska zawodowego, społeczności uczniowskiej oraz środowiska lokalnego</i>
zakres działań nauczyciela	—
komponent lokacyjny	<i>odpowiednio przygotowanym specjalistą do prowadzenia pracy dydaktyczno-wychowawczej w instytucjach oświatowych – publicznych i niepublicznych (przedszkolach, szkołach różnych typów, placówkach pozaszkolnych); osoba odpowiednio przygotowana do pracy dydaktyczno-wychowawczej (w tym głównie nauczania) w instytucjach i placówkach edukacyjnych (przedszkolach, szkołach różnych typów i szczebli na kursach itp.); osoba nauczyciela przesądza o jakości szkoły</i>
wartościowanie działań nauczyciela	—
warunki bycia nauczycielem	—

Obraz wykreowany w źródłach z zakresu nauk społecznych – obok bazowego znaczenia nauczyciela, który przede wszystkim uczy – odzwierciedla również profile:

- wychowawcy, pełniącego rolę przewodnika, mentora, coacha, wprowadzającego uczniów w dorosłe życie i zachęcającego innych do rozwoju,
- przedstawiciela zawodu, który wykonuje swoje zadania jako członek grupy zawodowej i odpowiada względem związanych z zawodem oczekiwań społecznych, wynikających z doniosłej roli zawodowej,
- pracownika, organizującego proces nauczania w ramach wykonywanej pracy,
- urzędnika, funkcjonującego w perspektywie systemu oświaty i zależnego od zmian polityki oświatowej.

Realizację treściową faset w ramach wskazanych profili, a także ich układ przedstawiam w tabeli 5.

Tabela 5. Zestawienie faset w profilach znaczeniowych *nauczyciela*

Faseta	Wypełnienie treścią w profilu			
	WYCHOWAWCA	PRZEDSTAWICIEL ZAWODU	PRACOWNIK	URZĘDNIK
działania <i>nauczyciela</i>	1. ¹⁶⁸ stymulowanie rozwoju uczniów, przygotowanie do dorosłego życia, współpraca z rodzicami	1. wykonywanie zawodu na podstawie kwalifikacji, poszerzanie wiedzy i kompetencji własnej i uczniów, działalność w organizacjach zawodowych	1. zapewnienie sobie warunków pracy przez planowanie nauczania, działalność w radzie pedagogicznej i zespołach statutowych	1. pełnienie funkcji w systemie oświaty, wykonywanie założeń polityki edukacyjnej
podmiot działań <i>nauczyciela</i>	4. ludzie, dzieci, młodzież, uczniowie, wychowankowie	4. uczniowie, wychowankowie, dzieci; sam nauczyciel	—	—
zakres działań <i>nauczyciela</i>	—	—	—	—
komponent lokacyjny	—	—	—	—
wartościowanie działań <i>nauczyciela</i>	3. pozytywne: nakłanianie do rozwoju, istotna rola w życiu człowieka, kształtowanie przyszłych pokoleń	3. pozytywne: przygotowanie zawodowe (profesjonalista), wysoka ranga społeczna, doniosłe zadania zawodowe	—	2. pozytywne: istotny czynnik przemian edukacyjnych, kluczowy element jakości systemu
	3. negatywne: konfliktowe cechy charakteru	3. negatywne: rzeczywiste kompetencje, niewielki autorytet społeczny, niefunkcjonalne procedury rozwoju zawodowego	3. negatywne: Wypalenie zawodowe, złe warunki wykonywania pracy	2. negatywne: odejście od podstawowych zadań: uczenia i wychowania, brak społecznego zaufania, zależność od rozwiązań prawnych i politycznych
warunki bycia <i>nauczycielem</i>	2. odpowiednie cechy charakteru, bycie autorytetem, autentyczność, umiejętność nawiązania kontaktu z uczniami	2. zdobycie kwalifikacji i kompetencji zawodowych, znajomość potrzeb dziecka, odpowiednie walory osobowości, powołanie, stan zdrowia	2. posiadanie odpowiednich umiejętności planowania	—

Analiza publikacji z zakresu socjologii, pedagogiki oraz psychologii pozwala odtworzyć strukturę pojęcia *nauczyciela*, która zasadniczo pokrywa się z tym z językowego

¹⁶⁸ Za pomocą numerów porządkowych wskazuję hierarchiczne uporządkowanie faset.

obrazu świata¹⁶⁹. Jest on wykonawcą funkcji dydaktyczno-wychowawczej, której podporządkowane są pozostałe role: inspirowania do rozwoju, wykonywania zawodu, z uwzględnieniem oczekiwań społecznych, organizacja procesu nauczania i realizacja polityki oświatowej.

W opracowaniach z zakresu nauk społecznych – podobnie jak w językowym obrazie świata – odtworzono w znacznej mierze stereotyp *nauczyciela* i kreowano go jako „idealnego”, a więc ‘takiego, jakim powinien być’. Podczas opisu roli i zadań *nauczyciela* wskazuje się raczej na cele, które powinny zostać osiągnięte i wzorce, które powinny zostać zrealizowane w pracy edukacyjno-wychowawczej. Autorzy publikacji psychologiczno-pedagogicznych, myśląc o *nauczycielu*, uwzględniają zatem nie obraz typowy czy rzeczywisty, ale stereotyp – wzór, którego treści znaczeniowe kształtowały się w naszej kulturze. Podkreślając ten fakt, dostrzegają różnice między oczekiwaniami, związanymi z wykonywaniem zawodu, pracy i pełnieniem roli *nauczyciela* wychowawcy, a stanem rzeczywistym, który jest codziennością *nauczyciela*.

¹⁶⁹ Szczegółowe porównanie zostało przedstawione w rozdziale 7: Normatywny a funkcjonujący obraz *nauczyciela*.

5. Metodologiczne podstawy pracy

5.1. Problematyka badań

Tradycja prawnego regulowania działań *nauczyciela* sięga czasów Komisji Edukacji Narodowej, która była pierwszą instytucją oświaty publicznej w Polsce, sprawującą pieczę nad procesem edukacyjnym i nauczaniem¹. Jednolite zasady prawne dotyczące nauczyciela wprowadzono jednak dopiero po odrodzeniu Polski, w dekrecie z dnia 7 lutego 1919 r. o kształceniu nauczycieli szkół powszechnych w Państwie Polskim² i w kolejnych aktach: ustawie z dnia 7 lutego 1919 r. o odpowiedzialności stałych nauczycieli publicznych szkół powszechnych i o postępowaniu dyscyplinarnym³, ustawie z dnia 27 maja 1919 r. o ustalaniu i wynagradzaniu nauczycieli publicznych szkół powszechnych⁴, a także ustawie z dnia 1 lipca 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli⁵. W drugiej połowie XIX wieku, kiedy coraz powszechniejszy stał się pogląd o wpływie przygotowania nauczycieli i sposobu ich funkcjonowania w zawodzie na warunki edukacji i jakość życia społecznego⁶, powstały akty szczególne, mające wyczerpująco normalizować kwestie pracy *nauczyciela*, tzw. pragmatyki zawodowe: ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. o prawach i obowiązkach nauczycieli⁷ i ustawa z dnia 27 kwietnia 1972 r. Karta Praw i Obowiązków Nauczyciela⁸.

¹ S. Kot: *Komisja Edukacji Narodowej 1773–1794*. Kraków 1923, s. 29–30; por. L. Skoczylas: *Przedmowa*. W: Tegoż: *Ustawy Komisji Edukacji Narodowej dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach Rzeczypospolitej przepisane w Warszawie roku 1783*. Lwów 1917, s. 21; R. Dutkova: *Komisja Edukacji Narodowej. Zarys działalności. Wybór materiałów źródłowych*. Wrocław 1973, s. 9, 42; K. Mrozowska: *Komisja Edukacji Narodowej 1773–1794*. Kraków 1973, s. 3; J. Gierowski: *Systemy edukacyjne w państwach oświeconego absolutyzmu Europy Środkowej Wschodniej*. W: *W kręgu wielkiej reformy. Sesja naukowa w Uniwersytecie Jagiellońskim w dwusetną rocznicę powstania Komisji Edukacji Narodowej 24–26 października 1973*. Red. K. Mrozowska, R. Dutkova, Kraków 1977, s. 47; K. Bartnicka, I. Szybiak: *Polskie reformy szkolne: próba bilansu – problemy i obszary badań*. „Kwartalnik Pedagogiczny” 1995, nr 4, s. 272, 277; C. Majorek: *Przesłanie Komisji Edukacji Narodowej dla współczesności*. W: *Komisja Edukacji Narodowej. Kontekst historyczno-pedagogiczny*. Red. K. Dormus, B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, R. Ślęczka, Ryszard. Kraków 2014, s. 15–24.

² Dz.U. z 1919 r., nr 14, poz. 185; por. J. Szablicka-Żak: *Szkolnictwo i oświata w pracach Sejmu Ustawodawczego II RP*. Warszawa 1997, s. 19.

³ Dz.U. z 1919 r., nr 14, poz. 187.

⁴ Dz.Pr.P.P. z 1919 r., nr 44, poz. 311.

⁵ Dz.U. z 1932r., nr 104, poz. 873 z późn. zm.; *Prawo nauczyciela polskiego. Zbiór przepisów normujących stosunki służbowe nauczycieli szkół państwowych i publicznych ze szczególnym uwzględnieniem postanowień ustawy o stosunkach służbowych nauczycieli*. Zest. J. Stypiński, J. Marszałek. Warszawa 1929, s. 3; J. Kulpa: *Kształcenie nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918–1939*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1963, s. 42.

⁶ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 548.

⁷ Dz.U. z 1956 r., nr 12 poz. 63.

⁸ Dz.U. z 1972 r., nr 16 poz. 114.

Obowiązujący akt prawny, który ma wyczerpująco regulować sytuację prawną *nauczyciela*, wprowadzony został 26 stycznia 1982 roku i był nowelizowany łącznie 158 razy⁹.

Tak liczne zmiany nierzadko budzą wątpliwości dotyczące aktualnego statusu prawnego *nauczyciela*, jego wzoru osobowo-zawodowego i jego związku z oczekiwaniami społecznymi. Niniejsza praca będzie zatem próbą odpowiedzi na pytanie o obraz *nauczyciela* odzwierciedlony w aktach prawnych i ewentualny wpływ obrazów wykreowanych w języku i opracowaniach z zakresu nauk społecznych na sposób jego językowego wyrażania w tekstach normatywnych. Celem rozprawy będzie zatem określenie faset i profili, za pomocą których kreowany jest wizerunek *nauczyciela* w aktach prawa oświatowego.

5.2. Charakterystyka materiału badawczego

Korpus tekstów, które zostały poddane analizie w ramach próby opisu obrazu *nauczyciela*, stanowiły akty prawne z gałęzi prawa oświatowego, rozumianego jako „zespół norm i przepisów prawnych, regulujących funkcjonowanie systemu oświaty i zachodzących w nim stosunków społecznych”¹⁰. W obrębie tak wyznaczonych aktów prawnych pod uwagę wzięty został tekst nauczycielskiej pragmatyki zawodowej – Karty Nauczyciela i innych tekstów prawnych rangi ustawowej, normujących materię statusu prawnego *nauczyciela*. O kryteriach doboru i kolejności aktów normatywnych do analizy zdecydowała komplementarność regulacji sytuacji prawnej *nauczyciela* – analizowano ustawy od tych, które najpełniej odzwierciedlały wizerunek *nauczyciela*, do odnoszących się marginalnie do kwestii jego działań. W efekcie na zbiór materiałów tekstowych złożyły się:

- ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2017 r., poz.1189, t.j.) – dalej jako **UKN**,
- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2017 r., poz. 2198, t.j.) – dalej jako **UoSO**,
- ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r., poz. 59) – dalej jako **PO**,
- ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o systemie informacji oświatowej (Dz.U. z 2017 r., poz. 2159, t.j.) – dalej jako **UoSIO**,

⁹ Dane pochodzą z Internetowego Systemu Aktów Prawnych ISAP [online]. Adres: <http://isap.sejm.gov.pl> [dostęp: 10.09.2018].

¹⁰ A. Balicki M. Pyter: *Prawo oświatowe*. Wyd. 2. rozszerz. i zm. Warszawa 2015, s. XI; por. P. Makaruk: *Prawo oświatowe na co dzień*. Jelenia Góra 2000, s. 44–47; T. Komorowski: *Prawo w praktyce oświatowej. Poradnik dla nauczycieli i kadry kierowniczej oświaty*. Wyd. 6 zm. i zaktual. Poznań 2005, s. 17; D. Kurzyna-Chmiel: *Podstawy prawne i organizacyjne oświaty...*, s. 29–30.

- ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. z 2017 r., poz. 2183) – dalej jako **PoSW**,
- ustawa z dnia 22 maja 2009 r. o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych (Dz.U. z 2018 r., poz. 128, t.j.) – dalej jako **UoNSK**.

Zostały one uwzględnione wyłącznie w zakresie norm kompetencyjnych *nauczyciela* oraz przepisów powiązanych z nimi funkcjonalnie¹¹, według stanu prawnego na dzień 1 września 2017 roku. Część analizowanych unormowań została wprowadzie zmieniona ustawą z dnia 27 października 2017 r. o finansowaniu zadań oświatowych (Dz.U. z 2017 r., poz. 2203), zasadniczo nie wpłynęło to jednak na odzwierciedlony w aktach prawnych wizerunek *nauczyciela*¹².

Dokonując wyboru materiału badawczego, zdaję sobie sprawę, iż jest to tekst o swoistym ukształtowaniu językowym oraz strukturalnym, powstały w ściśle określonej procedurze, angażującej wiele podmiotów symbolicznie nazywanych „prawodawcą” lub „ustawodawcą”. Uwzględniam również fakt, że z uwagi na intencje komunikacyjne treści mają na ogół charakter postulatywny i normatywny, a rzadko są orzekaniem o stanie faktycznym. Jednak z uwagi na ich istotny wpływ na sposób postrzegania zjawisk w przestrzeni publicznej, zakładam, że akty prawne jako zbiory społecznych zasad przekazane za pomocą słów używanych w języku ogólnym, w pewnym stopniu powielają kognitywny obraz funkcjonujący w języku i kulturze, a także w dużej mierze go współtworzą – pośrednio lub intencjonalnie¹³. W pracy treści ustaw potraktowane zostały zatem jako tekst kulturowy, funkcjonujący w konkretnym kontekście społecznym i będący wynikiem tworzonej przez lata kultury (także kultury prawnej)¹⁴. Z tego względu rozstrzygnięcia w zakresie znaczeń przepisów prawnych, budzących wątpliwości podczas analizy, opierałam

¹¹ Normy organizacyjne, a także przepisy wprowadzające i przejściowe zostały w analizie pominięte z uwagi na ich wyłącznie techniczne przeznaczenie lub tymczasowe stosowanie. Z uwagi na doraźny charakter regulacji nie zdecydowałam się również na uwzględnienie treści rozporządzeń, które niejednokrotnie uzupełniają kwestie poruszane w ustawach.

¹² Szczegółowe omówienie zmian znajduje się w Zakończeniu.

¹³ Por. M. Zieliński: *Wykładnia prawa...*, s. 98; J. Grzelak: *Skutki niskiej kompetencji komunikacyjnej prawodawcy...*, s. 10; por. M. Kłodawski: *Przepis prawny jako komunikat...*, s. 217–218; Z. Kalicka-Karpowicz: *Uwagi o problemach Polaków ze słownictwem prawnym...*, s. 91–105; D. Kala: *Warunki efektywnej komunikacji językowej uczestników procesu sądowego...*, s. 135–148; J. Petzel: *Status lingwistyczny języka prawnego*. W: *Prawo, język, media...*, s. 160.

¹⁴ Por. M. Zieliński: *O potrzebie nauczania języka prawa*. W: *Edukacja językowa Polaków...*, s. 106–110; por. M. Wojtak: *Polityka językowa w administracyjno-prawnej sferze komunikacyjnej...*, s. 115; J. Pieńkoś: *Podstawy juryslingwistyki ...*, s. 40; J. Nocoń: *Przygotowanie ucznia do funkcjonowania w sferze prawno-administracyjnej*. W: *Język – Prawo – Społeczeństwo...*, s. 177–192; T. Borkowski: *Terminologia prawna w ujęciu terminograficznym...*, s. 225; A. Choduń: *Głos w panelu „Językowe przeszkody i ułatwienia w komunikowaniu się obywatela z sądami i urzędami”...*, s. 286–287.

na źródłach należących do sfery stosowania prawa: na komentarzach do aktów prawnych oraz – jednorazowo – orzeczeniu sądu. Nie odwoływałam się przy tym do teoretycznych opracowań i założeń ustaw, wyznaczających często uogólniony, raczej pożądany niż rzeczywisty, sposób rozumienia użytych w ustawach słów i sformułowań.

5.3. Metody i narzędzia badawcze

Metodologię przyjętą w niniejszym opracowaniu determinują charakter prowadzonych badań oraz materiał badawczy. Pierwszy z tych czynników zakładał odwołanie się do przyjętej za J. Bartmińskim językoznawczej metodologii językowego obrazu świata, drugi – warunkował potrzebę wykorzystania elementów metodologii pedagogicznej na etapie gromadzenia danych tekstowych do analizy.

Przeprowadzona w rozdziale 3. i 4. analiza tekstów wykorzystująca metodologię językowego obrazu świata doprowadziła do wyekscerpowania faset obrazu *nauczyciela* z systemu języka oraz z tekstu opracowań z zakresu nauk społecznych. Fasety te posłużyły do podjęcia próby wyłonienia z języka użytego w tekstach wybranych aktów prawa oświatowego (za pomocą tej samej metodologii) wiązek cech tworzących wizerunek *nauczyciela* oraz porównania ich z danymi uzyskanymi wcześniej. W rezultacie stało się możliwe wskazanie odmienności w odtwarzanym z języka tekstów prawnych obrazie *nauczyciela* w odniesieniu do jego językowego obrazu.

W analizie uzyskano wszystkie typy faktów językowych wyznaczonych przez Jerzego Bartmińskiego jako przydatne podczas analizy językowego obrazu świata: dane systemowe (S), ankietowe (A)¹⁵ i tekstowe (T)¹⁶, określone inaczej jako:

1. językowe dane systemowe (słownictwo i utrwalone znaczenia słów, ich etymologie, derywaty słowotwórcze i semantyczne, a także frazematykę, czyli zbiór połączeń wyrazowych o różnym stopniu stabilizacji, od luźnych kolokacji przez klasyczne frazeologizmy po związki idiomatyczne);
2. dane tekstowe, tj. uzyskane w drodze analizy tekstów zawsze określonych pod względem stylowym i gatunkowym [...];
3. dane wywołane, uzyskane eksperymentalnie, tj. za pomocą kwestionariuszy (ankiet)¹⁷.

Dane systemowe, wykorzystane w analizie, to definicje *nauczyciela* zawarte w słownikach etymologicznych, słownikach języka polskiego, frazeologicznych, wyrazów

¹⁵ Dane ankietowe przytaczam za obszernymi badaniami prowadzonymi przez Jerzego Bartmińskiego, przedstawiając potoczny obraz *nauczyciela* (i jego stereotypy).

¹⁶ J. Bartmiński, J. Panasiuk: *Stereotypy językowe*. W: *Współczesny język polski...*, s. 381–382.

¹⁷ J. Bartmiński, W. Chlebda: *Problem konceptu bazowego i jego profilowania...*, s. 72.

bliskoznacznych oraz paremiologicznych. Informacje w nich zawarte pozwoliły na wskazanie etymologii pojęcia, jego znaczeń oraz przypisywanych *nauczycielowi* wiązek cech, a także wyznaczyły strukturę faset i profili do analizy pozostałych danych językowych. Uzupełniono je przywołanymi za Bartmińskim werbalizacjami uzyskanymi na podstawie badań ankietowych nad stereotypem *nauczyciela*, a także faktami językowymi odtworzonymi z danych tekstowych pochodzących z opracowań psychologicznych, pedagogicznych i socjologicznych. Zasadnicza analiza dotyczy jednak danych tekstowych w postaci tekstów aktów prawnych z gałęzi prawa oświatowego.

W badaniu obrazu *nauczyciela* w tekstach prawa oświatowego metodą pomocniczą stała się również pedagogiczna technika analizy treści dokumentów, która polega na „uporządkowaniu i interpretacji zawartych w nich treści pod kątem problemu (celu) badawczego lub także hipotezy roboczej”¹⁸. Zaletą tej techniki, szczególnie cenną w analizie tekstów normatywnych, jest możliwość wykorzystania materiałów, które nie były bezpośrednio inspirowane przez badacza¹⁹. Umożliwiła ona także połączenie analizy jakościowej i ilościowej, z zachowaniem dążenia do jak najpełniejszej interpretacji powtarzalności, trwałości, reprezentatywności i wyrazistości pojawiających się komponentów. W ten sposób ukazuję treści semantyczne za pomocą wskaźników ilościowych, jednak na tle kryteriów pozailościowych²⁰.

Teksty prawne, stanowiące materiał badawczy, poddano jedynie analizie synchronicznej, ograniczonej do stanu w pewnym określonym momencie, bez badania procesów jego kształtowania się i przemian na przestrzeni lat. Ograniczenie to uzasadnia ogólny charakter omawianych unormowań²¹, a więc ich adresowanie do ogółu obywateli oraz instytucji, a także powszechne obowiązywanie zapewniające im względną niezmiennosć²².

Eksploracja wskazanych tekstów normatywnych miała na celu zrekonstruowanie wizerunku *nauczyciela* w aktach prawnych oraz jego profili różniących się strukturą aspektów znaczeniowych pojęcia oraz ich wypełnieniem treścią²³. W analizie zachowano zatem strukturę fasetową i profilową odzwierciedlającą kategorie wyodrębnione w językowym

¹⁸ M. Łobocki: *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*. Kraków 1999, s. 243.

¹⁹ M. Łobocki: *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Kraków 2010, s. 217.

²⁰ J. Bartmiński: *Stereotypy mieszkają w języku...*, s. 83.

²¹ A. Malinowski: *Systematyka wewnętrzna ustawy*. Warszawa 2007, s. 12; por. P. Makaruk: *Prawo oświatowe na co dzień...*, s. 10–11.

²² R. Zubek, K. H. Goetz: *Wpływ reguł legislacyjnych na jakość ustawodawstwa*. „Prawo i Podatki” Listopad 2005, s. 30–35.

²³ Tamże, s. 263–264.

i społecznym obrazie *nauczyciela*. Całość materiału została zatem posegregowana według następującego klucza:

1. kategoria bazowa i wyznaczane w jej ramach fasety:
 - działania *nauczyciela*,
 - podmiot działań *nauczyciela*,
 - zakres działań *nauczyciela*,
 - komponent lokacyjny,
 - komponent temporalny,
 - wartościowanie działań *nauczyciela*,
 - warunki bycia *nauczycielem*.
2. profile współtworzące obraz *nauczyciela*, opisywane według faset:
 - działania *nauczyciela*,
 - podmiot działań *nauczyciela*,
 - zakres działań *nauczyciela*,
 - komponent lokacyjny,
 - komponent temporalny,
 - wartościowanie działań *nauczyciela*,
 - warunki bycia *nauczycielem*.

Podany zakres kategorii oraz ich kolejność w opisach znaczeń bazowych oraz poszczególnych profili zostaje zachowana we wszystkich rozdziałach pracy. Ewentualny brak poszczególnych faset lub odstępstwa od kolejności ich opisu determinowane są specyfiką materiału: niewystępowaniem danych wiązek cech w odtwarzanych profilach *nauczyciela* lub ich odmiennym uporządkowaniem.

Jako perspektywę różnicującą poszczególne profile przyjmuję w pracy funkcje społeczne denotatu oraz wynikające z nich działania. Dlatego w części badawczej, oprócz wyodrębnionych w poprzednich częściach rozprawy profili *nauczyciela* (wychowawcy, zawodu, pracownika, urzędnika), wyznaczam profile dodatkowe:

- przełożonego,
- członka rodziny.

Z uwagi na obszerność materiału źródłowego w tekście głównym rozprawy pozostawiam jedynie egzemplifikacje najtrafniej ilustrujące wywód. Pozostałe werbalizacje odzwierciedlające wyznaczone wiązki cech i profile przenoszę z części badawczej – podobnie jak z rozdziałów ją poprzedzających – do aneksu. Cytaty ilustrujące poszczególne części opisu *nauczyciela* zostały oznaczone kolejnymi cyframi, a także opatrzone odnośnikami do poszczególnych fragmentów pracy, zgodnie z kolejnością ich występowania. Opisy te zostały włączone do analizy jakościowej i ilościowej, w przeciwieństwie do werbalizacji przeniesionych do przypisów dolnych w badawczej części pracy. Te ostatnie uznane zostały za istotne z punktu widzenia kwestii prawnej poruszanej w tekście głównym, co zadecydowało o ich zamieszczeniu w rozprawie, nie budowały jednak tworzonego obrazu *nauczyciela* w aktach prawa oświatowego, a więc pozostawały bez związku z celem badawczym pracy.

Interpretacja wyników opiera się na analizie danych liczbowych i procentowych, przedstawionych w postaci tabelarycznej oraz wykresowej, z zaokrągleniem do dwóch cyfr po przecinku. Z uwagi na znaczne dysproporcje między liczbą wystąpień poszczególnych określeń w ramach faset za punkt odniesienia przyjmuję nie liczbę wszystkich werbalizacji wyodrębnionych w tekstach prawnych, a jedynie liczbę werbalizacji w danej kategorii, stosując zamiennie określenia: „przykład”, „wskazanie”, „fakt językowy”, „werbalizacja”, „opis”. Jednak w celu zachowania odpowiedniej skali zjawisk językowych zamieszczam w tabeli 6 liczbowe i procentowe zestawienie wszystkich kategorii.

Tabela 6. Zestawienie liczbowe faset i profili *nauczyciela* w aktach prawnych

Podkategoria		Ogółem		UKN		UoSO		PO		UoSIO		PoSW		UoNSK	
ujęcia definicyjne <i>nauczyciela</i>		1455	48,5%	826	27,5%	106	3,5%	147	4,9%	111	3,7%	253	8,4%	12	0,0%
działania <i>nauczyciela</i>		110	3,7%	41	1,4%	55	1,8%	13	0,4%	0	0,0%	1	0,0%	0	0,0%
podmiot działań <i>nauczyciela</i>		14	0,5%	4	0,1%	9	0,3%	0	0,0%	0	0,0%	1	0,0%	0	0,0%
zakres działań <i>nauczyciela</i>		19	0,6%	12	0,4%	0	0,0%	7	0,2%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
komponent lokacyjny		20	0,7%	13	0,4%	4	0,1%	2	0,1%	0	0,0%	1	0,0%	0	0,0%
komponent temporalny		4	0,1%	4	0,1%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
profile	pracownik	849	28,3%	441	14,7%	58	1,9%	95	3,2%	20	0,7%	227	7,6%	8	0,0%
	przedstawiciel zawodu	333	11,1%	217	7,2%	2	0,1%	36	1,2%	15	0,5%	58	1,9%	5	0,0%
	wychowawca	48	1,6%	24	0,8%	5	0,2%	16	0,5%	1	0,0%	2	0,1%	0	0,0%
	urzędnik	28	0,9%	4	0,1%	11	0,4%	3	0,1%	0	0,0%	10	0,3%	0	0,0%
	przełożony	19	0,6%	7	0,2%	0	0,0%	12	0,4%	1	0,0%	2	0,1%	0	0,0%
	członek rodziny	47	1,6%	33	1,1%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	10	0,3%	4	0,0%
suma wskazań		3002	100,0%	1669	55,6%	250	8,3%	331	11,0%	148	4,9%	574	19,1%	33	0,1%

6. Obraz *nauczyciela* w języku wybranych aktów oświatowych

W tekstach prawnych, należących do prawa oświatowego, znaczenie *nauczyciela* zostaje wykreowane odmiennie niż w języku ogólnym – jest nim ten, komu zostaje przyznany status prawny *nauczyciela*. Status ten wynika z zatrudnienia na określonym stanowisku i jest determinowany wykonywaniem określonej pracy, przez co nie zawsze przyznawany jest wyłączenie osobom nazwanym *nauczycielami*¹. Treści ustaw oświatowych odnoszą się także do innych grup zawodowych, przyznając im prawa tożsame z uprawnieniami nauczycielskimi. Z tego względu istotne będzie dokonanie ustaleń w zakresie terminologicznym, używanym w ustawach na określenie osób, którym przyznany zostaje status prawny *nauczyciela*.

6.1. Definicyjne ujęcia *nauczyciela*

Wskazania dotyczące znaczenia *nauczyciela* w aktach prawa oświatowego zostają uwzględnione w zamieszczonych w słowniczkach ustawowych definicjach precyzujących znaczenia określeń używanych w danym akcie prawnym². W niemal wszystkich ustawach, z wyłączeniem UoSIO, ilekroć jest mowa o *nauczycielach* bez dodatkowego określenia, rozumie się przez to:

nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych,

¹ Por. M. Pyter, A. Balicki: *Leksykon prawa oświatowego i prawa o szkolnictwie wyższym. 100 podstawowych pojęć*. Warszawa 2014, s. 103–104; por. A. Pawłowski, J. Żrałko: *Prawo dla nauczycieli...*, s. 213; J. Pielachowski: *Sto pięćdziesiąt spraw szkoły...*, s. 37; A. Balicki M. Pyter: *Prawo oświatowe...*, s. 62; *Prawo oświatowe*. Red. nauk. S. Kwiatkowski, K. Gawroński. Warszawa 2013, s. 419–420; T. Komorowski: *Prawo w praktyce oświatowej: poradnik dla nauczycieli i kadry kierowniczej oświaty...*, s. 98–125; K. Lisowski: *Nawiązywanie i rozwiązywanie stosunków pracy w zawodzie nauczyciela*. Warszawa 2014, s. 5–18; K. Lisowski: *Postępowanie dyscyplinarne i odpowiedzialność porządkowa w sprawach dotyczących nauczycieli*. Warszawa 2014, s. 11; L. Dąbrowska: *Kwalifikacje nauczycieli*. Warszawa 2014, s. 11; s. 9–12.

² Choć uregulowania te są w doktrynie prawa oceniane raczej jako zabieg techniczno-legislacyjny, który nie wyznacza granic znaczeniowych używanego pojęcia, a raczej precyzyjnie określa, kto podlega przepisom ustawy bez nadmiernego zwiększenia jej objętości (por. *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz* [online]. Red. W. Lachiewicz, A. Pawlikowska. Warszawa 2016. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017]; A. Król, P. Kuzior, M. Łyszczarz: *Prawo oświatowe. Komentarz do ustawy o systemie oświaty*. Warszawa, Bielsko-Biała 2009, s. 31–32), konstrukcja i miejsce zamieszczenia tych norm w wyodrębnionym fragmencie przepisów merytorycznych ogólnych tego aktu, czyli tzw. słowniczku, spełniają wymogi definicji legalnej określone w § 146 i § 150 *Zasad techniki prawodawczej* (por. S. Wronkowska, M. Zieliński: *Komentarz do zasad techniki prawodawczej...*, s. 150–155; M. Dębska: *Zasady techniki prawodawczej... ; Zasady techniki prawodawczej w zakresie aktów prawa miejscowego...*).

zatrudnionych we wskazanych miejscach, choć w poszczególnych aktach prawnych miejsca te są różne³. Ostatni z dokumentów normatywnych – UoSIO – grupę osób z przyznanym statusem nauczyciela definiuje jeszcze bardziej rozlegle. Zalicza do tego grona również:

osoby niebędące nauczycielami, prowadzące zajęcia rozwijające zainteresowania i osoby, które wykonują zadania nauczyciela na podstawie umowy cywilnoprawnej (art. 3 ust. 3 pkt. 2 UoSIO).

Przywołane przepisy wyodrębniają grupę adresatów norm prawnych, którym nadany jest status prawny *nauczyciela*, a więc z możliwością korzystania z przyznaných praw i podlegania nałożonym obowiązkom. Wskazane w nich grupy zawodowe zostają nie tylko zrównane w prawach z nauczycielami, ale także uznane za *nauczycieli* w świetle ustaw oświatowych⁴.

Wśród tak zdefiniowanych *nauczycieli* w tekstach aktów prawnych pojawia się liczna grupa określeń nominalnych odnoszących się do *nauczyciela* (1455 – 42,8% wszystkich werbalizacji). Odnoszą się one do trzech kategorii danych językowych (zob. tabela 7):

- nazwy *nauczyciel* i określeń traktowanych jako tożsame znaczeniowo (nazw stosowanych zamiennie),
- wyrazów pokrewnych,
- nazw innych grup zawodowych, które w prawie oświatowym zostają zrównane w prawach z *nauczycielami* (osób uznanych za *nauczyciela*).

Tabela 7. Sposoby określania *nauczyciela* w aktach prawnych

Nazwa	Ogółem		UKN		UoSO		PO		UoSIO		PoSW		UoNSK	
<i>nauczyciel</i> i nazwy stosowane zamiennie	1375	94,5%	803	55,2%	104	7,1%	138	9,5%	96	6,5%	226	15,5%	8	0,6%
wyrazy pokrewne	21	1,5%	17	1,2%	0	0%	0	0%	0	0%	3	0,2%	1	0,1%

³ Definicje ustawowe w poszczególnych aktach normatywnych znajdują się w przepisach: art. 3 pkt 1 UKN; art. 3 pkt 9 UoSO; art. 4 pkt 18 PO; art. 2 ust. 1 UoNSK.

⁴ P. Saługa: *Sposoby wyodrębniania definicji legalnych*. „Państwo i Prawo” 2008, nr 5, s. 83–85; por. Z. Ziemiński: *Metodologiczne podstawy prawoznawstwa*. Warszawa 1974, s. 167; W. Patryas: *Definiowanie pojęć prawnych*. Poznań 1997, s. 99; A. Malec: *Zarys teorii definicji prawniczej*. Warszawa 2000, s. 25–27; A. Malinowski: *Polski język prawny...*, s. 156; M. Andruszkiewicz, U. Kosielińska-Grabowska: *Prawodawca w labiryncie definicji legalnej*. „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2007. T. 75, s. 9–36; D. Kondratczyk: *O definicjach słownikowych i definicjach legalnych*. W: *Język współczesnego prawa...*, s. 133–142; M. Zieliński: *Wykładnia prawa...*, s. 213–215.

osoby uznane za nauczyciela	59	4,1%	6	0,4%	2	0,1%	9	0,6%	15	1%	24	1,7%	3	0,2%
suma wskazań	1455	100%	826	56,8%	106	7,3%	147	10,1%	111	7,5%	253	17,4%	12	0,9%

6.1.1. *Nauczyciel i nazwy stosowane zamiennie*

W treści ustaw oświatowych osoby ze statusem prawnym nauczyciela zostają najczęściej oznaczone nazwą pospolitą *nauczyciel* w liczbie pojedynczej. Taka forma pojawia się aż 863 razy wśród 1375 wskazań (62,8% – por. tabela 8).

Tabela 8. *Nauczyciel i określenia stosowane zamiennie w aktach prawnych*

Nazwa	Ogółem		UKN		UoSO		PO		UoSIO		PoSW		UoNSK	
<i>nauczyciel</i>	863	62,8%	535	38,9%	58	4,2%	53	3,9%	64	4,7%	149	10,8%	4	0,3%
<i>nauczyciele</i>	373	27,1%	187	13,6%	32	2,3%	71	5,2%	30	2,2%	49	3,6%	4	0,3%
<i>stopień nauczyciela</i>	42	3,1%	38	2,8%	0	0%	4	0,3%	0	0%	0	0%	0	0%
<i>stanowisko nauczyciela</i>	28	2,0%	16	1,2%	2	0,1%	4	0,3%	0	0%	6	0,4%	0	0%
<i>zawód nauczyciela</i>	20	1,5%	13	0,9%	0	0%	0	0%	0	0%	7	0,5%	0	0%
<i>praca nauczyciela</i>	18	1,3%	12	0,9%	0	0%	2	0,1%	1	0,1%	3	0,2%	0	0%
<i>kadra</i>	15	1%	1	0,1%	1	0,1%	3	0,2%	0	0%	10	0,7%	0	0%
<i>zespół/grupa nauczycieli</i>	14	1%	0	0%	11	0,8%	1	0,1%	0	0%	2	0,1%	0	0%
<i>etat nauczyciela</i>	2	0,1%	1	0,1%	0	0%	0	0%	1	0,1%	0	0%	0	0%
suma wskazań	1375	100%	803	58,4%	104	7,6%	138	10%	95	7%	226	16,4%	8	0,6%

Nieco rzadziej, choć bez wyraźnej reguły, adresat norm prawnych wskazany jest za pomocą liczby mnogiej – *nauczyciele* (373 powtórzenia – 27,1%). Nie oznacza to jednak skierowania norm do podmiotu zbiorowego, składającego się z poszczególnych nauczycieli⁵. Odmienne formy fleksyjne używane są synonimicznie, a ich rozgraniczenie nie wprowadza żadnych różnic treściowych. Potwierdzają to przykłady:

ustawie podlegają nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy pedagogiczni – art. 1 ust. 1 UKN;
ilekroć w ustawie jest mowa o [...] nauczycielach bez bliższego określenia – rozumie się przez to

⁵ A. Król, P. Kuzior, M. Łyszczarz: *Prawo oświatowe...*, s. 31–32.

nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych – art. 3 pkt 1 UKN; *ilekroć w dalszych przepisach jest mowa bez bliższego określenia o [...] nauczycielu* – należy przez to rozumieć także *wychowawcę i innego pracownika pedagogicznego szkoły, placówki i placówki doskonalenia nauczycieli* – art. 3 pkt 9 UoSO (zob. aneks zał. 3 cyt. 1).

Z tego względu zarówno opis praw *nauczyciela*, jak i *nauczycieli*, odnosi się do wszystkich wskazanych w ustawie adresatów, co obrazują chociażby werbalizacje:

praca nauczyciela, z wyjątkiem pracy nauczyciela stażysty, podlega ocenie – art. 6a ust. 1 UKN
i ustala się stopnie awansu zawodowego nauczycieli – art. 9a ust. 1 UKN

czy też:

nauczyciel uzasadnia ustaloną ocenę w sposób określony w statucie szkoły – art. 44e ust. 3 USO
i nauczyciele [...] informują ucznia i jego rodziców o przewidywanych dla niego rocznych ocenach – art. 44g USO.

Zrównanie treściowe liczby pojedynczej i mnogiej potwierdza także pojawienie się odrębnych leksemów dla określeń wskazujących na gremia tworzone przez nauczycieli – *kadra, kadra naukowa, kadra pedagogiczna* lub *obsada kadrowa* (łącznie 15 wskazań – 1%) bądź *zespół nauczycieli* lub *grupa nauczycieli* (14 powtórzeń – 1%).

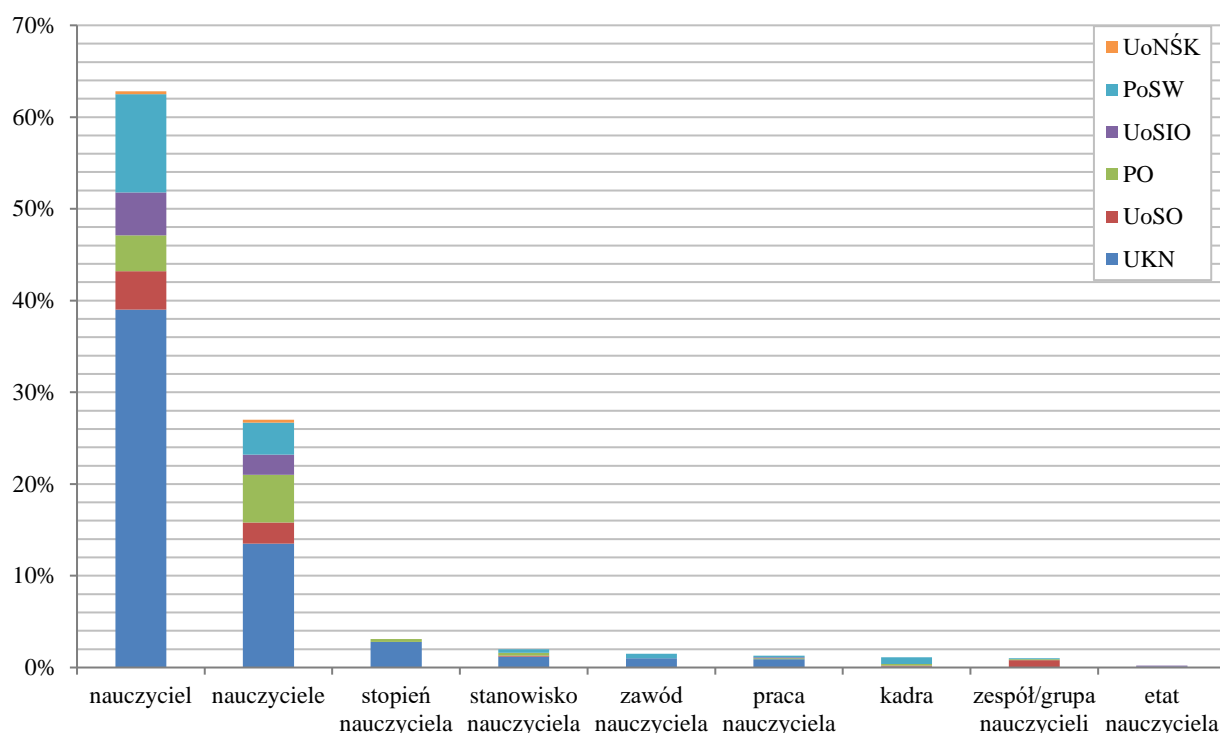
Określenia *nauczyciel* i *nauczyciele* pojawiają się najczęściej we wszystkich analizowanych ustawach (zob. wykres 1), a różnica między częstotliwością występowania tych nazw a pozostałych jest znacząca⁶. Ponadto w większości tekstów prawnych liczba pojedyncza stosowana jest przez prawodawców dwukrotnie lub nawet trzykrotnie częściej niż mnoga. Jedynie w UoNSK proporcje są tożsame, zaś w PO liczba mnoga nieznacznie przeważa nad liczbą pojedynczą. W zmianie proporcji trudno jednak dostrzec jakiegokolwiek prawidłowości, tak w odniesieniu do czasu powstawania pierwotnej wersji ustaw⁷, jak i materii, którą regulują⁸. Wydaje się więc ona przypadkowa.

⁶ Dokładnie jest to 62,8% w przypadku liczby pojedynczej i 27,1% w odniesieniu do liczby mnogiej.

⁷ PO powstała najpóźniej, w 2016 roku, ale między tą ustawą, a UoNSK; uchwaloną w 2009 roku, opublikowana została UoSIO (2011 rok), w której występuje wyraźna przewaga liczby pojedynczej, jak w większości ustaw.

⁸ UoNSK reguluje materię związaną z osobistymi uprawnieniami nauczycieli, zaś PO odnosi się do nauczycieli jako kolektywu z perspektywy funkcjonowania systemu oświaty, co raczej sugerowałoby odwrotną tendencję.

Wykres 1. *Nauczyciel* i określenia stosowane zamiennie

Wśród form nazewniczych pojawiają się także pojęcia podkreślające istnienie hierarchii zawodowej: *stopień nauczyciela* (42 – 3,1%), a także uwytatniające podejmowanie działań w określonym wymiarze godzin w celach zarobkowych: *stanowisko nauczyciela* (28 – 2,0%), *zawód nauczyciela* (2 – 1,5%, w tym: *zawód nauczycielski*), *praca nauczyciela* (20 – 1,3%, z czego czterokrotnie jako *praca w charakterze nauczyciela* i dwukrotnie w formie *praca nauczycielska*) i *etat nauczyciela* (2 – 0,1%). Określają one adresata norm w sposób bezosobowy, ale nie wprowadzają istotnych różnic znaczeniowych, co ilustrują chociażby przykłady:

nauczyciel kontraktowy może rozpocząć staż na stopień nauczyciela mianowanego po przepracowaniu w szkole co najmniej dwóch lat – art. 9d ust. 4 UKN; do ewidencji egzaminatorów [...] może być wpisana osoba, która [...] posiada kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska nauczyciela [...] – art. 9c ust. 3 pkt 1 UoSO; zbiór reguł kształcenia na studiach przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela – art. 2. ust. 1 pkt 18 PoSW; raz w roku [...] są sporządzane [...] zestawienia zawierające dane dotyczące [...] liczby etatów nauczycieli – art. 50 ust. 1 pkt 1 UoSIO).

Ukierunkowują jednak myślenie o nauczycielu jako pracowniku wykonującym określone obowiązki zawodowe i podejmującym swoje działania wyłącznie w charakterze źródła utrzymania⁹.

Co ciekawe, w większości przypadków te formy nazewnicze pojawiają się w UKN. We wszystkich pozostałych ustawach znaleźć można tylko pojedyncze przykłady ich użycia. Choć takie odpersonalizowanie adresatów norm jest zgodne z konwencją tekstów prawnych, zaskakuje fakt, iż określenia te nie występują częściej w ustawach regulujących strukturę oświaty, w których nauczyciel jest tylko elementem mechanizmów systemowych, niż w ustawie poświęconej nauczycielom, która – zgodnie z preambułą – ma dać wyraz szczególnej randze społecznej zawodu (*pragnąc dać wyraz szczególnej randze społecznej zawodu nauczyciela [...] stanowi się, co następuje* – preambuła do UKN). Wprawdzie ustawa ta najpełniej reguluje sytuację nauczyciela, a w jej treści pojawia się najwięcej określeń (803 wystąpienia – 58,4% wszystkich wskazań), jednak z uwagi na ustanowiony w *Zasadach techniki prawodawczej* zakaz synonimii¹⁰ nie można tłumaczyć takiego ukształtowania stosowanej nomenklatury unikaniem nadmiernego powtarzania tych samych leksemów i posiłkowania się wyrazami bliskoznacznymi.

Jak wynika z wyrażen nominalnych z członem *nauczyciel*, występujących w analizowanych tekstach prawnych, nauczycielskie aktywności zostają doprecyzowane pod względem:

– zakresu – nauczania określonych treści (27 – 3,1%): *nauczyciel prowadzący poszczególne zajęcia, nauczyciel praktycznej nauki zawodu, nauczyciel-bibliotekarz* (w tym również pisane jako *nauczyciel bibliotekarz*), *nauczyciel zatrudniony w celu współorganizacji kształcenia integracyjnego uczniów niepełnosprawnych, nauczyciel pracujący z grupami dzieci 6-letnich, nauczyciel przedmiotów artystycznych i ogólnokształcących, nauczyciel religii, nauczyciel obowiązkowych zajęć, nauczyciel zajęć edukacyjnych, nauczyciel przedmiotu głównego, nauczyciel przedmiotów teoretycznych, nauczyciel wspomagający i nauczyciel przedmiotu objętego rozmową oceniającą;*

– komponentu lokacyjnego (47 – 5,4%): *nauczyciel akademicki, nauczyciel przedszkola, nauczyciel przedszkola specjalnego, nauczyciel placówki przedszkolnej, nauczyciel szkoły, nauczyciel w szkole specjalnej, nauczyciel placówki, nauczyciel liceum*

⁹ Por. *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski [online]. Wyd. I reprint. Warszawa 1997. Adres: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/praca;5481004.html> [dostęp: 10.09.2017].

¹⁰ Zakaz synonimii wynika z § 4 załącznika do obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów... , o którym pisałam w rozdziale *Prawo a język*.

ogólnokształcącego, nauczyciel pałacu młodzieży, nauczyciel młodzieżowego domu kultury, nauczyciel ogniska pracy pozaszkolnej, nauczyciel pozaszkolnej placówki specjalistycznej, nauczyciel międzyszkolnego ośrodka sportowego, nauczyciel poradni psychologiczno-pedagogicznych, nauczyciel kolegów pracowników służb społecznych, nauczyciel kształcenia na odległość.

Nauczyciel – w świetle wyrażeń nominalnych – zostaje natomiast dookreślony jako:

- osoba pełniąca istotną rolę wobec uczniów: *nauczyciel wychowawca* (w tym dwukrotnie jako *wychowawca świetlicy*), *nauczyciel-opiekun*, *nauczyciel pełniący rolę opiekuna samorządu*,

- wykwalifikowany specjalista, osiągający określony poziom rozwoju zawodowego i działający w ramach grupy zawodowej: *magister, doktor, doktor habilitowany, profesor, nauczyciel stażysta, nauczyciel kontraktowy, nauczyciel mianowany, nauczyciel dyplomowany, nauczyciel, któremu powierzono zadania doradcy metodycznego, nauczyciel pełniący z wyboru funkcje związkowe*,

- pracownik korzystający z uprawnień: *nauczyciel urlopowany, nauczyciel będący emerytem, rencistą lub pobierający nauczycielskie świadczenie kompensacyjne bądź przechodzący na emeryturę, rentę lub nabywający prawa do nauczycielskich świadczeń kompensacyjnych*,

- pracownik wykonujący funkcje kierownicze: *nauczyciel sprawujący funkcję dyrektora, nauczyciel zajmujący stanowisko kierownicze, nauczyciel, który pełni obowiązki kierownicze w zastępstwie*,

- osoba funkcjonująca w ramach systemu oświaty, o konkretnym przypisaniu narodowym: *nauczyciel niebędący obywatelem polskim i nauczyciel polski*,

- osoba uczestnicząca w relacjach rodzinnych: *nauczyciel [...] wychowujący dziecko, nauczyciel [...] w ciąży, stan rodzinny nauczyciela*.

Zostaje zatem przedstawiony w profilach: wychowawcy, zawodu, pracownika, urzędnika oraz – niewystępujących w języku i w ujęciu nauk społecznych – przełożonego i członka rodziny.

W materiale badawczym pojawia się również przymiotnik utworzony od podstawy *nauczyciel* (21 wskazań – 1,5%, por. tabela 7), który nazywa zjawiska związane z przedstawicielami regulowanej profesji lub ich dotyczące:

- *nauczycielskie świadczenie kompensacyjne* (10 – 0,7%) – na określenie świadczenia przedemerytalnego przysługującego nauczycielom,
- *kolegia nauczycielskie*, w tym *nauczycielskie kolegia języków obcych* (3 – 0,2%) – jako rodzaj zakładu kształcenia nauczycieli,
- *nauczycielski dodatek mieszkaniowy* (2 – 0,1%) – w odniesieniu do rodzaju świadczenia pieniężnego przysługującego nauczycielowi,
- *nauczycielski związek zawodowy*, niezależnie od związku zawodowego zrzeszającego nauczycieli (2 – 0,1%) – nazywające związek zawodowy, w którym zrzeszeni są nauczyciele,
- *studia nauczycielskie* (1 – 0,1%) – oznaczające kierunki studiów pozwalające uzyskać kwalifikacje nauczycielskie.

Jest to określenie derywacyjne, bliskie podstawie *nauczyciel* i znaczeniowo różnicuje zjawiska:

- przeznaczone dla *nauczyciela*,
- wykorzystywane przez *nauczyciela*,
- a także wykonywane przez *nauczyciela*.

Przymiotnik *nauczycielski* wiąże się z podstawą jako przymiotnik odrzeczownikowy (z formantem *–ski*): nazywa relację pomiędzy przedmiotem określonym przez przymiotnik *nauczycielski* i nauczycielem. Wyraża rozmaite relacje: między subjektem i obiektem, posesywną, kolektywną i inne¹¹, ale pod względem prawnym nie wnosi dodatkowej treści znaczeniowej.

6.1.2. Osoby uznane za *nauczyciela*

W treści aktów prawnych pojawiają się również grupy osób, którym – na podstawie dyspozycji w definicjach ustawowych – przyznany zostaje status *nauczyciela*, choć nie zostają oni nazwani *nauczycielami* (59 przykładów – 4,1%, por. tabela 7). Są to:

- *osoby/pracownicy niebędący nauczycielami* (25 – 1,7%),

¹¹ Por. *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. T. 2. Red. R. Grzegorzczkova, L. Laskowski, H. Wróbel. Warszawa 1998.

- *pracownicy pedagogiczni, zatrudnieni na stanowiskach pedagogów, psychologów, logopedów i doradców zawodowych prowadzących zajęcia związane z wyborem kierunku kształcenia i zawodu (14 – 1,0%),*
- *wychowawcy (8 – 0,5%),*
- *rektorzy uczelni wojskowej (7 – 0,5%),*
- *osoby, które wykonują zadania nauczyciela na podstawie umowy cywilnoprawnej (3 – 0,2%),*
- *pracownicy pełniący funkcję instruktorów praktycznej nauki zawodu oraz kierowników praktycznej nauki zawodu, którzy posiadają kwalifikacje określone dla nauczycieli praktycznej nauki zawodu oraz wykonujący pracę dydaktyczną i wychowawczą (1 – 0,1%),*
- *pracownicy zatrudnieni w Ochotniczych Hufcach Pracy na stanowiskach wychowawców, pedagogów oraz na stanowiskach kierowniczych, posiadający kwalifikacje nauczycielskie i wykonujący pracę dydaktyczną i wychowawczą (1 – 0,1%).*

Choć w wielu wymienionych przypadkach prawodawca nie określa, co decyduje o uznaniu tych grup zawodowych za *nauczycieli*, w odniesieniu do niektórych stanowisk wskazuje, iż są to:

- *działania przypisywane nauczycielom: bycie wychowawcą lub pedagogiem, wykonywanie zadań nauczyciela bądź pracy dydaktycznej i wychowawczej*
- *posiadanie kwalifikacji nauczycielskich.*

Prawodawca przewiduje również sytuację odwrotną, w której pomimo wykonywania działań *nauczyciela*, danej osobie nie zostaje przyznany status *nauczyciela*. W ten sposób z grona *nauczycieli* wykluczono żołnierzy w czynnej służbie wojskowej oraz funkcjonariuszy policji i pożarnictwa, pracujących w szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych:

przepisów ustawy nie stosuje się do żołnierzy w czynnej służbie wojskowej oraz funkcjonariuszy Policji i pożarnictwa: 1) zajmujących stanowiska nauczycieli w szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych wojskowych i prowadzonych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych oraz organy podległe ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych lub przez niego nadzorowane; 2) wyznaczonych do wykonywania zadań poza wojskiem oraz służbami podległymi lub nadzorowanymi przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych, na stanowiskach wymienionych w art. 1 – art. 2 UKN.

Pełnienie służby powoduje więc, iż pomimo spełniania warunków, które pozwalają przyznać status prawny *nauczyciela*, nie przysługuje on żołnierzom i policjantom. Nie dotyczy to jednak żołnierzy i funkcjonariuszy służb państwowych, którzy są uznani za *nauczycieli akademickich*:

rektor uczelni wojskowej [...] oraz prorektor właściwy do spraw realizacji zadań uczelni wojskowej jako jednostki wojskowej są nauczycielami akademickimi – art. 73 ust. 4 PoSW; w uczelni wojskowej żołnierzy zawodowych wyznacza się na stanowiska nauczycieli akademickich na zasadach i w trybie określonych w przepisach o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych – art. 118 ust. 5 PoSW (zob. aneks zał. 3 cyt. 2).

Stają się oni *nauczycielami akademickimi* przez sam fakt wyznaczenia na stanowisko. Mogą zatem łączyć obie funkcje, będąc zarówno *nauczycielami*, jak i pełniącymi służbę – choć ustawodawca zachowuje pierwszeństwo stosowania wobec nich przepisów o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych i przepisów właściwych dla służb, które mogą wpływać na prawne warunki ich działania¹². W razie konfliktu norm uznaje się więc, iż są oni funkcjonariuszami, nie *nauczycielami* w znaczeniu przyjętym przez prawo oświatowe.

6.1.3. Podsumowanie

Analiza określeń nominalnych stosowanych w tekstach prawnych z gałęzi prawa oświatowego zarysowuje kreowany w ich treści wizerunek *nauczyciela*. Nazwy określają go przez pryzmat podejmowanych działań, sugerując, że *nauczycielem* jest ‘ten, kto uczy i wychowuje’, warunkując przyznanie tego statusu określonymi warunkami w postaci kwalifikacji nauczycielskich, podstaw, czasu lub miejsca działania¹³. Istotą bycia *nauczycielem*, czyli korzystania z praw i obowiązków *nauczyciela*, jest więc możliwość nauczania i wychowywania w określonym miejscu, czasie i na ściśle sprecyzowanych zasadach. Dzięki takiemu ujęciu do grupy nauczycieli należą osoby, które uczą (będące i niebędące nauczycielami, wykonujące zadania nauczyciela i instruktorzy), wychowują (pracownicy pedagogiczni, wychowawcy, pedagodzy) lub organizują te czynności (kierownicy, zajmujący stanowiska kierownicze i rektorzy), niezależnie od nazw stanowisk, które zajmują i profesji, jakie reprezentują.

¹² Wynika to z art. 118 ust. 5 PoSW; art. 118 ust. 6 PoSW; „rt. 129 ust. 10 PoSW; art. 129 ust. 10 PoSW; art. 137 ust. 2 PoSW; art. 137 ust. 3 PoSW (zob. aneks załącznik 3 cyt. 3); por. J. Jakubowski, M. Zającz-Rzosińska: *Karta Nauczyciela. Komentarz* [online]. Warszawa 2014. Lex nr 10044. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].

¹³ Warunki te omawiam szczegółowo w kolejnych podrozdziałach.

Wielość i niekonsekwencja używanych określeń nominalnych prowadzi do wniosku, że nazwy funkcjonujące w języku ogólnym są traktowane w aktach prawnych jako drugorzędne i wprowadzane bez wyraźnej zasady. Wielokrotnie samo miano *nauczyciela* nie uprawnia do zastosowania przepisów wobec danego podmiotu, a niezastosowanie tej nazwy nie stoi na przeszkodzie przyznaniu praw nauczycielskich, o ile podczas jego aktywności zawodowej zachodzą pozostałe wskazane w przepisach okoliczności. Takie ukształtowanie granic znaczeniowych jest bliskie słownikowemu ujęciu, w którym *nauczycielem* jest ‘człowiek trudniący się uczeniem kogoś’. Prawodawca jednak, z uwagi na konieczność ostrego rozgraniczenia grupy pracowników mogących korzystać z ustawowych uprawnień lub podlegających obowiązkom od znajdujących się poza tym zbiorem, uszczegóławia ową definicję, ustanawiając obostrzenia w postaci warunków zatrudnienia i działania.

Zakres tego uszczegółowienia, a także wyznaczane na jego podstawie elementy obrazu *nauczyciela*, zostaną przedstawione w dalszej części rozdziału. Analiza wizerunku *nauczyciela* kreowanego w aktach prawnych zostanie przedstawiona za pomocą faset i profili wyodrębnionych w rozdziałach dotyczących językowego obrazu *nauczyciela*, a także obrazu *nauczyciela* w terminologii nauk społecznych. Z uwagi na występowanie niezaobserwowanych dotąd wiązek cech *nauczyciela*, do opisu dodane zostaną jednak: dodatkowa faset: komponent temporalny, a także profile:

- przełożonego,
- rodzica.

6.2. Działania *nauczyciela*

Podstawowym wyznacznikiem bycia *nauczycielem* jest kategoria jego działań. W świetle ustaw oświatowych niejednokrotnie to one przesądzają o ustanowieniu wyraźnych granic definicyjnych między osobami uznanymi za *nauczyciela* a pozostającymi poza tą grupą.

Ramę kategoryzacyjną działań *nauczyciela* wyznacza nauczanie wpisane w proces dydaktyczno-wychowawczy. Aktywność ta podzielona zostaje na trzy zadania: prowadzenie zajęć, ocenianie i zapewnianie bezpieczeństwa (zob. tabela 9).

Tabela 9. Działania *nauczyciela* w aktach prawnych

Podkategoria	Ogółem		UKN		UoSO		PO		UoSIO		PoSW		UoNSK	
prowadzenie zajęć	65	59,1%	38	34,5%	17	15,5%	9	8,2%	0	0,0%	1	0,9%	0	0,0%
ocenianie	40	36,4%	0	0,0%	38	34,5%	2	1,8%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
zapewnianie bezpieczeństwa	5	4,5%	3	2,7%	0	0,0%	2	1,8%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
suma wskazań	110	100,0%	41	37,3%	55	50,0%	13	11,8%	0	0,0%	1	0,9%	0	0,0%

Działanie najbardziej charakterystyczne dla *nauczyciela* i jedna z najczęściej opisywanych w prawie oświatowym aktywności (65 eksplikacji – 59,1%) to prowadzenie zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, które wynika z trzech podstawowych funkcji szkoły:

nauczyciel obowiązany jest [...] rzetelnie realizować zadania związane z [...] podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą – art. 6 pkt 1 UKN; organ prowadzący szkołę obowiązany jest zapewnić szkole podstawowe warunki do realizacji przez nauczyciela zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych – art. 29 ust. 1 UKN; w ramach czasu pracy, o którym mowa w ust. 1, oraz ustalonego wynagrodzenia nauczyciel obowiązany jest realizować [...] zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze – art. 42 ust. 2 pkt 1 UKN; nauczyciel [...] może realizować zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze w wymiarze określonym w ust. 4a – art. 42 ust. 2a UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 4).

Prowadzenie zajęć wymaga od *nauczyciela* przygotowania. Działanie to, podporządkowane aktywnościom dydaktycznym, zostaje wpisane do jego zadań i określone jako nauczycielski obowiązek¹⁴:

w ramach czasu pracy [...] oraz ustalonego wynagrodzenia nauczyciel obowiązany jest realizować [...] zajęcia i czynności związane z przygotowaniem się do zajęć – art. 42 ust. 2 pkt 3 UKN.

W świetle analizowanych ustaw *nauczyciel* prowadzący zajęcia może wspomagać się podręcznikami i pomocami naukowymi, a także stosować określone programy i metody dydaktyczno-wychowawcze. W ich wyborze ma pełną autonomię¹⁵, może zatem swobodnie oceniać dostępne możliwości i wybierać z nich te, które uważa za najwłaściwsze, bądź też – działając samodzielnie lub w zespole – proponować autorskie rozwiązania:

¹⁴ J. Lisowski, Ł. Pater, K. Stradomski: *Karta Nauczyciela. Komentarz* [online]. Warszawa 2017. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].

¹⁵ M. Pilich: *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz* [online]. Wyd. 6. Warszawa 2015. LEX nr 10417. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].

nauczyciel w realizacji programu nauczania ma prawo do swobody stosowania takich metod nauczania i wychowania, jakie uważa za najwłaściwsze [...] oraz wyboru [...] podręczników i innych pomocy naukowych – art. 12 ust. 2 UKN; nauczyciel może zdecydować o realizacji programu nauczania: 1) z zastosowaniem podręcznika, materiału edukacyjnego lub materiału ćwiczeniowego lub 2) bez zastosowania podręcznika lub materiałów, o których mowa w pkt 1 – art. 22aa UoSO (zob. aneks zał. 3 cyt. 5).

Ustawodawca nie pozostawia jednak całkowitej dowolności selekcji. *Nauczyciel może stosować wyłącznie metody uznane przez współczesne nauki pedagogiczne oraz podręczniki zatwierdzone do użytku szkolnego bądź uwzględniające indywidualne potrzeby i możliwości uczniów, a samej oceny musi dokonać w sposób bezstronny*¹⁶:

nauczyciel w realizacji programu nauczania ma prawo do swobody stosowania takich metod nauczania i wychowania, jakie uważa za najwłaściwsze spośród uznanych przez współczesne nauki pedagogiczne, oraz do wyboru spośród zatwierdzonych do użytku szkolnego podręczników i innych pomocy naukowych – art. 12 ust. 2 UKN; nauczyciel jest obowiązany indywidualizować pracę z uczniem na zajęciach edukacyjnych odpowiednio do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia – art. 44c ust. 1 UoSO (zob. aneks zał. 3 cyt. 6).

Kolejnym działaniem *nauczyciela* jest ocenianie osiągnięć edukacyjnych oraz zachowania uczniów (40 wskazań – 36,4%). Ocena ta ma na celu wskazanie: aktualnego poziomu opanowania przez ucznia wiadomości i umiejętności określonych w podstawie programowej oraz szkolnych programach nauczania, cyklicznych postępów w ich przyswajaniu oraz stopnia respektowania ustalonych norm funkcjonowania w społeczności szkolnej:

ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do: 1) wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego lub efektów kształcenia określonych w podstawie programowej kształcenia w zawodach oraz wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w szkole programów nauczania; 2) wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w szkole programów nauczania – w przypadku dodatkowych zajęć edukacyjnych – art. 44b ust. 3 UoSO; ocenianie zachowania ucznia polega na rozpoznawaniu przez wychowawcę oddziału, nauczycieli oraz uczniów danego oddziału stopnia respektowania przez ucznia zasad współżycia społecznego i norm etycznych oraz obowiązków określonych w statucie szkoły – art. 44b ust. 4 UoSO (zob. aneks zał. 3 cyt. 7).

¹⁶ A. Balicki, M. Pyter, J. Kokot: *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz* [online]. Warszawa 2016. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017]; M. Pilich: *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz...* .

Ocena *nauczyciela* musi być przez niego uzasadniona:

nauczyciel uzasadnia ustaloną ocenę w sposób określony w statucie szkoły – art. 44e ust. 3 UoSO; nauczyciel uzasadnia ustaloną ocenę w sposób określony w statucie szkoły dla dorosłych – art. 44u ust. 3 UoSO,

a jej kryteria – z uwagi na jawność oceniania¹⁷ – przekazane uczniom oraz ich rodzicom w określonych prawnie terminach:

nauczyciele na początku każdego roku szkolnego informują uczniów oraz ich rodziców, a w szkole policealnej – uczniów, o: 1) wymaganiach edukacyjnych niezbędnych do otrzymania przez ucznia poszczególnych śródrocznych i rocznych, a w szkole policealnej – semestralnych, ocen klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych, wynikających z realizowanego przez siebie programu nauczania; 2) sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów; 3) warunkach i trybie otrzymania wyższej niż przewidywana rocznej, a w szkole policealnej – semestralnej, oceny klasyfikacyjnej z zajęć edukacyjnych – art. 44b ust. 8 UoSO (zob. aneks zał. 3 cyt. 8).

Dzięki temu ocena może służyć zarówno uczniowi, jak i jego rodzicom, a także *nauczycielowi*. Na podstawie sformułowanych ocen *nauczyciel* może bowiem określić działania konieczne do podjęcia względem każdego z podopiecznych, ale także zweryfikować skuteczność własnych metod dydaktyczno-wychowawczych i organizacji warsztatu pracy:

ocenianie osiągnięć edukacyjnych i zachowania ucznia odbywa się w ramach oceniania wewnątrzszkolnego, które ma na celu: 1) informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz o postępach w tym zakresie; 2) udzielanie uczniowi pomocy w nauce poprzez przekazanie uczniowi informacji o tym, co zrobił dobrze i jak powinien się dalej uczyć; 3) udzielanie wskazówek do samodzielnego planowania własnego rozwoju; 4) motywowanie ucznia do dalszych postępów w nauce i zachowaniu; 5) dostarczanie rodzicom i nauczycielom informacji o postępach i trudnościach w nauce i zachowaniu ucznia oraz o szczególnych uzdolnieniach ucznia; 6) umożliwienie nauczycielom doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej – art. 44b ust. 5 UoSO.

Ewaluacyjnej funkcji oceniania służy sformułowanie w aktach prawnych jednolitych zasad ocen *nauczyciela* dla wszystkich szkół i placówek na terenie kraju:

ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do [...] wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego lub efektów kształcenia

¹⁷ A. Balicki, M. Pyter, J. Kokot: *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz...* .

określonych w podstawie programowej kształcenia w zawodach oraz wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w szkole programów nauczania – art. 44b ust. 3 pkt 1 UoSO; *w szkole w zakładzie poprawczym i schronisku dla nieletnich śródroczną i roczną ocenę klasyfikacyjną zachowania ustala wychowawca oddziału po zasięgnięciu opinii nauczycieli i wychowawców odpowiednio zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich* – art. 44h ust. 5 UoSO (zob. aneks zał. 3 cyt. 9).

Jednocześnie – aby zapewnić *nauczycielom* indywidualizowanie oceniania i korzystanie z autonomii zawodowej¹⁸ – szczegółowe kryteria oceniania określa wewnętrzny system sprecyzowany w statucie szkoły:

nauczyciel uzasadnia ustaloną ocenę w sposób określony w statucie szkoły – art. 44e ust. 3 UoSO; *szczególne warunki i sposób oceniania wewnątrzszkolnego określa statut szkoły* – art. 44b ust. 10 UoSO (zob. aneks zał. 3 cyt. 10).

Oceny ustalone i przekazane przez *nauczyciela* są ostateczne:

oceny ustalone zgodnie z ust. 1–5 są ostateczne – art. 44h ust. 7 UoSO; *oceny ustalone zgodnie z ust. 1, 7 i 8 są ostateczne* – art. 44zg ust. 10 UoSO; *oceny ustalone zgodnie z ust. 2 są ostateczne* – art. 44zg ust. 11 UoSO.

Nie mogą zatem zostać podważone przez ucznia, jego rodziców lub innych pracowników szkoły¹⁹.

Kategorię działań *nauczyciela* kreujących jego wizerunek w analizowanych ustawach oświatowych uzupełnia zapewnianie bezpieczeństwa uczniom w czasie prowadzonych zajęć:

nauczyciel obowiązany jest [...] rzetelnie realizować [...] zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę – art. 6 pkt 1 UKN; *statut przedszkola zawiera w szczególności [...] zakres zadań nauczycieli [...] związanych z [...] zapewnieniem bezpieczeństwa dzieciom w czasie zajęć organizowanych przez przedszkole* – art. 102 ust. 1 pkt 12 lit. a PO (zob. aneks zał. 3 cyt. 11).

Aktywność ta zostaje wielokrotnie wskazana jako przykład zadań *nauczyciela* (co zostaje zaznaczone wyrażeniami: *w tym, w szczególności*), podkreślając, jak ważne wśród nauczycielskich działań jest zapewnianie uczniom bezpieczeństwa.

¹⁸ M. Pilich: *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz...* .

¹⁹ Tamże.

6.3. Podmiot działań *nauczyciela*

Podstawowe działanie *nauczyciela* – prowadzenie zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych – realizowane jest zawsze bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz:

nauczycielom [...], którzy [...] prowadzą zajęcia bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz – art. 35a ust. 1 UKN; zajęcia, o których mowa w ust. 1, nie są wliczane do tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz – art. 35a ust. 3 UKN; użyte w ustawie określenia oznaczają [...] studia stacjonarne – formę studiów wyższych, w której co najmniej połowa programu kształcenia jest realizowana w postaci zajęć dydaktycznych wymagających bezpośredniego udziału nauczycieli akademickich i studentów – art. 2 ust. 1 pkt 12 PoSW.

Również bezpieczeństwo w czasie prowadzonych zajęć *nauczyciel* zobowiązany jest zapewnić właśnie uczniom:

nauczyciel obowiązany jest [...] rzetelnie realizować [...] zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę – art. 6 pkt 1 UKN; organy prowadzące szkoły ustalają kryteria i tryb przyznawania nagród dla nauczycieli za ich osiągnięcia w zakresie pracy dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej, w tym realizacji zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę – art. 49 ust. 2 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 12).

Jednak ocenianie przez *nauczyciela* efektów kształcenia i wychowania służyć ma już nie tylko uczniom, ale również rodzicom i samemu *nauczycielowi*:

ocenianie osiągnięć edukacyjnych i zachowania ucznia odbywa się w ramach oceniania wewnątrzszkolnego, które ma na celu: 1) informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz o postępach w tym zakresie; 2) udzielanie uczniowi pomocy w nauce poprzez przekazanie uczniowi informacji o tym, co zrobił dobrze i jak powinien się dalej uczyć; 3) udzielanie wskazówek do samodzielnego planowania własnego rozwoju; 4) motywowanie ucznia do dalszych postępów w nauce i zachowaniu; 5) dostarczanie rodzicom i nauczycielom informacji o postępach i trudnościach w nauce i zachowaniu ucznia oraz o szczególnych uzdolnieniach ucznia; 6) umożliwienie nauczycielom doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej – art. 44b ust. 5 UoSO (zob. aneks zał. 3 cyt. 13).

W ten sposób podmiotem działań *nauczyciela* stają się również rodzice ucznia oraz sam uczący.

6.4. Zakres działań *nauczyciela*

W obrazie stworzonym na podstawie analizowanych ustaw *nauczyciel* ma swobodę podejmowania konkretnych działań w ramach triady zadań: dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych. Zakres materiału, który ma być realizowany w trakcie prowadzonych zajęć, wynika wyłącznie z nauczanej materii²⁰:

nauczyciel obowiązany jest [...] rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem – art. 6 pkt 1 UKN; obowiązkowy wymiar godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych [...] ustala się [...] według następujących norm: stanowisko – typ (rodzaj) szkoły – art. 42 ust. 3 UKN; zajęcia dydaktyczne, opiekuńcze i wychowawcze mogą być realizowane [...] w wymiarze: 1) od 19 do 27 godzin – przez nauczycieli, o których mowa w ust. 3 w tabeli w rubryce: stanowisko – typ (rodzaj) szkoły [...]; 2) od 23 do 26 godzin – przez nauczycieli, o których mowa w ust. 3 w tabeli w rubryce: stanowisko – typ (rodzaj) – art. 42 ust. 4a UKN.

Tylko w pojedynczych przypadkach prowadzone przez *nauczyciela* zajęcia zostają sformalizowane pod względem tematyki:

- w szkole prowadzącej kształcenie zawodowe i na kwalifikacyjnym kursie – wyłącznie nauczanie przedmiotów teoretycznych:

nauczyciel prowadzi zajęcia na kwalifikacyjnych kursach zawodowych w ramach zajęć, o których mowa w ust. 2 pkt 1 – art. 42 ust. 2c UKN; nauczyciele [...] przedmiotów teoretycznych w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe – art. 42 ust. 3 pkt 3 UKN,

- w szkole artystycznej oraz placówce kształcenia artystycznego – nauczanie przedmiotów artystycznych i ogólnokształcących:

nauczyciele [...] przedmiotów artystycznych i ogólnokształcących w szkołach artystycznych i innych placówkach kształcenia artystycznego – art. 42 ust. 3 pkt 3 UKN,

- w ramach kształcenia praktycznego w szkole każdego typu i na kursie kwalifikacyjnym – nauczanie praktycznej nauki zawodu:

nauczyciele praktycznej nauki zawodu we wszystkich typach szkół – art. 42 ust. 3 pkt 5 UKN,

²⁰ J. Lisowski, Ł. Pater, K. Stradomski: *Karta Nauczyciela. Komentarz...* .

- podczas prowadzenia zajęć za granicą – wspomaganie nauczania języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej oraz innych przedmiotów nauczanych w języku polskim w środowiskach polonijnych:

nauczyciele skierowani do pracy za granicą w celu wspomagania nauczania języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej oraz innych przedmiotów nauczanych w języku polskim w środowiskach polonijnych – art. 9d ust. 9 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia [...] warunki i sposób wspomagania wśród Polonii i Polaków zamieszkałych za granicą oraz dzieci pracowników migrujących nauczania języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej oraz innych przedmiotów nauczanych w języku polskim w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw lub nauczanych w innych formach przez organizacje społeczne zarejestrowane za granicą – art. 47 ust. 3 pkt 2 PO.

Ponadto w pojedynczych przypadkach w zakresie prowadzonych przez *nauczyciela* zajęć zostają ogólnie narzucone:

- podział godzin, ze wskazaniem liczby przeznaczonych na działania dydaktyczne:

wychowawcy [...] w domach wczasów dziecięcych – 26 [godzin – przyp. D.J.], w tym na zajęcia dydaktyczne – 10 [godzin – przyp. D.J.] – art. 42 ust. 3 pkt 8 lit. b UKN,

- lub forma ich prowadzenia:

nauczycieli prowadzących kształcenie w formie zaocznej – art. 42 ust. 7 pkt 3 UKN; nauczycieli kształcenia na odległość – art. 42 ust. 7 pkt 3 UKN; organ prowadzący szkołę lub placówkę określa [...] zasady zaliczania do wymiaru godzin poszczególnych zajęć w formie zaocznej i w kształceniu na odległość – art. 42 ust. 7 pkt 3 UKN.

W sposób szczególny traktowane są zajęcia na pierwszym etapie edukacyjnym – w szkole podstawowej. Uznane są one za szczególnie absorbujące, ponieważ podczas ich prowadzenia *nauczyciel* może liczyć na wsparcie asystenta:

w szkole podstawowej, w tym specjalnej i integracyjnej, może być zatrudniony asystent nauczyciela lub osoby, o której mowa w ust. 2, prowadzących zajęcia w klasach I–III, lub asystent wychowawcy świetlicy – art. 15 ust. 7 PO,

którego zadaniem jest pomoc w wykonywaniu obowiązków powierzonych *nauczycielowi*²¹:

do zadań asystenta należy wspieranie nauczyciela lub osoby, o której mowa w ust. 2, prowadzących zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze, lub wspieranie wychowawcy świetlicy – art. 15 ust. 7 PO.

6.5. Komponent lokacyjny

W obrazie *nauczyciela* odzwierciedlonym w faktach językowych pochodzących z ustaw z gałęzi prawa oświatowego, podstawowym miejscem jego działań są zorganizowane formy nauczania w postaci kursów lub zajęć w instytucjach edukacyjnych: przedszkolach, szkołach (choć może być to zarówno szkoła specjalna lub integracyjna, dla dorosłych, szkoła wyższa – studia, szkoła artystyczna, szkoła zawodowa czy szkolny oddział) czy domach wczasów dziecięcych:

organ prowadzący szkołę obowiązany jest zapewnić szkole podstawowej warunki do realizacji przez nauczyciela zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych – art. 29 ust. 1 UKN; statut przedszkola zawiera w szczególności [...] zakres zadań nauczycieli [...] związanych z [...] zapewnieniem bezpieczeństwa dzieciom w czasie zajęć organizowanych przez przedszkole – art. 102 ust. 1 pkt 12 lit. a PO (zob. aneks zał. 3 cyt. 14).

6.6. Komponent temporalny

Choć w wizerunku *nauczyciela* w prawie oświatowym przewidziano przede wszystkim przypadki prowadzenia przez *nauczyciela* zajęć w czasie teraźniejszym²², w niektórych przepisach uwzględniono również aktywność tych *nauczycieli*, którzy, narażając

²¹ By skutecznie pomagać *nauczycielowi*, asystent musi wykazać się odpowiednimi kompetencjami: *asystent, o którym mowa w ust. 7, posiada wykształcenie co najmniej na poziomie wymaganym do zajmowania stanowiska nauczyciela w szkole podstawowej oraz przygotowanie pedagogiczne – art. 15 ust. 8 PO, jednak – z uwagi na pełnioną funkcję wspierającą – ma ograniczony zakres zadań i działa wyłącznie pod kierunkiem nauczyciela: asystent wykonuje zadania wyłącznie pod kierunkiem nauczyciela, osoby, o której mowa w ust. 2, lub wychowawcy świetlicy – art. 15 ust. 7 PO; asystentowi, o którym mowa w ust. 7, nie powierza się zadań określonych dla nauczycieli posiadających kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej zatrudnianych dodatkowo w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego oraz współorganizowania kształcenia uczniów niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie oraz zagrożonych niedostosowaniem społecznym – art. 15 ust. 9 PO; osoby, o których mowa w ust. 7, mają prawo do pomocy udzielanej przez osobę władającą językiem kraju pochodzenia, zatrudnioną w charakterze pomocy nauczyciela przez dyrektora szkoły – art. 165 ust. 7 PO. Pracuje jednak na zasadach tożsamyh dla nauczyciela, również w zakresie finansowym: asystenta zatrudnia się na zasadach określonych w ustawie z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, z tym że wynagrodzenie ustala się nie wyższe niż przewidziane dla nauczyciela dyplomowanego – art. 15 ust. 8 PO.*

²² Zgodnie z art. 1 ust. 1 i 2 UKN; art. 3 pkt 9 UoSO; art. 4 pkt 18 PO; art. 3 ust. 2 pkt 2 UoSIO; art. 2 ust. 1 pkt 33 PoSW oraz art. 2 pkt 1 UoNSK; istnienie aktualnej podstawy zatrudnienia zobowiązującej do nauczania to jeden z podstawowych warunków bycia *nauczycielem*.

życie, podejmowali się tajnego nauczania lub kształcenia w języku polskim w czasie okupacji, na terenie III Rzeszy Niemieckiej oraz byłego Wolnego Miasta Gdańska:

nauczycielom, którzy w czasie okupacji prowadzili tajne nauczanie, przysługuje dodatek do emerytury lub renty – art. 90 ust. 1 UKN; dodatek, o którym mowa w ust. 1, przysługuje również nauczycielom, którzy przed dniem 1 września 1939 r. nauczali w języku polskim w szkołach polskich na terenie III Rzeszy Niemieckiej oraz byłego Wolnego Miasta Gdańska – art. 90 ust. 2 UKN; kwota dodatku za tajne nauczanie, o której mowa w ust. 1, ulega podwyższeniu przy zastosowaniu wskaźnika waloryzacji emerytur i rent – art. 90 ust. 4 UKN; prezes Zakładu Ubezpieczeń Społecznych ogłasza w formie komunikatu [...] należną od tego terminu kwotę dodatku za tajne nauczanie – art. 90 ust. 5 UKN.

Nauczanie w tym szczególnym okresie uznane jest za szczególnie ważne i niebezpieczne, dlatego stało się przyczyną przyznania uprawnień nauczycielskich w postaci dodatku do emerytury lub renty, co można uznać za element pozytywnego wartościowania.

6.7. Profile nauczyciela

Akty stanowiące pragmatykę zawodową i normujące system oświaty kreują przede wszystkim obraz *nauczyciela* jako osoby podejmującej się nauczania. Działa on wówczas według prawnie unormowanych zasad, w czasie i miejscu, pozwalającym uznać jego działania za aktywności nauczycielskie.

W części norm ustanowionych w aktach oświatowych wyróżnia się jednak inne warianty wizerunku *nauczyciela*, w których występuje on w odmiennych rolach i relacjach, tworzących profile: pracownika, przedstawiciela zawodu, wychowawcy, urzędnika, przełożonego oraz członka rodziny (zob. tabela 10).

Tabela 10. Profile *nauczyciela* w aktach prawnych

Profil	Ogółem		UKN		UoSO		PO		UoSIO		PoSW		UoNSK	
pracownik	849	28,3%	441	14,7%	58	1,9%	95	3,2%	20	0,7%	227	7,6%	8	0,0%
przedstawiciel zawodu	333	11,1%	217	7,2%	2	0,1%	36	1,2%	15	0,5%	58	1,9%	5	0,0%
wychowawca	48	1,6%	24	0,8%	5	0,2%	16	0,5%	1	0,0%	2	0,1%	0	0,0%
urzędnik	28	0,9%	4	0,1%	11	0,4%	3	0,1%	0	0,0%	10	0,3%	0	0,0%
przełożony	19	0,6%	7	0,2%	0	0,0%	12	0,4%	1	0,0%	2	0,1%	0	0,0%

członek rodziny	47	1,6%	33	1,1%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	10	0,3%	4	0,0%
suma wskazań	1324	44,1%	726	24,1%	76	2,6%	162	5,4%	37	1,2%	309	10,3%	17	0,0%

6.7.1. Nauczyciel jako pracownik

Prawny wizerunek *nauczyciela* koncentruje się na przedstawienie go jako osoby, której w zamian za wykonywanie obowiązków wypłacane jest wynagrodzenie:

ilekroć w ustawie jest mowa o [...] nauczycielach bez bliższego określenia – rozumie się przez to nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych zatrudnionych w przedszkolach, szkołach i placówkach wymienionych w art. 1 – art. 3 pkt 1 UKN; akt mianowania oraz umowa o pracę zawierane z nauczycielem akademickim określają strony umowy, rodzaj umowy, datę jej zawarcia oraz warunki pracy i płacy, w szczególności [...] wynagrodzenie za pracę odpowiadające rodzajowi pracy, ze wskazaniem składników wynagrodzenia – art. 119 ust. 1 pkt 4 PoSW (zob. aneks zał. 3 cyt. 15).

To właśnie wykonywanie nauczycielskich zadań w celach zarobkowych jest jedną z głównych materii regulowanych w prawie, a także podstawą do wyodrębnienia najczęściej kreowanego profilu – *nauczyciela* jako pracownika (zob. tabela 11).

Tabela 11. *Nauczyciel* jako pracownik w aktach prawnych

Podkategoria	Ogółem		UKN		UoSO		PO		UoSIO		PoSW		UoNSK	
działania <i>nauczyciela</i>	238	28,0%	110	13,0%	34	4,0%	35	4,1%	3	0,4%	51	6,0%	5	0,6%
podmiot działań <i>nauczyciela</i>	159	18,7%	70	8,2%	20	2,4%	23	2,7%	1	0,1%	42	4,9%	3	0,4%
zakres działań <i>nauczyciela</i>	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
komponent lokacyjny	24	2,8%	20	2,4%	0	0,0%	2	0,2%	1	0,1%	1	0,1%	0	0,0%
komponent temporalny	84	9,9%	60	7,1%	1	0,1%	2	0,2%	5	0,6%	16	1,9%	0	0,0%
warunki bycia <i>nauczycielem</i>	271	31,9%	131	15,4%	3	0,4%	33	3,9%	10	1,2%	94	11,1%	0	0,0%
wartościowanie działań <i>nauczyciela</i>	73	8,6%	50	5,9%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	23	2,7%	0	0,0%
suma wskazań	849	100,0%	441	51,9%	58	6,8%	95	11,2%	20	2,4%	227	26,7%	8	0,9%

6.7.1.1. Działania nauczyciela w profilu pracownika

Wykonywanie przez *nauczyciela* obowiązków pracowniczych jest wpisane w istotę profilu *nauczyciela* jako pracownika. Analizowane ustawy kreują jednak jego wizerunek wskazując na dwie formy aktywności pracowniczej: brak działań oraz działalność w radzie pedagogicznej (zob. tabela 12).

Tabela 12. Działania *nauczyciela* w profilu pracownika w aktach prawnych

Podkategoria	Ogółem		UKN		UoSO		PO		UoSIO		PoSW		UoNSK	
brak działań <i>nauczyciela</i>	158	6,4%	102	42,9%	0	0,0%	0	0,0%	3	1,3%	48	20,2%	5	2,1%
działalność w radzie pedagogicznej	59	24,8%	1	0,4%	29	12,2%	29	12,2%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
organizowanie pracy	21	8,8%	7	2,9%	5	2,1%	6	2,5%	0	0,0%	3	1,3%	0	0,0%
suma wskazań	238	100%	110	46,2%	34	14,3%	35	14,7%	3	1,3%	51	21,4%	5	2,1%

6.7.1.1.1. Brak działań *nauczyciela* pracownika

W świetle ustaw *nauczyciel* jako pracownik jest w większości czynny zawodowo²³. W niektórych przypadkach z uprawnień pracowniczych korzystają jednak ci *nauczyciele*, którzy nie wykonują obowiązków wynikających ze stosunku pracy. Taka sytuacja przewidziana zostaje w największej liczbie eksplikacji, wyekscerpowanych z ustaw oświatowych (158 werbalizacji – 6,4%).

Możliwe przyczyny niewykonywania działań w ramach obowiązków pracowniczych są w ustawach oświatowych wyraźnie wskazane i są związane z korzystaniem z uprawnień pracownika lub wykonywaniem innych obowiązków. Wśród nich wymienione zostają:

- czasowa niezdolność do pracy wskutek choroby i urlop dla poratowania zdrowia,
- urlop wypoczynkowy,
- urlop naukowy lub związany z dalszym kształceniem,
- urlop bezpłatny,
- urlop wychowawczy, urlop macierzyński, dodatkowy urlop macierzyński lub na warunkach urlopu macierzyńskiego, urlop ojcowski, urlop rodzicielski,

²³ A. Barański, M. Szymańska: *Karta nauczyciela. Komentarz* [online]. Wyd. 9. Warszawa 2016. Lex nr 10477. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].

- pobieranie emerytury, renty lub świadczeń kompensacyjnych,
- tymczasowe zwolnienie z wykonywania obowiązków,
- pozostawanie w stanie nieczynnym:

w razie niewykorzystania urlopu wypoczynkowego w całości lub części w okresie ferii szkolnych z powodu niezdolności do pracy wywołanej chorobą lub odosobnieniem w związku z chorobą zakaźną [...] – nauczycielowi przysługuje urlop w ciągu roku szkolnego – art. 66 ust. 1 UKN; wynagrodzenie za czas płatnych urlopów [...] oblicza się jak wynagrodzenie za urlop wypoczynkowy – art. 134 ust. 11 PoSW; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z powodu pozostawania w stanie nieczynnym, [...] staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 16).

Okresy braku działań *nauczyciela* występują niezależnie od krótkotrwałych i przemijających przeszkód w podejmowaniu obowiązków zawodowych, które wywołują konieczność zastąpienia nauczyciela (*przez godzinę doraźnego zastępstwa rozumie się przydzieloną nauczycielowi godzinę zajęć [...], której realizacja następuje w zastępstwie nieobecnego nauczyciela – art. 35 ust. 2a UKN*).

Pracownik korzystający z przerw w działaniach, choć nie realizuje obowiązków i nie przebywa w miejscu pracy, jest nadal uznawany za *nauczyciela*:

ustawie podlegają również, w zakresie określonym ustawą [...] nauczyciele urlopowani na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych – art. 1 ust. 2 pkt 3 UKN; dane rodzinowe nauczyciela [...] obejmują [...] przyczyny nieprowadzenia zajęć – art. 29 ust. 1 pkt 1 lit. h UoSIO (zob. aneks zał. 3 cyt. 17)

i w większości przypadków pobiera wynagrodzenie:

za czas urlopu wypoczynkowego nauczycielowi przysługuje wynagrodzenie, jakie by otrzymał, gdyby w tym czasie pracował – art. 67 ust. 1 UKN; nauczycielowi akademickiemu przysługuje w okresie urlopu wypoczynkowego wynagrodzenie, jakie otrzymywałby, gdyby w tym czasie pracował – art. 153 ust. 1 PoSW (zob. aneks zał. 3 cyt. 18).

Co więcej, zgodnie z wizerunkiem *nauczyciela* jako pracownika, kreowanym w ustawach, niejednokrotnie niewykonywanie pracy *nauczyciela* jest warunkiem przyznania uprawnień, a podjęcie się czynnego wykonywania obowiązków powoduje utratę statusu *nauczyciela*²⁴.

²⁴ M. Zając-Rzosińska: *Ustawa o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych. Komentarz* [online]. Warszawa 2013. Lex nr 9098. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017]; por. K. Jankowska, I. Jędrasik-Jankowska: *Komentarz do ustawy o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych*. W: Tychże: *Prawo do emerytury. Komentarz do ustaw z orzecznictwem* [online]. Warszawa 2011. Lex nr 9123. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].

Ma to miejsce w przyznawaniu prawa do pobierania emerytury i świadczeń kompensacyjnych:

nauczyciele mający trzydziestoletni okres zatrudnienia, [...] mogą – po rozwiązaniu na swój wniosek stosunku pracy – przejść na emeryturę – art. 88 ust. 1 UKN; świadczenie przysługuje nauczycielom, którzy spełnili łącznie następujące warunki [...] rozwiązali stosunek pracy – art. 4 ust. 1 pkt 3 UoNSK (zob. aneks zał. 3 cyt. 19).

Nauczyciel, przy spełnieniu dodatkowych warunków, może również na własny wniosek przejść w stan nieczynny²⁵:

dyrektor szkoły w razie [...] częściowej likwidacji szkoły albo w razie zmian organizacyjnych powodujących zmniejszenie liczby oddziałów w szkole lub zmian planu nauczania uniemożliwiających dalsze zatrudnianie nauczyciela w pełnym wymiarze zajęć [...] na wniosek nauczyciela, przenosi go w stan nieczynny – art. 20 ust. 1 pkt 2 UKN; wypowiedzenie jest bezskuteczne w przypadku złożenia przez nauczyciela, w terminie do 30 dni od dnia doręczenia wypowiedzenia stosunku pracy z przyczyn określonych w ust. 1 pkt 2, pisemnego wniosku o przeniesienie w stan nieczynny – art. 20 ust. 5c UKN.

Choć nie wykonuje on wówczas obowiązków zawodowych, zachowuje prawo do wynagrodzenia i dodatków socjalnych:

nauczyciel przeniesiony w stan nieczynny zachowuje prawo do comiesięcznego wynagrodzenia zasadniczego oraz prawo do innych świadczeń pracowniczych, w tym dodatków socjalnych, o których mowa w art. 54, do czasu wygaśnięcia stosunku pracy – art. 20 ust. 6 UKN.

Formalny brak działań w stanie nieczynnym może być jednak przerwany, o ile pojawią się okoliczności wypełniające warunki powrotu do pracy lub zatrudnienia go ze względów programowych w innej szkole:

dyrektor szkoły ma obowiązek przywrócenia do pracy w pierwszej kolejności nauczyciela pozostającego w stanie nieczynnym w razie powstania możliwości podjęcia przez nauczyciela pracy – art. 20 ust. 7 UKN; w wypadkach podyktowanych koniecznością realizacji programu nauczania w tej samej lub w innej szkole nauczyciel pozostający w stanie nieczynnym może, na

²⁵ Pozwala to nauczycielowi pozornie przedłużyć stosunek pracy i zapewnia pierwszeństwo zatrudnienia w pełnym wymiarze, o ile pojawi się taka możliwość, nakłada jednak na niego ryzyko przyjęcia nowych warunków w sytuacji spełniającej warunki przywrócenia do pracy. Nauczyciel przywrócony do pracy może zostać przeniesiony na inne stanowisko, co nie wyłącza obowiązku podjęcia zaproponowanych obowiązków służbowych (dyrektor szkoły ma obowiązek przywrócenia do pracy [...] nauczyciela pozostającego w stanie nieczynnym w razie powstania możliwości podjęcia przez nauczyciela pracy w pełnym wymiarze zajęć na czas nieokreślony lub na okres, na który została zawarta umowa, w tej samej szkole, na tym samym lub innym stanowisku, pod warunkiem posiadania przez nauczyciela wymaganych kwalifikacji – art. 20 ust. 7 UKN).

swój wniosek lub na wniosek dyrektora szkoły, podjąć pracę zgodnie z wymaganymi kwalifikacjami – art. 20 ust. 8 UKN.

Jeśli *nauczyciel odmówi powrotu do pracy, stosunek zatrudnienia wygasa (odmowa podjęcia pracy przez nauczyciela powoduje wygaśnięcie stosunku pracy z dniem odmowy – art. 20 ust. 7 UKN).* Jeśli natomiast propozycja ponownego podjęcia wykonywania obowiązków się nie pojawi, stan nieczynny trwa sześć miesięcy (z upływem sześciomiesięcznego okresu pozostawania w stanie nieczynnym stosunek pracy wygasa – art. 20 ust. 5c UKN). Dopiero po ich upływie nauczyciel traci swój status zawodowy (wygaśnięcie stosunku pracy powoduje dla nauczyciela skutki, jakie przepisy prawa wiążą z rozwiązaniem stosunku pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy w zakresie świadczeń przedemerytalnych – art. 20 ust. 5c UKN).

Niektóre z działań *nauczyciela* okazują się jednak ważniejsze niż przysługujące mu w przepisach przerwy w wykonywaniu zadań. Z tego względu nawet osoba przebywająca na urlopie może zostać zobowiązana do wykonywania obowiązków zawodowych:

nauczyciel, o którym mowa w ust. 1, może być zobowiązany przez dyrektora do wykonywania w czasie tych ferii następujących czynności: 1) przeprowadzania egzaminów; 2) prac związanych z zakończeniem roku szkolnego i przygotowaniem nowego roku szkolnego; 3) opracowywania szkolnego zestawu programów oraz uczestniczenia w doskonaleniu zawodowym w określonej formie – art. 64 ust. 2 UKN; czynności, o których mowa w pkt 1–3, nie mogą łącznie zająć nauczycielowi więcej niż 7 dni – art. 64 ust. 2 UKN.

Co ciekawe, zadania, które uzasadniają przerwanie urlopu, nie są związane z podstawowymi funkcjami szkoły, a raczej służą organizacji pracy i rozwojowi nauczyciela. Pozwalają jednak zachować ciągłość działań placówki będącej miejscem pracy *nauczyciela*, oraz możliwie wykorzystać czas, w którym nie prowadzi on zajęć dydaktycznych i opiekuńczo-wychowawczych.

6.7.1.1.2. Działalność *nauczyciela* pracownika w radzie pedagogicznej

Nauczyciel jako pracownik jest członkiem kolektywnego zgromadzenia – rady pedagogicznej lub rady szkoły:

nauczyciele szkół zatrudniających mniej niż 3 nauczycieli są członkami rady pedagogicznej szkoły, której jest podporządkowana szkoła filialna – art. 69 ust. 2 PO; w skład rady pedagogicznej wchodzi [...] wszyscy nauczyciele zatrudnieni w szkole lub placówce – art. 69 ust. 3 PO (zob. aneks zał. 3 cyt. 20).

Ma ona kompetencje stanowiące w zakresie:

- oceniania i klasyfikowania uczniów,
- realizowania przez uczniów indywidualnego toku nauki,
- a także dopuszczenia podopiecznych o specjalnych potrzebach edukacyjnych do egzaminu ósmoklasisty lub egzaminu maturalnego oraz dostosowaniu warunków tych egzaminów do jego możliwości:

uczeń nieklasyfikowany z powodu nieusprawiedliwionej nieobecności może zdawać egzamin klasyfikacyjny za zgodą rady pedagogicznej – art. 44k ust. 3 UoSO; skreślenie z listy uczniów następuje na podstawie uchwały rady pedagogicznej – art. 68 ust. 2 PO; rada pedagogiczna, spośród możliwych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego [...] wskazuje sposób lub sposoby dostosowania warunków lub formy przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego dla ucznia, słuchacza albo absolwenta – art. 44zzr ust. 12 UoSO (zob. aneks zał. 3 cyt. 21).

Do jej zadań należy również opracowywanie projektu statutu szkoły:

rada pedagogiczna przygotowuje projekt statutu szkoły lub placówki albo jego zmian i przedstawia do uchwalenia radzie szkoły lub placówki – art. 72 ust. 1 PO

oraz programu wychowawczo-profilaktycznego:

program ustalony przez dyrektora szkoły lub placówki obowiązuje do czasu uchwalenia programu przez radę rodziców w porozumieniu z radą pedagogiczną – art. 84 ust. 3 PO; do kompetencji rady rodziców [...] należy [...] uchwalanie w porozumieniu z radą pedagogiczną programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły lub placówki – art. 84 ust. 2 pkt 1 PO; w szkołach i placówkach, w których nie tworzy się rad rodziców, program wychowawczo-profilaktyczny szkoły lub placówki [...] uchwała rada pedagogiczna – art. 84 ust. 4 PO.

Nauczyciel, działając w radzie pedagogicznej, opiniuje również²⁶:

- kryteria i regulacje stypendialne,
- podjęcie w szkole eksperymentu pedagogicznego,
- wybór kandydata na dyrektora szkoły lub inne stanowisko kierownicze,
- przyznawanie nauczycielom nagród i wyróżnień,
- organizację doskonalenia zawodowego *nauczycieli*,
- a także utworzenie oddziału międzynarodowego szkoły, czyli powstanie przyszłych miejsc pracy nauczycieli:

²⁶ Ustawa o systemie oświaty. Komentarz [online]. Red. W. Lachiewicz, A. Pawlikowska... .

średnią ocen niezbędną do uzyskania stypendium [...] ustala komisja stypendialna, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i samorządu uczniowskiego – art. 90g ust. 7 UoSO; do kompetencji stanowiących rady pedagogicznej należy [...] podejmowanie uchwał w sprawie eksperymentów pedagogicznych w szkole lub placówce – art. 70 ust. 1 pkt 3 PO (zob. aneks zał. 3 cyt. 22).

Dzięki działaniom podejmowanym przez *nauczyciela* w radzie pedagogicznej ma on zatem wpływ na kluczowe kwestie w zakresie procesu dydaktyczno-wychowawczego w swoim miejscu pracy i zyskuje pozycję partnera w procesie ustalania istotnych zasad organizacji nauczania.

O tym, w jak istotne kwestie zaangażowany jest *nauczyciel* poprzez działania w radzie pedagogicznej, świadczy także obowiązek zachowania tzw. tajemnicy rady pedagogicznej²⁷, która obejmuje sprawy mogące naruszać dobro osobiste określonych osób:

osoby biorące udział w zebraniu rady pedagogicznej są obowiązane do nieujawniania spraw poruszanych na zebraniu rady pedagogicznej, które mogą naruszać dobra osobiste uczniów lub ich rodziców, a także nauczycieli i innych pracowników szkoły lub placówki – art. 73 ust. 3 PO.

6.7.1.1.3. Organizowanie pracy przez *nauczyciela* pracownika

Choć organizowanie pracy własnej oraz działań placówki jest wyłącznie czynnością techniczną, w analizowanych ustawach oświatowych tworzących normatywny obraz *nauczyciela* jako pracownika udało się wyodrębnić 21 werbalizacji odnoszących się do tej aktywności, co stanowi 8,8% wszystkich opisów.

Nauczyciel jako pracownik uczestniczy w pracach organizacyjnych szkoły, placówki lub uczelni, w której jest zatrudniony:

pracownicy naukowo-dydaktyczni są obowiązani [...] uczestniczyć w pracach organizacyjnych uczelni – art. 111 ust. 1 pkt 3 PoSW; statut przedszkola zawiera w szczególności [...] zakres zadań nauczycieli oraz innych pracowników, w tym zadań związanych z [...] planowaniem i prowadzeniem pracy dydaktyczno-wychowawczej oraz odpowiedzialnością za jej jakość – art. 102 ust. 1 pkt 12 lit. c PO (zob. aneks zał. 3 cyt. 23).

Działanie to może polegać na organizacji zakończenia lub przygotowania nowego roku szkolnego także w czasie wolnym od zajęć:

²⁷ M. Pilich: *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz...* .

nauczyciel [...] może być zobowiązany przez dyrektora do wykonywania w czasie [...] ferii [...] prac związanych z zakończeniem roku szkolnego i przygotowaniem nowego roku szkolnego
– art. 64 ust. 2 pkt 2 UKN.

W wizerunku stworzonym w aktach prawnych *nauczyciel* jako pracownik jest jednak zobligowany do zaangażowania wyłącznie w organizowanie pracy – odpowiedzialność za zapewnienie *nauczycielowi* podstawowych warunków do pracy spoczywa na władzach szkoły, w której pracuje²⁸.

6.7.1.2. Podmiot działań *nauczyciela* w profilu pracownika

Działania *nauczyciela* pracownika w obrazie odzwierciedlonym w aktach prawnych co do zasady ukierunkowane są na niego samego. To on staje się podmiotem korzystającym z uprawnień podczas niewykonywania obowiązków pracownika, które są najczęściej opisywanym działaniem *nauczyciela* w profilu pracownika:

w razie niewykorzystania urlopu wypoczynkowego w całości lub części w okresie ferii szkolnych z powodu niezdolności do pracy wywołanej chorobą lub odosobnieniem w związku z chorobą zakaźną [...] – nauczycielowi przysługuje urlop w ciągu roku szkolnego – art. 66 ust. 1 UKN; wynagrodzenie za czas płatnych urlopów [...] oblicza się jak wynagrodzenie za urlop wypoczynkowy – art. 134 ust. 11 PoSW; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z powodu pozostawania w stanie nieczynnym, [...] staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 16–19).

Jest także adresatem działań podejmowanych przez *nauczyciela* w radzie pedagogicznej oraz podczas organizowania pracy nauczycielskiej:

do kompetencji stanowiących rady pedagogicznej należy [...] podejmowanie uchwał w sprawie eksperymentów pedagogicznych w szkole lub placówce – art. 70 ust. 1 pkt 3 PO (zob. aneks zał. 3 cyt. 20, 22–24).

²⁸ Taki podział zadań wynika wprost z aktów prawnych: *dyrektor szkoły odpowiedzialny jest w szczególności za [...] zapewnienie w miarę możliwości odpowiednich warunków organizacyjnych do realizacji zadań dydaktycznych i opiekuńczo-wychowawczych – art. 7 ust. 2 pkt 5 UKN; organ prowadzący szkołę obowiązany jest zapewnić szkole podstawowe warunki do realizacji przez nauczyciela zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych – art. 29 ust. 1 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 24).* Zasady odpowiedzialności w tym zakresie doprecyzowane zostają przez właściwego ministra i są zależne od zadań statutowych, dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych szkoły: *minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, a w odniesieniu do szkół artystycznych – minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określi [...] podstawowe warunki niezbędne do realizacji przez szkoły i nauczycieli zadań i programów [...], uwzględniając konieczność realizacji przez szkoły zadań statutowych oraz realizacji przez nauczycieli zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych – art. 29 ust. 3 UKN; por. A. Piszko: Karta Nauczyciela z komentarzem. Warszawa 2016, s. 141; J. Lisowski, Ł. Pater, K. Stradomski: Karta Nauczyciela. Komentarz... ..*

Jednak – z uwagi na szeroki zakres wykonywanych przez *nauczyciela* zadań jako pracownika działającego w radzie pedagogicznej – podmiotami jego aktywności stają się również uczniowie:

uczeń nieklasyfikowany z powodu nieusprawiedliwionej nieobecności może zdawać egzamin klasyfikacyjny za zgodą rady pedagogicznej – art. 44k ust. 3 UoSO; skreślenie z listy uczniów następuje na podstawie uchwały rady pedagogicznej – art. 68 ust. 2 PO (zob. aneks zał. 3 cyt. 21).

Komponent podmiotu działań *nauczyciela* pracownika uzupełniają również władze szkoły (dyrektor i organ prowadzący szkołę), które mogą zobowiązać *nauczyciela* do podjęcia działań organizacyjnych i są odpowiedzialne za organizację nauczycielskiej pracy:

nauczyciel, o którym mowa w ust. 1, może być zobowiązany przez dyrektora do wykonywania w czasie tych ferii następujących czynności: 1) przeprowadzania egzaminów; 2) prac związanych z zakończeniem roku szkolnego i przygotowaniem nowego roku szkolnego; 3) opracowywania szkolnego zestawu programów oraz uczestniczenia w doskonaleniu zawodowym w określonej formie – art. 64 ust. 2 UKN; organ prowadzący szkołę obowiązany jest zapewnić szkole podstawowe warunki do realizacji przez nauczyciela zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych – art. 29 ust. 1 UKN; nauczyciel [...] może być zobowiązany przez dyrektora do wykonywania w czasie [...] ferii [...] prac związanych z zakończeniem roku szkolnego i przygotowaniem nowego roku szkolnego – art. 64 ust. 2 pkt 2 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 24).

6.7.1.3. Komponent lokacyjny w profilu pracownika

Działania *nauczyciela* jako pracownika podejmowane są przez niego w określonych jednostkach systemu oświaty lub administracji państwowej, dlatego komponent lokacyjny jest najczęściej regulowaną fasetą we wszystkich ustawach oświatowych (24 opisy – 2,8%). Co więcej, usytuowanie działań *nauczyciela* jest kluczowym elementem przyznania mu praw i obowiązków. Żadna praca wykonywana w miejscu innym niż instytucje wyliczone w przepisach oświatowych, nie jest uznawana za nauczycielską, nawet jeżeli realizuje te same cele i polega na wykonywaniu tożsamyh obowiązków²⁹. Można więc uznać, że miejsce podejmowanych działań zawodowych jest kategorialnym elementem definicyjnym *nauczyciela*.

²⁹ A. Piszko: *Karta Nauczyciela z komentarzem...*, s. 12.

Wyznaczenie punktu lokalizacji działań *nauczyciela* jest zatem warunkiem przyznania mu określonego statusu prawnego, a więc determinuje bycie *nauczycielem*. Z tego względu miejsce pracy jest jednym z obowiązkowych elementów umowy o pracę oraz aktu mianowania:

akt mianowania i umowa o pracę powinny w szczególności określić [...] miejsce pracy – art. 14 ust. 1 pkt 1 UKN; *akt mianowania oraz umowa o pracę zawierane z nauczycielem akademickim określają strony umowy, rodzaj umowy, datę jej zawarcia oraz warunki pracy i płacy, w szczególności [...] miejsce wykonywania pracy* – art. 119 ust. 1 pkt 2 PoSW.

Miejsca wypełniające fasetę lokacyjnego komponentu działań *nauczyciela* jako pracownika tworzą zamknięty katalog i zostają enumeratywnie wyliczone w aktach prawa oświatowego (zob. tabela 13, aneks zał. 3 cyt. 25).

Tabela 13. Miejsca pracy *nauczyciela* w profilu pracownika

Miejsce pracy	Ogółem		UKN		UoSO		PO		UoSIO		PoSW		UoNSK	
przedszkole	24	6,2%	10	2,6%	0	0%	11	2,8%	0	0%	1	0,3%	2	0,5%
szkoła	127	32,6%	24	6,2%	24	6,2%	61	15,6%	12	3,1%	2	0,5%	4	1%
placówka	14	1%	9	2,3%	0	0%	3	0,8%	2	0,5%	0	0%	0	0%
szkoła wyższa	46	1,3%	2	0,5%	0	0%	0	0%	0	0%	44	11,3%	0	0%
placówki kształcenia zawodowego	4	14,9%	4	1%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
ośrodki kultury i sportu	5	10,8%	5	1,3%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
placówki opiekuńcze	58	4,6%	16	4,1%	2	0,5%	0	0%	0	0%	40	10,3%	0	0%
placówki doskonalenia zawodowego	42	10,8%	19	4,9%	2	0,5%	14	3,6%	6	1,5%	0	0%	1	0,3%
ośrodki wsparcia	18	4,6%	14	3,6%	0	0%	4	1%	0	0%	0	0%	0	0%
organy nadzoru pedagogicznego	35	9%	21	5,4%	1	0,3%	1	0,3%	12	3,1%	0	0%	0	0%
organy administracji i sądownictwa	17	4,4%	10	2,6%	1	0,3%	1	0,3%	2	0,5%	3	0,8%	0	0%
suma wskazań	390	100%	134	34,4%	30	7,7%	95	24,4%	34	8,7%	90	23,1%	7	1,8%

Komponent lokacyjny działań *nauczyciela* pracownika jest na tyle istotny, że jego całkowita lub częściowa likwidacja powoduje rozwiązanie stosunku pracy, a więc utratę statusu *nauczyciela*:

dyrektor szkoły w razie [...] całkowitej likwidacji szkoły rozwiązuje z nauczycielem stosunek pracy – art. 20 ust. 1 pkt 1 UKN; dyrektor szkoły w razie [...] częściowej likwidacji szkoły albo w razie zmian organizacyjnych powodujących zmniejszenie liczby oddziałów w szkole [...] uniemożliwiających dalsze zatrudnianie nauczyciela w pełnym wymiarze zajęć rozwiązuje z nim stosunek pracy – art. 20 ust. 1 pkt 2 UKN; rektor może rozwiązać za wypowiedzeniem stosunek pracy z mianowanym nauczycielem akademickim w przypadku [...] wszczęcia postępowania w sprawie likwidacji uczelni – art. 124 ust. 1 pkt 2 PoSW.

Niektóre spośród wyliczonych realizacji komponentu lokacyjnego działań *nauczyciela* są przez prawodawcę traktowane jako szczególne. Podjęcie w nich pracy zapewnia *nauczycielowi* przyznanie dodatkowych uprawnień.

Takim szczególnym miejscem pracy są chociażby tereny wiejskie. Wykonywanie obowiązków pracowniczych na wsi wiąże się z dożywotnim prawem do lokalu mieszkalnego i działki na terenie gminy oraz dodatkiem mieszkaniowym:

nauczyciel zatrudniony na terenie wiejskim oraz w mieście liczącym do 5000 mieszkańców ma prawo do lokalu mieszkalnego na terenie gminy, w której położona jest szkoła – art. 54 ust. 1 UKN; wysokość dodatku może być także zróżnicowana w zależności od miejscowości, w której nauczyciel jest zatrudniony – art. 54 ust. 3 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 26).

Komponent lokacyjny w postaci warunków lokalowych w miejscu działań *nauczyciela* jako pracownika uprawnia również do pobierania dodatku za trudne lub uciążliwe warunki pracy:

wynagrodzenie nauczycieli [...] składa się z dodatków: [...] za warunki pracy – art. 30 ust. 1 pkt 2 UKN; wysokość dodatków odpowiednio od [...] trudnych lub uciążliwych warunków pracy – art. 30 ust. 2 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 27).

Odmienne konsekwencje dla obrazu *nauczyciela* przypisane zostają do pracy w nietypowych warunkach lokalowych i placówkach świadczących opiekę całkowitą lub nocną. Podjęte tam działania nauczycielskie mogą wpływać na komponent temporalny działań nauczycielskich i warunkować nałożenie na *nauczyciela* ponadmiarowych zobowiązań, jak choćby obowiązku pracy w porze nocnej:

minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego [...] określi, w drodze rozporządzenia, szkoły i przypadki, w których nauczyciel może być obowiązany do realizowania tygodniowego

obowiązkowego wymiaru godzin zajęć wychowawczych także w porze nocnej, oraz warunki, na jakich może się to odbywać, uwzględniając w szczególności: [...] konieczność zapewnienia opieki w porze nocnej w placówkach świadczących opiekę całkowitą lub przyjmujących dzieci także w nocy; [...] warunki lokalowe szkół – art. 42b ust. 3 pkt 1 i 3 UKN.

Komponent lokacyjny działań *nauczyciela* w profilu pracownika dopełnia wskazanie miejsc poza granicami kraju. Choć ustawy oświatowe, jak wszystkie akty prawne, regulują wyłącznie sytuację prawną na terenie Polski, przewidziane w nich zostają również działania *nauczyciela*, które na podstawie pracowniczej delegacji mogą być prowadzone w środowiskach polonijnych:

do okresu 20 lat wykonywania pracy w szczególnym charakterze [...] zalicza się także okres skierowania [...] do pracy pedagogicznej za granicą – art. 88 ust. 1b UKN; z nauczycielami, o których mowa w art. 17 ust. 2a, na czas skierowania do pracy w szkołach europejskich, nawiązuje się stosunek pracy na podstawie umowy o pracę – art. 91b ust. 4 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 28).

W ten sposób obraz *nauczyciela* zostaje uzupełniony o kolejne realizacje, a działania *nauczyciela* jako pracownika nabierają charakteru transgranicznego.

6.7.1.4. Komponent temporalny w profilu pracownika

Nauczyciel jako pracownik wykonuje swoje obowiązki we wskazanym w ustawach czasie (84 przykładów – 9,9%). Bycie *nauczycielem*, związane z przyznaniem statusu zawodowego, rozpoczyna się w dniu przystąpienia do pracy. Z tego względu termin rozpoczęcia działań *nauczyciela* pracownika jest jednym z obowiązkowych elementów aktu mianowania i nauczycielskiej umowy o pracę:

akt mianowania i umowa o pracę powinny w szczególności określić [...] termin rozpoczęcia pracy – art. 14 ust. 1 pkt 2 UKN; akt mianowania oraz umowa o pracę zawierane z nauczycielem akademickim określają [...] w szczególności [...] termin rozpoczęcia pracy – art. 119 ust. 1 pkt 6 PoSW.

Podstawowym komponentem temporalnym działań *nauczyciela* jako pracownika jest rok szkolny lub akademicki³⁰. Z uwagi na zawieraną na ten okres umowę o pracę, wiążącą się

³⁰ Wyjątkami od tej zasady jest wyłącznie praca na zastępstwo lub potrzeba wynikająca z organizacji nauczania (*stosunek pracy nawiązuje się na [...] czas określony na jeden rok szkolny [...], z zastrzeżeniem ust. 7 – art. 10 ust. 2 UKN; w przypadku zaistnienia potrzeby wynikającej z organizacji nauczania lub zastępstwa nieobecnego nauczyciela, w tym w trakcie roku szkolnego, z osobą rozpoczynającą pracę w szkole, z nauczycielem kontraktowym lub z nauczycielami, o których mowa w ust. 5, stosunek pracy nawiązuje się na podstawie umowy o pracę na czas określony – art. 10 ust. 7 UKN*), a także realizacja dodatkowego stażu po

z nadaniem statusu *nauczyciela*, rok szkolny lub akademicki wyznacza czas bycia *nauczycielem* w profilu pracownika, a jego składowe – rozgraniczane przerwami semestry – wyznaczają rytm nauczycielskich działań i warunkują korzystanie z uprawnień pracowniczych:

z osobą posiadającą wymagane kwalifikacje, z zastrzeżeniem ust. 3, i rozpoczynającą pracę w szkole stosunek pracy nawiązuje się na podstawie umowy o pracę na czas określony na jeden rok szkolny – art. 10 ust. 2 UKN; nauczycielom zatrudnionym w szkołach, w których nie są przewidziane ferie szkolne, przysługuje prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze 35 dni roboczych w czasie ustalonym w planie urlopów – art. 64 ust. 3 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 29).

Rok szkolny w działaniach *nauczyciela* jako pracownika dzieli się – co do zasady – na pięciodniowy tydzień pracy³¹:

nauczyciela zatrudnionego w pełnym wymiarze zajęć obowiązuje pięciodniowy tydzień pracy – art. 42c ust. 1 UKN; w szkołach, w których praca odbywa się we wszystkie dni tygodnia, nauczyciel korzysta co najmniej raz na dwa tygodnie z dwu kolejnych dni wolnych od pracy, z których jeden musi przypadać w niedzielę – art. 42c ust. 2 UKN,

a następnie na limitowane w ramach tygodnia godziny wyznaczające najmniejszy z komponentów temporalnych działań *nauczyciela* pracownika, określany jako tygodniowy wymiar godzin:

tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz, nauczycieli zatrudnionych w pełnym wymiarze zajęć ustala się, z zastrzeżeniem ust. 2a i 4a, według następujących norm – art. 42 ust. 3 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 30).

Tak sformułowany komponent temporalny działań *nauczyciela* w profilu pracownika zależy jest od: miejsca wykonywania obowiązków, zajmowanego stanowiska, prowadzonych zajęć oraz – incydentalnie – wieku podopiecznych:

otrzymaniu negatywnej oceny dorobku zawodowego bądź braku akceptacji komisji kwalifikacyjnej lub egzaminacyjnej w staraniach o nadanie stopnia awansu zawodowego (w przypadkach, o których mowa w art. 9c ust. 11 i art. 9g ust. 8, w razie ustalenia dodatkowego stażu, z nauczycielem stażystą nawiązuje się stosunek pracy na czas określony na kolejny jeden rok szkolny – art. 10 ust. 2 UKN).

³¹ Wyjątki od pięciodniowego tygodnia pracy są uzasadniane: wykonywaniem przez nauczyciela wskazanych w ustawach zadań po przeniesieniu do innej miejscowości (w wypadku określonym w ust. 1, a dotyczącym pracy w innej szkole w innej miejscowości, nauczycielowi przysługuje [...] czterodniowy tydzień pracy – art. 19 ust. 2 UKN), doszkalać się (*nauczycielom doszkalcącym się* – art. 42c ust. 1 UKN), podjęciem ważnych społecznie zadań (*wykonującym inne ważne społecznie zadania* – art. 42c ust. 1 UKN) lub organizacją pracy szkoły (*jeżeli to wynika z organizacji pracy w szkole* – art. 42c ust. 1 UKN; *nie dotyczy to nauczyciela pracującego w systemie kształcenia zaocznego* – art. 42c ust. 2 UKN). W tych przypadkach o czasie pracy *nauczyciela* przesądza dyrektor szkoły, podejmując decyzję o skróceniu tygodnia pracy (*dyrektor szkoły może ustalić czterodniowy tydzień pracy* – art. 42c ust. 1 UKN).

tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz, [...] ustala się [...] według następujących norm: stanowisko – typ (rodzaj) szkoły – art. 42 ust. 3 UKN; czas pracy nauczyciela akademickiego jest określony zakresem jego obowiązków dydaktycznych, naukowych i organizacyjnych – art. 130 ust. 1 PoSW; nauczyciele przedszkoli i innych placówek przedszkolnych pracujących z grupami dzieci 6-letnich – 22 [godziny – przyp. D.J.] – art. 42 ust. 3 pkt 2 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 31)

i może zmieniać się w trakcie roku szkolnego:

organ prowadzący szkołę lub placówkę określa [...] zasady rozliczania tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć nauczycieli, dla których ustalony plan zajęć jest różny w poszczególnych okresach roku szkolnego – art. 42 ust. 7 pkt 1 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 32).

Do komponentów temporalnych w obrazie *nauczyciela* należy także włączyć określenia preferowanego zakresu czasowego pracy. Jest nim pełny wymiar zajęć dydaktycznych i wychowawczych:

organ prowadzący szkołę lub placówkę może określić przypadki, w jakich nauczycielowi zatrudnionemu w pełnym wymiarze zajęć można obniżyć tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć, oraz warunki i tryb tego obniżenia – art. 42a ust. 1 UKN; nauczycielowi zatrudnionemu w pełnym wymiarze zajęć przysługuje urlop płatny dla dalszego kształcenia się oraz inne ulgi i świadczenia związane z tym kształceniem – art. 68 ust. 1 UKN.

Dążenie do pełnego wymiaru zajęć jest o tyle istotne, iż w celu jego osiągnięcia dopuszczalne jest również skierowanie *nauczyciela* – za jego zgodą³² – do pracy w innym miejscu (*organ prowadzący szkołę może nałożyć na nauczyciela obowiązek podjęcia pracy w innej szkole lub szkołach [...] w celu uzupełnienia tygodniowego obowiązkowego wymiaru zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych – art. 22 ust. 1 UKN*) oraz na innym stanowisku (*na tym samym lub – za jego zgodą – na innym stanowisku – art. 22 ust. 1 UKN*). W ten sposób komponent temporalny może wpływać na komponent lokacyjny obrazu *nauczyciela* jako pracownika.

W obrazie normatywnym czas pracy *nauczyciela* jako pracownika zawiera też okresy szczególne. Są to:

³² Możliwość uzupełnienia zatrudnienia ma być jednak dla *nauczyciela* udogodnieniem, nie obowiązkiem, dlatego dopuszczalna jest praca w niepełnym wymiarze godzin, o ile *nauczyciel* nie wyrazi zgody na pracę w na innym stanowisku (w wypadku niewyrażenia zgody *nauczyciel* otrzymuje wynagrodzenie za część obowiązkowego wymiaru zajęć – art. 22 ust. 1 UKN).

- dni wolne od pracy, w których nie odbywają się zajęcia z uczniami,
- pora nocna,
- godziny nadwymiarowe³³ i doraźne zastępstwa za nieobecnego *nauczyciela*:

za zajęcia dydaktyczne, wychowawcze lub opiekuńcze, wykonywane w dniu wolnym od pracy, nauczyciel otrzymuje inny dzień wolny od pracy – art. 42c ust. 3 UKN; za każdą godzinę pracy w porze nocnej nauczycielowi przysługuje dodatkowe wynagrodzenie w wysokości 15% godzinowej stawki wynagrodzenia zasadniczego – art. 42b ust. 2 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania [...] określa [...] szczegółowe warunki obliczania i wypłacania wynagrodzenia za godziny nadwymiarowe i godziny doraźnych zastępstw – art. 30 ust. 7 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 34).

Tak określone realizacje komponentu temporalnego działań *nauczyciela* jako pracownika są traktowane jako wyjątkowe (co podkreślają użyte w tekście prawnym sformułowania: *w szczególnych wypadkach* lub *w szczególnych przypadkach*, a także dodatkowe uwarunkowania szczególnego czasu pracy: zgoda nauczyciela, określone okoliczności lub limity), a ich realizacja zapewnia nauczycielowi dodatkowe korzyści – dni wolne od pracy lub wyższe wynagrodzenie.

Co istotne, czas pracy w niektórych przypadkach jest jednym z warunków uznania pracownika za *nauczyciela*, nawet jeżeli nie zajmuje on nauczycielskiego stanowiska:

ustawie podlegają również, w zakresie określonym ustawą: 4) pracownicy zatrudnieni u pracodawców niewymienionych w ust. 1 oraz ust. 2 pkt 1–3 [...] wykonujący pracę dydaktyczną i wychowawczą co najmniej w połowie obowiązującego ich czasu pracy – art. 1 ust. 2 pkt 4 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 33).

Wskazania temporalne w ustawach oświatowych pełnią zatem również funkcje decydującą o uznaniu pracownika za *nauczyciela*.

6.7.1.5. Warunki bycia nauczycielem w profilu pracownika

Wykonywanie pracy *nauczyciela* – w obrazie kreowanym w przepisach oświatowych – to zajęcie wymagające wykazania się określonymi przymiotami. Zgodnie ze wskazaniami

³³ Są one okresem aktywności typowym dla pracy *nauczyciela*, traktowanym jako przywilej, nie są tożsame z godzinami nadliczbowymi, zdefiniowanymi się Kodeksie pracy, por. Art. 151 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2016, poz. 1666, t.j.); por. A. Piszko: *Karta Nauczyciela z komentarzem*. Warszawa 2016, s. 161–162; A. Barański, M. Szymańska: *Karta nauczyciela. Komentarz...*; J. Witkowski: *Karta Nauczyciela. Warunki pracy, wynagrodzenie, nagrody. Komentarz* [online]. Warszawa 2017. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].

prawodawcy są to: kwalifikacje, moralność, zdrowie fizyczne i psychiczne, obywatelstwo, podstawy działania oraz odpowiedni poziom działań (zob. tabela 14).

Tabela 14. Podkategorie warunków bycia *nauczycielem* w profilu pracownika w aktach prawnych

Podkategoria	Ogółem		UKN		UoSO		PO		UoSIO		PoSW		UoNSK	
kwalifikacje	88	32,5%	30	11,1%	2	0,7%	17	6,3%	6	2,2%	33	12,2%	0	0,0%
moralność	32	11,8%	17	6,3%	0	0,0%	6	2,2%	0	0,0%	9	3,3%	0	0,0%
zdrowie fizyczne i psychiczne	58	21,4%	36	13,3%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	22	8,1%	0	0,0%
obywatelstwo	3	1,1%	1	0,4%	1	0,4%	0	0,0%	1	0,4%	0	0,0%	0	0,0%
bycie pracownikiem	64	23,6%	30	11,1%	0	0,0%	9	3,3%	3	1,1%	22	8,1%	0	0,0%
odpowiedni poziom działań	26	9,6%	17	6,3%	0	0,0%	1	0,4%	0	0,0%	8	3,0%	0	0,0%
suma wskazań	271	100,0%	131	48,3%	3	1,1%	33	12,2%	10	3,7%	94	34,7%	0	0,0%

6.7.1.5.1. Kwalifikacje *nauczyciela* pracownika

Jak wynika z obrazu odzwierciedlonego w aktach normatywnych, do wykonywania pracy *nauczyciela* niezbędne są kwalifikacje. Jak bardzo są one niezbędne *nauczycielowi* w profilu pracownika, świadczą wymagania ich weryfikowania podczas nawiązywania pracy, a także w ramach nadzoru pedagogicznego:

stosunek pracy z nauczycielem mianowanym i z nauczycielem dyplomowanym nawiązuje się na podstawie mianowania, jeżeli [...] posiada kwalifikacje wymagane do zajmowania danego stanowiska – art. 10 ust. 5 pkt 5 UKN; nie można nawiązać stosunku pracy z nauczycielem, który nie spełnia warunków, o których mowa w ust. 5 pkt 2–5 – art. 10 ust. 8 UKN; nie można nawiązać stosunku pracy z nauczycielem przedszkola, szkoły lub placówki, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2, który nie spełnia warunków, o których mowa w art. 10 ust. 5 pkt 2–5 – art. 91b ust. 2b UKN.

Co więcej, w wizerunku normatywnym *nauczyciela* jako pracownika osiągnięty poziom specjalizacji jest wyznacznikiem stanowiska, na którym zostaje zatrudniony *nauczyciel*³⁴:

³⁴ Wskazanie szczegółowych kompetencji, jakie są niezbędne do zostania *nauczycielem* poprzez objęcie poszczególnych stanowisk, zostaje scedowany – w drodze delegacji ustawowej – na odpowiednich ministrów (art. 9 ust. 2 UKN; art. 9 ust. 2 i 3 UKN).

dyrektor szkoły nawiązuje z nauczycielem stosunek pracy [...] na stanowisku zgodnym z posiadanymi przez nauczyciela kwalifikacjami – art. 11 UKN; w zakresie wymienionym w ust. 1 pkt 1 i 2 nadzorowi podlega w szczególności [...] posiadanie przez nauczycieli wymaganych kwalifikacji do prowadzenia przydzielonych im zajęć – art. 55 ust. 2 pkt 1 PO.

Wyłącznie w ramach wyjątku (co zostaje wyraźnie zaznaczone za pomocą sformułowań w szczególnych przypadkach, w przypadku zaistnienia potrzeby, w uzasadnionych przypadkach) nauczycielem – pracownikiem może zostać osoba bez odpowiedniego przygotowania. W obrazie odzwierciedlanym w aktach prawnych sytuacja taka dopuszczalna jest jednak wyłącznie tymczasowo (na zastępstwo nieobecnego *nauczyciela*) lub wówczas, jeśli kwalifikacje zostaną uznane za wystarczające lub będą uzupełniane w trakcie wykonywania pracy³⁵:

W przypadku, o którym mowa w ust. 7 [W przypadku zaistnienia potrzeby wynikającej z organizacji nauczania lub zastępstwa nieobecnego nauczyciela – przyp. D.J.], jeżeli nie ma możliwości zatrudnienia osoby posiadającej wymagane kwalifikacje, można za zgodą organu sprawującego nadzór pedagogiczny zatrudnić nauczyciela, który nie spełnia warunku wymienionego w ust. 5 pkt 5 – art. 10 ust. 9 UKN; w uzasadnionych przypadkach w przedszkolu publicznym może być, za zgodą kuratora oświaty, zatrudniona osoba niebędąca nauczycielem do prowadzenia zajęć rozwijających zainteresowania, posiadająca przygotowanie uznane przez dyrektora przedszkola za odpowiednie do prowadzenia danych zajęć – art. 15 ust. 1 PO (zob. aneks zał. 3 cyt. 34).

Prawodawca uwzględnia zatem w normatywnym wizerunku *nauczyciela* odstępianie od reguły kwalifikacyjnego uwarunkowania zatrudnienia na rzecz zapewnienia odpowiedniej organizacji nauczania. Taki sposób ujęcia wymagań stawianych *nauczycielowi* w profilu pracownika sugeruje funkcjonalne uzasadnienie zdobytych kompetencji. Odpowiednie przygotowanie merytoryczne jest określane w odniesieniu do zajmowanego stanowiska, a jego zakres ma być odpowiedni wyłącznie w takim zakresie, by umożliwić wykonywanie pracy³⁶.

³⁵ W tym przypadku umowa może być przedłużona na kolejny rok szkolny wyłącznie jeśli nauczyciel nie uzupełni kwalifikacji z uwagi na okoliczności, na które nie miał wpływu: *w przypadku, gdy nauczyciel w ciągu pierwszego roku pracy w szkole nie uzyska przygotowania pedagogicznego z przyczyn od niego niezależnych, z nauczycielem może być zawarta umowa o pracę na kolejny jeden rok szkolny – art. 10 ust. 3 UKN.*

³⁶ Por. *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski [online]. Wyd. I reprint. Warszawa 1997. Adres: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/wystarczac;5522239.html> [dostęp: 10.09.2017].

6.7.1.5.2. Moralność *nauczyciela* pracownika

Zgodnie z obrazem kreowanym w ustawach oświatowych wykonywanie pracy *nauczyciela* wymaga nie tylko odpowiednich kwalifikacji, ale również określonej postawy moralnej:

stanowisko nauczyciela może zajmować osoba, która [...] przestrzega podstawowych zasad moralnych – art. 9 ust. 1 pkt 2 UKN.

Gwarancją moralności *nauczyciela* są dodatkowe wymogi, które muszą zostać spełnione przez osobę zatrudnianą na stanowisku nauczycielskim i wykonującą pracę nauczyciela, a więc będącą *nauczycielem* pracownikiem. Są to pełnia praw publicznych i niekaralność:

stosunek pracy z nauczycielem [...] nawiązuje się [...], jeżeli [...] korzysta z praw publicznych; [...] nie był skazany prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe; [...] nie był prawomocnie ukarany karą dyscyplinarną – art. 10 ust. 5 pkt 2, 4–4a UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 35).

Brak tych dwóch cech (niekaralności i pełni praw publicznych) uniemożliwia bycie *nauczycielem* w profilu pracownika: naruszenie któregośkolwiek z wymienionych warunków lub stwierdzenie ich zatajenia w chwili zawierania zatrudnienia staje się przyczyną rozwiązania zatrudnienia, a więc powoduje, że pracownik w świetle prawa przestaje być *nauczycielem*:

stosunek pracy nauczyciela wygasa z mocy prawa w razie [...] stwierdzenia, że nawiązanie stosunku pracy nastąpiło na podstawie fałszywych lub nieważnych dokumentów albo zostało dokonane z naruszeniem warunków określonych w art. 10 ust. 5 pkt 1–5 – art. 26 ust. 1 pkt 5 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 36).

Co więcej, w momencie podejmowania pracy *nauczyciel* nie tylko nie może być karany, ale również podejrzanym w toczącej się sprawie o umyślne przestępstwo publicznoskargowe lub w postępowaniu dyscyplinarnym:

stosunek pracy z nauczycielem mianowanym i z nauczycielem dyplomowanym nawiązuje się na podstawie mianowania, jeżeli [...] nie toczy się przeciwko niemu postępowanie karne w sprawie o umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub postępowanie dyscyplinarne – art. 10 ust. 5 pkt 3 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 37).

Dzięki tak szerokiemu zakresowi weryfikacji moralności *nauczyciela* jako pracownika pracę tę wykonują wyłącznie osoby, które nie budzą żadnych podejrzeń co do ich postawy moralnej.

6.7.1.5.3. Zdrowie fizyczne i psychiczne *nauczyciela* pracownika

Kolejną podkategorią warunkującą wykonywanie pracy *nauczyciela* w obrazie odzwierciedlonym w analizowanych aktach z gałęzi prawa oświatowego jest odpowiedni stan zdrowia:

stanowisko nauczyciela może zajmować osoba, która [...] spełnia warunki zdrowotne niezbędne do wykonywania zawodu – art. 9 ust. 1 pkt 3 UKN.

Choć dla prawodawcy znaczenie mają wyłącznie te uwarunkowania zdrowotne *nauczyciela*, bez których wypełnianie obowiązków pracy nauczycielskiej nie byłoby możliwe³⁷, stan zdrowia nie ogranicza się wyłącznie do kondycji ciała. Jednym z niezbędnych warunków bycia *nauczycielem* pracownikiem jest również pełnia zdrowia psychicznego³⁸, a więc – w języku prawodawcy – pełna zdolność do czynności prawnych:

stosunek pracy z nauczycielem mianowanym i z nauczycielem dyplomowanym nawiązuje się na podstawie mianowania, jeżeli [...] ma pełną zdolność do czynności prawnych – art. 10 ust. 5 pkt 2 UKN; nie można nawiązać stosunku pracy z nauczycielem, który nie spełnia warunków, o których mowa w ust. 5 pkt 2–5 – art. 10 ust. 8 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 37).

Podkategoria stanu zdrowia w wizerunku *nauczyciela* jako pracownika jest na tyle istotna, że jej spełnienie jest nie tylko wymagane do bycia *nauczycielem* (przy nawiązywaniu stosunku pracy), ale również monitorowane w trakcie wykonywania działań. Dlatego *nauczyciel* pracownik może w każdym czasie zostać wysłany na badania kontrolne:

dyrektor szkoły może skierować nauczyciela mianowanego na badanie okresowe lub kontrolne z własnej inicjatywy w każdym czasie – art. 23 ust. 5 UKN; do rozwiązania stosunku pracy z nauczycielem zatrudnionym na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony stosuje się również przepisy art. 23 [...] ust. 3–5 – art. 27 ust. 3 UKN³⁹.

Pogorszenie się stanu zdrowia *nauczyciela*, a więc sytuacja, w której przestaje on spełniać warunek wskazany w normatywnym obrazie, może stać się przyczyną rozwiązania stosunku pracy. Sprawia zatem, że pracownik przestaje być *nauczycielem* w rozumieniu prawa:

³⁷ Por. *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski [online]. Wyd. I reprint. Warszawa 1997. Adres: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/niezbedny;5460129.html> [dostęp: 10.09.2017].

³⁸ Zgodnie z art. 111 § 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2015 r., poz. 2082, t.j) podstawą ubezwłasnowolnienia są choroba psychiczna, niedorozwój umysłowy albo inny rodzaj zaburzeń, w szczególności alkoholizmu lub narkomanii.

³⁹ B. Śnieżek: *Karta Nauczyciela. Komentarz do ustawy*. Wyd. 2 zm. Warszawa – Bielsko-Biała 2011, s. 182.

stosunek pracy z nauczycielem [...] ulega rozwiązaniu [...] w razie orzeczenia przez lekarza przeprowadzającego badanie okresowe lub kontrolne o niezdolności nauczyciela do wykonywania dotychczasowej pracy – art. 23 ust. 1 pkt 3 UKN; do rozwiązania stosunku pracy z nauczycielem zatrudnionym na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony stosuje się również przepisy art. 23 ust. 1 pkt 3 – art. 27 ust. 3 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 38).

Co więcej, status *nauczyciela* uzależniony jest również od wątpliwości w odniesieniu do spełniania tej konkretnej cechy, wynikających z nieusprawiedliwionego niezgłoszenia się na badania lub niedostarczenia dokumentu potwierdzającego odpowiedni stan zdrowia⁴⁰:

rozwiązanie stosunku pracy z nauczycielem zatrudnionym na podstawie mianowania może nastąpić również [...] w razie nieusprawiedliwionego niezgłoszenia się nauczyciela na badanie okresowe lub kontrolne – art. 23 ust. 4 pkt 2 UKN; w przypadku dwukrotnego nieusprawiedliwionego niezgłoszenia się nauczyciela na badanie ust. 4 pkt 2 stosuje się odpowiednio – art. 23 ust. 5 UKN; do rozwiązania stosunku pracy z nauczycielem zatrudnionym na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony stosuje się również przepisy art. 23 [...] ust. 3–5 – art. 27 ust. 3 UKN; rektor może rozwiązać stosunek pracy z mianowanym nauczycielem akademickim bez wypowiedzenia w przypadku [...] niedostarczenia w wyznaczonym terminie orzeczenia potwierdzającego zdolność do pracy na zajmowanym stanowisku, wydanego przez lekarza prowadzącego badania okresowe lub kontrolne – art. 126 pkt 2 PoSW.

Uwarunkowanie bycia *nauczycielem* pracownikiem od spełniania warunku zdrowia psychicznego skutkuje wpisaniem w jego obraz normatywny zobowiązania do usuwania

⁴⁰ Tamże.

przejściowych problemów zdrowotnych⁴¹. W języku prawodawcy zobowiązanie to zostaje ujęte w postaci urlopu dla poratowania zdrowia⁴²:

nauczycielowi [...] dyrektor szkoły udziela urlopu dla poratowania zdrowia – art. 73 ust. 1 UKN; minister właściwy do spraw zdrowia, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania, określi, w drodze rozporządzenia, tryb orzekania o potrzebie udzielenia nauczycielowi urlopu, o którym mowa w ust. 1 – art. 73 ust. 11 UKN; nauczyciel akademicki

⁴¹ Urlop dla poratowania zdrowia zakłada przejściowy charakter występujących problemów, dlatego nie może prowadzić do długotrwałego niewykonywania pracy: w szczególnie uzasadnionych wypadkach okres nieobecności w pracy może być przedłużony o kolejne 12 miesięcy, o ile nauczyciel uzyska prawo do świadczenia rehabilitacyjnego, o którym mowa w przepisach dotyczących świadczeń pieniężnych z ubezpieczenia społecznego [...] lub zostanie mu udzielony urlop dla poratowania zdrowia – art. 23 ust. 1 pkt 2 UKN; okres nieobecności w pracy spowodowanej chorobą może być przedłużony do dwóch lat, licząc łącznie okres niezdolności do pracy i urlopu dla poratowania zdrowia – art. 27 ust. 1 UKN; do rozwiązania stosunku pracy z nauczycielem zatrudnionym na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony stosuje się również przepisy art. 23 ust. 1 – art. 27 ust. 3 UKN; dyrektor szkoły udziela urlopu dla poratowania zdrowia [...] w wymiarze nieprzekraczającym jednorazowo roku – art. 73 ust. 1 UKN; urlop dla poratowania zdrowia nie może być udzielony na okres dłuższy niż do końca miesiąca poprzedzającego miesiąc, w którym nauczyciel nabywa uprawnienia emerytalne – art. 73 ust. 2 UKN; w przypadku gdy urlop dla poratowania zdrowia jest wykorzystywany w częściach, kolejnego urlopu można udzielić nie wcześniej niż po upływie trzech lat od dnia zakończenia ostatnio udzielonego urlopu – art. 134 ust. 5b PoSW; nauczycielowi można udzielić kolejnego urlopu dla poratowania zdrowia nie wcześniej niż po upływie roku od dnia zakończenia poprzedniego urlopu dla poratowania zdrowia – art. 73 ust. 8 UKN; łączny wymiar urlopu dla poratowania zdrowia nauczyciela w okresie całego zatrudnienia nie może przekraczać 3 lat – art. 73 ust. 8 UKN; łączny wymiar urlopu dla poratowania zdrowia w całym okresie zatrudnienia nauczyciela akademickiego nie może przekroczyć jednego roku – art. 134 ust. 5a PoSW.

⁴² Uprawnienie to zależne jest wyłącznie od wystąpienia przyczyn zdrowotnych i zostaje wyjęte spod jakiegokolwiek decyzji uznaniowej dyrektora szkoły, rektora lub organu prowadzącego placówkę: o potrzebie udzielenia nauczycielowi urlopu dla poratowania zdrowia, w celu przeprowadzenia zalecanego leczenia, orzeka lekarz ubezpieczenia zdrowotnego leczący nauczyciela – art. 73 ust. 10 UKN; o potrzebie udzielenia nauczycielowi akademickiemu urlopu dla poratowania zdrowia orzeka lekarz posiadający uprawnienia do wykonywania badań profilaktycznych zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 229 § 8 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy – art. 134 ust. 5c PoSW; uprawniony lekarz przeprowadza badanie lekarskie na podstawie skierowania wydanego przez rektora na wniosek nauczyciela akademickiego o udzielenie urlopu dla poratowania zdrowia – art. 134 ust. 5d PoSW; uprawniony lekarz orzeka o potrzebie udzielenia nauczycielowi akademickiemu urlopu dla poratowania zdrowia i określa czas potrzebny na przeprowadzenie zalecanego leczenia na podstawie: 1) wyników przeprowadzonego przez siebie badania lekarskiego; 2) wyników badań pomocniczych lub konsultacji specjalistycznych, których wykonanie uzna za niezbędne; 3) dokumentacji medycznej z przebiegu dotychczasowego leczenia – art. 134 ust. 5e PoSW; po przeprowadzeniu badania lekarskiego uprawniony lekarz wydaje orzeczenie lekarskie o potrzebie udzielenia nauczycielowi akademickiemu urlopu dla poratowania zdrowia – art. 134 ust. 5f PoSW; minister właściwy do spraw zdrowia w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw szkolnictwa wyższego określi [...] zakres oraz tryb przeprowadzania badania lekarskiego, któremu jest obowiązany poddać się nauczyciel akademicki [...], uwzględniając konieczność przyjęcia obiektywnych i niezbędnych kryteriów oceny stanu zdrowia dokonywanej w celu stwierdzenia potrzeby leczenia oraz określenia czasu na jego przeprowadzenie, a także zapewnienia jednolitości stosowanych dokumentów – art. 134 ust. 6 pkt 1 PoSW; nauczycielowi akademickiemu oraz uczelni przysługuje odwołanie od orzeczenia lekarskiego do wojewódzkiego ośrodka medycyny pracy – art. 134 ust. 5g PoSW; orzeczenie lekarskie wydane w trybie odwoławczym jest ostateczne – art. 134 ust. 5k PoSW; minister właściwy do spraw zdrowia w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw szkolnictwa wyższego określi i [...] zakres oraz tryb przeprowadzania badania lekarskiego, któremu jest obowiązany poddać się nauczyciel akademicki [...], uwzględniając konieczność przyjęcia obiektywnych i niezbędnych kryteriów oceny stanu zdrowia dokonywanej w celu stwierdzenia potrzeby leczenia oraz określenia czasu na jego przeprowadzenie, a także zapewnienia jednolitości stosowanych dokumentów – art. 134 ust. 6 pkt 1 PoSW; dyrektor szkoły udziela urlopu dla poratowania zdrowia – art. 73 ust. 1 UKN; rektor udziela nauczycielowi akademickiemu urlopu dla poratowania zdrowia na podstawie orzeczenia lekarskiego – art. 134 ust. 7 PoSW; por. J. Lisowski, Ł. Pater, K. Stradomski: *Karta Nauczyciela. Komentarz...* .

[...] ma prawo do płatnego urlopu dla poratowania zdrowia w celu przeprowadzenia zaleconego leczenia, jeżeli stan jego zdrowia wymaga powstrzymania się od pracy – art. 134 ust. 5 PoSW.

Urlop taki ma prowadzić do regeneracji zdrowia *nauczyciela* utraconego w pracy i odzyskania pełnej sprawności do dalszego wykonywania zadań pracowniczych, a więc przywrócenia cechy warunkującej pracę nauczycielską⁴³:

w szczególnie uzasadnionych wypadkach lekarz leczący stwierdzi możliwość powrotu do pracy w zawodzie nauczyciela – art. 27 ust. 2 UKN; dyrektor szkoły udziela urlopu dla poratowania zdrowia w celu przeprowadzenia zaleconego leczenia – art. 73 ust. 1 UKN; nauczyciel akademicki [...] ma prawo do płatnego urlopu dla poratowania zdrowia w celu przeprowadzenia zaleconego leczenia, jeżeli stan jego zdrowia wymaga powstrzymania się od pracy – art. 134 ust. 5 PoSW (zob. aneks zał. 3 cyt. 39),

dlatego w wizerunku odzwierciedlonym w ustawach oświatowych zostaje zrównany z pozostałymi działaniami *nauczyciela* pracownika:

do okresu siedmioletniej pracy w szkole [...] wlicza się okresy czasowej niezdolności do pracy wskutek choroby oraz urlopu innego niż wypoczynkowy – art. 73 ust. 3 UKN; nauczyciel w okresie przebywania na urlopie dla poratowania zdrowia zachowuje prawo do comiesięcznego wynagrodzenia zasadniczego i dodatku za wysługę lat oraz prawo do innych świadczeń pracowniczych, w tym dodatków socjalnych – art. 73 ust. 5 UKN; wynagrodzenie za czas płatnych urlopów [...] oblicza się jak wynagrodzenie za urlop wypoczynkowy – art. 134 ust. 11 PoSW.

Co ciekawe, w obrazie normatywnym *nauczyciela* jako pracownika utrata cechy dobrego zdrowia jest łączona z długotrwałym wykonywaniem pracy nauczycielskiej. Świadczy o tym wpisanie przez prawodawcę urlopu dla poratowania zdrowia w profil pracownika dopiero po przepracowaniu na stanowisku *nauczyciela* 7 lub 15 lat:

nauczycielowi zatrudnionemu w pełnym wymiarze zajęć na czas nieokreślony, po przepracowaniu co najmniej 7 lat w szkole, dyrektor szkoły udziela urlopu dla poratowania zdrowia – art. 73 ust. 1 UKN; okres siedmioletniej pracy w szkole, uzasadniający prawo do

⁴³ Z tego względu przewidziana jest możliwość odwołania z urlopu *nauczyciela*, który będzie próbował wykorzystać go niezgodnie z przeznaczeniem: *w okresie przebywania na urlopie dla poratowania zdrowia nauczyciel nie może nawiązać stosunku pracy lub podjąć innej działalności zarobkowej – art. 73 ust. 7 UKN; w przypadku stwierdzenia, że w okresie urlopu dla poratowania zdrowia nauczyciel podejmuje inny stosunek pracy lub inną działalność zarobkową, dyrektor szkoły odwołuje nauczyciela z urlopu, określając termin, w którym nauczyciel obowiązany jest do powrotu do pracy – art. 73 ust. 7 UKN; nauczyciel akademicki korzystający z urlopu dla poratowania zdrowia nie może w tym czasie wykonywać pracy zarobkowej ani prowadzić działalności gospodarczej – art. 134 ust. 10 PoSW; por. J. Jakubowski, M. Zając-Rzosińska: Karta Nauczyciela. Komentarz...*

urlopu, powinien przypadać bezpośrednio przed datą rozpoczęcia urlopu dla poratowania zdrowia – art. 73 ust. 4 UKN; wymóg siedmioletniego okresu pracy w szkole dotyczy udzielenia pierwszego urlopu dla poratowania zdrowia – art. 73 ust. 4 UKN; nauczyciel akademicki zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy, po przepracowaniu co najmniej piętnastu lat w uczelni, ma prawo do płatnego urlopu dla poratowania zdrowia – art. 134 ust. 5 PoSW,

a także umożliwienie finansowego wsparcia utraconego zdrowia po zakończeniu pracy nauczyciela:

uprawnienia, o których mowa w ust. 1 [organy prowadzące szkoły przeznaczają corocznie w budżetach odpowiednie środki finansowe z przeznaczeniem na pomoc zdrowotną dla nauczycieli korzystających z opieki zdrowotnej oraz określają rodzaje świadczeń przyznawanych w ramach tej pomocy – przyp. D.J.], zachowują nauczyciele po przejściu na emeryturę, rentę lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne bez względu na datę przejścia na emeryturę, rentę lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne – art. 72 ust. 4 UKN.

6.7.1.5.4. Obywatelstwo *nauczyciela* pracownika

Odpowiednia przynależność państwowa co do zasady nie należy do cech wymaganych od *nauczyciela* w profilu pracownika i nie warunkuje bycia *nauczycielem*. Jednak w wizerunku wpisanym w oświatowe akty normatywne uwzględnione zostały także przypadki, w których wykonywanie pracy nauczycielskiej uzależnione jest od posiadania wskazanego obywatelstwa – państwa polskiego, państwa członkowskiego Unii Europejskiej, Konfederacji Szwajcarskiej lub państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) lub strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym:

stosunek pracy z nauczycielem mianowanym i z nauczycielem dyplomowanym nawiązuje się na podstawie mianowania, jeżeli [...] posiada obywatelstwo polskie, z tym że wymóg ten nie dotyczy obywateli państwa członkowskiego Unii Europejskiej, Konfederacji Szwajcarskiej lub państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym – art. 10 ust. 5 pkt 1 UKN.

Zgodnie z wizerunkiem *nauczyciela* odzwierciedlonym w aktach oświatowych, informacja o obywatelstwie osoby wykonującej pracę nauczycielską jest również wpisana do systemu informacji oświatowej:

zbiór danych, o którym mowa w ust. 1 pkt 3, zawiera zbiory danych o [...] nauczycielach, wychowawcach i innych pracownikach pedagogicznych, w tym niebędących obywatelami polskimi – art. 107 ust. 4 pkt. 1 UoSIO;

a osoby niebędące polskimi obywatelami, które chcą stać się *nauczycielem* i wykonywać nauczycielską pracę, muszą liczyć się z koniecznością spełnienia dodatkowych warunków, określanych przez ministra:

minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, zasady i warunki zatrudniania w szkołach i placówkach publicznych nauczycieli niebędących obywatelami polskimi – art. 95 UoSO.

6.7.1.5.5. Bycie pracownikiem

W obrazie normatywnym warunkiem przyznania statusu *nauczyciela* w profilu pracownika jest jego zatrudnienie, a więc bycie pracownikiem⁴⁴:

ustawie podlegają nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy pedagogiczni zatrudnieni – art. 1 ust. 1 UKN; ilekroć w ustawie jest mowa o [...] nauczycielach bez bliższego określenia – rozumie się przez to nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych zatrudnionych w przedszkolach, szkołach i placówkach wymienionych w art. 1 – art. 3 pkt 1 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 40).

Istnienie stosunku pracy (bycie pracownikiem) jest o tyle istotne, że wystarcza do uznania za *nauczyciela* nawet wówczas, gdy dana osoba nie wykonuje pracy:

ustawie podlegają również, w zakresie określonym ustawą [...] nauczyciele urlopowani na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych – art. 1 ust. 2 pkt 3 UKN.

Bycie pracownikiem warunkuje zatem w tym profilu bycie *nauczycielem*.

⁴⁴ Pracownik wykonuje obowiązki określone umową lub aktem prawnym jako źródło zarobku. Por. *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski [online]. Wyd. I reprint. Warszawa 1997. Adres: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/zatrudnienie;5527711.html> [dostęp: 10.09.2017]. W obrazie kreowanym na podstawie aktów prawa oświatowego *nauczycielem* są jednak tylko osoby wykonujące pracę na podstawie umowy o pracę lub mianowania. Wyłącznie wyjątkowo w status *nauczyciela* – pracownika przyznany jest osobom wykonującym zadania nauczycielskie na podstawie umowy cywilnoprawnej: *stosunek pracy z nauczycielem nawiązuje się [...] na podstawie umowy o pracę lub mianowania* – art. 10 ust. 1 UKN; *dyrektor szkoły nawiązuje z nauczycielem stosunek pracy odpowiednio na podstawie umowy o pracę lub mianowania* – art. 11 UKN; *nawiązanie stosunku pracy z nauczycielem akademickim następuje na podstawie mianowania albo umowy o pracę* – art. 118 ust. 1 PoSW; *w systemie informacji oświatowej są gromadzone i przetwarzane dane dotyczące [...] osób, które wykonują zadania nauczyciela na podstawie umowy cywilnoprawnej* – art. 3. ust. 2 pkt. 4 UoSIO; *dane dziedzinowe osoby, o której mowa w art. 3 ust. 2 pkt 4, obejmują: 1) wykształcenie; 2) przygotowanie pedagogiczne; 3) posiadane kwalifikacje do nauczania; 4) zajmowane stanowiska i sprawowane funkcje; 5) rodzaj i wymiar zadań; 6) rodzaj, datę rozpoczęcia i zakończenia obowiązywania umowy* – art. 29 ust. 4 UoSIO; *po przekazaniu przez szkołę lub placówkę oświatową [...] informacji o dacie [...] zakończenia obowiązywania umowy cywilnoprawnej, zbiór danych nauczyciela w bazie danych SIO [...] staje się nieaktywny* – art. 48 ust. 1 UoSIO. Wykonywanie zadań *nauczyciela* na podstawie umów cywilnoprawnych, jak umowa o dzieło czy umowa-zlecenie, jest niedopuszczalne. Por. A. Barański, M. Szymańska: *Karta nauczyciela. Komentarz...*; B. Śnieżek: *Karta Nauczyciela. Komentarz do ustawy...*, s. 30, 138–139.

6.7.1.5.6. Odpowiedni poziom działań *nauczyciela pracownika*

Komponent uwarunkowań bycia *nauczycielem* w profilu pracownika wypełnia również poziom działań pracowniczych. Wykonywanie nauczycielskich zadań w ramach pracy podlega stałej ocenie⁴⁵, która ma zapewniać odpowiednie realizowanie działań *nauczyciela pracownika*⁴⁶:

praca nauczyciela [...] podlega ocenie – art. 6a ust. 1 UKN; wszyscy nauczyciele akademicki podlegają okresowej ocenie, w szczególności w zakresie należytego wykonywania obowiązków – art. 132 ust. 1 PoSW; nauczyciele podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za uchybienia [...] obowiązkom, o których mowa w art. 6 – art. 75 ust. 1 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 41).

Z tego względu pozytywna ocena działań pracowniczych *nauczyciela* jest warunkiem bycia *nauczyciela*, a jej negatywny wynik lub nierzetelne wypełnianie obowiązków pracowniczych jest podstawą rozwiązania zatrudnienia, a więc utraty statusu *nauczyciela* w profilu pracownika:

stosunek pracy z nauczycielem [...] ulega rozwiązaniu [...] w razie uzyskania negatywnej oceny pracy dokonanej w trybie i na zasadach określonych w art. 6a – art. 23 ust. 1 pkt 5 UKN; rektor rozwiązuje za wypowiedzeniem stosunek pracy z nauczycielem akademickim w przypadku otrzymania przez nauczyciela akademickiego dwóch kolejnych ocen negatywnych – art. 124 ust. 2 PoSW; karami dyscyplinarnymi dla nauczycieli są: [...] zwolnienie z pracy – art. 76 ust. 1 pkt 2 i 3 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 42).

Weryfikacja poziomu działań nauczycielskich, a więc wypełniania warunku bycia *nauczycielem* w profilu pracownika, może zostać podjęta przez wszystkie podmioty działań pracowniczych *nauczyciela*: jego samego, uczniów i władze szkoły, ale także organ nadzorczy i rodziców:

ocena pracy nauczyciela może być dokonana [...] z inicjatywy dyrektora szkoły lub na wniosek: 1) nauczyciela; 2) organu sprawującego nadzór pedagogiczny; 3) organu prowadzącego szkołę; 4) rady szkoły; 5) rady rodziców – art. 6a ust. 1 UKN; praca nauczyciela zatrudnionego w przedszkolu, placówce lub szkole, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2, podlega ocenie

⁴⁵ Zwolniony jest z niej wyłącznie adept nauczycielstwa – nauczyciel stażysta (*praca nauczyciela, z wyjątkiem pracy nauczyciela stażysty, podlega ocenie – art. 6a ust. 1 UKN*). W przypadku nauczycieli stażystów oceniany jest wyłącznie dorobek zawodowy zgromadzony podczas starań o kolejny stopień awansu zawodowego – A. Barański, M. Szymańska: *Karta nauczyciela. Komentarz...* .

⁴⁶ Ocena pracy może być dokonywana w dwóch trybach: zwykłym, omawianym w niniejszym rozdziale, a także w ramach oceny dorobku zawodowego wobec *nauczycieli* ubiegających się o uzyskanie wyższego stopnia awansu zawodowego, który opisuję w profilu *Nauczyciel* jako zawód. Por. P. Ciborski: *Karta Nauczyciela. Komentarz problemowy*. Gdańsk 2014, s. 24–25; por. J. Jakubowski, M. Zając-Rzosińska: *Karta Nauczyciela. Komentarz...* .

w każdym czasie na jego wniosek, a także z inicjatywy dyrektora lub na wniosek organu prowadzącego – art. 6a ust. 13 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 43).

Tak pokaźna lista osób i instytucji mogących potwierdzać wypełnianie warunku bycia *nauczycielem* w profilu pracownika gwarantuje pewność co do odpowiedniego poziomu nauczycielskich działań. Uwzględnienie przez prawodawcę możliwości weryfikacji jakości działań *nauczyciela* jako pracownika również przez uczniów i rodziców wpisuje ich w dyskurs szkolny, a także podkreśla istotną rolę w zadaniach wykonywanych przez *nauczyciela*. Potwierdza to również możliwość zaangażowania uczniów i rodziców w samą ocenę aktywności pracowniczych *nauczyciela*:

dyrektor szkoły [...] może zasięgnąć opinii samorządu uczniowskiego – art. 6a ust. 5 UKN; organ [...] dokonuje oceny pracy [...] po zasięgnięciu opinii rady szkoły i zakładowych organizacji związkowych działających w tej szkole – art. 6a ust. 7 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 44).

Ocena odpowiedniego poziomu nauczycielskich działań pracowniczych w wizerunku normatywnym ma jednak służyć wyłącznie weryfikacji spełniania jednego z warunków uznania pracownika za *nauczyciela*. Dlatego opinia rodziców nie wpływa na przyznanie statusu *nauczyciela*:

nieprzedstawienie opinii rady rodziców nie wstrzymuje postępowania – art. 9c ust. 7 UKN,

a znaczącą rolę podczas potwierdzania cechy odpowiedniego poziomu działań odgrywa sam *nauczyciel* pracownik:

ocenę pracy ustala się po zapoznaniu nauczyciela z jej projektem oraz wysłuchaniu jego uwag i zastrzeżeń – art. 6a ust. 8 UKN.

6.7.1.6. Wartościowanie działań *nauczyciela* w profilu pracownika

W obrazie *nauczyciela* jako pracownika kreowanym w aktach prawa oświatowego prawodawca wartościuje pracę nauczycielską najczęściej pozytywnie (55 wskazań – 75%). Z tego względu w normatywny wizerunek wpisane zostaje szereg przywilejów, które wyróżniają *nauczyciela* jako pracownika spośród innych grup pracowniczych.

Wśród przywilejów wartościujących pozytywnie pracę *nauczyciela* prawodawca przewidział gwarancje:

- trwałości zatrudnienia w postaci mianowania⁴⁷,
- wypłaty wynagrodzenia z góry i w stałej wysokości⁴⁸,
- dodatkowego wynagrodzenia rocznego zwanego „trzynastką”⁴⁹,
- dodatków do wynagrodzenia⁵⁰:

zatrudnienie na podstawie mianowania następuje w pełnym wymiarze czasu pracy – art. 118 ust. 1 PoSW; *mianowanie następuje na czas nieokreślony lub określony* – art. 121 ust. 2 PoSW; *obniżenie tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć nie może spowodować zmniejszenia wynagrodzenia oraz ograniczenia innych uprawnień nauczyciela* – art. 42a ust. 2 UKN; *nauczycielowi przysługuje dodatkowe wynagrodzenie roczne na zasadach i w wysokości określonych w ustawie z dnia 12 grudnia 1997 r. o dodatkowym wynagrodzeniu rocznym* – art. 48c UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 45).

Sposobem pozytywnego wartościowania *działań* nauczyciela jako pracownika wpisanym w akty prawa oświatowego jest również przyznawanie nagród. W wizerunku normatywnym *nauczyciela* pracownika nagradzane są:

- osiągnięcia w pracy dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej,
- wieloletnia praca – wysługa lat⁵¹:

wynagrodzenie nauczycieli [...] składa się z dodatków: za wysługę lat; [...] motywacyjnego – art. 30 ust. 1 pkt 2 UKN; *minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, kryteria i tryb przyznawania nagród dla nauczycieli za ich osiągnięcia w zakresie pracy dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej [...] oraz realizacji innych zadań statutowych szkoły* – art. 49 ust. 3 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 46).

⁴⁷ J. Jakubowski, M. Zając-Rzosińska: *Karta Nauczyciela. Komentarz...* ; por. B. Śnieżek: *Karta Nauczyciela. Komentarz do ustawy...* , s. 190; *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz* [online]. Red. P. Chmielnicki, P. Stec. Warszawa 2017. Lex nr 10586. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].

⁴⁸ Wypłata wynagrodzenia z góry jest uregulowaniem o charakterze szczególnym w odniesieniu do przepisów prawa pracy. Zasadą w uprawnieniach pracowniczych jest bowiem wypłacanie wynagrodzenia z dołu, por. J. Lisowski, Ł. Pater, K. Stradomski: *Karta Nauczyciela Komentarz...* ; J. Witkowski: *Karta Nauczyciela. Warunki pracy, wynagrodzenie, nagrody. Komentarz...* .

⁴⁹ J. Witkowski: *Karta Nauczyciela. Warunki pracy, wynagrodzenie, nagrody. Komentarz...* .

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Chociaż konstrukcja dodatku za wieloletnią pracę stosowana jest również w innych pragmatykach pracowniczych, wobec *nauczyciela* jest uregulowana korzystniej niż w pozostałych przypadkach, gdzie uprawnienia do dodatkowej części wynagrodzenia zdobywa się dopiero po przepracowaniu 5 lat; por. A. Barański, M. Szymańska: *Karta nauczyciela. Komentarz...* ; por. T. Kuczyński: *Kierunki rozwoju pragmatyk zawodowych (służbowych)*. W: *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*. Red. J. Gołaczyński, P. Machnikowski. Warszawa 2010, s. 303.

Pozytywnie wartościowane w obrazie normatywnym są również szczególne zasługi *nauczyciela* pracownika dla oświaty i wychowania, które są podstawą do nadania Medalu Komisji Edukacji Narodowej:

„Medal Komisji Edukacji Narodowej” nadawany będzie nauczycielom i innym osobom za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania – art. 51 ust. 1 UKN; „Medal Komisji Edukacji Narodowej” nadaje minister właściwy do spraw oświaty i wychowania – art. 51 ust. 2 UKN.

Jednakże w wizerunku pracownika odzwierciedlonym w aktach prawnych *nauczyciel* oceniany bywa również negatywnie w odniesieniu do sposobu wykonywania działań (18 opisów – 25%). Wskazuje się przypadki, w których nie wypełnia on odpowiednio zadań pracowniczych⁵²:

nauczyciele podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za uchybienia [...] obowiązkom, o których mowa w art. 6 – art. 75 ust. 1 UKN; za uchybienia przeciwko porządkowi pracy, w rozumieniu art. 108 Kodeksu pracy, wymierza się nauczycielom kary porządkowe zgodnie z Kodeksem pracy – art. 75 ust. 2 UKN; nauczyciel akademicki podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za postępowanie uchybiające obowiązkom nauczyciela – art. 139 ust. 1 PoSW.

Sytuacje takie wywołują konsekwencje zwane przez prawodawców karami dyscyplinarnymi wymierzanymi w ramach odpowiedzialności dyscyplinarnej, a także mogą spowodować zawieszenie w wykonywaniu działań pracowniczych lub zwolnienie z pracy, a więc utratę statusu *nauczyciela*⁵³:

karami dyscyplinarnymi dla nauczycieli są: 1) nagana z ostrzeżeniem; 2) zwolnienie z pracy – art. 76 ust. 1 pkt 1 i 2 UKN; karami dyscyplinarnymi są: 1) upomnienie; 2) nagana – art. 140 ust. 1 pkt 1 i 2 PoSW; dyrektor szkoły może zawiesić w pełnieniu obowiązków nauczyciela [...] przeciwko któremu wszczęto postępowanie dyscyplinarne – art. 85t ust. 1 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 47).

⁵² Dotyczą one sytuacji, w których nauczyciel nie realizuje działań w zakresie organizacji pracy określonych w regulaminie pracy lub w przepisach bezpieczeństwa pracy. Por. J. Lisowski, Ł. Pater, K. Stradomski: *Karta Nauczyciela. Komentarz...* ; *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz* [online]. Red. P. Chmielnicki, P. Stec. Warszawa 2017. Lex nr 10586. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].

⁵³ Wybór sankcji odpowiedniej do konkretnego przewinienia jest zadaniem orzekającej dwuinstancyjnie komisji dyscyplinarnej (*kary dyscyplinarne wymierza komisja dyscyplinarna – art. 76 ust. 2 UKN; postępowanie dyscyplinarne toczy się przed komisjami dyscyplinarnymi do spraw nauczycieli akademickich i jest dwuinstancyjne – art. 139 ust. 4 PoSW; karę upomnienia za przewinienia dyscyplinarne mniejszej wagi nakłada rektor po uprzednim wysłuchaniu nauczyciela akademickiego – art. 141 ust. 1 PoSW*).

6.7.2. Nauczyciel jako zawód

Obraz *nauczyciela* w prawie oświatowym współtworzony jest również przez profil *nauczyciela* jako zawodu. W tym ujęciu *nauczyciel* jest odzwierciedlany jako wykwalifikowany specjalista, który funkcjonuje w określonej grupie zawodowej.

Profil ten – bazujący na kwalifikacjach zawodowych, które wyodrębniają *nauczyciela* jako osobę oraz członka grupy zawodowej⁵⁴ – odnosi się do cechy charakterystycznej dla bycia *nauczycielem*, o czym świadczy znaczna liczba werbalizacji opisujących zawód nauczycielski w prawach oświatowych: 333 werbalizacje spośród wszystkich opisów *nauczyciela* (zob. tabela 15).

Tabela 15. *Nauczyciel jako zawód w aktach prawnych*

Podkategoria	Ogółem		UKN		UoSO		PO		UoSIO		PoSW		UoNSK	
działania <i>nauczyciela</i>	189	56,8%	119	35,7%	0	0,0%	13	3,9%	3	0,9%	49	14,7%	5	1,5%
podmiot działań <i>nauczyciela</i>	37	11,1%	24	7,2%	0	0,0%	10	3,0%	0	0,0%	3	0,9%	0	0,0%
zakres działań <i>nauczyciela</i>	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
komponent lokacyjny	3	0,9%	2	0,6%	0	0,0%	1	0,3%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
komponent temporalny	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
wartościowanie działań <i>nauczyciela</i>	72	21,6%	61	18,3%	0	0,0%	1	0,3%	6	1,8%	4	1,2%	0	0,0%
warunki bycia <i>nauczycielem</i>	32	9,6%	11	3,3%	2	0,6%	11	3,3%	6	1,8%	2	0,6%	0	0,0%
suma wskazań	333	100,0%	217	65,2%	2	0,6%	36	10,8%	15	4,5%	58	17,4%	5	1,5%

⁵⁴ Zgodnie z art. 94 pkt 6 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz.U. z 2016 r., poz. 1666, t.j.), pracodawca *jest obowiązany w szczególności [...] ułatwiać pracownikom podnoszenie kwalifikacji zawodowych*. Art. 76 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej (Dz.U. z 2017 r., poz. 1889, t.j.) ustanawia zaś, że *członek korpusu służby cywilnej jest obowiązany w szczególności [...] rozwijać wiedzę zawodową, zaś art. 24 ust. 2 pkt 7 ustawy z dnia 21 listopada 2008 r. o pracownikach samorządowych (Dz.U. z 2016 r., poz. 902, t.j.) stwierdza, iż do obowiązków pracownika samorządowego należy w szczególności [...] stale podnoszenie umiejętności i kwalifikacji zawodowych*. Żadnej innej grupie zawodowej – oprócz *nauczycieli* – nie przyznano jednak tak szerokich uprawnień w zakresie doskonalenia zawodowego.

6.7.2.1. Działania *nauczyciela* jako reprezentanta zawodu

Działania *nauczyciela* w profilu przedstawiciela zawodu odnoszą się do posiadania przez niego kwalifikacji, a także do aktywności podejmowanych w ramach grupy zawodowej. Na centrum znaczeniowe *nauczyciela* jako zawodu składają się cztery aktywności nauczycielskie: rozwój zawodowy, działalność w związku zawodowym, ochrona godności zawodu nauczyciela i wspieranie nauczycieli w rozwoju zawodowym (zob. tabela 16).

Tabela 16. Działania *nauczyciela* jako reprezentanta zawodu w aktach prawnych

Podkategoria	Ogółem		UKN		UoSO		PO		UoSIO		PoSW		UoNSK	
rozwój zawodowy	158	83,6%	102	54,0%	0	0,0%	0	0,0%	3	1,6%	48	25,4%	5	2,6%
działalność w związku zawodowym	23	12,2%	11	5,8%	0	0,0%	11	5,8%	0	0,0%	1	0,5%	0	0,0%
ochrona godności zawodu nauczyciela	4	2,1%	4	2,1%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
wspieranie nauczycieli w rozwoju zawodowym	4	2,1%	2	1,1%	0	0,0%	2	1,1%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
suma wskazań	189	100,0%	119	63,0%	0	0,0%	13	6,9%	3	1,6%	49	25,9%	5	2,6%

6.7.2.1.1. Rozwój zawodowy *nauczyciela* jako reprezentanta zawodu

Podstawowym działaniem podejmowanym przez *nauczyciela* jako przedstawiciela zawodu jest rozwój zawodowy. Z tego względu aktywności związane z samokształceniem i doskonaleniem zawodowym są zapisane wśród zawodowych obowiązków *nauczyciela*⁵⁵:

pracownicy naukowo-dydaktyczni są obowiązani [...] prowadzić badania naukowe i prace rozwojowe, rozwijać twórczość naukową albo artystyczną – art. 111 ust. 1 pkt 2 PoSW; w ramach czasu pracy [...] oraz ustalonego wynagrodzenia nauczyciel obowiązany jest realizować zajęcia i czynności związane z [...] samokształceniem i doskonaleniem zawodowym – art. 42 ust. 2 pkt 3 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 48).

W normatywnym obrazie odzwierciedlonym w aktach prawa oświatowego rozwój zawodowy to z założenia proces zorganizowany i przemyślany, który przebiega według

⁵⁵ J. Lisowski, Ł. Pater, K. Stradomski: *Karta Nauczyciela. Komentarz...* .

stworzonego przez *nauczyciela* planu⁵⁶ (w okresie stażu *nauczyciel realizuje własny plan rozwoju* – art. 9c ust. 3 UKN). Opracowany plan rozwoju zawodowego *nauczyciel* musi dostosować do prawnych wymogów, weryfikowanych przez dyrektora szkoły (*nauczyciel realizuje [...] plan rozwoju zawodowego zatwierdzony przez dyrektora szkoły* – art. 9c ust. 3 UKN), a założone w nim cele – do własnych możliwości (*po zakończeniu stażu nauczyciel składa dyrektorowi szkoły sprawozdanie z realizacji tego planu* – art. 9c ust. 3 UKN).

Skutecznemu realizowaniu rozwoju zawodowego *nauczyciela* w obrazie kreowanym w tekstach normatywnych ma służyć zobowiązanie do uzupełniania kwalifikacji na najwyższym poziomie i uczestnictwo w doskonaleniu zawodowym we wszelkich formach, w tym – w eksperymencie pedagogicznym⁵⁷:

korzystając z prawa [...] do uczestnictwa we wszelkich formach doskonalenia zawodowego na najwyższym poziomie – art. 12 ust. 3 UKN; *uczelnie zawodowe mogą współdziałać z uczelniami akademickimi, w szczególności poprzez zawieranie umów dotyczących zapewnienia wysokiego poziomu kształcenia w zakresie przedmiotów podstawowych, rozwoju naukowego nauczycieli akademickich, kontynuacji studiów przez absolwentów oraz wspierania uczelni zawodowych wysoko kwalifikowaną kadrą* – art. 31 ust. 5 PoSW⁵⁸, *celem eksperymentu pedagogicznego realizowanego w szkole lub placówce jest rozwijanie kompetencji i wiedzy uczniów oraz nauczycieli* – art. 45 ust. 2 PO.

Priorytet nadany działaniom *nauczyciela* zmierzającym do podnoszenia kwalifikacji realizuje wpisana w profil *nauczyciela* jako zawodu możliwość zobowiązania do uczestniczenia w określonym rodzaju doskonalenia zawodowego również w czasie urlopu:

nauczyciel [...] może być zobowiązany przez dyrektora do wykonywania w czasie [...] ferii następujących czynności: [...] uczestniczenia w doskonaleniu zawodowym w określonej formie – art. 64 ust. 2 pkt 3 UKN.

Rozwój zawodowy *nauczyciela* w tym profilu jest przez prawodawcę uznany za immanentny element wykonywania zawodu. Dlatego doskonalenie zawodowe jest dofinansowywane z budżetu państwa⁵⁹:

⁵⁶ Przy opracowaniu planu rozwoju zawodowego *nauczyciel* może korzystać z pomocy opiekuna (*zadaniem opiekuna stażu [...] jest udzielanie nauczycielowi pomocy, w szczególności w przygotowaniu i realizacji w okresie stażu planu rozwoju zawodowego nauczyciela* – art. 9c ust. 5 UKN).

⁵⁷ M. Pilich: *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz...* .

⁵⁸ *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz* [online]. Red. W. Sanetra, M. Wierzbowski. Warszawa 2013. Lex nr 8873 Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].

⁵⁹ H. Izdebski, J. Zieliński Jan: *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*. Wyd. 2. Warszawa 2015. Lex nr 10148. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].

środki na dofinansowanie doskonalenia zawodowego nauczycieli [...] zagwarantowane są przez państwo w dochodach jednostek samorządu terytorialnego – art. 30 ust. 8 UKN; z budżetu państwa uczelnia publiczna otrzymuje dotacje na [...] zadania związane z [...] kształceniem kadr naukowych – art. 94 ust. 1 pkt. 1 lit. c PoSW (zob. aneks zał. 3 cyt. 49).

W obrazie normatywnym *nauczyciela* jako zawodu odpowiedzialność za umożliwienie *nauczycielowi* doskonalenia zawodowego ciąży na dyrektorze szkoły⁶⁰. Jest on zobowiązany do udzielenia *nauczycielowi* podnoszącemu swoje kwalifikacje zawodowe dodatkowego wsparcia: pomocy organizacyjnej i finansowej – płatnego lub bezpłatnego urlopu na cele dalszego kształcenia i ulg, w tym ograniczenia czasu pracy i świadczeń pieniężnych⁶¹:

dyrektor szkoły odpowiedzialny jest w szczególności za [...] zapewnienie pomocy nauczycielom w realizacji ich zadań i ich doskonaleniu zawodowym – art. 7 ust. 2 pkt 3 i 5 UKN; nauczycielom doksztalcającym się [...] dyrektor szkoły może ustalić czterodniowy tydzień pracy – art. 42c ust. 1 UKN; nauczycielowi zatrudnionemu w pełnym wymiarze zajęć przysługuje urlop płatny dla dalszego kształcenia się oraz inne ulgi i świadczenia związane z tym kształceniem – art. 68 ust. 1 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 50).

⁶⁰ Wsparciem dla podnoszącego kwalifikacje zawodowe *nauczyciela* w są również placówki doskonalenia nauczycieli (system oświaty obejmuje: [...] placówki doskonalenia nauczycieli – art. 2 pkt 9 PO; kurator oświaty [...] współdziała z placówkami doskonalenia nauczycieli [...] w realizacji zadań dotyczących diagnozowania, na podstawie wyników nadzoru pedagogicznego, potrzeb w zakresie doskonalenia nauczycieli – art. 51 ust. 1 pkt 9 PO; w celu doskonalenia zawodowego nauczycieli mogą być tworzone placówki doskonalenia nauczycieli – art. 183 ust. 1 PO; placówki doskonalenia są obowiązane uzyskać akredytację stanowiącą potwierdzenie, że dana placówka zapewnia wysoką jakość prowadzonych form doskonalenia nauczycieli – art. 184 ust. 1 PO; akredytację może uzyskać placówka doskonalenia, która: [...] 2) organizuje i prowadzi formy doskonalenia zawodowego nauczycieli: a) zaspokajające potrzeby nauczycieli, szkół i placówek korzystających z oferty placówki doskonalenia, b) sprzyjające rozwojowi zawodowemu nauczycieli, szkół i placówek korzystających z oferty placówki doskonalenia; [...] 10) prowadzi działalność informacyjną i upowszechnia problematykę doskonalenia nauczycieli – art. 184 ust. 4 pkt 2 i 10 PO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, ministrem właściwym do spraw rolnictwa oraz ministrem właściwym do spraw zdrowia określi [...] warunki i tryb tworzenia, przekształcania i likwidowania oraz organizację i sposób działania placówek doskonalenia, w tym zakres ich działalności obowiązkowej [...] – z uwzględnieniem konieczności zapewnienia nauczycielom dostępu do form doskonalenia i doksztalcania umożliwiających podnoszenie wiedzy ogólnej i umiejętności zawodowych, a także możliwości prowadzenia niektórych form doskonalenia i doksztalcania przez szkoły wyższe oraz inne jednostki – art. 188 ust. 1 pkt 1 PO), organy sprawujące nadzór pedagogiczny (nadzór pedagogiczny polega na [...] udzielaniu pomocy szkołom i placówkom, a także nauczycielom w wykonywaniu ich zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych – art. 55 ust. 1 pkt 3 PO; nadzór pedagogiczny polega na [...] inspirowaniu nauczycieli do poprawy istniejących lub wdrożenia nowych rozwiązań w procesie kształcenia, przy zastosowaniu innowacyjnych działań programowych, organizacyjnych lub metodycznych, których celem jest rozwijanie kompetencji uczniów – art. 55 ust. 1 pkt 4 PO) oraz biblioteki szkolne i pedagogiczne (statut szkoły zawiera w szczególności: [...] zakres współpracy biblioteki szkolnej z [...] nauczycielami – art. 98 ust. 1 pkt 23 PO; rozporządzenie, o którym mowa w ust. 1 pkt 3, powinno uwzględniać realizację przez biblioteki pedagogiczne zadań w zakresie wspierania procesu kształcenia i doskonalenia nauczycieli oraz pomocy bibliotekom szkolnym – art. 123 ust. 4 PO); por. M. Pillich: *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz...* .

⁶¹ A. Barański, M. Szymańska: *Karta nauczyciela. Komentarz...*; J. Lisowski, Ł. Pater, K. Stradomski: *Karta Nauczyciela. Komentarz...* .

Komponent działań *nauczyciela* jako przedstawiciela zawodu realizowany przez rozwój zawodowy obejmuje jednak nie tylko obowiązek doskonalenia zawodowego, ale i rozwoju osobowego *nauczyciela*⁶². Samodoskonalenie zostaje wpisane na listę zadań *nauczyciela* (*nauczyciel obowiązany jest [...] dążyć do pełni własnego rozwoju osobowego* – art. 6 pkt 3 UKN) i jest przez prawodawcę uwzględnione w treści ślubowania składanego przy nadaniu stopnia awansu zawodowego (*ślubuję [...] dążyć do pełni rozwoju osobowości [...] własnej* – art. 15 UKN). Takie ujęcie pozwala uznać, że istotą rozwoju *nauczyciela* w obrazie kreowanym przez teksty prawne z gałęzi prawa oświatowego jest nie tylko merytoryczne przygotowanie do podjęcia wyzwań zawodowych, ale także rozwój osobowości⁶³.

6.7.2.1.2. Działalność w związku zawodowym *nauczyciela* jako reprezentanta zawodu

Nauczyciel jako przedstawiciel zawodu jest również członkiem nauczycielskiej grupy zawodowej. W aktach normatywnych przynależność do grupy zawodowej odzwierciedla przyznane *nauczycielowi* prawo do zrzeszania się w organizacje, które reprezentują i bronią praw oraz interesów zawodowych⁶⁴.

Istotą działań *nauczyciela* jako przedstawiciela zawodu zaangażowanego w związek zawodowy jest określanie zasad współdziałania *nauczycieli* z organami administracji rządowej w dziedzinie oświaty i wychowania:

zasady współdziałania w dziedzinie oświaty i wychowania organów administracji rządowej (organów jednostek samorządu terytorialnego) ze związkami zawodowymi zrzeszającymi nauczycieli, nieustalone w ustawie o związkach zawodowych, określają porozumienia – art. 4 ust. 1 UKN; *rozporządzenia i zarządzenia przewidziane ustawą podlegają uzgodnieniu ze związkami zawodowymi zrzeszającymi nauczycieli* – art. 4 ust. 2 UKN.

Realizacją tak ujętych zadań *nauczyciela* działającego w związkach zawodowych jest:

⁶² J. Jakubowski, M. Zając-Rzosińska: *Karta Nauczyciela. Komentarz...* .

⁶³ Zgodnie z definicją stosowaną w psychologii, rozwój osobowy człowieka obejmuje wszystkie sfery jego istnienia – od fizycznej, poprzez emocjonalną, intelektualną, społeczną, po etyczną – i stanowi proces stawania się osobą myślącą, odpowiadającą za siebie, niezależną, odpowiedzialną i umiejącą współistnieć z innymi ludźmi według ustanowionych norm społecznych (A. Gałdowa: *Rozwój i kryteria dojrzałości osobowej*. „Przegląd Psychologiczny” 1990, nr 1, s. 13–27; M. Straś-Romanowska: *Rozwój człowieka a rozwój osobowy*. „Studia Psychologica” 2002, nr 3, 91–104).

⁶⁴ Sugeruje to użycie sformułowania „podlegają uzgodnieniu”, będące złamaniem zalecenia do używania wyrażenia „podlegają uzgodnieniu”, zamieszczonego w *Zasadach techniki prawodawczej*, oznaczającego w doktrynie prawa wymóg uzyskania wyłącznie zgody na uchwalenie zaproponowanej treści aktów wykonawczych. Por. J. Jakubowski, M. Zając-Rzosińska: *Karta Nauczyciela. Komentarz...* .

- podział środków na dofinansowanie doskonalenia zawodowego *nauczycieli*,
- występowanie jako strona w sprawach dotyczących *nauczycieli*⁶⁵,
- rekomendowanie kandydatów na członków komisji dyscyplinarnych oceniających przypadku naruszenia godności zawodu *nauczyciela*,
- udział w wyborze kuratora oświaty i władz szkoły,
- ocena pracy dyrektora szkoły oraz *nauczyciela* pełniącego obowiązki dyrektora szkoły,
- uchwalanie regulaminu wynagradzania *nauczycieli*,
- uczestnictwo w likwidacji szkoły i przekazaniu jej podmiotom niepublicznym,
- oraz udział w tworzeniu arkusza organizacji szkoły⁶⁶:

kurator oświaty [...] opracowuje programy wykorzystania środków na dofinansowanie doskonalenia nauczycieli, wyodrębnionych w budżecie wojewody, po zasięgnięciu opinii związków zawodowych – art. 51 ust. 1 pkt 6 PO; organ, o którym mowa w ust. 6, dokonuje oceny pracy dyrektora szkoły po zasięgnięciu opinii [...] zakładowych organizacji związkowych działających w tej szkole – art. 6a ust. 7 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 51).

W ten sposób *nauczyciel* jako przedstawiciel zawodu może współdecydować o sytuacji prawnej nauczycielskiej grupy zawodowej zarówno w skali ogólnokrajowej, jak i na obszarze szkoły, stanowiącej miejsce wykonywania zawodu nauczycielskiego. *Nauczyciel* zyskuje zatem w tym profilu możliwość działania w znacznie szerszym zakresie niż wskazuje obraz wykreowany w języku.

6.7.2.1.3. Ochrona godności zawodu *nauczyciela* przez reprezentanta zawodu

Nauczyciel jako przedstawiciel zawodu w obrazie odzwierciedlonym w aktach prawnych ma również możliwość oceniania innych członków nauczycielskiej grupy zawodowej. Działanie to realizuje, stając się członkiem komisji dyscyplinarnej, orzekającej w sprawach dotyczących naruszenia godności zawodu *nauczyciela* (członkiem komisji dyscyplinarnej może być *nauczyciel* – art. 78 ust. 1 pkt 1 UKN)⁶⁷.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ A. Barański, M. Szymańska: *Karta nauczyciela. Komentarz...* .

⁶⁷ Podjęcie przez *nauczyciela* działań jako członka komisji dyscyplinarnej zostaje uwarunkowane przez prawodawcę dodatkowymi wymogami, dotyczącymi stopnia awansu zawodowego (członkiem komisji dyscyplinarnej może być *nauczyciel* [...] który posiada stopień *nauczyciela* mianowanego albo dyplomowanego – art. 78 ust. 1 pkt 1 UKN), odpowiednim stażem pracy (członkiem komisji dyscyplinarnej może być *nauczyciel* [...] który posiada co najmniej pięcioletni staż pracy pedagogicznej w przedszkolu, szkole lub placówce, publicznej lub niepublicznej, lub innych jednostkach organizacyjnych, o których mowa w art. 1 ust. 1 – art. 78

Uczestnictwo w komisji dyscyplinarnej, uwzględnione w wizerunku normatywnym *nauczyciela* w profilu zawodowym, traktowane jest jak wykonywanie obowiązków służbowych:

wykonywanie zadań w komisji dyscyplinarnej przez jej członków jest traktowane na równi z wykonywaniem obowiązków pracowniczych – art. 79 ust. 5 UKN; członkom komisji dyscyplinarnej i rzecznikowi dyscyplinarnemu lub jego zastępcy przysługuje zwrot kosztów przejazdu zgodnie z przepisami, o których mowa w ust. 1 – art. 85q ust. 2 UKN.

Jednak prawodawca przyznaje tym działaniom *nauczyciela* priorytet, wpisując jako element obrazu *nauczyciela* możliwość zwolnienia z wykonywania zawodu nauczycielskiego na czas wykonywania zadań w komisji dyscyplinarnej:

ust. 1 pkt 2 UKN), pełną zdolnością do czynności prawnych (członkiem komisji dyscyplinarnej może być *nauczyciel* [...] który ma pełną zdolność do czynności prawnych – art. 78 ust. 1 pkt 3 UKN), pełnią praw publicznych i niekaralnością (członkiem komisji dyscyplinarnej może być *nauczyciel*: [...] 3) który [...] korzysta z praw publicznych; 4) który nie był skazany prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe; 5) który nie był prawomocnie ukarany karą dyscyplinarną; 6) wobec którego nie toczy się postępowanie karne w sprawie o umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub postępowanie dyscyplinarne – art. 78 ust. 1 pkt 3–6 UKN), nieposzlakowaną opinią i odpowiednim przebiegiem kariery zawodowej (członkiem komisji dyscyplinarnej może być *nauczyciel* [...] który posiada nieposzlakowaną opinię – art. 78 ust. 1 pkt 7 UKN), uzyskaniem rekomendacji rad pedagogicznych, organów nadzoru pedagogicznego lub reprezentatywnych związków zawodowych (kandydatów na członków: 1) komisji dyscyplinarnych pierwszej instancji mogą zgłaszać: a) rady pedagogiczne szkół objętych właściwością danej komisji dyscyplinarnej, spośród nauczycieli zatrudnionych w danej szkole, b) organy sprawujące nadzór pedagogiczny, spośród pracowników zatrudnionych w tych organach, c) organy właściwych wojewódzkich struktur reprezentatywnych związków zawodowych zrzeszających nauczycieli w rozumieniu ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego (Dz. U. poz. 1240); 2) odwoławczej komisji dyscyplinarnej mogą zgłaszać: a) organy sprawujące nadzór pedagogiczny spośród pracowników zatrudnionych w tych organach oraz nauczycieli zatrudnionych w szkołach objętych właściwością danego organu spośród kandydatów zgłoszonych przez rady pedagogiczne tych szkół, b) organy reprezentatywnych związków zawodowych zrzeszających nauczycieli w rozumieniu ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego – art. 78 ust. 3 UKN; organ zgłaszający kandydata na członka komisji dyscyplinarnej przedstawia uzasadnienie rekomendujące daną osobę do pełnienia obowiązków członka komisji dyscyplinarnej – art. 78 ust. 4 UKN), a w niektórych przypadkach także odpowiednim wykształceniem (w składzie orzekającym komisji, o której mowa w ust. 1 pkt 2, co najmniej jeden z członków powinien mieć wyższe wykształcenie prawnicze – art. 142 ust. 4 PoSW; przewodniczącym składu orzekającego powinien być *nauczyciel akademicki posiadający tytuł naukowy lub stopień naukowy nie niższy niż tytuł naukowy lub stopień naukowy obwinionego* – art. 142 ust. 5 PoSW). Ponadto, by wyeliminować ewentualne konflikty sumienia, członkami komisji nie mogą być *nauczyciele* zaangażowani w dany przypadek uchybienia godności zawodu lub związani z osobą, której on dotyczy (do składu orzekającego komisji dyscyplinarnej nie mogą być wyznaczeni członkowie komisji, którzy poprzednio brali udział w sprawie w jakimkolwiek charakterze – art. 81 ust. 4 UKN; członek składu orzekającego podlega wyłączeniu od udziału w rozpoznawaniu sprawy, jeżeli: 1) sprawa dotyczy go bezpośrednio; 2) jest lub był małżonkiem obwinionego, jego obrońcy lub rzecznika dyscyplinarnego; 3) jest krewnym, powinowatym w linii prostej lub przelozonym obwinionego, jego obrońcy lub rzecznika dyscyplinarnego albo pozostaje z nimi w stosunku przysposobienia lub w służbowej zależności od nich; 4) był świadkiem czynu, którego dotyczy postępowanie – art. 82 ust. 1 UKN; wyłączenie członka składu orzekającego od udziału w rozpoznawaniu sprawy może nastąpić również na uzasadniony wniosek członka składu orzekającego, rzecznika dyscyplinarnego, obwinionego lub jego obrońcy, jeżeli zostanie uprawdopodobnione istnienie między nim a rzecznikiem dyscyplinarnym, obwinionym lub jego obrońcą okoliczności, które mogą wywołać wątpliwości co do jego bezstronności – art. 82 ust. 2 UKN; wniosek o wyłączenie członka składu orzekającego może być zgłoszony do czasu zamknięcia postępowania dowodowego w czasie rozprawy – art. 82 ust. 3 UKN).

szkoła lub organ zatrudniający nauczyciela powołanego na członka komisji dyscyplinarnej udziela mu zwolnienia od pracy na czas niezbędny do pełnienia funkcji w komisji – art. 79 ust. 6 UKN.

6.7.2.1.4. Wspieranie *nauczycieli* w rozwoju zawodowym

Elementem obrazu normatywnego *nauczyciela* w profilu przedstawiciela zawodu są również działania, które mają na celu wspieranie innych członków grupy zawodowej w ich rozwoju zawodowym. Z tego względu prawodawca uwzględnia wśród aktywności *nauczyciela* jako zawodu pełnienie zadań doradcy metodycznego:

doskonalenie zawodowe nauczycieli prowadzą również nauczyciele, którym powierzono zadania doradców metodycznych – art. 183 ust. 2 PO; minister [...] określi [...] zadania doradców metodycznych, warunki i tryb powierzania nauczycielom zadań doradcy metodycznego – art. 188 ust. 1 pkt 2 PO.

Co więcej, zgodnie z wizerunkiem kreowanym przez prawodawcę działania w zakresie doradztwa metodycznego zwalniają *nauczyciela* z wykonywania innych zadań zawodowych:

środki, o których mowa w ust. 1, mogą być również przeznaczone [...] na dofinansowanie kosztów obniżenia tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych nauczycielom dyplomowanym, którym powierzono zadania doradcy metodycznego – art. 70a ust. 1a UKN; skutki finansowe zatrudnienia nauczyciela w wymiarze odpowiadającym przyznanej niższej tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych nauczycielowi dyplomowanemu – art. 70a ust. 1 UKN.

W ten sposób w profilu wizerunku normatywnego *nauczyciela* jako przedstawiciela zawodu wspieranie innych członków grupy zawodowej w ich rozwoju zawodowym zostaje uznane za priorytetowe.

6.7.2.2. Podmiot działań *nauczyciela* jako reprezentanta zawodu

Działania wpisane przez prawodawcę w profil *nauczyciela* jako przedstawiciela zawodu czynią podmiotem jego aktywności samego *nauczyciela*, pojmowanego zarówno jako jednostkę, jak i członka grupy zawodowej.

Istotą działań zawodowych *nauczyciela* jest realizowanie zadań skierowanych na:

— rozwój własny:

pracownicy naukowo-dydaktyczni są obowiązani [...] prowadzić badania naukowe i prace rozwojowe, rozwijać twórczość naukową albo artystyczną – art. 111 ust. 1 pkt 2 PoSW; pracownicy naukowcy mają obowiązki określone w ust. 1 pkt 2 i 3 – art. 111 ust. 2 PoSW (zob. aneks zał. 3 cyt. 48–50),

— doskonalenie zawodowe innych *nauczycieli*:

kurator oświaty [...] opracowuje programy wykorzystania środków na dofinansowanie doskonalenia nauczycieli, wyodrębnionych w budżecie wojewody, po zasięgnięciu opinii związków zawodowych – art. 51 ust. 1 pkt 6 PO; doskonalenie zawodowe nauczycieli prowadzą również nauczyciele, którym powierzono zadania doradców metodycznych – art. 183 ust. 2 PO; minister [...] określi [...] zadania doradców metodycznych, warunki i tryb powierzania nauczycielom zadań doradcy metodycznego – art. 188 ust. 1 pkt 2 PO (zob. aneks zał. 3 cyt. 51),

— jak i kształtowanie sytuacji prawnej i prestiżu nauczycielskiej grupy zawodowej:

członkiem komisji dyscyplinarnej może być nauczyciel – art. 78 ust. 1 pkt 1 UKN; wykonywanie zadań w komisji dyscyplinarnej przez jej członków jest traktowane na równi z wykonywaniem obowiązków pracowniczych – art. 79 ust. 5 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 52).

6.7.2.3. Komponent lokacyjny działań *nauczyciela* jako reprezentanta zawodu

Prawodawca w komponencie lokacyjnym działań *nauczyciela* w profilu przedstawiciela zawodu nie przewiduje żadnych obostrzeń terytorialnych. Co więcej, w przypadku aktywności służących rozwijaniu kwalifikacji zawodowych w obraz *nauczyciela* wpisane zostają możliwości doskonalenia podejmowane nie tylko w kraju, ale też poza jego granicami:

doskonalenie nauczycieli może odbywać się za granicą – art. 70b ust. 1 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, warunki kierowania za granicę nauczycieli w celu doskonalenia – art. 70b ust. 3 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 53).

6.7.2.4. Wartościowanie działań *nauczyciela* jako reprezentanta zawodu

Obraz *nauczyciela* jako przedstawiciela zawodu obejmuje wpisane przez prawodawcę w treść aktów prawnych wartościowanie wykonywania zawodu *nauczyciela*. Jak wynika z analizowanego materiału, wizerunek *nauczyciela* jako zawodu kreowany jest w zdecydowanej większości jako pozytywny (67 wskazań – 93%).

Pozytywna ocena zawodu *nauczyciela* związana jest z wysokim prestiżem społecznym zawodu nauczycielskiego wpisanym w obraz *nauczyciela* już we wstępie do podstawowego aktu prawnego – pragmatyki zawodowej:

pragnąc dać wyraz szczególnej randze społecznej zawodu nauczyciela zgodnie z potrzebami i oczekiwaniami – preambuła do UKN.

Prestiż zawodowy *nauczyciela*, oceniany przez prawodawców w aktach normatywnych pozytywnie, skutkuje nadaniem mu określonych uprawnień i przywilejów:

— prawnej ochrony godności nauczycielskiego zawodu:

nauczyciele podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za uchybienia godności zawodu nauczyciela – art. 75 ust. 1 UKN; *nauczyciel akademicki podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za postępowanie uchybiające [...] godności zawodu nauczyciela akademickiego* – art. 139 ust. 1 PoSW,

— prawnej ochrony wykonywania zawodu na zasadach funkcjonariuszy publicznych⁶⁸:

nauczyciel, podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, korzysta z ochrony przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych – art. 63 ust. 1 UKN; *organ prowadzący szkołę i dyrektor szkoły są obowiązani z urzędu występować w obronie nauczyciela, gdy ustalone dla nauczyciela uprawnienia zostaną naruszone* – art. 63 ust. 2 UKN,

— wyłączenia zasad podległości służbowej i normatywnej:

nauczyciele zatrudnieni na podstawie mianowania nie podlegają podporządkowaniu służbowemu określonego w innych przepisach prawnych dla mianowanych funkcjonariuszy państwowych – art. 12 ust. 1 UKN; *w zakresie spraw wynikających ze stosunku pracy, nieuregulowanych przepisami ustawy, mają zastosowanie przepisy Kodeksu pracy* – art. 91c ust. 1 UKN; *prawa i obowiązki nauczycieli przedszkoli, szkół i placówek określa ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela* – art. 6 PO.

— wpisania w wykonywanie zawodu ściśle określonej ścieżki rozwoju zawodowego *nauczyciela*: *nauczyciela stażysty, nauczyciela kontraktowego, nauczyciela mianowanego i nauczyciela dyplomowanego*⁶⁹:

⁶⁸ J. Lisowski, Ł. Pater, K. Stradomski: *Karta Nauczyciela. Komentarz...* .

⁶⁹ Poszczególne stopnie awansu zawodowego *nauczyciela* to swoisty certyfikat osiągniętej specjalizacji w wykonywaniu zawodu, na którą składają się: kwalifikacje, doświadczenie zawodowe i zaangażowanie

ustala się stopnie awansu zawodowego nauczycieli – art. 9a ust. 1 UKN; osoba nieposiadająca stopnia awansu zawodowego z dniem nawiązania stosunku pracy w szkole uzyskuje stopień nauczyciela stażysty – art. 9a ust. 2 UKN; z osobą posiadającą wymagane kwalifikacje [...] i rozpoczynającą pracę w szkole stosunek pracy nawiązuje się [...] w celu odbycia stażu wymaganego do uzyskania awansu na stopień nauczyciela kontraktowego – art. 10 ust. 2 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 54),

— nadania nauczycielowi honorowego tytułu profesora oświaty:

nauczycielowi dyplomowanemu, posiadającemu co najmniej 20-letni okres pracy w zawodzie nauczyciela, w tym co najmniej 10-letni okres pracy jako nauczyciel dyplomowany, oraz znaczący i uznany dorobek zawodowy [...] może być nadany [...] tytuł honorowy profesora oświaty – art. 9i ust. 1 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 55),

— uroczystego ślubowania podczas nadania stopnia awansu zawodowego⁷⁰:

Przy nadawaniu stopnia nauczyciela mianowanego nauczyciel składa ślubowanie, potwierdzając je podpisem, według następującej roty: „Ślubuję rzetelnie pełnić mą powinność nauczyciela wychowawcy i opiekuna młodzieży, dążyć do pełni rozwoju osobowości ucznia i własnej, kształcić i wychowywać młode pokolenie w duchu umiłowania Ojczyzny, tradycji narodowych, poszanowania Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej”. Ślubowanie może być złożone z dodaniem słów: „Tak mi dopomóż Bóg” – art. 15 UKN,

— ustanowienia święta pracowników oświaty – Dnia Edukacji Narodowej⁷¹:

w dniu rocznicy utworzenia Komisji Edukacji Narodowej, 14 października każdego roku, obchodzony będzie Dzień Edukacji Narodowej – art. 74 UKN; dzień ten uznaje się za święto

w pracę. Z tego względu prawodawca dopuszcza do procedury awansowej *nauczyciela*, który wykazał się szczegółowo określoną w normach oświatowych praktyką, zaangażowaniem, dorobkiem zawodowym lub wykształceniem, potwierdzając kolejnymi stopniami awansu odbycie odpowiedniego stażu, pozytywnej oceny działań w postaci dorobku zawodowego, a także spełnianie merytorycznych, moralnych i zdrowotnych kwalifikacji *nauczyciela* do wykonywania zawodu. Por. A. Piszko: *Karta Nauczyciela z komentarzem...*, s. 95; P. Ciborski: *Karta Nauczyciela. Komentarz problemowy...*, s. 43; J. Lisowski, Ł. Pater, K. Stradomski: *Karta Nauczyciela. Komentarz...*; B. Śnieżek: *Karta Nauczyciela. Komentarz do ustawy...*, s. 116–119.

⁷⁰ Wygłoszenie treści uroczystego ślubowania nie warunkuje bycia *nauczycielem* lub nadania stopnia awansu, a jedynie tworzy podniosły charakter. Podstawą wydania *nauczycielowi* aktu nadania stopnia awansu zawodowego ma wyłącznie rota w postaci zapisanej, sygnowana podpisem; por. J. Jakubowski, M. Zajęc-Rzosińska: *Karta Nauczyciela. Komentarz...*.

⁷¹ Obecna nazwa zastąpiła ustanowiony na mocy uregulowań wcześniejszej pragmatyki zawodowej Dzień Nauczyciela, którego dotyczył art. 53 ustawy z dnia 27 kwietnia 1972 r. Karta praw i obowiązków nauczyciela (Dz.U. z 1972 r., nr 16, poz. 114). W obecnym stanie prawnym tylko kilka grup zawodowych – oprócz pracowników oświaty – obchodzą swoje święta, które byłyby wprost unormowane w akcie rangi ustawowej. Zgodnie ze stanem uwzględnionym w Internetowym Systemie Aktów Prawnych (dostępny pod adresem: <https://sip.legalis.pl>), oprócz *nauczycieli* swoje święto mają: strażacy, policjanci, pracownicy publicznych służb zatrudnienia, służba więzienna, straż graniczna, żandarmeria wojskowa, wojsko polskie, straż gminna, funkcjonariusze służby celnej, pracownicy medyczni, pracownicy socjalni i funkcjonariusze BOR.

wszystkich pracowników oświaty – art. 74 UKN; *dzień ten [...] jest wolny od zajęć lekcyjnych* – art. 74 UKN.

Odosobniona sytuacja negatywnego wartościowania wykonywania zawodu *nauczyciela* (5 opisów – 7%) uwzględniona w aktach prawa oświatowego dotyczy możliwości uchybienia przez *nauczyciela* godności zawodu⁷², które skutkuje nałożeniem kar w ramach odpowiedzialności dyscyplinarnej, w tym kary wydalenia z zawodu nauczycielskiego i zakazu jego wykonywania⁷³:

nauczyciele podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za uchybienia godności zawodu nauczyciela – art. 75 ust. 1 UKN; *karami dyscyplinarnymi są: [...] pozbawienie prawa do wykonywania zawodu nauczyciela akademickiego na okres od pięciu miesięcy do pięciu lat lub na stałe* – art. 140 ust. 1 pkt 4 PoSW (zob. aneks zał. 3 cyt. 56).

6.7.2.5. Warunki bycia *nauczycielem* reprezentantem zawodu

Obraz *nauczyciela* jako przedstawiciela zawodu, wyłonił z faktów językowych w aktach normatywnych, zawiera określone uwarunkowania dotyczące przynależności do zawodu. Są to: kwalifikacje oraz osiągnięcie określonego stopnia awansu zawodowego.

Normatywny wizerunek *nauczyciela* w profilu przedstawiciela zawodu uzależnia wykonywanie nauczycielskiego zawodu od zdobycia kwalifikacji pedagogicznych:

⁷² Zaufanie społeczne, jakim zostają obdarzeni reprezentanci zawodu nauczycielskiego, sprawia, że ucieczki od odpowiedzialności za uchybienia godności zawodu *nauczyciela* nie umożliwia nawet zaprzestanie wykonywania zawodu: *rozwiązanie stosunku pracy po popełnieniu czynu stanowiącego podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej nie stanowi przeszkody do wszczęcia i prowadzenia postępowania dyscyplinarnego oraz wymierzenia kary dyscyplinarnej* – art. 76 ust. 4 UKN; *postępowanie dyscyplinarne może być wszczęte również po ustaniu zatrudnienia nauczyciela akademickiego w uczelni* – art. 139 ust. 3 PoSW. Jedynym ograniczeniem pociągnięcia *nauczyciela* do odpowiedzialności dyscyplinarnej jest upływ czasu od wyjawienia czynu mogącego naruszać godność zawodu (*postępowanie dyscyplinarne nie może być wszczęte po upływie 3 miesięcy od dnia powzięcia przez organ, przy którym działa komisja dyscyplinarna pierwszej instancji, wiadomości o popełnieniu czynu uchybiającego godności zawodu nauczyciela lub obowiązkom, o których mowa w art. 6, oraz po upływie 3 lat od popełnienia tego czynu* – art. 85o ust. 1 UKN; w przypadku popełnienia czynu o charakterze seksualnym na szkodę małoletniego przedawnienie odpowiedzialności dyscyplinarnej nie może nastąpić przed ukończeniem przez niego 24. roku życia – art. 85o ust. 2 UKN; jeżeli w okresie, o którym mowa w ust. 1, wszczęto postępowanie dyscyplinarne, karalność czynu uzasadniającego nałożenie kary dyscyplinarnej ustaje z upływem 5 lat od dnia popełnienia tego czynu – art. 85o ust. 4 UKN; nie stosuje się przedawnienia w odniesieniu do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego wobec *nauczyciela akademickiego, któremu zarzuca się popełnienie czynu, o którym mowa w ust. 3 pkt 1–5* – art. 144 ust. 5 PoSW; *kary dyscyplinarne określone w art. 140 ust. 1 pkt 1 i 2 ulegają zatarciu po upływie trzech lat, a kary określone w art. 140 ust. 1 pkt 3 i 4, z wyłączeniem kary orzeczonej na stałe, po upływie pięciu lat od dnia doręczenia nauczycielowi akademickiemu prawomocnego orzeczenia o ukaraniu, jeżeli w tym okresie nie został on ponownie ukarany dyscyplinarnie albo ukarany sądownie za przestępstwo umyślne* – art. 144 ust. 5 PoSW). Por. A. Barański, M. Szymańska: *Karta nauczyciela. Komentarz...*

⁷³ Wybór sankcji odpowiedniej do konkretnego przewinienia jest zadaniem orzekającej dwuinstancyjnie komisji dyscyplinarnej (*kary dyscyplinarne wymierza komisja dyscyplinarna* – art. 76 ust. 2 UKN; *postępowanie dyscyplinarne toczy się przed komisjami dyscyplinarnymi do spraw nauczycieli akademickich i jest dwuinstancyjne* – art. 139 ust. 4 PoSW; *karę upomnienia za przewinienia dyscyplinarne mniejszej wagi nakłada rektor po uprzednim wysłuchaniu nauczyciela akademickiego* – art. 141 ust. 1 PoSW).

ustawie podlegają również [...] nauczyciele mianowani lub dyplomowani zatrudnieni na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne – art. 1 ust. 2 pkt 1 UKN; ustawie podlegają również [...] pracownicy zatrudnieni u pracodawców niewymienionych w ust. 1 oraz ust. 2 pkt 1–3, [...] posiadający kwalifikacje określone dla nauczycieli praktycznej nauki zawodu – art. 1 ust. 2 pkt 4 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 57).

Kwalifikacje te są uznane za niezbędne nie tyle do podejmowania zadań zawodowych, ile do przyznania danej osobie statusu prawnego *nauczyciela*.

Kwalifikacje zawodowe *nauczyciela* osiągane są w wyniku procedury wpisanej w wizerunek kreowany w aktach prawnych, która jest ustandaryzowana na poziomie europejskim:

użyte w ustawie określenia oznaczają [...] standardy kształcenia – zbiór reguł kształcenia na studiach przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela oraz zawodów, dla których wymagania dotyczące procesu kształcenia i jego efektów są określone w przepisach prawa Unii Europejskiej – art. 2 ust. 1 pkt 18 PoSW (zob. aneks zał. 3 cyt. 58).

Ich posiadanie – w obrazie normatywnym – podlega weryfikacji w ramach nadzoru pedagogicznego:

nadzorowi podlega w szczególności [...] posiadanie przez nauczycieli wymaganych kwalifikacji do prowadzenia przydzielonych im zajęć – art. 55 ust. 2 pkt 1 PO; komisja dokonuje ocen [...], mając na uwadze [...] kwalifikacje nauczycieli akademickich – art. 48a ust. 3 PoSW, nauczyciele, o których mowa w art. 60 ust. 8, wykonujący czynności z zakresu nadzoru pedagogicznego mają prawo [...] wglądu do znajdujących się w szkole lub placówce dokumentów nauczycieli potwierdzających kwalifikacje do prowadzenia przydzielonych im zajęć – art. 55 ust. 3 pkt 3 PO.

Opisując profil *nauczyciela* jako reprezentanta zawodu, prawodawca przewidział również przypadki, w których o tym, czy dana osoba będzie uznana za *nauczyciela* w świetle aktów normatywnych z gałęzi prawa oświatowego, decyduje uzyskany stopień awansu zawodowego:

ustawie podlegają również, w zakresie określonym ustawą [...] nauczyciele mianowani lub dyplomowani zatrudnieni na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne – art. 1 ust. 2 pkt 1 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 59).

6.7.3. Nauczyciel jako wychowawca

W obrazie kreowanym na podstawie aktów prawa oświatowego *nauczyciel* może być również wychowawcą:

ustawie podlegają nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy pedagogiczni – art. 1 ust. 1 UKN; ilekroć w ustawie jest mowa o [...] nauczycielach bez bliższego określenia – rozumie się przez to nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych – art. 3 pkt 1 UKN; ilekroć w dalszych przepisach jest mowa bez bliższego określenia o [...] nauczycielu – należy przez to rozumieć także wychowawcę i innego pracownika pedagogicznego szkoły, placówki i placówki doskonalenia nauczycieli – art. 3 pkt 9 UoSO (zob. tabela 17, aneks zał. 3 cyt. 60).

Istotą jego roli w tym profilu jest wypełnianie opiekuńczo-wychowawczej funkcji szkoły.

Tabela 17. *Nauczyciel jako wychowawca w aktach prawnych*

Podkategoria	Ogółem		UKN		UoSO		PO		UoSIO		PoSW		UoNSK	
działania <i>nauczyciela</i>	30	62,5%	14	29,2%	3	6,3%	10	20,8%	1	2,1%	2	4,2%	0	0,0%
podmiot działań <i>nauczyciela</i>	13	27,1%	6	12,5%	2	4,2%	5	10,4%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
zakres działań <i>nauczyciela</i>	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
komponent lokacyjny	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
komponent temporalny	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
wartościowanie działań <i>nauczyciela</i>	3	6,3%	3	6,3%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
warunki bycia <i>nauczycielem</i>	2	4,2%	1	2,1%	0	0,0%	1	2,1%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
suma wskazań	48	100,0%	24	50,0%	5	10,4%	16	33,3%	1	2,1%	2	4,2%	0	0,0%

6.7.3.1. Działania *nauczyciela* wychowawcy

Działania *nauczyciela* wychowawcy polegają na spełnianiu potrzeb uczniów i rozwijaniu ich zainteresowań w ramach zajęć opiekuńczych i wychowawczych⁷⁴:

⁷⁴ Nie mogą to być jednak zajęcia świetlicowe lub prowadzone w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej: w ramach zajęć i czynności, o których mowa w ust. 2 pkt 2, *nauczyciel nie prowadzi zajęć świetlicowych* – art. 42 ust. 2d UKN; w ramach zajęć i czynności, o których mowa w ust. 2 pkt 2, *nauczyciel nie prowadzi [...] zajęć z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej* – art. 42 ust. 2d UKN; wychowawcy

w ramach czasu pracy [...] oraz ustalonego wynagrodzenia nauczyciel obowiązany jest realizować [...] inne zajęcia i czynności wynikające z zadań statutowych szkoły, w tym zajęcia opiekuńcze i wychowawcze uwzględniające potrzeby i zainteresowania uczniów – art. 42 ust. 2 pkt 2 UKN; szkoły oraz placówki, o których mowa w art. 2 pkt 3–5, 7 i 8, realizują program wychowawczo-profilaktyczny obejmujący [...] treści i działania o charakterze wychowawczym skierowane do uczniów, [...] przygotowane w oparciu o przeprowadzoną diagnozę potrzeb i problemów występujących w danej społeczności szkolnej, skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców – art. 26 ust. 1 pkt 1 PO.

Sposób ukształtowania przez prawodawcę działań *nauczyciela* jako wychowawcy wskazuje na jego specyficzną rolę w życiu podopiecznych – ma służyć im wsparciem w procesie rozwoju i nabywaniu postaw niezbędnych w dorosłym życiu:

nauczyciel obowiązany jest [...] wspierać każdego ucznia w jego rozwoju – art. 6 pkt 2 UKN; ślubuję rzetelnie pełnić mą powinność nauczyciela wychowawcy i opiekuna młodzieży – art. 15 UKN; ślubuję [...] dążyć do pełni rozwoju osobowości ucznia – art. 15 UKN; nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich [...] postawę moralną i obywatelską – art. 5 PO.

Nauczyciel wychowawca w obrazie odzwierciedlonym w tekstach prawnych socjalizuje uczniów, przekazując im określony system wartości, norm oraz wzorów zachowań⁷⁵. Jak określa prawodawca, *nauczyciel* w profilu wychowawcy wprowadza podopiecznych w świat wartości uznanych za najważniejsze w polskim społeczeństwie: tradycji patriotycznych, narodowych oraz regionalnych, a także poszanowania prawa:

nauczyciel obowiązany jest [...] kształcić i wychowywać w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka – art. 6 pkt 4 UKN; ślubuję [...] kształcić i wychowywać młode pokolenie w duchu umiłowania Ojczyzny, tradycji narodowych, poszanowania Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej – art. 15 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 61)

W wizerunku *nauczyciela* jako wychowawcy prawodawca uwzględnił także sytuacje, w których *nauczyciel* jest odpowiedzialny za zdrowie uczniów i zapobieganie zagrożeniom, jakie stwarza wychowankom środowisko lokalne⁷⁶:

świećlic szkolnych i pólinternatów (z wyjątkiem wychowawców świećlic szkół specjalnych) – art. 42 ust. 3 pkt 6 UKN.

⁷⁵ P. Sztompka: *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków 2006, s. 224.

⁷⁶ Wystąpienie takich okoliczności, przy spełnieniu dodatkowych warunków, może uzasadniać zobowiązanie *nauczyciela* do zapewnienia dzieciom opieki w porze nocnej: *minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, w porozumieniu z właściwymi ministrami, określi, w drodze rozporządzenia, szkoły*

nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się [...] troską o ich zdrowie – art. 5 PO; nauczyciel może być obowiązany do realizowania tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć [...], uwzględniając w szczególności: [...] zapobieganie zagrożeniom dla wychowanków ze strony środowiska lokalnego – art. 42b ust. 3 pkt. 2 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 62).

Wśród działań *nauczyciela* w profilu wychowawcy w aktach prawnych z gałęzi prawa oświatowego przewidziana zostaje także aktywność, o której przydzieleniu decydują uczniowie. Jest nią pełnienie roli opiekuna samorządu szkolnego:

samorząd może przedstawiać radzie szkoły lub placówki, radzie pedagogicznej oraz dyrektorowi wnioski i opinie we wszystkich sprawach szkoły lub placówki, w szczególności dotyczących realizacji podstawowych praw uczniów, takich jak [...] prawo wyboru nauczyciela pełniącego rolę opiekuna samorządu – art. 85 ust. 5 pkt 6 PO.

Do działań *nauczyciela* wychowawcy w aktach normatywnych należy zatem:

- spełnianie potrzeb uczniów i rozwijanie ich zainteresowań,
- wspieranie uczniów w ich rozwoju,
- przekazywanie uznanych społecznie wartości,
- dbanie o zdrowie uczniów,
- opieka nad samorządem szkolnym.

6.7.3.2. Podmiot działań *nauczyciela* wychowawcy

Działania *nauczyciela* wychowawcy ukierunkowane są jednoznacznie na ucznia. To on jest adresatem jego działań:

w ramach czasu pracy [...] oraz ustalonego wynagrodzenia nauczyciel obowiązany jest realizować [...] inne zajęcia i czynności wynikające z zadań statutowych szkoły, w tym zajęcia opiekuńcze i wychowawcze uwzględniające potrzeby i zainteresowania uczniów – art. 42 ust. 2 pkt 2 UKN; nauczyciel w działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się [...] troską o ich zdrowie – art. 5 PO (zob. aneks zał. 3 cyt. 61–63),

a także dysponentem niektórych aktywności *nauczyciela* w tym profilu:

samorząd może przedstawiać radzie szkoły lub placówki, radzie pedagogicznej oraz dyrektorowi wnioski i opinie we wszystkich sprawach szkoły lub placówki, w szczególności

i przypadki, w których nauczyciel może być obowiązany do realizowania tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć wychowawczych także w porze nocnej, oraz warunki, na jakich może się to odbywać – art. 42b ust. 3 pkt. 2 UKN.

dotyczących realizacji podstawowych praw uczniów, takich jak [...] prawo wyboru nauczyciela pełniącego rolę opiekuna samorządu – art. 85 ust. 5 pkt 6 PO.

6.7.3.3. Wartościowanie działań *nauczyciela wychowawcy*

W obrazie *nauczyciela* jako wychowawcy kreowanym w prawie oświatowym prowadzenie zajęć wychowawczych i sprawowanie przez nauczyciela opieki jest wartościowane pozytywnie i uznane za równie istotne co nauczanie. Prawodawca uwypukla ten fakt, umożliwiając nagradzanie osiągnięć w pracy wychowawczej:

organy prowadzące szkoły ustalają kryteria i tryb przyznawania nagród dla nauczycieli za ich osiągnięcia w zakresie pracy dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej – art. 49 ust. 2 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, kryteria i tryb przyznawania nagród dla nauczycieli za ich osiągnięcia w zakresie pracy dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej, w tym realizacji zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę, oraz realizacji innych zadań statutowych szkoły – art. 49 ust. 3 UKN,

a także wpisując zobowiązanie do realizowania zadań wychowawcy i opiekuna młodzieży w słowa ślubowania składanego przy nadawaniu stopnia awansu zawodowego⁷⁷:

ślubuję rzetelnie pełnić mą powinność nauczyciela wychowawcy i opiekuna młodzieży – art. 15 UKN.

6.7.3.4. Warunki bycia *nauczycielem wychowawcą*

By *nauczyciel* mógł stać się dla uczniów wychowawcą w wizerunku kształtowanym w aktach prawnych, musi umieć budować z nimi relacje oparte na wzajemnym szacunku oraz poszanowaniu wolności i godności:

⁷⁷ Treść przysięgi jest jednocześnie deklaracją chęci podejmowania działań wypełniających tę obligację – wspierania rozwoju uczniów, a także przekazywania im idei patriotyzmu i praworządności: *ślubuję [...] dążyć do pełni rozwoju osobowości ucznia [...], kształcić i wychowywać młode pokolenie w duchu umiłowania Ojczyzny, tradycji narodowych, poszanowania Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej – art. 15 UKN. Zadania te zostają wskazane również w innych przepisach ustaw oświatowych: nauczyciel obowiązany jest [...] wspierać każdego ucznia w jego rozwoju – art. 6 pkt 2 UKN; nauczyciel obowiązany jest [...] kształcić i wychowywać w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka – art. 6 pkt 4 UKN; szkoła i placówka publiczna umożliwia uczniom podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury – art. 13 ust. 1 UoSO; w pracy dydaktyczno-wychowawczej szkoły publicznej zapewniamy podtrzymywanie kultury i tradycji regionalnej – art. 13 ust. 4 UoSO; nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich [...] postawę moralną i obywatelską, z poszanowaniem godności osobistej ucznia – art. 5 PO. Por. Ustawa o systemie oświaty. Komentarz [online]. Red. W. Lachiewicz, A. Pawlikowska...*

nauczyciel obowiązany jest [...] kształcić i wychowywać [...] w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka – art. 6 pkt 4 UKN; nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, [...] z poszanowaniem godności osobistej ucznia – art. 5 PO.

Umiejętność tworzenia tak ujętych więzi z podopiecznymi wskazana jest przez prawodawcę jako warunek bycia *nauczycielem* w profilu wychowawcy.

6.7.4. *Nauczyciel jako urzędnik*

Centrum znaczeniowym profilu *nauczyciela* jako urzędnika jest realizowanie polityki oświatowej i wdrażanie założeń edukacyjnych władz państwa. Staje się on wówczas wykonawcą ministerialnych zamierzeń oraz elementem systemu oświaty (zob. tabela 18).

Tabela 18. *Nauczyciel jako urzędnik w aktach prawnych*

Podkategoria	Ogółem		UKN		UoSO		PO		UoSIO		PoSW		UoNSK	
działania <i>nauczyciela</i>	23	82,1%	3	10,7%	9	32,1%	3	10,7%	0	0,0%	8	28,6%	0	0,0%
podmiot działań <i>nauczyciela</i>	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
zakres działań <i>nauczyciela</i>	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
komponent lokacyjny	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
komponent temporalny	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
wartościowanie działań <i>nauczyciela</i>	5	17,9%	1	3,6%	2	7,1%	0	0,0%	0	0,0%	2	7,1%	0	0,0%
warunki bycia <i>nauczycielem</i>	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
suma wskazań	28	100,0%	4	14,3%	11	39,3%	3	10,7%	0	0,0%	10	35,7%	0	0,0%

6.7.4.1. *Działania nauczyciela urzędnika*

Odtwarzając profil *nauczyciela* jako urzędnika, należy zwrócić uwagę na przewidziane w aktach normatywnych uczestnictwo *nauczyciela* w przeprowadzaniu części

ustnej egzaminu maturalnego⁷⁸, a także egzaminów semestralnych, poprawkowych oraz dyplomowych:

w ramach [...] zajęć, o których mowa w ust. 2 pkt 1, nauczyciel jest obowiązany uczestniczyć w przeprowadzaniu części ustnej egzaminu maturalnego – art. 42 ust. 2b pkt 1 UKN; egzaminy semestralne przeprowadzają nauczyciele prowadzący poszczególne obowiązkowe zajęcia edukacyjne – art. 44w ust. 1 UoSO (zob. aneks zał. 3 cyt. 64).

W ten sposób *nauczyciel* jako urzędnik uczestniczy w przewidzianym w systemie oświaty formalnym zakończeniu poszczególnych etapów edukacyjnych przez ucznia.

Wpisanie działań *nauczyciela* w perspektywę polityki oświatowej i wypełnienie profilu *nauczyciela* urzędnika realizuje również w możliwość uzyskania stanowiska w:

- organach administracji,
- organach nadzoru pedagogicznego jak kuratoria oświaty, Centralna Komisja Egzaminacyjna, okręgowe komisje egzaminacyjne, specjalistyczne jednostki nadzoru czy organach sprawujących nadzór pedagogiczny nad zakładami poprawczymi oraz schroniskami dla nieletnich,
- Radzie Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego współpracującej z ministrem w zakresie najistotniejszych spraw szkolnictwa wyższego,
- Polskiej Komisji Akredytacyjnej weryfikującej jakość kształcenia na polskich uczelniach:

nauczyciele mianowani lub dyplomowani zatrudnieni na stanowisku kuratora oświaty oraz nauczyciele przechodzący do pracy w urzędach administracji rządowej, kuratoriach oświaty, Centralnej Komisji Egzaminacyjnej, okręgowych komisjach egzaminacyjnych, specjalistycznej jednostce nadzoru oraz w organach sprawujących nadzór pedagogiczny nad zakładami poprawczymi oraz schroniskami dla nieletnich na stanowiska wymagające kwalifikacji pedagogicznych oraz nauczyciele, z którymi został nawiązany stosunek pracy na podstawie

⁷⁸ Wypełnieniem obowiązku przeprowadzania egzaminów jest wyłącznie uczestnictwo w części ustnej egzaminu maturalnego. Udział w części pisemnej tego egzaminu, a także zaangażowanie w organizację przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty⁷⁸ i egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe to działania skategoryzowane odmiennie – jako wynikające z zadań statutowych szkoły: *w ramach [...] innych zajęć i czynności wynikających z zadań statutowych szkoły, o których mowa w ust. 2 pkt 2, nauczyciel jest obowiązany uczestniczyć w przeprowadzaniu odpowiednio: egzaminu ósmoklasisty, egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe, egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie i egzaminu maturalnego – z wyjątkiem części ustnej – art. 42 ust. 2b pkt 2 UKN; w przeprowadzaniu egzaminu ósmoklasisty, egzaminu maturalnego, egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie oraz egzaminów eksternistycznych, o których mowa w art. 10 ust. 1 i 3, w zakresie ustalonym w przepisach prawa, biorą udział egzaminatorzy i nauczyciele – art. 9c ust. 9 UoSO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] szczegółowe zadania [...] nauczycieli biorących udział w przeprowadzaniu egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie – art. 44zzzv pkt 5 UoSO.*

wyboru na okres pełnienia funkcji z wyboru, otrzymują urlop bezpłatny na czas zajmowania tych stanowisk lub pełnienia tych funkcji – art. 17 ust. 2 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 65).

Ponadto w wizerunek *nauczyciela* jako urzędnika wpisuje się także przekazywanie władzom szkoły informacji o spełnianiu lub niespełnianiu obowiązku przedszkolnego przez dziecko⁷⁹:

nauczyciele prowadzący zajęcia w publicznych i niepublicznych innych formach wychowania przedszkolnego są obowiązani powiadomić dyrektora szkoły, w obwodzie której dziecko mieszka, o spełnianiu przez dziecko obowiązku, o którym mowa w art. 31 ust. 4 [...] oraz o zmianach w tym zakresie – art. 33 ust. 3 PO.

6.7.4.2. Wartościowanie działań *nauczyciela* urzędnika

Udział w egzaminach państwowych uwzględniony w profilu *nauczyciela* jako urzędnika jest przez prawodawcę uznany za realizację obowiązków *nauczyciela* i może wymagać zaangażowania również w czasie wolnym od zajęć, co stanowi element wartościowania nauczycielskich działań urzędniczych:

nauczyciele biorący udział w przeprowadzaniu egzaminu ósmoklasisty, egzaminu maturalnego i egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie wykonują czynności związane z przeprowadzaniem tych egzaminów w ramach czynności i zajęć [...] oraz ustalonego wynagrodzenia – art. 9c ust. 11 UoSO (zob. aneks zał. 3 cyt. 66).

Podobnie ukształtowane w wizerunku *nauczyciela* urzędnika jest pełnienie funkcji we wspomnianych wcześniej organach (por. podrozdz. 6.7.4.1.).

W ten sposób wypełnianie przez *nauczyciela* roli urzędnika traktowane jest jako priorytetowe względem definicyjnych działań i oceniane przez prawodawcę pozytywnie:

rektor, na wniosek członka Rady będącego nauczycielem akademickim, może zwolnić go całkowicie lub częściowo z obowiązków dydaktycznych – art. 46c ust. 3 PoSW; rektor, na wniosek członka Komisji będącego nauczycielem akademickim, może zwolnić go całkowicie lub częściowo z obowiązku prowadzenia zajęć dydaktycznych – art. 48 ust. 14 PoSW.

⁷⁹ M. Nowak: *Obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązek szkolny i nauki oraz ich egzekucja*. W: *Vademecum dyrektora publicznej jednostki oświatowej*. Red. K. Woźniczko. Warszawa 2015, s. 65.

6.7.5. *Nauczyciel jako przełożony*

Prawodawca, budując obraz *nauczyciela* w aktach normatywnych z gałęzi prawa oświatowego, marginalnie uwzględnia również sytuacje, w których *nauczyciel* wypełnia rolę przełożonego (zob. tabela 19).

Tabela 19. *Nauczyciel jako przełożony w aktach prawnych*

Podkategoria	Ogółem		UKN		UoSO		PO		UoSIO		PoSW		UoNSK	
działania <i>nauczyciela</i>	14	73,7%	5	26,3%	0	0,0%	9	47,4%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
podmiot działań <i>nauczyciela</i>	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
zakres działań <i>nauczyciela</i>	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
komponent lokacyjny	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
komponent temporalny	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
wartościowanie działań <i>nauczyciela</i>	5	26,3%	2	10,5%	0	0,0%	3	15,8%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
warunki bycia <i>nauczycielem</i>	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
suma wskazań	19	100,0%	7	36,8%	0	0	12	63,2%	1	2,1%	2	4,2%	0	0,0%

W tej roli – w wizerunku normatywnym – *nauczyciel* zostaje uwzględniony, gdy pełni obowiązki dyrektora lub wicedyrektora szkoły bądź zajmuje inne stanowisko kierownicze⁸⁰:

do czasu powierzenia stanowiska dyrektora zgodnie z ust. 10 lub 12 organ prowadzący może powierzyć pełnienie obowiązków dyrektora szkoły wicedyrektorowi, a w szkołach, w których nie ma wicedyrektora, nauczycielowi tej szkoły – art. 63 ust. 13 PO; w przypadku nieobecności dyrektora szkoły lub placówki zastępuje go wicedyrektor, a w szkołach i placówkach, w których nie utworzono stanowiska wicedyrektora – inny nauczyciel tej szkoły lub placówki, wyznaczony przez organ prowadzący – art. 68 ust. 9 PO (zob. aneks zał. 3 cyt. 67).

W kreowanym w aktach obrazie wśród działań *nauczyciela* w profilu przełożonego prawodawca zamieszcza wówczas:

⁸⁰ P. Prusinowski: *Sytuacja prawna dyrektora szkoły – wybrane zagadnienia*. „Monitor Prawa Pracy” 2012, nr 7, s. 355.

- reprezentowanie szkoły,
- nadzorowanie wszystkich pracowników,
- sprawowanie opieki nad uczniami,
- realizację uchwał rady pedagogicznej i rady szkoły,
- zapewnienie bezpiecznych warunków działań dla uczniów, wychowanków i nauczycieli:

dyrektor [...] jest jej przedstawicielem na zewnątrz, przełożonym służbowym wszystkich pracowników szkoły – art. 7 ust. 1 UKN; dyrektor sprawuje opiekę nad dziećmi i młodzieżą uczącą się w szkole – art. 7 ust. 1 UKN; dyrektor szkoły odpowiedzialny jest w szczególności za: [...] realizację zadań zgodnie z uchwałami rady pedagogicznej – art. 7 ust. 2 pkt UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 68).

Działania podejmowane przez *nauczyciela* jako przełożonego są wykonywane we współpracy z radą pedagogiczną, rodzicami i samorządem uczniowskim:

dyrektor szkoły lub placówki w wykonywaniu swoich zadań współpracuje z [...] radą pedagogiczną, rodzicami i samorządem uczniowskim – art. 68 ust. 6 PO; dyrektor szkoły lub placówki przedstawia radzie pedagogicznej, nie rzadziej niż dwa razy w roku szkolnym, ogólne wnioski wynikające ze sprawowanego nadzoru pedagogicznego oraz informacje o działalności szkoły – art. 69 ust. 7 PO,

dzięki czemu w proces administrowania zostają włączone wszystkie środowiska związane ze szkołą.

Aktywności przypisane *nauczycielowi* jako przełożonemu w obrazie normatywnym są wartościowane przez prawodawcę pozytywnie, o czym świadczy:

- nadanie im priorytetu: obniżenie wymiaru prowadzonych zajęć lub całkowitego zwolnienia z ich prowadzenia⁸¹:

⁸¹ *Nauczyciele*, którzy sprawują funkcję dyrektora szkoły, są jednak zobowiązani zrezygnować ze stanowiska, o ile zostaną zatrudnieni w organach administracji, organach nadzoru pedagogicznego, takich jak kuratoria oświaty, Centralna Komisja Egzaminacyjna, okręgowe komisje egzaminacyjne, specjalistyczne jednostki nadzoru czy organach sprawujących nadzór pedagogiczny nad zakładami poprawczymi oraz schroniskami dla nieletnich lub będą skierowani do pracy w szkołach europejskich lub pełnienie funkcji z wyboru: *nauczyciele, o których mowa w ust. 2 i 2a, zajmujący stanowisko dyrektora szkoły, obowiązani są do złożenia rezygnacji z zajmowanego stanowiska przed udzieleniem im urlopu bezpłatnego, o którym mowa w ust. 2 i 2a – art. 17 ust. 3 UKN*. Takie rozwiązanie ma na celu uniknięcie konfliktu interesów, wynikającego z pełnienia funkcji nadzorczych oraz kierowania placówką podlegającą nadzorowi, oraz zachowanie przejrzystości działań oświatowych w sytuacji, gdy nauczyciel mimo powierzenia stanowiska dyrektora, w rzeczywistości nie wykonuje jego obowiązków. W ten sposób powstaje swoista hierarchia stanowisk oświatowych, w których obowiązki nauczycielskie stają się mniej ważne od wynikających z pełnienia funkcji

dyrektorowi i wicedyrektorowi szkoły oraz nauczycielowi pełniącemu inne stanowisko kierownicze w szkole, a także nauczycielowi, który obowiązki kierownicze pełni w zastępstwie nauczyciela, któremu powierzono stanowisko kierownicze, obniża się tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć [...] lub zwalnia się ich od obowiązku realizacji zajęć, o których mowa w ust. 3 – art. 42 ust. 6 UKN; organ prowadzący szkołę lub placówkę określa [...] zasady udzielania i rozmiar obniżek, o których mowa w ust. 6, oraz przyznaje zwolnienia od obowiązku realizacji zajęć, o których mowa w ust. 3 – art. 42 ust. 7 pkt 2 UKN

— oraz przedłużenie zatrudnienia:

umowa o pracę na stanowisku nauczyciela, zawarta na czas określony krótszy niż okres powierzenia stanowiska kierowniczego, ulega przedłużeniu na okres powierzenia – art. 65 ust. 2 PO⁸².

Do profilu *nauczyciela* jako przełożonego zostaje również wprowadzony element negatywnego wartościowania. Jak wskazuje prawodawca, *nauczyciel* może niewłaściwie wykonywać rolę przełożonego, co skutkuje utratą stanowiska:

organ, który powierzył nauczycielowi stanowisko kierownicze w szkole lub placówce [...] odwołuje nauczyciela ze stanowiska kierowniczego w razie [...] ustalenia negatywnej oceny pracy lub negatywnej oceny wykonywania zadań – art. 66 ust. 1 pkt 1 lit. b PO; rada pedagogiczna może wystąpić z wnioskiem o odwołanie nauczyciela ze stanowiska dyrektora lub z innego stanowiska kierowniczego w szkole lub placówce – art. 72 ust. 2 PO (zob. aneks zał. 3 cyt. 69).

6.7.6. *Nauczyciel jako członek rodziny*

Obraz odzwierciedlony w przepisach prawa oświatowego ujmuje *nauczyciela* również z perspektywy roli społecznej członka rodziny. W tak wyprofilowanym obrazie zostaje on przedstawiony w sferze życia prywatnego, którego centrum stanowią relacje rodzinne (zob. tabela 20).

Tabela 20. *Nauczyciel jako członek rodziny w aktach prawnych*

Podkategoria	Ogółem		UKN		UoSO		PO		UoSIO		PoSW		UoNSK	
działania <i>nauczyciela</i>	25	53,2%	19	40,4%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	3	6,4%	3	6,4%

kierowniczej w szkole, te ostatnie zaś ustępują priorytetom objęcia stanowiska w organie urzędniczym lub kontrolnym. Por. A. Barański, M. Szymańska: *Karta nauczyciela. Komentarz...* .

⁸² A. Balicki, M. Pyter, J. Kokot: *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz...* .

podmiot działań <i>nauczyciela</i>	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
zakres działań <i>nauczyciela</i>	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
komponent lokacyjny	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
komponent temporalny	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
wartościowanie działań <i>nauczyciela</i>	22	46,8%	14	29,8%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	7	14,9%	1	2,1%
warunki bycia <i>nauczycielem</i>	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
suma wskazań	47	100,0%	33	70,2%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	10	21,3%	4	8,5%

W profilu *nauczyciela* jako członka rodziny pracodawca opisuje go z punktu widzenia więzi rodzinnych łączących *nauczyciela* z innymi osobami tworzącymi rodzinę. Wśród nich wyróżnia:

— małżonka, który może być również nauczycielem:

przeniesienie nauczyciela [...] może nastąpić pod warunkiem [...] zapewnienia [...] miejsca pracy dla współmałżonka – art. 18 ust. 2 pkt 1 UKN; prawo to służy także małżonkowi nauczyciela emeryta – art. 54 ust. 4 UKN; członek składu orzekającego podlega wyłączeniu od udziału w rozpoznawaniu sprawy, jeżeli [...] jest lub był małżonkiem obwinionego – art. 82 ust. 1 pkt 2 UKN; rzecznik dyscyplinarny podlega wyłączeniu od udziału w sprawie, jeżeli sprawa dotyczy [...] jego małżonka – art. 84 ust. 1 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 70),

— dzieci, w tym również dzieci przysposobione:

prawo to służy także [...] dzieciom pozostającym na jego utrzymaniu i prowadzącym z nim wspólne gospodarstwo domowe – art. 54 ust. 4 UKN; członek składu orzekającego podlega wyłączeniu od udziału w rozpoznawaniu sprawy, jeżeli [...] pozostaje z nimi w stosunku przysposobienia – art. 82 ust. 1 pkt 3 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 71),

— rodzeństwo:

rodzeństwo [...] może złożyć wniosek o uwolnienie nauczyciela od zarzutów – art. 85j ust. 6 UKN; wniosek o wznowienie postępowania dyscyplinarnego mogą składać [...] rodzeństwo – art. 85n ust. 4 UKN;

— krewnych i powinowatych⁸³:

członek składu orzekającego podlega wyłączeniu od udziału w rozpoznawaniu sprawy, jeżeli [...] jest krewnym, powinowatym w linii prostej – art. 82 ust. 1 pkt 3 UKN; rzecznik dyscyplinarny podlega wyłączeniu od udziału w sprawie, jeżeli sprawa dotyczy [...] krewnego lub powinowatego w linii prostej – art. 84 ust. 1 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 72),

— oraz inne osoby bliskie:

w razie śmierci osoby, która zgłosiła wniosek o świadczenie określone ustawą, świadczenie należne jej do dnia śmierci wypłaca się [...] innym członkom rodziny – art. 10 ust. 1 UoNSK; przeniesienie nauczyciela z urzędu [...] do innej miejscowości może nastąpić pod warunkiem [...] zapewnienia nauczycielowi w nowym miejscu pracy odpowiedniego do jego stanu rodzinnego mieszkania – art. 18 ust. 2 pkt 1 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 73).

W wizerunku *nauczyciela* profilowanym jako członka rodziny prawodawca nie tylko wskazuje dzieci nauczyciela wśród osób bliskich należących do rodziny *nauczyciela*, ale uwzględnia, że w ramach życia rodzinnego *nauczyciel* może pełnić funkcję rodzica i wychowywać dziecko:

osobie wychowującej dziecko do lat 4 [...] nie przydziela się pracy w godzinach ponadwymiarowych bez ich zgody – art. 35 ust. 4 UKN; nauczyciela akademickiego [...] wychowującego dziecko w wieku do jednego roku nie można zatrudniać w godzinach ponadwymiarowych bez jego zgody – art. 131 ust. 3 PoSW.

Taka funkcja w sposób immanentny wynika również z przysługujących *nauczycielowi* uprawnień: urlopu macierzyńskiego lub na warunkach urlopu macierzyńskiego, dodatkowego urlopu macierzyńskiego i na warunkach urlopu macierzyńskiego, urlopu ojcowskiego, urlopu rodzicielskiego i urlopu wychowawczego⁸⁴. Warunkiem korzystania z tych urlopów jest bycie rodzicem.

W normach prawnych dotyczących tego profilu nie rozróżnia się płci *nauczyciela*, choć w pojedynczych przypadkach płeć staje się wyznacznikiem: rodzicem jest wyłącznie kobieta. Rozgraniczenie warunkowane jest jednak konkretną sytuacją, w jakiej ów wizerunek zostaje wykreowany – to kobieta jest w ciąży lub karmi:

kobiecie w ciąży [...] nie przydziela się pracy w godzinach ponadwymiarowych bez ich zgody – art. 35 ust. 4 UKN; w razie gdy czas pracy kobiety karmiącej dziecko wynosi ponad 4 godziny

⁸³ A. Barański, M. Szymańska: *Karta nauczyciela. Komentarz...* .

⁸⁴ O urlopach tych piszę więcej w profilu *Nauczyciel* jako pracownik.

ciągłej pracy dziennie, przysługuje jej prawo korzystania z jednej godziny przerwy wliczanej do czasu pracy – art. 69 ust. 2 UKN.

Tak ukształtowana dyferencjacja płciowa jest zatem naturalnym wynikiem ograniczeń biologicznych, co potwierdza pojedyncza werbalizacja nieuwzględniająca płci (*nauczyciela akademickiego w ciąży [...] nie można zatrudniać w godzinach nadwymiarowych bez jego zgody – art. 131 ust. 3 PoSW*).

Obowiązki rodzinne *nauczyciela* – choć w faktach językowych z ustaw oświatowych wskazywane marginalnie – są wartościowane pozytywnie i traktowane jako priorytetowe wobec zawodowych⁸⁵. W efekcie wpływają one na pozostałe działania *nauczyciela*:

— ograniczając zakres obowiązków:

kobiecie w ciąży, osobie wychowującej dziecko do lat 4 [...] nie przydziela się pracy w godzinach nadwymiarowych bez ich zgody – art. 35 ust. 4 UKN; członek składu orzekającego podlega wyłączeniu od udziału w rozpoznawaniu sprawy, jeżeli [...] jest lub był małżonkiem obwinionego – art. 82 ust. 1 pkt 2 UKN (zob. aneks zał. 3 cyt. 74),

— lub rozszerzając zakres uprawnień:

w przypadku nieobecności nauczyciela z powodu urlopu macierzyńskiego, urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego, dodatkowego urlopu macierzyńskiego, dodatkowego urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego, urlopu rodzicielskiego lub urlopu ojcowskiego, staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5a UKN⁸⁶ (zob. aneks zał. 3 cyt. 75).

Za dodatkowe uprawnienia, wynikające z pełnienia przez nauczyciela funkcji członka rodziny, należy zatem uznać również przysługujące mu urlopy: macierzyński lub na warunkach urlopu macierzyńskiego, dodatkowy macierzyński i na warunkach urlopu macierzyńskiego, ojcowski, rodzicielski i wychowawczy.

6.8. Wnioski – normatywny obraz *nauczyciela*

W obrazie *nauczyciela* wykreowanym przez prawodawcę w tekstach prawnych z zakresu prawa oświatowego jego podstawowymi wyznacznikami są pełnione zadania i funkcje, a za drugorzędne uznaje się nazwy stosowane na określenie *nauczyciela*. W świetle

⁸⁵ A. Piszko: *Karta Nauczyciela z komentarzem...*, s. 214.

⁸⁶ Choć – zgodnie z treścią art. 9d ust. 5 UKN – taka możliwość przewidziana jest również dla osób korzystających z innych urlopów, w odniesieniu do przerw wynikających z pełnienia obowiązków rodzicielskich wskazano jako dozwolony czas nieobecności okres o pół roku dłuższy niż w pozostałych przypadkach.

aktów normatywnych *nauczycielem* może być zarówno *nauczyciel*, jak i *wychowawca*, *rektor*, *pedagog*, *kierownik* czy *pracownik*, o ile wykonywane przez niego zadania zostaną wskazane jako tożsame z działaniami *nauczyciela*. W wizerunku odzwierciedlonym w tekstach normatywnych zarysowuje się zatem *nauczyciel* jako ‘ten, który uczy i wychowuje’, choć od tej reguły przewidzianych jest wiele wyjątków.

W centrum wizerunku *nauczyciela* w bazowym znaczeniu znajdują się jego działania, które w świetle ustaw oświatowych niejednokrotnie warunkują bycie *nauczycielem* (zob. tabela 21). W normatywny obraz prawodawca wpisał trzy rodzaje nauczycielskich aktywności – nauczanie, ocenianie i zapewnianie uczniom bezpieczeństwa, które zostają włączone w proces dydaktyczno-wychowawczy. Odbywają się one nierzadko w ograniczonym zakresie, są zorganizowane w systemie instytucjonalnym i skierowane na dzieci oraz samego nauczyciela, angażując w proces edukacyjny również rodziców.

Tabela 21. Zestawienie faset i ich wypełnienia treścią w bazowym znaczeniu *nauczyciela* w aktach prawnych

Faseta	Przykładowy materiał językowy
działania nauczyciela	<i>nauczyciel [...] może realizować zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze w wymiarze określonym w ust. 4a – art. 42 ust. 2a UKN; ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności – art. 44b ust. 3 UoSO; nauczyciel obowiązany jest [...] rzetelnie realizować [...] zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę – art. 6 pkt 1 UKN</i>
podmiot działań nauczyciela	<i>nauczycielom [...], którzy [...] prowadzą zajęcia bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz – art. 35a ust. 1 UKN; ocenianie osiągnięć edukacyjnych i zachowania ucznia [...] ma na celu: 1) informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz o postępach w tym zakresie; [...] 5) dostarczanie rodzicom i nauczycielom informacji o postępach i trudnościach w nauce i zachowaniu ucznia oraz o szczególnych uzdolnieniach ucznia; 6) umożliwienie nauczycielom doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej – art. 44b ust. 5 UoSO</i>
zakres działań nauczyciela	<i>obowiązkowy wymiar godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych [...] ustala się [...] według następujących norm: stanowisko – typ (rodzaj) szkoły – art. 42 ust. 3 UKN</i>
komponent lokacyjny	<i>organ prowadzący szkołę obowiązany jest zapewnić szkole podstawowej warunki do realizacji przez nauczyciela zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych – art. 29 ust. 1 UKN; statut przedszkola zawiera w szczególności [...] zakres zadań nauczycieli [...] w czasie zajęć organizowanych przez przedszkole – art. 102 ust. 1 pkt 12 lit. a PO</i>

wartościowanie działań <i>nauczyciela</i>	–
warunki bycia <i>nauczycielem</i>	–

Jednocześnie w obrazie *nauczyciela* wpisanym w normy prawne pojawiają się profile, które dominują nad znaczeniem bazowym:

- *nauczyciela* jako pracownika, którego głównym zadaniem jest wykonywanie obowiązków pracowniczych lub wykorzystanie uprawnień pracowniczych na podstawie stosunku zatrudnienia i w zamian za wynagrodzenie,

- *nauczyciela* jako zawodu, który na podstawie posiadanych kwalifikacji i kompetencji uczestniczy w grupie zawodowej, a także jest zobowiązany do ciągłego rozwijania się,

- *nauczyciela* jako wychowawcy, którego zadaniem jest opieka nad uczniami i ich wychowywanie,

- *nauczyciela* jako urzędnika, który uczestniczy w formach zewnętrznych działań przewidzianych polityce oświatowej państwa,

- *nauczyciela* jako przełożonego, który pełni funkcje kierownicze, uznane za ważniejsze niż podstawowe zadania *nauczyciela*,

- *nauczyciela* jako członka rodziny, który ogranicza wykonywanie swoich obowiązków zawodowych na rzecz bliskich lub warunkuje podjęcie pewnych aktywności zaspokojeniem również potrzeb pozostałych jego członków jego rodziny.

Realizację treściową faset w ramach wskazanych profili, a także ich układ przedstawiam w tabeli 22.

W teksty z gałęzi prawa oświatowego zostaje wpisany obraz *nauczyciela* idealnego, a więc ‘takiego, jakim powinien być’, co wynika z samego założenia aktów prawnych. Z tego względu kreują one swoisty stereotyp – wzór *nauczyciela*. Jednak zgodnie z założeniami unormowań oświatowych i w wyniku kreacyjnej funkcji języka prawnego, osoba, która nie spełnia prawnie określonych warunków, nie stanie się – w świetle prawa – *nauczycielem*, a *nauczyciel*, przekraczając zakres działań wskazanych w prawie, przestanie nim być. W ten sposób obraz wykreowany w normach prawnych nierzadko staje się rzeczywistością.

Tabela 22. Zestawienie faset w profilach znaczeniowych *nauczyciela* w aktach prawnych

Faseta	Wypełnienie treści w profilu					
	PRACOWNIK	PRZEDSTAWICIEL ZAWODU	WYCHOWAWCA	URZĘDNIK	PRZEŁOŻONY	CZŁONEK RODZINY
działania <i>nauczyciela</i>	1. ⁸⁷ korzystanie z uprawnień pracowniczych (brak działań), działalność w związkach zawodowych, organizowanie pracy	1. rozwój zawodowy, działalność w związku zawodowym, ochrona godności zawodu nauczyciela, wspieranie nauczycieli, w rozwoju zawodowym	1. spełnianie potrzeb uczniów i rozwijanie ich zainteresowań, socjalizacja, opieka	1. udział w egzaminach, pełnienie funkcji w organach administracyjnych oświaty	1. reprezentowanie szkoły, nadzorowanie wszystkich pracowników, sprawowanie opieki nad uczniami, rady pedagogicznej i rady szkoły, zapewnienie bezpiecznych warunków działań	1. tworzenie relacji z bliskimi, bycie członkiem rodziny i rodzicem
podmiot działań <i>nauczyciela</i>	4. sam nauczyciel, uczniowie	4. sam nauczyciel, inni nauczyciele, nauczycielska grupa zawodowa	4. uczniowie	—	—	—
zakres działań <i>nauczyciela</i>	—	—	—	—	—	—
komponent lokacyjny	3. szczegółowy określone przez prawodawcę, wielokrotnie warunkuje bycie <i>nauczycielem</i>	5. nieokreślone, dopuszczone także wykonywanie działań za granicą	—	—	—	—
komponent temporalny	4. szczegółowy określony przez prawodawcę, wielokrotnie warunkuje bycie <i>nauczycielem</i>	—	—	—	—	—

⁸⁷ Za pomocą numerów porządkowych wskazują hierarchiczne uporządkowanie faset.

wartościowanie działań <i>nauczyciela</i>	3. pozytywne: przywileje, nagrody	3. wysoka ranga społeczna, przyznanie ochrony prawnej, wpisana w zawód ścieżka awansu zawodowego, uroczyste ślubowanie, święto	3. nagrody, ślubowanie	2. pozytywne: priorytet działań urzędniczych	2. pozytywne: priorytet działań kierowniczych, możliwość przedłużenia wykonywania działań	2. ograniczenie obowiązków, przyznanie dodatkowych uprawnień
	3. negatywne: odpowiedzialność dyscyplinarna	3. negatywne: uchybień godności zawodu	—	—	3. negatywne: niewykonywanie obowiązków	—
warunki bycia <i>nauczycielem</i>	2. kwalifikacje, moralność, zdrowie fizyczne i psychiczne, obywatelstwo, bycie pracownikiem, odpowiedni poziom działań	2. zdobycie kwalifikacji, osiągnięcie odpowiedniego poziomu awansu zawodowego	2. umiejętność budowania atmosfery godności i szacunku	—	—	—

7. Normatywny obraz *nauczyciela* a stereotypy

Porównanie obrazów *nauczyciela* wyekscerpowanych z języka oraz z tekstów opracowań socjologicznych z obrazem z tekstów ustaw oświatowych oparto na fasetach wyłonionych z analizy zakresu znaczeniowego pierwszego obrazu, zakładając, że ich struktura semantyczna jest w znacznej części zbieżna. W ustawach oświatowych powielona zostaje więc w większości struktura fasetowa pojęcia:

- działań *nauczyciela*,
- podmiotu działań,
- komponentu lokacyjnego,
- uwarunkowań bycia *nauczycielem*
- i wartościowania jego działań,

a nieznaczące modyfikacje w zakresach treściowych są uzasadnione intencją komunikacyjną oraz uwarunkowaniami gatunkowymi analizowanych tekstów¹.

Spółeczno-językowy stereotyp *nauczyciela* zawiera wiele cech ukrytych za jedną nazwą oraz jej synonimami. Kryje w sobie elementy związane z podstawowym działaniem – nauczaniem grupy docelowej określonych treści merytorycznych we wskazanych okolicznościach, jak również rolę dodatkową – wychowawcy, który wypełnia swoją funkcję społeczną dzięki autorytetowi. Stereotyp ten uwzględnia ponadto fakt funkcjonowania *nauczyciela* w przestrzeni pracowniczej i oświatowej – bycie pracownikiem oświaty i urzędnikiem. Wszystkie z wymienionych profili zostają odtworzone w obrazie normatywnym, w którym prawodawca wielokrotnie warunkuje bycie *nauczycielem* od konkretnej realizacji treściowej poszczególnych faset.

W znaczeniu bazowym obraz społeczno-językowy i normatywny *nauczyciela* nie różnią się zbyt wiele od siebie, tak w zakresie wyodrębnienia i układu faset, jak ich treściowej realizacji (zob. tabela 23). Wyraźnym elementem wizerunku *nauczyciela* jest jego działanie. *Nauczyciel* to przede wszystkim ‘ten, który uczy’, choć jego działania są obecnie – w obu typach tekstów – wpisane w perspektywę procesu dydaktyczno-wychowawczego. Stereotyp odzwierciedlony w danych systemowych, na który składa się;

¹ J. Bartmiński, R. Tokarski: *Językowy obraz świata a spójność tekstu*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 74–75; J. Bartmiński: *Miejsce wartości w językowym obrazie świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 133–134.

- przekazywanie innym jakiejś wiedzy lub umiejętności,
- ułatwianie poznawania pewnych materii („wykładanie”, „udzielanie lekcji”),
- przybliżanie innym znanej sobie tematyki („przekazywanie jakiejś wiedzy”),
- kształcenie u innych umiejętności, które sam zdobył („przekazywanie jakiejś umiejętności”),

zostaje uzupełniony w tekstach opracowań z dziedziny nauk społecznych o dodatkowe aktywności:

- nauczanie,
- wychowanie,
- umożliwianie uczniom rozwoju,
- przewodnictwo w świecie informacji.

Teksty prawne w działania *nauczyciela* wpisują dodatkowo:

- przygotowywanie się do zajęć,
- ocenianie stopnia przyswojenia wiedzy przez uczniów, pojawiające się już wcześniej w werbalizacjach uzyskanych z danych ankietowych,
- a także zapewnianie bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć.

Tym samym *nauczyciel* w wizerunku normatywnym staje się nie tylko osobą przekazującą informację, ale i organizującą proces przekazywania wiedzy, tak aby był on możliwy (przygotowanie), skuteczny (ocenianie), a także bezpieczny dla ucznia (zapewnianie bezpieczeństwa). Jednocześnie – w bazowym znaczeniu kreowanym w aktach prawnych – *nauczyciel* nie jest zobowiązany do podejmowania aktywności innych niż służących nauczaniu. Prawodawca nie wpisuje zatem w obraz normatywny obowiązku wychowania, rozwijania zainteresowań uczniów i bycia ich przewodnikiem, choć takie działania mogłyby zostać uznane za oczekiwane na podstawie wizerunku kreowanego w publikacjach psychologiczno-pedagogicznych.

Nie bez znaczenia dla wizerunku *nauczyciela* jest podmiot działań. Zarówno w obrazie językowym, jak i w wyłonięnym z tekstów publikacji z zakresu psychologii, pedagogiki i socjologii, a także z tekstów prawnych, działania *nauczyciela* ukierunkowane są na uczniów („kogoś”, „innych”, „ludzi”, „młodzież”, „dzieci”). W wypełnieniu treściowym

tej fasety występują jednak rozbieżności. Wizerunek społeczny włącza w proces dydaktyczno-wychowawczy również osoby niezaangażowane bezpośrednio w nauczanie, tworzące nauczycielską grupę zawodową i społeczność lokalną. Obraz kreowany przez teksty prawne do adresatów nauczycielskich aktywności dopisuje natomiast rodziców uczniów, a także samego nauczyciela.

Inwariantne jest miejsce działań *nauczyciela*, które we wszystkich typach danych językowych wskazane jest w ramach instytucjonalnych form nauczania – placówkach, szkołach czy przedszkolach. Zbieżny dla działań *nauczyciela* w znaczeniu bazowym jest również brak przypisania do konkretnego czasu. Zarówno dane językowe, jak i pochodzące z tekstów opracowań z dziedziny nauk społecznych oraz z tekstów prawnych pozostawiają pustą fasetę temporalnego uwarunkowania zadań wykonywanych przez *nauczyciela*.

Nierzadko wskazany zostaje jednak zakres przekazywanych przez *nauczyciela* treści, który łączy się z warunkami uznania za *nauczyciela*. Już w stereotypie językowym, ucząc, specjalizuje się on w jakiejś dziedzinie („z zakresu pewnych wiadomości lub umiejętności”, „nauczania początkowego”), co podkreśla również wizerunek normatywny, niejednokrotnie ściśle dookreślający treści przekazywane w ramach wykonywania nauczycielskich zadań („nauczanie praktycznej nauki zawodu”, „nauczanie przedmiotów teoretycznych”, „wspomaganie nauczania języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej”).

Wartościowanie *nauczyciela* w znaczeniu bazowym wpisane jest wyłącznie w obraz językowy odtworzony na podstawie potocznych wypowiedzi ankietowanych. Nauczanie oraz ocenianie stają się tam nie tylko definicyjnymi aktywnościami *nauczyciela*, ale również jego pasją i atutem – „prawdziwy” *nauczyciel* zawsze naucza ciekawie, a ocenia obiektywnie i sprawiedliwie.

Tabela 23. Zestawienie faset i ich wypełnienia treścią w bazowym znaczeniu *nauczyciela*

Faseta	Przykładowy materiał językowy		
	JĘZYK	TEKSTY OPRACOWAŃ Z DZIEDZINY NAUK SPOŁECZNYCH	TEKSTY PRAWNE
działania <i>nauczyciela</i>	<i>człowiek trudniący się uczeniem kogoś; wykładowca jakiegoś przedmiotu; udzielający lekcji; instruktor; szkoleniowiec; instruktorka; wykładowczyni; musi oceniać nauczanych uczniów</i>	<i>Zawód ten jest zazwyczaj kojarzony właśnie z wyjaśnianiem i kształceniem; jest odpowiednio przygotowanym specjalistą do prowadzenia pracy dydaktyczno-wychowawczej; staje się przewodnikiem po niezliczonych i powszechnie dostępnych źródłach informacji</i>	<i>nauczyciel [...] może realizować zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze w wymiarze określonym w ust. 4a – art. 42 ust. 2a UKN; ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności – art. 44b ust. 3 UoSO; nauczyciel obowiązany jest [...] rzetelnie realizować [...] zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę – art. 6 pkt 1 UKN</i>
podmiot działań <i>nauczyciela</i>	<i>zajmuje się uczeniem kogoś, zwłaszcza dzieci i młodzieży; nauczyciel dzieci; nauczyciel głuchoniemych; nauczyciel niewidomych</i>	<i>nazwa ta oznacza kogoś, kto uczy innych; osoba ucząca innych; kształci, wychowuje i rozwija znajdujących się pod jego opieką uczniów (dzieci, młodzież, dorosłych); rola nauczyciela sytuuje się w kategorii społeczno-edukacyjnej, rozumianej jako realizacja określonych oczekiwań środowiska zawodowego, społeczności uczniowskiej oraz środowiska lokalnego</i>	<i>nauczycielom [...], którzy [...] prowadzą zajęcia bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz – art. 35a ust. 1 UKN; ocenianie osiągnięć edukacyjnych i zachowania ucznia [...] ma na celu: 1) informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz o postępach w tym zakresie; [...] 5) dostarczanie rodzicom i nauczycielom informacji o postępach i trudnościach w nauce i zachowaniu ucznia oraz o szczególnych uzdolnieniach ucznia – art. 44b ust. 5 UoSO</i>

zakres działań nauczyciela	osoba, która trudni się [...] przekazywaniem innym jakiejs wiedzy, jakiejs umiejętności ; nauczyciel nauczania początkowego ; nauczyciel gimnazjalny; nauczyciel języka francuskiego; katecheta; przedszkolanka; świetliczanka	—	obowiązkowy wymiar godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych [...] ustala się [...] według następujących norm: stanowisko – typ (rodzaj) szkoły – art. 42 ust. 3 UKN
komponent lokacyjny	zajmuje się uczeniem [...] w szkole; przedszkolanka ; nauczyciel gimnazjalny; nauczyciel szkoły podstawowej; nauczyciel szkoły średniej (liceum)	odpowiednio przygotowanym specjalistą do prowadzenia pracy dydaktyczno-wychowawczej w instytucjach oświatowych – publicznych i niepublicznych (przedszkolach, szkołach różnych typów, placówkach pozaszkolnych); osoba odpowiednio przygotowana do pracy dydaktyczno-wychowawczej (w tym głównie nauczania) w instytucjach i placówkach edukacyjnych (przedszkolach, szkołach różnych typów i szczebli na kursach itp.)	organ prowadzący szkołę obowiązany jest zapewnić szkole podstawowej warunki do realizacji przez nauczyciela zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych – art. 29 ust. 1 UKN; statut przedszkola zawiera w szczególności [...] zakres zadań nauczycieli [...] w czasie zajęć organizowanych przez przedszkole – art. 102 ust. 1 pkt 12 lit. a PO
komponent temporalny	—	—	—
wartościowanie działań nauczyciela	pozytywne: potrafi zainteresować, zrozumieć; posiada odpowiednie metody i umiejętności potrzebne do przekazania owej wiedzy; dokonuje sprawiedliwej oceny osiągnięć uczniów	—	—
warunki bycia nauczycielem	—	—	—

Rozbieżności pomiędzy obrazami *nauczyciela* w języku, w tekstach opracowań socjologicznych, pedagogicznych i psychologicznych, a także obrazem wpisanym w teksty ustaw oświatowych obejmują również wypełnienie faset w wyodrębnionych profilach pojęciowych. Z uwagi na odgrywaną przez *nauczyciela* rolę społeczną wyznaczono wśród profili: pracownika, przedstawiciela zawodu, wychowawcę i urzędnika. Ich podsumowujące porównanie (ze względu na zróżnicowanie wiązek cech) przedstawiam w kolejnych tabelach (por. tabele 24–29). W tekstach normatywnych obraz *nauczyciela* jest dodatkowo profilowany jako: przełożony i członek rodziny. Jednak z uwagi na brak podobnie profilowanych wyobrażeń w innych typach danych niż teksty ustaw oświatowych zostaną one omówione odrębnie, pod tabelami¹.

Ważnym elementem wyobrażenia *nauczyciela* jest jego działanie. To ono warunkuje wyodrębnienie profili we wszystkich typach danych językowych (zob. tabela 24) i niejednokrotnie decyduje o uznaniu kogoś za *nauczyciela*.

Tabela 24. Działania *nauczyciela* w profilach wychowawcy, zawodu, pracownika i urzędnika

PROFILE TYP DANYCH	PRACOWNIK	PRZEDSTAWICIEL ZAWODU	WYCHOWAWCA	URZĘDNIK
JĘZYK	wykonywanie pracy	wykonywanie zawodu	wychowywanie, kształtowanie postaw	pełnienie funkcji w systemie oświaty
TEKSTY OPRACOWAŃ Z DZIEDZINY NAUK SPOŁECZNYCH	zapewnienie sobie warunków pracy przez planowanie nauczania, działalność w radzie pedagogicznej i zespołach statutowych	wykonywanie zawodu na podstawie kwalifikacji, poszerzanie wiedzy i kompetencji własnej i uczniów, działalność w organizacjach zawodowych	stymulowanie rozwoju uczniów, przygotowanie do dorosłego życia, współpraca z rodzicami	pełnienie funkcji w systemie oświaty, wykonywanie założeń polityki edukacyjnej
TEKSTY PRAWNE	korzystanie z uprawnień pracowniczych (brak działań), działalność w związkach zawodowych, organizowanie pracy	rozwój zawodowy, działalność w związku zawodowym, ochrona godności zawodu nauczyciela, wspieranie nauczycieli, w rozwoju zawodowym	spełnianie potrzeb uczniów i rozwijanie ich zainteresowań, socjalizacja, opieka	udział w egzaminach, pełnienie funkcji w organach administracyjnych oświaty

¹ Profile *nauczyciela* jako przełożonego i członka rodziny zostają omówione na s. 190–191.

Działania nauczyciela, wpisane w obraz językowy, zostają odzwierciedlone i uszczegółowione w tekstach opracowań z zakresu nauk społecznych oraz w tekstach prawnych. Widoczne staje się odtwarzanie w wizerunkach społecznym i normatywnym dodatkowych działań *nauczyciela*, jak dbanie o rozwój uczniów czy aktywność na rzecz grupy zawodowej lub pracowniczej, które poszerzają sferę nauczycielskich zadań i wymagają otwartości na nowe wyzwania, zdecydowanie wykraczające poza nauczanie.

Stosunkowo wąsko wyznaczony zostaje w obrazie *nauczyciela* krąg podmiotów jego działań (zob. tabela 25). W wszystkich typach danych językowych są to osoby, które naucza lub wychowuje, a także sam *nauczyciel* lub – w profilu zawodowym – nauczycielska grupa zawodowa.

Tabela 25. Podmiot działań *nauczyciela* w profilach wychowawcy, zawodu, pracownika i urzędnika

PROFILE TYP DANYCH	PRACOWNIK	PRZEDSTAWICIEL ZAWODU	WYCHOWAWCA	URZĘDNIK
JĘZYK	–	–	–	–
TEKSTY OPRACOWAŃ Z DZIEDZINY NAUK SPOŁECZNYCH	–	uczniowie, wychowankowie, dzieci; sam nauczyciel	ludzie, dzieci, młodzież, uczniowie, wychowankowie	–
TEKSTY PRAWNE	sam nauczyciel, uczniowie	sam nauczyciel, inni nauczyciele, nauczycielska grupa zawodowa	uczniowie	–

W profilowanych wizerunkach *nauczyciela* rzadko również jest dookreślone miejsce działania. Pojawia się ono wyłącznie w profilu pracownika w obrazie językowym, a także w dwóch profilach uwzględnionych w wyobrażeniach normatywnych (zob. tabela 26). Jednakże komponent lokacyjny – choć w języku i obrazie społecznym zostaje uwzględniony w pojedynczym przypadku – jest niezwykle ważny w wizerunku *nauczyciela* pracownika kreowanym w tekstach aktów prawnych. Podjęcie działań w określonym miejscu, które zostaje w unormowaniach oświatowych wyraźnie wskazane, niejednokrotnie warunkuje uznanie danego pracownika za *nauczyciela*.

Tabela 26. Komponent lokacyjny w profilach wychowawcy, zawodu, pracownika i urzędnika

PROFILE TYP DANYCH	PRACOWNIK	PRZEDSTAWICIEL ZAWODU	WYCHOWAWCA	URZĘDNIK
JĘZYK	instytucje edukacyjne (szkoła), nauczanie domowe	–	–	–
TEKSTY OPRACOWAŃ Z DZIEDZINY NAUK SPOŁECZNYCH	–	–	–	–
TEKSTY PRAWNE	szczegółowy określone przez prawodawcę, wielokrotnie warunkuje bycie <i>nauczycielem</i>	nieokreślone, dopuszczone także wykonywanie działań za granicą	–	–

Podobną rolę odgrywa komponent temporalny, uwzględniony wyłącznie w profilu *nauczyciela* pracownika w tekstach normatywnych (zob. tabela 27). Choć może on wydawać się marginalny na tyle, iż nie zostaje odtworzony w profilowych znaczeniach obrazu językowego i społecznego, w odniesieniu do wyobrażenia *nauczyciela* wpisanego w teksty normatywne może decydować o byciu *nauczycielem* w świetle prawa.

Tabela 27. Komponent temporalny w profilach wychowawcy, zawodu, pracownika i urzędnika

PROFILE TYP DANYCH	PRACOWNIK	PRZEDSTAWICIEL ZAWODU	WYCHOWAWCA	URZĘDNIK
JĘZYK	–	–	–	–
TEKSTY OPRACOWAŃ Z DZIEDZINY NAUK SPOŁECZNYCH	–	–	–	–
TEKSTY PRAWNE	szczegółowy określony przez prawodawcę, wielokrotnie warunkuje bycie <i>nauczycielem</i>	–	–	–

Wszystkie typy danych językowych wartościują wyłonione profile *nauczyciela* (zob. tabela 28). Oceny działań *nauczyciela* są podzielone – trudno dostrzec prawidłowości tak wewnątrz profili, jak i w odniesieniu do materiału analitycznego, z którego dane wartościujące wyekscerpowano. Wyraźny jest jednak rozdzźwięk między wpisanymi w profile stereotypami – wzorami *nauczyciela* wartościowanymi pozytywnie (np. zawód o wysokiej

pozycji społecznej, ważna rola wychowawcza w życiu uczniów, nagrody pracownicze, przyznanie urzędniczym działaniom priorytetu) a działaniami lub cechami, które mogą być rzeczywiście podjęte bądź wykazywane przez *nauczyciela* – wartościowanymi negatywnie (np. brak kompetencji i kwalifikacji zawodowych, konfliktowe cechy charakteru, wypalenie zawodowe, zależność od rozwiązań prawnych i politycznych).

Tabela 28. Wartościowanie działań *nauczyciela* w profilach wychowawcy, zawodu, pracownika i urzędnika

PROFILE TYP DANYCH	PRACOWNIK	PRZEDSTAWICIE L ZAWODU	WYCHOWAWCA	URZĘDNIK
JĘZYK	–	negatywne: niski prestiż społeczny, zawód trudny, niewdzięczny i niepotrzebny	pozytywne: wysoka pozycja społeczna, ważna rola w życiu uczniów	–
TEKSTY OPRACOWAŃ Z DZIEDZINY NAUK SPOŁECZNYCH	–	pozytywne: przygotowanie zawodowe (profesjonalista), wysoka ranga społeczna, doniosłe zadania zawodowe	pozytywne: nakłanianie do rozwoju, istotna rola w życiu człowieka, kształtowanie przyszłych pokoleń	pozytywne: istotny czynnik przemian edukacyjnych, kluczowy element jakości systemu
	negatywne: wypalenie zawodowe, złe warunki wykonywania pracy	negatywne: rzeczywiste kompetencje, niewielki autorytet społeczny, niefunkcjonalne procedury rozwoju zawodowego	negatywne: konfliktowe cechy charakteru	negatywne: odejście od podstawowych zadań: uczenia i wychowania, brak społecznego zaufania, zależność od rozwiązań prawnych i politycznych
TEKSTY PRAWNE	pozytywne: przywileje, nagrody	pozytywne: wysoka ranga społeczna, przyznanie ochrony prawnej, wpisana w zawód ścieżka awansu zawodowego, uroczyste ślubowanie, święto	pozytywne: nagrody, ślubowanie	pozytywne: priorytet działań urzędniczych
	negatywne: odpowiedzialność dyscyplinarna	negatywne: uchybienia godności zawodu	–	–

W świetle analizowanych danych językowych i tekstowych działania *nauczyciela* w obrazach językowym, społecznym i normatywnym przedstawione są jako aktywności kwalifikacyjne lub kompetencyjne (zob. tabela 29). By je wykonywać niezbędne jest bowiem przyswojenie określonej wiedzy lub wykazywanie się wskazanymi w wyekscerpowanych

wizerunkach umiejętnościami lub cechami. Ich zakres wynika każdorazowo z roli podświetlonej w danym profilu i wynikających z niej zadań. Kompetencje te często formułowane są jednak bardzo szeroko i obejmują zarówno kompetencje merytoryczne i psychologiczno-pedagogiczne (kwalifikacje, znajomość potrzeb dziecka), jak i walory intelektualne (wiedza, umiejętność planowania), etyczne (moralność) oraz osobowościowe (odpowiednie cechy charakteru, autorytet), a także wymogi formalne (obywatelstwo, bycie pracownikiem). Pojawiają się one we wszystkich profilach oraz we wszystkich obrazach odtworzonych na podstawie analizowanych danych językowych i tekstowych.

Tabela 29. Warunki bycia *nauczycielem* w profilach wychowawcy, zawodu, pracownika i urzędnika

PROFILE TYP DANYCH	PRACOWNIK	PRZEDSTAWICIEL ZAWODU	WYCHOWAWCA	URZĘDNIK
JĘZYK	–	zdobycie kwalifikacji zawodowych	odpowiednie cechy charakteru, powołanie	–
TEKSTY OPRACOWAŃ Z DZIEDZINY NAUK SPOŁECZNYCH	posiadanie odpowiednich umiejętności planowania	zdobycie kwalifikacji i kompetencji zawodowych, znajomość potrzeb dziecka, walory osobowości, powołanie, stan zdrowia	odpowiednie cechy charakteru, bycie autorytetem, autentyczność, umiejętność nawiązania kontaktu z uczniami	–
TEKSTY PRAWNE	kwalifikacje, moralność, zdrowie fizyczne i psychiczne, obywatelstwo, bycie pracownikiem, odpowiedni poziom działań	zdobycie kwalifikacji, osiągnięcie odpowiedniego poziomu awansu zawodowego	umiejętność budowania atmosfery godności i szacunku	–

Procesem znanym dla profilowego ukształtowania znaczeń *nauczyciela* w analizowanych typach danych językowych jest odmienne podświetlanie z bazy cech w profilach. Przykładem mogą być chociażby kwalifikacje, które w systemie języka i tekstach opracowań społecznych uwypuklone zostają w profilu zawodowym *nauczyciela*, a w tekstach prawnych – są warunkiem bycia *nauczycielem* w profilu pracownika. W ten sposób cechy, które tworzą stereotyp, wzór w językowym i społecznym obrazie *nauczyciela*, zostały przez prawodawcę wpisane w wizerunek normatywny i zyskały realizację w postaci prawnych wymagań stawianych przed *nauczycielem*. Tym samym obraz

wpisany w teksty prawne wpływa również na rzeczywiste cechy osób wykonujących zadania i pracę *nauczycieli*.

Godne uwagi w obrazie *nauczyciela* jest uwzględnienie przez prawodawcę dodatkowej roli społecznej, obejmującej funkcjonowanie nauczyciela w rodzinie, choć tę sferę prawodawca normuje w swoistym dla siebie języku norm i obowiązków. Uwzględnia zatem jedynie te aspekty roli rodzinnej, które mają wpływ na status prawny przedstawicieli zawodu. Choć ten profil pojawia się w obrazie normatywnym *nauczyciela* marginalnie, wbrew obiegowym opiniom, powielanym również w językowym i „socjologicznym” wyobrażeniu *nauczyciela* jako urzędnika, teksty ustaw nie przedstawiają *nauczycieli* wyłącznie jako bezwolnych narzędzi systemu oświatowego i wykonawców założeń polityki oświatowej. W obrazie wykreowanym na podstawie aktów normatywnych odtworzono pozazawodową rolę *nauczyciela*, a dodatkowo przyznano jego życiu prywatnemu priorytet, wiążąc rolę członka rodziny ze znaczną modyfikacją zakresu obowiązków i uprawnień pracowniczych.

W obraz odtworzony na podstawie tekstów aktów prawnych wpisana została również rola przełożonego, której nie uwzględniono w żadnym innym typie danych dotyczących *nauczyciela*. Poprzez uwzględnienie dodatkowych nauczycielskich działań, które w tym profilu są wykonywane ze względu na zastosowanie odmiennej perspektywy – *nauczyciel* widziany jako zarządzający nauką w szkole, jego wizerunek w aktach ustaw oświatowych uzupełniono o dodatkowe cechy semantyczne. Odzwierciedlają one wielość zadań, z którymi w wyobrażeniu prawodawcy muszą mierzyć się *nauczyciele*, i podkreślają otwartość, jaka w świetle unormowań oświatowych jest wymagana od osób wykonujących nauczycielskie zadania.

Co ciekawe, zarówno obraz normatywny, jak i językowo-społeczny odzwierciedlają wyobrażenie *nauczyciela* idealnego, a więc stereotyp (wzór, którym ma stać się *nauczyciel*), wyłącznie w pojedynczych przypadkach opisuje się w nim przykłady zachowań wartościowanych negatywnie, powodujących nałożenie kar dyscyplinarnych lub utratę statusu *nauczyciela*. Analiza danych językowych pochodzących z tekstów prawnych prowadzi do zauważenia w nich stabilności pewnych elementów obrazu językowo-społecznego i zachowanie w tekstach normatywnych stereotypowych cech *nauczyciela*, które utrwaliły się w języku. Obraz rekonstruowany na podstawie badanego materiału sugeruje, że „ideal” *nauczyciela* mocno okrzepł w języku i mentalności jego użytkowników. Może to świadczyć o wciąż aktualnym ideale tej profesji i wysokim prestiżu społecznym *nauczyciela*.

Zakończenie

Nauczanie i wychowanie, zorganizowane w systemie oświaty, należą do zagadnień szczególnie istotnych i budzących wiele emocji. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest chociażby fakt, iż styczność z procesem dydaktyczno-wychowawczym – bezpośrednio lub pośrednio – miał niemal każdy człowiek. Osobą społecznie odpowiedzialną za edukację i wychowanie, a także najbardziej charakterystyczną dla tej aktywności, jest *nauczyciel*. Jego działania wpisane są zaś w realia społeczne i warunkowane nie tylko oczekiwaniami społecznymi, ale również normatywnymi.

Fakty te przyczyniły się do uczynienia przedmiotem mego zainteresowania badawczego *nauczyciela*: odtworzenia na podstawie tekstów prawnych jego obrazu i porównania go z obrazem funkcjonującym w języku i świadomości społecznej. Zgodnie z założeniem Bartmińskiego analiza uwzględnia zarówno dane ustabilizowane w systemie języka, jak też charakterystyki zakodowane w jego użyciach uwarunkowanych odmiennymi kontekstami¹. Zasadniczy cel rozważań sprowadzał się zaś do odtworzenia normatywnego obrazu – ze wskazaniem na istnienie trwałego jądra znaczeniowego pojęcia oraz na komponenty, które poddają się modyfikacji. Ścieżka postępowania badawczego wiodła od wyodrębnienia faset: z analizy danych leksykograficznych oraz z tekstów opracowań z dziedziny nauk społecznych, a także ze sposobów wypełnienia ich treścią, do odtworzenia kategorii w normatywnych danych tekstowych.

Jak się okazało, wzajemne przenikanie obrazu normatywnego i społecznego jest nieuniknione. Odkodowany z języka i tekstów opracowań socjologicznych obraz *nauczyciela* kreowany jest są z wiązek cech powstałych na bazie doświadczeń rzeczywistych, które determinują poznanie i wartościowanie świata. Jednak ze względu na charakter nauczycielskich działań i ich funkcjonowanie w systemie edukacji, wizerunki językowy i społeczny wyraźnie odtwarzane są również w obrazie normatywnym, który zobowiązując *nauczycieli* do respektowania zaleceń prawodawcy, modyfikuje nie tylko mentalne wyobrażenia o *nauczycielu*, ale także postawy społeczne przyjmowane przez *nauczycieli* i względem *nauczycieli*. Z tej przyczyny obraz wpisany w teksty prawa oświatowego stanowi niezwykle cenny i istotny element funkcjonowania społecznego, a także badania sposobów postrzegania i wartościowania zjawisk za pomocą języka.

¹ J. Bartmiński: *O pojęciu językowego obrazu świata*. W: Tegoż: *Językowe podstawy obrazu świata...*, s. 20.

Analiza tekstów prawnych wskazuje, że wiele elementów świadomości językowej zostaje wprost przeniesionych do norm ustawodawczych. Normy te, jako wypowiedzi intencjonalne, sformułowane w określonym kontekście i celu, w swoisty sposób modyfikują wiązki cech obrazu językowego, wprowadzając jednocześnie fasety niepojawiające się w świadomości przeciętnego użytkownika języka lub wpływając na strukturę wyodrębnionych w języku faset *nauczyciela*. Wprowadzane w tekstach ustaw modyfikacje obrazu są uzasadnione zmianą perspektywy przyjętej przez prawodawcę podczas tworzenia unormowań, która z założenia akcentuje odmienne – niż te podświetlone w wyobrażeniu językowym czy społecznym – aspekty znaczeniowe analizowanego pojęcia.

Mimo różnic w przyjętym punkcie widzenia i perspektywie obraz *nauczyciela* „idealnego”, opisany i odzwierciedlony w powinnościowych z istoty normach prawnych, okazuje się przystawać do oczekiwań społecznych. Cechy stereotypu „idealnego”, „prawdziwego” *nauczyciela*, zakodowane w systemie językowym oraz w tekstach z dziedziny psychologii, pedagogiki i socjologii, były w czasie analizy niejednokrotnie odtwarzane z tekstów prawnych. Prowadzi to do wniosku, iż prawo odpowiada na społeczne potrzeby i realizuje społeczne oczekiwania, które można wyczytać z obrazu językowego i tego z wyobrażeń społecznych.

Obraz wykreowany w aktach prawnych pozwolił również na dostrzeżenie wielości ról *nauczyciela* w dyskursie dydaktycznym², w którym zwykle jego postać postrzegana jest jednowymiarowo. Zgodnie z definicyjnymi ustaleniami Jolanty Nocoń dyskurs ten „pokazuje

² Por. *Dyskurs edukacyjny*. Red. T. Rittel. Kraków 1996; K. Wojtczuk: *Zachowania językowe nauczycieli w sytuacji lekcji szkolnej*. Siedlce 1996; *Nauczyciel – uczeń. Między przemocą a dialogiem: obszary napięć i typy interakcji*. Red. M. Dudzikowa. Kraków 1996; A. Gis: *Komunikacja językowa w szkole*. W: *Konteksty polonistycznej edukacji*. Red. M. Kwiatkowska-Ratajczak, S. Wysłouch. Poznań 1998, s. 146–159; M. Kawka: *Dyskurs szkolny. Zagadnienia języka*. Kraków 1999; G. Koć-Seniuch, A. Cichocki: *Nauczyciel i uczniowie w dyskursie edukacyjnym*. Białystok 2001; M. Śnieżyński: *Dialog edukacyjny*. Kraków 2001; E. Putkiewicz: *Proces komunikowania się na lekcji*. Warszawa 2002; B. Guzik: *Powinnościowy model języka w dyskursie edukacyjnym*. Kraków 2003; O. Przybyła: *Akty mowy w języku nauczycieli*. Katowice 2004; H. Synowiec: *O porozumiewaniu się w szkole*. W: *Bariery i pomosty w komunikacji językowej Polaków*. Red. J. Bartmiński, U. Majer-Baranowska. Lublin 2005, s. 179–190; T. Rittel: *Kulturowy dyskurs edukacyjny. Cechy. Gramatyka. Tekstologia komunikacyjna*. W: *Konteksty pragmatyczne i kognitywne w dyskursie edukacyjnym*. Red. T. Rittel, J. Ożdżyński. Kraków 2006, s. 362–382; U. Żydek-Bednarczuk: *Uczeń i nauczyciel w świecie dyskursów*. W: *Mowa i język w perspektywie dydaktycznej, logopedycznej i rozwojowej*. „Studia Pragmalingwistyczne” 2008, nr 5, s. 11–19; J. Nocoń: *Podręcznik szkolny w dyskursie dydaktycznym – tradycja i zmiana*. Opole 2009; J. Nocoń: *Stylistyczne aspekty dyskursu edukacyjnego*. W: *Odmiany stylowe polszczyzny – dawniej i dziś*. Red. U. Sokółska. Białystok 2011, s. 187–200; J. Nocoń: *Styl dydaktyczny – styl dyskursu dydaktycznego*. W: *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej...*, s. 111–139; J. Nocoń: *Dyskurs edukacyjny i jego społeczny zasięg*. W: *Język a Edukacja. T. 2: Tekst edukacyjny*. Red. J. Nocoń, A. Tabisz. Opole 2013, s. 13–26; A. Rypel: *Specyfika dyskursu edukacyjnego a konceptualizacja świata przedstawionego w tekście artystycznym*. „Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny” 2015. T. 14, s. 407–420; J. Nocoń: *Dyskurs edukacyjny w Internecie*. W: *Dyskurs i jego odmiany...*, s. 62–71; A. Gulczyńska, M. Wiśniewska-Kin: *Dyskurs edukacyjny w badaniach. Próba systematyzacji perspektyw badawczych*. „Problemy Wczesnej Edukacji” 2017. T. 13, s. 7–20.

nauczyciela zwykle w relacji z uczniem”³. Tymczasem w wyobrażeniu normatywnym zostały wskazane także inne relacje i środowiska, w których działa *nauczyciel*, wykonując swe zadania – od ról podrzędnych (pracownik) lub równorzędnych (członek grupy zawodowej, wychowawca), po nadrzędne (nauczyciel, dyrektor, kierownik, urzędnik) albo prywatne (członek rodziny). Ta wielość pozwala się domyślać, że osoby wykonujące pracę *nauczyciela*, chcąc pogodzić wszystkie sfery swojej aktywności, by sprostać oczekiwaniom podmiotów, wobec których działają, znajdują się w ustawicznej dysharmonii.

Choć wyekscerpowany z aktów normatywnych obraz *nauczyciela* został zbudowany na tekstach prawnych w pewnym zakresie nieobowiązujących⁴, nie stracił na swojej aktualności. Ustawa o finansowaniu oświaty, zmieniając normy w zakresie wszystkich opisywanych w rozprawie cech i profili *nauczyciela*⁵, nie zdezaktualizowała jednak odtworzonego obrazu – wręcz przeciwnie – wzmocniła tworzące go fasety i wpisane w nie wartościowanie.

Zdaję sobie sprawę z tego, iż odtworzony normatywny obraz *nauczyciela* nie jest pełny w odniesieniu do badanego obiektu. Przedstawiona praca podsumowuje jednak pewien wycinek społecznej rzeczywistości językowej i otwiera nowe możliwości badawcze, które warto podjąć w przyszłości.

³ J. Nocoń: *Podręcznik szkolny w dyskursie dydaktycznym...*, s. 21.

⁴ Treść analizowanych ustaw została znacznie zmieniona przez ustawę z dnia 27 października 2017 r. o finansowaniu zadań oświatowych (Dz.U. z 2017 r. poz. 2198).

⁵ Zmianie uległy: procedury awansu zawodowego i oceny pracy *nauczyciela*, czas i wymiaru pracy, nagrody i dodatki, urlop wypoczynkowy, wychowawczy i dla poratowania zdrowia, uprawnienia rodzicielskie, a także zlikwidowano stanowisko asystenta nauczyciela.

Bibliografia

1. *Analiza transakcyjna w edukacji*. Red. J. Jagieła. Częstochowa 2011.
2. Andruszkiewicz M.: *Interpretacja prawnicza a interpretacja literacka – kilka uwag*. „Krytyka prawa” 2014. T. 6, s. 183–197.
3. Andruszkiewicz M., Kosielińska-Grabowska U.: *Prawodawca w labiryncie definicji legalnej*. „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2007. T. 75, s. 9–36.
4. Anusiewicz J.: *Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*. Wrocław 1995.
5. Appelt K.: *Dziecięcy schemat nauczyciela*. „Acta Universitatis Nicolai Copernici” 2000, z. 339, s. 231–245.
6. Arends R.: *Uczymy się nauczać*. Tłum. K. Kruszewski. Warszawa 1994.
7. Aronson E., Wilson T. D., Akert R. M.: *Psychologia społeczna: Serce i umysł*. Poznań 1997.
8. Balicki A., Pyter M.: *Leksykon prawa oświatowego i prawa o szkolnictwie wyższym. 100 podstawowych pojęć*. Warszawa 2014.
9. Balicki A., Pyter M.: *Prawo oświatowe*. Wyd. 2. rozszerz. i zm. Warszawa 2015.
10. Balicki A., Pyter M., Kokot J.: *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz* [online]. Warszawa 2016. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].
11. Banach C.: *Cechy osobowe nauczyciela*. „Nowa Szkoła” 1995, nr 3, s. 37–40.
12. Banach C.: *Polska szkoła i system edukacji. Przemiany i perspektywy*. Toruń 1999.
13. Banasiak M.: *Współpraca rodziców ze szkołą w kontekście reformy edukacji w Polsce*. Toruń 2013.
14. Banaś-Chłopecka J.: *Nowa rola nauczyciela we współczesnej szkole*. „Edukacyjne Dialogi” 1999, nr 1, s. 12–19.
15. Barański A., Szymańska M.: *Karta nauczyciela. Komentarz* [online]. Wyd. 9. Warszawa 2016. Lex nr 10477. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].
16. *Bariery i pomosty w komunikacji językowej Polaków*. Red. J. Bartmiński, U. Majer-Baranowska. Lublin 2005.
17. Bartmiński J.: *Językowe podstawy obrazu świata*. Wyd. 3. Lublin 2009.
18. Bartmiński J.: *O językowym obrazie świata Polaków końca XX wieku*. W: *Polszczyzna XX wieku. Ewolucja i perspektywy rozwoju*. Red. S. Dubisz, S. Gajda. Warszawa 2001, s. 27–53.
19. Bartmiński J.: *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki (I)*. „Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej”. T. 3. 1985, s. 25–53.
20. Bartmiński J.: *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*. Lublin 2007.
21. Bartmiński J., Chlebda W.: *Problem konceptu bazowego i jego profilowania – na przykładzie polskiego stereotypu Europy*. „Etnolingwistyka” 2013. T. 25. Lublin, s. 69–95.

22. Bartmiński J., Tokarski R.: *Językowy obraz świata a spójność tekstu*. W: *Teoria tekstu. Zbiór studiów*. Red. T. Dobrzyńska, Wrocław 1986, s. 65–81.
23. Bartmiński J., Niebrzegowska-Bartmińska S.: *Tekstologia*. Warszawa 2009.
24. Bartnicka K., Szybiak I.: *Polskie reformy szkolne: próba bilansu – problemy i obszary badań*. „Kwartalnik Pedagogiczny” 1995, nr 4, s. 272–277.
25. Bereźnicka M.: *Wartości kształcenia we współczesnej szkole*. Kraków 2010.
26. Bielska-Brodziak A.: *Interpretacja tekstu prawnego na podstawie orzecznictwa podatkowego*. Warszawa 2009.
27. Bielski J.: *Nauczyciel doskonały: kształtowanie się nauczycielskiego zawodu, warunki, kryteria i mierniki efektywności pracy nauczyciela*. Kraków 2017.
28. Błachut M., Gromski W., Kaczor J.: *Technika prawodawcza*. Warszawa 2008.
29. Brezinka M.: *Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych*. Podręcznik akademicki. Kraków 2005.
30. Borkowski T.: *Terminologia prawna w ujęciu terminograficznym*. „Komunikacja Specjalistyczna” 2011, nr 4, s. 225–238.
31. Borucka-Arctowa M.: *Rola prawa jako czynnika kulturotwórczego*. W: *Idee – państwo – prawo*. Red. J. M. Majchrowski. Kraków 1991, s. 67–74.
32. Brodziak K.: *O lingwistycznym statusie języka prawnego*. „Studia Prawnicze” 2004, nr 1, s. 97–132.
33. Brożyna M.: *Językowy w języku, tekstowy w tekście*. W: *Etnolingwistyka a leksykografia*. Red. W. Chlebda. Opole 2010, s. 103–112.
34. Bujewska M.: *Bez cenzury, czyli nauczyciel na forum internetowym*. „Ogrody Nauk i Sztuk” 2014, nr 4, s. 384–391.
35. Buttler D.: *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności gramatycznej*. Wyd. 4. Warszawa 1986.
36. Bykowski I.: *Nauczyciel w oczach ucznia: analizy i refleksje*. Sosnowiec 2017.
37. Chauvin T.: *Homo iuridicus. Człowiek jako podmiot prawa publicznego*. Warszawa 2014.
38. Chauvin T., Stawecki T., Winczorek P.: *Wstęp do prawoznawstwa*. Warszawa 2013.
39. Chlebda W.: *Płaszczyzny językowego oglądu świata*. W: *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich*. Red. S. Gajda. Opole 2000, s. 163–178.
40. Chmiel T.: *Wizje i (re)wizje przygotowania do zawodu nauczyciela*. Wrocław 2014.
41. Choduń A.: *Głos w panelu „Językowe przeszkody i ułatwienia w komunikowaniu się obywatela z sądami i urzędami”*. W: *Oblicza polszczyzny*. Red. A. Markowski, R. Pawelec. Warszawa 2012, s. 286–287.

42. Choduń A.: *Komunikatywność języka tekstów aktów prawnych*. „Przegląd Legislacyjny” 2007, nr 2, s. 90–100.
43. Choduń A.: *Słownictwo tekstów aktów prawnych w zasobie leksykalnym współczesnej polszczyzny*. Warszawa 2007.
44. Choduń A., Zieliński M.: *Język dyskusji medialnej nad tworzeniem prawa*. W: *Język w mediach masowych*. Red. J. Bralczyk, K. Mosiołek-Kłosińska. Warszawa 2000, s. 186–199.
45. Ciborski P.: *Karta Nauczyciela. Komentarz problemowy*. Gdańsk 2014.
46. Czachur W.: *Dyskursywny obraz świata. Kilka refleksji*. „Tekst i dyskurs” 2011, z. 4, s. 79–97.
47. Czerwiński K.: *Kompetencje współczesnego nauczyciela i ich uwarunkowania (przegląd najważniejszych polskich koncepcji)*. W: *Studia i rozprawy*. Red. J. Podgórecki. Warszawa 2007, s. 1–12.
48. Czeszejko-Sochacki Z.: *Zasady Techniki Prawodawczej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*. „Przegląd Legislacyjny” 1997, nr 2, s. 103–123.
49. Dawid J. W.: *O duszy nauczycielstwa*. Oprac., wstęp i przypisy E. Walewander. Lublin 1997.
50. Day C.: *Nauczyciel z pasją. Jak zachować entuzjazm i zaangażowanie w pracy*. Przeł. T. Kościuczuk. Gdańsk 2008.
51. Dąbrowska L.: *Kwalifikacje nauczycieli*. Warszawa 2014.
52. Denek K.: *O nowy kształt edukacji*. Toruń 1998.
53. Dębska M.: *Zasady techniki prawodawczej. Komentarz* [online]. LexisNexis 2013 nr 9950. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].
54. Dilthey W.: *Pisma estetyczne*. Przeł. K. Korzeniowska. Warszawa 1971.
55. *Dobre praktyki – zawód nauczyciel*. Oprac. M. Kuleczka, K. Skierska-Pięta. Sosnowiec 2011.
56. Doroszewski W.: *Język, myślenie, działanie. Rozważania językoznawcy*. Warszawa 198.
57. Dutkova R.: *Komisja Edukacji Narodowej. Zarys działalności. Wybór materiałów źródłowych*. Wrocław 1973.
58. Dylak S.: *Wizualizacja w kształceniu nauczycieli*. Poznań 1995.
59. *Dyskurs edukacyjny*. Red. T. Rittel. Kraków 1996.
60. *Dyskurs i jego odmiany*. Red. B. Witosz, K. Sujkowska-Sobisz, E. Ficek. Katowice 2016.
61. *Dyskusja o nauczycielu*. Red. R. Parzęcki. Włocławek 2003.
62. *Edukacja – jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO*. Pod przew. J. Delorsa. Warszawa 1998.
63. *Edukacja bez granic – mimo barier. Przestrzeń tworzenia*. T. 1. Red. P. Bury, D. Czajkowska-Ziobrowska. Poznań 2008.

64. *Edukacja jako odpowiedź. Odpowiedzialni nauczyciele w zmieniającym się świecie*. Red. G. Mazurkiewicz. Warszawa, Kraków 2014.
65. *Edukacja polonistyczna jako zobowiązanie. Powszechność i elitarność polonistyki*. T. 1. Red. D. Krzyżyk, E. Jaskóła, B. Niesporek-Szamburska, M. Wójcik-Dudek. Przy współud. D. Jagodzińskiej i A. Zok-Smoły. Katowice 2016.
66. *Edukacja polonistyczna jako zobowiązanie. Powszechność i elitarność polonistyki*. T. 2. Red. D. Krzyżyk, E. Jaskóła, B. Niesporek-Szamburska, M. Wójcik-Dudek. Przy współud. D. Jagodzińskiej i A. Zok-Smoły. Katowice 2016.
67. *Edukacja – szkoła – nauczyciele. Promowanie rozwoju dziecka*. Red. J. Kuźma, J. Morbitzer. Kraków 2005.
68. *Edukacja z perspektywy przemian kulturowo-społecznych: wczoraj, dziś, jutro*. Red. nauk. J. Bielecki i A. Jacewicz, Białystok 2010.
69. *Encyklopedia pedagogiczna*. Red. W. Pomykało. Warszawa 1997.
70. *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 1: A–F. Red. nauk. T. Pilch. Warszawa 2003.
71. *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*. Red. S. Urbańczyk. Wrocław 1978.
72. *Etyka i profesjonalizm w zawodzie nauczyciela*. Red. nauk. J. Michalak. Łódź 2010.
73. Evans V.: *Leksykon językoznawstwa kognitywnego*. Tłum. M. Buchta, M. Cierpisz, J. Podhorodecka, A. Gicala, J. Winiarska. Kraków 2009.
74. Femiak J.: *Fundament kompetencji pedagogicznych*. „Psychologia w Szkole” 2010, nr 3, s. 113–119.
75. *Filozofia prawa wobec globalizmu*. Red. J. Stelmach. Kraków 2003.
76. Furdal A.: *Klasyfikacja odmian współczesnego języka polskiego*, Wrocław 1973.
77. Gałdowa A.: *Rozwój i kryteria dojrzałości osobowej*. „Przegląd Psychologiczny” 1990, nr 1, s. 13–27.
78. *Gdzie prawo niepewne, tam nie ma prawa. Rozważania o prawie, języku i kulturze*. Red. M. Frączek, A. Niewiadomski, R. Pawelec. Warszawa 2008.
79. Gębka-Wolak M.: *Wstępne uwagi o normie składniowej aktów prawnych*. „Poznańskie Spotkania Językoznawcze” 2014, nr 28, s. 25–37.
80. Gis A.: *Komunikacja językowa w szkole*. W: *Konteksty polonistycznej edukacji*. Red. M. Kwiatkowska-Ratajczak, S. Wysłouch. Poznań 1998, s. 146–159.
81. Gizbert-Studnicki T.: *Dyrektwy wykładni drugiego stopnia*. W: *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego*. Red. A. Choduń, S. Czepita. Szczecin 2010, s. 49–68.
82. Gizbert-Studnicki T.: *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych” 1986. Kraków 1986, z. 26, s. 95–102.

83. Gołek B.: *Poznawcze potrzeby nauczycieli*. Kraków 2010.
84. Gołębiak B.: *Zmiany edukacji nauczycieli. Wiedza – biegłość – refleksyjność*. Toruń, Poznań 1998.
85. Gorbaniuk J.: *Wizerunek szkoły i nauczycieli w badaniach retrospektywnych*. „Teologia i Moralność” 2014, nr 2(16), s. 28–37.
86. Górská L.: *Wizje zawodu nauczyciela w Polsce u progu trzeciego tysiąclecia*. Szczecin 2000.
87. *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. T. 2. Red. R. Grzegorzczkowiak, L. Laskowski, H. Wróbel. Warszawa 1998.
88. Groenwald M.: *Dlaczego nauczycielom trudno zasłużyć na szacunek*. „Nowa Szkoła” 2002, nr 5, s. 28–31.
89. Grzegorzewska M.: *Listy do młodego nauczyciela*. Warszawa 1996.
90. Grzelak J.: *Polski język prawa – w perspektywie glottodydaktycznej*. Poznań 2010.
91. Grzelak J.: *Skutki niskiej kompetencji komunikacyjnej prawodawcy*. „Kwartalnik Językoznawczy” 2010, z. 2, s. 10–18.
92. Grzybowski P.: *Profesjonalizm nauczyciela – a cóż to takiego? (głos w dyskusji)*. „Rocznik Pedagogiczny” 2006, nr 29, s. 56–69.
93. Grzybowski T.: *Spory wokół reguły clara non sunt interpretanta*. „Państwo i Prawo” 2012, nr 9, s. 44–56.
94. Gulczyńska A., Wiśniewska-Kin M.: *Dyskurs edukacyjny w badaniach. Próba systematyzacji perspektyw badawczych*. „Problemy Wczesnej Edukacji”. T. 13, s. 7–20.
95. Guzik B.: *Powinnościowy model języka w dyskursie edukacyjnym*. Kraków 2003.
96. Habermas J.: *Faktyczność i obowiązki. Teoria dyskursu wobec zagadnień prawa i demokratycznego państwa prawnego*. Warszawa 2005.
97. Hałas B.: *Terminologia języka prawnego*. Zielona Góra 1995.
98. *Historia wychowania*. T. 1. Red. Ł. Kurdybacha. Warszawa 1965.
99. Humboldt W.: *O różnicach w budowie ludzkich języków oraz ich wpływie na duchowy rozwój ludzkości*. Przeł. T. Dmochowska. W: *Teoria badań literackich za granicą*. T. 1: *Romantyzm i pozytywizm*. Cz. I. Red. S. Skwarczyńska. Kraków 1965, s. 140–147.
100. Iwanek D.: *Trudności związane z reformą systemu edukacji*. „Nowa Szkoła” 1999, nr 9, s. 50–64.
101. Izdebski H., Zieliński J.: *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*. Wyd. 2. Warszawa 2015. Lex nr 10148. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].
102. Jabłońska-Bonca J.: *O prawie, prawdzie i przekonywaniu*. Koszalin 1999.
103. *Jak budować dobrą szkołę? Potencjał i bariery ewaluacji w oświacie*. Red. G. Mazurkiewicz. Kraków 2015.
104. *Jakość edukacji. Różnorodne perspektywy*. Red. G. Mazurkiewicz. Kraków 2012.

105. Jakubowski J., Zając-Rzosińska M.: *Karta Nauczyciela. Komentarz* [online]. Warszawa 2014. Lex nr 10044. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].
106. Jankowska K., Jędrasik-Jankowska I.: *Komentarz do ustawy o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych*. W: Tychże: *Prawo do emerytury. Komentarz do ustaw z orzecznictwem* [online]. Warszawa 2011. Lex nr 9123. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].
107. Janukowicz M.: *Nauczyciele i uczniowie. Podzieleni czy złączeni ze sobą?*. „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika” 2007. T. 15. Częstochowa, s. 43–49.
108. Jedliński R.: *Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*. Kraków 2000.
109. „Język a Kultura”. T. 2: *Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*. Red. J. Puzynina, J. Bartmiński. Wrocław 1989.
110. „Język a Kultura”. T. 5: *Potoczność w języku i w kulturze*. Red. J. Anusiewicz, F. Nieckula. Wrocław 1992.
111. „Język a Kultura”. T. 12: *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki: teoria, metodologia, analizy empiryczne*. Red. J. Anusiewicz, J. Bartmiński. Wrocław 1998.
112. „Język a Kultura”. T. 13: *Językowy obraz świata i kultura*. Red. A. Dąbrowska, J. Anusiewicz. Wrocław 2000.
113. *Językowa kategoryzacja świata*. Red. R. Grzegorzczkova, A. Pajdzińska. Lublin 1996.
114. *Językowy obraz świata*. Red. J. Bartmiński. Wyd. 2 popr. Lublin 1999.
115. Jadacka H.: *Język naszych ustaw. Kultura języka w pracy legislatora*. „Biuletyn Rady Legislacyjnej” 1995, nr 3, s. 203–214.
116. *Językowy obraz świata*. Red. J. Bartmiński. Wyd. 2 popr. Lublin 1999.
117. *Język, myśl i rzeczywistość*. Tłum. T. Hołówka. Warszawa 1982.
118. *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa*. Oprac. A. Tietiajew-Różańska. Warszawa 2007.
119. *Język – Prawo – Społeczeństwo*. Red. E. Malinowska. Opole 2004.
120. *Język – Urząd – Prawo*. Red. E. Czachorowska. Bydgoszcz 2015.
121. *Język, wartości, polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*. Red. J. Bartmiński. Lublin 2006.
122. *Język w prawie, administracji i gospodarce*. Red. K. Michalewski. Łódź 2010.
123. *Język w sądach i w urzędach*. Red. T. Lizisowa. Kraków 2006.
124. *Język współczesnego prawa*. Red. A. Niewiadomski, E. Sztymelska. Warszawa 2012.
125. Jopek A.: *Relacja nadawca–odbiorca w polskim dyskursie prawnym w świetle pragmatyki komunikacyjnej*. W: *Język w komunikacji*. T. 3. Red. G. Habrajska. Łódź 2001, s. 82–97.

126. Kaczmarek K.: *Precyzja i niedookreśloność wyrażen w przepisach prawnych na przykładzie języka polskiego i węgierskiego*. „Comparative Legilinguistics” 2013, nr 13, s. 49–66.
127. Kadyjewska A.: *Problematyka obrazu świata w badaniach języka pisarza (na przykładzie pism Cypriana Norwida)*. W: *Semantyka tekstu artystycznego*. Red. A. Pajdzińska, R. Tokarski. Lublin 2001, s. 321–332.
128. Kajtoch W.: *Językowe obrazy świata i człowieka w prasie młodzieżowej i alternatywnej*. T. 1. Kraków 2008.
129. Kalicka-Karpowicz Z.: *Uwagi o problemach Polaków ze słownictwem prawnym na podstawie materiału z internetowych poradni językowych*. W: *Języki specjalistyczne wczoraj, dziś i jutro*. Red. M. Łukasik, B. Mikołajewska. Warszawa 2014, s. 91–105.
130. Karwatowska M.: *Autorytety w opiniach młodzieży*. Lublin 2012.
131. Kawka M.: *Dyskurs szkolny. Zagadnienia języka*. Kraków 1999.
132. Kiklewicz A.: *Język, komunikacja, wiedza*. Mińsk 2006.
133. Kiklewicz A.: *Znaczenie w języku – znaczenie w umyśle: krytyczna analiza współczesnej teorii semantyki lingwistycznej*. Olsztyn 2012.
134. Kleiber G.: *Semantyka prototypu. Kategorie i znaczenia leksykalne*. Tłum. B. Ligara. Kraków 2003.
135. Kłodawski M.: *Przepis prawny jako komunikat. Uwagi o refleksji nad komunikacją w polskim prawoznawstwie*. W: *Komunikologia. Teoria i praktyka komunikacji*. Red. E. Kulczycki, M. Wendland. Poznań 2012, s. 205–222.
136. Kłos B.: *Nauczyciele w zreformowanym systemie edukacji*. „Studia BAS” 2010, nr 2(22), s. 89–124.
137. Koć-Seniuch G., Cichocki A.: *Nauczyciel i uczniowie w dyskursie edukacyjnym*. Białystok 2001.
138. *Komisja Edukacji Narodowej. Kontekst historyczno-pedagogiczny*. Red. K. Dormus, B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, R. Ślęczka, Ryszard. Kraków 2014.
139. Komorowski T.: *Prawo w praktyce oświatowej. Poradnik dla nauczycieli i kadry kierowniczej oświaty*. Wyd. 6 zm. i zaktual. Poznań 2005.
140. *Konwencjonalne i formalne aspekty prawa*. Red. S. Czepita. Szczecin 2006.
141. Kopińska M.: *Język jako narzędzie interpretacji rzeczywistości – językowy obraz świata*. „Mundu bat begirada anitz. Un mundo muchas miradas” 2011, nr 2, s. 53–76.
142. Kordziński J.: *Nauczyciel, trener, coach*. Warszawa 2013.
143. Korzeniecka-Bondar A.: *Temporalne porządkowanie codzienności szkolnej w gimnazjum – perspektywa nauczycieli*. „Forum Oświatowe” 2015, nr 27 (2), s. 25–38.

144. Kosmala J.: *Kwalifikacje pracownika a praca nauczyciela w społeczeństwie informacyjnym*. „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Psychologia” 2003. Cz. 11. Częstochowa, s. 41–47.
145. Kot S.: *Historia wychowania*. T. 2: *Wychowanie nowoczesne. Od połowy wieku XVIII do współczesnej doby*. Warszawa 1996.
146. Kot S.: *Komisja Edukacji Narodowej 1773–1794*. Kraków 1923.
147. Kozłowski J.: *Analiza i ocena pracy nauczyciela*. Warszawa 1966.
148. Krąpiec M.: *Język i świat realny*. Lublin 1985.
149. Krasuski J.: *Historia wychowania*. Warszawa 1985.
150. Kretschmann R.: *Stres w zawodzie nauczyciela*. Przeł. J. Mink. Gdańsk 2004.
151. Król A., Kuzior P., Łyszczarz M.: *Prawo oświatowe. Komentarz do ustawy o systemie oświaty*. Warszawa, Bielsko-Biała 2009.
152. Kruszewski K.: *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*. Warszawa 2004.
153. Krzysztosek Z.: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy dla studium nauczycielskiego*. Warszawa 1969.
154. Kubik A.: *Przykład. Dydaktyczny składnik ustawodawstwa. Studium empiryczne*. Toruń 2006.
155. *Kultura języka polskiego w praktyce prawniczej*. Red. D. Kała: E. Kubicka. Bydgoszcz 2014.
156. Kulpa J.: *Kształcenie nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918–1939*. Wrocław – Warszawa – Kraków 1963.
157. Kunowski S.: *Podstawy współczesnej pedagogiki*. Warszawa 2007.
158. Kupisiewicz C.: *Szkice z dziejów dydaktyki*. Kraków 2010.
159. Kupisiewicz C., M. Kupisiewicz: *Słownik pedagogiczny*. Warszawa 2009.
160. Kurdybacha Ł.: *Zawód nauczyciela w ciągu wieków*. Warszawa 1948.
161. Kurkowska H.: *Stylistyka polska. Zarys*. Warszawa 1959.
162. Kurkowska H., Skorupka S.: *Stylistyka polska. Zarys*. Warszawa 2001.
163. Kurzyna-Chmiel D.: *Podstawy prawne i organizacyjne oświaty. Prawo oświatowe w zarysie*. Warszawa 2009.
164. Kusion M.: *Język prawny – język prawniczy. Podobieństwa, różnice, zależności*. W: *Przekład(ka) nad wyrazami*. Red. A. Samonek. Kraków 2010, s. 53–64.
165. Kuźma J.: *Nauka o szkole. Studium monograficzne. Zarys koncepcji*. Kraków 2008.
166. Kwiatkowska H.: *Pedeutologia*. Warszawa 2008.
167. Kwiatkowski S. M., Sępkowska Z.: *Budowa standardów kwalifikacji zawodowych w Polsce*. Warszawa – Radom 2000.
168. Lakoff G., Johnson M.: *Metafory w naszym życiu*. Warszawa 1988.

169. Lang W., Wróblewski J., Zawadzki S.: *Teoria państwa i prawa*. Warszawa 1979.
170. Langacker R.: *Wykłady z gramatyki kognitywnej*. Red. H. Kardela. Lublin 1995.
171. Lejman M.: *Osobowość zawodowa nauczyciela*. Częstochowa 1985.
172. Leszczyński J.: O charakterze dyrektyw wykładni prawa. „Państwo i Prawo” 2007, z. 3, s. 28–31.
173. *Lingua iuris*. Red. A. Mróz, A. Niewiadomski. Warszawa 2010.
174. Lisowski K.: *Nawiązywanie i rozwiązywanie stosunków pracy w zawodzie nauczyciela*. Warszawa 2014.
175. Lisowski K.: *Postępowanie dyscyplinarne i odpowiedzialność porządkowa w sprawach dotyczących nauczycieli*. Warszawa 2014.
176. Lisowski J., Pater Ł., Stradomski K.: *Karta Nauczyciela. Komentarz* [online]. Warszawa 2017. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].
177. Lizisowa T.: *Język prawny w obiegu społecznym*. W: *Polska polityka komunikacyjnojęzykowa wobec wyzwań XXI wieku*. Red. S. Gajda, A. Markowski, J. Porayski-Pomsta. Warszawa 2005, s. 177–196.
178. Lizisowa T.: *Komunikacyjna teoria języka prawnego*. Wyd. 2. Poznań 2018.
179. Lizisowa T.: *Podmiotowa i przedmiotowa funkcja języka prawnego*. W: *Polski język prawny – media, społeczeństwo, edukacja*. Red. D. Kondratczuk, A. Niewiadomski, E. Walewska. Warszawa 2013, s. 37–57.
180. Łapa R.: *Język prawny w świetle analizy językoznawczej: wybrane zagadnienia składniowe*. Poznań 2015.
181. Łętowska E.: *Myśli nieuczesane o deficytach komunikacyjnej funkcji prawa*. W: *Bariery i pomosty w komunikacji językowej Polaków*. Red. J. Bartmiński, U. Majer-Baranowska. Lublin 2005, s. 191–211.
182. Łukasik J.: *Klimat pokoju nauczycielskiego*. „Ruch Pedagogiczny” 2010, nr 5–6, s. 51–59.
183. Maćkiewicz J.: *Świat widziany poprzez język*. „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne”. Gdańsk 1988, nr 30, s. 131–150.
184. Majer-Baranowska U.: *Dwie koncepcje profilowania pojęć w lingwistyce*. „Etnolingwistyka” 2004. T. 16. Lublin, s. 85–109.
185. Majewska T.: *Z historii polskiego języka kancelaryjnego*. „Poradnik Językowy” 1968, z. 6, s. 306–317.
186. Makaruk P.: *Prawo oświatowe na co dzień*. Jelenia Góra 2000.
187. Malec A.: *Zarys teorii definicji prawniczej*. Warszawa 2000.
188. Malinowska E.: *Język urzędowy a obraz świata*. „Studia Slavica” 2002. T. 5. Opole, s. 25–32.

189. Malinowska E.: *Językowe wykładniki władzy w urzędzie*. „Oblicza Komunikacji” 2013, nr 6, s. 39–47.
190. Malinowska E.: *Komunikowanie władzy ze społeczeństwem*. W: *Gatunki mowy i ich ewolucja*. T.4: *Gatunek a komunikacja społeczna*. Red. D. Ostaszewska. Katowice 2011, s. 241–251.
191. Malinowska E.: *Wypowiedzi administracyjne i ich poprawność*. „Prace Filologiczne” 1994. T. 44. Warszawa, s. 363–372.
192. Malinowski A.: *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*. Warszawa 2006.
193. Malinowski A.: *Polski tekst prawny. Opracowanie treściowe i redakcyjne. Wybrane wskazania logiczno-językowe*. Wyd. 3 rozsz. Warszawa 2012.
194. Malinowski A.: *Redagowanie tekstu prawnego. Wybrane wskazania logiczno-językowe*. Wyd. 2. Warszawa 2008.
195. Malinowski A.: *Systematyka wewnętrzna ustawy*. Warszawa 2007.
196. Malinowski A.: *Właściwości statystyczne języka prawnego na tle własności języka potocznego (Próba analizy na przykładzie tekstów prawnych dotyczących ochrony środowiska)*. „Państwo i Prawo” 1980, nr 9, s. 67–76.
197. Mańczyk A.: *Wspólnota językowa i jej obraz świata. Krytyczne uwagi do teorii językowej Leo Weisgerbera*. Zielona Góra 1982.
198. Marody M.: *Technologie intelektu. Językowe determinanty wiedzy potocznej i ludzkiego działania*. Warszawa 1987.
199. Marrou H. I.: *Historia wychowania w starożytności*. Warszawa 1969.
200. Mazur P.: *Zarys historii szkoły*. Kielce – Myślenice 2012.
201. Mazur P.: *Zawód nauczyciela w ciągu dziejów. Skrypt dla studentów z historii wychowania*.
202. Mendel M.: *Rodzice i nauczyciele jako sprzymierzeńcy*. Gdańsk 2007.
203. Męczkowska-Christiansen A.: *Nauczyciel we współczesnej rzeczywistości edukacyjnej: menedżer, urzędnik czy obywatel?*. „Forum Oświatowe” 2015, nr 27, s. 15–24.
204. Michałak D.: *Obowiązki i uprawnienia nauczyciela jako członka rady pedagogicznej*. Warszawa 2015.
205. Michalska A., Wronkowska S.: *Zasady tworzenia prawa*. Poznań 1983.
206. *Między tradycją a przyszłością w nauce prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Bociowi*. Red. J. Supernat. Wrocław 2009.
207. Mikołajczak S.: *Składnia współczesnych ustaw sejmowych*. W: *Język a współczesne społeczeństwo polskie*. Red. z. Zagórski. Poznań 1994, s. 37–48.
208. Morawski L.: *Wstęp do prawoznawstwa*. Toruń 2000.
209. Moroz A.: *Językowe aspekty trudności w interpretacji tekstów prawnych*. „Kwartalnik Sądowy Apelacji Gdańskiej” 2015, nr 3, s. 7–26.

210. Mrozowska K.: *Komisja Edukacji Narodowej 1773–1794*. Kraków 1973.
211. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Język polski*. Red. S. Gajda. Opole 2001.
212. Nalaskowski A.: *Nauczyciele z prowincji u progu reformy lat 90*. Toruń 1997.
213. *Nauczyciel i młodzież. Tradycja – sytuacja – perspektywy*. Red. B. Suchodolski. Wrocław 1986.
214. *Nauczyciel – między etosem a presją współczesności*. T. 1. Red. A. Kwatera, S. Kowal, E. Zawisza. Kraków – Będzin 2015.
215. *Nauczyciel między tradycją a współczesnością: teoria i praktyka*. Red. E. Laska. Rzeszów 2007.
216. *Nauczyciel – uczeń. Między przemocą a dialogiem: obszary napięć i typy interakcji*. Red. M. Dudzikowa. Kraków 1996.
217. *Nauczyciel – zawód, powołanie, pasja*. Red. S. Popek, A. Winiarz. Lublin 2009.
218. *Nauczyciele i rodzice. W poszukiwaniu nowych znaczeń i interpretacji współpracy*. Red. I. Nowosad, M. J. Szymański. Zielona Góra – Kraków 2004.
219. *Nauki pedagogiczne w teorii i praktyce edukacyjnej*. T. 1. Red. J. Kuźma, J. Morbitzer. Kraków 2003.
220. Niemierko B.: *Kodeks etyczny oceniania szkolnego*. „Tarnowski Biuletyn Oświatowy” 1997, nr 5, s. 17–24.
221. Niesporek-Szamburska B.: *Językowy obraz pór roku i tradycji kulturowych w twórczości dzieci*. Katowice 2004.
222. Nocoń J.: *Dyskurs edukacyjny i jego społeczny zasięg*. W: *Język a Edukacja*. T. 2: *Tekst edukacyjny*. Red. J. Nocoń, A. Tabisz. Opole 2013, s. 13–26.
223. Nocoń J.: *Podręcznik szkolny w dyskursie dydaktycznym – tradycja i zmiana*. Opole 2009.
224. Nocoń J.: *Stylistyczne aspekty dyskursu edukacyjnego*. W: *Odmiany stylowe polszczyzny – dawniej i dziś*. Red. U. Sokólska. Białystok 2011, s. 187–200.
225. Nowacki J., Tobor Z.: *Wstęp do prawoznawstwa*. Wyd. 4. Warszawa 2012.
226. Nowosad I.: *Nauczyciel-wychowawca czasu polskich przełomów*. Kraków 2001.
227. *O definicjach i definiowaniu*. Red. J. Bartmiński, R. Tokarski. Lublin 1993.
228. Okoń W.: *Nowy słownik pedagogiczny*. Wyd. 10 popr. i uzup. Warszawa 2016.
229. Okoń W.: *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa 1996.
230. Olczak M.: *Kompetencje i kwalifikacje nauczyciela*. „Edukacja i Dialog” 2009, nr 4, s. 24–28.
231. Oleksyn T.: *Kompetencje i kwalifikacje nauczyciela. Zarządzanie kompetencjami w organizacji*. W: *Szkolenie i rozwój pracowników a sukces firmy. Materiały konferencyjne*. Red. A. Ludwiczynski. Warszawa 1999, s. 49–68.
232. Opałek K., Wróblewski B.: *Zagadnienia teorii prawa*. Warszawa 1969.

233. *Opieka i wychowanie – tradycja i problemy współczesne*. Red. D. Apanel. Kraków 2009.
234. Paluch B.: *Wzór osobowościowy nauczyciela*. „Wychowawca” 1994, nr 4, s. 12.
235. Pantkowski R.: *Jak młodzież postrzega współczesnego nauczyciela*. „Problemy Opiekuńczo-wychowawcze” 1991, nr 5, s. 200–202.
236. Patryas W.: *Definiowanie pojęć prawnych*. Poznań 1997.
237. Pawłowski A., Żrałko J.: *Prawo dla nauczycieli. Encyklopedyczne kompendium prawa stosowanego, normatywne podstawy systemu oświaty, Karta Nauczyciela*. Wyd. 2 rozszerz. Zielona Góra 1996.
238. Pearson A. T.: *Nauczyciel. Teoria i praktyka w kształceniu nauczycieli*. Warszawa 1994.
239. *Pedagogika. Leksykon PWN*. Red. B. Milerski, B. Śliwerski. Warszawa 2000.
240. *Pedagogika. Podręcznik akademicki*. T. 1. Red, z. Kwieciński, B. Śliwerski. Warszawa 2003.
241. *Pedagogika. Podręcznik akademicki*. T. 2. Red, z. Kwieciński, B. Śliwerski. Warszawa 2004.
242. *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*. Red. S. Kawula, J. Brągiel, A. W. Janke. Toruń 1999.
243. *Pedagogika w pokoju nauczycielskim*. Red. K. Kruszewski. Warszawa 2000.
244. *Perspektywy i kierunki rozwoju pedagogiki*. Red. J. Gnitecki, S. Palka. Poznań 1999.
245. Perzycka E., Nowotniak J.: *O standardach kompetencji zawodowych nauczycieli* [online]. „Edukacyjne Dyskursy” 2001. Adres: <http://ip.univ.szczecin.pl/~edipp> [dostęp: 10.09.2017].
246. Petzel J.: *Język prawny w świetle lingwistycznej teorii rejestru językowego*. „Studia Iuridica” 2006. T. 45, s. 153–164.
247. Pielachowski J.: *Rozwój i awans zawodowy nauczyciela, czyli jak uzyskać stopnie nauczyciela kontraktowego, mianowanego i dyplomowanego*. Wyd. 7. Poznań 2009.
248. Pielachowski J.: *Sto pięćdziesiąt spraw szkoły. Miniencyklopedia prawno organizacyjna*. Poznań 2007.
249. Pieńkoś J.: *Podstawy juryslingwistyki. Język w prawie – Prawo w języku*. Warszawa 1999.
250. Pieńkowski S.: *Nauczyciel w oczach uczniów swojej szkoły*. „Chowanna” 1961, nr 2, s. 1–7.
251. Pietrzak H.: *Następstwa i efekty stereotypowego postrzegania człowieka i świata społecznego*. Rzeszów 2000.
252. Piętkowa R.: *Językowy obraz świata i stereotypy a nauczanie języka polskiego*. W: *Sztuka czy rzemiosło? Nauczyć Polski i polskiego*. Red. A. Achtełlik, J. Tambor. Katowice 2007, s. 85–104.
253. Pilich M.: *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz* [online]. Wyd. 6. Warszawa 2015. LEX nr 10417. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].
254. Piszko A.: *Karta Nauczyciela z komentarzem*. Warszawa 2016.

255. Piszko R.: *Wyznaczniki treści i obowiązywania dyrektyw wykładni prawa w prawoznawstwie i praktyce prawniczej*. Szczecin 2007.
256. Piszko R.: *Zasady techniki prawodawczej w praktyce wykładni prawa*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2002, z. 4, s. 26–29.
257. Pleszka K., Gizbert-Studnicki T.: *Dwa ujęcia wykładni. Próba konfrontacji*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych” 1984. Kraków, z. 20, s. 17–27.
258. Polak K.: *Bezradność nauczyciela*. Kraków 2012.
259. *Prawo i język*. Red. A. Mróz, A. Niewiadomski, M. Pawelec. Warszawa 2009.
260. *Prawo, język, etyka*. Red. A. Mróz, A. Niewiadomski, M. Pawelec, Warszawa 2010.
261. *Prawo – Język – Logika. Księga jubileuszowa profesora Andrzeja Malinowskiego*. Red. S. Lewandowski, H. Machińska, J. Petzel. Warszawa 2013.
262. *Prawo, język, media*. Red. A. Mróz, A. Niewiadomski, M. Pawelec. Warszawa 2011.
263. *Prawo nauczyciela polskiego. Zbiór przepisów normujących stosunki służbowe nauczycieli szkół państwowych i publicznych ze szczególnym uwzględnieniem postanowień ustawy o stosunkach służbowych nauczycieli*. Zest. J. Stypiński, J. Marszałek. Warszawa 1929.
264. *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz* [online]. Red. P. Chmielnicki, P. Stec. Warszawa 2017. Lex nr 10586. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].
265. *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz* [online]. Red. W. Sanetra, M. Wierzbowski. Warszawa 2013. Lex nr 8873. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].
266. *Prawo oświatowe*. Red. nauk. S. Kwiatkowski, K. Gawroński. Warszawa 2013.
267. *Prawo w zmieniającym się społeczeństwie*. Red. G. Skąpska. Kraków 1992.
268. *Problemy integracji i zagadnienia aksjologiczne w edukacji polonistycznej*. Red. E. Mazur, D. Hejdy. Rzeszów 2012.
269. *Profilowanie w języku i w tekście*. Red. J. Bartmiński, R. Tokarski. Lublin 1998.
270. Prusinowski P.: *Sytuacja prawna dyrektora szkoły – wybrane zagadnienia*. „Monitor Prawa Pracy” 2012, nr 7, s. 350–361.
271. *Przemiany zawodu nauczycielskiego*. Red. J. Nowak, Wrocław – Warszawa – Kraków 1991.
272. *Przewodnik po stylistyce polskiej*. Red. S. Gajda, Opole 1995.
273. Przybyła O.: *Akty mowy w języku nauczycieli*. Katowice 2004.
274. *Psychologia wychowawcza*. Red. Ch. Skinner. Tłum, z. Obniski. Warszawa 1971.
275. Ptak M.: *Osoba nauczyciela – wychowawcy w dokumentach normatywnych. Pedeutologiczna ex post i ex antes*. Poznań 2013.
276. *Punkt widzenia w języku i kulturze*. Red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycza. Lublin 2004.
277. *Pytania o edukację*. Red. D. Waloszek. Zielona Góra 2003.

278. J. Pyżalski: *Nauczyciele – uczniowie. Dwa spojrzenia na dyscyplinę w klasie*. Kraków 2007.
279. Rittel T.: *Kulturowy dyskurs edukacyjny. Cechy. Gramatyka. Tekstologia komunikacyjna*. W: *Konteksty pragmatyczne i kognitywne w dyskursie edukacyjnym*. Red. T. Rittel, J. Ożdżyński. Kraków 2006, s. 362–382.
280. Rogala S.: *Partnerstwo rodziców i nauczycieli*. Opole 1989.
281. Rojek M.: *Poprawność polityczna wobec systemu oświaty – wybrane przykłady i konsekwencje*. W: „Forum Oświatowe” 2012. T. 2, nr 47, s. 33–47.
282. Rot H., Siarkiewicz K.: *Akty normatywne terenowych organów władzy i administracji państwowej*. Warszawa 1977.
283. Rudzka-Ostyn B.: *Z rozważań nad kategorią przypadku*. Kraków 2000.
284. Rybicki Z., Piątek S.: *Zarys prawa administracyjnego i nauki administracji*. Wyd. 2. zm. Warszawa 1988.
285. Rypel A.: *Specyfika dyskursu edukacyjnego a konceptualizacja świata przedstawionego w tekście artystycznym*. „Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny” 2015. T. 14, s. 407–420.
286. Saługa P.: *Sposoby wyodrębniania definicji legalnych*. „Państwo i Prawo” 2008, nr 5, s. 83–85.
287. Sarkowicz R., Stelmach J.: *Teoria prawa*. Kraków 1998.
288. Schaff A.: *Stereotyp a działanie ludzkie*. Warszawa 1981.
289. Skoczylas L.: *Ustawy Komisji Edukacji Narodowej dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach Rzeczypospolitej przepisane w Warszawie roku 1783*. Lwów 1917.
290. Skonieczka E.: *Autorytet nauczyciela – kryzys czy nowa jakość*. „Życie Szkoły” 2006, nr 8, s. 42–46.
291. Skubalanka T.: *Historyczna stylistyka języka polskiego. Przekroje*. Wrocław 1984.
292. Smak M., Walczak D.: *Pozycja społeczno-zawodowa nauczycieli. Raport z badania jakościowego*. Warszawa 2015.
293. Stelmach J.: *Współczesna filozofia interpretacji prawniczej*. Kraków 1995.
294. Straś-Romanowska M.: *Rozwój człowieka a rozwój osobowy*. „Studia Psychologica” 2002, nr 3, 91–104.
295. Strykowski W.: *Kompetencje współczesnego nauczyciela*. „Neodidagmata” 2005, nr 27/28, s. 15–28.
296. Strykowski W., Strykowska J., Pielachowski J.: *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*. Wyd. 2. Poznań 2007.
297. *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*. Red. E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk. Kraków 2013.
298. Suchodolski B.: *Problem wychowania w cywilizacji nowoczesnej*. Warszawa 1969.

299. Sulikowski A.: *Wstęp do prawoznawstwa. Krótki kurs*. Wałbrzych 2007.
300. Szablicka-Żak J.: *Szkolnictwo i oświata w pracach Sejmu Ustawodawczego II RP*. Warszawa 1997.
301. Szczepankowska I.: *Dyskurs prawny. Języki, teksty i konteksty*. Białystok 2016.
302. Szczepankowska I.: *Perspektywa badań lingwistycznych nad językiem prawnym*. „Poradnik Językowy” 1999, z. 5–6, s. 11–18.
303. Szczepański J.: *Spoleczne uwarunkowania rozwoju oświaty*. Warszawa 1989.
304. Szempruch J.: *Nauczyciel w zmieniającej się szkole. Funkcjonowanie i rozwój zawodowy*. Rzeszów 2001.
305. *Szkoła jako przestrzeń edukacyjnego (nie)porozumienia*. Red. A. Domagała-Kręcioch, B. Majerek. Kraków 2014.
306. *Szkoła w rozwoju*. Red. J. Kropiwnicki. Jelenia Góra 2000.
307. *Szkoło, jaka jesteś? Problemy nauczycieli i uczniów we współczesnej szkole*. Red. M. Banasiak, A. Wołowska. Warszawa 2015.
308. Szostek Z.: *Jakiego nauczyciela oczekuje współczesna młodzież?*. „Forum Nauczycieli” 2003, nr 2(10), s. 29–33.
309. Sztompka P.: *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków 2006.
310. Śliwerski B.: *Czy szkoła da się lubić?*. „Horyzonty Polonistyki” 2006, nr 9, s. 12–17.
311. Śliwerski B.: *Myśleć jak pedagog*. Sopot 2010.
312. Śnieżek B.: *Karta Nauczyciela. Komentarz do ustawy*. Wyd. 2 zm. Warszawa – Bielsko-Biała 2011.
313. Śnieżyński M.: *Dialog edukacyjny*. Kraków 2001; E. Putkiewicz: *Proces komunikowania się na lekcji*. Warszawa 2002.
314. Śnieżyński M.: *Nauczyciele w oczach uczniów: o przezwiskach*. Warszawa 1990.
315. *Świat, edukacja i wszechświat*. Poznań 1997.
316. Tabakowska E.: *Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*. Kraków 1995.
317. Tambor J.: *Mowa Górnolązaków oraz ich świadomość językowa i etniczna*. Katowice 2008.
318. Tambor J.: *Stereotyp i prototyp – znaczenia terminów*. „Postscriptum Polonistyczne” 2008, nr 1, s. 23–29.
319. Taraszkiewicz M.: *Jak uczyć jeszcze lepiej! Szkoła pełna ludzi*. Poznań 2001.
320. Tokarski R.: *Wykłady z semantyki leksykalnej*. Lublin 2014.
321. Torczyńska M.: *Współczesny wizerunek zawodu nauczyciela w świetle badań opinii publicznej*. „Rozprawy Społeczne” 2014. T. 8, nr 3, s. 41–47.
322. J. Trzebiński: *Twórczość a struktura pojęć*. Warszawa 1981.

323. *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz* [online]. Red. W. Lachiewicz, A. Pawlikowska. Warszawa 2016. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].
324. Wandas P.: *Język jako wyznacznik tożsamości jednostki*. W: *Wspólnoty komunikacyjne*. Red. P. Nowakowski, K. Stroński, M. Szczyszek. Poznań 2013, s. 85–96.
325. Wierczyński G.: *Redagowanie i ogłaszanie aktów normatywnych. Komentarz*. Warszawa 2010.
326. Wierzbicka A.: *Język – umysł – kultura. Wybór prac*. Red. J. Bartmiński. Warszawa 1999.
327. Wierzbicka A.: *Lexicography and Conceptual Analysis*. An Arbor 1985.
328. Witkowski J.: *Karta Nauczyciela. Warunki pracy, wynagrodzenie, nagrody. Komentarz* [online]. Warszawa 2017. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].
329. *Wizerunek nauczycieli. Komunikat z badań CBOŚ*. Oprac. M. Feliksiak. Warszawa 2012.
330. *W kręgu wielkiej reformy. Sesja naukowa w Uniwersytecie Jagiellońskim w dwusetną rocznicę powstania Komisji Edukacji Narodowej 24–26 października 1973*. Red. K. Mrozowska, R. Dutkova, Kraków 1977.
331. Wlazło S.: *Kompetencje nauczyciela*. „Dyrektor Szkoły” 1999, nr 4, s. 14–18.
332. *Wokół języka i prawa – fakty dawne i współczesne*. Red. J. Kuć, V. Machnicka. Siedlce 2015.
333. Wojtak M.: *Elementy stylu urzędowego w „Ortylach magdeburskich”*. „Język Polski” 1988, z. 4–5, s. 221–229.
334. Wojtak M.: *Polityka językowa w administracyjno-prawnej sferze komunikacyjnej*. W: *Polska polityka językowa na przełomie tysiącleci*. Red. J. Mazur. Lublin 1999, s. 113–123.
335. Wojtczuk K.: *Zachowania językowe nauczycieli w sytuacji lekcji szkolnej*. Siedlce 1996.
336. Wołoszyn-Spirka W.: *W poszukiwaniu realistycznych podstaw moralnego postępowania nauczyciela*. Bydgoszcz 2001.
337. Woźniak J.: *Prestiż zawodowy nauczyciela*. „Polonistyka” 2007, nr 10, s. 44–48.
338. Wronkowska S.: *Technika prawodawcza*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1990, z. 1, s. 2–8.
339. Wronkowska S.: *Zasady przyzwoitej legislacji w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*. W: *Księga XX-lecia Trybunału Konstytucyjnego*. Warszawa 2006, s. 671–689.
340. Wronkowska S., Zieliński M.: *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*. Warszawa 2012.
341. Wronkowska S., Zieliński M.: *O korespondencji dyrektyw redagowania i interpretowania tekstu prawnego*. „Studia Prawnicze” 1985, z. 3–4, s. 301–327.
342. Wronkowska S., Ziemiński Z.: *Zarys teorii prawa*. Poznań 2001.
343. Wróblewski B.: *Język prawny i prawniczy*. Kraków 1948.
344. Wróblewski B.: *Zasady tworzenia prawa*. Warszawa 1989.
345. Wróblewski J.: *Pragmatyczna jasność prawa*. „Państwo i Prawo” 1988, nr 4, s. 3–13.

346. Wróblewski J.: *Tworzenie prawa a wykładnia prawa*. „Państwo i Prawo” 1978, z. 6, s. 5–16.
347. *W stronę przywództwa edukacyjnego. Relacje podmiotów (w) lokalnej przestrzeni*. Red. M. J. Śmiałek. Poznań – Kalisz 2009.
348. *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*. Red. J. Gołaczyński, P. Machnikowski. Warszawa 2010.
349. *Współczesny język polski*. Red. J. Bartmiński. Lublin 2001.
350. *Współczesny język prawny i prawniczy*. Red. A. Niewiadomski. Warszawa 2007.
351. *Wybrane zagadnienia z pedagogiki przedszkolnej*. Red. E. Zyzik. Kielce 2009.
352. *Vademecum dyrektora publicznej jednostki oświatowej*. Red. K. Woźniczko. Warszawa 2015.
353. Zajac D.: *Etyka zawodowa nauczycieli. Wybrane zagadnienia*. Bydgoszcz 2011.
354. Zajac-Rzosińska M.: *Ustawa o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych. Komentarz* [online]. Warszawa 2013. Lex nr 9098. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].
355. Zalasinski T.: *Zasada prawidłowej legislacji w poglądach Trybunału Konstytucyjnego*. Warszawa 2008, s. 19–26.
356. Zalewska-Bujak M.: *Udział nauczycieli w przemianach edukacyjnych przełomu XX i XXI stulecia w Polsce*. Katowice 2010.
357. *Zarys metodyki pracy legislatora*. Red. A. Malinowski. Warszawa 2009.
358. *Zasady techniki prawodawczej w zakresie aktów prawa miejscowego. Komentarz praktyczny z wzorami oraz przykładami*. Wyd. 2. Red. D. Szafrński, W. Białończyk, A. Bielecki, Ł. Kasiak, J. Piecha. Warszawa 2016. Legalis. Adres: <https://sip.legalis.pl> [dostęp: 10.09.2017].
359. *Z badań nad zawodem nauczyciela*. Red. S. Krawcewicz. Warszawa 1979.
360. Zemło M.: *Role społeczne a postrzeganie szkoły*. Białystok 2009.
361. Zieliński M.: *Algorytm interpretacji przepisów prawnych*. W: *Eufonia i Logos*. Red. J. Pogonowski. Poznań 1995, s. 657–668.
362. Zieliński M.: *Clara non sunt interpretanda – mity i rzeczywistość*. „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2012, nr 6, s. 9–23.
363. Zieliński M.: *Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego*. Poznań 1972.
364. Zieliński M.: *Języki prawne i prawnicze*. W: *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*. Red. W. Pisarek. Kraków 1999, s. 50–74.
365. Zieliński M.: *O potrzebie nauczania języka prawa*. W: *Edukacja językowa Polaków*. Red. W. Miodunka. Kraków 1998, s. 106–110.
366. Zieliński M.: *Osiemnaście mitów w myśleniu o wykładni prawa*. „Palestra” 2011, nr 3–4, s. 20–31.

367. Zieliński M.: *Współczesne problemy wykładni prawa*. „Państwo i Prawo” 1996, nr 8–9, s. 5–15.
368. Zieliński M.: *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*. Warszawa 2010.
369. Zieliński M.: *Wyznaczniki reguł wykładni prawa*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1998, z. 3–4, s. 14–21.
370. Zieliński M., Z. Radwański: *Wykładnia prawa cywilnego*. „Studia Prawa Prywatnego” 2006, nr 1, s. 15–25.
371. Ziemiński Z.: *Logika praktyczna*. Warszawa 2000.
372. Ziemiński Z.: *Metodologiczne podstawy prawoznawstwa*. Warszawa 1974.
373. Zimny J.: *Współczesny model autorytetu nauczyciela*. Rużomberok 2006.
374. Zirk-Sadowski M.: *Sposoby uczestniczenia prawników w kulturze*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1994, z. 4, s. 47–52.
375. Zubek R., Goetz K. H.: *Wpływ reguł legislacyjnych na jakość ustawodawstwa*. „Prawo i Podatki” Listopad 2005, s. 30–35.
376. Żak P.: *Poważany czy lekceważony*. „Psychologia w Szkole” 2013, nr 1, s. 64–72.
377. Żydek-Bednarczuk U.: *Uczeń i nauczyciel w świecie dyskursów*. W: *Mowa i język w perspektywie dydaktycznej, logopedycznej i rozwojowej*. „Studia Pragmalingwistyczne” 2008, nr 5, s. 11–19.

Akty prawne

1. Dekret z dnia 7 lutego 1919 r. o kształceniu nauczycieli szkół powszechnych w Państwie Polskim (Dz.U. z 1919 r, nr 14, poz. 185.)
2. Ustawa z dnia 1 lipca 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli (Dz.U z 1932r, nr 104, poz. 873 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2017 r., poz. 2198, t.j.).
4. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r., poz. 59).
5. Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o systemie informacji oświatowej (Dz.U. z 2017 r., poz. 2159, t.j.).
6. Ustawa z dnia 22 maja 2009 r. o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych (Dz.U. z 2018 r., poz. 128, t.j.).
7. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2016, poz. 1666, t.j.).
8. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2017 r., poz. 1189, t.j.).
9. Ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. o prawach i obowiązkach nauczycieli (Dz.U. z 1956 r, nr 12 poz. 63).
10. Ustawa z dnia 27 kwietnia 1972 r. Karta Praw i Obowiązków Nauczyciela (Dz.U. z 1972 r, nr 16 poz. 114).

11. Ustawa z dnia 27 maja 1919 r. o ustalaniu i wynagradzaniu nauczycieli publicznych szkół powszechnych (Dz.Pr.P.P. z 1919 r, nr 44, poz. 311).
12. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. z 2017 r., poz. 2183).
13. Ustawa z dnia 27 października 2017 r. o finansowaniu zadań oświatowych (Dz.U. z 2017 r. poz. 2198).
14. Ustawa z dnia 7 lutego 1919 r. o odpowiedzialności stałych nauczycieli publicznych szkół powszechnych i o postępowaniu dyscyplinarnym (Dz.U. z 1919 r, nr 14, poz. 187).
15. Załącznik do obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 lutego 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie *Zasad techniki prawodawczej* (Dz.U. z 2016 r., poz. 283, t.j.).

Słowniki i zbiory przysłów

1. Bańkowki A.: *Etymologiczny słownik języka polskiego*. T. 2: L–P. Warszawa 2000.
2. Boryś W.: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków 2005.
3. Broniarek W.: *Gdy Ci słowa zabraknie: słownik synonimów*. Brwinów 2005.
4. Brückner A.: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa 1998.
5. Długosz-Kurczabowa K.: *Nowy słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa 2003.
6. Długosz-Kurczabowa K.: *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego*. Warszawa 2008.
7. Glensk J.: *Aforystykon. Podręczna encyklopedia myśli i aforyzmów*. Opole 1992.
8. *Inny słownik języka polskiego*. Red. M. Bańko. T. 2: a–ó. Warszawa 2000.
9. *Księga przysłów, przypowieści i wyrażeń przysłowiowych polskich*. Zebrał i oprac. S. Adalberg. Warszawa 1889–1894.
10. Linde M. S. B.: *Słownik języka polskiego*. T. 3: M–O. Warszawa 1994.
11. Malmor I.: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa – Bielsko Biała 2010.
12. *Mała księga przysłów polskich*. Red. S. Nyczaj. Wyd. 2. Radom 1994.
13. *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*. T. 2: K–P. W oparciu o dzieło Samuela Adalberga oprac. zespół red. pod kierunkiem J. Krzyżanowskiego. Warszawa 1970.
14. *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Red. S. Skorupka. T. 1: A–P. Warszawa 1977.
15. *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki. T. 3: N–Ó. Warszawa 1904.
16. *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak. T. 2: L–P. Warszawa 1995.
17. *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski [online]. Wyd. I reprint. Warszawa 1997. Adresem: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski.html> [dostęp: 10.09.2017].

18. *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski. T. 4: *L–Nić*. Warszawa 1963.
19. *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. Dunaj. T. 1: *a–ówdzie*. Warszawa 1998.
20. *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak, A. Piskadłowa, E. Tarka-Huczek. Wyd. 7. Warszawa 2004.
21. *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*. Red. H. Zgółkowa. T. 23: *naród–niepłodny*. Poznań 1999.
22. *Przysłowia są... na wszystko*. Wybór i oprac. D. Świerczyńska. Warszawa 2001.
23. *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz. T. 2: *H–N*, Warszawa 2003.
24. *Wielka encyklopedia aforyzmów*. Wybór i oprac. J. Glensk. T. 1: *A–N*. Wrocław 1996.
25. *Wielka księga myśli polskiej: aforyzmy, przysłowia, sentencje*. Wybór D. i W. Masłowsky. Warszawa 2005.
26. *Wielka księga myśli świata: aforyzmy, przysłowia, sentencje*. Wybór D. i W. Masłowsky. Warszawa 2007.
27. *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN*. Red. M. Bańko. Warszawa 2005.

Spis tabel i wykresów

Tabele

1. Statusy ontologiczne odmian stereotypu
2. Zestawienie faset i ich wypełnienia treścią w bazowym znaczeniu *nauczyciela* w języku
3. Zestawienie faset w profilach znaczeniowych *nauczyciela* w języku
4. Zestawienie faset i ich wypełnienia treścią w bazowym znaczeniu *nauczyciela* w opracowaniach z zakresu nauk społecznych
5. Zestawienie faset w profilach znaczeniowych *nauczyciela*
6. Zestawienie liczbowe faset i profili *nauczyciela* w aktach prawnych
7. Sposoby określania *nauczyciela* w aktach prawnych
8. *Nauczyciel* i określenia stosowane zamiennie w aktach prawnych
9. Działania *nauczyciela* w aktach prawnych
10. Profile *nauczyciela* w aktach prawnych
11. *Nauczyciel* jako pracownik w aktach prawnych
12. Działania *nauczyciela* w profilu pracownika w aktach prawnych
13. Miejsca pracy *nauczyciela* w profilu pracownika
14. Podkategorie warunków bycia *nauczycielem* w profilu pracownika w aktach prawnych
15. *Nauczyciel* jako zawód w aktach prawnych
16. Działania *nauczyciela* jako reprezentanta zawodu w aktach prawnych
17. *Nauczyciel* jako wychowawca w aktach prawnych
18. *Nauczyciel* jako urzędnik w aktach prawnych
19. *Nauczyciel* jako przełożony w aktach prawnych
20. *Nauczyciel* jako członek rodziny w aktach prawnych
21. Zestawienie faset i ich wypełnienia treścią w bazowym znaczeniu *nauczyciela* w aktach prawnych
22. Zestawienie faset w profilach znaczeniowych *nauczyciela* w aktach prawnych
23. Zestawienie faset i ich wypełnienia treścią w bazowym znaczeniu *nauczyciela*
24. Działania *nauczyciela* w profilach wychowawcy, zawodu, pracownika i urzędnika
25. Podmiot działań *nauczyciela* w profilach wychowawcy, zawodu, pracownika i urzędnika
26. Komponent lokacyjny w profilach wychowawcy, zawodu, pracownika i urzędnika
27. Komponent temporalny w profilach wychowawcy, zawodu, pracownika i urzędnika
28. Wartościowanie działań *nauczyciela* w profilach wychowawcy, zawodu, pracownika i urzędnika
29. Warunki bycia *nauczycielem* w profilach wychowawcy, zawodu, pracownika i urzędnika

Wykres

1. Nauczyciel i określenia stosowane zamiennie

ANEKS

Załącznik 1.

Obraz *nauczyciela* w języku – cytaty poszerzające materiał egzemplifikacyjny kategorii przywołanych w tekście głównym

Ad 3.1.2. Ujęcia definicyjne *nauczyciela*

(1) Z teki nauczyciela poznańskiego¹; stryj był w życiu opiekunem i nauczycielem²; zawczasu rodzice i nauczyciele sposobić mają młodzież do pisania listów; chłopiec ten miał od najwcześniejszych lat najdroższe nauczycielki francuskiego, angielskiego, niemieckiego i polskiego języka; ukończyła studia pedagogiczne w Krakowie i dostała posadę nauczycielki w Sokolnikach pod Lwowem; niedawno powzięła już była zamiar wyjechania gdziekolwiek na początkową nauczycielkę; w domu zamożnej rodziny ona była nauczycielką córek³; w tym roku na emeryturę przejdą w naszej szkole dwie nauczycielki języka rosyjskiego; pani nauczycielka powiedziała, że piszę ładne wypracowania, tylko że robię za dużo błędów ortograficznych⁴; pod okiem nauczycielek przygotowywała lekcje; nauczycielka algebry; nauczycielka rysunków⁵; zawsze chciała być nauczycielką; nauczycielka tańca⁶; stan nauczycielski; ton nauczycielski; powaga nauczycielska; powołanie nauczycielskie⁷; środowisko nauczycielskie⁸; zawód nauczycielski; płace nauczycielskie; seminarium nauczycielskie; Studium Nauczycielskie; Wyższa Szkoła Nauczycielska; grono nauczycielskie⁹; po dwuletnich studiach w seminarium poszedł Lompa na posadę nauczycielską; dla przygotowania wykwalifikowanych profesorów w r. 1780 otwarto w Krakowie seminarium nauczycielskie; skończyły się egzaminy, odbył się „popis”, ogłoszono zapadłe na radzie nauczycielskiej wyroki; nie ocenili należycie metody wynalezionej i niezmordowanie stosowanej przez niego w ciągu trzydziestoletniej nauczycielskiej praktyki; udaję się więc z prośbą do Rządu Uniwersytetu, aby mię na rok przynajmniej od zatrudnień nauczycielskich uwolnił; w roku 1772 zaciągnąwszy się do stanu nauczycielskiego w Akademii Krakowskiej, przeszedłem przez wszystkie dawne jej obrządki, powinności i ćwiczenia; ciało nauczycielskie¹⁰; samotności [Mickiewicza w Kownie] nie zmniejszało ani współpracowanie z gronem nauczycielskim, ani gromadka uczniów, ani korespondencja żywa; ciało nauczycielskiemu przewodniczyli obaj rektorowie: ustępujący i nowo przybyły; w pokoju nauczycielskim mało kto się odzywał¹¹; egzamin nauczycielski; praktyka nauczycielska; siła nauczycielska; wszystkie najlepsze

¹ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194.

² *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. D. Ludwiczak... , s. 117.

³ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249.

⁴ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*... , s. 92.

⁵ *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak... , s. 284; *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz... , s. 1065.

⁶ *Inny słownik języka polskiego*... , s. 961.

⁷ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194; *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249; *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Red. S. Skorupka... , s. 490; *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak... , s. 284; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*... , s. 92; *Inny słownik języka polskiego*. Red. M. Bańko. T. 2: a–ó. Warszawa 2000, s. 961; *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz... , s. 1065.

⁸ *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz... , s. 1065.

⁹ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249; *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Red. S. Skorupka... , s. 490; *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak... , s. 284; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*... , s. 92; *Inny słownik języka polskiego*... , s. 961; *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz... , s. 1065.

¹⁰ *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak... , s. 284; *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249.

¹¹ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249.

siły nauczycielskie prowadzą lekcje; zebranie nauczycielskie¹²; proszę przynieść dziennik z pokoju nauczycielskiego¹³; Adam nie umiał wyzbyć się tych nauczycielskich nawyków; płace nauczycielskie wzrastają bardzo powoli i w żaden sposób nie są satysfakcjonujące; w zawodzie nauczycielskim przepracowałem już 20 lat¹⁴.

(2) organizował wiece i strajki nauczycielstwa, pisał odezwy; Związek Nauczycielstwa Polskiego¹⁵; Minister zupełnie nie liczy się z opinią nauczycielstwa, które wielokrotnie już sygnalizowało swoje zaniepokojenie sytuacją polskiego szkolnictwa; nauczycielstwo nie jest dziś popłatnym zajęciem; coraz częściej jest tak, że nauczycielstwo jest zawodem podejmowanym przez ludzi źle do niego przygotowanych¹⁶; nauczycielstwo polskie zawsze odznaczało się ofiarnością¹⁷; zajmować się nauczycielstwem¹⁸.

Ad 3.1.3. Frazeologizmy, aforyzmy i przysłowia z komponentem *nauczyciel*

(3) „chleb nauczycielski¹⁹”; „Zbyt dużo nauczycieli nie doprowadzi do niczego dobrego”²⁰; „Jeśli nauczyciel nie obrzydzi uczniowi nauki, to już ma osiągnięcie”; „Nauczyciel nie może wychowywać indywiduów, wychowuje jedynie rodzaje”; „Nauczyciel otwiera drzwi wiedzy, ale każdy musi wejść sam”; „Nauczyciele często są jak szyby: pozwalają widzieć prawdę, ale dzielą od rzeczywistości”²¹; „Kto cie tego nauczył, niech ci pieniądze zwróci”²²; „Dobrą naukę nauczyciela złe sprawy niszczą”²³; „Dobry nauczyciel, a uczeń sowizdrzał”²⁴; „Nieszczęściem ludzi jest to, że lubią być nauczycielami innych”; „Idź do rektora, niech ci wróci ty pecynki, coś wyniósł do niego”; „Nie wkładaj więcej wysiłku w nauczanie kogoś tego, czego z dużym wysiłkiem unikałeś”; „Zawód nauczyciela zabezpiecza mnie całkowicie od porwania za okupem”²⁵.

(4) „Dobry nauczyciel jest lepszy niż pełna teczka książek”; „Mamy tylu nauczycieli, ilu ludzi spotykamy w życiu”; „Jest jedna forma wyrażania sympatii nauczycielowi: uczenie się”²⁶; „Dla mnie nie ma nic większego niż nauczyciel szkoły podstawowej”²⁷; „Dobry nauczyciel godzin jest dobrych

¹² *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Red. S. Skorupka... , s. 490.

¹³ *Inny słownik języka polskiego*... , s. 961.

¹⁴ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249; *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Red. S. Skorupka... , s. 490; *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak... , s. 284; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*... , s. 92; *Inny słownik języka polskiego*... , s. 961; *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz... , s. 1065.

¹⁵ *Inny słownik języka polskiego*... , s. 961.

¹⁶ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*... , s. 92

¹⁷ *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz... , s. 1065.

¹⁸ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194; M. S. B. Linde: *Słownik języka polskiego*... , s. 299; *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz... , s. 1065.

¹⁹ *Wielki słownik frazeologiczny z przysłowiami*. Red. A. Kłosińska, E. Sobol, A. Stankiewicz. Warszawa 2005, s. 272; *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194; *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz... , s. 1065.

²⁰ *Przysłowia świata*... , s. 226.

²¹ *Wielka księga myśli świata*... , s. 511.

²² *Księga przysłów, przypowieści i wyrażen przysłowiowych*... , s. 329.

²³ *Księga przysłów, przypowieści i wyrażen przysłowiowych*... , s. 329; *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich*... , s. 581; *Wielka księga myśli polskiej*... , s. 520.

²⁴ *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich*... , s. 580.

²⁵ *Wielka encyklopedia aforyzmów*... , s. 384.

²⁶ *Wielka księga myśli polskiej*... , s. 519.

²⁷ *Wielka encyklopedia aforyzmów*... , s. 384.

suchedni”²⁸; „Najlepszym jest ten nauczyciel, który ucząc potrafi tchnąć przyjemność w dusze uczniów”²⁹.

(5) „Osobność nie jest z siebie mistrzynią niewinności, ani wieś nauczycielką oszczędności”³⁰; „Nauczycielką Mickiewicza była miłość do ojczyzny, miłość wolności i miłość ludu” „Przyroda zaiste jest niewyczerpaną księgą, najobfitszym i najprawdziwszym źródłem dla artysty, jego najlepszą nauczycielką”; „Historia nad wszelkie nauki życia nauczycielką, duszą każdej sztuki”; „Wiek bez jutra, wieku bez przyszłości, co nad przepaścią stanąłeś ponury, nauczycielu zgrozy i nicości, coś wziął ludzkiego ducha na tortury”³¹; „Nauczycielem wszystkiego jest praktyka”³²; „Praktyka nauczycielem wszystkiego”; „Przykład najlepiej naucz”; „Niedostatek nauczycielem wiedzy”; „Przeciwności losu są wielkim nauczycielem”³³.

(6) „Pilny słuchacz czyni pilnego nauczyciela”³⁴; „Jeżeli nauczyciel jest zły – zły jest uczeń. Jeżeli uczeń jest zły – zły jest nauczyciel”³⁵; „Dzielny nauczyciel umie innych nauczyć nawet tego, na czym sam się nie zna”; „Najwięksi nauczyciele są zarazem najznakomitszymi mówcami”³⁶.

Ad 3.2.1. Potoczny obraz nauczyciela

(7) komunikatywność; łatwość nawiązywania dialogu; łatwość porozumiewania się; łatwość w nawiązywaniu kontaktów; umiejętność komunikowania się, wyrażania konkretnie swoich umiejętności podania rzeczy przy pomocy słów i wyrażen powszechnie zrozumiałych; umiejętność/dar przekazywania wiedzy; fakt prostego i czytelnego przekazu; łatwość i skuteczność przekazywanej wiedzy; dobrze przygotowujący się do zajęć i urozmaicający je, aby nigdy nie były nudne; nauczanie w sposób nieschematowy (sic!); przekazuje wiedzę ukierunkowując i zachęcając uczniów do szukania prawdy; potrafi dostosować swoje oddziaływania do poziomu ich rozwoju we wszystkich możliwych sferach; przy robieniu tego posługuje się określonymi metodami nauczania; skierowanie na indywidualne potrzeby ucznia stosowanie różnych pomocy; ciekawie prowadzone zajęcia; gdy przychodzi do klasy, prowadzi lekcje i wszystkie dzieci słuchają, biorą w lekcji udział; musi stwarzać spokojną, przyjazną atmosferę w czasie zajęć; oryginalne, szerokie interpretacje zagadnień, jakimi się zajmuje; prowadzi zajęcia bez chaotycznych wtrąceń; umiejętność/zdolność przekazania wiedzy w sposób interesujący/jasny/prosty i czytelny/zrozumiały dla ucznia; powinien umieć/umie przekazać posiadaną wiedzę; stosunek do uczniów/przyjazny; sposób komunikowania się z uczniami; nie tylko przekazuje wiedzę, ale dba, by została przyswojona, by uczeń potrafił ją wykorzystywać w różnych sytuacjach; potrafi ją przekazać i utrwalić; potrafiący w prosty sposób przekazać swoją wiedzę uczniom; powinien tak przekazywać wiedzę, aby uczeń nie zmuszał się chodzić na jego zajęcia; dobrze by było gdyby uczeń na te zajęcia chodził z wielką przyjemnością; próbuje stosować różne metody; zajmuje się wyjaśnianiem faktów i procesów w sposób pozwalający domniemywać, że uczeń przyswoi sobie ową wiedzę i że wpłynie ona na rozwój jego osobowości; umiejętność zainteresowania tematem; umiejętność zainteresowania uczniów przekazywaną wiedzą; potrafi wzbudzić zainteresowanie słuchaczy; umiejętność zainteresowania przedmiotem/wiedzą; rozwijanie zainteresowań jego podopiecznych; okazywanie zainteresowania przedmiotem, jak i uczniami;

²⁸ *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich...*, s. 580.

²⁹ *Przysłowia świata...*, s. 226.

³⁰ *Słownik języka polskiego*. Red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki... , s. 194; M. S. B. Linde: *Słownik języka polskiego...*, s. 299.

³¹ *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski... , s. 1249.

³² *Wielka księga myśli polskiej...*, s. 519; *Księga przysłów...*, s. 194.

³³ *Księga przysłów...*, s. 196.

³⁴ *Księga przysłów...*, s. 196.

³⁵ *Przysłowia świata...*, s. 225; *Wielka księga myśli świata...*, s. 511.

³⁶ *Wielka księga myśli świata...*, s. 511, 512, 519.

zainteresowanie sobą ucznia; potrafi zainteresować przedmiotem; potrafi zainteresować słuchaczy prowadzonymi przez siebie zajęciami; potrafiący zainteresować uczniów swoim przedmiotem; umiejący zainteresować ich danym przedmiotem; zdolności/umiejętności pedagogiczne; człowiek, który potrafi z bezkształtnej bryły stworzyć człowieka; jego umiejętności pedagogiczno-dydaktyczne traktowanie ucznia jako podmiot układu szkoła – uczeń.

(8) sprawiedliwy; sprawiedliwość; powinien być sprawiedliwy; poczucie sprawiedliwości w ocenie; charakteryzuje się sprawiedliwością; duży obiektywizm w ocenie/w ocenianiu; obiektywność; obiektywny; powinien być obiektywny; obiektywizm w ocenianiu u niego nie ma żadnych ocen – ocena jest zawsze subiektywna.

(9) wiedza; posiada wiedzę nie tylko dotyczącą swojego przedmiotu; posiadający odpowiednią wiedzę metodyczną i psychologiczną; posiadanie dużego zakresu wiedzy i to nie tylko z jednego przedmiotu, którego akuratnie naucza; posiadanie odpowiedniej wiedzy teoretycznej oraz praktycznej; posiadanie wiadomości; rzetelne wiadomości; wiedza; rzetelna wiedza; człowiek który posiada pewną wiedzę; samo posiadanie wiedzy; wiadomości; wie o rzeczach, których uczy, więcej od swoich uczniów; właściwe/odpowiednie i pedagogiczne/dydaktyczne/profesjonalne/ludzkie podejście do uczniów; łagodne, ale zarazem wymagające podejście dla wychowanków; odpowiednie podejście do ludzi; potrafiący patrzeć na ucznia, jak na istotę mającą swoje problemy, a nie jak na skrzynkę, która przyjmuje przekazywaną wiedzę; musi posiadać tzw. umiejętność „podejścia” do ucznia; nie traktuje swoich uczniów jako zło konieczne; zauważenie w uczniu człowieka, a nie istoty w którą należy wepchnąć określony materiał wiedzy; głęboka wiedza w jednej, określonej dziedzinie; rzetelne opanowanie danej dziedziny wiedzy; zna zakres swojego przedmiotu; znajomość przedmiotu wykładanego; znajomość tematu; człowiek, który posiada określony zasób wiedzy na dany temat a jednocześnie przygotowanie pedagogiczne pozwalające na przekazywanie tej wiedzy innym; jest człowiekiem posiadającym wiedzę wysoką w swojej specjalności i co najwyżej nieco niższą z innych dziedzin nauki; powinien posiadać wiedzę z danej dziedziny; jest wykształcony odpowiednio w swoim przedmiocie; wykształcenie; wykształcony; ukończone wyższe studia pedagogiczne dające kwalifikacje do pracy w tym zawodzie; wykonywanie zawodu zgodnie z wykształceniem; kompetentny; dobre przygotowanie do nauczania danego „wycinka” wiedzy; podejście pedagogiczne do uczniów; osoba, pod kierunkiem której nabywa się wiedzę; wykształcenie pedagogiczne; kompetencje psychopedagogiczne/specjalistyczne; umiejętności interpersonalne/dydaktyczne; pedagog; dobry pedagog; osoba zajmująca się przekazywaniem wiedzy i doświadczenia; przekazuje wiedzę uczniom tłumaczenia/umiejętności w zakresie interakcji międzyludzkich; umiejętności pedagogiczne; prostota, łatwość i bezpośredniość w przekazywaniu wiedzy; umiejętne zorganizowanie lekcji, tak, by uczeń mógł z niej skorzystać; łączy w sobie zarówno umiejętności przekazywania wiedzy jak też umiejętności psychologiczne; najlepiej by było, gdyby oprócz wiedzy posiadał pewne umiejętności w zakresie jej przekazywania; posiadana wiedza, a przede wszystkim umiejętność jej przekazywania.

(10) wychowawca młodzieży; dobry wychowawca; podejście wychowawcze; musi być przykładem dla tych, których naucza i wychowuje; kształtuje także umiejętności i nawyki; stymuluje rozwój ucznia – nie tylko w sferze intelektualnej, ale i emocjonalnej, społecznej, w miarę możliwości fizycznej; w pewien sposób powinien wpłynąć na wychowanie ucznia, aby pomagał słabszym i niepełnosprawnym, a nie wyśmiewał się z nich; wychowawca, który nie rozdziela przekazywania wiedzy od wychowania, przekazywania postaw.

(11) wyrozumiałość; wyrozumiały; wyrozumiałość dla każdego z osobna; powinien być wyrozumiały; wyrozumiałość dla ucznia uzdolnionego w innym kierunku; cierpliwość; gdy trzeba, długo cierpliwie tłumaczy; powinien być cierpliwy; charakteryzuje się cierpliwością; cierpliwość wobec uczniów;

osoba o dużej cierpliwości; poczucie humoru; posiada poczucie humoru; powinien mieć poczucie humoru; umiejętność nawiązania kontaktu/z młodzieżą; powinien umieć nawiązać dobry kontakt z ludźmi; zdolność do prowadzenia konwersacji z uczniami; charakter pozwalający na bliski kontakt z uczniami przy jednoczesnym zachowaniu autorytetu; jest człowiekiem potrafiącym omijać konflikty z uczniem; umiejętność rozumienia innych ludzi/ucznia; potrafiący zrozumieć różne zainteresowania uczniów; jeśli kogoś nie interesuje jego przedmiot, to go nie gnębi; zrozumienie/spraw uczniów; zrozumienie; powinien rozumieć ucznia; stara się zrozumieć wychowanka; umiejętność rozumienia dziecka; musi rozumieć nauczanych uczniów, studentów; potrafi zrozumieć problemy ucznia; rozumiejący potrzeby uczniów; tolerancja; empatia; otwartość; otwarcie umysłu/na nowe pomysły; otwartość na problemy innych/na różne środki współpracy; uwzględnienie krytycznych, odrębnych poglądów; opanowany; opanowanie; nieuleganie emocjom; ma stalowe nerwy; nie powinien pokazywać swoich humorów: osoba niepoddająca się nastrojom; osoba umiejąca panować zawsze nad sobą, niepokazująca uczniom swoich złych humorów; empatia, umiejętność akceptacji i empatii; akceptuje; miłość do dzieci; kocha dzieci; lubi dzieci, młodzież; miłość do młodzieży, dzieci; sympatia do dzieci i młodzieży; zamięłowanie do młodzieży, dzieci; umiejętność zdobycia zaufania uczniów; posiada zaufanie u uczniów; powinien zdobyć zaufanie i sympatię uczniów; czasem partner uczniów; stosuje w miarę partnerski sposób prowadzenia zajęć.

(12) powołanie; osoba w pewien sposób powołana do tego zawodu; czuje powołanie do przekazywania wiedzy; powołanie/do zawodu; jego powołanie do pracowania z dziećmi bądź młodzieżą; osoba będąca w pełni świadoma swojego powołania do tej roli; powołaniem jest nauczanie innych; kieruje się powołaniem w wyborze swego zawodu; chęć i umiejętność pracy z młodzieżą; chęć pracy z dziećmi czy też młodzieżą; oddanie pracy; oddanie tzn. bezgraniczne poświęcenie się idei nauczania, przekazywania; poświęcenie wolnego czasu dla uczniów lub studentów; do ludzi; radość z wykonywanego zawodu; umiłowanie uczenia się i nauczania; umiłowanie wykonywanego zawodu; musi lubić to, co robi; czerpie satysfakcję ze swojej pracy; chce czegoś nauczyć; chęć wykonywania tego zawodu; chęć nauczania; chęć rozwoju wiedzy; umiejętność nawiązywania kontaktów z uczniami/ze studentami; umiejętność nawiązywania/podtrzymywania kontaktów; nawiązanie kontaktu; podejście do ludzi umiejętność rozmawiania i wykładania; porozumienie się z uczniem; potrafi także nawiązać kontakt z uczniami właściwe podejście do przedmiotu; właściwe podejście do tematu; powinien mieć właściwe podejście do przedmiotu; powinien mieć właściwe podejście do wykładanego tematu; podejście do ucznia; odpowiednie/pedagogiczne podejście; podejście do studenta; podejście do uczniów; ludzkie podejście do uczniów; musi posiadać tzw. umiejętność „podejścia” do ucznia; traktowanie ucznia/uczniów; odpowiednie podejście do ludzi, podejście wychowawcze; chce przekazać wiedzę, którą sam nabył; chce czegoś nauczyć; chęć nauczania; chęć przekazania im pewnego zasobu wiedzy; chęć przekazania wiedzy uczniom; chęć przekazywania wiedzy innym; chęć rozwoju wiedzy; chęć wpojenia przedmiotu; osoba, której zależy na tym, by przekazać mu swoją wiedzę, wychować, ale zawsze traktując ucznia podmiotowo; pragnie przekazać innym swoją wiedzę

(13) uczciwość; uczciwy; uczciwa ocena wychowanków; sumienny; sumienność; człowiek sumienny; rzetelność; rzetelny; przygotowany do zajęć rzetelnie; obowiązkowy; właściwe wypełnianie swoich obowiązków; autorytet; umiejętność wyrobienia sobie autorytetu/u wychowanków; budowanie autorytetu; osoba z autorytetem; autorytet u uczniów; stanowi wzór, swoim postępowaniem powinien uchodzić wśród uczniów za autorytet; obowiązkowość; dobry, prawy, szlachetny, wyrozumiały charakter; natomiast jego wyrozumiałość i autorytatywny charakter czynią go skuteczniejszym; nauczycielem może być nie tylko pracownik szkoły; osoba opanowana, pełna godności, dobroci i miłości; nauczanie rzeczy „ważnych”; przewyższający swego ucznia mądrością, doświadczeniem

i czasem – wiedzą; przekazywanie im potrzebnej wiedzy, człowiek przekazujący pewne wiadomości osobom, które ich nie znają.

Załącznik 2.

Nauczyciel w ujęciu nauk społecznych – cytaty poszerzające materiał egzemplifikacyjny w kategoriach przywołanych w tekście głównym

Ad 4.2. Działania nauczyciela

(1) wyzwala aktywność uczących się i wspomaga ich rozwój³⁷; w prawidłowej ocenie ciągle zmieniającej się sytuacji dydaktyczno-wychowawczej³⁸; nauczyciel-innowator wynajduje i wprowadza do swej pracy nowe metody i rozwiązania, umożliwiające osiągnięcie lepszych rezultatów dydaktyczno-wychowawczych³⁹.

Ad 4.5.1. Nauczyciel jako wychowawca

(2) naczelną funkcją nauczyciela zawsze było uspołecznianie dzieci, przekazywanie im dziedzictwa kulturowego przygotowującego do funkcjonowania w społeczeństwie. Te oczekiwania także współcześnie stanowią określony kanon zasad nauczania i wychowania, kategorii myślowych i spektrum żądań społeczności lokalnej⁴⁰; nauczyciele odgrywają zasadniczą rolę, pomagając ludziom w rozwijaniu ich talentów, w lepszym wykorzystaniu ich możliwości i w osiąganiu dobrego samopoczucia oraz w zdobywaniu szerokiego zakresu wiedzy i umiejętności, potrzebnego w życiu osobistym i zawodowym. To właśnie nauczyciele są pośrednikami pomiędzy szybko zmieniającym się światem a uczniami, którzy dopiero w niego wkraczają⁴¹.

Ad 4.5.1.1. Działania nauczyciela wychowawcy

(3) tak jak obowiązkiem lekarza jest walka o przedłużenie życia ludzkiego, o podnoszenie poziomu warunków zdrowotnych, o stosowanie środków zmniejszających stan zachorowalności, tak obowiązkiem każdego nauczyciela jest walka z wszelką krzywdą spotykającą dziecko, obrona dziecka wszędzie i we wszelkich sytuacjach, kiedy zachodzi tego potrzeba⁴²; powinien mieć w polu widzenia, w jakiej mierze rozumieją zastosowanie nauki w życiu i jak mają stosować wiadomości w praktyce⁴³; nauczyciel pozostaje zaangażowany w zmiany rozwojowe szkoły i edukacji oraz kultury i życia społecznego⁴⁴; jego działalność jest skierowana ku kulturze przyszłości i kształtowaniu stosunków międzyludzkich⁴⁵; funkcje i zadania szkoły oraz nauczycieli powinny być wyznaczone przez podstawowe cele społeczne i międzyludzkie relacje, sfery aktywności człowieka oraz określenie miejsca szkolnictwa w systemie edukacji narodowej i w procesach zmiany społecznej⁴⁶; obliuguje do wdrażania społecznej wizji człowieka przyszłości⁴⁷; wkład nauczycieli jest sprawą zasadniczą

³⁷ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 548.

³⁸ B. Paluch: *Wzór osobowościowy nauczyciela*. „Wychowawca” 1994, nr 4, s. 12; por. P. Mazur: *Zawód nauczyciela w ciągu dziejów...*, s. 6.

³⁹ B. Golek: *Kompetencje pedagogiczne współczesnego nauczyciela*. W: *Nauczyciel – między etosem a presją współczesności...*, s. 42.

⁴⁰ M. Ptak: *Osoba nauczyciela – wychowawcy w dokumentach normatywnych...*, s. 13.

⁴¹ A. Cichocki: *Priorytet zmian w organizacji pracy nauczycieli ...*, s. 385.

⁴² Z. Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 163.

⁴³ Tamże, s. 84.

⁴⁴ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 549; por. z. Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 118; B. Suchodolski: *Problem wychowania w cywilizacji nowoczesnej...*, s. 152; *Edukacja – jest w niej ukryty skarb...*, s. 147.

⁴⁵ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 549.

⁴⁶ C. Banach: *Polska szkoła i system edukacji...*, s. 116.

⁴⁷ Por. B. Suchodolski: *Problem wychowania w cywilizacji nowoczesnej...*, s. 152.

w przygotowaniu młodzieży nie tylko do ufnego stosunku do przyszłości, lecz również do zdecydowanego i odpowiedzialnego jej uczestnictwa w budowaniu tej przyszłości⁴⁸; losy wychowania spoczywają całkowicie w rękach nauczycieli i wychowawców; ich oddziaływanie na dzieci i młodzież, metody stosowane wewnątrz szkoły, domu dziecka, przedszkola czy też innej placówki – decydują ostatecznie o osobowości młodych ludzi wchodzących w życie i podejmujących pracę zawodową⁴⁹; to właśnie nauczyciele są pośrednikami pomiędzy szybko zmieniającym się światem a uczniami, którzy dopiero w niego wkraczają⁵⁰; nie chodzi tu wyłącznie o wspieranie narzędziami technologicznymi procesu dydaktycznego, lecz także o wykorzystywanie ich do budowania i uczestniczenia w nowych formach społecznego, a więc i wychowawczego funkcjonowania⁵¹.

(4) nauczyciel typu „chodząca encyklopedia” to już przeżytek, pedagog naszych czasów to doradca edukacyjny, educoach, życzliwy i kompetentny przewodnik⁵²; pełni on role inspiratora, przewodnika po świecie informacji naukowych i wartości, doradcy i partnera, arbitra, przewodnika i tłumacza budującego mądrość rozumienia świata i odpowiedzialności⁵³; tym, co obecnie najważniejsze, jest podważenie doktryny edukacji adaptacyjnej, przystosowującej nowe pokolenia do zastanej rzeczywistości – na rzecz doktryny edukacji krytyczno-kreatywnej, pobudzającej do innowacji, twórczości, nabywania kompetencji do zmiany otaczającego świata⁵⁴; efektem jest wszechstronnie rozwinięty człowiek, to znaczy osoba przystosowana do życia w warunkach szybko zmieniającego się świata⁵⁵.

Ad 4.5.1.2. Podmiot działań nauczyciela wychowawcy

(5) to właśnie nauczyciele są pośrednikami pomiędzy szybko zmieniającym się światem a uczniami, którzy dopiero w niego wkraczają⁵⁶; nauczyciele są w pewnym stopniu odpowiedzialni za swoich uczniów⁵⁷; obowiązkiem każdego nauczyciela jest walka z wszelką krzywdą spotykającą dziecko⁵⁸; losy wychowania spoczywają całkowicie w rękach nauczycieli i wychowawców; ich oddziaływanie na dzieci i młodzież [...] decydują ostatecznie o osobowości młodych ludzi wchodzących w życie i podejmujących pracę zawodową⁵⁹; wkład nauczycieli jest sprawą zasadniczą w przygotowaniu młodzieży [...] do ufnego stosunku do przyszłości⁶⁰; nauczyciel powinien stawać się coraz częściej doradcą młodzieży⁶¹; to właśnie nauczyciele są pośrednikami pomiędzy szybko zmieniającym się światem a uczniami, którzy dopiero w niego wkraczają⁶²; współczesnego, dobrego nauczyciela powinno cechować [...] wszystko to, co cenne w człowieku stającym się wzorem dla młodej,

⁴⁸ *Edukacja — jest w niej ukryty skarb...*, s. 147.

⁴⁹ Z. Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 7.

⁵⁰ A. Cichocki: *Priorytet zmian w organizacji pracy nauczycieli...*, s. 385.

⁵¹ A. Kwatera: *Praktyczne implikacje zniekształceń poznawczych i ich znaczenie w wyjaśnianiu (d)efektów skutecznego oddziaływania nauczycieli — wybrane zagadnienia*. W: *Szkoła jako przestrzeń edukacyjnego (nie)porozumienia...*, s. 41.

⁵² M. Taraszkiewicz: *Odpowiedzialność zawodowa nauczycieli w kontekście efektywności uczenia się uczniów. Granice i perspektywy*. W: *Edukacja jako odpowiedź...*, s. 155.

⁵³ A. Cichocki: *Priorytet zmian w organizacji pracy nauczycieli...*, s. 385.

⁵⁴ F. Bereźnicki: *Dydaktyka kształcenia ogólnego*. Kraków 2004, s. 472–482.

⁵⁵ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz: *Słownik pedagogiczny...*, s. 40.

⁵⁶ A. Cichocki: *Priorytet zmian w organizacji pracy nauczycieli...*, s. 385.

⁵⁷ J. Bielski: *Nauczyciel doskonały: kształtowanie się nauczycielskiego zawodu...*, s. 23.

⁵⁸ Z. Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 163.

⁵⁹ Tamże, s. 7.

⁶⁰ *Edukacja — jest w niej ukryty skarb...*, s. 147.

⁶¹ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 553.

⁶² A. Cichocki: *Priorytet zmian w organizacji pracy nauczycieli...*, s. 385.

kształtującej się osobowości⁶³; pozostaje osobą lubiącą młodzież, darzącą ją szacunkiem i zrozumieniem⁶⁴; jako swoisty model, stale obserwowany przez uczniów, staje się dla nich wzorem lub antywzorem postępowania⁶⁵; jest on swoistym wzorem lub antywzorem postępowania, podlegającego stałej obserwacji oraz ocenie przez uczniów – wychowanków⁶⁶; Nauczyciel taki [...] wyzwala w uczniach chęć utrzymywania z nim kontaktów, zaufanie, otwartość przeżyciową, czyli to wszystko, co tworzy niezbędny mikroklimat i co ułatwia dialog⁶⁷; celem nauczyciela są oczekiwane zmiany w osobowości jego uczniów, prawidłowy i wielostronny rozwój psychofizyczny, intelektualny i etyczny wychowanków⁶⁸ w bezpośrednim kontakcie nauczyciela z uczniami [...] kolejne pokolenia przygotowujące się do sprostania rosnącym wyzwaniom⁶⁹; szkoła stała się skomplikowaną instytucją, co w niczym nie podważa jej najgłębszej istoty, jaką jest więź, relacja, stosunek uczniowie – nauczyciele⁷⁰; przede wszystkim ważny jest tu bliski jego kontakt z uczniami⁷¹.

Ad 4.5.1.3. Warunki bycia nauczycielem wychowawcą

(6) osobisty przykład i postawa moralna nauczyciela [...] podnosi lub obniża społeczny autorytet nauczyciela w środowisku⁷²; współczesnego, dobrego nauczyciela powinno cechować [...] wszystko to, co cenne w człowieku stającym się wzorem dla młodej, kształtującej się osobowości⁷³; potrzeba i pragnienie zarazem posiadania nauczyciela „prawdziwego”, ideału⁷⁴; wzorzec osobowości nauczyciela: [...] zrównoważony, spokojny, opanowany, o [...] łagodnym usposobieniu, [...] wyrozumiały, wrażliwy na krzywdę, kochający dzieci⁷⁵; lista cech idealnego nauczyciela zawiera [...] poczucie humoru⁷⁶; współczesnego, dobrego nauczyciela powinny cechować [...] empatia, czyli zdolność wczuwania się w stany innych ludzi, wrażliwość pedagogiczna, wyrażająca się w prawidłowej ocenie ciągle zmieniającej się sytuacji dydaktyczno-wychowawczej i w każdorazowym dostosowaniu do niej własnego sposobu postępowania⁷⁷; pozostaje osobą lubiącą młodzież, darzącą ją szacunkiem i zrozumieniem oraz jednostką o pogodnym usposobieniu, cierpliwą, a jednocześnie wymagającą i konsekwentną⁷⁸; człowiek zły nie może być dobrym nauczycielem⁷⁹; to człowiek, który całą swoją działalnością zawodową i prywatnym życiem daje dobry przykład młodzieży⁸⁰; jako swoisty model, stale obserwowany przez uczniów, staje się dla nich wzorem lub antywzorem

⁶³ J. Daszykowska: *Powinności nauczyciela w czasach trudnych...*, s. 374; por. P. Mazur: *Zawód nauczyciela w ciągu dziejów...*, s. 6.

⁶⁴ M. Karwatowska: *Autorytety w opiniach młodzieży*. Lublin 2012, s. 149.

⁶⁵ W. Okoń: *Nowy słownik pedagogiczny...*, s. 268.

⁶⁶ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 549.

⁶⁷ M. Nyczaj-Drąg: *Nauczyciel w oczekiwaniach i doświadczeniach pierwszoklasistów...*, s. 38; por. J. Kordziński: *Nauczyciel, trener, coach...*, s. 229–290; M. Chrabąszcz: *Nauczyciel jako przywódca edukacyjny. Wolność – odpowiedzialność – skuteczność*. W: *Edukacja jako odpowiedź...*, s. 126.

⁶⁸ J. Pielachowski: *Rozwój i awans zawodowy nauczyciela...*, s. 7.

⁶⁹ *Dobre praktyki – zawód nauczyciel...*, s. 37.

⁷⁰ J. Pielachowski: *Sto pięćdziesiąt spraw szkoły...*, s. 41; por. M. Janukowicz: *Nauczyciele i uczniowie. Podzieleni czy złączeni ze sobą...*, s. 43–49; B. Kłos: *Nauczyciele w zreformowanym systemie edukacji...*, s. 89.

⁷¹ Z. Krzysztozek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 53.

⁷² Tamże, s. 163; por. J. Zimny: *Współczesny model autorytetu nauczyciela*. Rużomberok 2006, s. 107.

⁷³ J. Daszykowska: *Powinności nauczyciela w czasach trudnych...*, s. 374; por. P. Mazur: *Zawód nauczyciela w ciągu dziejów...*, s. 6.

⁷⁴ M. Karwatowska: *Autorytety w opiniach młodzieży...*, s. 149.

⁷⁵ W. Wojtyński: *Osobowość nauczyciela*. W: *Encyklopedia pedagogiczna...*, s. 520.

⁷⁶ C. Banach: *Cechy osobowe nauczycieli*. „Nowa Szkoła” 1995, nr 3, s. 39–40.

⁷⁷ B. Paluch: *Wzór osobowościowy nauczyciela...*, s. 12; por. P. Mazur: *Zawód nauczyciela w ciągu dziejów...*, s. 6.

⁷⁸ M. Karwatowska: *Autorytety w opiniach młodzieży...*, s. 149.

⁷⁹ J. W. Dawid: *O duszy nauczycielstwa*. Oprac., wstęp i przypisy E. Walewander. Lublin 1997, s. 36.

⁸⁰ J. Bielski: *Nauczyciel doskonały: kształtowanie się nauczycielskiego zawodu...*, s. 9.

postępowania⁸¹; nauczyciel oddziałuje na wychowanków [...] poprzez swoją osobowość, która wyraża się między innymi w sposobach ustosunkowania się do uczniów⁸²; jest on swoistym wzorem lub antywzorem postępowania, podlegającego stałej obserwacji oraz ocenie przez uczniów – wychowanków⁸³; osobisty przykład i postawa moralna nauczyciela i wychowawcy oddziałuje na każdym kroku na młodzież, [...] nauczyciel jest osobą, której bez przerwy przygląda się liczny krąg ludzi, której każdy krok jest analizowany i oceniany⁸⁴; nauczyciel powinien posiadać cechy osobowości, warunkujące skuteczne oddziaływanie wychowawcze⁸⁵; współczesnego, dobrego nauczyciela powinny cechować [...] większe niż przeciętne zainteresowanie problemami społecznymi, większe niż u innych poczucie odpowiedzialności i większa samokontrola⁸⁶; to mistrz podporządkowujący sobie w przyjazny sposób podopiecznych⁸⁷.

(7) Nauczyciel taki [...] wyzwała w uczniach chęć utrzymywania z nim kontaktów, zaufanie, otwartość przeżyciową, czyli to wszystko, co tworzy niezbędny mikroklimat i co ułatwia dialog⁸⁸.

(8) niezbędnym czynnikiem procesu wychowawczo-dydaktycznego jest zaufanie⁸⁹; wraz z rozwojem różnych narzędzi i technologii oraz z powszechnością jej zasięgu, szkoła stała się skomplikowaną instytucją, co w niczym nie podważa jej najgłębszej istoty, jaką jest więź, relacja, stosunek uczniowie – nauczyciele⁹⁰; zadania nauczyciela w szkole uczącej się również ulegają przekształceniu. Polega ono na zmianie nauczyciela z autorytarnego, konserwatywnego i zogniskowanego na teraźniejszości na gotowego do stworzenia partnerskiej relacji z innymi⁹¹; nauczyciel, budując relacje z uczniem, powinien być jednocześnie wrażliwy, empatyczny, uważny, a także uporządkowany, zdecydowany, powinna go cechować umiejętność wprowadzania zasad funkcjonowania klasy i, co ważne, przestrzegania ich; nauczyciel-innowator wynajduje i wprowadza do swej pracy nowe metody i rozwiązania, umożliwiające dotarcie do ucznia i osiąganie lepszych rezultatów dydaktyczno-wychowawczych⁹²; znamy ludzi, którzy dysponują olbrzymią wiedzą, ale nie potrafią przekazywać jej innym. Dla nauczyciela umiejętność przekazywania wiedzy jest nieodzowna; [...] sposób referowania zagadnień, tj. poprawność ujęcia w treści i w formie, wyrazistość, zwięzłość, jasność, umiejętność zastosowania pomocy dydaktycznych, umiejętność kierowania spostrzeżeniami i obserwacjami uczniowskimi – to wszystko są niezbędne właściwości nauczyciela⁹³; współczesnego, dobrego

⁸¹ W. Okoń: *Nowy słownik pedagogiczny...*, s. 268.

⁸² S. Korczyński: *Uczeniowska percepcja siebie i swojej szkoły*. W: *Nauczyciel i uczeń w zreformowanej szkole*. Red. S. Korczyński. Opole 2006, s. 75.

⁸³ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 549.

⁸⁴ Z. Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 163.

⁸⁵ Tamże, s. 161.

⁸⁶ A. Janowski: *Uczeń w teatrze życia szkolnego*. Warszawa 1995, s. 109–116; por. P. Mazur: *Zawód nauczyciela w ciągu dziejów...*, s. 6.

⁸⁷ J. Bielski: *Nauczyciel doskonały: kształtowanie się nauczycielskiego zawodu...*, s. 9; por. I. Bykowski: *Nauczyciel w oczach ucznia: analizy i refleksje...*, s. 57; por. z. Szostek: *Jakiego nauczyciela oczekuje współczesna młodzież?*..., s. 29–33; S. Pieńkowski: *Nauczyciel w oczach uczniów...*, s. 2.

⁸⁸ M. Nyczaj-Drąg: *Nauczyciel w oczekiwaniach i doświadczeniach pierwszoklasistów...*, s. 38; por. J. Kordziński: *Nauczyciel, trener, coach...*, s. 229–290; M. Chrabąszcz: *Nauczyciel jako przywódca edukacyjny. Wolność – odpowiedzialność – skuteczność*. W: *Edukacja jako odpowiedź...*, s. 126.

⁸⁹ J. Górnik: *Nauczyciel widziany oczami gimnazjalistów. Wybrane aspekty funkcjonowania nauczycieli gimnazjum w świetle badań własnych*. W: *Analiza transakcyjna w edukacji*. Red. J. Jagieła. Częstochowa 2011, s. 219.

⁹⁰ J. Pielachowski: *Sto pięćdziesiąt spraw szkoły...*, s. 41; por. M. Janukowicz: *Nauczyciele i uczniowie. Podzieleni czy złączeni ze sobą...*, s. 43–49; B. Kłos: *Nauczyciele w zreformowanym systemie edukacji...*, s. 89.

⁹¹ M. Banasiak: *Współpraca rodziców ze szkołą w kontekście reformy edukacji...*, s. 185.

⁹² B. Golek: *Kompetencje pedagogiczne współczesnego nauczyciela...*, s. 42.

⁹³ Z. Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 163; por. K. Denek: *O nowy kształt edukacji*. Toruń 1998, s. 215–217; B. Golek: *Poznawcze potrzeby nauczycieli*. Kraków 2010, s. 45.

nauczyciela powinny cechować [...] spolegliwość, a więc wszystko to, co cenne w człowieku stającym się wzorem dla młodej, kształtującej się osobowości⁹⁴.

Ad 4.5.1.4. Wartościowanie działań nauczyciela wychowawcy

(9) zdarza się, że człowiek dorosły, wykonujący odpowiedzialną pracę, wspomina swego nauczyciela-wychowawcę z młodych lat jako tego, który go wiele nauczył, który wpoił w niego trwałe wartości i ukształtował ważne społecznie cechy⁹⁵; to właśnie nauczyciele są pośrednikami pomiędzy szybko zmieniającym się światem a uczniami, którzy dopiero w niego wkraczają⁹⁶; pełni on role inspiratora, przewodnika po świecie informacji naukowych i wartości, doradcy i partnera, arbitra, przewodnika i tłumacza budującego mądrość rozumienia świata i odpowiedzialności⁹⁷; jako swoisty model, stale obserwowany przez uczniów, staje się dla nich wzorem lub antywzorem postępowania⁹⁸; osobisty przykład i postawa moralna nauczyciela i wychowawcy oddziałuje na każdym kroku na młodzież⁹⁹.

(10) wkład nauczycieli jest sprawą zasadniczą w przygotowaniu młodzieży nie tylko do ufnego stosunku do przyszłości, lecz również do zdecydowanego i odpowiedzialnego jej uczestnictwa w budowaniu tej przyszłości¹⁰⁰; nie chodzi tu wyłącznie o wspieranie narzędziami technologicznymi procesu dydaktycznego, lecz także o wykorzystywanie ich do budowania i uczestniczenia w nowych formach społecznego¹⁰¹.

Ad 4.5.2. Nauczyciel jako zawód

(11) wszyscy nauczyciele posiadają dyplom instytucji szkolnictwa i wyższego [...], każdy nauczyciel ma szeroką wiedzę dotyczącą swego przedmiotu, dobrą znajomość zagadnień pedagogicznych oraz kompetencje wymagane do prowadzenia i wspierania uczących się, jak i zrozumienie społecznego i kulturowego wymiaru kształcenia¹⁰².

Ad 4.5.2.1. Działania nauczyciela jako przedstawiciela zawodu

(12) każdy nauczyciel musi się wobec tego ustawicznie doskonalić, w czym są mu pomocne różnorodne formy doskonalenia nauczycieli, [...] szczególnie ważne jest uzupełnienie przez nauczyciela swoich wiadomości wiedzą nową, żywą i aktualną¹⁰³; zawód ten w stopniu wyższym niż inne uwarunkowane są kontekstem i od których wymaga się szybkiego reagowania na dokonujące się w nim zmiany¹⁰⁴; podstawowe tendencje kształcenia nauczycieli [...] to coraz szersze stosowanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych¹⁰⁵; zawód nauczyciela, jako jeden z nielicznych zawodów jest niezwykle ściśle uwarunkowany realiami społeczno-kulturowymi¹⁰⁶.

Ad 4.5.2.3. Warunki bycia nauczycielem jako przedstawicielem zawodu

⁹⁴ J. Daszykowska: *Powinności nauczyciela w czasach trudnych...*, s. 374; por. P. Mazur: *Zawód nauczyciela w ciągu dziejów...*, s. 6.

⁹⁵ Z. Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 160.

⁹⁶ A. Cichocki: *Priorytet zmian w organizacji pracy nauczycieli...*, s. 385.

⁹⁷ A. Cichocki: *Priorytet zmian w organizacji pracy nauczycieli...*, s. 385.

⁹⁸ W. Okoń: *Nowy słownik pedagogiczny...*, s. 268.

⁹⁹ Z. Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 163.

¹⁰⁰ *Edukacja — jest w niej ukryty skarb...*, s. 147.

¹⁰¹ A. Kwatera: *Praktyczne implikacje zniekształceń poznawczych...*, s. 41.

¹⁰² A. Cichocki: *Priorytet zmian w organizacji pracy nauczycieli...*, s. 386; por. *Leksykon PWN*. Red. B. Milerski i B. Śliwowski. Warszawa 2000, s. 131.

¹⁰³ Z. Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 114.

¹⁰⁴ B. Gołębiak: *Zmiany edukacji nauczycieli...*, s. 117.

¹⁰⁵ A. Cichocki: *Priorytet zmian w organizacji pracy nauczycieli...*, s. 389.

¹⁰⁶ M. Ptak: *Osoba nauczyciela — wychowawcy w dokumentach normatywnych...*, s. 90.

(13) omawiając kompetencje nauczycieli, wyróżnia się różne ich rodzaje czy też obszary. Najczęściej spotykany podział obejmuje: 1) kompetencje merytoryczne [...], 2) kompetencje dydaktyczno-metodyczne [...], 3) kompetencje wychowawcze¹⁰⁷; wyodrębnia się trzy podstawowe grupy kompetencji zawodowych nauczycieli, a mianowicie: 1) kompetencje bazowe, 2) kompetencje konieczne, 3) kompetencje pożądane¹⁰⁸; obszary (kategorie) kompetencji jakie, moim zdaniem, powinien posiadać współczesny nauczyciel: [...] kompetencje merytoryczne (rzeczowe) , [...] kompetencje psychologiczno-pedagogiczne , [...] kompetencje diagnostyczne (diagnozowania), [...] kompetencje planistyczne i projektowe [...] kompetencje dydaktyczno-metodyczne, [...] kompetencje komunikacyjne, [...] kompetencje medialne, [...] kompetencje kontrolne i ewaluacyjne, [...] kompetencje oceniania programów i podręczników szkolnych, [...] kompetencje autoedukacyjne¹⁰⁹; przed nauczycielem XXI wieku stoją wyzwania dwojakiego rodzaju: musi on mieć nie tylko odpowiednią wiedzę merytoryczną, lecz także kompetencje komunikacyjne, dzięki którym praca z uczniem staje się łatwiejsza i efektywniejsza¹¹⁰; kompetencje zawodowe nauczycieli obejmują dwie grupy cech: 1. Trwałe wartości jednostki, takie jak: wiedza, doświadczenie i zdolności, 2. Zespół umiejętności umożliwiających wykorzystywanie wiedzy i doświadczenia do wykonania konkretnych zadań lub rozwiązywania problemów¹¹¹; kluczowe kompetencje nauczyciela, konieczne do sukcesu reformującej się rzeczywistości edukacyjnej: 1. Umiejętność konstruowania programów nauczania, 2. Umiejętność zespołowego działania, 3. Umiejętność budowania wewnątrzszkolnego systemu oceniania, 4. Umiejętność organizowania¹¹²; opieram podział kompetencji nauczyciela o koncepcję tak zwanych dwóch racjonalności, dotyczącej tego, że doświadczenie ludzkie tworzy się w dwóch sferach znaczeń: w obszarze wiedzy praktyczno-moralnej i w obszarze wiedzy technicznej¹¹³; najważniejszą kompetencją, o której zapomniano jest kompetencja, nazywana przez uczonych mądrością¹¹⁴; mądrość jest nadrzędną kompetencją nauczyciela¹¹⁵; kwalifikacje nauczycieli zawężone do społecznych, a objawiające się m.in. w jakości relacji interpersonalnych pomiędzy nauczycielami a jednocześnie w budowaniu przyjaznej atmosfery pracy¹¹⁶; poprawiony standard kompetencji przedstawia się następująco: interpretacyjno-komunikacyjne, kreatywne, współdziałania, pragmatyczne i informatyczno-medialne¹¹⁷; nauczyciel posiada wiedzę metodyczną i pedagogiczną oraz wykazuje

¹⁰⁷ W. Strykowski: *Kompetencje współczesnego nauczyciela...* , s. 17; por. M. Taraszkiewicz: *Jak uczyć jeszcze lepiej! Szkoła pełna ludzi*. Poznań 2001, s. 175.

¹⁰⁸ S. Dylak: *Nauczyciel – kompetencje i kształcenie zawodowe*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku...* , s. 559.

¹⁰⁹ W. Strykowski: *Kompetencje współczesnego nauczyciela...* , s. 17; por. S. Dylak: *Wizualizacja w kształceniu nauczycieli*. Poznań 1995, s. 38–39.; por. W. Strykowski, J. Strykowska, J. Pielachowski: *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej...* , s. 71–80.

¹¹⁰ J. Femiał: *Fundament kompetencji pedagogicznych*. „Psychologia w Szkole” 2010, nr 3, s. 113.

¹¹¹ A. W. Maszke: *Kompetencje zawodowe nauczycieli*. W: *Edukacja z perspektywy przemian kulturowo-społecznych...* , s. 374.

¹¹² B. Niemierko: *Kodeks etyczny oceniania szkolnego*. „Tarnowski Biuletyn Oświatowy” 1997, nr 5, s. 18–19.

¹¹³ R. Kwaśnica: *Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu*. W: *Pedagogika. Podręcznik akademicki*. T. 2. Red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski Warszawa 2004, s. 300–301.

¹¹⁴ Z. Kwieciński: *Refleksje pedagogiczne*. W: *Pedagogika w pokoju nauczycielskim*. Red. K. Kruszewski. Warszawa 2000, s. 41

¹¹⁵ W. Pasterniak: *Od małego „ja” do świadomości jedynej*. W: *Świat, edukacja i wszechświat*. Poznań 1997, 130.

¹¹⁶ J. Łukasik: *Klimat pokoju nauczycielskiego*. „Ruch Pedagogiczny” 2010, nr 5–6, s. 51–59; C. Day: *Nauczyciel z pasją. Jak zachować entuzjazm i zaangażowanie w pracy*. Przeł. T. Kościuczuk. Gdańsk 2008, s. 164–165.

¹¹⁷ K. Czerwiński: *Kompetencje współczesnego nauczyciela i ich uwarunkowania (przegląd najważniejszych polskich koncepcji)*. W: *Studia i rozprawy*. Red. J. Podgórecki. Warszawa 2007, s. 8–9; por. E. Perzycka, J. Nowotniak: *O standardach kompetencji zawodowych nauczycieli...* .

umiejętności metodyczne i organizacyjne¹¹⁸; do podstawowych kompetencji nauczyciela należy zaliczyć kompetencje interpretacyjne – zawodowe umiejętności rozumowania, rozumienia, komunikowania i zmieniania samego siebie oraz w relacjach z innymi¹¹⁹; przez to są w stanie być innowacyjni oraz mogą elastycznie dobierać strategie i styl nauczania na faktach i dopasowywać go do potrzeb osób uczących się¹²⁰; współczesnego, dobrego nauczyciela powinny cechować [...] kompetencje merytoryczne i metodyczne¹²¹; w żadnym zawodzie człowiek nie ma tak wielkiego znaczenia, jak w zawodzie nauczycielskim¹²²; nauczycielstwo to już sama z siebie etyka i moralność, gdyż bez etyki i moralności nie ma w tym zawodzie nauczycielstwa, a co najwyżej technopragmatyczne odrabianie najemstwa¹²³; zawód nauczycielski nakłada na człowieka jeszcze jedną, wielką, choć trudną do szczegółowego sprecyzowania, sferę obowiązków, związaną z podstawami etyki zawodowej¹²⁴.

(14) zawód nauczyciela jest z natury zawodem [...] o wysokim stopniu [...] odpowiedzialności za rozwój swoich wychowanków¹²⁵; współcześni nauczyciele stojąc przed wzrastającymi wyzwaniami zawodowymi, powinni nie tylko koncentrować się na przekazywaniu wiedzy, ale także wspomagać integralny rozwój uczniów, uczyć otwartości na to co nowe i wartościowe¹²⁶; zawód nauczyciela rozumiany jest jako [...] umiejętność bycia z innymi, wymagająca określonych predyspozycji osobowościowych i odpowiedniego przygotowania, także w zakresie profesjonalnej i pogłębionej wiedzy¹²⁷.

(15) od nauczyciela oczekuje się, że oprócz spełnienia preferowanych w każdym zawodzie standardów kwalifikacji i gotowości do ciągłego uczenia się będzie wykonywać swoją pracę w poczuciu misji, powołania i pasji świadczącej o zamiłowaniu do pracy z dzieckiem bądź dla niego¹²⁸; zawód nauczyciela jest zawodem społecznym, którego nadrzędnym celem jest działanie na rzecz dobra uczniów za pośrednictwem bliskich kontaktów intencjonalnych, nacechowanych empatią i troską¹²⁹; zawód nauczyciela rozumiany jest jako misja, powołanie, złożona umiejętność bycia z innymi, wymagająca określonych predyspozycji osobowościowych myślimy więc o nauczycielu głównie w kategoriach pasji, misji, powołania, służby społecznej, a więc postawy szczególnej, która skłoniłaby nas do stawiania wyżej niż wąsko pojęty profesjonalizm determinowany wiedza i umiejętnościami¹³⁰.

¹¹⁸ S. Wlazło: *Kompetencje nauczyciela...*, s. 17.

¹¹⁹ S. Dylak: *Nauczyciel. Kompetencje i kształcenie zawodowe*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 554.

¹²⁰ A. Cichocki: *Priorytet zmian w organizacji pracy nauczycieli...*, s. 386.

¹²¹ C. Banach: *Cechy osobowe nauczycieli...*, s. 39–40; por. P. Mazur: *Zawód nauczyciela w ciągu dziejów...*, s. 6.

¹²² J. W. Dawid: *O duszy nauczycielstwa...*, s. 36.

¹²³ H. Kwiatkowska: *Etos zawodowy nauczyciela i jego przemiany*. W: *Przemiany zawodu nauczycielskiego*. Red. J. Nowak, Wrocław – Warszawa – Kraków 1991, s. 201.

¹²⁴ Z. Krzysztoszek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 163; por. U. Ostrowska: *Heroiczny wymiar etyki nauczyciela: między ideą a realnością*. W: *Etyka i profesjonalizm w zawodzie nauczyciela*. Red. nauk. J. Michalak. Łódź 2010, s. 49–66.

¹²⁵ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 552.

¹²⁶ B. Kłos: *Nauczyciele w zreformowanym systemie edukacji...*, s. 89.

¹²⁷ T. Chmiel: *Wizje i (re)wizje przygotowania do zawodu nauczyciela...*, s. 65; por. M. Grzegorzewska: *Listy do młodego nauczyciela...*, s. 17; K. Biliński: „Listy do młodego nauczyciela” Marii Grzegorzewskiej..., s. 118.

¹²⁸ E. Murawska: *Společne očekiwania wobec nauczyciela...*, s. 271.

¹²⁹ A. Kwitok: *Rola i znaczenie nauczyciela we współczesnej rzeczywistości edukacyjnej...*, s. 49.

¹³⁰ E. Murawska: *Společne očekiwania wobec nauczyciela...*, s. 271.

Ad 4.5.2.4. Wartościowanie działań nauczyciela jako przedstawiciela zawodu

(16) od dzisiejszych nauczycieli oczekuje się zachowania wymaganego od przedstawicieli zawodów o wysokiej randze społecznej¹³¹; w aktualnie obowiązującym obrazie rzeczywistości społecznej zawód nauczyciela [...] postrzegany jest jako jeden z najważniejszych zawodów zaufania publicznego¹³².

(17) niezliczone rzesze ludzi, włączając w to pracowników społecznych, pielęgniarki, strażaków i nauczycieli, poświęcają swe życie w służbie dla innych¹³³; nauczyciel bowiem pomaga w rozpoznawaniu, rozumieniu i respektowaniu wartości, [...] a zatem, mimo woli, utożsamiamy filologa ze strażnikiem wartości prymarnych¹³⁴.

(18) zachodzące procesy społeczne stawiają często nauczyciela w sytuacji bezradności¹³⁵; wśród osób kompetentnych panuje opinia, że edukacja nauczycielska znajduje się w złej sytuacji¹³⁶; jest środowiskiem mentalnie niezdolnym do twórczego podjęcia wyzwań intelektualnych stawianych oświacie, [...] zarówno materią i antymaterią edukacji, tkwią w niej nieodwołalnie i jednocześnie pragnęliby stąd uciec, uczą, sami wiedząc niewiele. To bez wątpienia grupa wciąż słabo rozpoznana, dziwaczna a niekiedy wręcz tajemnicza¹³⁷; część pedagogów mówi wprost o kryzysie polskiego nauczyciela¹³⁸; wśród kadry kształcącej nauczycieli występuje brak znajomości globalnych i polskich „wyzwań cywilizacyjnych”, stąd dominacja w ich pracy funkcji dydaktycznej, koncentrowanie się na treściach dyscypliny kierunkowej, z zaniedbaniem problematyki rozwoju osobowości i postaw zawodowych przyszłych nauczycieli¹³⁹; rutyna, rytuał, moralizowanie, socjalizacja to jedne z wielu strategii przetrwania w szkole, które umożliwiają oswajanie tego, co niestandardowe, nieprzewidywalne, wychodzące poza schemat¹⁴⁰; nauczyciele rozpoczynający pracę powielają różne stereotypy, poprzez odwoływanie się do własnych doświadczeń edukacyjnych¹⁴¹; nasze osobiste uczniowskie doświadczenie szkoły jest czynnikiem w znacznym stopniu determinującym przyszłą postawę w pracy nauczyciela¹⁴².

(19) społeczeństwo z uznaniem odnosi się do wyimaginowanej wizji tego zawodu, by zaraz z takim samym zapałem poddawać go krytyce, napominać, pouczać, a nawet ośmieszać¹⁴³; w prowadzonej debacie nad stanem polskiej edukacji zwraca się uwagę na malejący autorytet nauczycieli w społeczeństwie, w ciągu ostatnich lat wyraźnie uległa zmianie społeczna ocena osoby i roli

¹³¹ Psychologia wychowawcza. Red. Ch. Skinner... , s. 53.

¹³² M. Torczyńska: *Współczesny wizerunek zawodu nauczyciela...* , s. 42.

¹³³ E. Aronson, T. D. Wilson, R. M. Akert: *Psychologia społeczna: Serce i umysł*. Poznań 1997, s. 398.

¹³⁴ G. Ostasz: *Apoteoza prymarnej aksjologii edukacyjnej*. W: *Problemy integracji i zagadnienia aksjologiczne w edukacji polonistycznej*. Red. E. Mazur, D. Hejdy. Rzeszów 2012, s. 228–229.

¹³⁵ K. Polak: *Bezradność nauczyciela...* , s. 19–20.

¹³⁶ M. Zalewska-Bujak: *Udział nauczycieli w przemianach edukacyjnych...* , s. 56.

¹³⁷ A. Nałaskowski: *Edukacja, która nie chce przeminąć*. Kraków 1999, s. 24.

¹³⁸ J. Kuźma: *Nauczyciele przyszłej szkoły*. Kraków 2000, s. 67–77.

¹³⁹ C. Banach: *Polska szkoła i system edukacji – przemiany i perspektywy*. Toruń 1997, s. 135.

¹⁴⁰ T. Chmiel: *Wizje i (re)wizje przygotowania do zawodu nauczyciela...* , s. 64–65.

¹⁴¹ M. Bujewska: *Bez cenzury, czyli nauczyciel na forum internetowym*. „Ogrody Nauk i Sztuk” 2014, nr 4, s. 389; por. J. Pyżalski: *Nauczyciele – uczniowie. Dwa spojrzenia na dyscyplinę w klasie*. Kraków 2007, s. 36.

¹⁴² M. Budzyński: *Organizowanie pracy nauczycieli w liceum dla podejmowania przez uczniów odpowiedzialności za naukę. Z doświadczeń szkół ALA (Autorskie Licea Artystyczne i Akademickie)*. W: *Edukacja jako odpowiedź...* , 293–294.

¹⁴³ J. Bielski: *Nauczyciel doskonały: kształtowanie się nauczycielskiego zawodu...* , s. 9; por. S. Konarzewski: *Nauczyciel*. W: *Sztuka nauczania...* , s. 148–149; J. Gorbaniuk: *Wizerunek szkoły i nauczycieli w badaniach retrospektywnych*. „Teologia i Moralność” 2014, nr 2(16), s. 26; R. Pantkowski: *Jak młódzież postrzega współczesnego nauczyciela*. „Problemy Opiekuńczo-wychowawcze” 1991, nr 5, s. 200–202; M. Śnieżyński: *Nauczyciele w oczach uczniów: o przezwiskach*. Warszawa 1990, s. 22–24; M. Smak, D. Walczak: *Pozycja społeczno-zawodowa nauczycieli. Raport z badania jakościowego*. Warszawa 2015, s. 3–4.

nauczyciela¹⁴⁴; być dobrym, kreatywnym i efektywnym nauczycielem – nie jest i nie będzie łatwo w czasach nieustających zmian we wszystkich obszarach rzeczywistości i w życiu ludzi¹⁴⁵.

(20) aby więc wykształcić profesjonalnych nauczycieli, potrzeba dziś nie tylko odpowiednich uregulowań prawnych, dostępnej literatury, właściwej organizacji praktyk i sprawnie działającej bazy dydaktycznej¹⁴⁶; złudne jest przekonanie, że prawnie można regulować procesy edukacyjne, które do tego nie z różnych powodów nie dojrzały¹⁴⁷; osiągnięcie kolejnego stopnia zawodowego służy przede wszystkim stabilizacji kariery pojedynczego nauczyciela i ma niewielki związek z aktualnymi potrzebami instytucji oświatowej, w której jest on zatrudniony¹⁴⁸.

(21) nauczycielstwo w swojej masie ma poczucie społecznej niższości, [...] niżej ocenia status swojego zawodu, niż to wynika z obiektywnych opinii, [...] duża część nauczycieli jawnie to przyznaje, twierdząc, że nauczyciele powinni być bardziej czytani, towarzysko obcy i lepiej wynagradzani, aby ich pozycja społeczna mogła się poprawić¹⁴⁹.

(22) wśród pedagogów panuje przekonanie, że o pełnym przygotowaniu do zawodu można twierdząco mówić tylko w przypadku tych zawodów, które polegają na wykonywaniu zadań prostych i przewidywalnych, wymagających głównie kompetencji technicznych. W przypadku zawodu nauczyciela założenie to pozostaje w sprzeczności z istotą pracy pedagogicznej. Bo gdy się bliżej przyjrzeć tej pracy, wtedy się okaże, że wiedza i umiejętności, których ten zawód wymaga, są wciąż niewystarczające, niekompletne do rozwiązywania zaistniałych sytuacji szkolnych oraz wymagają ciągłych zmian i uzupełnień¹⁵⁰; Pedagog, który pracuje w szkole nie tylko dla materialnych korzyści, ale dlatego, że chce z głębszą refleksją, odpowiedzialnie łączyć moc i wartość oddziaływań pedagogicznych z ich skutecznością dla dobra wspólnego, nie potrzebuje ministerialnego zobowiązania do zaangażowania w proces kształcenia i wychowania, uczulania na jakieś wyjątkowe wartości czy idee. Powinien jedynie wczytać się w tkwiące w nim samą wartość, doznania, przecucia i nadzieje, aby wpisywać je w szkolną codzienność¹⁵¹.

Ad 4.5.3.1. Działania nauczyciela pracownika

(23) całokształt organizacji pracy dydaktycznej wymaga stale od nauczyciela bardzo sumiennego przygotowania, które ma dwojaki charakter: merytoryczny i metodyczny; [...] oprócz przygotowania merytorycznego nauczyciela obowiązuje również przygotowanie się do zajęć z uczniami¹⁵²; nauczyciel w toku przygotowania się do realizacji określonego tematu musi zawsze głęboko

¹⁴⁴ P. Mazur: *Zawód nauczyciela w ciągu dziejów...*, s. 5–6.

¹⁴⁵ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 553.

¹⁴⁶ P. Grzybowski: *Profesjonalizm nauczyciela – a cóż to takiego? (głos w dyskusji)*. „Rocznik Pedagogiczny” 2006, nr 29, s. 63.

¹⁴⁷ J. Gęsicki: *Zmiany prawa oświatowego a reforma edukacyjna*. W: *Edukacja z perspektywy przemian kulturowo-społecznych...*, s. 308.

¹⁴⁸ H. Kędzierska, M. Maciejewska: *Odpowiedzialny nauczyciel – (nie)odpowiedzialna wspólnota – co pomaga, a co przeszkadza w budowaniu nauczycielskich wspólnot praktyków*. W: *Edukacja jako odpowiedź...*, s. 87.

¹⁴⁹ J. Bielski: *Nauczyciel doskonały: kształtowanie się nauczycielskiego zawodu...*, s. 9; por. P. Żak: *Poważany czy lekceważony*. „Psychologia w Szkole” 2013, nr 1, s. 64–72; J. Woźniak: *Prestiż zawodowy nauczyciela*. „Polonistyka” 2007, nr 10, s. 44–48.

¹⁵⁰ J. Bielski: *Nauczyciel doskonały: kształtowanie się nauczycielskiego zawodu...*, s. 41; por. A. Maszke: *Kompetencje zawodowe nauczycieli*. W: *Edukacja z perspektywy przemian kulturowo-społecznych...*, s. 375.

¹⁵¹ B. Śliwerski: *Czy szkoła da się lubić...*, s. 17.

¹⁵² Z. Krzysztozek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 114.

przeanalizować, co na dany temat sam wie, a jakie wiadomości musi jeszcze uzupełnić¹⁵³; nauczyciel powinien [...] mieć [...] odpowiednie warunki pracy¹⁵⁴.

Ad 4.5.4. Nauczyciel jako urzędnik

(24) nieunikniony konflikt ideologiczny opiera się na dwóch podstawowych, ale sprzecznych założeniach. Jedno z nich głosi, iż szkoła powinna realizować politykę państwa, a dyrektorzy i nauczyciele są urzędnikami wprowadzającymi odgórne zalecenia; drugie natomiast, że szkoła musi skupić się na rozwoju i potrzebach uczniów, a najlepiej zrobią to autonomiczni, kierujący się kompetencjami i doświadczeniem dyrektorzy i nauczyciele¹⁵⁵.

(25) próby podejmowane są w kierunku wyzwolenia nauczyciela w szkole z roli urzędnika władzy¹⁵⁶; przestają być podmiotami szkolnego życia, stając się jedynie narzędziami niezbędnymi do działania aparatu urzędniczego, będącego totalnym decydentem, [...] ich oczekiwania i potrzeby [...] są limitowane przez rozwiązania urzędnicze, skazując ich na przyjęcie z góry ustalonych reguł i możliwości¹⁵⁷; w wyniku reformy wzrosły oczekiwania wobec nauczycieli¹⁵⁸; w konsekwencji na listę kompetencji nauczyciela należałoby wpisać zdolność do rozsądzania, do bycia niezależnym arbitrem w dialogach politycznych¹⁵⁹.

¹⁵³ Tamże.

¹⁵⁴ *Edukacja — jest w niej ukryty skarb...*, s. 161; por. z. Krzysztozek: *Pedagogika. Zarys podręcznikowy...*, s. 136; M. Zemło: *Role społeczne a postrzeganie szkoły...*, s. 119–120; I. Jazukiewicz: *Autorytet nauczyciela*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku...*, s. 255–256; M. Groenwald: *Dlaczego nauczycielom trudno zasłużyć na szacunek...*, s. 28–31

¹⁵⁵ G. Mazurkiewicz: *Ewaluacja jako nadzieja. Gdy edukacji potrzeb kulturowej zmiany*. W: *Jak budować dobrą szkołę? Potencjał i bariery ewaluacji w oświacie*. Red. Tegoż. Kraków 2015, s. 35.

¹⁵⁶ S. Dylak: *Nauczyciel. Kompetencje i kształcenie zawodowe*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 554.

¹⁵⁷ K. Polak: *Bezradność nauczyciela...*, s. 106.

¹⁵⁸ B. Kłos: *Nauczyciele w zreformowanym systemie edukacji...*, s. 119–120.

¹⁵⁹ S. Dylak: *Nauczyciel. Kompetencje i kształcenie zawodowe*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI...*, s. 554.

Załącznik 3.

Obraz *nauczyciela* w języku wybranych aktów oświatowych – materiał poszerzający pełną egzemplifikację określonych kategorii w tekście głównym

Ad 6.1.1. *Nauczyciel* i nazwy stosowane zamiennie

(1) *ilekroć w dalszych przepisach jest mowa bez bliższego określenia o: nauczycielu – należy przez to rozumieć także wychowawcę i innego pracownika pedagogicznego szkoły, placówki i placówki doskonalenia nauczycieli – art. 4 pkt 18 PO; w systemie informacji oświatowej są gromadzone i przetwarzane dane dotyczące [...] nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych – art. 3. ust. 2. pkt. 2 UoSIO; dane dziedzinowe nauczyciela w związku ze stosunkiem pracy i awansem zawodowym [...] w odniesieniu do nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych – art. 29 ust. 1 pkt 1 UoSIO; dane dziedzinowe nauczyciela w związku z doskonaleniem zawodowym i dodatkowymi uprawnieniami w odniesieniu do nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych – art. 29 ust. 2 UoSIO; użyte w ustawie określenia oznaczają [...] nauczyciel – nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych – art. 2 ust. 1 UoNSK.*

Ad 6.1.2. Osoby uznane za *nauczyciela*

(2) *rektora uczelni służb państwowych jako jednostki organizacyjnej właściwej służby wyznacza minister właściwy do spraw wewnętrznych spośród funkcjonariuszy właściwej służby państwowej – 74 ust. 1 PoSW; prorektora właściwego do spraw realizacji zadań uczelni służb państwowych jako jednostek organizacyjnych właściwej służby wyznacza minister właściwy do spraw wewnętrznych na wniosek rektora, spośród funkcjonariuszy właściwej służby państwowej – 74 ust. 3 PoSW; w uczelni wojskowej nauczyciela akademickiego będącego żołnierzem zawodowym zwalnia się ze stanowiska na zasadach i w trybie określonych w przepisach o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych – art. 123 PoSW; w uczelni wojskowej żołnierze zawodowi pełniący służbę na stanowiskach nauczycieli akademickich występują o zgodę [...] w trybie określonym w przepisach o zawodowej służbie wojskowej – art. 129 ust. 10 PoSW; nauczyciel akademicki będący żołnierzem zawodowym ma prawo do zaopatrzenia emerytalnego na podstawie przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych – art. 137 ust. 2 PoSW; nauczyciel akademicki będący funkcjonariuszem służb państwowych ma prawo do zaopatrzenia emerytalnego na podstawie przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy – art. 137 ust. 3 PoSW; przepisów działu III ustawy nie stosuje się do żołnierzy w czynnej służbie wojskowej, wyznaczonych do wykonywania zadań poza wojskiem, na stanowiskach nauczycieli akademickich – art. 158 PoSW.*

(3) *w uczelni wojskowej żołnierzy zawodowych wyznacza się na stanowiska nauczycieli akademickich na zasadach i w trybie określonych w przepisach o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych – art. 118 ust. 5 PoSW; w uczelni służb państwowych funkcjonariuszy wyznacza się na stanowiska nauczycieli akademickich na zasadach i w trybie określonych w przepisach dotyczących tych służb, z zachowaniem przepisów ustawy – art. 118 ust. 6 PoSW; w uczelni wojskowej żołnierze zawodowi pełniący służbę na stanowiskach nauczycieli akademickich występują o zgodę, o której mowa w ust. 1, w trybie określonym w przepisach o zawodowej służbie wojskowej – art. 129 ust. 10 PoSW; podjęcie dodatkowego zatrudnienia w ramach stosunku pracy u innego pracodawcy bez uzyskania zgody skutkuje skierowaniem przez rektora wniosku o zwolnienie ze stanowiska nauczyciela akademickiego, w trybie określonym w przepisach o zawodowej służbie wojskowej – art. 129 ust. 10 PoSW; nauczyciel akademicki będący żołnierzem zawodowym ma prawo do zaopatrzenia emerytalnego na podstawie przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin – art. 137 ust. 2 PoSW; nauczyciel akademicki będący funkcjonariuszem służb państwowych ma prawo do zaopatrzenia*

emerytalnego na podstawie przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej oraz ich rodzin, jeżeli spełnia warunki określone w tych przepisach – art. 137 ust. 3 PoSW.

Ad 6.2. Działania nauczyciela

(4) organ prowadzący szkołę może nałożyć na nauczyciela obowiązek podjęcia pracy w innej szkole [...] w celu uzupełnienia tygodniowego obowiązkowego wymiaru zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych – art. 22. ust. 1 UKN; zasada ograniczenia zatrudnienia nauczyciela [...] może być [...] stosowana również w wypadku, gdy [...] nie istnieją warunki do uzupełnienia tygodniowego obowiązkowego wymiaru zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych – art. 22. ust. 2 UKN; organ prowadzący szkołę obowiązany jest zapewnić szkole podstawowe warunki do realizacji przez nauczyciela zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych – art. 29 ust. 1 UKN; przez godzinę ponadwymiarową rozumie się przydzieloną nauczycielowi godzinę zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych powyżej tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych – art. 35 ust. 2 UKN; przez godzinę doraźnego zastępstwa rozumie się przydzieloną nauczycielowi godzinę zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych – art. 35 ust. 2a UKN; nauczycielom [...], którzy [...] prowadzą zajęcia bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz – art. 35a ust. 1 UKN; zajęcia, o których mowa w ust. 1, nie są wliczane do tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz – art. 35a ust. 3 UKN; tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych [...] ustala się [...] według [...] norm – art. 42 ust. 3 UKN; zajęcia dydaktyczne, opiekuńcze i wychowawcze mogą być realizowane [...] w określonym wymiarze

– art. 42c ust. 3 UKN; dofinansowanie kosztów obniżenia tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych – art. 70a ust. 1 UKN; nauczyciele [...] informują ucznia i jego rodziców o [...] ocenach klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych – art. 44g ust. 1 UoSO; nauczyciele prowadzący poszczególne zajęcia edukacyjne informują ucznia o przewidywanych dla niego semestralnych ocenach klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych – art. 44g ust. 2 UoSO; ocenę klasyfikacyjną z zajęć edukacyjnych dla ucznia [...] ustala nauczyciel prowadzący dane zajęcia edukacyjne – art. 44h ust. 3 UoSO; ocenę klasyfikacyjną z zajęć edukacyjnych [...] ustala nauczyciel prowadzący dane zajęcia edukacyjne – art. 44h ust. 4 UoSO; egzaminy semestralne przeprowadzają nauczyciele prowadzący poszczególne obowiązkowe zajęcia edukacyjne – art. 44w ust. 1 UoSO; egzamin poprawkowy przeprowadza nauczyciel prowadzący dane obowiązkowe zajęcia edukacyjne – art. 44y ust. 2 UoSO; oceny klasyfikacyjne z zajęć edukacyjnych ustalają nauczyciele prowadzący poszczególne zajęcia – art. 44zg ust. 1 UoSO; roczną lub końcową ocenę klasyfikacyjną ustala nauczyciel prowadzący dane zajęcia edukacyjne artystyczne – art. 44zg ust. 7 UoSO; użyte w ustawie określenia oznaczają [...] studia stacjonarne – formę studiów wyższych, w której co najmniej połowa programu kształcenia jest realizowana w postaci zajęć dydaktycznych wymagających bezpośredniego udziału nauczycieli akademickich i studentów – art. 2 ust. 1 pkt 12 PoSW.

(5) zespół nauczycieli prowadzących nauczanie w klasach I–III szkoły podstawowej oraz zespół nauczycieli prowadzących nauczanie danych zajęć edukacyjnych w klasach IV–VIII szkoły podstawowej i szkole ponadpodstawowej przedstawiają dyrektorowi szkoły propozycję: 1) jednego podręcznika do zajęć z zakresu edukacji: polonistycznej, matematycznej, przyrodniczej i społecznej oraz jednego podręcznika do zajęć z zakresu danego języka obcego nowożytnego, lub materiału edukacyjnego, dla uczniów danej klasy – w przypadku klas I–III szkoły podstawowej; 2) jednego

podręcznika do danych zajęć edukacyjnych lub materiału edukacyjnego do danych zajęć edukacyjnych, dla uczniów danej klasy – w przypadku klas IV–VIII szkoły podstawowej i szkoły ponadpodstawowej; 3) materiałów ćwiczeniowych – art. 22ab ust. 1 UoSO; zespoły nauczycieli, o których mowa w ust. 1, mogą przedstawić dyrektorowi szkoły propozycję więcej niż jednego podręcznika lub materiału edukacyjnego: 1) do danego języka obcego nowożytnego w danej klasie, biorąc pod uwagę poziomy nauczania języków obcych nowożytnych – w przypadku klas IV–VIII szkoły podstawowej i szkoły ponadpodstawowej; 2) do danych zajęć edukacyjnych w danej klasie, biorąc pod uwagę zakres kształcenia: podstawowy lub rozszerzony, ustalony w podstawie programowej kształcenia ogólnego – w przypadku szkoły ponadpodstawowej; 3) do danych zajęć edukacyjnych w danej klasie z zakresu kształcenia w zawodzie – w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe; 4) w przypadku uczniów niepełnosprawnych objętych kształceniem specjalnym; 5) w przypadku uczniów objętych kształceniem w zakresie niezbędnym do podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej – art. 22ab ust. 2 UoSO; dyrektor szkoły, na podstawie propozycji zespołów nauczycieli [...] ustala: 1) zestaw podręczników lub materiałów edukacyjnych obowiązujący we wszystkich oddziałach danej klasy przez co najmniej trzy lata szkolne, 2) materiały ćwiczeniowe obowiązujące w poszczególnych oddziałach w danym roku szkolnym – art. 22ab ust. 4 UoSO; dyrektor szkoły, na wniosek zespołu nauczycieli, o którym mowa w ust. 1, może: 1) dokonać zmian w zestawie podręczników lub materiałów edukacyjnych oraz zmiany materiałów ćwiczeniowych, jeżeli nie ma możliwości zakupu danego podręcznika, materiału edukacyjnego lub materiału ćwiczeniowego; 2) uzupełnić zestaw podręczników lub materiałów edukacyjnych, a także materiały ćwiczeniowe – art. 22ab ust. 5 UoSO.

(6) zespoły nauczycieli, o których mowa w ust. 1, przy wyborze podręczników, materiałów edukacyjnych lub materiałów ćwiczeniowych dla uczniów niepełnosprawnych objętych kształceniem specjalnym, uwzględniają potrzeby edukacyjne i możliwości psychofizyczne tych uczniów – art. 22ab ust. 3 UoSO; nauczyciel jest obowiązany indywidualizować pracę z uczniem na zajęciach edukacyjnych odpowiednio do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia – art. 44zd ust. 10 UoSO; nauczyciel jest obowiązany dostosować wymagania edukacyjne, o których mowa w ust. 6 pkt 1, do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia – art. 44zd ust. 11 UoSO; nauczyciel lub zespół nauczycieli przedstawia dyrektorowi przedszkola lub szkoły program wychowania przedszkolnego lub program nauczania do danych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego na dany etap edukacyjny – art. 22a ust. 1 UoSO; w przypadku innej formy wychowania przedszkolnego nauczyciel lub zespół nauczycieli przedstawia dyrektorowi przedszkola lub szkoły podstawowej program wychowania przedszkolnego – art. 22a ust. 2 UoSO; w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe nauczyciel lub zespół nauczycieli prowadzących kształcenie zawodowe w danym zawodzie przedstawia dyrektorowi szkoły program nauczania do danego zawodu – art. 22a ust. 3 UoSO; dyrektor przedszkola lub szkoły, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej, dopuszcza do użytku w danym przedszkolu, oddziale przedszkolnym w szkole podstawowej, danej innej formie wychowania przedszkolnego lub szkole przedstawiony przez nauczyciela lub zespół nauczycieli odpowiednio program wychowania przedszkolnego lub programy nauczania, o których mowa w ust. 1 i 3 – art. 22a ust. 6 UoSO; szkoły oraz placówki, o których mowa w art. 2 pkt 3–5, 7 i 8, realizują program wychowawczo-profilaktyczny obejmujący: 1) treści i działania o charakterze wychowawczym skierowane do uczniów, oraz 2) treści i działania o charakterze profilaktycznym dostosowane do potrzeb rozwojowych uczniów, przygotowane w oparciu o przeprowadzoną diagnozę potrzeb i problemów występujących w danej społeczności szkolnej, skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców – art. 26 ust. 1 PO.

(7) ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do: 1) efektów kształcenia określonych w podstawie programowej kształcenia w zawodach szkolnictwa artystycznego oraz wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w szkole artystycznej programów nauczania; 2) w przypadku szkoły artystycznej realizującej kształcenie ogólne – także wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego oraz wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w szkole artystycznej programów nauczania – art. 44zd ust. 3 UoSO; ocenianie zachowania ucznia polega na rozpoznawaniu przez wychowawcę oddziału, nauczycieli oraz uczniów danego oddziału stopnia respektowania przez ucznia zasad współżycia społecznego i norm etycznych oraz obowiązków określonych w statucie szkoły artystycznej – art. 44zd ust. 4 UoSO; ocenianie w placówce artystycznej polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w placówce artystycznej programów zajęć edukacyjnych artystycznych – art. 124 ust. 4 PO.

(8) wychowawca oddziału na początku każdego roku szkolnego informuje uczniów oraz ich rodziców o: 1) warunkach i sposobie oraz kryteriach oceniania zachowania; 2) warunkach i trybie otrzymania wyższej niż przewidywana rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania – art. 44b ust. 9 UoSO; przed rocznym klasyfikacyjnym zebraniem rady pedagogicznej nauczyciele prowadzący poszczególne zajęcia edukacyjne oraz wychowawca oddziału informują ucznia i jego rodziców o przewidywanych dla niego rocznych ocenach klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych i przewidywanej rocznej ocenie klasyfikacyjnej zachowania, w terminie i formie określonych w statucie szkoły – art. 44g ust. 1 UoSO; w szkole policealnej przed semestralnym klasyfikacyjnym zebraniem rady pedagogicznej nauczyciele prowadzący poszczególne zajęcia edukacyjne informują ucznia o przewidywanych dla niego semestralnych ocenach klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych, w terminie i formie określonych w statucie szkoły – art. 44g ust. 2 UoSO; termin ustalenia ocen, o których mowa w ust. 1–5, określa statut szkoły – art. 44h ust. 6 UoSO; nauczyciele na początku każdego roku szkolnego informują uczniów oraz ich rodziców, a w artystycznej szkole policealnej – uczniów, o: 1) wymaganiach edukacyjnych niezbędnych do otrzymania przez ucznia poszczególnych śródrocznych i rocznych, a w artystycznej szkole policealnej – semestralnych, ocen klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych, wynikających z realizowanego przez siebie programu nauczania; 2) sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów; 3) warunkach i trybie otrzymania wyższej niż przewidywana rocznej, a w artystycznej szkole policealnej – semestralnej, oceny klasyfikacyjnej z zajęć edukacyjnych, z wyjątkiem zajęć edukacyjnych, z których odpowiednio roczna lub semestralna ocena klasyfikacyjna jest ustalana w trybie egzaminu promocyjnego lub końcowego – art. 44zd ust. 6 UoSO; wychowawca oddziału szkoły artystycznej realizującej kształcenie ogólne na początku każdego roku szkolnego informuje uczniów oraz ich rodziców o: 1) warunkach i sposobie oraz kryteriach oceniania zachowania; 2) warunkach i trybie otrzymania wyższej niż przewidywana rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania; 3) konsekwencjach otrzymania negatywnej rocznej oceny klasyfikacyjnej z obowiązkowych zajęć edukacyjnych artystycznych – art. 44zd ust. 7 UoSO; przed rocznym klasyfikacyjnym zebraniem rady pedagogicznej nauczyciele prowadzący poszczególne zajęcia edukacyjne oraz wychowawca oddziału informują ucznia i jego rodziców o przewidywanych dla niego rocznych ocenach klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych i przewidywanej rocznej ocenie klasyfikacyjnej zachowania, w terminie i formie określonych w statucie szkoły artystycznej – art. 44zf ust. 1 UoSO; w artystycznej szkole policealnej przed semestralnym klasyfikacyjnym zebraniem rady pedagogicznej nauczyciele prowadzący poszczególne zajęcia edukacyjne informują ucznia o przewidywanych dla niego semestralnych ocenach klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych, w terminie i formie określonych w statucie szkoły artystycznej – art. 44zf ust. 2 UoSO; termin ustalenia ocen,

o których mowa w ust. 1 i 8, określa statut szkoły artystycznej – art. 44zg ust. 9 UoSO; samorząd może przedstawiać radzie szkoły lub placówki, radzie pedagogicznej oraz dyrektorowi wnioski i opinie we wszystkich sprawach szkoły lub placówki, w szczególności dotyczących realizacji podstawowych praw uczniów, takich jak [...] prawo do jawnej i umotywowanej oceny postępów w nauce i zachowaniu – art. 85 ust. 5 pkt 2 PO.

(9) nauczyciel jest obowiązany dostosować wymagania edukacyjne, o których mowa w art. 44b ust. 8 pkt 1, do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia – art. 44c ust. 1 UoSO; śródroczne i roczne, a w szkole policealnej – semestralne, oceny klasyfikacyjne z zajęć edukacyjnych ustalają nauczyciele prowadzący poszczególne zajęcia edukacyjne, a śródroczną i roczną ocenę klasyfikacyjną zachowania – wychowawca oddziału po zasięgnięciu opinii nauczycieli, uczniów danego oddziału oraz ocenianego ucznia – art. 44h ust. 1 UoSO; w szkole prowadzącej kształcenie zawodowe, która organizuje praktyczną naukę zawodu, śródroczną i roczną, a w szkole policealnej – semestralną, ocenę klasyfikacyjną z zajęć prowadzonych w ramach praktycznej nauki zawodu ustalają nauczyciele praktycznej nauki zawodu lub osoby prowadzące praktyczną naukę zawodu – art. 44h ust. 2 UoSO; w szkole lub oddziale integracyjnym śródroczną i roczną, a w szkole policealnej – semestralną, ocenę klasyfikacyjną z zajęć edukacyjnych dla ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego ustala nauczyciel prowadzący dane zajęcia edukacyjne, po zasięgnięciu opinii nauczyciela zatrudnionego w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego – art. 44h ust. 3 UoSO; w szkole lub oddziale ogólnodostępnym śródroczną i roczną, a w szkole policealnej – semestralną, ocenę klasyfikacyjną z zajęć edukacyjnych dla ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego ustala nauczyciel prowadzący dane zajęcia edukacyjne, a w przypadku gdy w szkole lub oddziale jest dodatkowo zatrudniony nauczyciel w celu współorganizowania kształcenia uczniów niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym – art. 44h ust. 4 UoSO; śródroczne i roczne, a w artystycznej szkole policealnej – semestralne, oceny klasyfikacyjne z zajęć edukacyjnych ustalają nauczyciele prowadzący poszczególne zajęcia – art. 44zg ust. 1 UoSO; w takim przypadku roczną lub końcową ocenę klasyfikacyjną ustala nauczyciel prowadzący dane zajęcia edukacyjne artystyczne – art. 44zg ust. 7 UoSO; śródroczną i roczną ocenę klasyfikacyjną zachowania ustala wychowawca oddziału po zasięgnięciu opinii nauczycieli, uczniów danego oddziału oraz ocenianego ucznia – art. 44zg ust. 8 UoSO.

(10) ocenianie wewnątrzszkolne obejmuje [...] formułowanie przez nauczycieli wymagań edukacyjnych niezbędnych do otrzymania przez ucznia poszczególnych śródrocznych i rocznych, a w szkole policealnej – semestralnych, ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz zajęć, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 13 ust. 3 – art. 44b ust. 6 pkt 1 UoSO; nauczyciel uzasadnia ustaloną ocenę w sposób określony w statucie szkoły dla dorosłych – art. 44u ust. 3 UoSO; szczegółowe warunki i sposób oceniania wewnątrzszkolnego określa statut szkoły artystycznej – art. 44zd ust. 9 UoSO; przed rocznym klasyfikacyjnym zebraniem rady pedagogicznej nauczyciele prowadzący poszczególne zajęcia edukacyjne oraz wychowawca oddziału informują ucznia i jego rodziców o przewidywanych dla niego rocznych ocenach klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych i przewidywanej rocznej ocenie klasyfikacyjnej zachowania, w terminie i formie określonych w statucie szkoły artystycznej – art. 44zf ust. 1 UoSO; w artystycznej szkole policealnej przed semestralnym klasyfikacyjnym zebraniem rady pedagogicznej nauczyciele prowadzący poszczególne zajęcia edukacyjne informują ucznia o przewidywanych dla niego semestralnych ocenach klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych, w terminie i formie określonych w statucie szkoły artystycznej – art. 44zf ust. 2 UoSO; termin ustalenia ocen, o których mowa w ust. 1 i 8, określa statut szkoły artystycznej – art. 44zg ust. 9 UoSO.

(11) organy prowadzące szkoły ustalają kryteria i tryb przyznawania nagród dla nauczycieli za ich osiągnięcia w zakresie pracy dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej, w tym realizacji zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę – art. 49 ust. 2 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] kryteria i tryb przyznawania nagród dla nauczycieli za ich osiągnięcia w zakresie pracy dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej, w tym realizacji zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę – art. 49 ust. 3 UKN; statut szkoły zawiera w szczególności [...] zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę, a także sposób i formy wykonywania tych zadań – art. 98 ust. 1 pkt 7 PO.

Ad 6.3. Podmiot działań nauczyciela

(12) minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] kryteria i tryb przyznawania nagród dla nauczycieli za ich osiągnięcia w zakresie pracy dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej, w tym realizacji zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę – art. 49 ust. 3 UKN.

(13) nauczyciele na początku każdego roku szkolnego informują uczniów oraz ich rodziców, a w szkole policealnej – uczniów, o: 1) wymaganiach edukacyjnych niezbędnych do otrzymania przez ucznia poszczególnych śródrocznych i rocznych, a w szkole policealnej – semestralnych, ocen klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych, wynikających z realizowanego przez siebie programu nauczania; 2) sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów; 3) warunkach i trybie otrzymania wyższej niż przewidywana rocznej, a w szkole policealnej – semestralnej, oceny klasyfikacyjnej z zajęć edukacyjnych – art. 44b ust. 8 UoSO; wychowawca oddziału na początku każdego roku szkolnego informuje uczniów oraz ich rodziców o: 1) warunkach i sposobie oraz kryteriach oceniania zachowania; 2) warunkach i trybie otrzymania wyższej niż przewidywana rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania – art. 44b ust. 9 UoSO; przed rocznym klasyfikacyjnym zebraniem rady pedagogicznej nauczyciele prowadzący poszczególne zajęcia edukacyjne oraz wychowawca oddziału informują ucznia i jego rodziców o przewidywanych dla niego rocznych ocenach klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych i przewidywanej rocznej ocenie klasyfikacyjnej zachowania, w terminie i formie określonych w statucie szkoły – art. 44g ust. 1 UoSO; w szkole policealnej przed semestralnym klasyfikacyjnym zebraniem rady pedagogicznej nauczyciele prowadzący poszczególne zajęcia edukacyjne informują ucznia o przewidywanych dla niego semestralnych ocenach klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych, w terminie i formie określonych w statucie szkoły – art. 44g ust. 2 UoSO; nauczyciele na początku każdego roku szkolnego informują uczniów oraz ich rodziców, a w artystycznej szkole policealnej – uczniów, o: 1) wymaganiach edukacyjnych niezbędnych do otrzymania przez ucznia poszczególnych śródrocznych i rocznych, a w artystycznej szkole policealnej – semestralnych, ocen klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych, wynikających z realizowanego przez siebie programu nauczania; 2) sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów; 3) warunkach i trybie otrzymania wyższej niż przewidywana rocznej, a w artystycznej szkole policealnej – semestralnej, oceny klasyfikacyjnej z zajęć edukacyjnych, z wyjątkiem zajęć edukacyjnych, z których odpowiednio roczna lub semestralna ocena klasyfikacyjna jest ustalana w trybie egzaminu promocyjnego lub końcowego – art. 44zd ust. 6 UoSO; wychowawca oddziału szkoły artystycznej realizującej kształcenie ogólne na początku każdego roku szkolnego informuje uczniów oraz ich rodziców o: 1) warunkach i sposobie oraz kryteriach oceniania zachowania; 2) warunkach i trybie otrzymania wyższej niż przewidywana rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania; 3) konsekwencjach otrzymania negatywnej rocznej oceny klasyfikacyjnej z obowiązkowych zajęć edukacyjnych artystycznych – art. 44zd ust. 7 UoSO; przed rocznym klasyfikacyjnym zebraniem rady pedagogicznej nauczyciele prowadzący poszczególne zajęcia edukacyjne oraz wychowawca oddziału

informują ucznia i jego rodziców o przewidywanych dla niego rocznych ocenach klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych i przewidywanej rocznej ocenie klasyfikacyjnej zachowania, w terminie i formie określonych w statucie szkoły artystycznej – art. 44zf ust. 1 UoSO; w artystycznej szkole policealnej przed semestralnym klasyfikacyjnym zebraniem rady pedagogicznej nauczyciele prowadzący poszczególne zajęcia edukacyjne informują ucznia o przewidywanych dla niego semestralnych ocenach klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych, w terminie i formie określonych w statucie szkoły artystycznej – art. 44zf ust. 2 UoSO.

Ad 6.5. Komponent lokacyjny działań nauczyciela

(14) ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do: 1) wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego lub efektów kształcenia określonych w podstawie programowej kształcenia w zawodach oraz wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w szkole programów nauczania; 2) wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w szkole programów nauczania – w przypadku dodatkowych zajęć edukacyjnych – art. 44b ust. 3 UoSO; ocenianie zachowania ucznia polega na rozpoznawaniu przez wychowawcę oddziału, nauczycieli oraz uczniów danego oddziału stopnia respektowania przez ucznia zasad współżycia społecznego i norm etycznych oraz obowiązków określonych w statucie szkoły – art. 44b ust. 4 UoSO; nauczyciel uzasadnia ustaloną ocenę w sposób określony w statucie szkoły – art. 44e ust. 3 UoSO; nauczyciel uzasadnia ustaloną ocenę w sposób określony w statucie szkoły dla dorosłych – art. 44u ust. 3 UoSO; nauczyciel obowiązany jest [...] rzetelnie realizować [...] zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę – art. 6 pkt 1 UKN; użyte w ustawie określenia oznaczają [...] studia stacjonarne – formę studiów wyższych, w której co najmniej połowa programu kształcenia jest realizowana w postaci zajęć dydaktycznych wymagających bezpośredniego udziału nauczycieli akademickich i studentów – art. 2 ust. 1 pkt 12 PoSW; organy prowadzące szkoły ustalają kryteria i tryb przyznawania nagród dla nauczycieli za ich osiągnięcia w zakresie pracy dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej, w tym realizacji zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę – art. 49 ust. 2 UKN; ocenianie osiągnięć edukacyjnych i zachowania ucznia odbywa się w ramach oceniania wewnątrzszkolnego, które ma na celu: 1) informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz o postępach w tym zakresie; 2) udzielanie uczniowi pomocy w nauce poprzez przekazanie uczniowi informacji o tym, co zrobił dobrze i jak powinien się dalej uczyć; 3) udzielanie wskazówek do samodzielnego planowania własnego rozwoju; 4) motywowanie ucznia do dalszych postępów w nauce i zachowaniu; 5) dostarczanie rodzicom i nauczycielom informacji o postępach i trudnościach w nauce i zachowaniu ucznia oraz o szczególnych uzdolnieniach ucznia; 6) umożliwienie nauczycielom doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej – art. 44b ust. 5 UoSO; obowiązkowy wymiar godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych [...] ustala się [...] według następujących norm: stanowisko – typ (rodzaj) szkoły – art. 42 ust. 3 UKN; zajęcia dydaktyczne, opiekuńcze i wychowawcze mogą być realizowane [...] w wymiarze: 1) od 19 do 27 godzin – przez nauczycieli, o których mowa w ust. 3 w tabeli w rubryce: stanowisko – typ (rodzaj) szkoły [...]; 2) od 23 do 26 godzin – przez nauczycieli, o których mowa w ust. 3 w tabeli w rubryce: stanowisko – typ (rodzaj) – art. 42 ust. 4a UKN; nauczyciel prowadzi zajęcia na kwalifikacyjnych kursach zawodowych w ramach zajęć, o których mowa w ust. 2 pkt 1 – art. 42 ust. 2c UKN; nauczyciele [...] przedmiotów teoretycznych w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe – art. 42 ust. 3 pkt 3 UKN; nauczyciele [...] przedmiotów artystycznych i ogólnokształcących w szkołach artystycznych i innych placówkach kształcenia artystycznego – art. 42 ust. 3 pkt 3 UKN; nauczyciele praktycznej nauki zawodu we wszystkich typach szkół – art. 42 ust. 3 pkt 5 UKN; wychowawcy [...] w domach czasów dziecięcych – 26 [godzin

– przyp. D.J.], w tym na zajęcia dydaktyczne – 10 [godzin – przyp. D.J.] – art. 42 ust. 3 pkt 8 lit. b UKN; nauczycieli prowadzących kształcenie w formie zaocznej – art. 42 ust. 7 pkt 3 UKN; organ prowadzący szkołę lub placówkę określa [...] zasady zaliczania do wymiaru godzin poszczególnych zajęć w formie zaocznej i w kształceniu na odległość – art. 42 ust. 7 pkt 3 UKN; w szkole podstawowej, w tym specjalnej i integracyjnej, może być zatrudniony asystent nauczyciela lub osoby, o której mowa w ust. 2, prowadzących zajęcia w klasach I–III, lub asystent wychowawcy świetlicy – art. 15 ust. 7 PO.

Ad 6.71. Nauczyciel jako pracownik

(15) ustawie podlegają nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy pedagogiczni zatrudnieni – art. 1 ust. 1 UKN; ustawie podlegają również, w zakresie określonym ustawą: 1) nauczyciele mianowani lub dyplomowani zatrudnieni na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne [...], 1a) nauczyciele zatrudnieni w publicznych szkołach i szkolnych punktach konsultacyjnych [...], 1b) nauczyciele zatrudnieni w publicznych placówkach doskonalenia nauczycieli [...]; 2) nauczyciele zatrudnieni [...] – art. 1 ust. 2 pkt 1–2 UKN; wysokość wynagrodzenia zasadniczego nauczyciela uzależniona jest od stopnia awansu zawodowego, posiadanych kwalifikacji oraz wymiaru zajęć obowiązkowych, a wysokość dodatków odpowiednio od okresu zatrudnienia, jakości świadczonej pracy i wykonywania dodatkowych zadań lub zajęć, powierzonego stanowiska lub sprawowanej funkcji oraz trudnych lub uciążliwych warunków pracy – art. 30 ust. 2 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania [...] określa [...] wysokość minimalnych stawek wynagrodzenia zasadniczego dla nauczycieli – art. 30 ust. 5 pkt 1 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania [...] określa, w drodze rozporządzenia [...] sposób obliczania wysokości stawki wynagrodzenia zasadniczego za jedną godzinę przeliczeniową i minimalnej stawki wynagrodzenia zasadniczego dla nauczycieli realizujących tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin, o którym mowa w art. 42 ust. 4a – art. 30 ust. 5 pkt 2 UKN; w okresie wykonywania pracy w szkołach, o których mowa w ust. 4, nauczycielom przysługuje wynagrodzenie – art. 91b ust. 5 UKN; w pozostałym zakresie prawa i obowiązki tych nauczycieli określają odrębne przepisy – art. 91b ust. 5 UKN; dane dziedzinowe nauczyciela [...] obejmują [...] dane o wysokości wynagrodzenia, z wyszczególnieniem jego składników i ich wysokości, w tym składników nieperiodycznych, oraz dodatków i ich wysokości – art. 29 ust. 1 pkt 1 lit. j UoSIO; dane dziedzinowe nauczyciela [...] obejmują [...] dane o wysokości wynagrodzenia, z wyszczególnieniem jego składników i ich wysokości, w tym składników nieperiodycznych, oraz dodatków i ich wysokości – art. 29 ust. 1 pkt 1a lit. i UoSIO; zbiór danych, o którym mowa w ust. 1 pkt 3, zawiera zbiory danych o [...] nauczycielach, wychowawcach i innych pracownikach pedagogicznych [...], w tym określenie [...] wysokości wynagrodzenia, z wyszczególnieniem jego składników – art. 107 ust. 4 pkt. 1 lit. 1 UoSIO; warunki wynagradzania za pracę i przyznawania innych świadczeń związanych z pracą dla pracowników zatrudnionych w uczelni publicznej do czasu objęcia ich układem zbiorowym pracy lub regulaminem wynagradzania określi [...] minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego – art. 151 ust. 1 PoSW.

Ad 6.7.1.1.1. Brak działań nauczyciela pracownika

(16) w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z powodu [...] czasowej niezdolności do pracy wskutek choroby, [...] staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5 UKN; do okresu, o którym mowa w ust. 1, nie wlicza się przerwy związanej z [...] pobieraniem zasiłku chorobowego lub świadczenia rehabilitacyjnego w związku z niezdolnością do pracy, w tym spowodowaną chorobą wymagającą rehabilitacji leczniczej – art. 120 ust. 2 pkt 2 PoSW; w razie czasowej niezdolności nauczyciela do pracy spowodowanej chorobą [...] zostanie mu udzielony urlop dla poratowania zdrowia – art. 23 ust. 1 pkt 2 UKN; nauczycielowi [...] dyrektor szkoły udziela urlopu dla poratowania zdrowia – art. 73 ust. 1 UKN; nauczycielowi [...] przysługuje urlop wypoczynkowy

w wymiarze odpowiadającym okresowi ferii i w czasie ich trwania – art. 64 ust. 1 UKN; tryb udzielania urlopu wypoczynkowego określa senat uczelni lub organ wskazany w statucie – art. 133 ust. 7 PoSW; okres siedmioletniej pracy w szkole [...] powinien przypadać bezpośrednio przed datą rozpoczęcia urlopu dla poratowania zdrowia – art. 73 ust. 4 UKN; do okresu, o którym mowa w ust. 1, nie wlicza się przerwy związanej z [...] urlopem wychowawczym – art. 120 ust. 2 pkt 1 PoSW; do okresu, o którym mowa w ust. 2, nie wlicza się okresu nieobecności w pracy wynikającej z przebywania na [...] urlopie wychowawczym – art. 132 ust. 4 PoSW; nauczycielowi zatrudnionemu w pełnym wymiarze zajęć przysługuje urlop płatny dla dalszego kształcenia się – art. 68 ust. 1 UKN; nauczyciel może otrzymać urlop [...] dla celów naukowych, artystycznych, oświatowych – art. 68 ust. 1 UKN; nauczyciel może otrzymać urlop [...] bezpłatny z innych ważnych przyczyn – art. 68 ust. 1 UKN; nauczycielowi zatrudnionemu na podstawie mianowania, który wniósł podanie o przeniesienie do miejscowości będącej miejscem stałego zamieszkania współmałżonka, jeżeli podanie o przeniesienie nie może być uwzględnione z powodu niemożności zatrudnienia go w zawodzie nauczycielskim w miejscu stałego zamieszkania współmałżonka, dyrektor szkoły udziela urlopu bezpłatnego – art. 70 ust. 1 UKN; w razie niewykorzystania urlopu wypoczynkowego w całości lub części w okresie ferii szkolnych z powodu [...] urlopu macierzyńskiego, urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego [...] – nauczycielowi przysługuje urlop w ciągu roku szkolnego – art. 66 ust. 1 UKN; do okresu, o którym mowa w ust. 1, nie wlicza się przerwy związanej z [...] urlopem ojcowskim – art. 120 ust. 2 pkt 1 PoSW; do okresu, o którym mowa w ust. 2, nie wlicza się okresu nieobecności w pracy wynikającej z przebywania na [...] urlopie ojcowskim – art. 132 ust. 4 PoSW; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z [...] innego niż [...] urlopy, o których mowa w ust. 5a, [...] staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5 UKN; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z powodu [...] urlopu rodzicielskiego [...], staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5a UKN; w razie niewykorzystania urlopu wypoczynkowego w całości lub części w okresie ferii szkolnych z powodu [...] urlopu rodzicielskiego [...] – nauczycielowi przysługuje urlop w ciągu roku szkolnego – art. 66 ust. 1 UKN; do okresu, o którym mowa w ust. 1, nie wlicza się przerwy związanej z [...] urlopem rodzicielskim – art. 120 ust. 2 pkt 1 PoSW; do okresu, o którym mowa w ust. 2, nie wlicza się okresu nieobecności w pracy wynikającej z przebywania na [...] urlopie rodzicielskim – art. 132 ust. 4 PoSW; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z powodu [...] dodatkowego urlopu macierzyńskiego, dodatkowego urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego [...], staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5a UKN); dla nauczycieli będących emerytami, rencistami lub nauczycielami pobierającymi nauczycielskie świadczenie kompensacyjne dokonuje się odpisu na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych – art. 53 ust. 2 UKN; na pozostałych pracowników oraz emerytów, rencistów i nauczycieli pobierających nauczycielskie świadczenie kompensacyjne – byłych pracowników, stanowią jeden fundusz w szkole – art. 53 ust. 3 UKN; organ prowadzący szkołę jest obowiązany wskazać inną szkołę, w której będzie naliczany odpis na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych na każdego nauczyciela będącego emerytem lub rencistą zlikwidowanej lub przekazanej szkoły oraz nauczyciela pobierającego nauczycielskie świadczenie kompensacyjne – art. 53 ust. 3a UKN; nauczyciel po przejściu na emeryturę, rentę lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne zachowuje prawo do zajmowania mieszkania – art. 54 ust. 4 UKN; prawo to służy także małżonkowi nauczyciela emeryta (rencisty, pobierającego nauczycielskie świadczenie kompensacyjne) – art. 54 ust. 4 UKN; uprawnienia określone w art. 56 i 58 zachowują nauczyciele również po przejściu na emeryturę, rentę lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne – art. 60 UKN; uprawnienia, o których mowa w ust. 1, zachowują nauczyciele po przejściu na emeryturę, rentę lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne – art. 72 ust. 4 UKN; uprawnienia, o których mowa w ust. 1, zachowują nauczyciele [...] bez względu na datę przejścia na emeryturę, rentę lub

nauczycielskie świadczenie kompensacyjne – art. 72 ust. 4 UKN; członek komisji dyscyplinarnej przechodzący w czasie trwania kadencji komisji na emeryturę, rentę lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne pełni swoje obowiązki do końca kadencji komisji – art. 79 ust. 4 UKN; nauczycielowi spełniającemu warunki uprawniające do emerytury, renty z tytułu niezdolności do pracy lub nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego, [...] przyznaje się odprawę w wysokości dwumiesięcznego ostatnio pobieranego wynagrodzenia – art. 87 ust. 1 UKN; nauczycielowi [...], którego stosunek pracy ustał w związku z przejściem na emeryturę, rentę z tytułu niezdolności do pracy lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne, [...] przyznaje się odprawę w wysokości dwumiesięcznego ostatnio pobieranego wynagrodzenia – art. 87 ust. 1 UKN; nauczycielowi spełniającemu warunki uprawniające do emerytury, renty z tytułu niezdolności do pracy lub nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego, [...] przyznaje się odprawę w wysokości trzymiesięcznego wynagrodzenia – art. 87 ust. 2 UKN; nauczycielowi [...], którego stosunek pracy ustał w związku z przejściem na emeryturę, rentę z tytułu niezdolności do pracy lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne, [...] przyznaje się odprawę w wysokości trzymiesięcznego wynagrodzenia – art. 87 ust. 2 UKN; nauczyciele mający trzydziestoletni okres zatrudnienia, [...] mogą – po rozwiązaniu na swój wniosek stosunku pracy – przejść na emeryturę – art. 88 ust. 1 UKN; nauczyciele spełniający warunki określone w ust. 1 mogą przejść na emeryturę również w wypadku rozwiązania stosunku pracy lub wygaśnięcia stosunku pracy – art. 88 ust. 1a UKN; podstawę wymiaru emerytury lub renty dla nauczyciela zatrudnionego w systemie oświaty i wychowania, [...] ustala się na zasadach ogólnych – art. 88 ust. 2 UKN; podstawę [...] dla nauczyciela zatrudnionego w systemie oświaty i wychowania, przechodzącego na emeryturę lub rentę z tytułu niezdolności do pracy, ustala się na zasadach ogólnych – art. 88 ust. 2 UKN; podstawę wymiaru emerytury lub renty dla nauczyciela zatrudnionego w systemie oświaty i wychowania, przechodzącego na emeryturę lub rentę z tytułu niezdolności do pracy, ustala się na zasadach ogólnych, [...] jeśli ze świadczeń tych nauczyciel nie korzysta po przejściu na emeryturę lub rentę – art. 88 ust. 2 UKN; nauczyciele urodzeni po dniu 31 grudnia 1948 r., a przed dniem 1 stycznia 1969 r. zachowują prawo do przejścia na emeryturę bez względu na wiek – art. 88 ust. 3 UKN; stosunek pracy mianowanego nauczyciela akademickiego zatrudnionego w uczelni publicznej wygasa z końcem roku akademickiego, w którym ukończył on 67. rok życia, jeżeli nabył prawo do emerytury – art. 127 ust. 2 PoSW; jeżeli z ukończeniem 67. roku życia osoba ta nie nabyła prawa do emerytury, wygaśnięcie stosunku pracy następuje z końcem roku akademickiego, w którym nabędzie to prawo – art. 127 ust. 2 PoSW; nauczyciel akademicki oraz członkowie jego rodziny mają prawo do świadczeń na podstawie przepisów o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych – art. 137 ust. 1 PoSW; nauczyciele akademicy przechodzący na emeryturę lub rentę z tytułu niezdolności do pracy mają prawo do jednorazowej odprawy w wysokości trzykrotnego wynagrodzenia zasadniczego otrzymanego za ostatni miesiąc zatrudnienia – art. 138 ust. 1 PoSW; mianowany nauczyciel akademicki przechodzący na emeryturę w związku z osiągnięciem 67. roku życia nie może zostać ponownie mianowany – art. 138 ust. 2 PoSW; odpis na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych na jednego byłego pracownika uczelni publicznej będącego emerytem lub rencistą wynosi za dany rok kalendarzowy 10% rocznej sumy najniższej emerytury lub renty z roku poprzedniego – art. 157 ust. 3 PoSW; ustawa określa [...] warunki nabywania i utraty prawa do nauczycielskich świadczeń kompensacyjnych – art. 1 ust. 1 UoNSK; prawo do świadczenia na warunkach i w wysokości określonych w ustawie przysługuje nauczycielom – art. 3 UoNSK; wymóg siedmioletniego okresu pracy w szkole dotyczy udzielenia pierwszego urlopu dla poratowania zdrowia – art. 73 ust. 4 UKN; nauczyciel w okresie przebywania na urlopie dla poratowania zdrowia zachowuje prawo do comiesięcznego wynagrodzenia – art. 73 ust. 5 UKN; w okresie przebywania na urlopie dla poratowania zdrowia nauczyciel nie może nawiązać stosunku pracy lub podjąć innej działalności zarobkowej – art. 73 ust. 7 UKN; do okresu, o którym mowa w ust. 2, nie wlicza się okresu nieobecności w pracy wynikającej z przebywania na [...] urlopie dla poratowania zdrowia

– art. 132 ust. 4 PoSW; *nauczyciel akademicki ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze proporcjonalnym do okresu zatrudnienia w przypadkach [...] podjęcia pracy po powrocie z [...] urlopu dla poratowania zdrowia* – art. 133 ust. 1 pkt 3 PoSW; *nauczyciel akademicki [...] ma prawo do płatnego urlopu dla poratowania zdrowia* – art. 134 ust. 5 PoSW; *łączny wymiar urlopu dla poratowania zdrowia w całym okresie zatrudnienia nauczyciela akademickiego nie może przekroczyć jednego roku* – art. 134 ust. 5a PoSW; *w przypadku gdy urlop dla poratowania zdrowia jest wykorzystywany w częściach, kolejnego urlopu można udzielić nie wcześniej niż po upływie trzech lat od dnia zakończenia ostatnio udzielonego urlopu* – art. 134 ust. 5b PoSW; *o potrzebie udzielenia nauczycielowi akademickiemu urlopu dla poratowania zdrowia orzeka lekarz posiadający uprawnienia do wykonywania badań profilaktycznych* – art. 134 ust. 5c PoSW; *uprawniony lekarz przeprowadza badanie lekarskie na podstawie skierowania wydanego przez rektora na wniosek nauczyciela akademickiego o udzielenie urlopu dla poratowania zdrowia* – art. 134 ust. 5d PoSW; *uprawniony lekarz orzeka o potrzebie udzielenia nauczycielowi akademickiemu urlopu dla poratowania zdrowia* – art. 134 ust. 5e PoSW; *po przeprowadzeniu badania lekarskiego uprawniony lekarz wydaje orzeczenie lekarskie o potrzebie udzielenia nauczycielowi akademickiemu urlopu dla poratowania zdrowia* – art. 134 ust. 5f PoSW; *rektor udziela nauczycielowi akademickiemu urlopu dla poratowania zdrowia na podstawie orzeczenia lekarskiego* – art. 134 ust. 7 PoSW; *nauczyciel akademicki korzystający z urlopu dla poratowania zdrowia nie może w tym czasie wykonywać pracy zarobkowej ani prowadzić działalności gospodarczej* – art. 134 ust. 10 PoSW; *w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z powodu [...] urlopu innego niż urlop wypoczynkowy, [...] staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności* – art. 9d ust. 5 UKN; *nauczycielom zatrudnionym w szkołach, w których nie są przewidziane ferie szkolne, przysługuje prawo do urlopu wypoczynkowego* – art. 64 ust. 3 UKN; *nauczyciel ma prawo do nieprzerwanego co najmniej czterotygodniowego urlopu wypoczynkowego* – art. 64 ust. 4 UKN; *nauczyciel zatrudniony przez cały okres trwania zajęć w danym roku szkolnym w szkole, w której w organizacji pracy przewidziano ferie szkolne, ma prawo do urlopu wypoczynkowego* – art. 64 ust. 5 UKN; *nauczyciel zatrudniony przez okres krótszy niż 10 miesięcy w szkole, w której w organizacji pracy przewidziano ferie szkolne, ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze proporcjonalnym do określonego w umowie okresu prowadzenia zajęć* – art. 64 ust. 5 UKN; *nauczyciel zatrudniony w szkole, w której nie są przewidziane ferie szkolne, w przypadku nawiązania lub ustania stosunku pracy w trakcie roku kalendarzowego, ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze proporcjonalnym do okresu przepracowanego, zgodnie z odrębnymi przepisami* – art. 64 ust. 5a UKN; *nauczyciel zatrudniony w szkole, w której w organizacji pracy przewidziano ferie szkolne, uzyskuje prawo do pierwszego urlopu w ostatnim dniu poprzedzającym ferie szkolne, a prawo do drugiego i dalszych urlopów – w każdym następnym roku kalendarzowym* – art. 65 UKN; *w razie niewykorzystania urlopu wypoczynkowego w całości lub części w okresie ferii szkolnych [...] – nauczycielowi przysługuje urlop w ciągu roku szkolnego* – art. 66 ust. 1 UKN; *urlop uzupełniający w ciągu roku szkolnego przysługuje również dyrektorowi i wicedyrektorowi szkoły, którzy [...] nie wykorzystali urlopu w czasie ferii szkolnych z powodu wykonywania zadań zleconych przez ten organ lub prowadzenia w szkole inwestycji albo kapitalnych remontów* – art. 66 ust. 1 UKN¹⁶⁰; *nauczyciel akademicki ma prawo do urlopu wypoczynkowego* – art. 133 ust. 1 pkt 3 PoSW; *nauczycielowi akademickiemu przysługuje prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze trzydziestu sześciu dni roboczych w ciągu roku* – art. 133 ust. 1 PoSW; *urlop wypoczynkowy powinien być wykorzystany w okresie wolnym od zajęć dydaktycznych* – art. 133 ust. 1 PoSW; *nauczyciel akademicki uzyskuje prawo do pierwszego urlopu wypoczynkowego w ostatnim dniu poprzedzającym letnią przerwę w zajęciach dydaktycznych* – art. 133 ust. 1 PoSW; *nauczyciel akademicki ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze proporcjonalnym do okresu zatrudnienia* – art. 133 ust. 3 PoSW;

¹⁶⁰ J. Lisowski, Ł. Pater, K. Stradomski: *Karta Nauczyciela. Komentarz...* .

nauczyciel akademicki zatrudniony w niepełnym wymiarze czasu pracy ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze proporcjonalnym do wymiaru zatrudnienia – art. 133 ust. 4 PoSW; w przypadku niewykorzystania urlopu wypoczynkowego z powodu rozwiązania lub wygaśnięcia stosunku pracy nauczycielowi akademickiemu przysługuje ekwiwalent pieniężny za okres niewykorzystanego urlopu – art. 133 ust. 5 PoSW; dni wolnych od pracy wynikających z rozkładu czasu pracy w pięciodniowym tygodniu pracy nie wlicza się do urlopu wypoczynkowego – art. 133 ust. 6 PoSW; z wnioskiem o udzielenie urlopu wychowawczego nauczyciel występuje do organu, który nawiązał z nim stosunek pracy – art. 67a ust. 1 UKN; wniosek o udzielenie urlopu wychowawczego powinien być zgłoszony co najmniej na 1 miesiąc przed wskazanym terminem rozpoczęcia tego urlopu – art. 67a ust. 2 UKN; termin zakończenia urlopu wychowawczego powinien przypadać na dzień poprzedzający rozpoczęcie roku szkolnego – art. 67a ust. 3 UKN; przepis ust. 3 nie ma zastosowania, jeżeli urlop wychowawczy został udzielony w wymiarze nieprzekraczającym 1 miesiąca – art. 67a ust. 4 UKN; nauczyciel może zrezygnować z udzielonego mu urlopu wychowawczego: 1) w każdym czasie – za zgodą organu udzielającego urlopu; 2) z początkiem roku szkolnego – po uprzednim zawiadomieniu organu udzielającego urlopu, co najmniej na 3 miesiące przed zamierzonym terminem podjęcia pracy – art. 67b UKN; w przypadku wykorzystywania urlopu wychowawczego nauczyciel nabywa prawo do urlopu wypoczynkowego z dniem rozpoczęcia ferii szkolnych przypadających po zakończeniu urlopu wychowawczego – art. 67c ust. 1 UKN; nauczycielowi, który w związku z rozpoczęciem urlopu wychowawczego nie mógł wykorzystać przypadającego w okresie letnich ferii szkolnych urlopu wypoczynkowego, do którego nabył prawo – termin zakończenia urlopu wychowawczego powinien przypadać na koniec zajęć szkolnych – art. 67c ust. 2 UKN; nauczyciel akademicki ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze proporcjonalnym do okresu zatrudnienia w przypadkach [...] podjęcia pracy po powrocie z urlopu [...] wychowawczego – art. 133 ust. 1 pkt 3 PoSW; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady udzielania urlopów, ulg i świadczeń [...], uwzględniając w szczególności: 1) płatne urlopy szkoleniowe dla nauczycieli odbywających studia wyższe oraz kształcących się w zakładach kształcenia nauczycieli; 2) udzielanie przez organy prowadzące szkoły i dyrektorów szkół pomocy nauczycielom kształcącym się – art. 68 ust. 2 pkt 1–2 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia [...]: 1) możliwość udzielania nauczycielom pozostającym w zatrudnieniu urlopu szkoleniowego lub bezpłatnego oraz okres, na jaki udziela się tych urlopów; [...] 3) organy uprawnione do przyznawania świadczeń oraz udzielania urlopów – art. 70b ust. 3 pkt 1 i 3 UKN; rektor może udzielić nauczycielowi akademickiemu posiadającemu co najmniej stopień naukowy doktora [...] płatnego urlopu naukowego w wymiarze nieprzekraczającym roku w celu przeprowadzenia badań poza uczelnią – art. 134 ust. 1 PoSW; nauczyciel akademicki przygotowujący rozprawę doktorską może otrzymać płatny urlop naukowy w wymiarze nieprzekraczającym trzech miesięcy – art. 134 ust. 3 PoSW; nauczyciel akademicki może, za zgodą rektora, uzyskać urlop bezpłatny dla celów naukowych – art. 134 ust. 4 PoSW; ustawie podlegają również, w zakresie określonym ustawą [...] nauczyciele urlopowani na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz. U. z 2015 r. poz. 1881) – art. 1 ust. 2 pkt 3 UKN; okres urlopu bezpłatnego, o którym mowa w ust. 1, nie może przekroczyć 2 lat – art. 70 ust. 2 UKN; nauczycielom urlopowanym na podstawie przepisów ustawy, o której mowa w art. 1 ust. 2 pkt 3, przysługują uprawnienia wynikające z art. 9a–9i, art. 30, 31, 33, 49, 51, 58–60, 73, 86–88 i 90 – art. 91a ust. 3 UKN; nauczyciel akademicki ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze proporcjonalnym do okresu zatrudnienia w przypadkach [...] podjęcia pracy po powrocie z urlopu bezpłatnego – art. 133 ust. 1 pkt 3 PoSW; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z [...] innego niż [...] urlopy, o których mowa w ust. 5a, [...] staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5 UKN; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z powodu urlopu macierzyńskiego, urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego, [...] staż ulega przedłużeniu

o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5a UKN; do okresu, o którym mowa w ust. 1, nie wlicza się przerwy związanej z [...] urlopem macierzyńskim, urlopem na warunkach urlopu macierzyńskiego – art. 120 ust. 2 pkt 1 PoSW; do okresu, o którym mowa w ust. 2, nie wlicza się okresu nieobecności w pracy wynikającej z przebywania na urlopie macierzyńskim, urlopie na warunkach urlopu macierzyńskiego – art. 132 ust. 4 PoSW; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z [...] innego niż [...] urlopy, o których mowa w ust. 5a, [...] staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5 UKN; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z powodu [...] urlopu ojcowskiego, staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5a UKN; w razie niewykorzystania urlopu wypoczynkowego w całości lub części w okresie ferii szkolnych z powodu [...] urlopu ojcowskiego [...] – nauczycielowi przysługuje urlop w ciągu roku szkolnego – art. 66 ust. 1 UKN; nauczyciela zmieniającego miejsce zamieszkania w związku z przeniesieniem zwalnia się od pełnienia obowiązków służbowych na odpowiedni okres czasu, nie dłuższy niż 7 dni – art. 21 ust. 2 UKN; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z powodu [...] zwolnienia z obowiązku świadczenia pracy, [...] staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5 UKN.

(17) dane dziedzinowe nauczyciela [...] obejmują [...] przyczyny nieprowadzenia zajęć – art. 29 ust. 1 pkt 1a lit. h UoSIO; zbiór danych, o którym mowa w ust. 1 pkt 3, zawiera zbiory danych o [...] nauczycielach, wychowawcach i innych pracownikach pedagogicznych [...], w tym określenie [...] przyczyn nieprowadzenia zajęć – art. 107 ust. 4 pkt. 1 lit. j UoSIO

(18) wynagrodzenie za czas płatnych urlopów [...] oblicza się jak wynagrodzenie za urlop wypoczynkowy – art. 134 ust. 11 PoSW; nauczycielowi akademickiemu, dla którego nie zaplanowano obciążenia dydaktycznego z powodu [...] przewidzianej nieobecności w pracy związanej w szczególności z długotrwałą chorobą, urlopem bezpłatnym lub innym zwolnieniem od pracy, odbywaniem służby wojskowej, urlopem macierzyńskim, urlopem na warunkach urlopu macierzyńskiego, urlopem ojcowskim, urlopem rodzicielskim albo ustania stosunku pracy przed zakończeniem roku akademickiego, zalicza się do przepracowanych godzin zajęć dydaktycznych jedną trzydziestą ustalonego dla danego stanowiska rocznego pensum za każdy tydzień nieobecności przypadającej za okres, w którym prowadzone są w uczelni zajęcia dydaktyczne – art. 151 ust. 1 pkt 7 lit. c PoSW.

(19) nauczyciele spełniający warunki określone w ust. 1 mogą przejść na emeryturę również w wypadku rozwiązania stosunku pracy lub wygaśnięcia stosunku pracy – art. 88 ust. 1a UKN; nauczycielom spełniającym warunki określone w ust. 1 pkt 1 i 2 świadczenie przysługuje również w przypadku rozwiązania stosunku pracy lub wygaśnięcia stosunku pracy w okolicznościach określonych – art. 4 ust. 2 UoNSK; prawo do świadczenia ulega zawieszeniu bez względu na wysokość uzyskiwanego przychodu w razie podjęcia przez uprawnionego pracy w jednostkach, o których mowa w art. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela – art. 9 ust. 2 UoNSK.

(20) w szkole lub placówce zatrudniającej co najmniej 3 nauczycieli działa rada pedagogiczna, która jest kolegialnym organem szkoły lub placówki w zakresie realizacji jej statutowych zadań dotyczących kształcenia, wychowania i opieki – art. 69 ust. 1 PO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] typy szkół i placówek, w których nie tworzy się rady pedagogicznej ze względu na specyficzną organizację pracy szkoły lub placówki – art. 74 PO; w skład rady szkoły lub placówki wchodzi [...] nauczyciele wybrani przez ogół nauczycieli – art. 81 ust. 1 pkt 1 PO; w szkołach lub placówkach, w których rada nie została powołana, zadania rady wykonuje rada pedagogiczna – art. 82 ust. 2 PO.

(21) rada pedagogiczna, uwzględniając możliwości edukacyjne ucznia, może jeden raz w ciągu danego etapu edukacyjnego promować do klasy programowo wyższej, a w szkole policealnej – na

semestr programowo wyższy, ucznia, który nie zdał egzaminu poprawkowego z jednych obowiązkowych zajęć edukacyjnych albo zajęć z języka mniejszości narodowej, mniejszości etnicznej lub języka regionalnego, pod warunkiem że te zajęcia są realizowane w klasie programowo wyższej, a w szkole policealnej – semestrze programowo wyższym – art. 44m ust. 3 UoSO; w wyjątkowych przypadkach, uzasadnionych poziomem rozwoju i osiągnięć ucznia w danym roku szkolnym lub stanem zdrowia ucznia, rada pedagogiczna może postanowić o powtarzaniu klasy przez ucznia klasy I–III szkoły podstawowej – art. 44o ust. 2 UoSO; na wniosek rodziców ucznia i po uzyskaniu zgody wychowawcy oddziału albo na wniosek wychowawcy oddziału i po uzyskaniu zgody rodziców ucznia rada pedagogiczna może postanowić o promowaniu ucznia klasy I i II szkoły podstawowej do klasy programowo wyższej również w ciągu roku szkolnego – art. 44o ust. 3 UoSO; o promowaniu do klasy programowo wyższej ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym postanawia rada pedagogiczna – art. 44o ust. 5 UoSO; o ukończeniu szkoły przez ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym postanawia rada pedagogiczna – art. 44q ust. 2 UoSO; wniosek, o którym mowa w ust. 3, słuchacz szkoły dla dorosłych składa do dyrektora szkoły, nie później niż w terminie 7 dni od dnia podjęcia przez radę pedagogiczną uchwały w sprawie klasyfikacji i promocji słuchaczy – art. 44z ust. 4 UoSO; w przypadkach losowych lub zdrowotnych rada pedagogiczna może zwolnić ucznia z egzaminu promocyjnego lub końcowego – art. 44zg ust. 7 UoSO; rada pedagogiczna szkoły artystycznej realizującej kształcenie ogólne, uwzględniając możliwości edukacyjne ucznia, może jeden raz w ciągu cyklu kształcenia w danym typie szkoły artystycznej promować do klasy programowo wyższej ucznia, który nie zdał egzaminu poprawkowego z jednych obowiązkowych zajęć edukacyjnych ogólnokształcących, pod warunkiem że te zajęcia są realizowane w klasie programowo wyższej – art. 44zk ust. 7 UoSO; uczeń, który nie otrzymał promocji do klasy programowo wyższej, a w artystycznej szkole policealnej – na semestr programowo wyższy, podlega skreśleniu z listy uczniów [...], chyba że rada pedagogiczna wyrazi zgodę na powtarzanie danej klasy, a w artystycznej szkole policealnej – danego semestru – art. 44zk ust. 8 UoSO; w przypadku szkoły artystycznej realizującej wyłącznie kształcenie artystyczne rada pedagogiczna może wyrazić zgodę na realizowanie obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu danej klasy w ciągu dwóch kolejnych lat – art. 44zk ust. 10 UoSO; uczeń, który nie spełnił warunku, o którym mowa w ust. 1 pkt 2, może za zgodą rady pedagogicznej powtarzać ostatnią klasę i przystąpić do egzaminu ósmoklasisty – art. 44zm ust. 2 UoSO; minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego [...] określi [...] szczegółowe warunki i sposób oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów w publicznych szkołach artystycznych, w tym: [...] warunki i tryb wyrażania przez radę pedagogiczną zgody na powtarzanie przez ucznia klasy lub realizowanie obowiązkowych zajęć edukacyjnych określonych w szkolnym planie nauczania danej klasy w ciągu dwóch kolejnych lat – art. 44zq pkt 10 UoSO; zebrania rady pedagogicznej są organizowane przed rozpoczęciem roku szkolnego, w każdym okresie (semestrze) w związku z klasyfikowaniem i promowaniem uczniów – art. 69 ust. 5 PO; do kompetencji stanowiących rady pedagogicznej należy [...] podejmowanie uchwał w sprawie wyników klasyfikacji i promocji uczniów – art. 70 ust. 1 pkt 2 PO; do kompetencji stanowiących rady pedagogicznej należy [...] podejmowanie uchwał w sprawach skreślenia z listy uczniów – art. 70 ust. 1 pkt 5 PO; na wniosek lub za zgodą rodziców albo pełnoletniego ucznia dyrektor szkoły, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej [...], może zezwolić uczniowi na indywidualny program lub tok nauki – art. 115 ust. 1 PO; na wniosek lub za zgodą rodziców albo pełnoletniego ucznia dyrektor szkoły artystycznej realizującej wyłącznie kształcenie artystyczne, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej, może zezwolić uczniowi na indywidualny program lub tok nauki – art. 115 ust. 2 PO; uczeń, słuchacz albo absolwent, który w roku szkolnym, w którym przystępuje do egzaminu ósmoklasisty lub egzaminu maturalnego, był objęty pomocą psychologiczno-pedagogiczną w szkole ze względu na trudności

adaptacyjne związane z wcześniejszym kształceniem za granicą, zaburzenia komunikacji językowej lub sytuację kryzysową lub traumatyczną, może przystąpić do egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego w warunkach dostosowanych do jego potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych wynikających odpowiednio z rodzaju tych trudności, zaburzeń lub sytuacji kryzysowej lub traumatycznej, na podstawie pozytywnej opinii rady pedagogicznej – art. 44zzr ust. 6 UoSO; uczeń albo absolwent, o którym mowa w art. 165 ust. 1 i 2 ustawy – Prawo oświatowe, któremu ograniczona znajomość języka polskiego utrudnia zrozumienie czytanego tekstu, może przystąpić do: 1) egzaminu ósmoklasisty, z wyjątkiem egzaminu ósmoklasisty z języka obcego nowożytnego – w warunkach i formie dostosowanych do jego potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych wynikających z tego ograniczenia, na podstawie pozytywnej opinii rady pedagogicznej; 2) egzaminu maturalnego, z wyjątkiem egzaminu maturalnego z języka obcego nowożytnego, języka mniejszości narodowej, mniejszości etnicznej lub języka regionalnego – w warunkach dostosowanych do jego potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych wynikających z tego ograniczenia, na podstawie pozytywnej opinii rady pedagogicznej – art. 44zzr ust. 7 UoSO; w szczególnych przypadkach losowych lub zdrowotnych dyrektor szkoły, na wniosek rady pedagogicznej, może wystąpić do dyrektora okręgowej komisji egzaminacyjnej z wnioskiem o wyrażenie zgody na przystąpienie ucznia, słuchacza albo absolwenta do egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego w warunkach dostosowanych do jego potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych – art. 44zzr ust. 17 UoSO; uczeń, słuchacz albo absolwent, który w roku szkolnym, w którym przystępuje do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie, był objęty pomocą psychologiczno-pedagogiczną w szkole ze względu na trudności adaptacyjne związane z wcześniejszym kształceniem za granicą, zaburzenia komunikacji językowej lub sytuację kryzysową lub traumatyczną, może przystąpić do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie w warunkach dostosowanych do jego potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych wynikających odpowiednio z rodzaju tych trudności, zaburzeń lub sytuacji kryzysowej lub traumatycznej, na podstawie pozytywnej opinii rady pedagogicznej – art. 44zzzf ust. 6 UoSO; rada pedagogiczna, spośród możliwych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie [...] wskazuje sposób lub sposoby dostosowania warunków lub formy przeprowadzania egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie dla ucznia, słuchacza albo absolwenta – art. 44zzzf ust. 10 UoSO; w szczególnych przypadkach losowych lub zdrowotnych dyrektor szkoły, na wniosek rady pedagogicznej, może wystąpić do dyrektora okręgowej komisji egzaminacyjnej z wnioskiem o wyrażenie zgody na przystąpienie ucznia, słuchacza albo absolwenta do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie w warunkach dostosowanych do jego potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych – art. 44zzzf ust. 15 UoSO.

(22) wysokość stypendium ustala dyrektor szkoły, po zasięgnięciu opinii komisji stypendialnej i rady pedagogicznej oraz w porozumieniu z organem prowadzącym szkołę – art. 90g ust. 10 UoSO; stypendium za wyniki w nauce lub za osiągnięcia sportowe przyznaje dyrektor szkoły, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej – art. 90g ust. 11 UoSO; dyrektor szkoły lub placówki, na podstawie uchwały rady pedagogicznej i po uzyskaniu opinii rady rodziców, występuje do ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, a w przypadku szkoły artystycznej – do ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z wnioskiem o wyrażenie zgody na prowadzenie eksperymentu pedagogicznego w szkole lub placówce – art. 45 ust. 9 PO; wniosek, o którym mowa w ust. 9, zawiera [...] zgodę rady pedagogicznej wyrażoną w uchwale – art. 45 ust. 11 pkt 3 PO; do kompetencji stanowiących rady pedagogicznej należy [...] podejmowanie uchwał w sprawie eksperymentów pedagogicznych w szkole lub placówce – art. 70 ust. 1 pkt 3 PO; jeżeli do konkursu nie zgłosi się żaden kandydat albo w wyniku konkursu nie wyłoniono kandydata, organ prowadzący powierza to stanowisko ustalonemu [...] kandydatowi, po zasięgnięciu opinii rady szkoły lub placówki

– art. 63 ust. 12 PO; w celu przeprowadzenia konkursu organ prowadzący szkołę lub placówkę powołuje komisję konkursową w składzie [...] po dwóch przedstawicieli [...] rady pedagogicznej – art. 63 ust. 14 pkt 2 lit. a PO; przepisy ust. 14–16 stosuje się również w przypadku konkursu na stanowisko dyrektora zespołu szkół lub placówek, w tym nowo zakładanego zespołu szkół lub placówek, z tym że [...] dwóch przedstawicieli rady pedagogicznej wyłania się spośród przedstawicieli rad pedagogicznych wszystkich szkół lub placówek wchodzących w zespół lub łączonych w zespół – art. 63 ust. 11 pkt 1 PO; w przypadku szkół i placówek, o których mowa w art. 74 i art. 82 ust. 1, w skład komisji nie wchodzi odpowiednio przedstawiciele rady pedagogicznej – art. 63 ust. 19 PO; w placówce, w której zgodnie z ramowym statutem może być utworzone stanowisko wicedyrektora i inne stanowiska kierownicze, powierzenia tych stanowisk i odwołania z nich dokonuje dyrektor placówki, po zasięgnięciu opinii [...] rady pedagogicznej – art. 65 ust. 1 PO; dyrektor w szczególności decyduje w sprawach [...] występowania z wnioskami, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej [...], w sprawach odznaczeń, nagród i innych wyróżnień dla nauczycieli – art. 68 ust. 5 pkt 3 PO; rada pedagogiczna opiniuje w szczególności [...] wnioski dyrektora o przyznanie nauczycielom odznaczeń, nagród i innych wyróżnień – art. 70 ust. 2 pkt 3 PO; do kompetencji stanowiących rady pedagogicznej należy [...] ustalanie organizacji doskonalenia zawodowego nauczycieli szkoły lub placówki – art. 70 ust. 1 pkt 4 PO; rada pedagogiczna opiniuje w szczególności [...] propozycje dyrektora szkoły lub placówki w sprawach przydziału nauczycielom stałych prac i zajęć w ramach wynagrodzenia zasadniczego oraz dodatkowo płatnych zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych – art. 70 ust. 2 pkt 4 PO; do wniosku, o którym mowa w ust. 4, dołącza się: [...] zgodę rady pedagogicznej na utworzenie oddziału międzynarodowego – art. 21 ust. 6 pkt 1 PO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania może cofnąć zezwolenie na utworzenie oddziału międzynarodowego w przypadku [...] cofnięcia przez radę pedagogiczną zgody, o której mowa w art. 21 ust. 6 pkt 1 – art. 23 ust. 1 pkt 3 PO.

Ad 6.7.1.1.3. Organizacja pracy nauczyciela pracownika

(23) minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] w odniesieniu do różnych typów szkół i rodzajów placówek, wymagania wobec szkół i placówek, dotyczące prawidłowości i skuteczności działań, o których mowa w ust. 1, w zakresie [...] angażowania [...] nauczycieli w działania szkoły lub placówki – art. 44 ust. 3 pkt 4 PO; pracownicy naukowcy mają obowiązki określone w ust. 1 pkt 2 i 3 – art. 111 ust. 2 PoSW; pracownicy dydaktyczni są obowiązani [...] uczestniczyć w pracach organizacyjnych uczelni – art. 111 ust. 4 pkt 3 PoSW.

(24) nauczycielowi przysługuje wyposażenie jego stanowiska pracy, umożliwiające realizację dydaktyczno-wychowawczego programu nauczania – art. 29 ust. 2 UKN; nauczyciel [...] otrzymuje w szkole wskazanej jako podstawowe miejsce zatrudnienia na swój wniosek jednorazowy zasiłek na zagospodarowanie w wysokości dwumiesięcznego otrzymywanego wynagrodzenia zasadniczego – art. 61 ust. 1 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania podejmie działania w celu zapewnienia [...] dostępu do podręczników na potrzeby szkół i placówek publicznych, o których mowa w ust. 1 – art. 13 ust. 6 UoSO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] warunki i sposób wspomagania wśród Polonii i Polaków zamieszkających za granicą oraz dzieci pracowników migrujących nauczania języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej oraz innych przedmiotów nauczanych w języku polskim w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw lub nauczanych w innych formach przez organizacje społeczne zarejestrowane za granicą, uwzględniając w szczególności [...] przekazywanie niezbędnych podręczników i pomocy dydaktycznych służących temu nauczaniu – art. 47 ust. 3 pkt 2 lit. b PO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia [...] zakres i warunki przyznawania świadczeń przysługujących nauczycielom polskim skierowanym lub delegowanym do pracy za granicą w celach, o których mowa

w pkt 1 i 2, uwzględniając w szczególności [...] wyposażenie nauczycieli w niezbędne podręczniki, środki dydaktyczne i inne pomoce niezbędne w procesie nauczania w miejscu zatrudnienia – art. 47 ust. 3 pkt 3 PO.

(23) minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] w odniesieniu do różnych typów szkół i rodzajów placówek, wymagania wobec szkół i placówek, dotyczące prawidłowości i skuteczności działań, o których mowa w ust. 1, w zakresie [...] angażowania [...] nauczycieli w działania szkoły lub placówki – art. 44 ust. 3 pkt 4 PO; pracownicy naukowcy mają obowiązki określone w ust. 1 pkt 2 i 3 – art. 111 ust. 2 PoSW; pracownicy dydaktyczni są obowiązani [...] uczestniczyć w pracach organizacyjnych uczelni – art. 111 ust. 4 pkt 3 PoSW.

(24) nauczycielowi przysługuje wyposażenie jego stanowiska pracy, umożliwiające realizację dydaktyczno-wychowawczego programu nauczania – art. 29 ust. 2 UKN; nauczyciel [...] otrzymuje w szkole wskazanej jako podstawowe miejsce zatrudnienia na swój wniosek jednorazowy zasiłek na zagospodarowanie w wysokości dwumiesięcznego otrzymywanego wynagrodzenia zasadniczego – art. 61 ust. 1 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania podejmie działania w celu zapewnienia [...] dostępu do podręczników na potrzeby szkół i placówek publicznych, o których mowa w ust. 1 – art. 13 ust. 6 UoSO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] warunki i sposób wspomagania wśród Polonii i Polaków zamieszkających za granicą oraz dzieci pracowników migrujących nauczania języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej oraz innych przedmiotów nauczanych w języku polskim w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw lub nauczanych w innych formach przez organizacje społeczne zarejestrowane za granicą, uwzględniając w szczególności [...] przekazywanie niezbędnych podręczników i pomocy dydaktycznych służących temu nauczaniu – art. 47 ust. 3 pkt 2 lit. b PO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia [...] zakres i warunki przyznawania świadczeń przysługujących nauczycielom polskim skierowanym lub delegowanym do pracy za granicą w celach, o których mowa w pkt 1 i 2, uwzględniając w szczególności [...] wyposażenie nauczycieli w niezbędne podręczniki, środki dydaktyczne i inne pomoce niezbędne w procesie nauczania w miejscu zatrudnienia – art. 47 ust. 3 pkt 3 PO.

Ad 6.7.1.2. Podmiot działań nauczyciela pracownika

(16) w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z powodu [...] czasowej niezdolności do pracy wskutek choroby, [...] staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5 UKN; do okresu, o którym mowa w ust. 1, nie wlicza się przerwy związanej z [...] pobieraniem zasiłku chorobowego lub świadczenia rehabilitacyjnego w związku z niezdolnością do pracy, w tym spowodowaną chorobą wymagającą rehabilitacji leczniczej – art. 120 ust. 2 pkt 2 PoSW; w razie czasowej niezdolności nauczyciela do pracy spowodowanej chorobą [...] zostanie mu udzielony urlop dla poratowania zdrowia – art. 23 ust. 1 pkt 2 UKN; nauczycielowi [...] dyrektor szkoły udziela urlopu dla poratowania zdrowia – art. 73 ust. 1 UKN; nauczycielowi [...] przysługuje urlop wypoczynkowy w wymiarze odpowiadającym okresowi ferii i w czasie ich trwania – art. 64 ust. 1 UKN; tryb udzielania urlopu wypoczynkowego określa senat uczelni lub organ wskazany w statucie – art. 133 ust. 7 PoSW; okres siedmioletniej pracy w szkole [...] powinien przypadać bezpośrednio przed datą rozpoczęcia urlopu dla poratowania zdrowia – art. 73 ust. 4 UKN; do okresu, o którym mowa w ust. 1, nie wlicza się przerwy związanej z [...] urlopem wychowawczym – art. 120 ust. 2 pkt 1 PoSW; do okresu, o którym mowa w ust. 2, nie wlicza się okresu nieobecności w pracy wynikającej z przebywania na [...] urlopie wychowawczym – art. 132 ust. 4 PoSW; nauczycielowi zatrudnionemu w pełnym wymiarze zajęć przysługuje urlop płatny dla dalszego kształcenia się – art. 68 ust. 1 UKN; nauczyciel może otrzymać urlop [...] dla celów naukowych, artystycznych, oświatowych – art. 68 ust. 1 UKN;

nauczyciel może otrzymać urlop [...] bezpłatny z innych ważnych przyczyn – art. 68 ust. 1 UKN; nauczycielowi zatrudnionemu na podstawie mianowania, który wniósł podanie o przeniesienie do miejscowości będącej miejscem stałego zamieszkania współmałżonka, jeżeli podanie o przeniesienie nie może być uwzględnione z powodu niemożności zatrudnienia go w zawodzie nauczycielskim w miejscu stałego zamieszkania współmałżonka, dyrektor szkoły udziela urlopu bezpłatnego – art. 70 ust. 1 UKN; w razie niewykorzystania urlopu wypoczynkowego w całości lub części w okresie ferii szkolnych z powodu [...] urlopu macierzyńskiego, urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego [...] – nauczycielowi przysługuje urlop w ciągu roku szkolnego – art. 66 ust. 1 UKN; do okresu, o którym mowa w ust. 1, nie wlicza się przerwy związanej z [...] urlopem ojcowskim – art. 120 ust. 2 pkt 1 PoSW; do okresu, o którym mowa w ust. 2, nie wlicza się okresu nieobecności w pracy wynikającej z przebywania na [...] urlopie ojcowskim – art. 132 ust. 4 PoSW; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z [...] innego niż [...] urlopy, o których mowa w ust. 5a, [...] staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5 UKN; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z powodu [...] urlopu rodzicielskiego [...], staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5a UKN; w razie niewykorzystania urlopu wypoczynkowego w całości lub części w okresie ferii szkolnych z powodu [...] urlopu rodzicielskiego [...] – nauczycielowi przysługuje urlop w ciągu roku szkolnego – art. 66 ust. 1 UKN; do okresu, o którym mowa w ust. 1, nie wlicza się przerwy związanej z [...] urlopem rodzicielskim – art. 120 ust. 2 pkt 1 PoSW; do okresu, o którym mowa w ust. 2, nie wlicza się okresu nieobecności w pracy wynikającej z przebywania na [...] urlopie rodzicielskim – art. 132 ust. 4 PoSW; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z powodu [...] dodatkowego urlopu macierzyńskiego, dodatkowego urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego [...], staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5a UKN); dla nauczycieli będących emerytami, rencistami lub nauczycielami pobierającymi nauczycielskie świadczenie kompensacyjne dokonuje się odpisu na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych – art. 53 ust. 2 UKN; na pozostałych pracowników oraz emerytów, rencistów i nauczycieli pobierających nauczycielskie świadczenie kompensacyjne – byłych pracowników, stanowią jeden fundusz w szkole – art. 53 ust. 3 UKN; organ prowadzący szkołę jest obowiązany wskazać inną szkołę, w której będzie naliczany odpis na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych na każdego nauczyciela będącego emerytem lub rencistą zlikwidowanej lub przekazanej szkoły oraz nauczyciela pobierającego nauczycielskie świadczenie kompensacyjne – art. 53 ust. 3a UKN; nauczyciel po przejściu na emeryturę, rentę lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne zachowuje prawo do zajmowania mieszkania – art. 54 ust. 4 UKN; prawo to służy także małżonkowi nauczyciela emeryta (rencisty, pobierającego nauczycielskie świadczenie kompensacyjne) – art. 54 ust. 4 UKN; uprawnienia określone w art. 56 i 58 zachowują nauczyciele również po przejściu na emeryturę, rentę lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne – art. 60 UKN; uprawnienia, o których mowa w ust. 1, zachowują nauczyciele po przejściu na emeryturę, rentę lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne – art. 72 ust. 4 UKN; uprawnienia, o których mowa w ust. 1, zachowują nauczyciele [...] bez względu na datę przejścia na emeryturę, rentę lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne – art. 72 ust. 4 UKN; członek komisji dyscyplinarnej przechodzący w czasie trwania kadencji komisji na emeryturę, rentę lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne pełni swoje obowiązki do końca kadencji komisji – art. 79 ust. 4 UKN; nauczycielowi spełniającemu warunki uprawniające do emerytury, renty z tytułu niezdolności do pracy lub nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego, [...] przyznaje się odprawę w wysokości dwumiesięcznego ostatnio pobieranego wynagrodzenia – art. 87 ust. 1 UKN; nauczycielowi [...], którego stosunek pracy ustał w związku z przejściem na emeryturę, rentę z tytułu niezdolności do pracy lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne, [...] przyznaje się odprawę w wysokości dwumiesięcznego ostatnio pobieranego wynagrodzenia – art. 87 ust. 1 UKN; nauczycielowi spełniającemu warunki uprawniające do emerytury, renty z tytułu niezdolności do pracy lub nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego, [...] przyznaje się odprawę w wysokości

trzymiesięcznego wynagrodzenia – art. 87 ust. 2 UKN; nauczycielowi [...], którego stosunek pracy ustał w związku z przejściem na emeryturę, rentę z tytułu niezdolności do pracy lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne, [...] przyznaje się odprawę w wysokości trzymiesięcznego wynagrodzenia – art. 87 ust. 2 UKN; nauczyciele mający trzydziestoletni okres zatrudnienia, [...] mogą – po rozwiązaniu na swój wniosek stosunku pracy – przejść na emeryturę – art. 88 ust. 1 UKN; nauczyciele spełniający warunki określone w ust. 1 mogą przejść na emeryturę również w wypadku rozwiązania stosunku pracy lub wygaśnięcia stosunku pracy – art. 88 ust. 1a UKN; podstawę wymiaru emerytury lub renty dla nauczyciela zatrudnionego w systemie oświaty i wychowania, [...] ustala się na zasadach ogólnych – art. 88 ust. 2 UKN; podstawę [...] dla nauczyciela zatrudnionego w systemie oświaty i wychowania, przechodzącego na emeryturę lub rentę z tytułu niezdolności do pracy, ustala się na zasadach ogólnych – art. 88 ust. 2 UKN; podstawę wymiaru emerytury lub renty dla nauczyciela zatrudnionego w systemie oświaty i wychowania, przechodzącego na emeryturę lub rentę z tytułu niezdolności do pracy, ustala się na zasadach ogólnych, [...] jeśli ze świadczeń tych nauczyciel nie korzysta po przejściu na emeryturę lub rentę – art. 88 ust. 2 UKN; nauczyciele urodzeni po dniu 31 grudnia 1948 r., a przed dniem 1 stycznia 1969 r. zachowują prawo do przejścia na emeryturę bez względu na wiek – art. 88 ust. 3 UKN; stosunek pracy mianowanego nauczyciela akademickiego zatrudnionego w uczelni publicznej wygasa z końcem roku akademickiego, w którym ukończył on 67. rok życia, jeżeli nabył prawo do emerytury – art. 127 ust. 2 PoSW; jeżeli z ukończeniem 67. roku życia osoba ta nie nabyła prawa do emerytury, wygaśnięcie stosunku pracy następuje z końcem roku akademickiego, w którym nabędzie to prawo – art. 127 ust. 2 PoSW; nauczyciel akademicki oraz członkowie jego rodziny mają prawo do świadczeń na podstawie przepisów o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych – art. 137 ust. 1 PoSW; nauczyciele akademicy przechodzący na emeryturę lub rentę z tytułu niezdolności do pracy mają prawo do jednorazowej odprawy w wysokości trzykrotnego wynagrodzenia zasadniczego otrzymanego za ostatni miesiąc zatrudnienia – art. 138 ust. 1 PoSW; mianowany nauczyciel akademicki przechodzący na emeryturę w związku z osiągnięciem 67. roku życia nie może zostać ponownie mianowany – art. 138 ust. 2 PoSW; odpis na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych na jednego byłego pracownika uczelni publicznej będącego emerytem lub rencistą wynosi za dany rok kalendarzowy 10% rocznej sumy najniższej emerytury lub renty z roku poprzedniego – art. 157 ust. 3 PoSW; ustawa określa [...] warunki nabywania i utraty prawa do nauczycielskich świadczeń kompensacyjnych – art. 1 ust. 1 UoNSK; prawo do świadczenia na warunkach i w wysokości określonych w ustawie przysługuje nauczycielom – art. 3 UoNSK; wymóg siedmioletniego okresu pracy w szkole dotyczy udzielenia pierwszego urlopu dla poratowania zdrowia – art. 73 ust. 4 UKN; nauczyciel w okresie przebywania na urlopie dla poratowania zdrowia zachowuje prawo do comiesięcznego wynagrodzenia – art. 73 ust. 5 UKN; w okresie przebywania na urlopie dla poratowania zdrowia nauczyciel nie może nawiązać stosunku pracy lub podjąć innej działalności zarobkowej – art. 73 ust. 7 UKN; do okresu, o którym mowa w ust. 2, nie wlicza się okresu nieobecności w pracy wynikającej z przebywania na [...] urlopie dla poratowania zdrowia – art. 132 ust. 4 PoSW; nauczyciel akademicki ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze proporcjonalnym do okresu zatrudnienia w przypadkach [...] podjęcia pracy po powrocie z [...] urlopu dla poratowania zdrowia – art. 133 ust. 1 pkt 3 PoSW; nauczyciel akademicki [...] ma prawo do płatnego urlopu dla poratowania zdrowia – art. 134 ust. 5 PoSW; łączny wymiar urlopu dla poratowania zdrowia w całym okresie zatrudnienia nauczyciela akademickiego nie może przekroczyć jednego roku – art. 134 ust. 5a PoSW; w przypadku gdy urlop dla poratowania zdrowia jest wykorzystywany w częściach, kolejnego urlopu można udzielić nie wcześniej niż po upływie trzech lat od dnia zakończenia ostatnio udzielonego urlopu – art. 134 ust. 5b PoSW; o potrzebie udzielenia nauczycielowi akademickiemu urlopu dla poratowania zdrowia orzeka lekarz posiadający uprawnienia do wykonywania badań profilaktycznych – art. 134 ust. 5c PoSW; uprawniony lekarz przeprowadza badanie lekarskie na podstawie skierowania wydanego przez rektora na wniosek

nauczyciela akademickiego o udzielenie urlopu dla poratowania zdrowia – art. 134 ust. 5d PoSW; uprawniony lekarz orzeka o potrzebie udzielenia nauczycielowi akademickiemu urlopu dla poratowania zdrowia – art. 134 ust. 5e PoSW; po przeprowadzeniu badania lekarskiego uprawniony lekarz wydaje orzeczenie lekarskie o potrzebie udzielenia nauczycielowi akademickiemu urlopu dla poratowania zdrowia – art. 134 ust. 5f PoSW; rektor udziela nauczycielowi akademickiemu urlopu dla poratowania zdrowia na podstawie orzeczenia lekarskiego – art. 134 ust. 7 PoSW; nauczyciel akademicki korzystający z urlopu dla poratowania zdrowia nie może w tym czasie wykonywać pracy zarobkowej ani prowadzić działalności gospodarczej – art. 134 ust. 10 PoSW; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z powodu [...] urlopu innego niż urlop wypoczynkowy, [...] staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5 UKN; nauczycielom zatrudnionym w szkołach, w których nie są przewidziane ferie szkolne, przysługuje prawo do urlopu wypoczynkowego – art. 64 ust. 3 UKN; nauczyciel ma prawo do nieprzerwanego co najmniej czterotygodniowego urlopu wypoczynkowego – art. 64 ust. 4 UKN; nauczyciel zatrudniony przez cały okres trwania zajęć w danym roku szkolnym w szkole, w której w organizacji pracy przewidziano ferie szkolne, ma prawo do urlopu wypoczynkowego – art. 64 ust. 5 UKN; nauczyciel zatrudniony przez okres krótszy niż 10 miesięcy w szkole, w której w organizacji pracy przewidziano ferie szkolne, ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze proporcjonalnym do określonego w umowie okresu prowadzenia zajęć – art. 64 ust. 5 UKN; nauczyciel zatrudniony w szkole, w której nie są przewidziane ferie szkolne, w przypadku nawiązania lub ustania stosunku pracy w trakcie roku kalendarzowego, ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze proporcjonalnym do okresu przepracowanego, zgodnie z odrębnymi przepisami – art. 64 ust. 5a UKN; nauczyciel zatrudniony w szkole, w której w organizacji pracy przewidziano ferie szkolne, uzyskuje prawo do pierwszego urlopu w ostatnim dniu poprzedzającym ferie szkolne, a prawo do drugiego i dalszych urlopów – w każdym następnym roku kalendarzowym – art. 65 UKN; w razie niewykorzystania urlopu wypoczynkowego w całości lub części w okresie ferii szkolnych [...] – nauczycielowi przysługuje urlop w ciągu roku szkolnego – art. 66 ust. 1 UKN; urlop uzupełniający w ciągu roku szkolnego przysługuje również dyrektorowi i wicedyrektorowi szkoły, którzy [...] nie wykorzystali urlopu w czasie ferii szkolnych z powodu wykonywania zadań zleconych przez ten organ lub prowadzenia w szkole inwestycji albo kapitalnych remontów – art. 66 ust. 1 UKN¹⁶¹; nauczyciel akademicki ma prawo do urlopu wypoczynkowego – art. 133 ust. 1 pkt 3 PoSW; nauczycielowi akademickiemu przysługuje prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze trzydziestu sześciu dni roboczych w ciągu roku – art. 133 ust. 1 PoSW; urlop wypoczynkowy powinien być wykorzystany w okresie wolnym od zajęć dydaktycznych – art. 133 ust. 1 PoSW; nauczyciel akademicki uzyskuje prawo do pierwszego urlopu wypoczynkowego w ostatnim dniu poprzedzającym letnią przerwę w zajęciach dydaktycznych – art. 133 ust. 1 PoSW; nauczyciel akademicki ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze proporcjonalnym do okresu zatrudnienia – art. 133 ust. 3 PoSW; nauczyciel akademicki zatrudniony w niepełnym wymiarze czasu pracy ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze proporcjonalnym do wymiaru zatrudnienia – art. 133 ust. 4 PoSW; w przypadku niewykorzystania urlopu wypoczynkowego z powodu rozwiązania lub wygaśnięcia stosunku pracy nauczycielowi akademickiemu przysługuje ekwiwalent pieniężny za okres niewykorzystanego urlopu – art. 133 ust. 5 PoSW; dni wolnych od pracy wynikających z rozkładu czasu pracy w pięciodniowym tygodniu pracy nie wlicza się do urlopu wypoczynkowego – art. 133 ust. 6 PoSW; z wnioskiem o udzielenie urlopu wychowawczego nauczyciel występuje do organu, który nawiązał z nim stosunek pracy – art. 67a ust. 1 UKN; wniosek o udzielenie urlopu wychowawczego powinien być zgłoszony co najmniej na 1 miesiąc przed wskazanym terminem rozpoczęcia tego urlopu – art. 67a ust. 2 UKN; termin zakończenia urlopu wychowawczego powinien przypadać na dzień poprzedzający rozpoczęcie roku szkolnego – art. 67a ust. 3 UKN; przepis ust. 3 nie ma zastosowania,

¹⁶¹ J. Lisowski, Ł. Pater, K. Stradomski: *Karta Nauczyciela. Komentarz...* .

jeżeli urlop wychowawczy został udzielony w wymiarze nieprzekraczającym 1 miesiąca – art. 67a ust. 4 UKN; nauczyciel może zrezygnować z udzielonego mu urlopu wychowawczego: 1) w każdym czasie – za zgodą organu udzielającego urlopu; 2) z początkiem roku szkolnego – po uprzednim zawiadomieniu organu udzielającego urlopu, co najmniej na 3 miesiące przed zamierzonym terminem podjęcia pracy – art. 67b UKN; w przypadku wykorzystywania urlopu wychowawczego nauczyciel nabywa prawo do urlopu wypoczynkowego z dniem rozpoczęcia ferii szkolnych przypadających po zakończeniu urlopu wychowawczego – art. 67c ust. 1 UKN; nauczycielowi, który w związku z rozpoczęciem urlopu wychowawczego nie mógł wykorzystać przypadającego w okresie letnich ferii szkolnych urlopu wypoczynkowego, do którego nabył prawo – termin zakończenia urlopu wychowawczego powinien przypadać na koniec zajęć szkolnych – art. 67c ust. 2 UKN; nauczyciel akademicki ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze proporcjonalnym do okresu zatrudnienia w przypadkach [...] podjęcia pracy po powrocie z urlopu [...] wychowawczego – art. 133 ust. 1 pkt 3 PoSW; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady udzielania urlopów, ulg i świadczeń [...], uwzględniając w szczególności: 1) płatne urlopy szkoleniowe dla nauczycieli odbywających studia wyższe oraz kształcących się w zakładach kształcenia nauczycieli; 2) udzielanie przez organy prowadzące szkoły i dyrektorów szkół pomocy nauczycielom kształcącym się – art. 68 ust. 2 pkt 1–2 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia [...]: 1) możliwość udzielania nauczycielom pozostającym w zatrudnieniu urlopu szkoleniowego lub bezpłatnego oraz okres, na jaki udziela się tych urlopów; [...] 3) organy uprawnione do przyznawania świadczeń oraz udzielania urlopów – art. 70b ust. 3 pkt 1 i 3 UKN; rektor może udzielić nauczycielowi akademickiemu posiadającemu co najmniej stopień naukowy doktora [...] płatnego urlopu naukowego w wymiarze nieprzekraczającym roku w celu przeprowadzenia badań poza uczelnią – art. 134 ust. 1 PoSW; nauczyciel akademicki przygotowujący rozprawę doktorską może otrzymać płatny urlop naukowy w wymiarze nieprzekraczającym trzech miesięcy – art. 134 ust. 3 PoSW; nauczyciel akademicki może, za zgodą rektora, uzyskać urlop bezpłatny dla celów naukowych – art. 134 ust. 4 PoSW; ustawie podlegają również, w zakresie określonym ustawą [...] nauczyciele urlopowani na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz. U. z 2015 r. poz. 1881) – art. 1 ust. 2 pkt 3 UKN; okres urlopu bezpłatnego, o którym mowa w ust. 1, nie może przekroczyć 2 lat – art. 70 ust. 2 UKN; nauczycielom urlopowanym na podstawie przepisów ustawy, o której mowa w art. 1 ust. 2 pkt 3, przysługują uprawnienia wynikające z art. 9a–9i, art. 30, 31, 33, 49, 51, 58–60, 73, 86–88 i 90 – art. 91a ust. 3 UKN; nauczyciel akademicki ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze proporcjonalnym do okresu zatrudnienia w przypadkach [...] podjęcia pracy po powrocie z urlopu bezpłatnego – art. 133 ust. 1 pkt 3 PoSW; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z [...] innego niż [...] urlopy, o których mowa w ust. 5a, [...] staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5 UKN; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z powodu urlopu macierzyńskiego, urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego, [...] staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5a UKN; do okresu, o którym mowa w ust. 1, nie wlicza się przerwy związanej z [...] urlopem macierzyńskim, urlopem na warunkach urlopu macierzyńskiego – art. 120 ust. 2 pkt 1 PoSW; do okresu, o którym mowa w ust. 2, nie wlicza się okresu nieobecności w pracy wynikającej z przebywania na urlopie macierzyńskim, urlopie na warunkach urlopu macierzyńskiego – art. 132 ust. 4 PoSW; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z [...] innego niż [...] urlopy, o których mowa w ust. 5a, [...] staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5 UKN; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z powodu [...] urlopu ojcowskiego, staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5a UKN; w razie niewykorzystania urlopu wypoczynkowego w całości lub części w okresie ferii szkolnych z powodu [...] urlopu ojcowskiego [...] – nauczycielowi przysługuje urlop w ciągu roku szkolnego – art. 66 ust. 1 UKN; nauczyciela zmieniającego miejsce zamieszkania w związku z przeniesieniem

zwalnia się od pełnienia obowiązków służbowych na odpowiedni okres czasu, nie dłuższy niż 7 dni – art. 21 ust. 2 UKN; w przypadku nieobecności nauczyciela w pracy z powodu [...] zwolnienia z obowiązku świadczenia pracy, [...] staż ulega przedłużeniu o czas trwania tej nieobecności – art. 9d ust. 5 UKN.

(17) dane rodzinowe nauczyciela [...] obejmują [...] przyczyny nieprowadzenia zajęć – art. 29 ust. 1 pkt 1a lit. h UoSIO; zbiór danych, o którym mowa w ust. 1 pkt 3, zawiera zbiory danych o [...] nauczycielach, wychowawcach i innych pracownikach pedagogicznych [...], w tym określenie [...] przyczyn nieprowadzenia zajęć – art. 107 ust. 4 pkt. 1 lit. j UoSIO

(18) wynagrodzenie za czas płatnych urlopów [...] oblicza się jak wynagrodzenie za urlop wypoczynkowy – art. 134 ust. 11 PoSW; nauczycielowi akademickiemu, dla którego nie zaplanowano obciążenia dydaktycznego z powodu [...] przewidzianej nieobecności w pracy związanej w szczególności z długotrwałą chorobą, urlopem bezpłatnym lub innym zwolnieniem od pracy, odbywaniem służby wojskowej, urlopem macierzyńskim, urlopem na warunkach urlopu macierzyńskiego, urlopem ojcowskim, urlopem rodzicielskim albo ustania stosunku pracy przed zakończeniem roku akademickiego, zalicza się do przepracowanych godzin zajęć dydaktycznych jedną trzydziestą ustalonego dla danego stanowiska rocznego pensum za każdy tydzień nieobecności przypadającej za okres, w którym prowadzone są w uczelni zajęcia dydaktyczne – art. 151 ust. 1 pkt 7 lit. c PoSW.

(19) nauczyciele spełniający warunki określone w ust. 1 mogą przejść na emeryturę również w wypadku rozwiązania stosunku pracy lub wygaśnięcia stosunku pracy – art. 88 ust. 1a UKN; nauczycielom spełniającym warunki określone w ust. 1 pkt 1 i 2 świadczenie przysługuje również w przypadku rozwiązania stosunku pracy lub wygaśnięcia stosunku pracy w okolicznościach określonych – art. 4 ust. 2 UoNSK; prawo do świadczenia ulega zawieszeniu bez względu na wysokość uzyskiwanego przychodu w razie podjęcia przez uprawnionego pracy w jednostkach, o których mowa w art. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela – art. 9 ust. 2 UoNSK.

(20) w szkole lub placówce zatrudniającej co najmniej 3 nauczycieli działa rada pedagogiczna, która jest kolegialnym organem szkoły lub placówki w zakresie realizacji jej statutowych zadań dotyczących kształcenia, wychowania i opieki – art. 69 ust. 1 PO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] typy szkół i placówek, w których nie tworzy się rady pedagogicznej ze względu na specyficzną organizację pracy szkoły lub placówki – art. 74 PO; w skład rady szkoły lub placówki wchodzi [...] nauczyciele wybrani przez ogół nauczycieli – art. 81 ust. 1 pkt 1 PO; w szkołach lub placówkach, w których rada nie została powołana, zadania rady wykonuje rada pedagogiczna – art. 82 ust. 2 PO.

(21) rada pedagogiczna, uwzględniając możliwości edukacyjne ucznia, może jeden raz w ciągu danego etapu edukacyjnego promować do klasy programowo wyższej, a w szkole policealnej – na semestr programowo wyższy, ucznia, który nie zdał egzaminu poprawkowego z jednych obowiązkowych zajęć edukacyjnych albo zajęć z języka mniejszości narodowej, mniejszości etnicznej lub języka regionalnego, pod warunkiem że te zajęcia są realizowane w klasie programowo wyższej, a w szkole policealnej – semestrze programowo wyższym – art. 44m ust. 3 UoSIO; w wyjątkowych przypadkach, uzasadnionych poziomem rozwoju i osiągnięć ucznia w danym roku szkolnym lub stanem zdrowia ucznia, rada pedagogiczna może postanowić o powtarzaniu klasy przez ucznia klasy I–III szkoły podstawowej – art. 44o ust. 2 UoSIO; na wniosek rodziców ucznia i po uzyskaniu zgody wychowawcy oddziału albo na wniosek wychowawcy oddziału i po uzyskaniu zgody rodziców ucznia rada pedagogiczna może postanowić o promowaniu ucznia klasy I i II szkoły podstawowej do klasy programowo wyższej również w ciągu roku szkolnego – art. 44o ust. 3 UoSIO; o promowaniu do klasy programowo wyższej ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze

względem na niepełnosprawność intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym postanawia rada pedagogiczna – art. 44o ust. 5 UoSO; o ukończeniu szkoły przez ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym postanawia rada pedagogiczna – art. 44q ust. 2 UoSO; wniosek, o którym mowa w ust. 3, słuchacz szkoły dla dorosłych składa do dyrektora szkoły, nie później niż w terminie 7 dni od dnia podjęcia przez radę pedagogiczną uchwały w sprawie klasyfikacji i promocji słuchaczy – art. 44z ust. 4 UoSO; w przypadkach losowych lub zdrowotnych rada pedagogiczna może zwolnić ucznia z egzaminu promocyjnego lub końcowego – art. 44zg ust. 7 UoSO; rada pedagogiczna szkoły artystycznej realizującej kształcenie ogólne, uwzględniając możliwości edukacyjne ucznia, może jeden raz w ciągu cyklu kształcenia w danym typie szkoły artystycznej promować do klasy programowo wyższej ucznia, który nie zdał egzaminu poprawkowego z jednych obowiązkowych zajęć edukacyjnych ogólnokształcących, pod warunkiem że te zajęcia są realizowane w klasie programowo wyższej – art. 44zk ust. 7 UoSO; uczeń, który nie otrzymał promocji do klasy programowo wyższej, a w artystycznej szkole policealnej – na semestr programowo wyższy, podlega skreśleniu z listy uczniów [...], chyba że rada pedagogiczna wyrazi zgodę na powtarzanie danej klasy, a w artystycznej szkole policealnej – danego semestru – art. 44zk ust. 8 UoSO; w przypadku szkoły artystycznej realizującej wyłącznie kształcenie artystyczne rada pedagogiczna może wyrazić zgodę na realizowanie obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu danej klasy w ciągu dwóch kolejnych lat – art. 44zk ust. 10 UoSO; uczeń, który nie spełnił warunku, o którym mowa w ust. 1 pkt 2, może za zgodą rady pedagogicznej powtarzać ostatnią klasę i przystąpić do egzaminu ósmoklasisty – art. 44zm ust. 2 UoSO; minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego [...] określi [...] szczegółowe warunki i sposób oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów w publicznych szkołach artystycznych, w tym: [...] warunki i tryb wyrażania przez radę pedagogiczną zgody na powtarzanie przez ucznia klasy lub realizowanie obowiązkowych zajęć edukacyjnych określonych w szkolnym planie nauczania danej klasy w ciągu dwóch kolejnych lat – art. 44zq pkt 10 UoSO; zebrania rady pedagogicznej są organizowane przed rozpoczęciem roku szkolnego, w każdym okresie (semestrze) w związku z klasyfikowaniem i promowaniem uczniów – art. 69 ust. 5 PO; do kompetencji stanowiących rady pedagogicznej należy [...] podejmowanie uchwał w sprawie wyników klasyfikacji i promocji uczniów – art. 70 ust. 1 pkt 2 PO; do kompetencji stanowiących rady pedagogicznej należy [...] podejmowanie uchwał w sprawach skreślenia z listy uczniów – art. 70 ust. 1 pkt 5 PO; na wniosek lub za zgodą rodziców albo pełnoletniego ucznia dyrektor szkoły, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej [...], może zezwolić uczniowi na indywidualny program lub tok nauki – art. 115 ust. 1 PO; na wniosek lub za zgodą rodziców albo pełnoletniego ucznia dyrektor szkoły artystycznej realizującej wyłącznie kształcenie artystyczne, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej, może zezwolić uczniowi na indywidualny program lub tok nauki – art. 115 ust. 2 PO; uczeń, słuchacz albo absolwent, który w roku szkolnym, w którym przystępuje do egzaminu ósmoklasisty lub egzaminu maturalnego, był objęty pomocą psychologiczno-pedagogiczną w szkole ze względu na trudności adaptacyjne związane z wcześniejszym kształceniem za granicą, zaburzenia komunikacji językowej lub sytuację kryzysową lub traumatyczną, może przystąpić do egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego w warunkach dostosowanych do jego potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych wynikających odpowiednio z rodzaju tych trudności, zaburzeń lub sytuacji kryzysowej lub traumatycznej, na podstawie pozytywnej opinii rady pedagogicznej – art. 44zrz ust. 6 UoSO; uczeń albo absolwent, o którym mowa w art. 165 ust. 1 i 2 ustawy – Prawo oświatowe, któremu ograniczona znajomość języka polskiego utrudnia zrozumienie czytanego tekstu, może przystąpić do: 1) egzaminu ósmoklasisty, z wyjątkiem egzaminu ósmoklasisty z języka obcego nowożytnego – w warunkach i formie dostosowanych do jego potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych wynikających z tego ograniczenia, na podstawie pozytywnej opinii rady pedagogicznej; 2) egzaminu maturalnego, z wyjątkiem egzaminu maturalnego z języka obcego

nowożytnego, języka mniejszości narodowej, mniejszości etnicznej lub języka regionalnego – w warunkach dostosowanych do jego potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych wynikających z tego ograniczenia, na podstawie pozytywnej opinii rady pedagogicznej – art. 44zzr ust. 7 UoSO; w szczególnych przypadkach losowych lub zdrowotnych dyrektor szkoły, na wniosek rady pedagogicznej, może wystąpić do dyrektora okręgowej komisji egzaminacyjnej z wnioskiem o wyrażenie zgody na przystąpienie ucznia, słuchacza albo absolwenta do egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego w warunkach dostosowanych do jego potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych – art. 44zzr ust. 17 UoSO; uczeń, słuchacz albo absolwent, który w roku szkolnym, w którym przystępuje do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie, był objęty pomocą psychologiczno-pedagogiczną w szkole ze względu na trudności adaptacyjne związane z wcześniejszym kształceniem za granicą, zaburzenia komunikacji językowej lub sytuację kryzysową lub traumatyczną, może przystąpić do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie w warunkach dostosowanych do jego potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych wynikających odpowiednio z rodzaju tych trudności, zaburzeń lub sytuacji kryzysowej lub traumatycznej, na podstawie pozytywnej opinii rady pedagogicznej – art. 44zzzf ust. 6 UoSO; rada pedagogiczna, spośród możliwych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie [...] wskazuje sposób lub sposoby dostosowania warunków lub formy przeprowadzania egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie dla ucznia, słuchacza albo absolwenta – art. 44zzzf ust. 10 UoSO; w szczególnych przypadkach losowych lub zdrowotnych dyrektor szkoły, na wniosek rady pedagogicznej, może wystąpić do dyrektora okręgowej komisji egzaminacyjnej z wnioskiem o wyrażenie zgody na przystąpienie ucznia, słuchacza albo absolwenta do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie w warunkach dostosowanych do jego potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych – art. 44zzzf ust. 15 UoSO.

(22) wysokość stypendium ustala dyrektor szkoły, po zasięgnięciu opinii komisji stypendialnej i rady pedagogicznej oraz w porozumieniu z organem prowadzącym szkołę – art. 90g ust. 10 UoSO; stypendium za wyniki w nauce lub za osiągnięcia sportowe przyznaje dyrektor szkoły, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej – art. 90g ust. 11 UoSO; dyrektor szkoły lub placówki, na podstawie uchwały rady pedagogicznej i po uzyskaniu opinii rady rodziców, występuje do ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, a w przypadku szkoły artystycznej – do ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z wnioskiem o wyrażenie zgody na prowadzenie eksperymentu pedagogicznego w szkole lub placówce – art. 45 ust. 9 PO; wniosek, o którym mowa w ust. 9, zawiera [...] zgodę rady pedagogicznej wyrażoną w uchwale – art. 45 ust. 11 pkt 3 PO; do kompetencji stanowiących rady pedagogicznej należy [...] podejmowanie uchwał w sprawie eksperymentów pedagogicznych w szkole lub placówce – art. 70 ust. 1 pkt 3 PO; jeżeli do konkursu nie zgłosi się żaden kandydat albo w wyniku konkursu nie wyłoniono kandydata, organ prowadzący powierza to stanowisko ustalonemu [...] kandydatowi, po zasięgnięciu opinii rady szkoły lub placówki – art. 63 ust. 12 PO; w celu przeprowadzenia konkursu organ prowadzący szkołę lub placówkę powołuje komisję konkursową w składzie [...] po dwóch przedstawicieli [...] rady pedagogicznej – art. 63 ust. 14 pkt 2 lit. a PO; przepisy ust. 14–16 stosuje się również w przypadku konkursu na stanowisko dyrektora zespołu szkół lub placówek, w tym nowo zakładanego zespołu szkół lub placówek, z tym że [...] dwóch przedstawicieli rady pedagogicznej wylania się spośród przedstawicieli rad pedagogicznych wszystkich szkół lub placówek wchodzących w zespół lub łączonych w zespół – art. 63 ust. 11 pkt 1 PO; w przypadku szkół i placówek, o których mowa w art. 74 i art. 82 ust. 1, w skład komisji nie wchodzi odpowiednio przedstawiciele rady pedagogicznej – art. 63 ust. 19 PO; w placówce, w której zgodnie z ramowym statutem może być utworzone stanowisko wicedyrektora i inne stanowiska kierownicze, powierzenia tych stanowisk i odwołania z nich dokonuje dyrektor placówki, po zasięgnięciu opinii [...] rady pedagogicznej – art. 65 ust. 1 PO; dyrektor w szczególności

decyduje w sprawach [...] występowania z wnioskami, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej [...], w sprawach odznaczeń, nagród i innych wyróżnień dla nauczycieli – art. 68 ust. 5 pkt 3 PO; rada pedagogiczna opiniuje w szczególności [...] wnioski dyrektora o przyznanie nauczycielom odznaczeń, nagród i innych wyróżnień – art. 70 ust. 2 pkt 3 PO; do kompetencji stanowiących rady pedagogicznej należy [...] ustalanie organizacji doskonalenia zawodowego nauczycieli szkoły lub placówki – art. 70 ust. 1 pkt 4 PO; rada pedagogiczna opiniuje w szczególności [...] propozycje dyrektora szkoły lub placówki w sprawach przydziału nauczycielom stałych prac i zajęć w ramach wynagrodzenia zasadniczego oraz dodatkowo płatnych zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych – art. 70 ust. 2 pkt 4 PO; do wniosku, o którym mowa w ust. 4, dołącza się: [...] zgodę rady pedagogicznej na utworzenie oddziału międzynarodowego – art. 21 ust. 6 pkt 1 PO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania może cofnąć zezwolenie na utworzenie oddziału międzynarodowego w przypadku [...] cofnięcia przez radę pedagogiczną zgody, o której mowa w art. 21 ust. 6 pkt 1 – art. 23 ust. 1 pkt 3 PO.

Ad 6.7.1.3. Komponent lokacyjny w profilu pracownika

(25) przedszkole (art. 42 ust. 3 pkt 1 i 2 UKN; art. 6 PO; art. 26 ust. 1 PO; art. 32 ust. 8 i 9 PO), przedszkole publiczne (art. 1 ust. 1 pkt 1 UKN; art. 91b ust. 2 pkt 1 UKN; art. 13 ust. 1 PO; art. 15 ust. 1 i 2 PO; art. 2 ust. 1 lit. a UoNSK), przedszkole publiczne prowadzone przez osoby fizyczne oraz osoby prawne niebędące jednostkami samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. a UKN; art. 91b ust. 2 pkt 1 i 3 UKN), przedszkole niepubliczne (art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. b UKN; art. 91b ust. 2 pkt 4 UKN; art. 13 ust. 6 PO; art. 2 ust. 1 lit. a UoNSK), przedszkole specjalne (art. 42 ust. 3 pkt 3 UKN), publiczne i niepubliczne inne formy wychowania przedszkolnego (art. 32 ust. 9 PO; art. 33 ust. 3 PO; art. 34 PO), szkoła (art. 10 ust. 1 UKN; art. 88 ust. 1 UKN; art. 91a ust. 4 UKN; art. 91b ust. 3a UKN; art. 94 ust. 1 UKN; art. 9c ust. 3 pkt 1 UoSO; art. 44h ust. 4 UoSO; art. 4 pkt 18 PO; art. 6 PO; art. 8 ust. 22 i 25 PO; art. 9 ust. 9 i 10 PO; art. 11 ust. 2 pkt 3 PO; art. 15 ust. 4 i 6 PO; art. 16 ust. 1 PO; art. 26 ust. 1 PO; art. 33 ust. 3 PO; art. 44 ust. 3 PO; art. 45 ust. 2 i 11 PO; art. 47 ust. 3 pkt 2 PO; art. 47 ust. 3 pkt 2 PO; art. 60 ust. 7 PO; art. 68 ust. 1 pkt 4 i 6 PO; art. 68 ust. 5, 6 i 9 PO; art. 69 ust. 3 PO; art. 70 ust. 1 i 2 PO; art. 8 ust. 1 lit. f i ust. 3 UoSIO; art. 107 ust. 4 pkt. 3 UoSIO), szkoła publiczna (art. 1 ust. 1 pkt 1 UKN; art. 42 ust. 1 UKN; art. 9c ust. 3 pkt 2 UoSO; art. 9 ust. 7 i 8 PO; art. 43 ust. 1 pkt 2 UoSIO; art. 107 ust. 4 pkt. 1 UoSIO; art. 2 ust. 1 lit. b UoNSK), szkoła prowadzona przez osoby fizyczne oraz osoby prawne niebędące jednostkami samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. a UKN; art. 91b ust. 2 pkt 1 i 3 UKN), szkoła niepubliczna (art. 43 ust. 1 pkt 2 UoSIO), szkoła niepubliczna o uprawnieniach szkoły publicznej (art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. b UKN; art. 9c ust. 3 pkt 2 UoSO; art. 2 ust. 1 lit. b UoNSK), szkoła podstawowa (art. 42 ust. 3 pkt 3 UKN; art. 15 ust. 7 i 8 PO; art. 32 ust. 8 PO), gimnazjum (art. 130 ust. 6 PoSW), szkoła ponadgimnazjalna (art. 130 ust. 6 PoSW), liceum ogólnokształcące (art. 42 ust. 3 pkt 3 UKN), szkoła publiczna przy przedstawicielstwie dyplomatycznym, urzędzie konsularnym i przedstawicielstwie wojskowym Rzeczypospolitej Polskiej (art. 1 ust. 2 pkt 1a UKN), szkoła prowadzona przez organy administracji rządowej (art. 30 ust. 7 UKN), szkoła prowadzona przez właściwego ministra (art. 30 ust. 8a UKN), szkoła specjalna (art. 42 ust. 3 pkt 3 UKN; art. 22as ust. 1 UoSO; art. 30 pkt 3 i 4 UoSIO; art. 31 ust. 1 pkt 3 i 4 UoSIO), szkoła integracyjna (art. 44h ust. 3 UoSO), szkoła artystyczna (art. 42 ust. 3 pkt 3 UKN; art. 44zd ust. 4 i 7 UoSO; art. 44zf ust. 1 i 2 UoSO; art. 44zg ust. 9 UoSO; art. 44zk ust. 7 UoSO; art. 44zk ust. 10 UoSO; art. 44zn ust. 6 UoSO; art. 8 ust. 19 PO; art. 15 ust. 5 i 6 PO; art. 45 ust. 11 PO), szkoła policealna (art. 44h ust. 1–4 UoSO; art. 44zf ust. 2 UoSO), artystyczna szkoła policealna (art. 44zd ust. 6 UoSO; art. 44zg ust. 1 UoSO; art. 44zk ust. 8 UoSO), publiczna szkoła artystyczna (art. 8 ust. 6 PO), szkoła prowadząca kształcenie zawodowe (art. 44h ust. 2 UoSO), szkolne punkty konsultacyjne przy przedstawicielstwie dyplomatycznym, urzędzie konsularnym i przedstawicielstwie wojskowym Rzeczypospolitej Polskiej (art. 1 ust. 2 pkt 1a UKN; art. 30 ust. 7b UKN; art. 42 ust. 1 UKN; art. 91a

ust. 4 UKN), *placówka oświatowa* (art. 4 pkt 18 PO; art. 6 PO; art. 8 ust. 19 PO; art. 8 ust. 22 i 25 PO; art. 11 ust. 2 pkt 3 PO; art. 15 ust. 5 i 6 PO; art. 26 ust. 1 PO; art. 44 ust. 3 PO; art. 45 ust. 2 i 11 PO; art. 60 ust. 7 PO; art. 65 ust. 1 PO; art. 68 ust. 1 pkt 4 i 6 PO; art. 68 ust. 5, 6 i 9 PO; art. 69 ust. 3 PO; art. 70 ust. 1 i 2 PO; art. 8 ust. 1 lit. f i ust. 3 UoSIO; art. 107 ust. 4 pkt. 1 UoSIO; art. 107 ust. 4 pkt. 3 UoSIO), *szkoła dla dorosłych* (art. 26 ust. 1 PO), *zespół szkół lub placówek* (art. 10 ust. 1 UKN; art. 63 ust. 14 i 17 PO), *szkoła przy zakładzie poprawczym i areszcie śledczym* (art. 30 ust. 7a UKN); *placówka publiczna* (art. 1 ust. 1 pkt 1 UKN; art. 88 ust. 1 UKN; art. 8 ust. 6 PO; art. 16 ust. 1 PO; art. 43 ust. 1 pkt 2 UoSIO), *placówka niepubliczna* (art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. b UKN; art. 43 ust. 1 pkt 2 UoSIO), *placówka oświatowo-wychowawcza* (art. 91b ust. 3a UKN), *placówka artystyczna* (art. 42 ust. 3 pkt 3 UKN; art. 15 ust. 5 PO), *placówka opiekuńczo-wychowawcza prowadzona przez kościoły i inne związki wyznaniowe* (art. 91b ust. 3a UKN), *placówka prowadzona przez osoby fizyczne oraz osoby prawne niebędące jednostkami samorządu terytorialnego* (art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. a UKN; art. 91b ust. 2 pkt 2 i 3 UKN); *szkoła wyższa* (art. 9a ust. 3 i 4 UKN; art. 9c ust. 3 pkt 2 UoSIO), *uczelnia* (art. 2. ust. 1 pkt 33 PoSW; art. 71 ust. 1 pkt 2 i 3 PoSW; art. 107 PoSW; art. 129 ust. 2 PoSW; art. 130 ust. 6 PoSW; art. 134 ust. 5 i 5g PoSW), *uczelnia publiczna* (art. 61 ust. 2 PoSW; art. 71 ust. 3 PoSW; art. 121 ust. 4 PoSW; art. 129 ust. 1, 5 i 7 PoSW; art. 151 ust. 1 PoSW; art. 154 ust. 3 PoSW; art. 156 ust. 1 PoSW), *uczelnia niepubliczna* (art. 121 ust. 5 PoSW; art. 129 ust. 11 PoSW), *jednostka naukowa* (art. 2. ust. 1 pkt 33 PoSW), *uczelnia zawodowa* (art. 31 ust. 5 PoSW; art. 61 ust. 5 PoSW; art. 71 ust. 3 PoSW), *uczelnia akademicka* (art. 31 ust. 5 PoSW; art. 61 ust. 4 PoSW; art. 67 ust. 3 PoSW), *uczelnia wojskowa* (art. 121 ust. 6 PoSW; art. 129 ust. 10 PoSW; art. 155 ust. 2 PoSW), *uczelnia morska* (art. 144 ust. 4 PoSW; art. 121 ust. 6 PoSW; art. 155 ust. 2 PoSW), *uczelnia służb państwowych* (art. 121 ust. 6 PoSW; art. 155 ust. 2 PoSW), *uczelnia artystyczna* (art. 121 ust. 6 PoSW; art. 155 ust. 2 PoSW), *uczelnia medyczna* (art. 121 ust. 6 PoSW; art. 155 ust. 2 PoSW), *jednostka organizacyjna uczelni* (art. 9a ust. 1–3 PoSW; art. 67 ust. 3 PoSW; art. 158 PoSW); *szkoła prowadząca kształcenie zawodowe* (art. 42 ust. 3 pkt 3 UKN), *placówka prowadząca kwalifikacyjne kursy zawodowe* (art. 42 ust. 3 pkt 3 UKN), *szkoła prowadząca praktyczną naukę zawodu* (art. 42 ust. 3 pkt 5 UKN), *placówka organizująca praktyczną naukę zawodu na kursie kwalifikacyjnym* (art. 42 ust. 3 pkt 5 UKN); *pałac młodzieży* (art. 42 ust. 3 pkt 9 UKN), *młodzieżowy dom kultury* (art. 42 ust. 3 pkt 9 UKN), *ognisko pracy pozaszkolnej* (art. 42 ust. 3 pkt 9 UKN), *międzyszkolny ośrodek sportowy* (art. 42 ust. 3 pkt 9 UKN), *biblioteka szkolna* (art. 42 ust. 3 pkt 10 UKN), *instytucja kultury* (art. 129 ust. 4 pkt 4 PoSW), *władze Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności* (art. 129 ust. 4 pkt 5 PoSW), *instytucja naukowa* (art. 198 ust. 4 PoSW), *organ towarzystw naukowych i zawodowych* (art. 129 ust. 4 pkt 2 PoSW); *schronisko dla nieletnich* (art. 1 ust. 1 pkt 2 UKN; art. 30 ust. 7a UKN; art. 44h ust. 5 UoSIO), *dom czasów dziecięcych* (art. 42 ust. 3 pkt 8 UKN), *świetlica szkolna* (art. 42 ust. 3 pkt 6 UKN), *pólinternat* (art. 42 ust. 3 pkt 6 UKN), *świetlica i klub środowiskowy* (art. 42 ust. 3 pkt 6 UKN), *internat* (art. 42 ust. 3 pkt 7 UKN), *pozaszkolna placówka specjalistyczna* (art. 42 ust. 3 pkt 9 UKN), *bursa* (art. 42 ust. 3 pkt 7 UKN), *ogród jordanowski* (art. 42 ust. 3 pkt 7 UKN), *świetlica dworcowa* (art. 42 ust. 3 pkt 7 UKN), *stałe szkolne schronisko młodzieżowe* (art. 42 ust. 3 pkt 7 UKN), *schronisko dla nieletnich* (art. 42 ust. 3 pkt 8 UKN), *świetlica szkoły specjalnej* (art. 42 ust. 3 pkt 8 UKN), *młodzieżowy ośrodek wychowawczy* (art. 42 ust. 3 pkt 8 UKN), *zakład poprawczy* (art. 1 ust. 1 pkt 2 UKN; art. 44h ust. 5 UoSIO); *placówka doskonalenia nauczycieli* (art. 1 ust. 1 pkt 1 UKN; art. 70a ust. 2 UKN; art. 9c ust. 3 pkt 2 UoSIO; art. 4 pkt 18 PO; art. 8 ust. 22–24 PO; art. 11 ust. 2 pkt 3 PO), *publiczna placówka doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnokrajowym* (art. 1 ust. 2 pkt 1b UKN; art. 9g ust. 6 pkt 1 UKN; art. 32 ust. 3 UKN; art. 91a ust. 2 UKN; art. 63 ust. 8 pkt 1 PO; art. 8 ust. 1 lit. k UoSIO; art. 29 ust. 1 pkt 2 UoSIO), *publiczna placówka doskonalenia nauczycieli szkół artystycznych* (art. 1 ust. 2 pkt 1b UKN; art. 9g ust. 6 pkt 2 UKN; art. 32 ust. 3 UKN; art. 91a ust. 2 UKN; art. 8 ust. 6 PO; art. 8 ust. 19 PO; art. 15 ust. 5 PO; art. 63 ust. 8 pkt 1 PO; art. 8 ust. 1 lit. k UoSIO; art. 29 ust. 1 pkt 2 UoSIO), *publiczna placówka doskonalenia nauczycieli przedmiotów*

zawodowych szkół rolniczych (art. 1 ust. 2 pkt 1b UKN; art. 9g ust. 6 pkt 5 UKN; art. 32 ust. 3 UKN; art. 91a ust. 2 UKN; art. 8 ust. 7 pkt 2 PO; art. 63 ust. 8 pkt 1 PO; art. 8 ust. 1 lit. k UoSIO; art. 29 ust. 1 pkt 2 UoSIO), *publiczna placówka doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych o zasięgu ogólnokrajowym* (art. 1 ust. 2 pkt 1b UKN; art. 9g ust. 6 pkt 6 UKN; art. 32 ust. 3 UKN; art. 91a ust. 2 UKN; art. 8 ust. 14 PO; art. 63 ust. 8 pkt 1 PO), *niepubliczna placówka doskonalenia nauczycieli* (art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. b UKN), *zakład kształcenia nauczycieli* (art. 9c ust. 3 pkt 2 UoSIO), *placówka kształcenia ustawicznego* (art. 2 ust. 1 lit. c UoNSK); *biblioteka pedagogiczna* (art. 42 ust. 7 pkt 3 UKN; art. 70a ust. 2 UKN; art. 8 ust. 22–24 PO), *Ochotnicze Hufce Pracy* (art. 1 ust. 2 pkt 5 UKN), *poradnia psychologiczno-pedagogiczna* (art. 42 ust. 3 pkt 11 UKN), *młodzieżowy ośrodek socjoterapii* (art. 42 ust. 3 pkt 6 UKN), *zakład opiekuńczo-leczniczy dla dzieci* (art. 42 ust. 3 pkt 8 UKN), *specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy* (art. 42 ust. 3 pkt 8 UKN), *zakład poprawczy* (art. 30 ust. 7a UKN; art. 42 ust. 3 pkt 8 UKN; art. 88 ust. 1 UKN), *zakład specjalny* (art. 88 ust. 1 UKN), *podmiot leczniczy* (art. 42 ust. 3 pkt 8 UKN), *kolegia pracowników służb społecznych* (art. 11 ust. 2 pkt 3 PO), *publiczne kolegia pracowników służb społecznych* (art. 1 ust. 1 pkt 4 UKN; art. 42 ust. 7 pkt 3 UKN); *kuratorium oświaty* (art. 1 ust. 2 pkt 1 lit. b UKN; art. 9g ust. 6 pkt 1 UKN; art. 32 ust. 1 UKN; art. 91a ust. 1 UKN; art. 9c ust. 3 pkt 2 UoSIO; art. 60 ust. 8 PO; art. 9 ust. 2 lit. a UoSIO; art. 29 ust. 1 pkt 2 UoSIO; art. 107 ust. 4 pkt. 3 UoSIO), *specjalistyczna jednostka nadzoru* (art. 1 ust. 2 pkt 1 lit. c UKN; art. 9g ust. 6 pkt 2 UKN; art. 32 ust. 2 UKN; art. 91a ust. 1 UKN; art. 9 ust. 2 lit. a UoSIO; art. 29 ust. 1 pkt 2 UoSIO), *Centralna Komisja Egzaminacyjna* (art. 1 ust. 2 pkt 1 lit. d UKN; art. 9g ust. 6 pkt 1 UKN; art. 32 ust. 3 UKN; art. 91a ust. 2 UKN; art. 9 ust. 2 lit. a UoSIO; art. 29 ust. 1 pkt 2 UoSIO; art. 107 ust. 4 pkt. 3 UoSIO), *okręgowa komisja egzaminacyjna* (art. 1 ust. 2 pkt 1 lit. d UKN; art. 9g ust. 6 pkt 1 UKN; art. 32 ust. 3 UKN; art. 91a ust. 2 UKN; art. 9 ust. 2 lit. a UoSIO; art. 29 ust. 1 pkt 2 UoSIO; art. 107 ust. 4 pkt. 3 UoSIO), *organ sprawujący nadzór pedagogiczny nad zakładami poprawczymi, schroniskami dla nieletnich oraz szkołami przy zakładach karnych* (art. 1 ust. 2 pkt 1 lit. d UKN; art. 9g ust. 6 pkt 3 UKN; art. 32 ust. 2 UKN; art. 88 ust. 1 UKN; art. 91a ust. 1 UKN; art. 29 ust. 1 pkt 2 UoSIO); *urząd organu administracji rządowej* (art. 1 ust. 2 pkt 1 lit. a UKN; art. 32 ust. 1 UKN; art. 91a ust. 1 UKN; art. 94 ust. 1 UKN; art. 9c ust. 3 pkt 2 UoSIO; art. 60 ust. 8 PO; art. 129 ust. 4 pkt 1 PoSW), *urząd ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania* (art. 9g ust. 6 pkt 1 UKN), *urząd ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego* (art. 9g ust. 6 pkt 2 UKN), *urząd ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego* (art. 9g ust. 6 pkt 4 UKN), *urząd wojewódzki* (art. 9g ust. 6 pkt 4 UKN), *urząd ministra właściwego do spraw rolnictwa* (art. 9g ust. 6 pkt 5 UKN), *urząd ministra właściwego do spraw zdrowia* (art. 9g ust. 6 pkt 6 UKN), *urząd obsługujący ministrów* (art. 9 ust. 2 lit. a UoSIO; art. 29 ust. 1 pkt 2 UoSIO), *samorządowe kolegium odwoławcze* (art. 129 ust. 4 pkt 6 PoSW), *organ wymiaru sprawiedliwości* (art. 129 ust. 4 pkt 3 PoSW).

(26) *nauczyciel po przejściu na emeryturę, rentę lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne zachowuje prawo do zajmowania mieszkania* – art. 54 ust. 4 UKN; *uprawnienia określone w art. [...] 58 zachowują nauczyciele również po przejściu na emeryturę, rentę lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne* – art. 60 UKN; *nauczycielowi, o którym mowa w ust. 1, posiadającemu kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela, przysługuje nauczycielski dodatek mieszkaniowy* – art. 54 ust. 3 UKN; *nauczycielowi posiadającemu kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela, zatrudnionemu na terenie wsi lub w mieście liczącym do 5000 mieszkańców, przysługuje odrębny dodatek w wysokości 10% wynagrodzenia zasadniczego* – art. 54 ust. 5 UKN; *organ prowadzący szkołę może podwyższyć dodatek nauczycielowi zatrudnionemu na terenie wiejskim, na którym występuje deficyt kadr* – art. 54 ust. 5 UKN; *w razie zbiegu prawa do dodatku, o którym mowa w ust. 3, z prawem do dodatku przysługującym na podstawie przepisów o najmie lokali mieszkalnych i dodatkach mieszkaniowych, nauczycielowi spełniającemu wymagane warunki przysługują obydwie dodatki* – art. 54 ust. 6 UKN; *organ prowadzący szkołę będący jednostką samorządu terytorialnego*

określa w trybie, o którym mowa w art. 30 ust. 6, wysokość nauczycielskiego dodatku mieszkaniowego oraz szczegółowe zasady jego przyznawania i wypłacania – art. 54 ust. 7 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określa, w drodze rozporządzenia, wysokość nauczycielskiego dodatku mieszkaniowego oraz szczegółowe zasady jego przyznawania i wypłacania [...] w stosunku do nauczycieli zatrudnionych w szkołach prowadzonych przez organy administracji rządowej – art. 54 ust. 8 UKN; nauczyciel zatrudniony na terenie wsi ma prawo otrzymać do osobistego użytkowania i jego rodziny działkę gruntu szkolnego – art. 56 ust. 1 UKN; organ prowadzący szkołę przydziela w miarę możliwości potrzebny obszar gruntu, o ile grunty szkolne nie wystarczają na realizację uprawnienia określonego w ust. 1, jednak o powierzchni nie większej niż 0,25 ha – art. 56 ust. 2 UKN; uprawnienia określone w art. 56 [...] zachowują nauczyciele również po przejściu na emeryturę, rentę lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne – art. 60 UKN; zbiór danych, o którym mowa w ust. 1 pkt 3, zawiera zbiory danych o [...] nauczycielach, wychowawcach i innych pracownikach pedagogicznych [...], w tym określenie [...] wysokości dodatku, o którym mowa w art. 54 ust. 5 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela – art. 107 ust. 4 pkt. 1 lit. m UoSIO.

(27) minister właściwy do spraw oświaty i wychowania [...] określa [...] wysokość i warunki wypłacania składników wynagrodzenia [...] uwzględniając [...] zróżnicowanie szkół prowadzonych przez poszczególnych ministrów – art. 30 ust. 7 UKN; Minister Sprawiedliwości [...] określi [...] wysokość stawek dodatków, [...] oraz szczegółowe warunki przyznawania tych dodatków [...] oraz wysokość i warunki wypłacania składników wynagrodzenia [...], uwzględniając w szczególności specyfikę organizacji nauki, pracy wychowawczej i resocjalizacyjnej, a także specyfikę nauczania prowadzonego w warunkach izolacji – art. 30 ust. 7a UKN; nauczycielom pracującym w trudnych lub uciążliwych warunkach przysługuje z tego tytułu dodatek za warunki pracy – art. 33 ust. 1 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania [...] określa [...] wykaz trudnych i uciążliwych warunków pracy, stanowiących podstawę do przyznania z tego tytułu dodatku, o którym mowa w ust. 1, biorąc pod uwagę w szczególności stopień trudności zajęć realizowanych w warunkach trudnych i uciążliwych – art. 33 ust. 2 UKN.

(28) nauczyciele skierowani do pracy za granicą w celu wspomagania nauczania języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej oraz innych przedmiotów nauczanych w języku polskim w środowiskach polonijnych po powrocie do pracy w polskiej szkole mogą złożyć wniosek o podjęcie [...] postępowania egzaminacyjnego o awans – art. 9d ust. 9 UKN; okres wykonywania pracy w szkołach, o których mowa w ust. 4, jest zaliczany do okresu pracy, od którego zależą uprawnienia nauczyciela wynikające ze stosunku pracy – art. 91b ust. 6 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia [...] warunki i sposób wspomagania wśród Polonii i Polaków zamieszkałych za granicą oraz dzieci pracowników migrujących nauczania języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej oraz innych przedmiotów nauczanych w języku polskim w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw lub nauczanych w innych formach przez organizacje społeczne zarejestrowane za granicą – art. 47 ust. 3 pkt 2 PO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia [...] zakres i warunki przyznawania świadczeń przysługujących nauczycielom polskim skierowanym lub delegowanym do pracy za granicą – art. 47 ust. 3 pkt 3 PO; przepisów o postępowaniu konkursowym nie stosuje się w przypadku zatrudnienia na czas określony nauczyciela akademickiego [...] skierowanego do pracy w uczelni na podstawie umowy zawartej z zagraniczną instytucją naukową – art. 118a ust. 4 pkt 1 PoSW.

Ad 6.7.1.4. Komponent temporalny w profilu pracownika

(29) stosunek pracy mianowanego nauczyciela akademickiego zatrudnionego w uczelni publicznej wygasa z końcem roku akademickiego, w którym ukończył on 67. rok życia – art. 127 ust. 2 PoSW;

jeżeli z ukończeniem 67. roku życia osoba ta nie nabyła prawa do emerytury, wygaśnięcie stosunku pracy następuje z końcem roku akademickiego, w którym nabędzie to prawo – art. 127 ust. 2 PoSW; stosunek pracy mianowanego nauczyciela akademickiego posiadającego tytuł naukowy profesora, zatrudnionego na stanowisku profesora nadzwyczajnego lub zwyczajnego w uczelni publicznej, wygasa z końcem roku akademickiego, w którym ukończył on 70. rok życia – art. 127 ust. 2 PoSW; stosunek pracy mianowanego nauczyciela akademickiego pełniącego funkcję rektora, z końcem roku akademickiego, w którym ukończył on 70. rok życia, przekształca się – na czas pozostały do zakończenia pełnienia tej funkcji – w stosunek pracy na podstawie umowy o pracę – art. 127 ust. 4 PoSW; stosunek pracy mianowanego nauczyciela akademickiego pełniącego funkcję prorektora, kierownika podstawowej jednostki organizacyjnej i jego zastępcy, z końcem roku akademickiego, w którym ukończył on 67. rok życia, a w przypadku mianowanego nauczyciela akademickiego posiadającego tytuł naukowy profesora z końcem roku akademickiego, w którym ukończył on 70. rok życia, przekształca się – na czas pozostały do zakończenia pełnienia tej funkcji – w stosunek pracy na podstawie umowy o pracę – art. 127 ust. 5 PoSW; nauczycielowi [...] przysługuje urlop wypoczynkowy w wymiarze odpowiadającym okresowi ferii i w czasie ich trwania – art. 64 ust. 1 UKN; nauczycielom zatrudnionym w szkołach, w których nie są przewidziane ferie szkolne, przysługuje prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze 35 dni roboczych w czasie ustalonym w planie urlopów – art. 64 ust. 3 UKN; nauczyciel zatrudniony przez cały okres trwania zajęć w danym roku szkolnym w szkole, w której w organizacji pracy przewidziano ferie szkolne, ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze i na zasadach określonych w ust. 1 – art. 64 ust. 5 UKN; nauczyciel zatrudniony przez okres krótszy niż 10 miesięcy w szkole, w której w organizacji pracy przewidziano ferie szkolne, ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze proporcjonalnym do określonego w umowie okresu prowadzenia zajęć – art. 64 ust. 5 UKN; nauczyciel zatrudniony w szkole, w której nie są przewidziane ferie szkolne [...] ma prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze proporcjonalnym do okresu przepracowanego, zgodnie z odrębnymi przepisami – art. 64 ust. 5a UKN; nauczyciele prowadzący poszczególne obowiązkowe zajęcia edukacyjne na początku każdego semestru informują słuchaczy o terminach egzaminów semestralnych – art. 44w ust. 3 UoSO; rozwiązanie lub wygaśnięcie umowy o pracę z nauczycielem akademickim następuje na zasadach określonych w ustawie z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, z tym że rozwiązanie stosunku pracy, za wypowiedzeniem następuje z końcem semestru – art. 128 ust. 1 PoSW; nauczyciel akademicki uzyskuje prawo do pierwszego urlopu wypoczynkowego w ostatnim dniu poprzedzającym letnią przerwę w zajęciach dydaktycznych, a prawo do drugiego i dalszych urlopów – z początkiem każdego następnego roku kalendarzowego – art. 133 ust. 1 PoSW.

(30) przez godzinę doraźnego zastępstwa rozumie się przydzieloną nauczycielowi godzinę zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych powyżej tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych, której realizacja następuje w zastępstwie nieobecnego nauczyciela – art. 35 ust. 2a UKN; zajęcia dydaktyczne, opiekuńcze i wychowawcze mogą być realizowane, z zastrzeżeniem ust. 2a, w wymiarze: 1) od 19 do 27 godzin – przez nauczycieli, o których mowa w ust. 3 w tabeli w rubryce: stanowisko – typ (rodzaj) szkoły, w lp. 3 i 9; 2) od 23 do 26 godzin – przez nauczycieli, o których mowa w ust. 3 w tabeli w rubryce: stanowisko – typ (rodzaj) szkoły, w lp. 5 – art. 42 ust. 4a UKN; pracę wykonywaną w wymiarze określonym w ust. 3 lub ustalonym na podstawie ust. 4a albo ust. 7 uznaje się w zakresie uprawnień pracowniczych za pracę wykonywaną w pełnym wymiarze zajęć – art. 42 ust. 5 UKN; organ prowadzący szkołę lub placówkę określa [...] tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć nauczycieli szkół niewymienionych w ust. 3 – art. 42 ust. 7 pkt 3 UKN; osobę, o której mowa w ust. 2, zatrudnia się na zasadach określonych w ustawie z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, z tym że do tej osoby stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące tygodniowego obowiązkowego wymiaru

godzin zajęć edukacyjnych nauczycieli – art. 15 ust. 3 PO; nauczycielowi przysługuje wynagrodzenie [...] dla nauczyciela [...] realizującego tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć – art. 16 ust. 2 PO; dane dziedzinowe nauczyciela [...] obejmują [...] rodzaje i wymiar prowadzonych zajęć – art. 29 ust. 1 pkt 1 lit. g UoSIO; dane dziedzinowe nauczyciela [...] obejmują [...] rodzaje i wymiar prowadzonych zajęć – art. 29 ust. 1 pkt 1a lit. g UoSIO; podmiot zobowiązany do przekazywania danych do zbioru danych [...] przekazuje dane do bazy [...] w przypadku nauczycieli w szkołach specjalnych zorganizowanych w podmiotach leczniczych w zakresie dotyczącym wymiaru zatrudnienia – art. 30 pkt 3 UoSIO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] szczegółowy zakres danych dziedzinowych gromadzonych w systemie informacji oświatowej [...] w przypadku nauczycieli w szkołach specjalnych zorganizowanych w podmiotach leczniczych w zakresie dotyczącym wymiaru zatrudnienia – art. 31 ust. 1 pkt 3 UoSIO; zbiór danych, o którym mowa w ust. 1 pkt 3, zawiera zbiory danych o [...] nauczycielach, wychowawcach i innych pracownikach pedagogicznych [...], w tym określenie [...] formy i wymiaru zatrudnienia – art. 107 ust. 4 pkt. 1 lit. d UoSIO; akt mianowania oraz umowa o pracę zawierane z nauczycielem akademickim określają strony umowy, rodzaj umowy, datę jej zawarcia oraz warunki pracy i płacy, w szczególności [...] wymiar czasu pracy – art. 119 ust. 1 pkt 5 PoSW.

(31) tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych [...] ustala się [...] według następujących norm: stanowisko – typ (rodzaj) szkoły – art. 42 ust. 3 UKN; organ prowadzący szkołę lub placówkę określa [...] tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć [...] nauczycieli realizujących w ramach stosunku pracy obowiązki określone dla stanowisk o różnym tygodniowym obowiązkowym wymiarze godzin – art. 42 ust. 7 pkt 3 UKN; roczny wymiar zajęć dydaktycznych wynosi: 1) od 120 do 240 godzin dydaktycznych – dla pracowników naukowo-dydaktycznych; 2) od 240 do 360 godzin dydaktycznych – dla pracowników dydaktycznych, z zastrzeżeniem pkt 3; 3) od 300 do 540 godzin dydaktycznych – dla pracowników dydaktycznych zatrudnionych na stanowiskach lektorów i instruktorów lub równorzędnych – art. 130 ust. 3 PoSW; dyrektorowi i wicedyrektorowi szkoły oraz nauczycielowi pełniącemu inne stanowisko kierownicze w szkole, a także nauczycielowi, który obowiązki kierownicze pełni w zastępstwie nauczyciela, któremu powierzono stanowisko kierownicze, obniża się tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć – art. 42 ust. 6 UKN; nauczyciele [...] przedmiotów teoretycznych w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe, w tym w szkołach specjalnych i szkolenia rzemieślnicze w schroniskach dla nieletnich oraz zakładach poprawczych [...] – 18 [godzin – przyp. D.J.] – art. 42 ust. 3 pkt 3 UKN; nauczyciele [...] przedmiotów teoretycznych na kwalifikacyjnych kursach zawodowych [...] – 18 [godzin – przyp. D.J.] – art. 42 ust. 3 pkt 3 UKN; nauczyciele [...] przedmiotów artystycznych i ogólnokształcących w szkołach artystycznych i innych placówkach kształcenia artystycznego – 18 [godzin – przyp. D.J.] – art. 42 ust. 3 pkt 3 UKN; nauczyciele praktycznej nauki zawodu we wszystkich typach szkół i na kwalifikacyjnych kursach zawodowych – 22 [godziny – przyp. D.J.] – art. 42 ust. 3 pkt 5 UKN; czas pracy nauczyciela akademickiego jest określony zakresem jego obowiązków dydaktycznych, naukowych i organizacyjnych – art. 130 ust. 1 PoSW; zasady ustalania zakresu obowiązków nauczycieli akademickich, rodzaje zajęć dydaktycznych objętych zakresem tych obowiązków, w tym wymiar zadań dydaktycznych dla poszczególnych stanowisk, oraz zasady obliczania godzin dydaktycznych określa senat – art. 130 ust. 2 PoSW; szczegółowy zakres i wymiar obowiązków nauczyciela akademickiego ustala kierownik jednostki organizacyjnej określonej w statucie – art. 130 ust. 5 PoSW¹⁶²; nauczyciele przedszkoli, z wyjątkiem nauczycieli pracujących z grupami dzieci 6-letnich – 25 [godzin – przyp. D.J.] – art. 42 ust. 3 pkt 1 UKN.

¹⁶² Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz...

(32) *nauczyciel, który realizuje tygodniowy obowiązkowy wymiar zajęć zgodnie z ust. 3 i dla którego ustalony plan zajęć w pewnych okresach roku szkolnego nie wyczerpuje obowiązującego tego nauczyciela tygodniowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, powinien nauczać odpowiednio większą liczbę godzin w innych okresach danego roku szkolnego – art. 42 ust. 5b UKN; praca wykonywana zgodnie z tak ustalonym planem zajęć nie jest pracą w godzinach ponadwymiarowych – art. 42 ust. 5b UKN.*

(33) *ustawie podlegają również, w zakresie określonym ustawą: 5) pracownicy zatrudnieni w Ochotniczych Hufcach Pracy na stanowiskach wychowawców, pedagogów oraz na stanowiskach kierowniczych, posiadający kwalifikacje, o których mowa w art. 9 ust. 1 pkt 1, wykonujący pracę dydaktyczną i wychowawczą co najmniej w połowie obowiązującego ich czasu pracy – art. 1 ust. 2 pkt 5 UKN; ilekroć w ustawie jest mowa o [...] stażu – rozumie się przez to okres zatrudnienia nauczyciela w przedszkolach, szkołach i placówkach oraz innych jednostkach organizacyjnych, o których mowa w art. 1 ust. 1 oraz ust. 2 pkt 2, w wymiarze co najmniej 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć – art. 3 pkt 3 UKN; do nauczyciela zatrudnionego w kilku szkołach, który w żadnej z tych szkół nie jest zatrudniony w wymiarze co najmniej 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć, łącznie jednak wymiar jego zajęć stanowi co najmniej 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć dla danego stanowiska, nie ma zastosowania przepis art. 91b ust. 1 – art. 22 ust. 3 UKN; do nauczyciela zatrudnionego w wymiarze niższym niż połowa obowiązującego wymiaru zajęć nie stosuje się przepisów art. 54–61, 71, 72 i 86–91 – art. 91b ust. 1 UKN; do nauczycieli zatrudnionych w: 1) przedszkolach i szkołach, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2, bez względu na wymiar zatrudnienia, mają zastosowanie przepisy art. 6, art. 6a ust. 4–10, 12 i 13, art. 9, art. 11a, art. 26, art. 63 i art. 75–85z; 2) placówkach, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2, bez względu na wymiar zatrudnienia, mają zastosowanie przepisy art. 6, art. 6a ust. 4–10, 12 i 13, art. 9, art. 26, art. 63 i art. 75–85z; 3) przedszkolach, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. a, oraz szkołach i placówkach, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2, w wymiarze co najmniej 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć, w tym do nauczyciela zatrudnionego na stanowisku dyrektora, mają zastosowanie przepisy art. 9a–9i, art. 22 ust. 3 i 4, art. 49 ust. 1 pkt 2 i 3, art. 51, art. 70a ust. 3, 4 i 6, art. 86, art. 88 i art. 90; 4) przedszkolach, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. b, w wymiarze co najmniej 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć, w tym do nauczyciela zatrudnionego na stanowisku dyrektora, mają zastosowanie przepisy art. 9a–9i, art. 22 ust. 3 i 4, art. 49 ust. 1 pkt 2 i 3, art. 51, art. 70a ust. 3, 4 i 6 oraz art. 88 – art. 91b ust. 2 UKN; do pracowników, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 4 i 5, mają zastosowanie przepisy art. 6, art. 51, art. 63, art. 64 ust. 3, art. 86–88 i art. 90 – art. 91b ust. 2a UKN; użyte w ustawie określenia oznaczają [...] podstawowe miejsce pracy – uczelnię albo jednostkę naukową, w której nauczyciel akademicki lub pracownik naukowy jest zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy – art. 2 ust. 1 pkt 33 PoSW; podstawowa jednostka organizacyjna uczelni zalicza do minimum kadrowego nauczyciela akademickiego zatrudnionego w pełnym wymiarze czasu pracy – art. 9a ust. 1 PoSW.*

(34) *minister właściwy do spraw oświaty i wychowania [...] określa, w drodze rozporządzenia [...] sposób ustalania wysokości wynagrodzenia za pracę w dniu wolnym od pracy – art. 30 ust. 5 pkt 4 UKN; w szczególnie uzasadnionych przypadkach zamiast dnia wolnego nauczyciel otrzymuje odrębne wynagrodzenie, w wysokości ustalonej w sposób określony w przepisach wydanych na podstawie art. 30 ust. 5 – art. 42c ust. 3 UKN; za pracę w święto, przypadające poza dwoma dniami w tygodniu wolnymi od pracy, nauczyciel otrzymuje inny dzień wolny od pracy – art. 42c ust. 4 UKN; w szczególnie uzasadnionych przypadkach zamiast dnia wolnego nauczyciel otrzymuje wynagrodzenie, o którym mowa w ust. 3, ze 100% dodatkiem – art. 42c ust. 4 UKN; nauczyciel może być obowiązany do realizowania tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć wychowawczych także w porze nocnej – art. 42b ust. 1 UKN; minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, w porozumieniu z właściwymi ministrami, określi, w drodze rozporządzenia, szkoły i przypadki,*

w których nauczyciel może być obowiązany do realizowania tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć wychowawczych także w porze nocnej, oraz warunki, na jakich może się to odbywać – art. 42b ust. 3 UKN; wynagrodzenie nauczycieli [...] składa się z [...] wynagrodzenia za godziny ponadwymiarowe i godziny doraźnych zastępstw – art. 30 ust. 1 pkt 3 UKN; organ prowadzący szkołę będący jednostką samorządu terytorialnego [...] określa dla nauczycieli poszczególnych stopni awansu zawodowego, w drodze regulaminu [...] szczegółowe warunki obliczania i wypłacania wynagrodzenia za godziny ponadwymiarowe i godziny doraźnych zastępstw – art. 30 ust. 6 pkt 2 UKN; Minister Sprawiedliwości [...] określi [...] szczegółowe warunki obliczania i wypłacania wynagrodzenia za godziny ponadwymiarowe i godziny doraźnych zastępstw – art. 30 ust. 7a UKN; w szczególnych wypadkach, podyktowanych wyłącznie koniecznością realizacji programu nauczania, nauczyciel może być obowiązany do odpłatnej pracy w godzinach ponadwymiarowych [...], których liczba nie może przekroczyć 1/4 tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć – art. 35 ust. 1 UKN; przydzielenie nauczycielowi większej liczby godzin ponadwymiarowych może nastąpić wyłącznie za jego zgodą, jednak w wymiarze nieprzekraczającym 1/2 tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć – art. 35 ust. 1 UKN; przez godzinę ponadwymiarową rozumie się przydzieloną nauczycielowi godzinę zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych powyżej tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych – art. 35 ust. 2 UKN; nauczycielom wymienionym w art. 1 ust. 1, którzy w ramach programów finansowanych ze środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej prowadzą zajęcia bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz, za każdą godzinę prowadzenia tych zajęć przysługuje wynagrodzenie w wysokości ustalonej w sposób określony w art. 35 ust. 3 – art. 35a ust. 1 UKN; przez godzinę doraźnego zastępstwa rozumie się przydzieloną nauczycielowi godzinę zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych powyżej tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych, której realizacja następuje w zastępstwie nieobecnego nauczyciela – art. 35 ust. 2a UKN; zajęcia, o których mowa w ust. 1, nie są wliczane do tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz – art. 35a ust. 3 UKN; nauczycielowi w trakcie odbywania stażu nie przydziela się pracy w godzinach ponadwymiarowych bez ich zgody – art. 35 ust. 4 UKN; nauczyciel korzystający z obniżonego tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć nie może mieć godzin ponadwymiarowych – art. 42a ust. 3 UKN; nauczyciel, który realizuje tygodniowy obowiązkowy wymiar zajęć zgodnie z ust. 4a, nie może mieć przydzielonych godzin ponadwymiarowych, z wyjątkiem godzin doraźnych zastępstw – art. 42 ust. 5a UKN; wynagrodzenie za godziny ponadwymiarowe [...] oblicza się na podstawie przeciętnego wynagrodzenia z okresu wszystkich miesięcy danego roku szkolnego, poprzedzających miesiąc rozpoczęcia urlopu – art. 67 ust. 1 UKN; jeżeli wysokość wynagrodzenia stanowiącego podstawę obliczenia wynagrodzenia za godziny ponadwymiarowe i zajęcia dodatkowe uległa zmianie w okresie, z którego oblicza się wynagrodzenie za urlop, lub w miesiącu wykorzystywania urlopu, wynagrodzenie to ulega przeliczeniu – art. 67 ust. 2 UKN; w szczególnych przypadkach, uzasadnionych koniecznością realizacji programu kształcenia, nauczyciel akademicki może być obowiązany prowadzić zajęcia dydaktyczne w godzinach ponadwymiarowych, w rozmiarze nieprzekraczającym dla pracownika naukowo-dydaktycznego 1/4, a dla pracownika dydaktycznego 1/2 wymiaru obowiązków dydaktycznych – art. 131 ust. 1 PoSW; nauczycielowi akademickiemu, za jego zgodą, może być powierzone prowadzenie zajęć dydaktycznych w wymiarze przekraczającym liczbę godzin ponadwymiarowych określoną w ust. 1 – art. 131 ust. 2 PoSW; warunki [...] dla pracowników zatrudnionych w uczelni publicznej [...] określi [...] minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego [...], ustalając [...] sposób ustalania i zaliczania godzin pracy, w tym godzin ponadwymiarowych – art. 151 ust. 1 pkt 7 PoSW; wymiar godzin ponadwymiarowych ustala się na podstawie rozliczenia faktycznie przepracowanych godzin – art. 151 ust. 1 pkt 7 lit. b PoSW; w przypadku wykonywania tych

czynności w wymiarze przekraczającym tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć, o których mowa w art. 42 ust. 2 pkt 1 ustawy – Karta Nauczyciela, nauczycielowi przysługuje wynagrodzenie za godziny nadwymiarowe na zasadach określonych w art. 35 ust. 3 ustawy – Karta Nauczyciela – art. 9c ust. 12 UoSO.

Ad 6.7.1.5.1. Kwalifikacje nauczyciela pracownika

(34) w uzasadnionych przypadkach w szkole publicznej może być, za zgodą kuratora oświaty, a w przypadku szkoły artystycznej – ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, zatrudniona osoba niebędąca nauczycielem, posiadająca przygotowanie uznane przez dyrektora szkoły za odpowiednie do prowadzenia danych zajęć – art. 15 ust. 2 PO; osobę, o której mowa w ust. 2, zatrudnia się na zasadach określonych w ustawie z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, z tym że do tej osoby stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć edukacyjnych nauczycieli oraz ustala się wynagrodzenie nie wyższe niż przewidziane dla nauczyciela dyplomowanego – art. 15 ust. 3 PO; przepisy ust. 2–4 stosuje się odpowiednio do placówek artystycznych, placówek, o których mowa w art. 2 pkt 8, dla uczniów szkół artystycznych i placówek doskonalenia nauczycieli szkół artystycznych, z tym że zgodę na zatrudnienie osoby niebędącej nauczycielem wyraża minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego – art. 15 ust. 5 PO; przepisy ust. 2–4 stosuje się również w przypadku zatrudnienia osoby posiadającej przygotowanie zawodowe uznane przez dyrektora szkoły lub placówki za odpowiednie do prowadzenia zajęć z zakresu kształcenia zawodowego, z tym że zatrudnienie tej osoby następuje za zgodą organu prowadzącego, a w przypadku szkoły artystycznej – za zgodą ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego – art. 15 ust. 6 PO; doktorantowi, po uzyskaniu stopnia doktora, [...] zalicza się również okres odbywania stacjonarnych studiów doktoranckich, jeżeli zostały one przerwane z powodu podjęcia zatrudnienia w charakterze nauczyciela akademickiego lub pracownika naukowego w instytucjach naukowych – art. 198 ust. 4 PoSW; w szczególnych przypadkach uzasadnionych potrzebami szkoły z osobą, o której mowa w ust. 2, legitymującą się wymaganym poziomem wykształcenia, lecz nieposiadającą przygotowania pedagogicznego, dopuszczalne jest nawiązanie stosunku pracy, o ile osoba ta zobowiąże się do uzyskania przygotowania pedagogicznego w trakcie odbywania stażu – art. 10 ust. 3 UKN; okres zatrudnienia na stanowisku asystenta osoby nieposiadającej stopnia naukowego doktora oraz okres zatrudnienia na stanowisku adiunkta osoby nieposiadającej stopnia naukowego doktora habilitowanego, a także warunki skracania i przedłużania oraz zawieszania tych okresów określa statut, z tym że zatrudnienie na każdym z tych stanowisk osoby nieposiadającej stopnia naukowego doktora lub doktora habilitowanego nie może trwać dłużej niż osiem lat – art. 120 ust. 1 PoSW; student ostatniego roku studiów drugiego stopnia lub jednolitych studiów magisterskich może na zasadach określonych w statucie uczelni odbywać staż przygotowujący do podjęcia obowiązków nauczyciela akademickiego – art. 191 PoSW.

Ad 6.7.1.5.2. Moralność nauczyciela pracownika

(35) stosunek pracy nauczyciela wygasa z mocy prawa odpowiednio w razie [...] prawomocnego ukarania w postępowaniu dyscyplinarnym karą dyscyplinarną zwolnienia z pracy oraz karą dyscyplinarną zwolnienia z pracy z zakazem przyjmowania ukaranego do pracy w zawodzie nauczyciela w okresie 3 lat od ukarania lub karą wydalenia z zawodu nauczyciela, [...] prawomocnego skazania na karę pozbawienia praw publicznych albo prawa wykonywania zawodu lub utraty pełnej zdolności do czynności prawnych, [...] prawomocnego skazania za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe, [...] upływu trzymiesięcznego okresu odbywania kary pozbawienia wolności

– art. 26 ust. 1 pkt 1–4 UKN; wymierzenie kary dyscyplinarnej, o której mowa w ust. 1 pkt 4, jest równoznaczne z zakazem przyjmowania ukaranego do pracy w zawodzie nauczyciela – art. 76 ust. 3 UKN; nie można nawiązać stosunku pracy z nauczycielem przedszkola, szkoły lub placówki, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2, który nie spełnia warunków, o których mowa w art. 10 ust. 5 pkt 2–5 – art. 91b ust. 2b UKN; osoba, o której mowa w ust. 2, może być zatrudniona w szkole, jeżeli spełnia warunki, o których mowa w art. 10 ust. 5 pkt 3 i 4 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela – art. 15 ust. 4 PO; w celu realizacji zajęć w ramach programów finansowanych ze środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej, prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz [...] może być zatrudniony nauczyciel, [...] spełniający warunki określone w art. 10 ust. 5 pkt 2–4a tej ustawy – art. 16 ust. 1 PO; nauczycielem akademickim może zostać osoba, która [...] nie została ukarana prawomocnym wyrokiem sądowym za przestępstwo umyślne; [...] nie została ukarana karą dyscyplinarną wymienioną w art. 140 ust. 1 pkt 4; [...] korzysta z pełni praw publicznych – art. 109 ust. 1 pkt 3–5 PoSW.

(36) rektor może rozwiązać stosunek pracy z mianowanym nauczycielem akademickim bez wypowiedzenia w przypadku [...] dopuszczenia się [...] czynu określonego w art. 115 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych stwierdzonego prawomocnym wyrokiem sądowym, [...] stwierdzonego prawomocnym orzeczeniem komisji dyscyplinarnej: przywłaszczenia sobie autorstwa albo wprowadzenia w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu albo artystycznego wykonania, rozpowszechnienia, bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy, cudzego utworu w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania, rozpowszechnienia, bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy, cudzego artystycznego wykonania albo publicznego zniekształcenia takiego utworu, artystycznego wykonania, fonogramu, wideogramu lub nadania, innego sposobu naruszenia cudzych praw autorskich lub praw pokrewnych, fałszowania badań lub wyników badań naukowych lub innego oszustwa naukowego, innego oszustwa naukowego, [...] skazania prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne – art. 126 pkt 3–4 PoSW; wygaśnięcie stosunku pracy w przypadkach określonych w ust. 1 stwierdza dyrektor szkoły, a w stosunku do dyrektora szkoły – organ prowadzący szkołę – art. 26 ust. 2 UKN; nie można nawiązać stosunku pracy z nauczycielem przedszkola, szkoły lub placówki, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2, który nie spełnia warunków, o których mowa w art. 10 ust. 5 pkt 2–5 – art. 91b ust. 2b UKN; stosunek pracy mianowanego nauczyciela akademickiego wygasa z mocy prawa w przypadku: 1) stwierdzenia, że mianowanie nastąpiło na podstawie fałszywych lub nieważnych dokumentów; 2) prawomocnego orzeczenia przez sąd utraty praw publicznych; 3) prawomocnego ukarania karą dyscyplinarną pozbawienia prawa wykonywania zawodu nauczyciela akademickiego na stałe lub na czas określony; 4) prawomocnego orzeczenia środka karnego w postaci zakazu zajmowania określonego stanowiska w przypadku, gdy orzeczenie to dotyczy wykonywania obowiązków nauczyciela akademickiego; 5) upływu trzymiesięcznego okresu nieobecności w pracy z powodu tymczasowego aresztowania; 6) odbywania kary pozbawienia wolności lub ograniczenia wolności – art. 127 ust. 1 pkt 1–6 PoSW.

(37) nie można nawiązać stosunku pracy z nauczycielem przedszkola, szkoły lub placówki, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2, który nie spełnia warunków, o których mowa w art. 10 ust. 5 pkt 2–5 – art. 91b ust. 2b UKN; osoba, o której mowa w ust. 2, może być zatrudniona w szkole, jeżeli spełnia warunki, o których mowa w art. 10 ust. 5 pkt 3 i 4 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela – art. 15 ust. 4 PO; może być zatrudniony nauczyciel, [...] spełniający warunki określone w art. 10 ust. 5 pkt 2–4a tej ustawy – art. 16 ust. 1 PO.

Ad 6.7.1.5.3. Zdrowie fizyczne i psychiczne nauczyciela pracownika

(37) *nie można nawiązać stosunku pracy z nauczycielem przedszkola, szkoły lub placówki, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2, który nie spełnia warunków, o których mowa w art. 10 ust. 5 pkt 2–5 – art. 91b ust. 2b UKN; nauczycielem akademickim może zostać osoba, która [...] ma pełną zdolność do czynności prawnych – art. 109 ust. 1 pkt 2 PoSW.*

(38) *rektor może rozwiązać stosunek pracy z mianowanym nauczycielem akademickim bez wypowiedzenia w przypadku [...] trwałej utraty zdolności do pracy na zajmowanym stanowisku, stwierdzonej orzeczeniem lekarza orzecznika – art. 126 pkt 1 PoSW; stosunek pracy z nauczycielem zatrudnionym na podstawie mianowania ulega rozwiązaniu [...] w razie czasowej niezdolności nauczyciela do pracy spowodowanej chorobą, jeżeli okres tej niezdolności przekracza 182 dni – art. 23 ust. 1 pkt 2 UKN; rozwiązanie umowy o pracę zawartej z nauczycielem na czas nieokreślony może nastąpić w każdym czasie i bez wypowiedzenia w razie niezdolności nauczyciela do pracy z powodu choroby trwającej dłużej niż jeden rok – art. 27 ust. 2 UKN; rektor może rozwiązać za wypowiedzeniem stosunek pracy z mianowanym nauczycielem akademickim w przypadku [...] czasowej niezdolności do pracy spowodowanej chorobą, jeżeli okres tej niezdolności przekracza okres zasiłkowy, a w przypadku stwierdzenia przez uprawnionego lekarza poprawy stanu zdrowia i możliwości powrotu do pracy, jeżeli okres ten przekracza dwa lata – art. 124 ust. 1 pkt 1 PoSW.*

(39) *dyrektor szkoły, nie później niż w terminie 2 tygodni przed zakończeniem urlopu dla poratowania zdrowia, wydaje nauczycielowi skierowanie na badanie kontrolne w celu stwierdzenia braku przeciwwskazań do pracy na określonym stanowisku – art. 73 ust. 6 UKN; minister właściwy do spraw zdrowia w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw szkolnictwa wyższego określi [...] zakres oraz tryb przeprowadzania badania lekarskiego, któremu jest obowiązany poddać się nauczyciel akademicki [...], uwzględniając konieczność przyjęcia obiektywnych i niezbędnych kryteriów oceny stanu zdrowia dokonywanej w celu stwierdzenia potrzeby leczenia oraz określenia czasu na jego przeprowadzenie, a także zapewnienia jednolitości stosowanych dokumentów – art. 134 ust. 6 pkt 1 PoSW.*

Ad 6.7.1.5.5. Bycie pracownikiem

(40) *ustawie podlegają również, w zakresie określonym ustawą: 1) nauczyciele mianowani lub dyplomowani zatrudnieni na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne [...], 1a) nauczyciele zatrudnieni w publicznych szkołach i szkolnych punktach konsultacyjnych [...], 1b) nauczyciele zatrudnieni w publicznych placówkach doskonalenia nauczycieli [...]; 2) nauczyciele zatrudnieni [...] – art. 1 ust. 2 pkt 1–2 UKN.*

Ad 6.7.1.5.6. Odpowiedni poziom działań nauczyciela pracownika

(41) *praca nauczyciela zatrudnionego w przedszkolu, placówce lub szkole, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2, podlega ocenie w każdym czasie – art. 6a ust. 13 UKN; praca nauczyciela, któremu powierzono stanowisko dyrektora w przedszkolu, placówce lub szkole, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2, podlega ocenie – art. 6a ust. 1 UKN; wszyscy nauczyciele akademicy podlegają okresowej ocenie – art. 132 ust. 1 PoSW; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, [...] minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz Minister Sprawiedliwości [...] określą, w drodze rozporządzeń, kryteria i tryb dokonywania oceny pracy nauczyciela, [...], mając na uwadze zapewnienie odpowiedniego poziomu wykonywania pracy przez nauczyciela – art. 6a ust. 12 UKN.*

(42) rozwiązanie stosunku pracy z nauczycielem zatrudnionym na podstawie mianowania z przyczyn określonych w ust. 1 następuje odpowiednio [...] z końcem tego miesiąca, w którym upływa trzymiesięczne wypowiedzenie, licząc od otrzymania przez nauczyciela negatywnej oceny pracy – art. 23 ust. 2 pkt 5 UKN; do rozwiązania stosunku pracy z nauczycielem zatrudnionym na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony stosuje się również przepisy art. 23 ust. 1 pkt [...] 5, ust. 2 pkt [...] 5 – art. 27 ust. 3 UKN; rektor może rozwiązać za wypowiedzeniem stosunek pracy z mianowanym nauczycielem akademickim w przypadku [...] otrzymania przez nauczyciela akademickiego oceny negatywnej – art. 124 ust. 1 pkt 3 PoSW; rektor może rozwiązać za wypowiedzeniem stosunek pracy nauczyciela akademickiego zatrudnionego na podstawie umowy o pracę również w przypadku określonym w art. 124 ust. 1 pkt 3 – art. 128 ust. 2 PoSW.

(43) praca nauczyciela, któremu powierzono stanowisko dyrektora w przedszkolu, placówce lub szkole, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2, podlega ocenie na jego wniosek lub na wniosek organu prowadzącego – art. 6a ust. 13 UKN; rada szkoły lub placówki [...] może występować do organu sprawującego nadzór pedagogiczny nad szkołą lub placówką z wnioskami o zbadanie i dokonanie oceny działalności [...] nauczyciela zatrudnionego w szkole lub placówce – art. 80 ust. 2 pkt 3 PO; oceny dokonuje podmiot wskazany w statucie uczelni, nie rzadziej niż raz na cztery lata lub na wniosek kierownika jednostki organizacyjnej, w której nauczyciel akademicki jest zatrudniony – art. 132 ust. 2 PoSW.

(44) podmiot, o którym mowa w ust. 2, dokonując oceny nauczyciela akademickiego, uwzględnia ocenę dokonywaną co najmniej raz w roku akademickim przez studentów i doktorantów w zakresie wypełniania obowiązków dydaktycznych przez tego nauczyciela akademickiego – art. 132 ust. 3 PoSW; zasady dokonywania oceny przez studentów i doktorantów i sposób jej wykorzystania określa statut uczelni – art. 132 ust. 3 PoSW.

Ad 5.6. Wartościowanie działań nauczyciela w profilu pracownika

(45) nauczyciel zatrudniony na podstawie mianowania może być przeniesiony – art. 18 ust 1 UKN; organ prowadzący szkołę może przenieść nauczyciela zatrudnionego na podstawie mianowania – art. 19 ust. 1 UKN; nauczycielowi zatrudnionemu na podstawie mianowania, z którym rozwiązano stosunek pracy z przyczyn określonych w ust. 1, przysługuje odprawa w wysokości sześciomiesięcznego wynagrodzenia zasadniczego – art. 20 ust. 2 UKN; nauczycielowi zatrudnionemu na podstawie mianowania, z którym rozwiązano stosunek pracy z przyczyny określonej w art. 23 ust. 1 pkt 3, przysuguje się odprawę pieniężną – art. 28 ust. 1 UKN; nauczycielowi zatrudnionemu na podstawie mianowania, z którym rozwiązuje się stosunek pracy z przyczyn określonych w art. 70 ust. 2, przysuguje się odprawę pieniężną na zasadach określonych w ust. 1 – art. 28 ust. 2 UKN; w wypadku określonym w art. 23 ust. 1 pkt 6 nauczycielowi zatrudnionemu na podstawie mianowania przysługuje jednorazowa odprawa – art. 28 ust. 2a UKN; nauczyciel zatrudniony na podstawie mianowania może wyrazić zgodę na ograniczenie zatrudnienia w trybie określonym w art. 22 ust. 2 – art. 20 ust. 1 pkt 2 UKN; zasada ograniczenia zatrudnienia nauczyciela zatrudnionego na podstawie mianowania do wymiaru nie niższego niż 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć i proporcjonalnego zmniejszenia wynagrodzenia może być – za zgodą nauczyciela – stosowana również w wypadku, gdy z przyczyn, o których mowa w art. 20 ust. 1, nie ma możliwości zatrudnienia nauczyciela w pełnym wymiarze zajęć oraz nie istnieją warunki do uzupełnienia tygodniowego obowiązkowego wymiaru zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych w innej szkole – art. 22 ust. 2 UKN; rozwiązanie stosunku pracy z nauczycielem zatrudnionym na podstawie mianowania z przyczyn określonych w ust. 1 następuje odpowiednio: 1) z końcem roku szkolnego, po uprzednim złożeniu przez nauczyciela trzymiesięcznego wypowiedzenia; 2) z końcem tego miesiąca, w którym upływa okres czasowej

niezdolności nauczyciela do pracy; 3) z końcem miesiąca, w którym dyrektor szkoły otrzymał ostateczne orzeczenie lekarskie o niezdolności nauczyciela do wykonywania dotychczasowej pracy; 5) z końcem tego miesiąca, w którym upływa trzymiesięczne wypowiedzenie, licząc od otrzymania przez nauczyciela negatywnej oceny pracy; 6) z końcem tego miesiąca, w którym nastąpiło cofnięcie skierowania do nauczania religii – art. 23 ust. 2 UKN; rozwiązanie stosunku pracy z nauczycielem zatrudnionym na podstawie mianowania może nastąpić również: 1) na mocy porozumienia stron; 2) w razie nieusprawiedliwionego niezgłoszenia się nauczyciela na badanie okresowe lub kontrolne, z końcem miesiąca, w którym dyrektor otrzymał o tym informację – art. 23 ust. 4 UKN; stosunek pracy nauczyciela wygasa z mocy prawa odpowiednio w razie: 1) prawomocnego ukarania w postępowaniu dyscyplinarnym karą dyscyplinarną zwolnienia z pracy oraz karą dyscyplinarną zwolnienia z pracy z zakazem przyjmowania ukaranego do pracy w zawodzie nauczyciela w okresie 3 lat od ukarania lub karą wydalenia z zawodu nauczyciela; 2) prawomocnego skazania na karę pozbawienia praw publicznych albo prawa wykonywania zawodu lub utraty pełnej zdolności do czynności prawnych; 3) prawomocnego skazania za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe; 4) upływu trzymiesięcznego okresu odbywania kary pozbawienia wolności; 5) stwierdzenia, że nawiązanie stosunku pracy nastąpiło na podstawie fałszywych lub nieważnych dokumentów albo zostało dokonane z naruszeniem warunków określonych w art. 10 ust. 5 pkt 1–5 – art. 26 ust. 1 UKN; stosunek pracy z mianowanym nauczycielem akademickim może być rozwiązany: 1) w drodze porozumienia stron; 2) przez wypowiedzenie dokonane przez jedną ze stron; 3) bez wypowiedzenia – art. 123 ust. 1 PoSW; stosunek pracy z mianowanym nauczycielem akademickim może być rozwiązany również z innych ważnych przyczyn, po uzyskaniu opinii organu kolegialnego wskazanego w statucie uczelni – art. 125 PoSW; rektor może rozwiązać stosunek pracy z mianowanym nauczycielem akademickim bez wypowiedzenia w przypadku: 1) trwałej utraty zdolności do pracy na zajmowanym stanowisku, stwierdzonej orzeczeniem lekarza orzecznika [...], jeżeli nie ma możliwości zatrudnienia pracownika na innym stanowisku, odpowiednim do jego stanu zdrowia i kwalifikacji zawodowych, albo gdy nauczyciel odmawia przejścia do takiej pracy; 2) niedostarczenia w wyznaczonym terminie orzeczenia potwierdzającego zdolność do pracy na zajmowanym stanowisku, wydanego przez lekarza prowadzącego badanie okresowe lub kontrolne; 3) dopuszczenia się: a) czynu określonego w art. 115 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych stwierdzonego prawomocnym wyrokiem sądowym, b) stwierdzonego prawomocnym orzeczeniem komisji dyscyplinarnej: przywłaszczenia sobie autorstwa albo wprowadzenia w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu albo artystycznego wykonania, rozpowszechnienia, bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy, cudzego utworu w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania, rozpowszechnienia, bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy, cudzego artystycznego wykonania albo publicznego zniekształcenia takiego utworu, artystycznego wykonania, fonogramu, wideogramu lub nadania, innego sposobu naruszenia cudzych praw autorskich lub praw pokrewnych, fałszowania badań lub wyników badań naukowych lub innego oszustwa naukowego, innego oszustwa naukowego; 4) skazania prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne – art. 126 PoSW; stosunek pracy mianowanego nauczyciela akademickiego zatrudnionego w uczelni publicznej wygasa z końcem roku akademickiego, w którym ukończył on 67. rok życia, jeżeli nabył prawo do emerytury – art. 127 ust. 2 PoSW; jeżeli z ukończeniem 67. roku życia osoba ta nie nabyła prawa do emerytury, wygaśnięcie stosunku pracy następuje z końcem roku akademickiego, w którym nabędzie to prawo – art. 127 ust. 2 PoSW; stosunek pracy mianowanego nauczyciela akademickiego posiadającego tytuł naukowy profesora, zatrudnionego na stanowisku profesora nadzwyczajnego lub zwyczajnego w uczelni publicznej, wygasa z końcem roku akademickiego, w którym ukończył on 70. rok życia – art. 127 ust. 2 PoSW; stosunek pracy mianowanego nauczyciela akademickiego pełniącego funkcję rektora, z końcem roku akademickiego, w którym ukończył on 70. rok życia, przekształca się – na czas pozostały do zakończenia pełnienia tej funkcji – w stosunek pracy na podstawie umowy o pracę – art.

127 ust. 4 PoSW; stosunek pracy mianowanego nauczyciela akademickiego pełniącego funkcję prorektora, kierownika podstawowej jednostki organizacyjnej i jego zastępcy, z końcem roku akademickiego, w którym ukończył on 67. rok życia, a w przypadku mianowanego nauczyciela akademickiego posiadającego tytuł naukowy profesora z końcem roku akademickiego, w którym ukończył on 70. rok życia, przekształca się – na czas pozostały do zakończenia pełnienia tej funkcji – w stosunek pracy na podstawie umowy o pracę – art. 127 ust. 5 PoSW; w przypadku braku warunków do zatrudnienia nauczyciela, o których mowa w ust. 5 pkt 6, stosunek pracy z nauczycielem mianowanym lub dyplomowanym nawiązuje się na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony w niepełnym wymiarze, z zastrzeżeniem ust. 7 – art. 10 ust. 6 UKN; stosunek pracy z nauczycielem mianowanym i z nauczycielem dyplomowanym nawiązuje się na podstawie mianowania, jeżeli [...] istnieją warunki do zatrudnienia nauczyciela w szkole w pełnym wymiarze zajęć na czas nieokreślony – art. 10 ust. 5 pkt 6 UKN; nauczyciele zatrudnieni na podstawie mianowania nie podlegają podporządkowaniu służbowemu określönemu w innych przepisach prawnych dla mianowanych funkcjonariuszy państwowych – art. 12 ust. 1 UKN; nauczyciel nabywa prawo do wynagrodzenia od dnia nawiązania stosunku pracy – art. 38 UKN; wynagrodzenie wypłacane jest nauczycielowi miesięcznie z góry w pierwszym dniu miesiąca – art. 39 ust. 3 UKN; warunki wynagradzania za pracę [...] określi [...] minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego [...], ustalając [...] składniki wynagrodzenia, które wypłacane są nauczycielowi akademickiemu miesięcznie z góry – art. 151 ust. 1 pkt 2 PoSW; prawo do wynagrodzenia gaśnie z ostatnim dniem miesiąca kalendarzowego, w którym nastąpiło wygaśnięcie lub rozwiązanie stosunku pracy – art. 40 UKN; prawo do wypłacanego z góry wynagrodzenia wygasa z ostatnim dniem miesiąca, w którym ustal stosunek pracy, z tym że pracownik zachowuje wypłacone za ten miesiąc wynagrodzenie – art. 151 ust. 1 pkt 2 PoSW; kwota różnicy [...] jest dzielona między nauczycieli zatrudnionych i pobierających wynagrodzenie w roku, dla którego ustalono kwotę różnicy [...] i wypłacana w terminie do dnia 31 stycznia roku kalendarzowego następującego po roku, dla którego wyliczono kwotę różnicy, w formie jednorazowego dodatku uzupełniającego ustalanego proporcjonalnie do okresu zatrudnienia oraz osobistej stawki wynagrodzenia zasadniczego nauczyciela, zapewniając osiągnięcie średnich wynagrodzeń na poszczególnych stopniach awansu zawodowego – art. 30a ust. 3 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] sposób opracowywania sprawozdania, [...] w szczególności [...] sposób ustalania wysokości jednorazowego dodatku uzupełniającego – art. 30a ust. 7 pkt 4 UKN.

(46) wysokość dodatków odpowiednio od [...] jakości świadczonej pracy i wykonywania dodatkowych zadań lub zajęć – art. 30 ust. 2 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania [...] określa [...] wysokość minimalnych stawek wynagrodzenia zasadniczego dla nauczycieli [...] uwzględniając [...] stopień zaangażowania nauczycieli w pracę – art. 30 ust. 5 UKN; nauczycielom mianowanym i dyplomowanym zatrudnionym na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne [...] oprócz wynagrodzenia zasadniczego przysługują dodatki: [...] motywacyjny – art. 32 ust. 3 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania [...] określi [...] wysokość i warunki przyznawania dodatków, o których mowa w ust. 3, [...] uwzględniając potrzebę zróżnicowania ich wysokości w zależności od jakości świadczonej pracy – art. 32 ust. 4 UKN; organy prowadzące szkoły ustalają kryteria i tryb przyznawania nagród dla nauczycieli za ich osiągnięcia w zakresie pracy dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej [...] oraz realizacji innych zadań statutowych szkoły – art. 49 ust. 2 UKN; nauczyciele akademicy mogą otrzymywać za osiągnięcia naukowe, dydaktyczne lub organizacyjne albo za całokształt dorobku nagrody rektora oraz nagrody ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego – art. 155 ust. 1 PoSW; nauczyciele akademicy zatrudnieni w uczelni wojskowej, uczelni służb państwowych, uczelni artystycznej, uczelni morskiej lub uczelni medycznej mogą otrzymywać za osiągnięcia naukowe, dydaktyczne lub organizacyjne albo za całokształt dorobku nagrody rektora oraz nagrody właściwego ministra – art. 155 ust. 2 PoSW; wynagrodzenie nauczycieli [...] składa się

z: nagród – art. 30 ust. 1 pkt 4 UKN; organ prowadzący szkołę [...] określa [...] wysokość i warunki wypłacania składników wynagrodzenia, o których mowa w ust. 1 pkt 4, o ile nie zostały one określone w ustawie lub w odrębnych przepisach – art. 30 ust. 6 pkt 1 UKN; Minister Sprawiedliwości [...] określi [...] wysokość i warunki wypłacania składników wynagrodzenia, o których mowa w ust. 1 pkt 4, o ile nie zostały one określone w przepisach ustawy lub w odrębnych przepisach – art. 30 ust. 7a UKN; wysokość dodatków odpowiednio od okresu zatrudnienia – art. 30 ust. 2 UKN; nauczycielom mianowanym i dyplomowanym zatrudnionym na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne [...] oprócz wynagrodzenia zasadniczego przysługują dodatki: za wysługę lat – art. 32 ust. 3 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania [...] określi [...] wysokość i warunki przyznawania dodatków, o których mowa w ust. 3 – art. 32 ust. 4 UKN; nauczycielom przysługuje dodatek za wysługę lat, w wysokości 1% wynagrodzenia zasadniczego za każdy rok pracy, wypłacany w okresach miesięcznych poczynając od czwartego roku pracy, z tym że dodatek ten nie może przekroczyć 20% wynagrodzenia zasadniczego – art. 33 ust. 1 UKN; za wieloletnią pracę nauczyciel otrzymuje nagrodę jubileuszową w wysokości: 1) za 20 lat pracy – 75% wynagrodzenia miesięcznego; 2) za 25 lat pracy – 100% wynagrodzenia miesięcznego; 3) za 30 lat pracy – 150% wynagrodzenia miesięcznego; 4) za 35 lat pracy – 200% wynagrodzenia miesięcznego; 5) za 40 lat pracy – 250% wynagrodzenia miesięcznego – art. 47 ust. 1 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw pracy określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady ustalania okresów pracy i innych okresów uprawniających nauczyciela do nagrody jubileuszowej oraz szczegółowe zasady jej obliczania i wypłacania – art. 47 ust. 2 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw pracy, określa, w drodze rozporządzenia, szczególne przypadki zaliczania okresów zatrudnienia oraz innych okresów uprawniających do dodatku za wysługę lat – art. 33 ust. 3 UKN; warunki [...] dla pracowników zatrudnionych w uczelni publicznej [...] określi [...] minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego [...], ustalając [...] okresy pracy i inne okresy uprawniające do dodatku za staż pracy – art. 151 ust. 1 pkt 5 PoSW; pracownikowi uczelni publicznej przysługuje dodatek za staż pracy w wysokości 1% wynagrodzenia zasadniczego za każdy rok pracy, wypłacany w okresach miesięcznych, poczynając od czwartego roku pracy, z tym że dodatek ten nie może przekroczyć 20% wynagrodzenia zasadniczego – art. 154 ust. 3 PoSW; pracownicy uczelni publicznej mają prawo do nagród jubileuszowych, z tytułu wieloletniej pracy, w wysokości: 1) za 20 lat pracy – 75% wynagrodzenia miesięcznego; 2) za 25 lat pracy – 100% wynagrodzenia miesięcznego; 3) za 30 lat pracy – 150% wynagrodzenia miesięcznego; 4) za 35 lat pracy – 200% wynagrodzenia miesięcznego; 5) za 40 lat pracy – 300% wynagrodzenia miesięcznego; 6) za 45 lat pracy – 400% wynagrodzenia miesięcznego – art. 156 ust. 1 PoSW.

(47) w sprawach niecierpiących zwłoki nauczyciel i nauczyciel pełniący funkcję dyrektora szkoły mogą być zawieszeni przed złożeniem wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego – art. 85t ust. 1 UKN; dyrektor szkoły zawiesza w pełnieniu obowiązków nauczyciela, a organ prowadzący szkołę – nauczyciela pełniącego funkcję dyrektora szkoły, jeżeli wszczęte postępowanie karne lub złożony wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego dotyczy czynu naruszającego prawa i dobro dziecka – art. 85t ust. 2 UKN; nauczyciel i nauczyciel pełniący funkcję dyrektora szkoły zostają z mocy prawa zawieszeni w pełnieniu obowiązków w razie ich tymczasowego aresztowania lub w razie pozbawienia ich wolności w związku z postępowaniem karnym – art. 85t ust. 3 UKN; zawieszenie w pełnieniu obowiązków nie może trwać dłużej niż 6 miesięcy, chyba że przeciwko nauczycielowi lub nauczycielowi pełniącemu funkcję dyrektora szkoły toczy się jeszcze postępowanie karne lub postępowanie dyscyplinarne, w związku z którym nastąpiło zawieszenie – art. 85t ust. 4 UKN; od decyzji o zawieszeniu w pełnieniu obowiązków odpowiednio nauczycielowi albo nauczycielowi pełniącemu funkcję dyrektora szkoły przysługuje odwołanie do komisji dyscyplinarnej pierwszej

instancji – art. 85t ust. 5 UKN; rektor może zawiesić w pełnieniu obowiązków nauczyciela akademickiego, przeciwko któremu wszczęto postępowanie karne lub dyscyplinarne, a także w toku postępowania wyjaśniającego, jeżeli ze względu na wagę i wiarygodność przedstawionych zarzutów celowe jest odsunięcie go od wykonywania obowiązków – art. 147 ust. 1 PoSW; nauczyciel akademicki zostaje z mocy prawa zawieszony w pełnieniu obowiązków z dniem jego tymczasowego aresztowania – art. 147 ust. 2 PoSW; zawieszenie w pełnieniu obowiązków nie może trwać dłużej niż sześć miesięcy, chyba że przeciwko nauczycielowi akademickiemu toczy się nadal postępowanie karne – art. 147 ust. 3 PoSW; wynagrodzenie zasadnicze nauczyciela oraz nauczyciela pełniącego funkcję dyrektora szkoły w okresie zawieszenia w pełnieniu obowiązków może ulec zmniejszeniu, a tymczasowo aresztowanego ulega zmniejszeniu najwyżej do połowy, w zależności od stanu rodzinnego nauczyciela – art. 85u ust. 1 UKN; wynagrodzenie zasadnicze nauczyciela akademickiego w okresie zawieszenia w pełnieniu obowiązków może ulec obniżeniu najwyżej do połowy, a tymczasowo aresztowanego ulega obniżeniu najwyżej do połowy, poczynwszy od pierwszego dnia miesiąca kalendarzowego następującego po miesiącu, w którym nastąpiło zawieszenie – art. 148 ust. 1 PoSW.

Ad 6.7.2.1.1. Rozwój zawodowy nauczyciela jako reprezentanta zawodu

(48) okres doskonalenia za granicą jest zaliczany do okresu zatrudnienia nauczyciela w kraju – art. 70b ust. 2 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] warunki zaliczania okresu doskonalenia za granicą do okresu zatrudnienia w kraju – art. 70b ust. 3 pkt 4 UKN; nauczyciel powinien podnosić swoją wiedzę ogólną i zawodową – art. 12 ust. 3 UKN; pracownicy naukowci mają obowiązki określone w ust. 1 pkt 2 i 3 – art. 111 ust. 2 PoSW; pracownicy dydaktyczni są obowiązani [...] podnosić swoje kwalifikacje zawodowe – art. 111 ust. 4 pkt 2 PoSW.

(49) w przypadku szkół prowadzonych przez właściwych ministrów [...] środki na dofinansowanie doskonalenia zawodowego nauczycieli [...] zagwarantowane są w budżetach tych ministrów – art. 30 ust. 8a UKN; minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego określi [...] sposób podziału i tryb przekazywania dotacji podmiotowej na dofinansowanie zadań projakościowych [...], biorąc pod uwagę jakość kształcenia, a ponadto [...] dane o liczbie nauczycieli akademickich – art. 96a pkt. 1 PoSW; w budżetach organów prowadzących szkoły wyodrębnia się środki na dofinansowanie doskonalenia zawodowego nauczycieli z uwzględnieniem doradztwa metodycznego – art. 70a ust. 1 UKN; w budżetach wojewodów wyodrębnia się środki na wspieranie na obszarze województwa doskonalenia zawodowego nauczycieli, w łącznej wysokości 5000 średnich wynagrodzeń nauczyciela stażysty – art. 70a ust. 3 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, sposób podziału środków, o których mowa w ust. 3, pomiędzy budżety poszczególnych wojewodów – art. 70a ust. 6 UKN; kurator oświaty [...] opracowuje programy wykorzystania środków na dofinansowanie doskonalenia nauczycieli, wyodrębnionych w budżecie wojewody – art. 51 ust. 1 pkt 6 PO; w budżecie ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania wyodrębnia się środki na realizację ogólnokrajowych zadań w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli – art. 70a ust. 4 UKN; przepis ust. 4 nie obejmuje finansowania publicznych placówek doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnokrajowym prowadzonych przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania – art. 70a ust. 5 UKN.

(50) nauczyciel może otrzymać urlop płatny lub bezpłatny dla celów naukowych – art. 68 ust. 1 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] szczegółowe zasady udzielania urlopów, ulg i świadczeń, o których mowa w ust. 1 [...], uwzględniając w szczególności: 1) płatne urlopy szkoleniowe dla nauczycieli odbywających studia wyższe oraz kształcących się w zakładach kształcenia nauczycieli; 2) udzielanie przez organy prowadzące szkoły i dyrektorów szkół pomocy nauczycielom kształcącym się; 3) udzielanie nauczycielom kształcącym się poza miejscem

zamieszkania świadczeń związanych z przejazdami, zakwaterowaniem i wyżywieniem – art. 68 ust. 2 UKN; doskonalenie nauczycieli może odbywać się za granicą – art. 70b ust. 1 UKN; okres doskonalenia za granicą jest zaliczany do okresu zatrudnienia nauczyciela w kraju – art. 70b ust. 2 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...], warunki kierowania za granicę nauczycieli w celu doskonalenia, uwzględniając w szczególności: 1) możliwość udzielania nauczycielom pozostającym w zatrudnieniu urlopu szkoleniowego lub bezpłatnego oraz okres, na jaki udziela się tych urlopów, a także zasady obliczania wysokości wynagrodzenia za okres urlopu szkoleniowego; 2) możliwość przyznania świadczeń na rzecz rodzin osób, o których mowa w pkt 1; [...] 4) warunki zaliczania okresu doskonalenia za granicą do okresu zatrudnienia w kraju – art. 70b ust. 3 pkt 1, 2 i 4 UKN.

Ad 6.7.2.1.2. Działalność w związku zawodowym nauczyciela jako reprezentanta zawodu

(51) podziału środków, o których mowa w ust. 1, dokonuje się po zasięgnięciu opinii związków zawodowych zrzeszających nauczycieli – art. 70a ust. 2a UKN; jeżeli nauczyciel nie jest członkiem żadnego związku, to związek zawodowy zrzeszający nauczycieli wskazany przez nauczyciela – art. 3 ust. 4 UKN; ilekroć w ustawie jest mowa o: [...] związkach zawodowych – rozumie się przez to związek zawodowy, którego członkiem jest nauczyciel – art. 3 ust. 4 UKN; w skład komisji konkursowej wchodzi: [...] po jednym przedstawicielu organizacji związkowych zrzeszających nauczycieli, reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego, oraz po jednym przedstawicielu organizacji związkowych, reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego, w skład których wchodzi organizacje związkowe zrzeszające nauczycieli – art. 50 ust. 6 pkt 3 PO; w celu przeprowadzenia konkursu organ prowadzący szkołę lub placówkę powołuje komisję konkursową w składzie [...] po jednym przedstawicielu zakładowych organizacji związkowych będących jednostkami organizacyjnymi organizacji związkowych reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego albo jednostkami organizacyjnymi organizacji związkowych wchodzących w skład organizacji związkowych reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego, zrzeszających nauczycieli – art. 63 ust. 14 pkt 3 PO; przepisy ust. 14–16 stosuje się również w przypadku konkursu na stanowisko dyrektora zespołu szkół lub placówek, w tym nowo zakładanego zespołu szkół lub placówek, z tym że [...] dwóch przedstawicieli rady rodziców wyłania się spośród rad rodziców uczniów wszystkich szkół lub placówek wchodzących w zespół lub łączonych w zespół – art. 63 ust. 11 pkt 2 PO; kandydatów na członków [...] komisji dyscyplinarnych pierwszej instancji mogą zgłaszać [...] organy właściwych wojewódzkich struktur reprezentatywnych związków zawodowych zrzeszających nauczycieli w rozumieniu ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego (Dz. U. poz. 1240) – art. 78 ust. 3 pkt 1 lit. c UKN; kandydatów na członków [...] odwoławczej komisji dyscyplinarnej mogą zgłaszać [...] organy reprezentatywnych związków zawodowych zrzeszających nauczycieli w rozumieniu ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego – art. 78 ust. 3 pkt 2 lit. b UKN; regulamin podlega uzgodnieniu ze związkami zawodowymi zrzeszającymi nauczycieli – art. 30 ust. 6a UKN; jednostka samorządu terytorialnego oraz osoba prawna niebędąca jednostką samorządu terytorialnego lub osoba fizyczna, która przejmie do prowadzenia szkoły publiczną na podstawie umowy [...] są obowiązani powiadomić, w terminie 6 miesięcy przed dniem przekazania szkoły do prowadzenia osobie prawnej niebędącej jednostką samorządu terytorialnego lub osobie fizycznej, pracowników szkoły oraz zakładową organizację związkową o terminie przekazania szkoły, jego przyczynach, prawnych, ekonomicznych i socjalnych skutkach dla pracowników, a także nowych warunkach pracy i płacy – art. 9 ust. 7 PO; arkusz organizacji szkoły i przedszkola opracowuje dyrektor szkoły i przedszkola [...] po zasięgnięciu opinii zakładowych organizacji związkowych będących jednostkami organizacyjnymi organizacji związkowych

reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego albo jednostkami organizacyjnymi organizacji związkowych wchodzących w skład organizacji związkowych reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego, zrzeszających nauczycieli – art. 110 ust. 2 PO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, szczegółową organizację publicznych szkół i publicznych przedszkoli, uwzględniając prawidłową realizację celów i zadań szkół i przedszkoli, w tym [...] zakres informacji, jakie w szczególności powinny być zawarte w arkuszu organizacji szkoły i przedszkola oraz terminy jego opracowywania, opiniowania i zatwierdzania – art. 111 pkt 13 PO; o zamiarze wypowiedzenia nauczycielowi stosunku pracy z przyczyn określonych w ust. 1 pkt 2 dyrektor szkoły zawiadamia reprezentującą nauczyciela zakładową (międzyzakładową) organizację związkową – art. 20 ust. 5a UKN; w terminie 7 dni od dnia otrzymania zawiadomienia może zgłosić na piśmie dyrektorowi szkoły umotywowane zastrzeżenia – art. 20 ust. 5a UKN; po rozpatrzeniu stanowiska organizacji związkowej, a także w razie niezajęcia przez nią stanowiska w ustalonym terminie, dyrektor szkoły podejmuje decyzję w sprawie wypowiedzenia – art. 20 ust. 5b UKN.

Ad 6.7.2.2. Podmiot działań nauczyciela jako reprezentanta zawodu

(48) w ramach czasu pracy [...] oraz ustalonego wynagrodzenia nauczyciel obowiązany jest realizować zajęcia i czynności związane z [...] samokształceniem i doskonaleniem zawodowym – art. 42 ust. 2 pkt 3 UKN; okres doskonalenia za granicą jest zaliczany do okresu zatrudnienia nauczyciela w kraju – art. 70b ust. 2 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] warunki zaliczania okresu doskonalenia za granicą do okresu zatrudnienia w kraju – art. 70b ust. 3 pkt 4 UKN; nauczyciel powinien podnosić swoją wiedzę ogólną i zawodową – art. 12 ust. 3 UKN; pracownicy dydaktyczni są obowiązani [...] podnosić swoje kwalifikacje zawodowe – art. 111 ust. 4 pkt 2 PoSW.

(49) w przypadku szkół prowadzonych przez właściwych ministrów [...] środki na dofinansowanie doskonalenia zawodowego nauczycieli [...] zagwarantowane są w budżetach tych ministrów – art. 30 ust. 8a UKN; minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego określi [...] sposób podziału i tryb przekazywania dotacji podmiotowej na dofinansowanie zadań projakościowych [...], biorąc pod uwagę jakość kształcenia, a ponadto [...] dane o liczbie nauczycieli akademickich – art. 96a pkt. 1 PoSW; w budżetach organów prowadzących szkoły wyodrębnia się środki na dofinansowanie doskonalenia zawodowego nauczycieli z uwzględnieniem doradztwa metodycznego – art. 70a ust. 1 UKN; w budżetach wojewodów wyodrębnia się środki na wspieranie na obszarze województwa doskonalenia zawodowego nauczycieli, w łącznej wysokości 5000 średnich wynagrodzeń nauczyciela stażysty – art. 70a ust. 3 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, sposób podziału środków, o których mowa w ust. 3, pomiędzy budżety poszczególnych wojewodów – art. 70a ust. 6 UKN; kurator oświaty [...] opracowuje programy wykorzystania środków na dofinansowanie doskonalenia nauczycieli, wyodrębnionych w budżecie wojewody – art. 51 ust. 1 pkt 6 PO; w budżecie ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania wyodrębnia się środki na realizację ogólnokrajowych zadań w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli – art. 70a ust. 4 UKN; przepis ust. 4 nie obejmuje finansowania publicznych placówek doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnokrajowym prowadzonych przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania – art. 70a ust. 5 UKN.

(50) nauczyciel może otrzymać urlop płatny lub bezpłatny dla celów naukowych – art. 68 ust. 1 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] szczegółowe zasady udzielania urlopów, ulg i świadczeń, o których mowa w ust. 1 [...], uwzględniając w szczególności: 1) płatne urlopy szkoleniowe dla nauczycieli odbywających studia wyższe oraz kształcących się w zakładach

kształcenia nauczycieli; 2) udzielanie przez organy prowadzące szkoły i dyrektorów szkół pomocy nauczycielom kształcącym się; 3) udzielanie nauczycielom kształcącym się poza miejscem zamieszkania świadczeń związanych z przejazdami, zakwaterowaniem i wyżywieniem – art. 68 ust. 2 UKN; doskonalenie nauczycieli może odbywać się za granicą – art. 70b ust. 1 UKN; okres doskonalenia za granicą jest zaliczany do okresu zatrudnienia nauczyciela w kraju – art. 70b ust. 2 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...], warunki kierowania za granicę nauczycieli w celu doskonalenia, uwzględniając w szczególności: 1) możliwość udzielania nauczycielom pozostającym w zatrudnieniu urlopu szkoleniowego lub bezpłatnego oraz okres, na jaki udziela się tych urlopów, a także zasady obliczania wysokości wynagrodzenia za okres urlopu szkoleniowego; 2) możliwość przyznania świadczeń na rzecz rodzin osób, o których mowa w pkt 1; [...] 4) warunki zaliczania okresu doskonalenia za granicą do okresu zatrudnienia w kraju – art. 70b ust. 3 pkt 1, 2 i 4 UKN.

(51) podziału środków, o których mowa w ust. 1, dokonuje się po zasięgnięciu opinii związków zawodowych zrzeszających nauczycieli – art. 70a ust. 2a UKN; jeżeli nauczyciel nie jest członkiem żadnego związku, to związek zawodowy zrzeszający nauczycieli wskazany przez nauczyciela – art. 3 ust. 4 UKN; ilekroć w ustawie jest mowa o: [...] związkach zawodowych – rozumie się przez to związek zawodowy, którego członkiem jest nauczyciel – art. 3 ust. 4 UKN; w skład komisji konkursowej wchodzi: [...] po jednym przedstawicielu organizacji związkowych zrzeszających nauczycieli, reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego, oraz po jednym przedstawicielu organizacji związkowych, reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego, w skład których wchodzi organizacje związkowe zrzeszające nauczycieli – art. 50 ust. 6 pkt 3 PO; w celu przeprowadzenia konkursu organ prowadzący szkołę lub placówkę powołuje komisję konkursową w składzie [...] po jednym przedstawicielu zakładowych organizacji związkowych będących jednostkami organizacyjnymi organizacji związkowych reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego albo jednostkami organizacyjnymi organizacji związkowych wchodzących w skład organizacji związkowych reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego, zrzeszających nauczycieli – art. 63 ust. 14 pkt 3 PO; przepisy ust. 14–16 stosuje się również w przypadku konkursu na stanowisko dyrektora zespołu szkół lub placówek, w tym nowo zakładanego zespołu szkół lub placówek, z tym że [...] dwóch przedstawicieli rady rodziców wyłania się spośród rad rodziców uczniów wszystkich szkół lub placówek wchodzących w zespół lub łączonych w zespół – art. 63 ust. 11 pkt 2 PO; kandydatów na członków [...] komisji dyscyplinarnych pierwszej instancji mogą zgłaszać [...] organy właściwych wojewódzkich struktur reprezentatywnych związków zawodowych zrzeszających nauczycieli w rozumieniu ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego (Dz. U. poz. 1240) – art. 78 ust. 3 pkt 1 lit. c UKN; kandydatów na członków [...] odwoławczej komisji dyscyplinarnej mogą zgłaszać [...] organy reprezentatywnych związków zawodowych zrzeszających nauczycieli w rozumieniu ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego – art. 78 ust. 3 pkt 2 lit. b UKN; regulamin podlega uzgodnieniu ze związkami zawodowymi zrzeszającymi nauczycieli – art. 30 ust. 6a UKN; jednostka samorządu terytorialnego oraz osoba prawna niebędąca jednostką samorządu terytorialnego lub osoba fizyczna, która przejmie do prowadzenia szkołę publiczną na podstawie umowy [...] są obowiązani powiadomić, w terminie 6 miesięcy przed dniem przekazania szkoły do prowadzenia osobie prawnej niebędącej jednostką samorządu terytorialnego lub osobie fizycznej, pracowników szkoły oraz zakładową organizację związkową o terminie przekazania szkoły, jego przyczynach, prawnych, ekonomicznych i socjalnych skutkach dla pracowników, a także nowych warunkach pracy i płacy – art. 9 ust. 7 PO; arkusze organizacji szkoły i przedszkola opracowuje dyrektor szkoły i przedszkola [...] po zasięgnięciu opinii zakładowych organizacji związkowych będących jednostkami organizacyjnymi organizacji związkowych

reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego albo jednostkami organizacyjnymi organizacji związkowych wchodzących w skład organizacji związkowych reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego, zrzeszających nauczycieli – art. 110 ust. 2 PO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, szczegółową organizację publicznych szkół i publicznych przedszkoli, uwzględniając prawidłową realizację celów i zadań szkół i przedszkoli, w tym [...] zakres informacji, jakie w szczególności powinny być zawarte w arkuszu organizacji szkoły i przedszkola oraz terminy jego opracowywania, opiniowania i zatwierdzania – art. 111 pkt 13 PO; o zamiarze wypowiedzenia nauczycielowi stosunku pracy z przyczyn określonych w ust. 1 pkt 2 dyrektor szkoły zawiadamia reprezentującą nauczyciela zakładową (międzyzakładową) organizację związkową – art. 20 ust. 5a UKN; w terminie 7 dni od dnia otrzymania zawiadomienia może zgłosić na piśmie dyrektorowi szkoły umotywowane zastrzeżenia – art. 20 ust. 5a UKN; po rozpatrzeniu stanowiska organizacji związkowej, a także w razie niezajęcia przez nią stanowiska w ustalonym terminie, dyrektor szkoły podejmuje decyzję w sprawie wypowiedzenia – art. 20 ust. 5b UKN.

(52) członkom komisji dyscyplinarnej i rzecznikowi dyscyplinarnemu lub jego zastępcy przysługuje zwrot kosztów przejazdu zgodnie z przepisami, o których mowa w ust. 1 – art. 85q ust. 2 UKN; szkoła lub organ zatrudniający nauczyciela powołanego na członka komisji dyscyplinarnej udziela mu zwolnienia od pracy na czas niezbędny do pełnienia funkcji w komisji – art. 79 ust. 6 UKN.

Ad 6.7.2.3. Komponent lokacyjny nauczyciela jako reprezentanta zawodu

(53) minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia [...] warunki i sposób wspomagania wśród Polonii i Polaków zamieszkałych za granicą oraz dzieci pracowników migrujących nauczania języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej oraz innych przedmiotów nauczanych w języku polskim w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw lub nauczanych w innych formach przez organizacje społeczne zarejestrowane za granicą, uwzględniając w szczególności [...] organizowanie w kraju i za granicą doskonalenia zawodowego nauczycieli prowadzących nauczanie języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej oraz innych przedmiotów nauczanych w języku polskim za granicą – art. 47 ust. 3 pkt 2 lit. c PO.

Ad 6.7.2.4. Wartościowanie działań nauczyciela jako reprezentanta zawodu

(54) nauczyciel rozpoczyna staż z początkiem roku szkolnego [...] na swój wniosek skierowany do dyrektora szkoły – art. 9d ust. 1 UKN; komisje kwalifikacyjne lub egzaminacyjne, o których mowa w ust. 1, przeprowadzają odpowiednio postępowania kwalifikacyjne lub egzaminacyjne na wniosek nauczyciela – art. 9b ust. 2 UKN; nauczyciel rozpoczyna staż z początkiem roku szkolnego [...] na swój wniosek skierowany do dyrektora szkoły – art. 9d ust. 1 UKN; nauczyciel kontraktowy i nauczyciel mianowany mogą przerwać staż na swój wniosek – art. 9d ust. 6 UKN; nauczyciele akademicki legitymujący się co najmniej trzyletnim okresem pracy w szkole wyższej lub osoby posiadające co najmniej pięcioletni okres pracy i znaczący dorobek zawodowy uzyskują z dniem nawiązania stosunku pracy w szkole stopień nauczyciela kontraktowego – art. 9a ust. 3 UKN; nauczyciele akademicki, posiadający stopień naukowy oraz legitymujący się co najmniej 3-letnim okresem pracy w szkole wyższej, z dniem nawiązania stosunku pracy w kolegium pracowników służb społecznych uzyskują stopień nauczyciela mianowanego – art. 9a ust. 4 UKN; w przypadku nauczyciela zatrudnionego na podstawie ust. 7, posiadającego wymagane kwalifikacje, na jego wniosek odstępuje się od stosowania przepisów rozdziału 3a – art. 10 ust. 10 UKN; staż wymagany do ubiegania się o awans na stopień nauczyciela kontraktowego przedłuża się do czasu uzyskania przygotowania pedagogicznego – art. 10

ust. 3 UKN; do nauczycieli zatrudnionych na podstawie ust. 9 nie stosuje się przepisów rozdziału 3a – art. 10 ust. 10 UKN; warunkiem nadania nauczycielowi kolejnego stopnia awansu zawodowego jest spełnienie wymagań kwalifikacyjnych, o których mowa w art. 9 ust. 1 pkt 1 oraz ust. 2 i 3, odbycie stażu [...] zakończonego pozytywną oceną dorobku zawodowego nauczyciela – art. 9b ust. 1 UKN; nauczycielowi mianowanemu, ubiegającemu się o awans na stopień nauczyciela dyplomowanego, za spełnienie odpowiednich wymagań, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 9 ust. 10, uznaje się także jego odpowiedni dorobek zawodowy ze szczególnym uwzględnieniem okresu od dnia uzyskania stopnia nauczyciela mianowanego – art. 9c ust. 3a UKN; warunkiem nadania nauczycielowi kolejnego stopnia awansu zawodowego jest: [...] 1) w przypadku nauczyciela stażysty – uzyskanie akceptacji komisji kwalifikacyjnej po przeprowadzonej rozmowie; 2) w przypadku nauczyciela kontraktowego – zdanie egzaminu przed komisją egzaminacyjną; 3) w przypadku nauczyciela mianowanego – uzyskanie akceptacji komisji kwalifikacyjnej po dokonaniu analizy dorobku zawodowego nauczyciela i przeprowadzonej rozmowie – art. 9b ust. 1 UKN; nauczycielom spełniającym warunki, o których mowa w ust. 1, oraz nauczycielom zatrudnionym w trybie art. 9a ust. 3 lub 4, w drodze decyzji administracyjnej, stopień awansu zawodowego nadaje [...] dyrektor szkoły – art. 9b ust. 4 UKN; akt nadania stopnia awansu zawodowego zawiera w szczególności: nazwę komisji kwalifikacyjnej lub egzaminacyjnej, numer i datę wydania zaświadczenia o uzyskaniu akceptacji lub zdaniu egzaminu, stopień awansu zawodowego, a także informację o poziomie wykształcenia nauczyciela – art. 9b ust. 5 UKN; w przypadku uzyskania stopnia awansu zawodowego z mocy prawa albo w sposób określony w art. 9a ust. 3 lub 4 akt nadania stopnia awansu zawodowego nie zawiera odpowiednio nazwy komisji kwalifikacyjnej lub egzaminacyjnej, numeru i daty wydania zaświadczenia o akceptacji lub zdaniu egzaminu – art. 9a ust. 5 UKN; w przypadku niespełnienia przez nauczyciela warunków, o których mowa w ust. 1, dyrektor szkoły lub właściwy organ [...] odmawia nauczycielowi, w drodze decyzji administracyjnej, nadania stopnia awansu zawodowego – art. 9b ust. 6 UKN; nauczyciel, który nie uzyskał akceptacji lub nie zdał egzaminu odpowiednio przed komisjami, o których mowa w ust. 1–3, może ponownie złożyć wniosek o podjęcie postępowania kwalifikacyjnego lub egzaminacyjnego po odbyciu, na wniosek nauczyciela i za zgodą dyrektora szkoły, dodatkowego stażu w wymiarze 9 miesięcy – art. 9g ust. 8 UKN; nauczyciel mianowany w przypadku powtórnego nieuzyskania akceptacji przed kolejnym ubieganiem się o uzyskanie akceptacji komisji kwalifikacyjnej jest obowiązany do odbycia stażu w wymiarze określonym w art. 9c ust. 1 pkt 2 – art. 9g ust. 8 pkt 2 UKN; nauczyciele, o których mowa w art. 9e ust. 1–3, którzy nie uzyskali akceptacji lub nie zdali egzaminu, mogą ponownie złożyć wniosek o podjęcie postępowania kwalifikacyjnego lub egzaminacyjnego po upływie roku – art. 9g ust. 8a UKN; nauczyciel stażysta i nauczyciel kontraktowy mogą przystąpić ponownie odpowiednio do rozmowy z komisją kwalifikacyjną lub do egzaminu przed komisją egzaminacyjną tylko jeden raz w danej szkole – art. 9g ust. 8 pkt 1 UKN; w skład komisji wchodzi: 1) dyrektor (wicedyrektor), jako jej przewodniczący; 2) przewodniczący zespołu przedmiotowego (wychowawczego), a jeżeli zespół taki nie został w tej szkole powołany – nauczyciel mianowany lub dyplomowany zatrudniony w szkole, a w przypadku przedszkola, szkoły lub placówki, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2, w których nie są zatrudnieni nauczyciele mianowani lub dyplomowani – nauczyciel kontraktowy; 3) opiekun stażu – art. 9g ust. 1 UKN; w skład komisji wchodzi: 1) przedstawiciel organu prowadzącego szkołę, jako jej przewodniczący; 2) przedstawiciel organu sprawującego nadzór pedagogiczny; 3) dyrektor szkoły; 4) dwaj eksperci z listy ekspertów ustalonej przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania – art. 9g ust. 1 UKN; w skład komisji wchodzi: 1) przedstawiciel organu sprawującego nadzór pedagogiczny, jako jej przewodniczący, a w przypadku nauczyciela, o którym mowa w art. 9e ust. 1 – także przedstawiciel organu prowadzącego szkołę; 2) dyrektor szkoły, z wyjątkiem przypadku gdy o awans ubiega się dyrektor szkoły; 3) trzech ekspertów z listy ekspertów ustalonej przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania – art. 9g ust. 3 UKN; w skład komisji kwalifikacyjnej,

o której mowa w ust. 6, wchodzi: 1) przedstawiciel właściwego ministra; 2) kierownik jednostki, w której jest zatrudniony nauczyciel ubiegający się o awans, lub jego przedstawiciel, z wyjątkiem przypadku ubiegania się o awans przez kierownika jednostki; 3) trzech eksperci z listy ekspertów ustalonej przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania – art. 9g ust. 6a UKN; w skład komisji, o której mowa w ust. 7, wchodzi: 1) przedstawiciel właściwego ministra; 2) dyrektor szkoły, z której nauczyciel został urlopowany lub zwolniony z obowiązku świadczenia pracy; 3) trzech ekspertów z listy ekspertów ustalonej przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania – art. 9g ust. 7a UKN; w pracach komisji, o których mowa w ust. 1–3, o ile nie wchodzi w ich skład, może brać również udział w charakterze obserwatora przedstawiciel organu prowadzącego szkołę i organu sprawującego nadzór pedagogiczny – art. 9g ust. 4 UKN; na wniosek nauczyciela w skład komisji, o których mowa w ust. 1–3, wchodzi przedstawiciel wskazanego we wniosku związku zawodowego – art. 9g ust. 5 UKN; przedstawiciela związku zawodowego wskazuje właściwy organ statutowy związku – art. 9g ust. 5a UKN; przepisy ust. 5 [...] stosuje się odpowiednio – art. 9g ust. 6a i 7 UKN; nadzór nad czynnościami podejmowanymi w postępowaniu o nadanie nauczycielom stopnia awansu zawodowego przez: 1) dyrektorów szkół, organy prowadzące szkoły oraz komisje, o których mowa w art. 9g ust. 1 i 2 – sprawuje organ sprawujący nadzór pedagogiczny; 2) organy sprawujące nadzór pedagogiczny oraz komisje, o których mowa w art. 9g ust. 3, 6a i 7a – sprawuje właściwy minister – art. 9h ust. 1 UKN; czynności, o których mowa w ust. 1, podjęte z naruszeniem przepisów ustawy, przepisów o kwalifikacjach nauczycieli lub przepisów wydanych na podstawie art. 9g ust. 10 są nieważne – art. 9h ust. 2 UKN; bezwzględnie nieważność czynności z mocy prawa stwierdza, w drodze decyzji administracyjnej, odpowiednio organ sprawujący nadzór pedagogiczny lub właściwy minister – art. 9h ust. 2 UKN; wysokość wynagrodzenia zasadniczego nauczyciela uzależniona jest od stopnia awansu zawodowego – art. 30 ust. 2 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] sposób opracowywania sprawozdania, [...] w szczególności [...] sposób wyliczania średnich wynagrodzeń nauczycieli na poszczególnych stopniach awansu zawodowego, o których mowa w art. 30 ust. 3 – art. 30a ust. 7 pkt 1 UKN; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] sposób opracowywania sprawozdania, [...] w szczególności [...] sposób ustalania wysokości jednorazowego dodatku uzupełniającego [...], uwzględniając [...] struktury zatrudnienia nauczycieli wynikające z uzyskiwania przez nich kolejnych stopni awansu zawodowego – art. 30a ust. 7 UKN; zmiana wysokości wynagrodzenia w czasie trwania stosunku pracy w związku z uzyskaniem kolejnego stopnia awansu zawodowego nauczyciela następuje z pierwszym dniem roku szkolnego następującego po roku szkolnym, w którym nauczyciel uzyskał wyższy stopień awansu – art. 39 ust. 1 UKN; w przypadku uzyskania kolejnego stopnia awansu zawodowego w trybie art. 9b ust. 3a zmiana wysokości wynagrodzenia następuje z dniem 1 stycznia danego roku, następującego po roku kalendarzowym, w którym nauczyciel uzyskał wyższy stopień awansu – art. 39 ust. 1a UKN; dyrektor szkoły corocznie, w arkuszu organizacyjnym szkoły, o którym mowa w odrębnych przepisach, podaje liczbę nauczycieli, w podziale na stopnie awansu zawodowego, przystępujących do postępowań kwalifikacyjnych lub egzaminacyjnych – art. 9d ust. 8 UKN; dane dziedzinowe nauczyciela w związku ze stosunkiem pracy i awansem zawodowym obejmują [...] stopień awansu zawodowego oraz dane dotyczące uzyskania kolejnego stopnia awansu zawodowego – art. 29 ust. 1 pkt 1 lit. i UoSIO; dane dziedzinowe nauczyciela w związku ze stosunkiem pracy i awansem zawodowym obejmują [...] stopień awansu zawodowego oraz dane dotyczące uzyskania kolejnego stopnia awansu zawodowego – art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. g UoSIO; podmiot zobowiązany do przekazywania danych do zbioru danych [...] przekazuje dane do bazy [...] w zakresie dotyczącym uzyskania kolejnego stopnia awansu zawodowego – art. 30 pkt 2 UoSIO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi [...] szczegółowy zakres danych dziedzinowych gromadzonych w systemie informacji oświatowej [...] w zakresie dotyczącym uzyskania kolejnego stopnia awansu zawodowego – art. 31 ust. 1 pkt 2 UoSIO; dane identyfikacyjne i dane dziedzinowe do zbioru danych nauczyciela [...] obejmujące: a) stopień awansu

zawodowego [...]; b) dane dotyczące uzyskania kolejnego stopnia awansu zawodowego – art. 43 ust. 1 pkt 2 UoSIO; zbiór danych, o którym mowa w ust. 1 pkt 3, zawiera zbiory danych o [...] nauczycielach, wychowawcach i innych pracownikach pedagogicznych [...], w tym określenie [...] stopnia awansu zawodowego – art. 107 ust. 4 pkt. 1 lit. e UoSIO; komisja kwalifikacyjna lub egzaminacyjna wydaje nauczycielowi zaświadczenie odpowiednio o akceptacji lub zdaniu egzaminu; rejestr wydanych zaświadczeń prowadzi odpowiednio dyrektor szkoły lub organ, który powołał komisję – art. 9g ust. 9 UKN; dyrektor szkoły nawiązuje z nauczycielem stosunek pracy odpowiednio na podstawie umowy o pracę lub mianowania [...] zgodnie z posiadanym przez nauczyciela stopniem awansu zawodowego – art. 11 UKN; stosunek pracy z nauczycielem kontraktowym nawiązuje się na podstawie umowy o pracę zawieranej na czas nieokreślony – art. 10 ust. 4 UKN; stosunek pracy z nauczycielem mianowanym i z nauczycielem dyplomowanym nawiązuje się na podstawie mianowania – art. 10 ust. 5 UKN; stosunek pracy z nauczycielem mianowanym i z nauczycielem dyplomowanym nawiązuje się na podstawie mianowania, jeżeli [...] istnieją warunki do zatrudnienia nauczyciela w szkole w pełnym wymiarze zajęć na czas nieokreślony – art. 10 ust. 5 pkt 6 UKN; mianowanie następuje na czas nieokreślony lub określony – art. 121 ust. 2 PoSW.

(55) nauczycielowi dyplomowanemu, który uzyskał tytuł honorowy profesora oświaty, minister właściwy do spraw oświaty i wychowania wypłaca jednorazową gratyfikację pieniężną w wysokości 18 tys. zł – art. 31 UKN.

(56) nauczyciel akademicki podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za postępowanie uchybiające [...] godności zawodu nauczyciela akademickiego – art. 139 ust. 1 PoSW; karami dyscyplinarnymi dla nauczycieli są: [...] 3) zwolnienie z pracy z zakazem przyjmowania ukaranego do pracy w zawodzie nauczyciela w okresie 3 lat od ukarania; 4) wydalenie z zawodu nauczyciela – art. 76 ust. 1 pkt 3 i 4 UKN.

Ad.6.7.2.5. Warunki bycia nauczycielem reprezentantem zawodu

(57) ustawie podlegają również [...] pracownicy [...] posiadający kwalifikacje, o których mowa w art. 9 ust. 1 pkt 1 – art. 1 ust. 2 pkt 5 UKN; stanowisko nauczyciela może zajmować osoba, która [...] posiada wyższe wykształcenie z odpowiednim przygotowaniem pedagogicznym lub ukończyła zakład kształcenia nauczycieli i podejmuje pracę na stanowisku, do którego są to wystarczające kwalifikacje – art. 9 ust. 1 pkt 1 UKN; nauczycielom mianowanym i dyplomowanym zatrudnionym na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne – art. 32 ust. 1 UKN; do nauczycieli mianowanych i dyplomowanych zatrudnionych na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne – art. 32 ust. 2 UKN; nauczycielom mianowanym i dyplomowanym zatrudnionym na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne – art. 32 ust. 3 UKN; nauczycieli zatrudnionych w szkołach lub organach administracji rządowej na stanowiskach wymagających kwalifikacji pedagogicznych w dniu wejścia w życie ustawy, którzy uzyskali na podstawie dotychczas obowiązujących przepisów kwalifikacje naukowe i pedagogiczne do nauczania lub prowadzenia zajęć wychowawczych w szkołach określonego rodzaju i stopnia, uważa się za posiadających kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela lub wychowawcy w tych szkołach, choćby nie posiadali wykształcenia określonego art. 9 ust. 1 pkt 1 – art. 94 ust. 1 UKN; dla absolwentów studiów nauczycielskich, którzy ukończą naukę w tych studiach po dniu wejścia w życie ustawy, w zakresie kwalifikacji naukowych i pedagogicznych stosuje się odpowiednio przepis ust. 1 – art. 94 ust. 2 UKN; do ewidencji egzaminatorów, z zastrzeżeniem ust. 4, może być wpisana osoba, która [...] posiada kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska nauczyciela w szkole – art. 9c ust. 3 pkt 1 UoSIO; na listę rzeczoznawców może być wpisana osoba posiadająca [...] kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska nauczyciela w szkole specjalnej – art. 22as ust. 1 pkt 1 UoSIO;

przedszkolem publicznym jest przedszkole, które [...] zatrudnia nauczycieli posiadających kwalifikacje określone w odrębnych przepisach – art. 13 ust. 1 PO; niepubliczne przedszkole [...] zatrudnia nauczycieli posiadających kwalifikacje określone dla nauczycieli przedszkoli publicznych – art. 13 ust. 6 PO; szkołą publiczną jest szkoła, która [...] zatrudnia nauczycieli posiadających kwalifikacje określone w odrębnych przepisach – art. 14 ust. 1 PO; szkoła niepubliczna niebędąca szkołą artystyczną może uzyskać uprawnienia szkoły publicznej [...], jeżeli [...] zatrudnia nauczycieli obowiązkowych zajęć edukacyjnych [...], posiadających kwalifikacje określone dla nauczycieli szkół publicznych – art. 14 ust. 3 PO; niepubliczna szkoła artystyczna może uzyskać uprawnienia szkoły publicznej [...], jeżeli [...] zatrudnia nauczycieli zajęć edukacyjnych [...], posiadających kwalifikacje określone dla nauczycieli szkół publicznych – art. 14 ust. 4 PO; w celu realizacji zajęć w ramach programów finansowanych ze środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej, prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz [...] może być zatrudniony nauczyciel, [...] posiadający kwalifikacje określone w przepisach wydanych na podstawie art. 9 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela – art. 16 ust. 1 PO; zajęcia w innych formach wychowania przedszkolnego prowadzą nauczyciele posiadający kwalifikacje wymagane od nauczycieli przedszkoli – art. 32 ust. 9 PO; zajęcia w innej formie wychowania przedszkolnego prowadzi nauczyciel posiadający kwalifikacje wymagane od nauczycieli przedszkoli – art. 34 PO; sprawują nadzór pedagogiczny przy pomocy nauczycieli zatrudnionych na stanowiskach wymagających kwalifikacji pedagogicznych – art. 60 ust. 8 PO; w bazie danych SIO, w zbiorach danych szkół i placówek oświatowych, są gromadzone [...] dane dotyczące [...] w szczególności [...] danych o wysokości przeciętnego wynagrodzenia [...] nauczycieli mianowanych i dyplomowanych zatrudnionych na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne – art. 8 ust. 1 lit. k UoSIO; w bazie danych SIO, w zbiorach danych jednostek, są gromadzone [...] dane dziedzinowe dotyczące [...] nauczycieli [...] zatrudnionych na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne – art. 9 ust. 2 lit. a UoSIO; dane dziedzinowe nauczyciela [...] obejmują [...] posiadane kwalifikacje do nauczania – art. 29 ust. 1 pkt 1 lit. c UoSIO; dane dziedzinowe nauczyciela w związku ze stosunkiem pracy i awansem zawodowym obejmują [...] posiadane kwalifikacje do nauczania – art. 29 ust. 1 pkt 1a lit. c UoSIO; dane dziedzinowe nauczyciela [...] obejmują [...] posiadane kwalifikacje do nauczania – art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. c UoSIO; ministrowie prowadzący szkoły i placówki oświatowe, minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, Centralna Komisja Egzaminacyjna, okręgowe komisje egzaminacyjne, kuratorzy oświaty, organy sprawujące nadzór pedagogiczny, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 1 lit. e ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela, oraz specjalistyczne jednostki nadzoru, o których mowa w art. 53 ust. 1 i 2 ustawy – Prawo oświatowe, do zbiorów danych tych podmiotów przekazują dane identyfikacyjne oraz dane dziedzinowe dotyczące [...] wysokości przeciętnego wynagrodzenia przypadającego na 1 etat w odniesieniu do nauczycieli mianowanych lub dyplomowanych zatrudnionych na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne – art. 41 ust. 1 pkt 1 UoSIO; komisja dokonuje oceny jakości kształcenia na kierunkach studiów (ocena programowa), mając na uwadze [...] kwalifikacje nauczycieli akademickich – art. 48a ust. 3 PoSW; statut uczelni może określać dodatkowe wymagania i kwalifikacje zawodowe osób zatrudnianych na stanowiskach, o których mowa w art. 110 – art. 116 ust. 1 PoSW; statut uczelni określa dodatkowe wymagania i kwalifikacje zawodowe osób zatrudnionych na stanowiskach, o których mowa w art. 113 – art. 116 ust. 2 PoSW.

(58) potrzeby kształcenia zawodowego i doświadczenie zdobyte w danej dziedzinie zawodowej minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego [...] określi [...], mając na uwadze wymagania rynku pracy, standardy kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, uwzględniając:
1) efekty kształcenia w zakresie: a) wiedzy merytorycznej i metodycznej, b) wiedzy pedagogicznej i psychologicznej, w tym w zakresie wychowania, z uwzględnieniem przygotowania do pracy

z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych, c) przygotowania w zakresie stosowania technologii informacyjnej, d) poziomu znajomości języka obcego; 2) czas trwania studiów oraz studiów podyplomowych, wymiar i sposób organizacji praktyk – art. 9c PoSW; nauczycielem akademickim może zostać osoba, która [...] posiada kwalifikacje określone w ustawie – art. 109 ust. 1 pkt 1 PoSW.

(59) nauczycielom mianowanym i dyplomowanym zatrudnionym w: 1) urzędach organów administracji rządowej i kuratoriach oświaty [...] przysługują uprawnienia wynikające z art. 9a–9i, art. 51, art. 58–60, art. 86, art. 88 i art. 90; 2) w specjalistycznej jednostce nadzoru oraz w organach sprawujących nadzór pedagogiczny nad zakładami poprawczymi, schroniskami dla nieletnich oraz szkołami przy zakładach karnych na stanowiskach wymagających kwalifikacji pedagogicznych przysługują uprawnienia wynikające z art. 9a–9i, art. 51, art. 58–60, art. 63, art. 86, art. 88 i art. 90 – art. 91a ust. 1 UKN; nauczycielom mianowanym i dyplomowanym zatrudnionym w Centralnej Komisji Egzaminacyjnej, okręgowych komisjach egzaminacyjnych na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne, publicznych placówkach doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnokrajowym, publicznych placówkach doskonalenia nauczycieli szkół artystycznych, publicznych placówkach doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych, którzy nauczają w szkołach rolniczych, oraz publicznej placówce doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych o zasięgu ogólnokrajowym [...] przysługują uprawnienia wynikające z art. 9a–9i, art. 30 ust. 5, art. 32, art. 33, art. 47, art. 49 ust. 1 pkt 3, art. 51, art. 58, art. 60, art. 63, art. 86–88 i art. 90 – art. 91a ust. 2 UKN.

Ad 6.7.3. Nauczyciel jako wychowawca

(60) ilekroć w dalszych przepisach jest mowa bez bliższego określenia o [...] nauczycielu – należy przez to rozumieć także wychowawcę i innego pracownika pedagogicznego szkoły, placówki i placówki doskonalenia nauczycieli – art. 4 pkt 18 PO; oddziałem opiekuje się nauczyciel wychowawca – art. 96 ust. 2 PO; w celu zapewnienia ciągłości i skuteczności pracy wychowawczej nauczyciel wychowawca opiekuje się danym oddziałem – art. 96 ust. 3 PO; statut szkoły zawiera w szczególności [...] zakres zadań nauczycieli, w tym nauczyciela wychowawcy – art. 98 ust. 1 pkt 7 PO; statut przedszkola zawiera w szczególności [...] zakres zadań nauczycieli oraz innych pracowników, w tym zadań związanych z [...] współdziałaniem z rodzicami w sprawach wychowania i nauczania dzieci – art. 102 ust. 1 pkt 12 lit. b PO; w systemie informacji oświatowej są gromadzone i przetwarzane dane dotyczące [...] nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych – art. 3 ust. 2. pkt. 2 UoSIO; pracownicy naukowo-dydaktyczni są obowiązani [...] wychowywać studentów – art. 111 ust. 1 pkt 1 PoSW; pracownicy dydaktyczni są obowiązani [...] wychowywać studentów – art. 111 ust. 4 pkt 1 PoSW.

Ad 6.7.3.1. Działania nauczyciela wychowawcy

(61) szkoła i placówka publiczna umożliwia uczniom podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej – art. 13 ust. 1 UoSIO; w pracy dydaktyczno-wychowawczej szkoły publiczne zapewniają podtrzymywanie kultury i tradycji regionalnej – art. 13 ust. 4 UoSIO; nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się [...] troską o ich [...] postawę moralną i obywatelską – art. 5 PO.

(62) szkoły oraz placówki, o których mowa w art. 2 pkt 3–5, 7 i 8, realizują program wychowawczo-profilaktyczny obejmujący [...] treści i działania o charakterze profilaktycznym dostosowane do potrzeb rozwojowych uczniów, przygotowane w oparciu o przeprowadzoną diagnozę potrzeb

i problemów występujących w danej społeczności szkolnej, skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców – art. 26 ust. 1 pkt 2 PO.

(63) szkoły oraz placówki, o których mowa w art. 2 pkt 3–5, 7 i 8, realizują program wychowawczo-profilaktyczny obejmujący [...] treści i działania o charakterze wychowawczym skierowane do uczniów, [...] przygotowane w oparciu o przeprowadzoną diagnozę potrzeb i problemów występujących w danej społeczności szkolnej, skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców – art. 26 ust. 1 pkt 1 PO; nauczyciel obowiązany jest [...] wspierać każdego ucznia w jego rozwoju – art. 6 pkt 2 UKN; ślubuję rzetelnie pełnić mą powinność nauczyciela wychowawcy i opiekuna młodzieży – art. 15 UKN; ślubuję [...] dążyć do pełni rozwoju osobowości ucznia – art. 15 UKN; nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich [...] postawę moralną i obywatelską – art. 5 PO; nauczyciel może być obowiązany do realizowania tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć [...], uwzględniając w szczególności: [...] zapobieganie zagrożeniom dla wychowanków ze strony środowiska lokalnego – art. 42b ust. 3 pkt. 2 UKN.

Ad 6.7.4.1. Działania nauczyciela urzędnika

(64) egzamin poprawkowy przeprowadza nauczyciel prowadzący dane obowiązkowe zajęcia edukacyjne – art. 44y ust. 2 UoSO; dyrektor specjalistycznej jednostki nadzoru wyznacza przewodniczącego komisji spośród nauczycieli zajmujących stanowiska kierownicze w danej szkole artystycznej – art. 44zn ust. 6 UoSO; nauczyciel, o którym mowa w ust. 1, może być zobowiązany przez dyrektora do wykonywania w czasie tych ferii następujących czynności [...] przeprowadzania egzaminów – art. 64 ust. 2 pkt 1 UKN; w przeprowadzaniu egzaminu ósmoklasisty, egzaminu maturalnego, egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie oraz egzaminów eksternistycznych, o których mowa w art. 10 egzaminy eksternistyczne z ukończenia szkoły podstawowej, gimnazjum lub liceum ogólnokształcącego ust. 1 i 3, w zakresie ustalonym w przepisach prawa, biorą udział egzaminatorzy i nauczyciele – art. 9c ust. 9 UoSO; w przeprowadzaniu części ustnej egzaminu maturalnego mogą również brać udział nauczyciele akademicki – art. 9c ust. 9 UoSO; dyrektor okręgowej komisji egzaminacyjnej zawiera z egzaminatorami, z zastrzeżeniem ust. 12, a w przypadku egzaminu maturalnego również z nauczycielami akademickimi biorącymi udział w przeprowadzaniu części ustnej egzaminu maturalnego, umowy określające zakres ich obowiązków oraz wysokość wynagrodzenia – art. 9c ust. 10 UoSO; nauczyciele, w tym nauczyciele będący egzaminatorami, biorący udział w przeprowadzaniu części ustnej egzaminu maturalnego, wykonują czynności związane z przeprowadzaniem tej części egzaminu w ramach zajęć, o których mowa w art. 42 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 26 I stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela – art. 9c ust. 12 UoSO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi ponadto, w drodze rozporządzenia: [...] warunki wynagradzania egzaminatorów i nauczycieli akademickich, o których mowa w art. 9c ust. 10, [...] uwzględniając konieczność potwierdzenia przez dyrektora szkoły udziału nauczyciela akademickiego w części ustnej egzaminu maturalnego – art. 22 ust. 2 pkt 13 UoSO; dostosowanie warunków przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego, o których mowa w ust. 1–7, polega odpowiednio na [...] zapewnieniu obecności i pomocy w czasie egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego nauczyciela wspomagającego ucznia lub absolwenta w czytaniu lub pisaniu lub specjalisty odpowiednio z zakresu danego rodzaju niepełnosprawności, niedostosowania społecznego lub zagrożenia niedostosowaniem społecznym, jeżeli jest to niezbędne do uzyskania właściwego kontaktu z uczniem lub absolwentem lub pomocy w obsłudze sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych – art. 44zr ust. 10 pkt 6 UoSO.

(65) w skład Rady wchodzi [...] nauczyciele akademicki wybrani przez Konferencję Rektorów Akademickich Szkół Polskich oraz Konferencję Rektorów Zawodowych Szkół Polskich spośród kandydatów wyłonionych przez uczelnie na podstawie wyborów – w liczbie czternastu, z podziałem tej liczby pomiędzy obie Konferencje proporcjonalnie do łącznej liczby studentów studiujących w uczelniach członkowskich każdej z tych Konferencji – art. 46 ust. 1 pkt 1 PoSW; Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego [...] jest wybieralnym organem przedstawicielskim nauki i szkolnictwa wyższego – art. 45 ust. 2 PoSW; Rada współdziała z ministrem właściwym do spraw szkolnictwa wyższego, ministrem właściwym do spraw nauki oraz z innymi organami władzy i administracji publicznej w ustalaniu polityki państwa w zakresie szkolnictwa wyższego, polityki naukowej i innowacyjnej państwa, a w szczególności: 1) wyraża z własnej inicjatywy opinie we wszystkich sprawach dotyczących szkolnictwa wyższego, nauki, kultury i oświaty; może również zwracać się w tych sprawach do organów władzy publicznej, jednostek naukowych i uczelni, w tym o udzielenie wyjaśnień i informacji, zawiadamiając o tym ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego i ministra właściwego do spraw nauki oraz innych ministrów; 2) sporządza opinie w sprawach przedstawionych przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, ministra właściwego do spraw nauki oraz inne organy władzy i administracji publicznej lub z inicjatywy własnej; 3) opiniuje projekty aktów prawnych dotyczących szkolnictwa wyższego oraz rozwoju nauki i innowacyjności, a także zawieranych przez Rzeczpospolitą Polską umów międzynarodowych dotyczących szkolnictwa wyższego i nauki; 4) wyraża opinie w sprawach projektu budżetu państwa w zakresie części, których dysponentami są minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego oraz minister właściwy do spraw nauki, w sprawach zasad przyznawania uczelniom dotacji z budżetu państwa, a także w sprawach środków na naukę i szkolnictwo wyższe przewidzianych w częściach budżetu państwa, których dysponentami są ministrowie [...]; 5) opiniuje plany i sprawozdania z działalności Narodowego Centrum Nauki i Narodowego Centrum Badań i Rozwoju; [...] 7) wyraża opinie w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji; 8) wyraża opinie w sprawie standardów kształcenia dla kierunków studiów – art. 45 ust. 3 PoSW; komisja dokonuje oceny jakości kształcenia na kierunkach studiów (ocena programowa) – art. 48a ust. 3 PoSW; komisja przedstawia ministrowi właściwemu do spraw szkolnictwa wyższego [...] wyniki oceny programowej – art. 49 ust. 1 pkt 2 PoSW; członkiem Komisji może być nauczyciel akademicki posiadający co najmniej stopień naukowy doktora, zatrudniony w uczelni jako podstawowym miejscem pracy – art. 48 ust. 6 PoSW; rektor, na wniosek członka Rady będącego nauczycielem akademickim, może zwolnić go całkowicie lub częściowo z obowiązków dydaktycznych – art. 46c ust. 3 PoSW; rektor, na wniosek członka Komisji będącego nauczycielem akademickim, może zwolnić go całkowicie lub częściowo z obowiązku prowadzenia zajęć dydaktycznych – art. 48 ust. 14 PoSW; do konkursu może przystąpić osoba, która posiada: [...] 2) stopień nauczyciela mianowanego lub nauczyciela dyplomowanego; 3) co najmniej siedmioletni staż pracy w charakterze nauczyciela – art. 50 ust. 5 pkt 2 i 3 PO; stanowisko wicekuratora oświaty może zajmować osoba, która posiada: [...] 2) stopień nauczyciela mianowanego lub nauczyciela dyplomowanego; 3) co najmniej siedmioletni staż pracy w charakterze nauczyciela – art. 50 ust. 11 pkt 2 i 3 PO; kurator oświaty oraz organy, o których mowa w ust. 1 i 4 oraz w art. 53 i art. 54, sprawują nadzór pedagogiczny przy pomocy nauczycieli zatrudnionych na stanowiskach wymagających kwalifikacji pedagogicznych w kuratoriach oświaty oraz w urzędach tych organów lub podporządkowanych im jednostkach organizacyjnych – art. 60 ust. 8 PO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania [...] określi [...] wykaz stanowisk, o których mowa w ust. 8, kwalifikacje niezbędne do sprawowania nadzoru pedagogicznego, a także kwalifikacje osób, o których mowa w ust. 9, uwzględniając wymogi sprawności, skuteczności i efektywności nadzoru pedagogicznego – art. 60 ust. 10 PO.

Ad 6.7.4.3. Wartościowanie działań nauczyciela urzędnika

(66) *nauczyciele, w tym nauczyciele będący egzaminatorami, biorący udział w przeprowadzaniu części ustnej egzaminu maturalnego, wykonują czynności związane z przeprowadzaniem tej części egzaminu w ramach zajęć, o których mowa w art. 42 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela – art. 9c ust. 12 UoSO; nauczyciel [...] może być zobowiązany przez dyrektora do wykonywania w czasie [...] ferii następujących czynności: [...] przeprowadzania egzaminów – art. 64 ust. 2 pkt 1 UKN.*

Ad 6.7.5. Nauczyciel jako przełożony

(67) *oceny pracy dyrektora szkoły oraz nauczyciela, któremu czasowo powierzono pełnienie obowiązków dyrektora szkoły, dokonuje organ sprawujący nadzór pedagogiczny – art. 6a ust. 6 UKN; szkołą lub placówką kieruje nauczyciel mianowany lub dyplomowany, któremu powierzono stanowisko dyrektora – art. 62 ust. 1 PO; minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, a w stosunku do szkół i placówek artystycznych – minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określi, w drodze rozporządzenia, wymagania, jakim powinna odpowiadać osoba zajmująca stanowisko dyrektora [...], uwzględniając w szczególności kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela w danej szkole lub placówce, przygotowanie w zakresie zarządzania, ocenę pracy i spełnianie warunków zdrowotnych do zajmowania stanowiska kierowniczego – art. 62 ust. 4 PO; w placówce, w której zgodnie z ramowym statutem może być utworzone stanowisko wicedyrektora i inne stanowiska kierownicze, powierzenia tych stanowisk i odwołania z nich dokonuje dyrektor placówki – art. 65 ust. 1 PO.*

(68) *dyrektor szkoły lub placówki w szczególności [...] realizuje uchwały rady szkoły lub placówki oraz rady pedagogicznej, podjęte w ramach ich kompetencji stanowiących – art. 68 ust. 1 pkt 4 PO; dyrektor szkoły odpowiedzialny jest w szczególności za: dydaktyczny i wychowawczy poziom szkoły; realizację zadań zgodnie z uchwałami rady pedagogicznej i rady szkoły, podjętymi w ramach ich kompetencji stanowiących, oraz zarządzeniami organów nadzorujących szkołę; tworzenie warunków do rozwijania samorządnej i samodzielnej pracy uczniów i wychowanków; zapewnienie pomocy nauczycielom w realizacji ich zadań i ich doskonaleniu zawodowym; zapewnienie w miarę możliwości odpowiednich warunków organizacyjnych do realizacji zadań dydaktycznych i opiekuńczo-wychowawczych; zapewnienie bezpieczeństwa uczniom i nauczycielom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę – art. 7 ust. 2 UKN; dyrektor szkoły lub placówki w szczególności [...] wykonuje zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom i nauczycielom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę lub placówkę – art. 68 ust. 1 pkt 6 PO.*

Ad 6.7.6. Nauczyciel jako członek rodziny

(70) *małżonek [...] może złożyć wniosek o uwolnienie nauczyciela od zarzutów – art. 85j ust. 6 UKN; wniosek o wznowienie postępowania dyscyplinarnego mogą składać [...] jego małżonek – art. 85n ust. 4 UKN; pomiędzy nauczycielem akademickim a zatrudnionym w tej samej uczelni jego małżonkiem [...] nie może powstać stosunek bezpośredniej podległości służbowej – art. 118 ust. 7 PoSW; w razie śmierci osoby, która zgłosiła wniosek o świadczenie określone ustawą, świadczenie należne jej do dnia śmierci wypłaca się małżonkowi – art. 10 ust. 1 UoNSK; przeniesienie nauczyciela z urzędu [...] do innej miejscowości może nastąpić pod warunkiem [...] zapewnienia nauczycielowi w nowym miejscu pracy odpowiedniego do jego stanu rodzinnego mieszkania oraz miejsca pracy dla współmałżonka, jeśli jest on nauczycielem. – art. 18 ust. 2 pkt 1 UKN; nauczycielowi zatrudnionemu na podstawie mianowania, który wniósł podanie o przeniesienie do miejscowości będącej miejscem stałego zamieszkania współmałżonka, [...] z powodu niemożności zatrudnienia go w zawodzie nauczycielskim*

w miejscu stałego zamieszkania współmałżonka, dyrektor szkoły udziela urlopu bezpłatnego – art. 70 ust. 1 UKN; okres urlopu bezpłatnego, o którym mowa w ust. 1, nie może przekroczyć 2 lat – art. 70 ust. 2 UKN.

(71) rzecznik dyscyplinarny podlega wyłączeniu od udziału w sprawie, jeżeli sprawa dotyczy [...] osoby pozostającej z nim w stosunku przysposobienia – art. 84 ust. 1 UKN; pomiędzy nauczycielem akademickim a [...] osobą pozostającą w stosunku przysposobienia, opieki lub kurateli nie może powstać stosunek bezpośredniej podległości służbowej – art. 118 ust. 7 PoSW; w razie śmierci osoby, która zgłosiła wniosek o świadczenie określone ustawą, świadczenie należne jej do dnia śmierci wypłaca się [...] dzieciom – art. 10 ust. 1 UoNSK.

(72) krewny lub powinowaty w linii prostej może złożyć wniosek o uwolnienie nauczyciela od zarzutów – art. 85j ust. 6 UKN; wniosek o wznowienie postępowania dyscyplinarnego mogą składać [...] krewny lub powinowaty w linii prostej – art. 85n ust. 4 UKN; pomiędzy nauczycielem akademickim a zatrudnionym w tej samej uczelni jego [...] krewnym lub powinowatym do drugiego stopnia włącznie [...] nie może powstać stosunek bezpośredniej podległości służbowej – art. 118 ust. 7 PoSW

(73) nauczycielowi [...] przysługuje nauczycielski dodatek mieszkaniowy, którego wysokość uzależniona jest od stanu rodzinnego nauczyciela – art. 54 ust. 3 UKN; nauczyciel zatrudniony na terenie wsi ma prawo otrzymać do osobistego użytkowania i jego rodziny działkę gruntu szkolnego – art. 56 ust. 1 UKN; niezależnie od przysługującego nauczycielowi i członkom jego rodziny prawa do świadczeń z ubezpieczenia zdrowotnego – art. 72 ust. 1 UKN; wynagrodzenie zasadnicze nauczyciela oraz nauczyciela pełniącego funkcję dyrektora szkoły w okresie zawieszenia w pełnieniu obowiązków może ulec zmniejszeniu [...] w zależności od stanu rodzinnego nauczyciela – art. 85u ust. 1 UKN; nauczyciel oraz członek jego rodziny mają prawo do zaopatrzenia emerytalnego – art. 86 UKN; nauczyciel akademicki oraz członkowie jego rodziny mają prawo do świadczeń na podstawie przepisów o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych – art. 137 ust. 1 PoSW; osobie, która pokryła koszty pogrzebu po śmierci [...] członka rodziny uprawnionego – przysługuje zasiłek pogrzebowy – art. 12 pkt 2 UoNSK.

(74) rzecznik dyscyplinarny podlega wyłączeniu od udziału w sprawie, jeżeli sprawa dotyczy [...] jego małżonka – art. 84 ust. 1 UKN; członek składu orzekającego podlega wyłączeniu od udziału w rozpoznawaniu sprawy, jeżeli [...] pozostaje z nimi w stosunku przysposobienia – art. 82 ust. 1 pkt 3 UKN; rzecznik dyscyplinarny podlega wyłączeniu od udziału w sprawie, jeżeli sprawa dotyczy [...] osoby pozostającej z nim w stosunku przysposobienia – art. 84 ust. 1 UKN; członek składu orzekającego podlega wyłączeniu od udziału w rozpoznawaniu sprawy, jeżeli [...] pozostaje z nimi w stosunku przysposobienia – art. 82 ust. 1 pkt 3 UKN; rzecznik dyscyplinarny podlega wyłączeniu od udziału w sprawie, jeżeli sprawa dotyczy [...] osoby pozostającej z nim w stosunku przysposobienia – art. 84 ust. 1 UKN; członek składu orzekającego podlega wyłączeniu od udziału w rozpoznawaniu sprawy, jeżeli [...] jest krewnym, powinowatym w linii prostej – art. 82 ust. 1 pkt 3 UKN; rzecznik dyscyplinarny podlega wyłączeniu od udziału w sprawie, jeżeli sprawa dotyczy [...] krewnego lub powinowatego w linii prostej – art. 84 ust. 1 UKN; wynagrodzenie zasadnicze nauczyciela oraz nauczyciela pełniącego funkcję dyrektora szkoły w okresie zawieszenia w pełnieniu obowiązków może ulec zmniejszeniu [...] w zależności od stanu rodzinnego nauczyciela – art. 85u ust. 1 UKN.

(75) nauczycielowi zatrudnionemu na podstawie mianowania, który wniósł podanie o przeniesienie do miejscowości będącej miejscem stałego zamieszkania współmałżonka, [...] z powodu niemożności zatrudnienia go w zawodzie nauczycielskim w miejscu stałego zamieszkania współmałżonka, dyrektor szkoły udziela urlopu bezpłatnego – art. 70 ust. 1 UKN; okres urlopu bezpłatnego, o którym mowa w ust. 1, nie może przekroczyć 2 lat – art. 70 ust. 2 UKN; nauczycielowi [...] przysługuje nauczycielski dodatek mieszkaniowy, którego wysokość uzależniona jest od stanu rodzinnego nauczyciela – art. 54

ust. 3 UKN; *przeniesienie nauczyciela z urzędu [...] do innej miejscowości może nastąpić pod warunkiem [...] zapewnienia nauczycielowi w nowym miejscu pracy odpowiedniego do jego stanu rodzinnego mieszkania oraz miejsca pracy dla współmałżonka, jeśli jest on nauczycielem* – art. 18 ust. 2 pkt 1 UKN; *przeniesienie nauczyciela z urzędu [...] do innej miejscowości może nastąpić pod warunkiem [...] zapewnienia nauczycielowi w nowym miejscu pracy odpowiedniego do jego stanu rodzinnego mieszkania* – art. 18 ust. 2 pkt 1 UKN; *między nauczycielem akademickim a zatrudnionym w tej samej uczelni jego małżonkiem [...] nie może powstać stosunek bezpośredniej podległości służbowej* – art. 118 ust. 7 PoSW; *między nauczycielem akademickim a zatrudnionym w tej samej uczelni jego [...] krewnym lub powinowatym do drugiego stopnia włącznie [...] nie może powstać stosunek bezpośredniej podległości służbowej* – art. 118 ust. 7 PoSW; *między nauczycielem akademickim a [...] osobą pozostającą w stosunku przysposobienia, opieki lub kurateli nie może powstać stosunek bezpośredniej podległości służbowej* – art. 118 ust. 7 PoSW¹⁶³; *kobiecie w ciąży, osobie wychowującej dziecko do lat 4 [...] nie przydziela się pracy w godzinach nadwymiarowych bez ich zgody* – art. 35 ust. 4 UKN; *nauczyciela akademickiego w ciąży lub wychowującego dziecko w wieku do jednego roku nie można zatrudniać w godzinach nadwymiarowych bez jego zgody* – art. 131 ust. 3 PoSW.

¹⁶³ H. Izdebski, J. Zieliński Jan: *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz...* .

STRESZCZENIE

Instytucję szkoły od wielu lat trawi kryzys zaufania. Dotyczy on również nauczyciela, którego rola i funkcje w systemie oświaty, społeczeństwie i rozwoju uczniów są coraz częściej żywo dyskutowane. Z uwagi na powszechność oświaty, społeczne cele nauczania

i łatwość odwołania się do doświadczeń każdego obywatela, praca nauczycieli staje się elementem wywołującym żywe emocje.

Wizerunek nauczyciela był już szeroko opisywany w pracach z zakresu filozofii, socjologii, etyki, psychologii oraz pedagogiki. Był również przedmiotem badań językowych za pomocą metodologii językowego obrazu świata. Jednak osłabienie autorytetu nauczyciela nierozzerwalnie wiąże się także ze zmianą sposobu jego postrzegania w przestrzeni publicznej, której ramy wyznaczają uregulowania prawne. Nauczyciel podejmuje bowiem działania w instytucjach i placówkach ogólnodostępnych, istotnie ukierunkowując proces powszechnej, obowiązkowej edukacji – należącej do zadań państwa oraz regulowanej przepisami prawa. Można też przypuszczać, iż wizerunek nauczyciela w dużej mierze współtworzą – pośrednio lub intencjonalnie – przyjmowane rozwiązania normatywne, które nie były dotąd przedmiotem badań. Na to spectrum ma zwrócić uwagę moja rozprawa, która pozwoli opisać sposoby konceptualizacji tej profesji w aktach powszechnie obowiązującego prawa i pozwoli poszerzyć wiedzę na temat wzajemnego wpływu normatywnego obrazu *nauczyciela* na jego wyobrażenia funkcjonujące w społeczeństwie i języku.

Przedmiotem moich badań stała się analiza obrazu *nauczyciela* zakodowanego w języku aktów prawa oświatowego o charakterze ogólnym i powszechnie obowiązującym – w ustawach: z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Prawo oświatowe z dnia 14 grudnia 2016 r., z dnia 15 kwietnia 2011 r. o systemie informacji oświatowej, Prawo o szkolnictwie wyższym z dnia 27 lipca 2005 r., a także z dnia 22 maja 2009 r. o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych. Rozprawa pozwoli też na ukazanie, czy w obowiązującym prawie istnieje spójny wizerunek *nauczyciela*, jakie są jego kluczowe aspekty oraz na ile obraz ten czerpie z ujęcia zawartego w języku i w wyobrażeniu społecznym.

Praca składa się z trzech głównych części: teoretycznej, metodologicznej oraz badawczej. Część teoretyczna złożona jest z czterech rozdziałów, które poświęcone są kolejno: zależnościom prawa i języka, językowemu obrazowi świata, językowemu obrazowi

nauczyciela, a także sposobom funkcjonowania obrazu *nauczyciela* w naukach społecznych (przy czym dwa ostatnie komponenty stanowią rezultat autorskich analiz przygotowujących do badania zasadniczego). Zagadnienia przedstawione w tej części pracy stanowią będą szeroki kontekst dla badań i analiz prowadzonych w dalszej części dysertacji.

Druga z wymienionych części pracy prezentuje najważniejsze założenia metodologiczne rozprawy. Wskazano w niej problematykę badań, materiał badawczy oraz stosowane metody i narzędzia badawcze, a także omówiono sposób postępowania badawczego.

Ostatnią część rozprawy stanowią dwa rozdziały kluczowe z uwagi na cel niniejszego opracowania. Zawierają one kolejno: analizę i interpretację zgromadzonego materiału badawczego, zestawienie wniosków pochodzących z porównania obrazu *nauczyciela* w języku, jego wizerunku w opracowaniach z zakresu nauk społecznych, a także obrazu wyekscerpowanego z analizowanych tekstów prawnych. Na podstawie danych językowych pochodzących ze wskazanego zbioru aktów normatywnych rekonstruuje normatywny obraz *nauczyciela*, jego stereotyp, cechy prototypowe oraz peryferyjne. Dodatkowo odtwarzam profile pojęcia możliwe do wyodrębnienia z analizowanego materiału tekstowego.

Analiza materiału badawczego pozwoliła na wyodrębnienie obrazu *nauczyciela* odzwierciedlanego w wybranych tekstach ustawowych z gałęzi prawa oświatowego. Sposoby obrazowania *nauczyciela* w dokumentach oświatowych wykazały również pewne zbieżności z elementami językowego obrazu *nauczyciela* wyłonięnego ze słowników języka polskiego i badań nad stereotypem, a także funkcjonującego w przestrzeni społecznej. Analiza pozwoliła na wyodrębnienie powtarzających się faset tworzących obraz *nauczyciela* w umysłach użytkowników języka oraz twórców prawa.

SUMMARY

The institution of the school has been suffering a crisis of trust for many years. It also applies to the teacher whose role and functions in the education system, society and students' development are more and more often discussed. Because of the universality of education, social teaching goals and the ease of referring to the experiences of every citizen, the work of teachers becomes an element that evokes living emotions.

The image of the teacher has already been widely described in works in the field of philosophy, sociology, ethics, psychology and pedagogy. He was also the subject of language research using the methodology of the linguistic image of the world. However, the weakening of the teacher's authority is inextricably linked to the change in the way in which it is perceived in public space, the framework of which is determined by legal regulations. The teacher takes actions in institutions and mainstream institutions, significantly directing the process of universal, compulsory education - belonging to the tasks of the state and regulated by law. It can also be assumed that the image of a teacher largely contributes - indirectly or intentionally - to adopted normative solutions that have not been the subject of research so far. This spectrum is to be highlighted by my dissertation, which will allow to describe ways of conceptualizing this profession in the acts of universally binding law and will allow to broaden knowledge about the mutual influence of the normative image of the teacher on his ideas in society and language.

The subject of my research was to analyze the image of an encoded teacher in the language of general educational acts of general and universally binding nature – in the Acts of January 26, 1982, the Teacher's Charter of September 7, 1991. on the education system, Educational Law of December 14, 2016, dated April 15, 2011 on the educational information system, Law on Higher Education of July 27, 2005, and also from May 22, 2009 on teacher compensation benefits. The dissertation will also allow to show whether in the current law there is a coherent image of the teacher, what are its key aspects and how this image draws from the approach contained in the language and in social imagination.

The work consists of three main parts: theoretical, methodological and research. The theoretical part consists of four chapters which are devoted to: legal and language relations, the linguistic image of the world, the linguistic image of the teacher, and the ways the teacher's image works in social sciences (the last two components are the result of original

analyzes preparing for the basic research) . The issues presented in this part of the work will provide a broad context for research and analysis conducted later in the dissertation.

The second part of the work presents the most important methodological assumptions of the dissertation. The research issues, research material and applied research methods and tools were pointed out, as well as the research procedure.

The last part of the dissertation are two key chapters because of the purpose of this study. They contain, in turn: analysis and interpretation of the collected research material, a list of conclusions from the comparison of the teacher's image in the language, its image in studies in the field of social sciences, as well as a picture of the excerpted from the analyzed legal texts. Based on language data from the set of normative acts, I reconstruct the normative image of the teacher, its stereotype, prototype and peripheral features. In addition, I play concept profiles that can be extracted from the analyzed text material.

The analysis of the research material allowed to distinguish the image of the teacher reflected in selected statutory texts from the branch of educational law. The methods of teacher imaging in educational documents also showed some similarities with the elements of the teacher's linguistic image emerged from the dictionaries of the Polish language and research on the stereotype, as well as functioning in the social space. The analysis has, therefore, allowed to distinguish the repeating facets forming the image of the teacher in the minds of the language users and the creators of the law.